

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

FAHRUDDÎN-İ IRÂKÎ’NİN TASAVVUFÎ İSTİLAHLARI
VE
DÎVÂN-I KEBÎR’DEN ŞAHİT BEYİTLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ceylan MOLLAMEHMETOĞLU

Tez Yöneticisi
Prof. Dr. Yusuf ÖZ

KIRIKKALE – 2014

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

FAHRUDDÎN-İ IRÂKÎ’NİN TASAVVUFÎ İSTİLAHLARI
VE
DÎVÂN-I KEBÎR’DEN ŞAHİT BEYİTLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ceylan MOLLAMEHMETOĞLU

Tez Yöneticisi
Prof. Dr. Yusuf ÖZ

KIRIKKALE – 2014

ONAY

Ceylan MOLLAMEHMETOĞLU tarafından hazırlanan “*Fahrüddîn-i Irâkî'nin Tasavvufî İstılahları ve Dîvân-ı Kebîr'den Şahit Beyitler*” başlıklı bu çalışma, 27/01/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim* dalında *Yüksek Lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU (Başkan)

Prof. Dr. Yusuf ÖZ

Doç. Dr. Sait OKUMUŞ

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım “Fahruddîn-i Irâkî’nin Tasavvufî İstılahları ve Dîvân-ı Kebîr’den Şahit Beyitler” adlı çalışmamı, ilmî ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibâret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Tarih : 27/01/2014

Adı Soyadı : Ceylan MOLLAMEHMETOĞLU

İmza :

ÖNSÖZ

Tasavvuf, bütün boş işlerin bırakılması, Allah’a dayanıp, nefsî duyguların terk edilmesi, Allah yolunda çekilen çilenin hoş karşılanması, varlıklarının ezeli varlıkta yok sayılması, her şeyin temelini yüce Allah’a dayandırılması ile yaşanan bir hal, bir hayat felsefesi, hakikat gerçeğini anlamaktır. Tasavvufi hayatın gerçeği sadece yaşayan tarafından bilindiği ve bizim bu hayat hakkındaki bilgimiz onu yaşayanların anlatımı doğrultusunda şekillendiği için bu hayatın halleri konusundaki açıklamalarımız tasviri olmaktan başka bir şey değildir.

Sufilerin yaşadığı hal ve durumları birbirlerine aktarmak için aralarında sürekli kullandıkları tabirler vardır. Bu tabirler başkaları için kapalıdır. Çünkü bu duyguların onların kalplerine Allah tarafından yerleştirildiğini düşünceler; başkalarının bunları anlamalarını bilmelerini istemezler. Bu terimler zamanla ıstılah anlamı kazanmıştır. Bu ıstılâhların öğrenilmesi ile tasavvufun, tasavvufî hallerin ve hakikatlerinin daha iyi anlaşılması sağlanır. Tasavvuf kâl ilmi değil hal ilmi olduğu için anlaşılması için yaşanması, öğrenmek için tadılması ve yaşanması için de zevkine erilmesi gerekir. Tasavvufun hem yazılı hem sözlü anlatılan yanı olması nedeni ile sufiler kitaplar yazmış ve eserlerinde sözünü ettimiz tasavvufî terimleri kullanmışlardır.

Bir giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışmada ünlü mutasavvıf şairlerinden olan Şeyh Fahrüddîn-i Irâkî (öl. 688/1289)’nin, külliyâtındaki “İstılâhât-i Sûfiyye” adlı risalesinde mevcut olan ve tasavvufî şiirde yaygın olarak kullanılan tasavvufî ıstılahlar Türkçeye tercüme edilmiştir. Yine aynı dönemin ünlü mutasavvıf şairlerinden olan Mevlânâ’nın ilahî aşk temalı Dîvân-ı Kebîr’inde bu ıstılahların geçtiği beyitler tespit edilerek Türkçe tercümeleri verilmiştir. Bu Çalışmada, Saîd-i Nefîsi’nin “*Külliyât-i Şeyh Fahrüddîn İbrâhîm-i Hemedânî el-Mutehallas be Irâkî*” (Tahran, 1372hş./ 1993), adıyla yayımlandığı eseri, Dîvân-ı Kebîr’de ise Farsça metni için Bedîuzzemân-i Furûzânfer’in neşrettiği *Külliyât-i Şems-i Tebrîzî*, (Tahran, 1391hş./ 2012) kullanılmıştır. Beyitlerin çevirisinde ise Abdülbâki Gölpınarlı’nın Türkçe çevirisinden faydalanılmıştır.

Mevlânâ'nın meşhur eseri Mesnevî hakkında Osmanlı döneminden itibaren tercüme, şerh, konularına göre müntehap metinler gibi pek çok çalışma yapılmıştır. Mevlânâ'nın ilahi aşkı konu aldığı Dîvân-ı Kebîr üzerine mazmun ve konu çalışması yapılmamıştır. Bu çalışmayla, Dîvân-ı Kebîr'de geçen Şeyh Irâkî'nin belirtilen risalesinde yer alan 301 tasavvufî ıstılahın 243 tanesinin tespiti yapılarak Irâkî'nin Külliyyatı'nda belirtilen söz konusu tasavvufî ıstılâhların, Mevlânâ'nın Dîvân-ı Kebîr'inde bu ıstılahların ne şekilde ve hangi anlamlarda kullanıldığı, kullanım sıklığı tespit edilmiştir. Bu çalışmayla ilk kez Dîvân-ı Kebîr üzerinde mazmun çalışması da yapılmıştır.

Bu çalışmanın her aşamasında benden desteğini eksik etmeyen aileme ve bana yardımcı olan tez danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Yusuf ÖZ'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

ÖZET

MOLLAMEHMETOĞLU, Ceylan. Fahrüddîn-i Irâkî'nin Tasavvufî İstılahları ve Dîvân-ı Kebîr'den Şahit Beyitler, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2014.

Bu çalışmanın amacı, 13. yüzyılın en önemli şairlerinden olan Irâkî'nin Külliyyatı'nda belirtilen tasavvufî ıstılahların, Mevlânâ'nın Dîvân-ı Kebîr'inde ne şekilde ve hangi anlamlarda kullanıldığı, kullanım sıklığı tespit etmektir. Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında tasavvuf, tasavvufun tarihsel gelişimi ve yine aynı kısımda İran Edebiyatında tasavvuf ve İran Edebiyatında ünlü mutasavvıf şairler hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde 610/1213 yılında İra'nın Erâk bölgesinde bulunan Kumcan'da dünyaya gelen 7/13. yüzyılın büyük mutasavvıflarından ve sûfî şairlerinden olan Fahrüddîn-i Irâkî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında genel bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde Irâkî'nin, Külliyyâtında yeralan “İstılahât-i Sûfiyye” adlı risalesinde mevcut tasavvufî şiirde yaygın olarak kullanılan tasavvufî ıstılahların Mevlânâ'nın Dîvân-ı Kebîr'inde bu ıstılahların ne şekilde ve hangi anlamlarda kullanıldığı, kullanım sıklığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

1. Irâkî
2. Tasavvufî İstılah
3. Dîvân-ı Kebîr
4. Mevlânâ
5. Tasavvuf

ABSTRACT

MOLLAMEHMETOĞLU, Ceylan. Fahrüddin-i Irakî's sufistic terms and sample couplets from Dîvân-e Kabîr, Master's Thesis, 2014.

The aim of this study is to determine how and in what meanings were used and their usage frequency in Mavlânâ's Dîvân-e Kabîr to defined sufistic terms of Irakî's corpus of the most important poet of the 13th century. The reseach consists of introduction and two chapters. In the introduction chapter, it is tried to give information about sufism, historical development of sufism, and sufism in Persian Literature and famous sufistic poets in Persian Literature.

In the first chapter, a general information is given about Fahrüddin-i Irakî, who was born in 610 in Kumcan and who was one of the biggest sufistic and famous poet of the 7/13th century, his life, literary personality and about his works.

In the second chapter, it has been determined that sufistic expressions, which were used widely in sufistic poem in Istîlahatı Suffiye that included in Irakî's corpus, in what ways and in what meanings they are used and their frequency of usage in Mavlânâ's Dîvân-e Kabîr.

Key Words

1. Irâkî
2. Sufistic expressions
3. Dîvân-e Kabîr
4. Mavlânâ
5. Sufism

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: Beyit
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
d.	: Doğum
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
G.	: Gazel
hş.	: Hicrî Şemsî
hızl.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazret
neşr.	: Neşreden
Öl.	: Ölüm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Ş.	: Şemsi
Yay.	: Yayın
yy.	: Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Çalışmada Küçük Türk-İslam Ansiklopedisi'nde uygulanan transkripsiyon sistemi örnek alınmıştır.

Uzun ünlüler: آ, ا, ى: ā ; و: ū ; ی: ī

Kısa ünlüler: اَ : a, e; اِ : ı, i ; اُ : o, ö, u, ü

Ünsüzler:

ء: ʾ	ص: ṣ
ب: b	ض: ḏ
پ: p	ط: ṭ
ت: t	ظ: ṣ
ث: ṯ	ع: ʿ
ج: c	غ: ğ
چ: ç	ف: f
ح: ḥ	ق: q
خ: ḫ	ک: k, ṅ
د: d	گ: g
ذ: ḏ	ل: l
ر: r	م: m
ز: z	ن: n
ژ: j	و: v
س: s	ه: h
ش: š	ی: y

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	v
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ	1
İran Edebiyatında Tasavvuf.....	4
İran Edebiyatında Ünlü Mutasavvıf Şairler	6
Senāi	6
Ferīdüddin Attār	8
Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī.....	10
Sa‘dī-i Şīrāzī	14
Hāfiz-ı Şīrāzī.....	15
Cāmī ‘Abdurrāhman.....	16

BİRİNCİ BÖLÜM FAHRUDDİN-İ IRĀKÎ

1.1. HAYATI.....	21
1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ	23
1.3. ESERLERİ.....	24
1.3.1. Şiir Divanı.....	24
1.3.2. ‘Uşakknāme ya da On Fasil	25
1.3.3. Leme‘āt	26
1.3.4. Irākī’nin Mektupları	27
1.3.5. Tasavvufi İstılahlar Risalesi.....	28
1.3.6. Irākī’ye Nispet Edilen Risaleler	29

İKİNCİ BÖLÜM
TASAVVUFÎ İSTİLAHLAR

2.1. FAHRUDDİN-İ IRÂKÎ’NİN TASAVVUFÎ TERİMLERİ VE DİVÂN-I KEBÎR’DEN ŞAHİT BEYİTLER.....	39
SONUÇ.....	509
KAYNAKÇA.....	510
ÖZGEÇMİŞ	514

GİRİŞ

“Tasavvuf kelimesinin hangi kökten türediği hakkında çeşitli görüşler vardır. Cahiliye döneminde kendilerini Ka‘be’ye hizmete adayan Sûfa oğullarına nisbet edilerek aynı amaçta olanlara sûfî, takip ettikleri yola tasavvuf denilmiştir. Ayrıca safâ ve vefâ kelimelerinden türemiş olabileceği de öne sürülmektedir. Tasavvufu meslek edinen kişiler tevazu sembolü sof (yün elbise) giyindiklerinden sûfî ve takip ettikleri yola ise tasavvuf denilmiştir. Abdülkerîm el-Kuşeyrî kelimenin Arapça kökeninden geldiğine dair bir kanıt rastlanmadığını ve tasavvuf kelimesinin bu yolda bir isim olarak kullanılmasının doğru olacağını söyler. Kuşeyrî’ye göre, dinin emirlerine riayet eden âbid ve zâhidin zamanla dinî bir hayat tarzı hâline gelen Allah ile birlikte olma ve gafletten sakınma çabalarına, 2./8 yy.dan sonra tasavvuf denilmiştir. Tevazu göstergesi olan sof (yün elbise) giyindikleri için sûfî denilen âbid ve zâhidlerin bu tarzını anlatmak için “tasavvefe” (yün giydi) fiilinden; tasavvuf kelimesinin de bu fiilin mastarı olduğu görüşü genel kabul görmüştür. Tasavvufu benimseyenlere mutasavvıf ya da ehl-i tasavvuf denilmiştir”.¹

Tasavvuf, İslamın kabulünden iki yüz yıl sonra Arabistan, İran ve Horasan’da ortaya çıkmış ve İslam dünyasında hızla yayılmaya başlamıştır.² 2./8 yy.dan itibaren tekke ve dergâhlar kurulmaya başlanmıştır. Sonraki dönemlerde dergâh, tekke ve zâviye gibi isimlerle anılan tasavvuf merkezleri kurulmuştur. Bu merkezlerde amaca uygun faaliyetlerde bulunulması için uyulacak kurallar belirlenmiş ve buna dair eserler kaleme alınmıştır. Ayrıca tekke ve dergâhlar bazı dönemlerde medreseler gibi işlev görüp tefsir, hadis, fıkıh, akaid gibi dinî ilimlerde dersler verilmiştir. 1 ve 2./7-8 yüzyıllarda Medine, Kûfe, Basra ve Horasan bölgeleri, tasavvufî hayatın yoğun yaşandığı merkezlerdir.³

Sûfiler, Hz. Muhammed’den itibaren bütün din ulularını, o cümleden olarak Ehlibeyt İmamlarını hep bu meslekten gösterirler. Hicrî 2. /7 yüzyılın sonları ile 3. /8

¹ İldırar, Mehmet, *Tasavvufî Hayat Nasıl Başladı*, s. 7-23; Öngören, Reşat, “Tasavvuf”, *DİA*, C. 7, s. 119; Gölpınarlı, Abdülbâki, *Tasavvuf*, s. 9-11.

² Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, C. II, s. 241.

³ Öngören, Reşat., “Tasavvuf”, s. 120-121; Gölpınarlı, *Tasavvuf*, s. 19.

yüzyılın başlarında yaşayan bazı şahsiyetler, tasavvufî hayatın ilk mümessilleri olarak gösterilmişlerdir.⁴

Hicrî 5. ve 6. asrın eserlerinde tasavvufî konular ve kurallar önemli ölçüde görülür. Köklü geçmişi Doğu ve Batı dünyasında da yer alan tasavvuf mektebi, altıncı ve yedinci asırda da kemalinin zirvesine ulaşmış ve sistemleşmiştir. İslami irfan da diğer ilmî ve fennî ilimler gibi olgunluğa erişmiş ve fiili konuma gelmiştir.⁵

Tasavvuf ile ilgili pek çok tarif yapılmıştır. Tasavvuf; alçakgönüllülük, huşu içinde olmak, kanaatkâr olarak tanımlanabilir. Bazı mutasavvıflara göre; tasavvuf, iyi huyluluktur ve iyi huyluluğu artıkça kişi tasavvufta o derecede ilerlemiş olur. Allah'a dayanıp, nefsi duyguların terk edilmesi, Allah yolunda çekilen çilenin hoş karşılanması, varlıklarının ezeli varlıkta yok sayılması, her şeyin temelinin yüce Allah'a dayandırılmasıdır.⁶

Tasavvuf, ilahî kaynaklı hikmeti tasavvufî düşünce sistemine katılmış olanlar tarafından tasavvuf yoluna yeni girenlere aktarma geleneğidir. Tasavvuf hem zaman içinde akıp gitmek hem de ebedî kaynağıyla ilişki halinde olup sürekli kendini yenilemektir. Ölümden sonraki hayatı elde etmeye yönelik olmasına rağmen tasavvufun asıl gayesi kendisindedir. Öyle ki o, Allah'a doğrudan ulaşma gayretidir. Tasavvuf, bir araç olarak ne bir son ne de bir bilgi veya becerinin kaynağıdır. O, izlenilmesi ve uygulanması gereken bir yöntemdir.

Bazı büyük mutasavvıf şahsiyetlerin tasavvufa dair tanımları şöyledir: İmam Gazzâlî (öl. 505/1111): "Tasavvuf, kalbi yalnız Allah'a bağlayıp, mâsivadan ilgiyi kesmektir." Ebû Said b. Ebi'l-Hayr (öl. 440/1048), "Tasavvuf kafanda ne varsa bırakman, elinde olanı vermen ve başına gelenden sızlanmamandır",⁷ Muhammed b. En-Nuri (öl. 295/907-8) tasavvufu "nefse ait bütün zevklerin terk edilmesinden

⁴ Gölpınarlı, *Tasavvuf*, s. 39.

⁵ Yoserbi, Seyyid Yahya, *Revend Eser Pezîrî-i Edeb-i Parsî Ez Te'lim-i İrfânî ü Ehemmiyyeti Karnha-yi Çeharom û Pençom Ez İnn Dîdgâh*, s.37-39. www.noormags.com (Erişim Tarihi: 01.02.2013).

⁶ Gölpınarlı, *Tasavvuf*, s. 9-12; Öngören, Reşat, "Tasavvuf", s. 119.

⁷ Gölpınarlı, *Tasavvuf*, s. 22.

ibaret” olduğunu söylerken, Cüneyd-i Bağdâdî (öl. 297/908-910) onu “aç durmak, dünyayı terk etmek, alışlagelen ve hoşâ giden şeyleri kesip atmak” olarak tarif etmişlerdir.⁸

Tasavvuf yaşanan bir hal, bir hayat felsefesi, hakikat gerçeğini anlama olması sebebiyle tasavvuf ehli kimseler ve bunların kişiliklerine, kültürlerine göre farklı tarifler ortaya çıkmıştır. Fakat asıl amaç Allah’tan başka düşünceyi terk etmek, Allah’u Teâlâ’ya yönelmek olduğu için kullanılan yöntem ne olursa olsun, esas değişmeyecektir. Tasavvufî hayatın gerçeği sadece yaşayan tarafından bilindiğine ve bizim bu hayat hakkındaki bilgimiz onu yaşayanların anlatımı doğrultusunda şekillendiği için bu hayatın halleri konusundaki açıklamalarımız tasviri olmaktan başka bir şey değildir. Bu hal tam manasıyla yaşanmadığı sürece tasviri olmaktan öteye geçmez. Bu yüzden objektif bir açıklamanın yapılması mümkün değildir. İşin doğrusu meselenin özüne inildikten sonra İslami ölçüler dahilinde değerlendirilmelidir.⁹

Tasavvufun konusu da Allah’ın mukaddes ve münezzeh zatıdır, varlığın birliğidir. Tasavvufun konusu Allah’ın mukaddes varlığı olduğu kadar bu bilgi ışığında Allah’ın varlığına bağlı olan hakikatlerin asıllarıdır. Bu asıllar; zatın ve sıfatların ve fiillerin isimleridir. Tasavvufî terminolojide bunlar zat isimleri, sıfat isimleri ve fiil isimleri diye adlandırılırlar. Tasavvufun meseleleri; bu üç kısmın isimlerinin hakikatleriyle bunların mütealliklerini bildiren bahislerdir. Bütün bunların kaynağı ikidir. Biri Hakkın halk ile ve halkın da Hak ile münasebetleri, ikincisi de bunların bilinmesi mümkün olan ve imkansız olan kısımlardır. Bu ilkelerle konunun bilinmesine arzulu olanların tasavvuf yolunun en doğru, en iyi ve en güzel bir yol olduğuna inanmakla birlikte aşk ve şevk ile bu yola yönelmeleri ezeli saadetlerinin bir göstergesidir. Bunlardan anlaşılır ki tasavvuf, konusunun yüceliği ve ilkelerinin inceliğiyle bilgilerin en şerefliisidir.¹⁰

⁸ Altıntaş, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, s. 1-5; Öngören, Reşat, “Tasavvuf”, s. 120.

⁹ Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, s. 152.

¹⁰ Irâkî, Fahrüddin, *Lemaat*, çev: Saffet Yetkin, s. 7-8.

Tasavvuf, ilâhî ahlâkla ahlaklanma olarak kabul edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde Müslümanların dünyevî hayata kapılmadan ahiret ve manevi değerler için çabalamalarına dikkat çekilmesi sebebiyle sûfiler ahiret hayatını dünya hayatından daha fazla önemsemişlerdir. Allah katında takva sahibi bir mümin olabilmek tasavvufun asıl amacı olmuştur. Ayrıca tasavvufî hayat şeklinin yalnızca dini zahiri hükümleriyle birlikte bâtının hükümlerini de yerine getirmekle gerçekleşir. Tasavvuf düşüncesi Allah sevgisi, Allah korkusuna dayanmaktadır. Allah korkusu ve Allah sevgisi birbirini tamamlayan iki kavram oldukları için tasavvufun temelini oluştururlar. Tasavvufun ilk yıllarından itibaren nefsin ve şeytanın hilelerine aldanmayıp dini samimi bir şekilde yaşamaya çalışan sûfiler dünya ehli diye adlandırdıkları kişilere mesafeli davranmışlardır. Çünkü onlar dünyevi hayatın peşine düşmüşlerdir.

İran Edebiyatında Tasavvuf

7/12. yy.dan itibaren İran'da meydana gelen Moğol saldırıları acı ve hüznün verici olaylara neden olmuştur. Bu saldırılar sonucunda akli ve fikri yönde bir çöküş olmuştur. Çünkü Moğollar bilim ve bilim adamlarının bulundukları yerleri ve kütüphaneleri yağmalayıp yakmışlardır. Âlimler, ârifler, sufiler ve şairler başta Anadolu ve Hindistan olmak üzere Moğol saldırılarının olmadığı bölgelere sığınmışlardır. Bu durum o dönemin edebiyatına etki etmiş ve kaleme alınan eserlerin konularının değişmesine neden olmuştur. Saray şairliği ve methiyecilik giderek zayıflamış ve yerini irfani konular almıştır.¹¹

Bu dönemin belirgin özelliklerinden saray şairliğinin itibar kaybına uğramasının ardındaki etken, tasavvuf ve İslâm felsefesidir. Tasavvufun en önemli özelliği ise dünyaya kapalı olmakla birlikte geniş kitlelere dönük olmasıdır. Şiirde İslâm'dan sonra şekillenen ve İslâm'ın İran edebiyatına etkisi olarak şairane felsefenin ilk temsilcisi olarak eski İran düşüncesiyle yeni İslâm düşüncesinin bir kesişmesini ifade eden Senâî'yi görmekteyiz. Bir yandan İslâm düşüncesi egemenlik alanını genişletirken, öte yandan İslâm öncesi İran düşüncesi de edebiyatta yer

¹¹ Safâ, Zebîhullâh, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, C. 2, s. 33-34.

almayı sürdürmüştür. Bu felsefeyi benimseyen sonraki bazı şairler de (Attâr, Mevlânâ ve Sa'dî) Senâî'nin etkisini görmek mümkündür. Tasavvuf bu şairler ile birlikte ulaşabileceği en yüksek noktaya ulaşmıştır.¹²

7./13 ve 8./14 yüzyıllarda gün geçtikçe sufiler toplum içerisinde ilgi görmüşlerdir. Sufiler bu dönemde de büyük bir öneme sahiptirler. 6./12 yüzyılın sonları ile 7./13 yüzyıllarda İran'da iki görüş hâkimdir. Birincisi, doğuda bulunan Şeyh Necmuddîn-i Kübrâ'nın taraftarları; ikincisi batıda bulunan Şeyh Şihabuddîn Ebû Hafz Ömer b. Muhammed Sohreverdi'nin müritleri ve taraftarlarıdır.

8./14 yüzyıla kadar İran'da tasavvuf çok önemli bir yere sahiptir. Moğol saldırılarında ülkesini ve tekkesini terk etmeyen şeyh Necmuddîn-i Kübra, Şeyh Feriduddîn-i Attâr gibi büyük şeyhler öldürülmüşlerdir. Bir kısmı ise Anadolu, Şam, Fars, Kirman, Sind ve Hind vilayetlerine sığınmışlardır. Katliamdan kurtulan bölgedeki âlim ve şeyhler tasavvufun yok olmasını engelleyerek gelecek nesillere ulaşmasını sağlamışlardır. Tasavvuf 7./13 ve 8./14 yüzyıllarda bu dönemin en önemli sufilerinden olan Aynu'l-Kudât-i Hemedânî'nin başlattığı üslup 7./13 yüzyılda büyük önem kazanmıştır. Şeyh Necmuddîn-i Kübrâ (öl. 618/1221), *Minhâcu's-Salikîn* adlı önemli eserini telif ederek tasavvufun ilkelerini kurallaştırmıştır. Tasavvufun ilkelerini ortaya koymada en çok söz sahibi olan ve *Fusûsu'l-Hikem* ve *Futûhâtî'l-Mekkiyye* adlı eserlerin yazarı olan İbnu'l-Arabî adıyla bilinen Muhammed b. Ali b. Muhammed (638/1240)'dir. İbnu'l-Arabî'nin meşhur talebesi Sadruddîn-i Konevî (öl. 673/1274) de *Fukûk*, *Miftâhu'l-Gayb* ve *Nefahatu İlahiyye* gibi önemli eserler yazmıştır. Konevî'nin de öğrencisi olan Fahrudîn İbrahim-i Irâkî (öl. 688/1289), İbnu'l-Arabî'nin düşüncelerine vakıf olunca Camî'nin de üzerine şerh yazdığı *Leme'ât*'ı adlı eserini yazmıştır. Böylece tasavvuf bu dönemde 'hâl'den 'kâl'e geri dönmüş ve felsefî tasavvuf olarak da adlandırılan şekline dönüşmüştür. Yani tasavvufun temeli ve kuralları edebiyatta kapsamlı bir tesir oluşturmaya ve tasavvufî eserlere mahsus olmasından çıkmaya başlamıştır. Bu âriflerin aksine başka bir sufi grubu ise akli konuları ele alıp feyz, zevk ve felsefeye dayanan keder ve

¹² Kırilangıç, Hicabi, "İran Şiiri İçin Bir Sınıflandırma Denemesi", s. 103.

hüzün verici konular üzerinde durmuşlardır. Bu grubun 7./13 yüzyılın başlangıcındaki en önemli sufi şairi Feriddüddîn Muhammed Attâr-i Nişâbûrî, Mevlânâ Celâluddîn Rûmî ve Bahauddîn Muhammed b. Hüseyin Hatîbî-yi Belhî, Seyyid Burhânuddîn Muhakkîk-i Tirmîzî, Şemsuddîn Muhammed b. Ali Tebrîzî, Salâhaddin Zerkûb-i Konevî, Husâmuddîn Çelebi ve Sultan Veled'tir. Suhreverdîleri, Hint ve Moltân Suhreverdîleri olarak ayrılan Suhreverdîyye tarikatlarının en önemli şeyhleri Evhaduddîn-i Kirmânî, Müşerref b. Muslih Sa'dî-yi Şîrâzî'dir. Kerrubiyye tarikatının önemli şeyhleri ise Bahâuddin Muhammed, Hâcû-yi Kirmânî, Hafız-i Şîrâzî, Evhadî-yi Marâgî gibi şahıslardır. İran kaynaklı tasavvuf İran ile sınırlı kalmamış, Moğol saldırılarından kaçan ve İran'a komşu ülkelere sığınan sufilerin her biri gittikleri yerlerde tasavvufla meşgul olmuşlardır.¹³

İran Edebiyatında Ünlü Mutasavvıf Şairler

Senâî

Ebu'l-Mecd Hakîm Mecdûd b. Âdem Senâî-yi Gaznevî, Gazne'de dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim görmüş ve gençliğinde Fars şairlerinin divanları yanı sıra Arapça yazan şairlerin divanlarını da okumuştur. Şiirlerinde, ayrıca *Kârname-i Belh* adlı eserinde Gazne sultanlarından Sultan İbrâhim, III. Mesud (1099-1114) ve Behram Şah'ı (1118-1152) övmüştür. Daha sonraki şiirlerinden, kendisinde meydana gelen ruhî bir değişim sebebiyle saraydan ve saray çevresinden uzaklaşıp inzivaya çekildiği anlaşılmaktadır. III. Mesud padişah olduktan sonra Gazne'den Belh'e gitmiştir. Bu dönemdeki şiirleri genellikle tevhid, zühd, uzlet gibi konular üzerinedir. Belh'te bulunduğu dönemde Serahs, Herat ve Nişâbur'u ziyaret ederek buradaki mutasavvıflarla tanışmıştır. Senâî'nin hami ve memduhlarını kadılar arasından seçtiği dönemde kaleme aldığı tasavvufî şiirlerinde, zâhidâne bir hayatla dünyevî hayat arasındaki kararsızlığı görülür. Senâî'nin ölüm tarihi için kaynaklarda verilen farklı tarihlerden 11 Şâban 525 (9 Temmuz 1131) daha doğru kabul edilir. Türbesi Gazne'dedir.

¹³ Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 46-48.

İran edebiyatının ilk büyük sûfî şairi olan “Senâî, övgülerinde Menûçihri, Ferrûhi-yi Sîstânî ve Mes’ûd-i Sa’d-i Selmân gibi sebk-i Horasânî şairlerinin etkisinde kalmıştır. Senâî, Me’sûd-i Sa’d-i Selmân’ın ölümünden sonra onun divanını toplamıştır. İran’ın ilk mutasavvıf şairi sayılan Senâî’den önce tasavvuf alanında onun şiirleri kadar açık, akıcı ve mükemmel şiir söylenmemiştir. Senâî’den sonra gelen Ferîdüddin Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, ve Sa’dî-i Şîrâzî gibi büyük şairler ondan etkilenmişlerdir. Attar özellikle tema bakımından, Sa’dî de sade ve günlük konuşma diliyle ifade kullanmak bakımından ondan etkilenmiştir”.¹⁴

Eserleri

Dîvân: Kaside, gazel, terkiibend, terciibend, kıta ve rubaî tarzındaki manzumelerinden ibarettir. *Dîvân*’ı, 30.000 beyit olduğu söylenmekle birlikte 1341 hş./1962 yılında yapılan baskısına göre 13.780 beyit içermektedir.¹⁵

Hadîkatü’l-hakîka ve Tarîkatü’ş-Şerî’a: Kısaca, *Hadîkatü’l-Hakika* adıyla bilinir. Farsça yazılmış ilk önemli tasavvufî mesnevidir. Gazneli Sultan Fahrüddîn Behramşah’a ithaf edilmiştir. 10.000 beyit kadar tutan bu eser, dinî ve ahlâkî konulara ayrılmış on bölümden meydana gelir. Her bir konu, manzum hikâyelerle de örneklendirilmiş ve açıklanmıştır.¹⁶

Seyrû’l-İbâd: Senâî’nin önemli mesnevilerinden biridir. Eserde ruhun kâinatta dolaşması anlatılmaktadır.¹⁷

¹⁴ İnal Savi, Saime, “Senâî” *DİA*, C. 36, s. 502-503.

¹⁵ Ateş, Ahmet, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, s. 23.

¹⁶ Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, s. 26; Yıldırım, Nimet, *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, s. 419.

¹⁷ Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, s. 34.

Ferîdüddin Attâr

Ebû Hâmid Ferîdüddîn Muhammede b. Ebî Bekr İbrâhîm-i Nişâbûrî, Horasan Selçuklularının son zamanlarında 537-540 (1142-1145) yılları arasında Nişâbur'da dünyaya gelmiştir. Eczacılık ve tıp ile ilgilendiği için 'Attâr' lakabıyla meşhur olmuştur. Çocukluk ve gençlik yılları hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte ancak eserlerinden attarlık yaptığı, ilim öğrendiği ve bazı şeyhlere hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Attâr'ın tasavvuf eğitimi kimden aldığı kesin olarak bilinmemektedir. Eserlerinden dönemindeki birçok şeyhle tanıştığı, onların eserlerini okuduğu ve bunların sonunda da irşad makamına ulaştığı anlaşılr. Tasavvufla ilgilenmekle kalmayıp tasavvuf erbaplarının sırlarını öğrenmiş, makam ve hallerini incelemiş ve seyr ü sülûk ile meşgul olmuştur. Bu nedenle kendisinden sonra gelen Mevlânâ, Sa'dî, Hâfız, Molla Câmî gibi mutasavvıf şairlere öncü olmuştur. Gazellerinde tasavvuf zevkini bilhassa vahdet-i vücudu, aşkı ve aşıklığı işlemiştir. Eserlerinin tamamında tasavvufî konuları ele almış, bu sebeple bazı kuralları terk edip methiye içerikli şiirler kaleme almamıştır. Attâr'ın görüşüne göre her şey birdir, bir her şeydir ve her şeyde Allah'ın izi vardır. Akıl ve düşünce yoluyla Allah'a ulaşmanın mümkün olmadığını, Allah'ı bulmanın tek yolunun nefsini terbiye etmekten, şehveti terk etmekten ve Hakk'ın varlığında yok olmaktan geçtiği görüşündedir. *Mantıku't-tayr* ve *Musibetnâme* adlı mesnevilerinde anlatıldığı gibi, sâlik, ilâhî cevheri kendinde bütünüyle hissetmek için, her türlü zahmet ve ıstırapla dolu uzun bir yolda yolculuk etmelidir.¹⁸

Eserleri

Dîvân: Şairin *Dîvân*'ı en çok ilgi görmüş Farsça divanlardan biri olup kaside ve gazellerden oluşur. Saîd-i Nefîsî (1319 hş./1940) ve Takî-yi Tefazzulî (1362 hş./1983) tarafından neşredilmiştir.¹⁹

Muhtârname: Tasavvufî mazmunları konu edinen ve şairi tarafından elli farklı konu başlığı altında tasnif edilmiş 2.300 rubaiden oluşur. Şair, yalnızca rubailerinden

¹⁸ Şahinoğlu, M. Nazif, " 'Attâr, Ferîdüddîn", *DİA*, C. 4, s. 95-96; 'Attâr, Feridü'd-dîn, *Mantıku't-Tayr Kuşların Diliyle*, çev: M. Çiçekler, s. 9-10

¹⁹ 'Attâr, Feridüddîn, *Mantıku't-Tayr*, nşr.: M. Rızâ Şefî'-i Kedkenî, s 35-36; 'Attâr, *Mantıku't-Tayr Kuşların Diliyle*, çev: M. Çiçekler, s. 11.

oluşan bu eseriyle Evhadüddîn-i Kirmânî ve Bîdil-i Dihlevî gibi çok sayıda rubai söyleyen şairler arasında yer almıştır.²⁰

Esrâr-nâme: Şairin ilk tasavvufî mesnevisidir. Baskıları ve nüshalarına göre, “makale” olarak adlandırılmış bölüm sayısı 12 ile 24 arasında değişmektedir. Eser, 100 kadar kısa hikâye ihtiva etmektedir.²¹

Îlâhî-nâme: 6.500 beyitlik bir mesnevi olup insanın ihtiraslarını temsil eden, insanın istekleri etrafında gelişen hikâyeler ihtiva eder. Bir padişahın altı oğlu vardır ve her bir şehzadenin de büyük ve gerçekleşmesi imkansız hayalleri vardır. Padişah, bir baba olarak her bir oğlunun hayalini ve arzusunu sorgular. Eser çeşitli hikâyelerle işlenmiş 21 makaleden oluşur..²²

Musîbet-nâme: Attâr’ın tasavvufî görüş ve fikir dünyasını en güzel şekilde anlattığı 5.740 beyitlik mesnevisidir. Fikirlerinin olgunluğu ve çeşitliliği bakımından en önemli manzum eseri sayılır. Ruhun, ruhânî tefekkür halvetinde seyrini anlatır.²³

Mantiku’t-Tayr: Şairin en seçkin eserlerinden sayılır. Bu eserde, kuşların topluca “sîmurg”a olan yolculukları ve bu yolda çektikleri çileler, sıkıntılar ve zorluklar sonunda “sîmurg”a yalnızca otuz kuşun ulaşabilmesi temsîlî bir şekilde anlatılmaktadır.²⁴

²⁰ ‘Attâr, Feridüddîn, *Muhtarnâme*, nşr.: M. Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, s. 11-16; ‘Attâr, *Mantiku’t-Tayr Kuşların Diliyle*, çev. M. Çiçekler, s. 11-12.

²¹ ‘Attâr, Feridüddîn, *Esrâr-nâme*, nşr.: M. Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, s. 62 vd.; Dâvûd İbrâhîmî, “Esrâr-nâme”, *DİA.*, C. 11, s. 434-435; ‘Attâr, *Mantiku’t-Tayr Kuşların Diliyle*, çev. M. Çiçekler, s. 12.

²² ‘Attâr, Feridüddîn, *Îlâhî-nâme*, nşr.: M. Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, s. 29-67; ‘Attâr, *Mantiku’t-Tayr Kuşların Diliyle*, çev. M. Çiçekler, s. 12.

²³ ‘Attâr, Feridüddîn, *Musîbet-nâme*, nşr.: M. Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, s. 76-104; ‘Attâr, Feridüddîn, *Mantiku’t-Tayr Kuşların Diliyle*, çev. M. Çiçekler, s. 12.

²⁴ ‘Attâr, *Mantiku’t-Tayr*, nşr.: M. Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, s. 34-35; Sevgi, H. Ahmet, “Mantiku’t-Tayr”, *DİA.*, C. 28, s. 29-30; ‘Attâr, *Mantiku’t-Tayr Kuşların Diliyle*, çev. M. Çiçekler, s. 12.

Tezkiretü'l-Evliyâ: Manzum eserlerin dışında Attâr'ın en önemli eseridir. Büyük sûfilerin hayatlarının anlatıldığı ve bazı sözlerinin nakledildiği bu biyografik eser, Türkçeye de tercüme edilmiştir.²⁵

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

İslam ve batı dünyasında tanınmış, şâir ve düşünürü, tasavvufta Mevlevî yolunun öncüsü . Muhammed b. Muhammed Hüseyin el-Belhî 6 Rebûlevvel 604'te (30 Eylül 1207) Horasa'nın Belh şehrin'de dünyaya gelmiştir. "Celâleddin" lakabı ve onu yüceltmek için "Efendimiz" anlamında "Mevlânâ" ünvanı verilen Mevliye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair doğduğu şehre nisbetle "Belhî" yaşadığı yere nisbetle Rûmî, Mevlânâ-i Rûm, ve Mollâ Hünkâr, Mollâ-yı Rûm gibi adlarla tanınmıştır. Mevlânâ'nın eserlerinde soyuna dair bilgi bulunmamaktadır. Babası "Bahâ-i Veled" adıyla meşhur Sultânü'l-Ulemâ Bahâuddîn Muhammed (543/1048-628/1230) büyük alimlerden, 6/7. Yüzyıl sonlarının, 7/13. Yüzyıl başlarının tasavvuf büyüklerinden ve Necmuddîn Kubrâ'nın eğitiminden geçmiş kişilerdendir. Dönemin sultanıyla aralarında geçen bir tartışmadan dolayı 610/1213 yılı civarında ailesi ve dostları ile İran'ın doğu bölgesinden batı tarafına göç edip, Nişabur, Bağdat, Şam, Erzincan, Malatya ve Larende'ye gitmiştir. Şeyh Ferîduddîn Attâr'ın sohbetinde bulunmuş, Şeyh onun hakkında babasına şöyle demiştir: "Bu çocuğun değerini bil, çok yakın bir zamanda sıcak nefesiyle alemdeki yanık yürekliğin yüreğine ateş düşürecekler." Babasının ölümünden sonra müritlerin isteği üzerine babasının yerine vaaz, zikir, fetva ve tedris makamına oturmuştur. Babasının vefatından sonra Bahâeddin Veled'in müridi ve öğrencisi Seyyid Burhânuddîn Muhakkık-i Tirmizî (öl.638/1240) Konya'ya gelip kal ilimlerinde kemal derecesinde bulunan Mevlânâ'yı şer'î ve edebî ilimlerde kamil olması için dokuz yıl onun müridi olmuştur. Daha sonra onu zahir ilimlerde dahada ilerlemesi için Halep ve Dimâşk'a göndermiştir. Orada Hanefî fıkından tahsille uğraşıp İbnu'l-Arabî, Sadreddin Konevî'nin sohbetlerine de katılmıştır. Yedi yıllık bu yolculuktan sonra Konya'ya geri dönmüş, riyazete devam edip Sultânü'l-Ulemâ'ya ondan da Kubreviyye Şeyhlerine ulaşmıştır. Mevlânâ, Burhâneddîn'in vefatından sonra tek başına kalmış

²⁵ Öngören, Reşat, "Tezkiretü'l-Evliyâ", *DİA.*, C. 41, s. 74-75; Attâr, *Mantiku't-Tayr Kuşların Diliyle*, çev: M. Çiçekler, s. 12.

Allah’a yönelmiş ve beş yıl riyazette çekmiş bu esnada halka vaaz vermiş, sohbetler etmiştir. Beş yılın sonrasında ise Konya’da Şems-i Tebrizi ile karşılaşmış onun hizmet ve sohbetlerine katılmıştır. Mevlânâ, Şemsî Tebrîzî ile tanıştıktan sonra dış dünya ile ilişkisini kesmiş kendisini tamamen Şems’e adanmış, bu durum müridlerin Şems’e karşı kin gütmesine sebep olmuştur. Şemsin öldürülmesinden sonra Mevlânâ sırasıyla Selâhaddîn-i Zerkûb ve Hüsâmeddîn-i Çelebî’nin sohbetlerine katılmıştır. Mevlânâ 672/1273 yılında Konya’da vefat etmiştir. Ölüm gününü Şeb-i Arûs (düğün gecesi) kavuşma günü olarak nitelendirdiği için cenazesinde ağlayıp feryat edilmemesini vasiyet etmiştir.²⁶

Tasavvuf yolunda Mevleviyye diye bilinen tarikatı kurmuştur. “Canım tenimde oldukça Kur‘an’ın kölesiyim ben. Seçilmiş Muhammedin yolunun toprağıyım...” beytiyle dile getirmiş olduğu gibi Mevlânâ’daki dinî ve tasavvufî düşüncenin kaynağı Kur‘ân ve sünnettir, “Pergel gibiyim; bir ayağımla şeriat üstünde sağlamca durduğum halde öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum” diyerek bir Müslüman olarak insanlığı kucaklayabildiğini belirtmiştir. Mevlânâ, kâmil mânada âlim, sûfî ve şairlik özelliklerine sahip bir şahsiyettir. Ona göre her ne kadar görünüşte ayrılık varsa da varlıkta birlik (Vahdet-i Vücud) esastır. Manevî yolculukta ilahî aşkı gerekli görüp aklın yetersiz kaldığı yerde biride aşk ve ahvâlidir yani aşkın kaynağı ilahidir.²⁷

Dili oldukça sade her türlü süslemeden uzak kapalılıktan uzak olan Mevlânâ eserlerinde atasözleri ve kıssalara da yer vermiştir. Sadece Şer’i ilimlerde değil bütün edebi konularda anlaşılması zor irfanî konular da da oldukça bilgi sahibidir ve bu

²⁶ Mevlânâ, *Divân-i Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, C. 1, s. 41; Öngören, Reşat, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *DİA*, C. 29, s. 440-448; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 101-105; Karaismailoğlu, Adnan, “Mevlana”, www.Semazen.net.com (Erişim Tarihi: 06.01.2013) ; Karaismailoğlu, “Mevlana’nın Hayatı ve Çevresi”, www.Semazen.net.com (Erişim Tarihi: 06.01.2013) ; Yüksel, Ahmet F., “Mevlânâ’nın Hayatı”, www.Semazen.net.com (Erişim Tarihi: 28.11.2013); Süreyya, Osman, “Mevlânâ’nın Hayatı”, www.yenimakale.com (Erişim Tarihi: 28.11.2013).

²⁷ Öngören, Reşat, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 445; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 101-105.

bilgi ve yeteneğini eserlerine de etki etmiştir. Mevlânâ eserleri Farsça olmakla birlikte mektupları ve şiirleri arasında Arapça olanlarda vardır.²⁸

Eserleri

Mesnevî, Mevlânâ en önemli manzum eseri olan *Mesnevî*'yi aruzun remel bahriyle failâtün failâtün fâilün vezniyle Çelebi Husâmed-din'in himmetiyle yazmıştır. Altı defterden ve yaklaşık 25.700 beyitten oluşmaktadır. Mevlânâ her cildin başlangıcında eserin konu ve içeriğinin hakkında bilgi vermektedir. *Mesnevî*, önemli irfanî, dinî ve ahlaki konuları dile getirip açıklamalar sırasında ayet ve hadislere yer verip onlara işaretlerde bulunmaktadır. Bu sebeple asıl konusu din ve dinin üç temel dayanağı olan amel, hal, hakikattir.²⁹

Dîvân-i Kebîr, Mevlânâ eserinde kendi adı ve mahlası yerine Şems veya Şems-i Tebrizî mahlasını kullandığı için bu eser *Divân-i Şems* veya *Divân-i Şems-i Tebrizî* olarak da bilinir. Şiirlerin çoğu Şems ile buluşmasından sonra ki döneme ait olup bazen de “Hâmûş” ve “Selâhaddin” mahlasını kullandığı şiirler de mevcuttur. Eserde âyet ve hadislerden faydalanan bilgin Mevlânâ'nın şiirlerinde halk unsurları olan atasözleri, geleneler, inançlar ve yaşanan dönemdeki sosyal sıkıntılar vb. konular önemli bir yer tutmaktadır. Çok geniş hacme sahip olan *Dîvân-i Kebîr* beyit sayısı genellikle 30.000 ile 50.000 beyit arasında değişmektedir. Şiirleri bahirlere göre sıralanmış her bahir şiirlerin kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Divan'a başka şairlerin şiirlerinin karışmış olması beyit sayısının artmasına da neden olmuştur. İran'da Bedüzzaman Furûzanfer neşri esas alınarak birçok kez basılan *Dîvân-ı Kebîr* Türkçe'ye büyük âlim Abdülbaki Gölpınarlı tarafından çevrilerek 1957-1974 yılları arasında yayınlanmıştır.³⁰

²⁸ Öngören, Reşat, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 446; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 101-105.

²⁹ Öngören, Reşat, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 447; Ceyhan, Semih, “Mesnevî”, *DİA*, C. 29, 325-334; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 104; Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, s. 92; Şafak, Yakup, “Hz. Mevlânâ'nın Eserleri”, <http://www.semazen.net> (Erişim Tarihi: 28.11.2013).

³⁰ Öngören, Reşat, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 446; Yazıcı, Tahsin, “Divân-i Kebîr”, *DİA*, C. 9, s. 432-433; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 104; Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, s. 92; Şafak, Yakup, “ Hz. Mevlânâ'nın Eserleri”, www.semazen.net (Erişim Tarihi: 28.11.2013).

Fîhi Mâ Fîh, Mevlânâ'nın sohbetlerinin Sultan Veled veya başka bir müridi tarafından derlenmesinden meydana gelmiştir. "İçindekiler içindedir" anlamındaki eser Mevlânâ'nın dinî ve tasavvufî düşüncelerini, çeşitli konulardaki fikirlerini Mesnevi'den daha sadebir şekilde gösterir. Fîhi mâ fîh, aynı zamanda devrinin çeşitli özelliklerini yansıtan önemli bir kaynaktır. Bölümlerin sayısı çeşitli nüshalarda değişiklik göstermekle matbû nüshalarda altısı Arapç a geri kalanı Farsça olmak üzere 70'ten fazla bölümden oluşur. Bölümler, ya bir soruya verilen cevap şeklindedir, yahut bir hadisenin beyanıyla, bir âyet veya hadisin izahıyla başlamaktadır. Bunun yanı sıra "tasavvufî menkıbeler, klâsik şark hikâyeleri, efsâneler, masallar malzeme olarak kullanılmış, Moğollar'ın zulmü dile getirilmiş ve mağlup olacaklarına işaret edilmiştir."³¹ Mevlânâ'nın diğer eserleri gibi çeşitli dillere çevrilen bu eserin ilmî neşri Bedüzzaman Furûzanfer tarafından gerçekleştirilmiş ayrıca eser Türkçe, Urduca, İngilizce gibi bir çok dile çevrilmiştir.³²

Mecâlis-i Seb'â "Mevlânâ'nın vaaz ve sohbetlerini içerdiği yedi vaazını içeren Farsça mensur eserdir. Münâcât, na't ve dua cümlelerinden oluşan kafiyeli bir girişten sonra bir hadisle başlayarak; toplumun bozulması, günahlardan sakınma, inancın gücü, iyi kulluk, bilginin ve aklın önemi, gaflet gibi konular, âyetler hadislerle ve hikâyeler eşliğinde anlatılmaktadır. Mevlânâ'yı etkileyen mutasavvıf şairlerden Senâî ve Attar'ın sözlerinden, Dîvân-ı Kebîr ve Mesnevi'den beyitler vardır. Mecâlis-i Seb'a bilhassa Mevlânâ'nın Şems'le karşılaşmasından önceki düşüncelerini yansıttığı için önemlidir.³³

Mektûbât, Mevlânâ'nın yakınlarına, dostlarına, bazı âlimlere, bilhassa devlet büyüklerine ve önemli şahıslara yazmış olduğu mektuplardan oluşmaktadır. Mektuplar dönem hakkında bilgi verdiği için önemlidir.³⁴

³¹ Demirci, Mehmet, "Fîhi mâ fîh", *DİA*, C. 13, s. 59.

³² Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", s. 447; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 104; Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, s. 92; Şafak, Yakup, "Hz. Mevlânâ'nın Eserleri", www.semazen.net (Erişim Tarihi: 28.11.2013).

³³ Şafak, Yakup, "Hz. Mevlânâ'nın Eserleri", <http://www.semazen.net> (Erişim Tarihi: 28.11.2013); Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", s. 447; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 104; Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, s. 92.

³⁴ Şafak, Yakup, "Hz. Mevlânâ'nın Eserleri", <http://www.semazen.net> (Erişim Tarihi: 28.11.2013).

Sa'dî-i Şîrâzî

Fars edebiyatının en önemli şairlerinden, Şeyh, İmam, söz sahiplerinin en olgunu Ebû Muhammed Müşereffuddîn Muhlis b. Abdullah b. Müşerref es-Sa'dî eş-Şîrâzî, Şîrâz'da doğmuştur. Doğum tarihiyle ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte Gülistân'da söylediği sözlerden yola çıkılarak 606 (1209) olduğu anlaşılmaktadır. Din alimi olan bir ailede yetiştiği için babasının eğitiminden ve nasihatlarından faydaladımıştır. Küçük yaşta yetim kalanından dedesinin himayesi altında büyüdü. Dinî ve edebi bilgilerini Şîrâz'da alan Sâ'dî daha sonra Nizâmîye Medresesi'nde eğitime devam etti. Ebu'l-ferec Abdurrahman Cezvî'nin ve Şehâbuddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed Suhreverdî'nin hizmetine girerek onların sözlerinden faydalanmıştır. Sa'dî, ariflerin fikirlerini kazanmak için tek bir pir ile yetinmemiş bir kısma bağlanmış onlardan feyz almıştır. Bir çok yere seyahat etmiş ve hac vazifesinde yerine getirmiştir. Daha sonra 620-621 (1223-1224) Şîrâz'a geri dönmüştür. Dönemin yönetiminde bulunan Atabeg Ebû Bekir b. Sa'd ve onun oğlu Sa'd b. Bekir'in çevresinde yer aldı. Bu padişahları ve zamanın önde gelenleri övmesine rağmen hiç bir zaman saray şairi olmamıştır. Hayatını halka hizmetle geçirmiştir. Hayattayken büyük ün kazanan ve Emir Hüsrev-i Dihlevî ve Hasan-i Dihlevî gibi birçok şaire öncülük etmiştir. Ömrünün son zamanlarını riyazet ve ibadet ile geçiren Sa'dî 691'de (1292) vefat etmiştir.³⁵

Kazanmış olduğu ün ölümünden sonra artarak devam eden Sa'dî Farsça yazanlara rehber oldu. Sa'dî'nin sade ve nazik anlatımı ile insanların gönle hoş gelen hikaye atasözlerini anlatması, methiye ve gazelde yeni bir tarz geliştirmesi ve vaaz ve hikmetin yanında şakacı şirin sözlü bir şair olmasıyla beraber söyleyişinde ki fasih ve belîğ anlatımı onu "Sa'dî-yi Ahîrû'z-zamân ünvanına layık kılmıştır. Sa'dî yalnızca Fars edebiyatında değil Türk, Urdu ve Batı edebiyatlarında önemli bir şairdir.³⁶

³⁵ Sa'dî, "Gülistan", çev. Adnan Karaismailoğlu, s. 7; Çiçekler, Mustafa, "Sâ'dî Şîrâzî", *DİA*, C. 34, s. 405-406; Şefî'i, Bahar, *Zindeginâme-i Meşhurterin Şairân ve Nevîsendegân-i İrân ve Cehân*, s. 64-65; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 117-118.

³⁶ Çiçekler, Mustafa, "Sâ'dî Şîrâzî", s. 405-406; Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 117.

Eserleri

Bostān (Sâ'dînâme); Sâdî'nin en önemli manzum eseri olan *Bostân*'ı uzun süren seyahatler sonunda Şîrâz'a döndükten sonra 1257 (655) yılında yazmıştır. Ebû Bekir Sa'd b. Zengi'ye ithaf ettiği bu eser dini ve ahlaki öğütleri konu alan on babdan ve yaklaşık 5.000 beyitten oluşmaktadır.³⁷

Gülistân Sa'dî'nin Farsça Arapça karışık şiirlerin yanında ayet, hadis ve atasözlerine de yer veridiği bu eserini 656 (1258) yılında yazmıştır. Ebû Bekir Sa'id b. Zengî'ye ithaf ettiği secili nesrin en güzel eseri olan *Gülistân* "Münacat", "Na'at" ve giriş kısmından sonra gelen Sekiz Bab'dan oluşmaktadır. Söz konusu bu bölümlerde ahenkli ve ölçülü olarak kullanılan kelimelerden oluşan kısa ve derin anlamlı cümlelerle doluludur.³⁸

Hâfız-ı Şîrâzî

İran'ın ve dünyanın önemli şairlerinden olan Hâce Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed Hâfız-i Şîrâzî, Şîraz'da 717-726 (1317, 1326) yılları arasında doğmuştur. İyi bir eğitim aldığı eserlerinden anlaşılmaktadır. Bilinmeyen ve görülmeyen dillere tercüman olduğu için kendisine "Lisânü'l-gayb" ve "Tercümânül-esrar" lakaplarının yanında Kur'ân-i Kerîm'i ezberlediği için "Hâfız" lakabı verilmiştir. Hâfız, Şer'î ilimlerin yanında dönemin mûsîkisi, çeşitli sanatları, edebî ilimlerine de hakim, felsefî ve îrfani gerçeklerini de bilen bir alimdir. Bu düşüncelerdeki üstün yeteneği ve açıklama konusundaki açık, akıcı ifadeleri onu diğer şairden üstün kılmıştır. Hocaları arasında Kıyâmüddin Ebû'l Bekâ b. Mahmud-i İsfahânî-yi Şîrâzî gibi meşhur kişilerde bulunmaktadır. Hâfız Ebû İshâk saltanatının etkisi altında kalmıştır. Bu dönemde her istediğini rahatça söyleyebilen önemli şairlerden olan Hâfız'ın şiirlerinin ünü Hindistandan Bengal'e kadar yayılmıştı. Daha

³⁷ Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, s. 168-175; Yıldırım, N., *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, s. 459; Çiçekler, Mustafa, "Sâ'dî Şîrâzî", s. 405-406.

³⁸ Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, s. 225; Yıldırım, N., *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, s. 460; Çiçekler, Mustafa, "Sâ'dî Şîrâzî", s. 405-406; Yazıcı, Tahsin, "Gülistân", *DİA*, C. 14, s. 240-241.

sonraki hayatında Ebû İshâk zamanındaki güzel ve bereketli günlerini bulamayan Hâfız, Şîrâz'da 791-792(1389-1390) yıllında ölmüştür.³⁹

Hâfız, kaside gazel ve kıtalarıyla dönem padişahlarını överek ödülleri kazansa da bütün ilimleri içeren, ahlâkî mazmunları kapsayan gazelleriyle meşhur olmuştur. Gazelleri Fars edebiyatının en gelişmiş örnekleridir. Kendine özgü bir tarzı olan Hâfız'ın diğer önemli özelliği ise eserlerinde lafzi, manevi sanatları kullanmasının yanında dili sade anlaşılır olması ve her mısrasında derin incelikleri bulunması şöhretinin en önemli sebebidir.⁴⁰ Hâfız'ın tasavvufla ilgilendiği bilirse de tarikatı ve şeyhi hakkında kesin bilgi yoktur fakat Şemseddin Abdullah-ı Şîrâzî, Seyyid Cürcânî ve Fakih-i Kirmânî gibi âlimlerden faydalandığı bilinmektedir. Ayrıca Hâfız'da Hâcû-yi Kirmânî, Hayyâm, Mevlânâ, Sa'dî gibi şairlerden etkilenmiştir.

Eserleri

Dîvân-i Hâfız; Hâfız hayatı boyunca şiirlerini bir eserde toplamadığı için dilden dile dolaşan şiirlerin tamamının ona ait olduğu bilinmemektedir. İnce manzumunlar içerdiği için pek çok kişi tarafından neşir edilip üzerine şerhler yazılmıştır. En meşhur şerhi 966 (1558) yılında Sûrûrî'nin yapmış olduğu Türkçe Şerhi *Dîvân-i Hâfız*'dır. Hâfız'ın Divân'ın en bilindik diğer bir özelliği de fal açma adetidir.⁴¹

Câmî 'Abdurrâhman

Nakşibendi tarikatına mensup olan İranlı âlim ve şair Câmî, 817 (1414) yılında Horasan'ın Câm şehrinde dünyaya gelmiştir. Molla Câmî mahlasını kullanmıştır. İlk eğitimini babasından almış daha sonra Nizamiye Medresesinde eğitimine devam ettirmiştir. Dönemin ünlü alimleri Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî, Ali es Semerkandi ve Şehabeddin Muhammed el- Câcermî'den dersler almıştır. Dokuz yıl Semerkant'ta Ulu Bey Medresesinde dersler almıştır. Üstün zekası ve yetenekleriyle herkesin beğenisini kazanan Câmî genç yaşta bütün ilimlere hakim olmasına rağmen

³⁹ Yazıcı, Tahsin, "Hâfız-ı Şîrâzî", *DİA*, C. 15, s. 105-106; Hâfız, " *Dîvân-i Hâfız*", çev. Henry Wilberforce Clarke, Farzad Farid Afşin, Mukaddime.

⁴⁰ Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s.183-187; Yazıcı, Tahsin, "Hâfız-ı Şîrâzî", s. 104.

⁴¹ Ateş, *İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I*, s. 299; Hâfız, s. 1; Yazıcı, Tahsin, "Hâfız-ı Şîrâzî", s. 105-106;

Nakşibendî tarikatına bağlanmıştır. Câmî 877 (1472) yılında haca gitmiştir. Hac dönüşü Tebrîz'e ordanda Herat'a döndü. Herat'ta kendisi için yapılan medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis tefsir derslerini okutmuştur. Timurlu Sultanı Ebû Said döneminde derlediği ilk divanında tasavvufî risâleler yazmıştır. En parlak dönemi Hüseyin Baykara devridir. Bütün saray eşrafı ona çok saygı göstermesine rağmen Câmî hükümdarlara yakınlık göstermemiştir. Hükümdarları övgüde aşırılığa gitmeden onları hayra teşvik eden bir tarz kullanmıştır. Câmî'nin ünü Hindistan'dan Balkanlara kadar uzanmış ve hayatı boyunca eğitimle meşgul olmuştur. Fars şiirinin en önemli üstatlarının sonuncusu sayılan Câmî, 18 Muharrem 898 (8 Ocak 1474) tarihinde Herat'ta vefat etmiştir.⁴²

Fars şiirinin en önemli üstatlarının olan Câmî, Divan'ında, nazımın nesirden daha üstün olduğunu, iyi şiirin niteliklerini ve şiir tenkit metodunu kullanarak değerlendirmeler yapmıştır. Olağan üstü şairlik yeteneği yanında dinî, edebî ve aklî ilimlerle tasavvufî konularını eserlerine konu edinmiştir. Hint üslûbu diye anılan şiir akımının ilk öncülerinden sayılan Câmî tasavvuf irfanın zor meselelerini sade bir dille açıklamıştır. Tasavvufu filozof ve kelamcıların mesleklerinden daha üstün görmüş, insanı ebedi saadete kavuşturacak olan sadece gerçek aşk olduğunu söylemiştir. Câmî'ye göre seven de sevilen de her mertebede Hakk'ın kendisidir. Mutlak aşk bütün mazharlardan parlamakta kâinattaki her şeyde Allah'ın birliğinin tecellisi görülmektedir. Kaynaklarda Farsça ve Arapça eserlerinin olduğu söylenmektedir fakat bunların bir kısmı günümüze ulaşamamıştır.⁴³

Eserleri

Manzum Eserleri

Divanları; Kaside, terciibend, terkiibend, gazel, kısa mesnevi, rubâî, kıta ve muammadan oluşan üç divanı bulunmaktadır. Birincisi gençlik yıllarına ait şiirlerinden oluşan *Fâtihatü's-şebâb*, ikincisi orta yaş şiirlerinin oluşturduğu

⁴² Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, C. 7, s. 94-96; Şefî'i, B., *Zindegînâme-i Meşhurterin Şairân ve Nevîsendegân-i İrân ve Cehân*, s. 41.

⁴³ Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", s. 96-97.

Vâsıtatül- İkd, üçüncüsü yaşlılık dönemi manzumelerinden oluşan *Hatimetü'l Hayat*'tır.⁴⁴

Heft Evreng, Câmî'nin “yedi taht” anlamına gelen eserinde Hamse'sine *Silsiletü'z zeheb* ve *Selâmân-ü Ebsâl* mesnevilerini eklemesi ile oluşur. *Heft Evreng*'de şu mesneviler yer almaktadır:

Silsiletü'z-Zeheb, Üç ciltten oluşan eserin ilk cildi, Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiş ahlaki ve tasavvufi konuları ele alınmıştır. İkinci cildi, ilahi aşk konusunu sufilerin sözleri ile destekleyerek ele almıştır. Üçüncü cildi ise II. Bayezid'e ithaf edilerek yazılmış olan 500 beyitten oluşan kısa mesnevidir.

Selâmân ü Ebsâl, *Heft Evreng*'in en küçük mesnevisi olan bu eser Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasa'nın oğlu Yâkub Bey'e ithaf edilmiştir. Bu eser 1130 beyitten oluşmaktadır.

Tuḥfet'ü'l-Âhrâr, Ahlaki ve edebi konuları içeren yirmi bölümden oluşmaktadır. 1710 beyitten oluşan bu eseri Câmî mürşidi Ubeydullah Ahrâr'a hediye etmiştir.

Subhatül-Ebrâr, Dini, tasavvufi ve ahlaki konuları ele alınan bu eser Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Kırk bölüm ve 2700 beyit oluşmaktadır.

Yūsuf u Züleyhâ, 4000 beyitten oluşan Câmî'nin en ünlü eseri bir çok dile tercümesi yapılmıştır.

Leylâ-u Mecnûn, 3760 beyitten oluşan bu eserini Emîr Hüsrev Dihlevî'nin *Leylâ-ü Mecnûn*'una nazire olarak yazmıştır.

⁴⁴ Okumuş, Ömer, “Câmî, Abdurrahman”, s. 94-99.

Hirednâme-i İskenderî, Ünlü filozofların İskender'e nasihatlarını ve bu filozoflar ile arasında geçen konuşmaların anlatıldığı eser Nizâmî'nin İskendernâme'sine nazire olarak yazmıştır ve Hüseyin Baykara'ya ithaf etmiştir.⁴⁵

Hadîs-i Erba'in, Çihil Hadîs olarak adlandırılıp kırk hadisin farsça manzum tercümesidir.⁴⁶

Risâle-i Terceme-i Kelimât-ı Kutsiyye, Hz Ali'nin bazı sözlerinin manzum tercümesidir.⁴⁷

Mensur Eserleri

Nefêhatü'l-üns, 9/15 yy. *Tabakâtü's-sûfiyye* adlı eserde adı geçmeyen 614 şair ve mutasavvıf kişilerinin tasavvuftaki makamları, biyografileri, kerametleri ve keramet ile mucize arasındaki farkları konular ele alınmıştır. Bütün bu konulara ilave tasavvufî terimlerin açıklamalarını içeren bu eser Câmî'nin hayatını, edebi kişiliğine şahsiyeti hakkında da bilgiler verir. Mehdî-yi Tehvîdîpûr tarafından tasnihi ile yayınlanan eser üç bölümden oluşur. I. bölüm dört kısımdan oluşan önsöz, II. bölüm ise giriş ve genel bilgidir sonra sûfiler hakkında bilgi III. bölüm ise tasavvufî terimler ve açıklamalarından oluşmaktadır.⁴⁸

Bahâristân, Ravzatu'l-ahyâr ve Tuhfetu'l- ebrâr olarak bilenen bu eser Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Gülistân örnek alınarak yazılmış bu eser şekil bakımından Gülistân'a benzese de içerik bakımından farklıdır. Giriş ve 8 Ravzadan oluşan eserin I. ravzasında tasavvuf büyükleri ve görüşlerini konu alan hikayeler bulunmaktadır, II. ravza ise filozofların sözleri, III. ravza sultanlar ve adaletleri, IV. ravza cömertlik V. ravza aşk ve aşıkların özellikleri, VI. ravza nükteler, VII.

⁴⁵ Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", s.94-99; Kurtuluş, Rıza, "Heft Evreng", *DİA*, C. 17, s. 157-158.

⁴⁶ Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", s. 94-99.

⁴⁷ Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", s. 94-99.

⁴⁸ Yıldırım, N., *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, s. 429; Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", s. 94-99

Camî'nin dönemindeki ünlü şairler, VIII. ravza hayvanlar ve hikayelerden oluşmaktadır. ilk defa bu eseri Türkçe'ye Mehmed Şakir tercüme etmiştir.⁴⁹

Risāle-i Tehlīlīye kelimeyi-i tevhid hakkında kaleme alınmış bir risaledir. *Bahâristân*, Sa'dî'nin *Gülistân*'ı örnek alınarak yazılmış ahlaki ve edebi bir eserdir.⁵⁰

Risāle-i Mūsikî, mûsikî nazariyatı hakkında kaleme alınmış bir eserdir. *Risāle-i Münşe'ât*, Câmî'nin mektuplarından oluşan bir eserdir.⁵¹

Eşî'atü'l -lemā'at, Şerh-i Lema'at olarak da bilinen bu eser Fahreddîn-i Irâkî'nin Lema'at adlı eserinin şerhidir.⁵²

⁴⁹ Yıldırım, N., *Fars Edebiyatında Kaynaklar*, s. 462. Okumuş, Ömer , “Câmî, Abdurrahman”, s. 94-99; Okumuş, Ömer, “Bahâristân”, *DİA*, C. 4, s. 470-471.

⁵⁰ Okumuş, “Câmî, Abdurrahman”, s. 94-99

⁵¹ Okumuş, “Câmî, Abdurrahman”, s. 94-99.

⁵² Okumuş, “Câmî, Abdurrahman”, s. 94-99.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAHRUDDİN-İ IRÂKÎ

1.1. HAYATI

İran'ın 9/15. yüzyıl büyük sûfî şairlerinden olan ve Irâkî adıyla meşhur olan İbrâhîm b. Büzürcmîhr b. Abdilgaffâr-ı Hemedânî-yi Farâhânî, 610/1213 yılında Erâk bölgesinde Kumcan'da dünyaya gelmiştir. Künyesi Fahrüddîn, mahlası ise Irâkî'dir. 627 yılında mahlasını kendisinin seçtiği yönünde birtakım rivayetler mevcuttur. Divanına yazılan önsöze göre kültürlü bir aileye mensuptur ve çok iyi bir öğrenim görmüştür. Beş yaşında okula giden Irâkî'nin hafızası çok kuvvetli ve etkilidir öyle ki dokuz ay sonra Kur'an-ı Kerîm-i ezberlemiştir. Çok güzel Kur'ân-i Kerîm okuduğundan küçük yaşta Hemedan'da meşhur olmuştur. Hergün ikindi namazından sonra bir camide Kur'ân okuduğu söylenmektedir. Daha sonra ilim tahsil etmiştir. Onun kaderi onun aşkının elindedir ilk aşaması kendi nefsinin tasfiye etmesidir yani küçük yaştan itibaren her şeyden elini eteğini çekmiştir. On yedi yaşında aklî ve naklî tüm ilimleri öğrenmiş ve onlardan istifade etmiştir. Hemedân şehrinde ilçe Medresesi'nde başkaları onun hizmetine girmiş ve onun bilgisinden faydalanmıştır. Önce ilimleri öğrenme ve öğretme ile meşgul olmuştur. Daha sonrasında medreseden hankaha geçer. Bu hal değişikliği onun gençlik döneminde başlamıştır. Bir menkıbeye göre bir gün, Irâkî medresede ders verirken gazel söyleyerek semâ eden bir kaç Kalenderî dervîşi içeriye girmiştir. Dervişlerin söylediği gazelin etkisinde kalan Irâkî medresedeki görevine son vermiştir. Bu olay Irâkî'nin hayatının dönüm noktası olarak değerlendirilir. Dervişlerle Hemedân'dan ayrılarak Hindistan'a giderek oradan Moltân'da (Pakistan sınırları içinde) Moltân Suhreverdîleri tarikatının kurucusu olan ve aynı zamanda İran'daki Suhreverdî Tarikatı silsilesinin en büyük kurucusu olan Şeyh Şehabeddîn Ebu Hafız Ömer Suhreverdî (539-632)'nin en önemli şakirtlerinden olan Şeyh Bahâuddîn Zekeriyâ-yi Moltânî'nin (565/1170-666/1268) hankahına girmiştir. Onun hankahında Şeyh ile birlikte kalmış ve ondan dersler almıştır. Şeyh Bahâuddîn Zekeriyâ-yi Moltânî'nin Irâkî'nin üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Kimi tezkirelerde Irâkî'nin doğrudan

Şeyhin müridi olduğu yazılmaktadır. Bir rivayete göre Şeyh, Irâkî'yi halvete koymuştur, çilesinden henüz on gün geçmiştir ki ona bir vecd erişir ve bir hal istila eder Bu duruma alışık olmayan diğer mensuplarca hoş karşılanmamıştır. Çünkü Irâkî ibadet ile geçirilmesi gereken zamanları gazeller söyleyerek geçirmektedir. Lakin Şeyh Zekerîyya bu durumdan rahatsız olmayarak şiir söylemesine izin vermiştir. Hatta ona hırkasını giydirmiştir.⁵³

Hırkayı Bahâuddîn Zekerîyâ'dan alan Irâkî, bu yolla Suhreverdiye tarikatının (Hint kolu) şeyhleri arasına girmiş ve bir süreliğine Moltan'da hayatını devam ettirmiş ve Zekerîyâ'nın kızıyla evlenmiştir. Zekerîyâ onu halvetten çıkarmıştır ve on yedi yıl boyunca şeyhin hankahında bulunup ondan giydiği hırkası altında şeyhlik yapmıştır. Bu hankahta dostluklar ve müritler edinmiştir. Şeyhi ölünce onun yerine geçmiş fakat şeyhinin yolunu takip etmediğini ileri sürenler tarafında padişaha şikayet edilmiştir. Bu olaydan ötürü Moltan'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Umman'a oradan Hac görevini yerine getirerek daha sonra Anadolu'ya gitmiştir. Anadolu'yu gezdikten sonra derin bir Vahdeti Vücut anlayışı içerisinde o dönemde Anadolu'da büyük bir nüfuz ve güce sahip olan ve Şeyh-ül İslamı da olan Sadruddîn-i Konevî'nin hizmetine girmiştir. Irâkî, Sadruddîn'in hankahlarına sürekli gidip gelirmiş ve bu gidip gelmelerde orada Mevlanâ Celâluddîn-i Rûmî ile tanışmıştır. Irâkî bu tanışmadan sonra daha çok Mevlanâ'nın medresesine gidip orada Sema meclislerinde huzur bulmuştur. Ancak Irâkî'nin Sadruddîn-i Konevî ile ilişkisi şeyh ile müridi arasındaki dostluk ilişkisi gibi olmuştur. Irâkî kendi ariflik dönemini Sadruddîn'in zaviye ya da hankahlarında kemale ulaştırdıca orada vahdeti vücut ilkelerini, İbnü'l Arabî'nin (öl. 560-638) ve Evhadüddîn'in (öl. 635/1238) düşüncelerini öğrenmiştir. İbnü'l Arabî'nin irfan okulunun meşrebi vahdet-i vücuttur. O, vücudu birliğin emri -yani Allah'tır- olarak bilir, onun dışında hakikati ve mutlak gerçek dışında bir şeyin varlığını kabul etmez. Allah'ın kullarına olan merhametinden dolayı, onlara sık sık nasihatlerde bulunur, İslamiyet'i Ehl-i sünnet

⁵³ Safa, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s. 567-571; Câmî, Abdurrahman, *Nefahâtü'l Üns*, Tercüme ve şerh Lâmiî Çelebi, s.778-779; Muhteşem, Nesrin, *Mecmuât-ı Asar-i Fahrüddin-i Irâkî*, s. 6-25; Irâkî, Fahrüddin-i, *Lemaât Aşka ve Âşıklara Dair*, çev. Ahmed Avni Konuk, s. 7-16; Nâsirî, Hasan Sâdât, "Ertebât-i Efkarî-i Hâce ve Mevlânâ", s. 1167-1168. www.noormags.com (Erişim Tarihi: 12. 09.2013).

âlimlerinden ve eserlerinden öğrenip, Resûlullah efendimizin sünnet-i şerîfine tâbi olmanın ehemmiyetini anlatır. İslamiyet'in emir ve yasaklarını öğretmek ve Ehl-i sünnet yolunu yaymakla meşgul olmuştur. Konya'da Şeyh Sadruddîn-i Konevî, Celâluddîn-i Rûmî ve tasavvuf ileri gelenlerinden bir kısım insanın hizmetinde bulunmuştur. Ayrıca Irâkî, en önemli eseri olan Lema'at'ı burada kaleme almıştır. Konya'da bulunduğu sırada kendisini koruyan ve ona mürîd olan Emir Muînüddîn Süleyman Pervâne (öl. 676/1227) Tokatta onun için bir hankah yaptırmıştır. Vezirin daveti ile Tokat'a gidip orada hankahın şeyhi olmuştur. Irâkî irşada ermiş ve onun derecesi şeyhliğe kadar ulaşmıştır. Muînüddîn'in Moğollar tarafından öldürülmesinden sonra önce Sinop'a ordan da Mısır'a gitmiştir. Mısır Sultanı da Muînüddîn gibi onun mürîdi olmuş ve onu "şeyhu's-şüyûh" ilan etmiştir. Mısırdaki kaldığı süre tam olarak bilinmeyen Irâkî ordan Şam'a gitmiştir. Şam'da da çok iyi karşılanmıştır. Oğlu Kebîrüddîn Moltan'dan Şam'a gelerek onun hizmetinde bulunmuştur. Irâkî 8 Zilkade 688 (23 Kasım 1289) tarihinde Şam'da vefat etmiştir. Günümüzde Şam'da Salahiye semti olan Sâlihiyye Mezarlığı'nda İbnü'l Arabî'nin türbesi yanına defnedilmiştir fakat günümüzde onun mezarına dair herhangi bir kalıntı kalmamıştır.⁵⁴

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Irâkî'nin melâmî ve kalenderî meşrep bir yapıda olması, Sühreverdiyye tarikatında olması, Ahmed Gazzali'nin yazım tarzını benimsemesi ve benzer konuları ele alması onun tasavvufî açıdan çok yönlü ve renkli bir sûfî olduğunun göstergesidir. Irâkî'nin eserlerinde bulunan vahdet-i vücud islami tasavvuf çerçevesinde methedildiği söylenebilir. Özellikle İbnü'l Arabî Vahdet-i Vücud'u manzume bir şekilde övmüştür. Irâkî aşığı ve maşuku mutlak aşkın tamamı ve zuhuru veya vücudu olarak yorumlar. Aşığın maşuktan var olması bir hakikat olarak telakki

⁵⁴ Safâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, çev. H. Almaz, s.571-565; Câmî, Abdurrahman, *Nefahâtü'l Üns*, Tercüme ve şerh Lâmiî Çelebi, s.780-781; Şefî, B., *Zindeğînâme-yi Meşhurterin Şairân ü Nivisendegân-i Cihan*, s.77; Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Âsar-i Fahrüddîn-i 'Irâkî*, s.25-30; Bilgin, Orhan, *Fahreddîn-i Irâkî, DİA*, C. 12, s. 84-86; Irâkî, *Lemaât Aşka ve Âşıklara Dair*, çev. Ahmed Avni Konuk, s. 7-16.

edilmiştir. Irâkî; aşkı, aşığı ve maşuğu bir olarak kabul eder. Aşık maşuğun gözüne baktığında o vakit kendisini görür maşuktan ayrılrsa bile bunun dışında kıvrılmış çeşitli şişlerden, rengarenk olmuş renklerden ve çeşitli isimlerden oluşan bir nurdur. Eğer bunun dışında olursa Irâkî'nin asıl görüşü olan vahdet sonucunun çoğunluğuna ulaşamaz. Uzlet Irâkî'nin meramı değildir ve aşık, hicaplar aşıkara olana kadar her gözde ve bütün eşyalarda bulunmalıdır. Aşık kendini bulduğunda ve her neye bakarsa dostu görür. Irâkî bu şekilde ahireti övmektedir yeniden ortaya çıkışı Hak'ın çehresindedir. Bu aşamada bu görünüş kalbi tecelliden ve yaradılışın olgun örneğinden daha olgundur. O bu şekildeki asil görüşün düşüncesini reddeder. Irâkî arifâne ve âşıkane gazeller yazarak Fars dilini derinden etkileyecek eserler yazmıştır. Irâkî'nin tarzı yapmacık değildir dili daha çok konuşma diline yakındır. O bilinen tabirleri ve sade kelimeleri kullanmıştır ve onlara sembol anlamlar ve şairane kavramlar eklemiştir. Irâkî'nin şiiri o kadar akıcı olması nedeniyle lafzi sanatlar ve maneviyatı değişmiştir. Arapça kelimeler uyumlu bir şekilde kullanmıştır. Bununla birlikte tasavvufi meşhur istilahları çok fazla kullanmıştır.⁵⁵

1.3. ESERLERİ

1.3.1. Şiir Divanı

Irâkî'nin ilk manzum eseri Divan'dır. Irâkî'nin Divanı, gazel, kaside, terciibend, terkihibend ve rubailerden oluşur ki yaklaşık 3515 beyitten oluşmaktadır. 729 tarihli bu divan Fahrüddîn-i Irâkî'nin külliyyatı içinde yer almaktadır. Eser Muhammed Dervîş tarafından da neşredilmiştir. Uşaknâme'nin eklenmesiyle sayısı 5567 beyitten oluşur. ⁵⁶

Irâkî Uşakname'ye de Senâî'nin Hadika'sı şeklinde başlamıştır . On bab'dan oluşan eseri on kısım şekline getirmiştir. Ancak bu iki eser konu açısından kıyaslamak

⁵⁵ Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Âsar-i Fahrüddîn-i 'Irâkî*, s. 36-40; Irâkî, *Lemaât Aşka ve Âşıklara Dair*, çev. Ahmed Avni Konuk, s. 7-16.

⁵⁶ Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Âsar-i Fahrüddîn-i 'Irâkî*, s. 40-43; Bilgin, Orhan, "Fahreddin-i Irâkî", s.84-86.

doğru olmaz, bunun dışında beşinci babı ilmi fazilet, manevi aşk ve onun halleri hakkındadır. Irâkî'nin on faslının tamamı mecazi aşk hakkındadır. Leme'ât'ta Irâkî de halk edebiyatın da münasebetiyle Senâî'den bahsetmiştir onda kendi yerine işaret etmiştir. Attar'ın gazelleri Irâkî'nin şiirinde etki etmiştir. Attar ile Irâkî arasında ortak bir gazel de bulunmaktadır. Gazel şöyledir; “Ey canan senin güzelliğinin tarifi destanlara sığmaz, senin aşkının sırrının bir sırrı yüz beyana sığmaz.” Yine de kısa bir mukayese yapılabilir ve bu neticeye ulaşılabilir ki Irâkî'nin dili Attar'ın dilinden daha yakındır ve saf dillik açısından da Senâî'den daha olgun, daha fesih ve daha heyecanlıdır.⁵⁷

‘Uşknâme ya da On Fasil

Irâkî'nin ikinci manzum eseri *On Fasil, Kâşifu'l Esrâr-ı Sübhânî* ya da *Uşaknâme*'dir. Bu manzume isminde de anlaşıldığı gibi on fasıldan oluşmaktadır ve mesnevi, gazel kalıbında 1065 beyitten oluşmaktadır. Ayrıca Hafif bahrinde kaleme alınmıştır. Şemseddîn Cüveynî'ye ithaf edilen eserin konusu aşktır. Yani mecaziden gerçeğe dönüşen bir aşktır ve Irâkî bu konuyu ortaya çıkarması ve belirtmesindeki amacı mecazi yansımaların güzeli sevgilisi ve ezeli maşuk ile güzel dosttur. Bu konudaki hikaye ve menkıbeleri meşhurdur. Ayrıca bu konu üzerinde Attar ve diğer tasavvufçular tarafından nakledilen hikayeler de mevcuttur. Irâkî'nin bu manzumesinin bazı kısımları çok heyecan verici ve etkileyicidir. Ayrıca onları didaktik eserler tarzından sayılır. Fahrüddîn-i Irâkî'nin sıcak ve heyecanlı gazelleri sofi edebiyatına renk katmıştır. Irâkî, *Uşakname*'ye 681 yılından sonra yani divanı bulunan Şemseddîn-i Cevinî ile tanışmasından sonra başlamış, iki yılda tamamlamıştır. Muhtemelen Irâkî'den önce de Uşaknameler vardır, fakat Irâkî onu seçkin kılmıştır. Irâkî, gazeli özel bir tertiple mesneviden öğrenmiş, bu işi iki delille bu eserdeki çekiciliği artırmıştır. Biri Irâkî'nin uzmanlığı gazel ve bununla birlikte gazeli olgunlaştırınca sözleri daha da güçlenmiştir. İkincisi de kafiye açısından manzumede iki yeni tarz yaratmış olmasıdır. Biri vezin açısından diğeri de ahenk açısından olmasıdır. Böylece Irâkî'nin *Dehnâme*'si edebiyatta yeni bir dönem olarak bilinir, ondan sonra gelenler tarafından bu tarz takip edilmiştir. Tıpkı Evhadi-yi

⁵⁷ Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Âsar-i Fahrüddîn-i Irâkî*, s. 44-50; Irâkî, *Lemaât Aşka ve Âşıklara Dair*, çev. Ahmed Avni Konuk, s. 17

Irâkî'nin *On mektub*'u gibi. Söze genelde övgü içerikli beyitlerle başlanılır, Allah ve Peygamber övüldükten sonra Memduh'un methi, sonra dünya eleştirilirdikten sonra Allah'a yakarılır ve sonrasında mektuplara başlanılır. Birinci, üçüncü, beşinci, yedinci ve dokuzuncu mektuplarda aşığın dilinden maşuka ve geriye kalan mektuplarda da aşığın cevabından, maşuğun dilinden söz söylenir. Sonrası manzumenin sonu ve sonucudur. Aşka yönelik gerçeklik ve ilahî (rabbani) olarak bilinir. Bu manzume Evhadi'nin külliyyatında Üstat Nefisî'nin çabasıyla yayınlanmıştır. Fakat Irâkî'nin *Uşakmane*'si hem akıcı olma yönünde hem de lütuf ve çeşitlilik açısından şairin derlediği aşk hikayeleri arifane bir şekilde oluşturulmuştur. Irâkî'nin şiirinde şeffaflık, açıklık ve billurlaşma zirveye ulaşmıştır. O, bu yöntemle dünya ve var olan her şeyin ezeli sevgilinin yansıması ve ışığı, mutlak gerçek ve birlik (teklik) olduğunu gösteriyor. Uşşâknâme, A.J Arberry tarafından da İngilizceye çevrilmiştir.⁵⁸

Irâkî nesirde nazımda olduğu gibi ustadır. Irâkî'nin mensur eserleri de mevcuttur. Bunlar arasında en önemlisi *Leme'ât* olarak karşımıza çıkar.

Leme'ât

Sadreddîn Konevî'nin "Leme'ât be hakikat Lübb-i Fusûs est" yani Fusûs'l-Hikem'in özü olarak nitelendirdiği Arapça Işıltı, parıltı anlamına gelen Lem'a kelimesinin çoğulu olan *Leme'ât*, Fahrüddîn-i Irâkî'nin, Ahmed Gazzali'nin Sevânih'i kendisine örnek alarak şiirle düz yazıyı bir arada yazdığı, Arapça ile Farsça'nın beraber kullanıldığı bir eserdir.⁵⁹ Eserin her bölümü Lem'a olarak adlandırılmıştır. Irâkî, *Leme'ât*'ı Sadreddîn-i Konevî'nin hankahında 668-670 (1289/1289) yıllarında telif ettiği en önemli eseridir. Bu risale sayısı bir önsöz, mukaddime ve yirmi sekiz *Lema*'dan oluşmaktadır. *Leme'ât* yer yer manzum parçalarla süslenen aşk, aşık ve maşuk kavramlarının yorumlandığı bir eserdir. Eserde kendinden şiirler vermiştir ve bu iş onun nesrini daha da ahenkli kılmıştır. Sadece Irâkî yalnızca şiirsel konularla değil, ayrıca nesre de eserinde yer vermiştir.

⁵⁸ Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Âsar-i Fahrüddîn-i 'Irâkî*, s.51-58; Irâkî, *Lemaât Aşka ve Âşıklara Dair*, çev. Ahmed Avni Konuk, s. 17.

⁵⁹ Irâkî, *Lemaât Aşka ve Âşıklara Dair*, çev. Ahmed Avni Konuk, s. 18

Edebi latifeler de mana yönünde çok seçkin ve güzeldir, böylece onun doğallığı ölçülü ve ahenklidir. En iyi yorumlayıcısının İbn-ü'l Arabî olarak bilinen bu değerli eseri, Irâkî kendi üstadı Sadreddîn-i Konevî'nin huzuruna takdim etmiştir. Sadreddîn, onu tebrik edip alnından öpmüş ve gözlerine bakarak şöyle demiştir: “Fahrüddîn-i Irâkî insanların sırrını açıklamış ve *Leme'ât* gerçeklerle iç içedir”. *Leme'ât* üzerine bir çok şerhler de yapılmıştır. Bunlardan biri İstanbullu Şehid Ali Kütüphanesi'nde 1257 numaralı eserdir. Şah Ni'metullah Velî'de Irâkî'nin *Leme'ât*'ı üzerine şerh yazmıştır, en ünlü şerh yapanlardan biri olan Nureddîn Abdurrahman-i Camî de *Eşî'attü'l-Lema'at* adında Irâkî'nin Lemaat'ı üzerine şerh yapmıştır. *Leme'ât*'ın bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur. 1982 yılında Saffet Yetkin tarafından *Parıltılar* adıyla Türkçeye çevrilmiştir.⁶⁰

Irâkî'nin Mektupları

Irâkî'den beş mektup bize ulaşmıştır. Bunlardan ilk üç mektubu büyük abisi Gazi Ahmed'e yazmıştır ve dördüncü mektubu küçük kardeşi Şemseddin Hemrah'ın mektubuna cevap olarak bir şiirle birlikte göndermiştir. Beşinci mektubunu da dönemin büyük âlim ve kadılarından biri olan kadı Behaddîn'e kavuştuğu için kaleme almıştır. Yazıları sade ve akıcıdır. Kelimeleri, cümleleri Melami olarak göze çarpar. Ayetler ve sözlerin yanı sıra kısa hikayeler ve kelimeleri Farsça ve Arapça beyitlerde kullanmıştır. Lemaat'ta olduğu gibi bu uslûbu diğer şiirlerinde görmek mümkündür. Bazen kaside şairi bazen de gazel şairi olarak bilinir. Bazen de ismi öğüt veren ve bazen de felsefeci olarak da anan olmuştur. O zaman zaman Arapça cümleleri Farsça cümlelerle karışık iç içe vermiştir. Bazen de Arapça uzun cümleler kurmuş ki farklı bir tarz kullanmıştır. Kendi ilmini ıstılah ve ilimde, kaleminin gücünü de Arapça ve Farsça anlamlı terkiplerde üstün fikir ve faziletini ortaya koymuştur. Mektuplar Farsça güzel cümleler ve bazen de dubeyti şiirlerle başlamıştır. Onların tamamında isimler lakaplarıyla ve Arapça cümleler ile tekil şahıslar yer alır. Dua cümleleri mektubun sonunda görülür, yazar genellikle kendisini üçüncü tekil zamirle anar. Öyle ki kardeşlerine yazmış olduğu mektuplarında onun ailesinden ayrıldıktan sonra yaşamı hakkında bazı ipuçları vermektedir. Irâkî

⁶⁰Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Âsar-i Fahrüddîn-i 'Irâkî*, s. 58-70; İhtiyârî, Behruz Şahib, “*Şeyh Fahrüddîn-i 'Irâkî ve Risâle-i Lemâ'at*”, www.noormags.com (Erişim tarihi: 10.02.2013).

coşkulu, güzel meşrepli ve dostane bir insanmış ve bütün insanlara aşkla yaklaşmıştır. Güçlü kalemiyle mektuplar ve değerli eserler kaleme almış, bir kısmı da elimizde bulunmaktadır.⁶¹

Tasavvufî İstilahlar Risālesi

Irâkî, Üç bölümden oluşan bu risalesinde tasavvuf şiirinde kullanılan 301 istilah ve mazmunlar açıklamıştır. Birinci bölümde Mâşûkun isimlerine, ikinci bölümde âşık ve mâşûk arasında kullanılan isimlere, üçüncü bölümde bazıları mâşûğu ilgilendirse de daha çok âşıkın hallerine dair kavramlar yer almaktadır.

Zamanında tasavvuf yavaş yavaş hal'den kal'e geçmiştir, görünüşte hikmet ve bakış övme ve öğretme olarak gerçekleşmiş. İrfani metinlerin şerhi için genellikle konu bakımından genel reddetmeden ve karşıt görüşlerde mümkün olduğunda kaçınıldığı görülmektedir. İstilahların manasının açıklanmasında sufiler arasındaki mütedavillik gelenekselleşmiştir. Irâkî'den önce tasavvufî istilahları Arapça olarak Muhiddîn-i Arabî derlemiştir ve Irâkî'den sonra da Şah Nimetullah Veli bu işi üstlenmiştir. Bu istilahlar özellikle salıklar için çok faydalı olmuş ve bunlardan istifade etmişlerdir. Günümüzde de halen fazilet ve hikmet ehli bu tür eserlerde hikmet elde etmişlerdir. Irâkî'nin risâlesi Nurettin Bayburtlugil tarafından dilimize tercüme edilmiştir.⁶²

⁶¹ Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Asar-i Fahrüddîn-i 'Irâkî*, s. 71-72.

⁶² Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Asar-i Fahrüddîn-i 'Irâkî*, s. 72-73; Irâkî, *Lemaât Aşka ve Âşıklara Dair*, çev. Ahmed Avni Konuk, s. 18

Irâkî'ye Nispet Edilen Risaleler

Başka beş risale daha Irâkî'ye nispet edilir ki araştırmacıların bulgularına göre özet şeklinde olmalarıyla bilinirler.

Risāle fî'el-Zevkiyyāt: Bu risaleden yalnızca bir sayfa Kahire'de tarihi kitaplar olarak bilinir ve orada mevcuttur, onun diğer nüshaları da Tahran üniversitesi merkez kütüphanesinde mevcut olup müellif zikirler risalesi adındadır. Bu kütüphanenin kayıtlarında "Seluk" adıyla kayıtlıdır. Onun neşri Irâkî'nin tarzına yakındır ancak iç girişinde Şah Nimetullah Veli adındadır. Küçük bir risale olup aşk, irfân, vahdet-i vücud ilgili bilgiler içermektedir.

Tasavvuftaki manalar ve ibarelerdeki risale: Bu isim Mahdutal'il Farsiye Daral-kutubu Kahire'de kayıtlıdır. Manzum girişinde Hamdullah'ın ismi, risale tefsir edilmiştir. Bu nüshanın kopyası Cezv-Medarik-i Mağud üniversitesinde mevcuttur. İki risalede latif, duygulu ve seçkindir ancak yine de *Leme'ât*'la kıyaslanamazlar. Her ikisi de bir yazara aittir.

Bir başka eser de Gāyetü'l-imkān fî Dirāyeti'l Mekân'dır. Çeşitli şahıslara ait olduğu söylenir ki bunlar Ayn Gazat, Taceddin Mahmud Eşnahî, Seyid Ali Hemedani ve Fahrüddin-i Hemedan-î'ye mensup edilmiştir. Bu risale bir defaya mahsus 1339 yılında Doktor Rahim'in isteğiyle Ayn Gazat'ın hayatı ve eserleriyle birlikte yayınlanmıştır.

Mecma'u'l Bahreyn: Bu eser tamamen şarapla ilgilidir, Irâkî'ye ait olduğu gerçekçiliği pek yoktur. Kayıtlarda Latin kırat yazısıyla Irâkî'ye ait olduğu geçmektedir. Irâkî'den daha sonra yaşamış olan şeyh Mahmud-i Şebisteri, Hafız-ı Şîrâz-î'den bahsetmektedir. Irâkî'ye ait olmayan ama yine de onun olduğu savunulan bazı eserler mevcuttur, bunlar bazı şair ve yazarlar tarafından tartışma konusu olmuştur ve bazısında tarz benzerliği olduğu da denilmektedir.⁶³

⁶³ Muhteşem, N., *Mecmuât-ı Âsar-i Fahrüddîn-i 'Irâkî*, s. 73-76.

İKİNCİ BÖLÜM

TASAVVUFÎ İSTİLAHLAR

Aşağıda yer alan ıstılahlar, çalışmamızda esas aldığımız Sa‘îd-i Nefîsî’nin neşrettiği *Külliyât-i Irâkî*’de “matlab” başlığı altında yer alan ıstılahlar tablo halinde verilmiş ve maddelerin Dîvân-ı Kebîr’de kullanım sayıları ve bu beyitlerden çalışmamızda gösterdiğimiz şahit beyit sayısı verilmiştir. Birinci kısımda (Maṭlab -i evvel) yer alan ıstılahlar, çoğunluğu sevgiliye, bazısı aşığa ait kelimeler hakkındadır. İkinci kısımda (Maṭlab-i dovvom) ise, aşık ve maşuk arasında ortak olan ve isimlendirmede özellik arzetmeyen ancak anlamca bazen özellik arzeden bazen arzetmeyen isimler yer almaktadır.

İstılahlar (Maṭlab -i evvel)	<i>Dîvân-ı Kebîr</i> ’de kullanım sayısı / gösterilen şahit beyit sayısı	<i>Sayfa numarası</i>
ārzū (آرزو)	102/15	42
āstān (آستان)	16/10	173
āšnāyī (آشنایی)	23/10	163
‘aşk (عشق)	2965/15	54
bām (بام)	248/15	147
bīgānegī (بیگانگی)	5/4	165
cānān (جانان)	98/15	192
cānī (جانی)	253/9	196
cefā (جفا)	170/15	115
celāl (جلال)	51/15	82
cemāl (جمال)	326/15	78
ceng (جنگ)	133/15	130
cevr (جور)	114/15	118
çeşm (چشم)	1264/15	217
çeşm-i āhuvāne (چشم آهوانه)	-	226
çeşm-i ḥumār (چشم خمار)	7/2	225

çeşm-i mest (چشم مست)	12/8	224
dīde (دیده)	790/15	220
dūstī (دوستی)	14/10	44
destgāh (دستگاه)	1/1	159
dil-ber (دلبر)	243/15	189
dil-dār (دلدار)	152/15	185
diyeh (دیه)	1/-	169
durr (در)	199/15	175
ebrū (ابرو)	64/15	213
emīrī (امیری)	11/4	157
farḡ (فرق)	29/4	208
ferīb (فریب)	93/15	107
gīsū (گیسو)	1/-	207
ḡāret (غارث)	18/7	160
ḡam-ḥārī (غمخواری)	3/-	183
ḡam-gusār (غمگسار)	16/5	182
ḥāne (خانه)	564/15	150
ḥeşm (خشم)	128/15	124
iştiyāk (اشتیاق)	4/4	73
ḡāmet (قامت)	55/9	198
kīn (کین)	58/14	127
kūy (کوی)	182/15	169
ḡad-i rāst (قدر راست)	-	200
kemān-ebrū (کمان ابرو)	4/1	216
liḡā (لقا)	146/15	85
luṭf (لطف)	573/15	91
mūy (موی)	108/15	204
maṭlūb (مطلوب)	19/6	53
maḥalle (محله)	1/-	173
maḥbūb (محبوب)	10/9	48
mekr (مکر)	107/15	104
melāḥat (ملاحث)	15/9	96

mestūrī (مستوری)	5/1	154
meyl (میل)	63/15	39
mihribān (مهربان)	21/15	184
muje (مژه)	1/1	216
muḥib (محب)	14/6	46
nāz (ناز)	174/15	121
niḳāb (نقاب)	43/15	144
pīç-i zulf (پیچ زلف)	1/1	207
pīr (پیر)	140/15	67
pīṣānī (پیشانی)	12/3	207
perde (پرده)	412/15	136
ḥicāb (حجاب)	205/15	140
ḥusn (حسن)	270/15	74
ser (سر)	1050/15	63
ser-keṣī (سرکشی)	14/2	155
sırr (سر)	160/15	209
sultānī (سلطانی)	53/-	155
şulḥ (صلح)	37/12	133
şīve (شیوه)	125/15	101
şehir (شهر)	274/15	166
şekl (شکل)	79/15	88
şemāyīl (شمایل)	-	104
şengi (شنگی)	9/1	99
şevk (شوق)	38/15	70
tāb-i zulf (تاب زلف)	-	207
tāk-ebrū (تاق ابرو)	1/-	216
ṭālib (طالب)	112/15	49
tāḥten (تاختن)	25/1	160
tārāc (تاراج)	5/2	162
tīr-i muje (تیر مژه)	1/1	217
teberri (تبری)	-	155
tekebbur (تکبر)	1/1	166

teşnegî (تشنگی)	6/3	100
tevārî (تواری)	8/1	159
tundî (تندی)	10/7	156
tuvānāyî (توانایی)	-	158
tuvāngerî (توانگری)	3/1	159
türk-tāz (ترکتاز)	-	160
ustuvār (استوار)	1/1	198
vefā (وفا)	302/15	111
yār (یار)	1069/15	178
zuhūr (ظهور)	5/5	98
zulf (زلف)	243/15	200

Istılahlar (Maṭlab-i dovvom)	<i>Dîvân-ı Kebîr</i>'de kullanım sayısı / gösterilen şahit beyit sayısı	<i>Sayfa numarası</i>
‘aql (عقل)	696/15	372
āb-i revān (آب روان)	20/7	429
āmeden (آمدن)	1185/15	364
bāde (باده)	601/15	248
bārān (باران)	60/15	424
bāzū (بازو)	4/2	505
bîrūn (بیرون)	170/15	380
būy (بوی)	404/15	434
bedel kerden (بدل کردن)	2/1	355
behār (بهار)	322/15	384
benefşe (بنفشه)	32/11	410
ber ḥāsten (بر خاستن)	39/8	359
ber-i çun sîm (بر چون سیم)	-	495
beyābān (بیابان)	44/3	346
bî‘set (بعثت)	-	506
bostān (بستان)	192/15	395

bunā-gūş (بناگوش)	-	486
but (بت)	135/15	322
cām (جام)	369/15	256
cūybār (جویبار)	14/6	427
cur ^ʿ a (جرعه)	52/15	263
çāh-i zenah (چاه زنج)	4/-	485
çehre (چهره)	130/15	457
çehre-i gül-gün (چهره گلگون)	-	464
çelīpā (چلیپا)	11/2	325
çeşm-i nergis (چشم نرگس)	9/3	450
çeşm-i şehla (چشم شهلا)	-	449
çeşm-i terek (چشم ترک)	2/1	449
dūş (دوش)	215/15	489
dehān (دهان)	379/15	470
dehān-ı kūçek (دهان کوچک)	-	473
der bāhten (در باختن)	2/1	356
derūn (درون)	251/15	369
dest (دست)	1069/15	499
dest zeden (دست زدن)	-	449
deyr (دیر)	38/7	320
durr-i suhen (دُرّ سخن)	1/1	478
ebr (ابر)	228/15	420
enguşt (انگشت)	34/3	504
evbāşī (اوباشی)	5/1	282
fehm (فهم)	46/15	377
furūhten (فروختن)	11/4	350
girev kerdn (گرو کردن)	19/11	353
gul (گل)	908/15	401
gulzār (گلزار)	189/15	392
ğabūķī (غبوقی)	-	291
ğamze (غمزه)	99/6	478
hāl-i siyāh (خال سیاه)	-	465

ḥām (خم)	40/12	261
ḥadd (خد)	19/3	485
ḥat (خط)	53/7	465
hediye (هدیه)	13/3	506
ḥirḡa (خرقه)	88/15	346
ḥumār (خمار)	325/15	278
ḥum-ḥāne (خمخانه)	14/3	247
huşyārī (هشیاری)	43/13	275
ʿīyd (عید)	186/15	308
ʿibādet (عبادت)	4/3	335
imān (ایمان)	157/15	329
islām (اسلام)	15/3	332
ʿīş (عیش)	192/15	233
ʿişret (عشرت)	102/15	230
kāʿbe (کعبه)	79/15	340
kāfir (کافر)	135/15	311
ḡadeḡ (قدح)	-	256
ḡallāşī (قلاشی)	8/4	281
kebāb (کباب)	65/15	287
kebūdī (کبودی)	3/1	429
kilīsā (کلیسیا)	1/1	321
kufī (کفر)	135/15	315
lāle (لاله)	127/15	405
lāubālī (لاابالی)	14/6	282
leb (لب)	445/15	465
leb-i laʿl (لب لعل)	6/2	469
leb-i şīrīn (لب شیرین)	6/3	469
leb-şekerī (لب شکری)	7/1	469
māh-rūy (ماه روی)	26/8	455
mūy-i miyān (موی میان)	-	499
meclis (مجلس)	197/15	226
mestī (مستی)	385/15	266

mest-i ḥarāb (مستِ خراب)	5/4	271
mey (می)	251/15	241
mey-ḥāne (میخانه)	15/8	245
meykede (میکده)	11/5	246
miyān (میان)	559/15	496
miyān-i bārīk (میان باریک)	-	499
muṭrib (مطرب)	71/15	441
nāḳūs (ناقوس)	3/1	325
nāle-i zār (نالہ زار)	4/1	445
nāle-i zīr (نالہ زیر)	-	446
nīm-mestī (نیم مستی)	-	272
nemā (نما)	187/6	417
nemāz (نماز)	64/15	336
nergis (نرگیس)	117/11	399
nešīm (نسیم)	53/15	438
neşv (نشو)	133/5	415
nevruz (نوروز)	3/1	311
nişesten (نشستن)	148/15	361
nuḳl (نقل)	81/15	295
pāy kūften (پای کوفتن)	-	449
pāyīz (پاییز)	4/3	383
peyām (پیام)	39/8	507
ḥac (حج)	27/17	343
ḥarābāt (خرابات)	105/13	272
rūy (روی)	908/15	451
rūz (روز)	628/15	298
rūze ve imsāk (روزہ و امساک)	-	339
reften (رفتن)	274/15	356
reyḥān (ریحان)	51/13	413
rindī (رندی)	7/1	281
ruḥ (رخ)	498/15	461
sāḳī (ساقی)	565/15	252

sā'id (ساعد)	12/2	252
sīne (سینه)	238/15	492
ṣabūḥī (صبحی)	17/3	291
sebzi (سبزی)	7/2	420
seccāde (سجاده)	9/2	350
sefidī (سفیدی)	1/1	428
selām u durūd (سلام و درود)	-	506
sema ^c (سماع)	133/15	446
seyl (سیل)	67/15	430
silsile (سلسله)	59/14	486
sorḥī (سرخ)	13/1	419
suḥen (سخن)	425/15	474
suhen çun durr (سخن چون در)	-	478
şurāḥī (صراحی)	14/4	260
şāhid (شاهد)	99/15	292
şeb (شب)	615/15	302
şebāngeh (شبانگه)	3/-	298
şeb-i kadr (شب قدر)	23/6	306
şeb-i yelda (شب یلدا)	-	307
şem ^c (شمع)	300/15	284
şerāb (شراب)	403/15	236
şerāb-ḥāne (شرابخانه)	5/3	240
şerāb-i ḥām (شراب خام)	2/-	240
şerāb-i puḥte (شراب پخته)	-	240
şukūfe (شکوفه)	45/12	408
tābistān (تابستان)	7/6	387
ṭāmmāt (طامات)	2/-	346
terāne (ترانه)	21/7	444
terk kerdn (ترک کردن)	4/-	356
tersā (ترسا)	30/10	318
tevbe (توبه)	151/15	326
vām (وام)	58/8	351

zāḡan (ذفن)	17/3	483
zebān (زبان)	379/15	480
zebān-i telḡ (زبان تلخ)	-	483
zekāt (زکات)	-	339
zemistān (زمستان)	22/15	389
zenaḡ (زنخ)	17/3	484
zerdī (زردی)	29/5	418
zūhd (زهد)	24/9	333

2.1. FAHRUDDÎN-İ IRÂKÎ'NİN TASAVVUFÎ TERİMLERİ VE DÎVÂN-I KEBÎR'DEN ŞAHİT BEYİTLER

1. **Meyl (میل)**: “Esas ve maksattan habersiz kendiliğinden öze dönüşe denir; cansız varlıkların asla meyilli olduklarından kendiliğinden su, hava, toprak ve ateşe doğal olarak dönüşümleri gibi. Maddelerin iradesiz olarak kuruluğa, yaşlığa, sıcaklığa ve soğukluğa dönüşmesi gibi” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 410).⁶⁴

“*Meyl*” kelimesi, *Dîvân-ı Kebîr*’de 63 defa kullanılmıştır. 18 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu gayri ihtiyari dönüş anlamdadır. Bu ıstılâh *Dîvân-ı Kebîr*’de, “*gelinin damada meyli*”, “*neyin dudağa meyli*”, “*denizin balığa meyli*”, “*çıplak sevgilinin giysiye meyli*”, “*kralın kuyuya meyli*”, “*can ve gönlün, sevgili ve cananın sıfatlarına meyli*”, “*sel sularının denize meyli*”, “*canın bahçeye meyli*”, “*gönlün yurda meyli*”, “*âşığın sevgiliye meyli*”, “*yağlıya, tatlıya; altın dolu keseye ve altın kâseye meyletmeme*”, “*canın dünyaya meyli*” gibi terkip ve anlamlarda kullanılmış ve bütün bu meyl edişlerin ardında olan kâinatın yaratıcı Yüce Allah’a kavuşma ve O’na dönüş kastedilmiştir.

باز چون میلی بود سویی بدان ماند که او میل دارد سوی داماد لطیف دلربا

“*Birisini severse de güzel, gönül alıcı damadı bekleyen gelin olur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 108, G. 158, b.4

عاشق زخمست دف سخت رو میل لبست آن نی نالنده را

“*Pek yüzlü tef, vuruşlara âşık; o feryat eden neyin dudağa meyli var.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 143, G. 253, b.8

⁶⁴ Bkz. Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 249; Tîrînî, Nizāmuddîn, *Ḳavā'idü'l-Urefā ve Âdābu's-Şu'arā*, s. 184; Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 436.

با این همه فراغت گر بحر را به ماهی میلی بود به رحمت فضل کبیر باشد

“Bütün bu hiçbir şeye aldırış etmemesiyle eğer denizin balığa bir meyli, bir sevgisi olursa, büyük bir keremdir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 345, G. 853, b. 4

یار برهنه به قبا میل کرد عقل دگر بار کمردوز شد

“Çıplak sevgili, elbiseye meyletti de akıl bir kere daha kemer dikti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 399, G. 998, b. 7

قیصر از آن قصر به چه میل کرد چه چو بهشتی شد و قصر مشید

“Kayserin bile, köşkünden o kuyuya gönlü aktı; çünkü kuyu cennete döndü, güzelim bir köşk kesildi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 399, G. 998, b. 7

جان و دل از جذبه میل و هوس همصفت دلبر و جانان شود

“Meylediş, heves ediş cazibesinden canla gönül, dilberin sıfatına bürünür, sevgiliye döner.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 402, G. 1005, b. 8

نک می کشدم سیلم آن سوی که بد میلم کز فرقت آن دریا بس گرم جگر دارم

“İşte şimdi sel, meylettiğim yere sürüp götürüyor beni; o denizin ayrılığıyla ciğerim ne de yanmıştı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 560, G. 1455, b. 3

زان باغ کو شکفت همان جاست میل جان یعنی کنار صنع شهنشاه محتشم

“Hangi bahçede açılıp saçılmışsa can oraya meyleder, yâni o büyük mü büyük, yüce mi yüce padişahlar padişahının sanat kucağını ister.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 643, G. 1704, b. 11

گر چه کثیف منزل شد وطن تو این دلم رحمت مومنی بود میل و محبت وطن
“Konağım durağım pek yoğun ama yurdun gene de şu gönlüm; gönlün yurda
meyli inanan kişinin sevgisindendir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 643, G. 1838, b. 3

چو بی میلی کند آن خدمت مه چو مه سرگشته و دوار می بین
“Birisi o ay yüzlüye meyletmezse, hele bak Ay gibi nasıl başı döner.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 721, G. 1918, b. 9

عذر عاشق گر فروشد دایک میل دلبر است از ضرورت تا نبندد در به رویش دلستان
“Âşık, sevgiliye özürler getirirse bil ki ona meylindendir bu; o, gönüller alan
dilberin zorla âşıkın yüzüne kapıyı kapamamasını ister de ondandır bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 729, G. 1940, b. 20

به خدا میل ندارم نه به چرب و نه به شیرین نه بدان کیسه پرزر نه بدین کاسه زرین
“Ant olsun Allah’a, ne yağlıya gönlüm akmada, ne tatlıya... Ne o altın dolu
keseye, ne şu altın kâseye.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 747, G. 1983, b. 1

من به تو مایل و تویی هر نفسی ملولتر وه که خجل نمی شود میل من از ملال تو
“Her solukta gönlüm sana akıyor, sense her solukta biraz daha beziyorsun
benden, eyvah ki, gönlümün sana akışı, senin bezmenden utanmıyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 806, G. 2150, b. 2

گر به جانش میل باشد جان شوم همچون هوا ور به دنیا رو بیارد من شوم دنیایی
“Eğer canı sana meylederse hava gibi, can olurum; dünyaya yüz tutarsa dünya
ehli olurum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1040, G. 2807, b. 37

میل تو با کیست جان تا بشوم خاک او چاکر آن کس شوم کش به کس اشمرده ای

“Ey can, gönlün kime akmada, söyle de onun toprağı olurum; kendisini adam saydığın kimse, ona kul köle olayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1117, G. 3021, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 1126, G. 3043, b. 5; s. 1129, G. 3052, b. 17.

2. **Ārzū** (آرزو): “Bazı esas ve amaçlardan az bir bilgi ve ilim ile aslına meyletmektir.” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 410).⁶⁵

“Ārzū” kelimesi, *Dîvân-ı Kebîr*’de 102 defa geçmektedir. 66 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu tasavvuf yolunda olanların asıllarına meyil etmesi anlamındadır. Bu ıstılâh, *Dîvân-ı Kebîr*’de “şuhluğunu istemek”, “gül bahçesini istemek”, “misklerini istemek”, “padişahım izini istemek”, “yüzünü görmek istemek”, “sevgilinin yüzünü istemek” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Beyitlerde belirtildiği gibi insan her zaman özüne yani Rabbine olan sevgisini ve kavuşma isteğini belirtmiştir.

بیست هزار آرزو بود مرا پیش از این در هوش خود نماند هیچ امانی مرا

“Bundan önce yirmi bin dileğim vardı; onun hevesine düştüm düşeli hiçbir isteğim kalmadı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 125, G. 207, b. 11

بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست بگشای لب که قند فراوانم آرزوست

ای آفتاب حسن برون آدمی ز ابر کان چهره مشعشع تابانم آرزوست

⁶⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 45; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât-i ve Tābîrât-i Īrfānî*, s. 41.

بشنیدم از هوای تو آواز طبل باز باز آمدم که ساعد سلطانم آرزوست
 گفتم ز ناز بیش مرنجان مرا بر آن گفتنت که بیش مرنجانم آرزوست
 وان دفع گفتنت که برو شه به خانه نیست وان ناز و باز و تندی دربانم آرزوست
 در دست هر کی هست ز خوبی قراضه هاست آن معدن ملاحه و آن کانم آرزوست
 این نان و آب چرخ چو سیل ست بی وفا من ماهیم نهنگم عمانم آرزوست
 یعقوب وار و اسفاها همی زنم دیدار خوب یوسف کنعانم آرزوست
 والله که شهر بی تو مرا حبس می شود آوارگی و کوه و بیابانم آرزوست
 زین همراهم سست عناصر دلم گرفت شیر خدا و رستم دستانم آرزوست
 جانم ملول گشت ز فرعون و ظلم او آن نور روی موسی عمرانم آرزوست
 زین خلق پرشکایت گریان شدم ملول آن های هوی و نعره مستانم آرزوست
 گویاترم ز بلبل اما ز رشک عام مهرست بر دهانم و افغانم آرزوست
 دی شیخ با چراغ همی گشت گرد شهر کز دیو و دد ملولم و انسانم آرزوست

“Yüzünü göster, bağı ve gül bahçesini seyretmek istiyorum. Dudaklarını aç, bol şekerler, ballar istiyorum ben.”

“Ey güzellik güneşi, bulut altından çık; o parıl parıl parlayan, o alev alev yanan yüzü görmek istiyorum.”

“Seni saran havadan gene davul sesleri duydum, alıcı doğanım, gene geldim işte padişahı arzuluyorum ben.”

“Nazlarınla daha fazla incitme beni, git dedin; o daha fazla üzme beni demen yok mu, o sözü istiyorum .”

“Git, padişah evde değil dedin, beni kovdun ya, kapıcının o nazını, o sertliğini istiyorum ben.”

“Herkesin elinde güzellik madeninden kesilmiş, koparılmış parçalar var; ben o alımın madenini, o güzellik hazinesini istiyorum.”

“şu feleğın ekmeği, suyu, vefasız bir sele benzer; ben balığım, timsahım, ummanımı istiyorum ben.”

“Yakup gibi vah, yazıklar olsun deyip duruyorum; Yusuf-ı Kenan’ımın güzel yüzünü istiyorum.”

“şehir, sensiz bana bir hapishane oluyor vallahi; başıboş dağlara çıkmak, ovalara düşmek istiyorum.”

“ şu ağırcanlı, gevşek yoldaşlardan bıktım, usandım. Allah’ın aslanını, Zaloğlu Rüstem’i istiyorum.”

“Canım Firavun’dan ve zulmünden usandı, İmranoğlu Musa’nın yüzündeki o nuru istiyorum .”

“şik yet edip duran, ağlayıp feryat eden, şu halktan bıktım; sarhoşların o hay-huy naralarını istiyorum.”

“B lb lden de daha güzel şakır, ilerim; amma halkın hasedinden ağzıma mühür vurдум, halbuki feryat etmek istiyorum.”

“D n şeyh, şehrin çevresinde, mumla, dönüp duruyor, şeytan’dan, devden usandım, insan istiyorum, insan diyordu.”

D v n-ı Keb r, s. 203, G. 441, b.1-14.

Diğer beyitler için Bkz. *D v n-ı Keb r*, s. 203, G. 441, b. 15-24; s. 205, G. 447, b. 3; s. 207, G. 452, b. 1-20 ; s. 209, G. 457, b. 8; s. 210, G. 458, b. 13; s. 210, G. 459, b. 16; s. 237, G. 533, b. 5; s. 384, G. 929, b. 3; s. 424, G. 1070, b. 2; s. 470, G.1192, b. 4; s. 681, G. 1807, b. 4; s. 692, G. 1837, b. 11; s. 791, G. 2112, b. 3; s. 839, G. 2240, b. 4- 5- 7- 9- 10- 11; s. 882, G. 2370, b. 7; s. 943, G. 2534, b. 5; s. 1054, G. 2847, b. 6-7; G. 2909, b. 7.

3. **D st ** (دوستى): “Maddi ve manevi bir karşılığa ve çıkara dayanmadan Hak Te l  ile olan dostluğa denir” (Ir k , *K lly t-i Ir k *, s. 410).⁶⁶

⁶⁶ Bkz. Secc d , Seyyid C., *Ferheng-i Işt l h t ve T  b r t-i  rf n *, s. 396; Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri S zliğ *, s. 110.

Dîvân-ı Kebîr'de 14 defa kullanılmış olan "Dûstî" kelimesinin 10 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu ilahi sevgi anlamındadır. Bu sevginin kulun özünde var olduğunu ve ebedi bir sevgi olduğu belirtmiştir.

خدمت بی دوستی را قدر و قیمت هست نیست خدمت اندر دست هست و دوستی در دست نیست

"Sevgi olmadıkça kadrin kıymetin bir değeri var mıdır? Yoktur. Hizmet etmek eldedir de sevmek elde değildir."

Dîvân-ı Kebîr, s. 186, G.338, b. 1

دوستی در اندرون خود خدمتی پیوسته است هیچ خدمت جز محبت در جهان پیوست نیست

"Sevgi daima içten hizmet etmektir, dünyada sevgiden başka hiçbir hizmet sonsuza kadar sürüp gitmez."

Dîvân-ı Kebîr, s. 186, G. 338, b. 2

بدو گر باز رو آرد و تخم دوستی کارد حجابی آن دگر دارد کز این سو راند او محمل

"Tekrar ona yüz tutsa da dostluk tohumunu ekse bile, bir başka örtüsü vardır; çünkü o, göçünü burdan sürmüştür."

Dîvân-ı Kebîr, s. 520-521, G.1340, b. 5

غرض ها تیره دارد دوستی را غرض ها را چرا از دل نرانیم

"Garezler dostluğu karartır, neden gönülden atmamız, garezleri? "

Dîvân-ı Kebîr, s. 586, G.1535, b. 5

مال است و زر است مکسب تن کسب دل دوستی فزودن

"Bedenin kazancı mal ve altındır; gönlün kazancıyla dostluğu arttırmaktır."

Dîvân-ı Kebîr, s. 724, G.1926, b. 1

گر لذت دوستی نبودی نی مرد شدی پدید نی زن

“Dostluk lezzeti olmasaydı ne erkek meydana gelirdi, ne kadın”

Dîvân-ı Kebîr, s. 724, G.1926, b. 3

رو بدان یک وصف کردم کز ملامت بهر حق دوستی حملش مکن بر مکر و فن

“Tut ki bir huyunu kınamışım onun; bunu dostluğa ver; hileye, hiyanete değil.”

Dîvân-ı Kebîr, s.741, G. 1969, b. 10

دشمن جان های ماست دوستی دوستان مادر فتنه شده ست حامله یا مسلمین

“Dostların dostluğu bizim canlarımıza düşman; fitnenin anası gebe kaldı ey Müslümanlar!”

Dîvân-ı Kebîr, s. 776, G. 2068, b. 2

4. **Muhib** (محب): “Hak Teâlâ ile dostluktan müstağni bildiklerinde muhabbet sahibine denir, onunla dostluğu talep etsin veya etmesin. Kayıtsız şartsız, Onu dostluktan müstağni bildiklerinde Hakk’a denir (*Külliyât-i Irâkî*, s. 410).⁶⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 14 defa kullanılan “Muhib” kelimesinin 6 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu gibi bir şeyhe bağlı olmayan tasavvuf yolcusu anlamındadır. Bu ıstılâh “kendini sevgi sarhoşu göstermek”, “ayın sevgisi”, “gönül salâhı, din salâhının sevgisi”, “yurt sevgisi” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

⁶⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 110; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.443.

کار همه محبان همچون زرست امشب جان همه حسودان کور و کرسست امشب

“Bütün sevenlerin işleri altına döndü bu gece; bütün hasetçilerin canları kördür, sağırdır bu gece.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 160, G. 307, b. 1

ور تو مستی می نمایی در محبت چون نه ای عشق گوید دوغ خورد و دوغ خورد او مست نیست

“Sarhoş olmadığın halde kendini sevgi sarhoşu gösterirsen aşk der ki: Ayran içti, ayran; sarhoş değil o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 186, G. 388, b. 3

چو صلاح دل و دین را مه خورشید یقین را به تو افتاد محبت تو شدی جان و روانم

“Gönül salâhı, din salâhı seni sevdi; gerçekler güneşi, gerçekler alemindeki Ay sana düştü ya; artık benim canım da sen oldun gitti, ruhum da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 612, G. 1616, b. 8

هان ای حبیب و ای محب بشنو صلا و فاستجب گر گشت جانان محتجب جان می رود نیکوش بین

“Tez ol ey sevilen, ey seven, duamızı sen duy, dileğimizi sen ver, sesini duy; sevgili gizlendiyse, görünmüyorsa iyice bak da gör, can ona gidiyor işte.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 679, G. 1800, b. 7

گر چه کثیف منزلم شد وطن تو این دلم رحمت مومنی بود میل و محبت وطن

“Konağım durağım pek yoğun ama yurdun gene de şu gönlüm; gönlün yurda akması, yurt sevgisi inanan kişinin inancından, rahmetinden ileri gelir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 692, G. 1838, b. 3

5. **Maḥbūb** (محبوب): “Hakk’a denir, ister sevsinler, ister sevmesinler. Bilakis kulluk ve ubudiyetten daha çoktur” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁶⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 10 defa kullanılan “Maḥbūb” kelimesinin 6 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu İlahi sevgili anlamdadır. “sevgilinin aşkı”, “sevgiliye kavuşmak”, “mutlak sevgili” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Allah’a duyulan sevgi hakiki olunca aradaki perdedinin de ortadan kalktığı beyitlerde belirtilmiştir.

شد جمله روح عشق محبوب کاین عشق صوامع کرامست

“Sevgilinin aşkı can çilesidir; çünkü bu aşk uluların ibadet yurdudur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 182, G. 374, b. 4

بهر سفر سوی یار خانه برانداخت دل دید که خود بود دل خانه محبوب خویش

“Gönül, sevgilisinin bulunduğu yere gitmek için evini barkını bıraktı; fakat bir de baktı, gördü ki sevgilisinin evi barkı meğer gönülmüş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 498, G. 1279, b. 2

شمس تبریز که بگزیده و محبوب وی است مگر او را به همان قطب زمان بفرییم

“Tebrizli Şems, onun seçilmişidir, sevgilisidir; onu olsa olsa o zamanın kutbuyla kandırabilirim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1634, b. 15

⁶⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 233; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 409; Seccādī, Seyyid C., *Ferheng-i İştihāt-i ve Tāʿbīrāt-i ʿİrfānī*, s.705.

سر معشوقی مطلق در خلاء آموخته وز میان صوفیان آن صوفی محبوب را

“Sûfîlerin arasından o sevgili sûfîyi de seçmişsin, halvette mutlak sevgili olmayı öğretmişsin ona.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 880, G.2362, b. 4

چشم بندی چشم و دل را قبله و سامان تویی آن یکی محبوب این و باز او مکروه آن

“O, bunun sevgilisidir, gene o, öbüründen nefret eder; gözleri bağlayan sensin, göziün, gönlün kablesi, varı yoğu sensin.”

Dîvân-ı Kebîr, s.1031, G. 2778, b.12

شد جادوی حرام و حق از جادوی بری بر تو حرام نیست که محبوب ساحری

“Büyücülük haramdır, Hak büyücülükten uzaktır; fakat sen öyle bir büyücü sevgilisin ki sana haram değil.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1099, G.2976, b. 1

6. **Ṭālīb** (طالب): “Kulluk yolunu ve Hakk’ın ubudiyet yolunu arayana denilir”

(*Külliyât-i Irâkî, s. 411*).

Dîvân-ı Kebîr’de 112 defa kullanılmış olan “Ṭālīb” kelimesinin 96 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu Hakk’ın ubudiyet yolunu arayan anlamdadır. Bu ıstılâh *Dîvân-ı Kebîr*’de, “*tecelli istemek*”, “*yüceliği istemek*”, “*sırlarını aramak*”, “*hak talibi*”, “*ilim talibi*” gibi terkiplerle kullanılarak maksadın Matlûbu bulmak ve murada nail olmak için O’nu aramak olduğu belirtilmiştir. Sevgili, talibin varlığındadır. Âşık eğer Sevgiliye ulaşmak istiyor ise onu kendi içinde yani kalbinde aramalıdır.

خورشید را حاجب تویی، اومید را واجب تویی مطلب تویی طالب تویی، هم متها هم مبتدا

“Güneşe perdecı sensin, ümit bağlanacak, güvenilecek er sensin, istenecek şey de sensin, isteyen de sen. Hem başlangıçsın sen, hem son.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 3

عالم چو کوه طور دان ما همچو موسی طالبان هر دم تجلی می رسد برمی شکافد کوه را

“Dünyayı Tur Dağı bil, biz de Musa gibi tecelli istiyoruz; her an tecelli gelmede, her an dağı yarıp parçalamada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 14, b. 9

ای طالب دیدار او بنگر در این کهسار او ای که چه باد خورده ای ما مست گشتیم از صدا

“Ey ona kavuşmak, onu görmek isteyen, onun tecelli makamı olan şu dağlığa bak. Ey dağ, ne biçim şaraptı içtiğin şarap? Biz sarhoş olduk, gelin dostlar, gelin”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 14, b. 11

مطلوب را طالب کند مغلوب را غالب کند ای بس دعاگو را که حق کرد از کرم قبله دعا

“İsteyeni istenen haline getirir, alt olanı üst eder, nice dua edenleri keremiyle, lûtfıyla dualara kible yapar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 60, G. 27, b. 29

بیش مزن دم ز دوی دو دو مگو چون ثنوی اصل سبب را بطلب بس شد از آثار مرا

“İkilikten fazla bahsetme; iki Tanrı tanıyan kişi gibi iki, iki deme; sebeplerin temelini ara, iste; yeter artık, izlerden, eserlerden söz açma bana.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G.39, b. 11

سایه زده دست لب سخت در آن نور عجب تا چو بکاھد بکشد نور خدایش به خدا

“Eriyip yok olunca Tanrı ışığı onu alsın da Tanrı'ya çeksın diye, gölge şaşılacak kadar sıkı yapışmıştır, ışığa istek elini adamakıllı atmıştır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 41, b. 8

وگر برگوید از دیده بگوید رمز و پوشیده اگر درد طلب داری بدانی نکته و ایما

“Gördüğünü söylese bile gizli kapaklı söyler; sende de istek derdi varsa o anlamı gizli, o işaretten ibaret sözü anlarsın.”

گر زان که نه ای طالب جوینده شوی با ما ور زان که نه ای مطرب گوینده شوی با ما

Dîvân-ı Kebîr, s. 71, G. 54, b.15

وگر درد طلب نبود صریحا گفته گیر این را فسانه دیگران دانی حواله می کنی هر جا

“Fakat istek derdi yoksa sende, tut ki apaçık söylemiş; anlamaz, başkalarının masalı sanır, her yana sallar durursun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 71, G. 54, b. 16

گر زان که نه ای طالب جوینده شوی با ما ور زان که نه ای مطرب گوینده شوی با ما

“Arayıp istemiyorsan bile bize uyarsın, bizimle beraber arar durursun. Çalıp söylemeyi bilmesen bile bize benzersin, bizimle beraber çalıp çağırmaya başlarsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 74, b. 1

دلا چون طالب بیش عشقی تو کم اندیش در دل بیش و کم را

“Ey gönül, mademki fazlasıyla aşk istiyorsun; çoğun, azın düşüncesine az dal.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 89, G. 107, b.6

عشرت ده عاشقان می را حسرت ده طالبان نان را

“Şaraba âşık olanlara zevk ver, neşe ver; etmek isteyenleri hasrete düşür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 96, G. 124, b. 5

غم را لطف لقب کن، ز غم و درد طرب کن هم از این خوب طلب کن، فرج و امن و امان را

“Gama lütuf adını tak; gamdan, dertten neşelen; kurtuluşu, eminliği şu korkudan iste...”

Dîvân-ı Kebîr, s. 112, G. 167, b. 14

بطلب امن و امان را، بگزین گوشه گران را بشنو راه دهان را، مگشا راه دهان را

“Kurtuluş dile, eminlik iste; bir bucağa çekilip oturanları seç. Ağzın yolunu gözle, gizlice söylenenleri duy, işit, ağız yolunu açmaya kalkışma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 112, G. 167, b. 15

زیرا که طالب صفت صفوت ست آب وان نیست جز وصال تو با قلزم ضیا

“Çünkü su, temizliği, arılığı arar; bu temizlik de ıssık denizine kavuşmanla olur ancak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 123, G. 202, b. 20

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 126, G. 210, b. 4; s. 127, G. 212, b. 9; s. 139, G. 241, b. 8; s. 139, G. 243, b. 15; s. 140, G. 244, b. 7; s. 160, G. 306, b. 11; s. 173, G. 348, b. 4; s. 181, G. 372, b.8; s. 182, G. 375, b. 7; s. 384, G. 381, b. 5; s. 194, G. 412, b. 4; s. 194, G. 413, b. 1; s. 199, G. 429, b. 10; s. 199, G. 429, b. 11; s. 199, G. 429, b. 14- 17; s. 203, G. 442, b. 2; s. 206, G. 450, b. 5; s. 213, G. 466, b. 5; s. 414, G. 470, b. 4; s.230, G.511, b. 5; s. 243, G.550, b. 4; s. 268 G. 623, b. 7; s. 311, G. 752, b. 3; s. 318, G. 775, b. 4; s.328, G. 882, b. 13; s. 337, G. 827, b. 8; s. 345. G. 853, b. 5; s. 359, G. 891, b.5; s. 388.G. 965, b. 22; s. 394, G. 980, b. 5; s. 412, G. 1036, b. 2; s. 424, G. 1069, b. 12; s. 437, G. 1104, b. 3; s. 444, G. 1125, b. 5; s. 445, G. 1127, b. 9; s. 473, G. 1199, b. 16; s. 498, G.1279, b. 3; s. 498, G. 1279, b. 7; s. 507, G. 1304, b. 9; s. 521,

G. 1342, b. 4; s. 530, G. 1369, b. 8; s.538, G.1388, b. 1; s. 574, G.1498, b. 8; s. 455, s. 655, G. 1736, b. 2; s. 672, G. 1787, b. 9; s. 695, G. 1845, b. 12; s. 718, G. 1911, b. 1; s. 730, G. 1940, b. 58; s.736, G.1952, b. 4; s.765, G. 2040, b. 2; s.825, G. 2199, b. 5; s. 845, G. 2258, b. 1; s.854, G. 2279, b. 3; s. 855, G. 2281, b. 11-12; s. 894, G. 2406, b. 7; s. 897, G. 2416, b. 8; s. 915, G. 2464, b. 20; s. 918, G. 2469, b. 10; s. 918, G. 2481, b. 4; s. 953, G. 2560, b. 16; s. 955, G. 2566, b. 4; s. 961, G.2582, b. 6; s. 975, G. 2628, b. 9; s. 1024, G. 2763, b. 10; s. 1042, G. 2870, b. 9; s. 1077, G. 2911, b. 3; s. 1104, G. 2992, b. 4; s. 1128, G. 3050, b. 4; s. 1143, G. 3085, b. 27; s. 1146, G. 3095, b. 12; s. 1150, G. 3104, b. 13

7. **Maṭlūb** (مطلوب): “Hak Teâlâ’ya denilir, çünkü arayan, dostluğa mensup olmaktan daha âcizdir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁶⁹

Dîvân-ı Kebîr’de kullanılan 19 “Maṭlūb” kelimesinin 6 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu Hak Teâlâ anlamındadır. Talibin kalbinde Matlup olduğu için arayanın aslında aranılan olduğunu beyitlerde belirtilmiştir.

زهی دولت زهی رفعت زهی بخت و زهی اختر که مطلوب همه جان ها کند از جان طلب ما را

“*Ne devlet ne saadet, ne baht, ne yüce yıldız bu ki bütün canların dilediği canla bizi dilemekte.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 74, G. 71, b. 7

تا بیند این دو دیده صبح خدا دمیده دام طلب دریده مطلوب گشته طالب

“*Çek de şu iki göz, Allah sabahının ışıldığını, istek ağının yırtıldığını, isteyenin istenen olduğunu görsün.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 160, G. 306, b. 11

⁶⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 237; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 416.

تا طلب جنبان بود مطلوب نیست مطلب آمد آن طلب بی کار شد

“Arayanlar oldukça istenilen yoktur, istenilen gelirse aramak faydasız olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 337, G. 828, b. 6

طالب و مطلوب را عاشق و معشوق را همچو گل خوش کنار وقت کناران رسید

“İsteyen ve istenenin, âşıkla mâşûkun her yanı güzel güle geldiği gibi kucaklaşma çağı geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 359, G. 891, b. 5

هم طالب و مطلوب او هم عاشق و معشوق او هم یوسف و یعقوب او هم طوق و هم گردن شده

“İsteyen de, istenen de; seven de, sevilen de O’dur. Yusuf da, Yakub da O’dur; hem gerdanlık olmuş, hem gerdan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 855, G. 2281, b. 22

بر عشق چو می چسبد عاشق ز چه رو خسبد چون دوست نمی خسبد با آن همه مطلوبی

“Mademki aşka düştün, nasıl olur da uyur âşık olan? Sevgili bile, herkes onu özlediği, onu istediği halde gene de uyumuyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 961, G. 2581, b. 4

8. **‘Aşk** (عشق): “Aşırı sevgiye denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁷⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 2965 defa kullanılmış olan “‘Aşk” kelimesinin 1001 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu İlâhi aşk anlamdadır. Aşk kelimesi “aşka düşmek”, “aşk ateşi”, “aşk derdi”, “aşk sevdası”, “aşk kulluğu”, “aşk şarabı”, “aşk cefası”, “servinin aşkı”, “aşk ışığı”, “aşk tuzağı”, “aşk kasırgası”, “dostun aşkı”, “aşkın sırrı”, “Allah aşkı”, “aşk nuru”, “yüce aşk”, “gül aşkı”, “gönül aşkı”, “aşk denizi”, “padişah aşkı”, “aşk sırrı”, “ölümsüz aşk”, “güvenilir aşk”, “güzelliğin

⁷⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 48; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 65; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, 580.

aşkı”, “sevgilinin aşkı”, “incinin aşkı”, “bülbulün aşkı”, “aşkın hevesi”, “cihanın aşkı”, “dünya aşkı”, “mekansızlık aşkı”, “bayrağın aşkı”, “güzelin aşkı” gibi anlam ve terkiplerle kullanılmıştır. Bütün bu terkiplerden maksat yüce Allah’a duyulan aşırı sevginin son aşaması, en kusursuz şeklidir. Sevenin matlup’ta kendini yok etmesi, âşığın yok olması yalnızca mâşuğun var olmasıdır.

ای طایران قدس را عشقت فزوده بال ها در حلقه سودای تو روحانیان را حال ها

“Ey aşkı kuthuluk göğünde uçanlara kol kanat veren, uçanların uçuşunu arttırıp duran sevgili, senin sevda halkanda ruhanilere çeşit çeşit haller gelmede”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 2, b. 1

ای عشق چون آتشکده در نقش و صورت آمده بر کاروان دل زده یک دم امان ده یا فتی

“Âteşkede gibi bir aşk, şekle bürünmüş, surete girmiş, gelip çattı da gönül kervanının yolunu vurdu; ey genç, bir nefesçik aman ver.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 5, b. 3

امروز ای شمع آن کنم بر نور تو جولان کنم بر عشق جان افشان کنم چیزی بده درویش را

“Ey benim ışığım, bugün bir iş edeceğim, nurunun çevresinde dolaşacağım, aşka can vereceğim; bir şey ver yoksula.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 15, b. 10

بر مرکب عشق تو دل می راند و این مرکبش در هر قدم می بگذرد زان سوی جان فرسنگ ها

“Gönül senin aşk atına binmiş de öylesine yol alıyor ki her adımda can ülkesini bile fersahlarca geçmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 22, b. 2

این از عنایت ها شمر کز کوی عشق آمد ضرر عشق مجازی را گذر بر عشق حقست انتها

“Bunu yine Allah’ın inayetlerine say ki uğradığın zarar aşk civarından geldi, geçici aşkı bırak işin sonu yine Allah aşkıdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 59, G. 27, b. 23

گفتش قصاص پیرهن بردم ز تو امروز من گفتا بسی زین ها کند تقلیب عشق کبریا

“Kıyas yerine geldi dedi, gömleğimin öcünü aldım bugün. Yusuf, ululuk ıssı Tanrı’nın aşkı bu çeşit çok tersine işler yapar dedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 59, G. 27, b. 27

در عشق ترک کام کن ترک حبوب و دام کن مر سنگ را زر نام کن شکر لقب نه بر جفا

“Aşka düş de adı sanı terk et, taneleri de bırak, tuzağı da; taşta altın adını tak, cefaya, eziyete şeker de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 59, G. 27, b. 44

گفتا چیست این ای فلان گفتم که خون عاشقان جوشیده و صافی چو جان بر آتش عشق و ولا

“Ey filân dedi, bu ne? Âşıkların kanı dedim, coşup köpürmüş, aşk ateşinin üstünde can gibi arı bir hale gelmiş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 32, b. 3

ناتم مده آبم مده آسایش و خوابم مده ای تشنگی عشق تو صد همچو ما را خونبها

“Bana ne su ver, ne ekmek ver; ne huzur ver, ne uyku ver, ey aşkın susuzluğuna bizim gibi yüzlercesinin kanı feda olasıca güzel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 63, G. 33, b. 8

العشق مصباح العشا و الهجر طباخ الحشا و الوصل ترياق الغشا يا من على قلبى مشا

“Aşk gecelerin ışığıdır, ayrılık buluşmayı pişirir kotarır; ey gönlümün üstünde yürüyen, vuslat da ayrılığın panzehridir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 63, G. 33, b. 22

و العشق من جلاسنا من يدر ما فى راسنا الشمس من افراسنا و البدر من حراسنا

“Güneş atlarımızdan bir attır bizim, dolunay bekçilerimizden biri. Aşk bizimle düşüp kalkan dostlarımızdandır; başımızda ne var, kim bilir kim anlar onu?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 63, G. 33, b. 23

يار مرا غار مرا عشق جگرخوار مرا يار تویی غار تویی خواجه نگهدار مرا

“Dostum benim, mağaram benim, ciğerimi yiyen aşkım benim... Dost da sensin, mağara da sen; hoca koru, gör, gözet beni”

Dîvân-ı Kebîr, s. 64, G. 37, b. 1

هر کسکی را هوسى قسم قضا و قدر است عشق وى آورد قضا هديه ره آورد مرا

“Kaza, kader herkesçeğize bir heves vermiş, herkesciği bir hevese düşürmüş; kaza, kader bana da yol hediyesi olarak onun aşkını getirmiş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 66, G. 43, b. 13

جمله به ماه عاشق و ماه اسير عشق تو ناله کنان ز درد تو لابه کنان که ای خدا

“Herkes Ay'a âşık, Ay'sa senin aşkına tutsak; senin elinden feryat ediyor, ey Allah diye yalvarıp duruyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 68, G. 47, b. 2

زنده به عشق سرکشم بینی جان چرا کشم پهلوی یار خود خوشم یاوه چرا روم چرا

“*Serkeş aşkla diriyim, ne diye canın minnetini çekecekmişim? Sevgilimin yanı başındayım, hoşum; beyhude ne diye yelip yortacakmışım?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 69, G. 51, b. 5

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 70, G. 52, b. 1; s. 70, G. 52, b. 4; s. 70, G. 52, b. 6; s. 72, G. 57, b. 9; s. 72, G. 58, b. 2; s. 72, G. 59, b. 11; s. 73, G. 63, b. 2; s. 75, G. 66, b. 6; s. 75, G. 67, b. 1; s. 75, G. 68, b. 1-7; s. 76, G. 71, b. 1-2-3; s. 77, G. 72, b. 5; s. 77, G. 74, b. 2; s. 78, G. 78, b. 4; s. 82, G. 88, b. 4-5; s. 82, G. 90, b. 1-5; s. 83, G. 94, b. 1; s. 84, G. 95, b. 1-2; s. 85, G. 98, b. 13-14; s. 86, G. 99, b. 13; s. 86, G. 100, b. 3; s. 90, G. 110, b. 2; s. 90, G. 112, b. 12; s. 94, G. 122, b. 7; s. 97, G. 127, b. 7; s. G. 133, b. 1-2-4-10-11; s. 100, G. 136, b. 4-8; s. 101, G. 137, b. 9; s. 101, G. 140, b. 5; s. 102, G. 141, b. 5; s. 102, G. 144, b. 3; s. 7, G. 147, b. 7; s. 105, G. 150, b. 1-8; s. 106, G. 152, b. 5; s. 107, G. 155, b. 2-8; s. 108, G. 156, b. 6; s. 108, G. 157, b. 6; s. 109, G. 159, b. 7; s. 109, G. 160, b. 2; s. 110, G. 162, b. 7; s. 111, G. 166, b. 6; s. 116, G. 182, b. 5; s. 116, G. 182, b. 4; s. 116, G. 185, b. 2-6; s. 118, G. 189, b. 2; s. 118, G. 190, b. 7; s. 119, G. 193, b. 1-12; s. 120, G. 195, b. 4; s. 121, G. 198, b. 1; s. 123, G. 202, b. 10; s. 124, G. 204, b. 3-4; s. 126, G. 210, b. 11; s. 126, G. 212, b. 13-21; s. 127, G. 213, b. 1-15-16-18; s. 131, G. 220, b. 6; s. 131, G. 221, b. 2; s. 132, G. 223, b. 3-9; s. 132, G. 224, b. 2; s. 133, G. 227, b. 4; s. 134, G. 228, b. 2; s. 135, G. 232, b. 1-3-5-6-13-18-19-20-21; s. 139, G. 243, b. 3; s. 160, G. 245, b. 7-8; s. 140, G. 246, b. 3; s. 141, G. 249, b. 8; s. 145, G. 258, b. 11; s. 146, G. 261, b. 6; s. 147, G. 264, b. 5; s. 148, G. 267, b. 3; s. 149, G. 268, b. 9; s. 150, G. 274, b. 4; s. 150, G. 275, b. 5-13; s. 151, G. 277, b. 1-2-5; s. 154, G. 288, b. 10; s. 154, G. 290, b. 2; s. 161, G. 309, b. 1-5; s. 162, G. 312, b. 10; s. 163, G. 313, b. 1; s. 163, G. 313, b. 7-8-10; s. 163, G. 314, b. 1-4-9; s. 163, G. 317, b. 5-9; s. 165, G. 321, b. 10; s. 165, G. 324, b. 5; s. 166, G. 326, b. 7; s. 168, G. 133, b. 1-3-6; s. G. b. ; s. 170, G. 337, b. 6-7; s. 170, G. 338, b. 7; s. 172, G. 342, b. 13; s. 175, G. 355, b. 8; s. 176, G. 356, b. 2-6; s. 178, G. 364, b. 12; s. G. 366, b. 7-8-10; s. 179, G. 366, b. 6-7-8; s. 180, G. 368, b. 5-6; s. 181, G. 371, b. 3; s. 182, G. 374, b. 4; s. 182, G. 375, b. 5-6; s. 185, G. 384, b. 5; s. 184, G. 386, b. 10; s. 186, G. 388, b. 3; s. 187, G. 391, b. 8; s. 187, G. 392, b. 3-5; s. 188, G. 395, b. 1-2; s. 191, G. 405, b. 14; s. 193, G. 410, b. 10; s. 195, G. 416, b. 8; s. 198, G. 426, b. 1; s. 200,

G. 432, b. 8; s. 201, G. 436, b. 3-11; s. 202, G. 437, b. 3; s. 202, G. 438, b. 9; s. 203, G. 441, b. 22; s. 206, G. 446, b. 1; s. 205, G. 446, b. 4-5; s. 206, G. 448, b. 5-8; s. 206, G. 449, b. 7-10; s. 208, G. 452, b. 14; s. 209, G. 455, b. 1-2-3-5-7; s. G. 456, b. 5; s. 210, G. 459, b. 1-2; s. 210, G. 459, b. 7-8; s. 211, G. 460, b. 2-12; s. 212, G. 462, b. 14; s. G. b. ; s. 212, G. 463, b. 1; s. 212, G. 466, b. 6-7; s. 215, G. 472, b. 3-4; s. 215, G. 473, b. 1; s. 215, G. 474, b. 1; s. 214, G. 476, b. 3; s. 217, G. 478, b. 2-3-19; s. 217, G. 479, b. 12; s. 219, G. 483, b. 22-25; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. 221, G. 486, b. 10; s. 223, G. 492, b. 2-3-8; s. 224, G. 496, b. 3-11; s. 224, G. 499, b. 1-2; s. 229, G. 509, b. 12; s. 237, G. 532, b. 5; s. 239, G. 536, b. 7; s. 240, G. 540, b. 5-10; s. 240, G. 540, b. 10; s. 241, G. 544, b. 6; s. 242, G. 545, b. 1; s. 243, G. 550, b. 2; s. 245, G. 555, b. 6; s. 248, G. 566, b. 3; s. 251, G. 573, b. 7; s. 253, G. 581, b. 11; s. 204, G. 583, b. 1; s. 255, G. 585, b. 5; s. 257, G. 593, b. 2; s. G. b. ; s. G. b. ; s. 257, G. 594, b. 9; s. 257, G. 595, b. 1; s. 258, G. 596, b. 6; s. 259, G. 600, b. 10; s. 259, G. 601, b. 1; s. 262, G. 609, b. 4; s. 263, G. 613, b. 10; s. 245, G. 620, b. 5; s. 265, G. 621, b. 3; s. 266, G. 624, b. 1-4-5-11; s. 267, G. 628, b. 4; s. 267, G. 629, b. 5; s. 268, G. 633, b. 10; s. 269, G. 645, b. 9; s. 276, G. 655, b. 1; s. 279, G. 662, b. 6-7; s. 279, G. 663, b. 3; s. 280, G. 666, b. 1-2; s. 285, G. 683, b. 8-9; s. 287, G. 687, b. 13; s. 287, G. 689, b. 2; s. 288, G. 690, b. 1; s. 289, G. 292, b. 10; s. 291, G. 698, b. 8; s. 293, G. 703, b. 13; s. 294, G. 704, b. 14-18; s. 295, G. 707, b. 10; s. 297, G. 713, b. 5-6; s. 297, G. 714, b. 2; s. 298, G. 715, b. 2; s. 299, G. 718, b. 18; s. 301, G. 721, b. 2; s. 302, G. 724, b. 4-6; s. 302, G. 725, b. 3; s. 307, G. 739, b. 4; s. 308, G. 742, b. 1-2-3-4; s. 308, G. 743, b. 3; s. 309, G. 745, b. 5; s. 310, G. 748, b. 2; s. 310, G. 749, b. 3-5; s. 311, G. 751, b. 1-3-9; s. 314, G. 760, b. 1-3; s. 317, G. 771, b. 3-5; s. 317, G. 772, b. 1-8; s. 319, G. 778, b. 8-10; s. 319, G. 779, b. 6; s. 320, G. 780, b. 3-4; s. 321, G. 784, b. 4; s. 323, G. 788, b. 6; s. 324, G. 790, b. 1; s. 325, G. 795, b. 2; s. 326, G. 797, b. 3-4; s. G. 797, b. 5; s. 331, G. 811, b. 8; s. 331, G. 812, b. 2; s. 332, G. 816, b. 3-4; s. 334, G. 819, b. 5; s. 335, G. 822, b. 7-10; s. 335, G. 824, b. 1; s. 336, G. 826, b. 5; s. 338, G. 831, b. 2-3; s. 338, G. 833, b. 19; s. 342, G. 842, b. 4; s. 348, G. 862, b. 6-7-8; s. G. 863, b. ; s. 350, G. 864, b. 8; s. 353, G. 872, b. 7; s. 357, G. 884, b. 5; s. 357, G. 885, b. 3-4; s. 343, G. 900, b. 7; s. 343, G. 901, b. 10; s. 364, G. 904, b. 5; s. 364, G. 905, b. 1; s. 366, G. 908, b. 10-11; s. 371, G. 919, b. 1-2; s. 371, G. 920, b. 7; s. 373, G. 926, b. 4; s. 374, G. 920, b. 1-2; s. 375, G. 930, b. 4; s. 376, G. 932, b. 5; s. 376, G. 934, b. 7; s. 377, G. 935, b. 6; s. G. 937, b. 1-2-4-5-7-9-10; s. 379, G. 940, b. 1-2-5; s. 380, G. 944, b. 1; s.

[illegible]

578, G. 1509, b. 9; s. 578, G. 1510, b. 1-2; s. 575, G. 1511, b. 3-7; s. 579, G. 1513, b. 12; s. 579, G. 1515, b. 12; s. 580, G. 1517, b. 2-3; s. 581, G. 1520, b. 5; s. 8, G. 1524, b. 8; s. 585, G. 1530, b. 3; s. 585, G. 1531, b. 11; s. 586, G. 1536, b. 3; s. 587, G. 1537, b. 4-5; s. 590, G. 1548, b. 3-4; s. 593, G. 1556, b. 3; s. 594, G. 1560, b. 1-12; s. 598, G. 1573, b. 2-3; s. 600, G. 1580, b. 2; s. 601, G. 1581, b. 4; s. 605, G. 1595, b. 2; s. 606, G. 1600, b. 11 s.; 610, G. 1610, b. 1; s. 611, G. 1612, b. 3; s. 612, G. 1613, b. 5; s. 612, G. 1614, b. 1; s. 613, G. 1616, b. 3; s. 613, G. 1617, b. 2-4; s. 615, G. 1624, b. 7; s. 619, G. 1636, b. 4; s. 625, G. 1651, b. 7; s. 624, G. 1654, b. 3; s. 627, G. 1656, b. 4; s. 629, G. 1662, b. 4; ; s. 630, G. 1663, b. 4-6; s. 630, G. 1666, b. 6; s. 635, G. 1679, b. 9; s. 636, G. 1682, b. 2; s. 637, G. 1684, b. 10; s. 638, G. 1688, b. 4-7; s. 639, G. 1690, b. 9-10; s. 641, G. 1699, b. 6; s. 646, G. 1711, b. 5; s. 646, G. 1713, b. 9; s. 647, G. 1714, b. 3; s. G. 1b. ; s. 649, G. 1721, b. 8; s. G. b. ; s. 649, G. 1722, b. 7; s. 651, G. 1727, b. 5-10; s. 653, G. 1733, b. 1; s. 655, G. 1735, b. 3-4-7-8; s. 655, G. 1737, b. 2; s. 659, G. 1746, b. 10; s. 659, G. 1747, b. 5-7; s. 661, G. 1755, b. 5-6-7; s. 664, G. 1761, b. 3. ; s. 667, G. 1771, b. 5; s. 668, G. 1776, b. 2; s. 669, G. 1776, b. 14-16; s. 670, G. 1783, b. 2; s. 674, G. 1791, b. 23; s. 678, G. 1798, b. 11; s. 680, G. 1804, b. 5; s. 681, G. 1806, b. 4; s. 681, G. 1807, b. 3; s. 681, G. 1808, b. 1; s. 682, G. 1810, b. 3-4; s. 685, G. 1819, b. 1-2-3-4. ; s. 686, G. 1823, b. 11; s. 689, G. 1829, b. 1; s. 692, G. 1837, b. 7; s. 697, G. 1847, b. 10; s. 697, G. 1847, b. 36; s. 699, G. 1853, b. 1; s. 701, G. 1858, b. 1; s. 701, G. 1859, b. 2; s. 702, G. 1861, b. 2; s. 703, G. 1863, b. 6; s. 703, G. 1873, b. 4; s. 707, G. 1876, b. 13; s. 708, G. 1879, b. 5; s. 708, G. 1880, b. 4; s. 712, G. 1893, b. 4; s. 715, G. 1903, b. 8; s. 715, G. 1903, b. 8; s. 719, G. 1913, b. 4; s. 722, G. 1922, b. 2; s. 725, G. 1931, b. 3-6; s. 727, G. 1934, b. 9; s. 727, G. 1935, b. 3; s. 727, G. 1936, b. 7; s. 728, G. 1940, b. 2; s. 434, G. 1949, b. 13; s. 736, G. 1946, b. 13; s. 736, G. 1956, b. 2; s. 739, G. 1965, b. 8; s. 739, G. 1966, b. 14-17; s. 740, G. 1967, b. 6; s. 741, G. 1968, b. 11; s. 744, G. 1976, b. 1; s. 744, G. 1976, b. 6; s. 745, G. 1980, b. 3; s. 750, G. 1992, b. 2; s. 754, G. 2005, b. 4-5-11; s. 756, G. 2010, b. 4; s. 762, G. 2029, b. 11; s. 763, G. 2036, b. 1; s. 765, G. 2042, b. 2; s. 766, G. 2043, b. 3; s. 767, G. 2045, b. 3; s. 771, G. 2055, b. 11-17; s. 775, G. 2066, b. 2; s. 776, G. 2068, b. 1; s. 777, G. 2073, b. 8; s. 778, G. 2075, b. 2; s. 782, G. 2087, b. 2; s. 788, G. 2103, b. 1; s. 793, G. 2118, b. 4; s. 794, G. 2119, b. 18; s. 798, G. 2130, b. 3-5-15; s. 800, G. 2134, b. 4-6; s. 801, G. 2135, b. 8; s. 803, G. 2140, b. 14; s. 803, G. 2141, b. 8; s. 807, G. 2153, b. 6; s. 808, G. 2155, b. 2; s. 811, G. 2163, b. 3-4; s. 814, G. 2170, b. 8; s. 825, G. 2199, b. 2; s.

[illegible]

14; s. 1040, G. 2834, b. 1; s. 1053, G. 2843, b. 7; s. 1054, G. 2846, b. 3; s. 1055, G. 2859, b. 1-9; s. 1061, G. 2867, b. 3; s. 1063, G. 2872, b. 6; s. 1069, G. 2890, b. 10; s. 1070, G. 2892, b. 10-15; s. 1073, G. 2897, b. 4; s. 1074, G. 2901, b. 2; s. 1076, G. 2907, b. 3; s. 1076, G. 2808, b. 8; s. 1078, G. 2912, b. 1-3-4; s. 1081, G. 2922, b. 2-4; s. 1081, G. 2924, b. 1; s. 1082, G. 2925, b. 3; s. 1083, G. 2929, b. 8; s. 1084, G. 2933, b. 3; s. 1086, G. 2937, b. 2; s. 1089, G. 2944, b. 40; s. 1091, G. 2949, b. 1; s. 1091, G. 2950, b. 10; s. 1093, G. 2956, b. 2; s. 1093, G. 2956, b. 2-5-6; s. 1094, G. 2958, b. 2; s. 1097, G. 2970, b. 4; s. 1101, G. 2980, b. 7; s. 1104, G. 2985, b. 6; s. 1104, G. 2986, b. 6; s. 1105, G. 2989, b. 10-11; s. 1108, G. 2994, b. 7-8; s. 1108, G. 2995, b. 3; s. 1108, G. 2997, b. 1-2-9; s. 1113, G. 3011, b. 8; s. 1114, G. 3012, b. 3; s. 1115, G. 3015, b. 8; s. 1115, G. 3017, b. 2; s. 1119, G. 3029, b. 3; s. 1120, G. 3031, b. 8; s. 1123, G. 3038, b. 1; s. 1125, G. 3042, b. 1-6; s. 1125, G. 3044, b. 13; s. 1129, G. 3049, b. 16; s. 1129, G. 3053, b. 11; s. 1130, G. 3054, b. 10-11-12; s. 1132, G. 3059, b. 1-5; s. 1132, G. 3059, b. 5; s. 1135, G. 3064, b. 10; s. 1135, G. 3066, b. 8; s. 1136, G. 3070, b. 2; s. 1136, G. 3072, b. 1; s. 1138, G. 3073, b. 30-31; s. 1138, G. 3074, b. 1; s. 1138, G. 3075, b. 8; s. 1143, G. 3087, b. 9; s. 1144, G. 3088, b. 9; s. 1144, G. 3088, b. 13; s. 1149, G. 3102, b. 4; s. 1161, G. 3136, b. 12-13; s. 1169, G. 3156, b. 3-6; s. 1221, G. 3301, b. 2; s. 1224, G. 3308, b. 16; s. 1225, G. 3309, b. 10; s. 1232, G. 3327, b. 1; s. 1234, G. 3331, b. 13; s. 1236, G. 3336, b. 14; s. 1238, G. 3339, b. 1-8; s. 1241, G. 3347, b. 5; s. 1246, G. 3358, b. 2-3-4-7.

9. **Ser** (سر): “Allah’ın ilahlık cezbesine denilir. Bazen sülûk ona önde gelir bazen de o süluka” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 411).

Dîvân-ı Kebîr’de 1050 defa kullanılmış olan “*Ser*” kelimesinin 75 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu cezbe anlamdadır. “*baş göstermek*”, “*definenin başı*” gibi terkiplerle kullanılan bu ıstılâh ile Allah’a vuslatı arzu eden müride doğru yolu gösteren gerçek mürşit Hz. Muhammed (sav) olarak ta değerlendirilmiştir.

ای سروران را تو سند، بشمار ما را زان عدد دانی سران را هم بود، اندر تبع دنبال ها

“Ey uluların dayancı, güvenci, bizi de onlardan say; bilirsin ki kuyruklar da başlara uyup gider.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 2, b. 5

او سر است و ما چو دستار اندر او پیچیده ایم از شراب آن سری گردد سر و دستار مست

“O baştır âdeta, bizse sarık gibi sarılmışız ona, fakat o şaraptan baş da sarhoş, sarık da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 398, b. 6

سر برآور ز میان دل شمس تبریز کو خدیو ابد و خسرو هر فرمانست

“Tebrizli Şems'in gönlünden baş çıkar; o ebedi bir padişahdır; her emiri buyuran padişahlar padişahıdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 192, G. 407, b. 8

یک سرم این سوست یک سر سوی تو دوسرم چون شانه کردی عاقبت

“Bir başım bu yanda, bir başım senin yanında, beni sonunda iki başlı tarak ettin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 198, G. 427, b. 8

کاسه سر از تو پر از تو تهی کاسه را پیمانه کردی عاقبت

“Kafatasım hem seninle dolu, hem senin yüzünden boşalıyor; sonunda kafatasımı şarap kadehi yaptın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 198, G. 427, b. 12

یک لحظه سایه از سر ما دورتر مکن دانسته ای که سایه عنقا مبارکست

“Bir dakika bile gölgeni uzaklaştırma başımızdan; sen de bilirsin ki devlet kuşunun gölgesi kutludur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 207, G. 451, b. 2

در سر خود پیچ لیک هست شما را دو سر این سر خاک از زمین وان سر پاک از سماست

“Başınızda iki baş var mı hiç? Şu toprak baş yeryüzünden, o tertemiz baş da gökten saçılmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 212, G. 464, b. 6

ای بس سرهای پاک ریخته در پای خاک تا تو بدانی که سر زان سر دیگر به پاست

“Başın öbür baştan meydana gelmiş; bunu bilesin diye nice temiz başlar, yeryüzünün ayağına saçılmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 212, G. 464, b. 7

آن سر اصلی نهان وان سر فرعی عیان دانک پس این جهان عالم بی متهاست

“Asıl olan baş gizli de ona uyan baş ortada; bil ki şu dünyanın ötesinde sonsuz bir âlem var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 212, G. 464, b. 8

پوست رها کن چو مار سر تو برآور ز یار مغز نداری مگر تا کی از این پوست پوست

“Yılan gibi kabuğundan çık da sevgiliden baş göster; öziün yok mu yoksa; niceye bir şu deride kalacaksın?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 213, G. 466, b. 4

سر خم را گشاد ساقی و گفت الصلا هر کسی که عاشق ماست

“Sûfî küpün ağzını açtı da haydi; bize âşık olan gelsin diye bağırdı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 224, G. 497, b. 3

هر که دلی داشت به پایش فتاد هر که سر او سر منبر گرفت

“Gönlü olan onun ayağına kapandı; onun başına erişen minberin en üst basamağına çıktı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 231, G. 515, b. 6

ذوق سر سرمست را هرگز نداند عاقلی حال دل بی هوش را هرگز نداند هوشمند

"Sarhoşun zevkini akli başında olan asla anlayamaz. Kendisinden geçenin kapısındaki toprağın değerini akıllı asla bilemez."

Dîvân-ı Kebîr, s. 237, G. 532, b. 2

سر ما هست و من مجنون مجنبا نید زنجیرم مرا هر دم سر مه شد چو مه بر خوان من باشد

"Ay başı geldi, bense mecnunum; zincirimi şakırdatma. Ay, soframda oldukça her soluk bir ay başı bana."

Dîvân-ı Kebîr, s. 252, G. 578, b. 12

بس چشمه حیوان که از آن حسن بجوشید بس باده کز آن نادره در چشم و سر افتاد

"O güzellikten nice ab-ı hayat kaynakları coştı; o eşsiz şaraptan nice gözlere, başlara mahmurluklar çöktü."

Dîvân-ı Kebîr, s. 271, G. 641, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 276, G. 655, b. 19; s. 295, G. 706, s. 11; s. 295, G. 707, b. 8; s. 296, G. 709, b. 8; s. 337, G. 828, b. 9; s. 342, G. 841, b. 7; s. 343, G. 843, b. 6; s. 343, G. 854, b. 7; s. 344, G. 848, b. 4; s. 348, G. 862, b. 4; s. 357, G. 883, b. 2; s. 369, G. 914, b. 48; s. 394, G. 982, b. 7; s. 399, G. 996, b. 7; s. 411, G. 1034, b. 4; s. 442, G. 1120, b. 5; s. 448, G. 1134, b. 24; s. 453, G. 1146, b. 7; s. 473, G. 1200, b. 2; s. 476, G. 1208, b. 8; s. 482, G. 1227, b. 9; s. 501, G. 1286, b. 2; s. 515, G. 1324, b. 11; s. 523, G. 1356, b. 6; s. 527, G. 1358, b. 15; s. 550, G. 1425, b. 4; s. 563, G. 1460, b. 11; s. 604, G. 1590, b. 9; s. 610, G. 1609, b. 7; s. 611, G. 1611, b. 2; s. 615, G. 1624, b. 9-11; s. 616, G. 1626, b. 7; s. 630, G. 1665, b. 7; s. 704, G. 1866, b. 5; s. 714, G. 1900, b. 3; s. 718, G. 1911, b. 5; s. 728, G. 1937, b. 4; s. 736, G. 1956, b. 5; s. 753, G. 2001, b. 2; s. 754, G. 2005, b. 12; s. 801, G. 2135, b. 12; s. 819, G. 2184, b. 3; s. 834, G. 2224, b. 14; s. 846, G. 2258, b. 10; s. 872, G. 2337, b. 2; s. 879, G. 2358, b. 5; s. 885, G. 2376, b. 5; s. 940, G. 2525, b. 7; s. 946, G. 2540, b. 14; s. 951, G. 2555, b. 18; s. 966, G. 2598, b. 12; s. 975, G. 2628, b. 3; s.

977, G. 2631, b. 9; s. 1054, G. 2845, b. 2; s. 1054, G. 2846, b. 4; s. 1059, G. 2861, b. 4; s. 1089, G. 2944, b. 34; s. 1232, G. 3327, b. 5; s. 1101, G. 2980, b. 4; s. G. 3364.

10. **Pîr** (پیر): “İstek tamamlanınca bütün yönleri ile Hak Teala’nın dostluğuna denilir. Çünkü o dostluğu hak etmiştir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁷¹

Dîvân-ı Kebîr’de 140 defa kullanılmış olan “Pîr” kelimesinin 46 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*kenan piri*”, “*tarikât piri*”, “*meclisin piri*”, “*latîf ihtiyar*”, “*keşişler piri*”, “*yolun piri*”, “*canın piri*”, “*dinin piri*”, “*meyhane piri*”, “*aşk piri*”, “*yaşlı pîr*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Tasavvufta her müridin bir mürşide yani bir yol göstericiye bağlı olması düşüncesi hakimdir. *Dîvân-ı Kebîr*’de ki beyitlerde bu düşünce açık bir şekilde belirtilmiştir.

چنان پیر و چنان عالم فنا به که تا عبرت شود لایعلمون را

“Öyle bir bilgin, öyle bir pîr bile, bilgisizlere ibret olsun diye gitti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 87, G. 101, b. 9

غلام پیر شود خواجه اش کند آزاد چو پیر گشتم از آغاز بنده کرد مرا

“*Kul kocayınca sahibi azat eder onu; bense kocaldım, yeni baştan kul ettin kendine beni.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 131, G. 121, b. 5

بده یک جام ای پیر خرابات مگو فردا که فی التاخير آفات

“*Ey meyhane pîri, bir kadeh sun, yarın deme; geciktirmede tehlikeler vardır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 169, G. 336, b. 1

⁷¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 286; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 502; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, 216.

بده آن پیر را جامی و بنشان که این جا پیر بایسته ست هیئات

“O pîre bir kadeh şarap sun da dik şuraya; eyvahlar olsun, buraya bir de pîr gerek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 175, G. 353, b. 7

خامش کن و پیر عشق را باش کاندردو جهان تو را امامست

“Sus da aşk pirine uy; o iki dünyada da imamdır sana.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 182, G. 374, b. 9

صورت و تصویر کیست این شه و این میر کیست این خرد پیر کیست این همه روپوش هاست

“Kimin şekli, kimin resmi; kimin padişahı, kimin beyi bu; şu ihtiyar, tecrübeli akıl kimin? Bütün bunlar birinin yüzünü örten örtüler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 212, G. 464, b. 3

پیر خرابات چو آن شور دید بر سر بام آمد و از بام جست

“Meyhane pîri, bu coşkunuğu görünce dama çıktı, damdan atladı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 332, G. 516, b. 5

دل به میان چو پیر دین حلقه تن به گرد او شاد تنی که پیر دل شسته در آن میان بود

“Meyhane pirinin sunduğu şarap yüzünden meclistikilerin akılları başlarından gitti; sunduğu şarap artık sayıya sığmaz oldu, haddi geçti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 245, G. 556, b. 6

دل به میان چو پیر دین حلقه تن به گرد او شاد تنی که پیر دل شسته در آن میان بود

“Din pîri gönül ortadadır, beden halkası onun çevresinde. Ne mutludur o bedene ki gönül pîri ortada oturmuş olsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 246, G. 557, b. 5

از پیر مگو که او جوان شد وز پار مگو که پار آمد

“İhtiyardan söz açma, tazeleştı gitti o; geçen yıldan bahsetme; geçen yıl, geldi işte.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 295, G. 707, b. 14

دیدم آن آهو به ناگه جانب آن پیر تاخت چرخ ها از هم جدا شد گویا تزویر بود

“Orda ihtiyar bir adam gördüm; gözleri kan çanağına dönmüştü, saç sakalı süt gibi bembeyazdı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 305, G. 732, b. 6

ای پیر جان فطرت پیر عیان نه فکرت پیری نه کز قدیدی مویش چو شیر باشد

“Ey yaratılış canının pîri, ey vehimden doğan değil, görünüp duran pîr, amma kocalıp kadid kesilen, bu yüzden saç başı süt gibi ağaran pîr değil.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 341, G. 839, b. 4

چنین بود شب و روز اجتهاد پیران را که خلق را برهانند از عذاب و فساد

“İşte pirlerin gece gündüz çalışıp çabalaması böyle olur, halkı azaptan, bozgundan kurtarır onlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 374, G. 929, b. 11

پیر ما را ز سر جوان کرده ست لاجرم هم جوان و هم پیرم

“Pîr bizi yeni baştan gençleştirdi; hâsılı hem gencim ben, hem ihtiyar”

Dîvân-ı Kebîr, s. 662, G. 1757, b. 4

بهر خدای ساقیا آن قدح شگرف را بر کف پیر من بنه از جهت رضای من

“Ey sâkî, gönlümü almak istiyorsan Allah için olsun, o koca sağrağı sun benim pîrimin avcuna dedim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 687, G. 1825, b. 10

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 687, G. 1825, b. 12; s. 711, G. 1889, b. 17; s. 764, G. 2039, b. 8; s. 775, G. 2064, b. 11; s. 779, G. 2077, b. 2; s. 807, G. 2152, b. 7; s. 871, G. 2335, b. 1; s. 931, G. 2509, b. 5; s. 949, G. 2551, b. 7; s. 952, G. 2559, b. 1; s. 930, G. 2633, b. 8; s. 993, G. 2676, b. 4; s. 1008, G. 2717, b. 9; s. 1023, G. 2757, b. 2; s. 1035, G. 2789, b. 10-11; s. 1039, G. 2806, b. 5; s. 1070, G. 2892, b. 17; s. 1097, G. 2968, b. 9; s. 1134, G. 3065, b. 6; s. 1137, G. 3072, b. 4-6; s. 1143, G. 3085, b. 20; s. 1144, G. 3088, b. 22; s. 1230, G. 3324, b. 7.

11. **Şevk** (شوق): “Mâşukun talebinde onun bulunmasının ve tekrar kaybedilmesinin gönle bıraktığı etki, eğer mâşuku bulamaz ise etki yerleşir ve aşka bâki olur” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁷²

Dîvân-ı Kebîr’de 38 defa kullanılmış olan “Şevk” kelimesinin 20 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu gibi Allah’a kavuşma özlemi ve isteği anlamındadır. Bu ıstılâh “*ciğer delen iştîyak*”, “*toprağın özlemi*”, “*yüzünün özlemi*”, “*iştîyak ateşi*”, “*ölüm iştîyaki*.” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Bütün bu istek arzu tek yaratıcı olan hak Teâlâ’yadır çünkü insanın kalbine yerleşmiş olan O’nun aşkı ve kavuşma özlemidir.

گر موی من چون شیر شد از شوق مردن پیر شد من آردم گندم نیم چون آمدم در آسیا

“Her kılım bir arslan oldu ama ölüm iştîyakından da usandım artık; ben unum, buğday değilim, nasıl değirmene geldim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 8, b.5

من چو موسی در زمان آتش شوق و لقا سوی کوه طور رفتم حبذا لی حبذا

“Ben de Musa gibi, buluşmayı özleyip ateşlere yandığım zaman Tur Dağı’na gittim; ne mutlu bana, ne mutlu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 98, G. 131, b. 1

⁷² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 333; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 608; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, 512.

چون سمندر در میان آتشش باشد مقام هر که دارد در دل و جان این چنین شوق و ولا
“Her kimin canında, gönlünde böyle bir şevk, böyle bir sevgi varsa, semender
gibi ateş içinde yurt edinir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 142, b. 5

پر در پر بافته رشک احد گرد رخس جان احمد نعره زن از شوق او واشوقنا

“Uhud Dağı, yüzünün değirmisini görmüş de hasedinden parlayıp yanmış;
Ahmed'in canı da onun şevkiyle “ne kadar da özlemedeyim” diye nara attı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 144, b. 4

از ما سلام بادا بر رکن و بر حطیم ای شوق ما به زمزم و آن منزل وفا

“Selâm bizden Hatîm'e, Rûkn'e; ne de iştîyakımız var Zemzem'e, o vefa evine.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 121, G. 199, b. 17

ز جوش شوق تو من همچو بحر غریدم بگو تو ای شه دانا و گوهر دریا گویا

“İştîyakının verdiği coşkunlukla deniz gibi, coştum; sen söyle ey bilge padişah,
ey inci, sen söyle artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 224, b. 11

ز سوز شوق دل من همی زند عللا که بوک دررسدش از جناب وصل صلا

“İştîyak ateşiyle gönlüm feryat ediyor; buluşma kapısından haydi gel sesini
duyacağını umuyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 134, G. 230, b. 1

در دلم خون شوق می جوشد منتظر بوی جوش جام تو را

“Gönlümde iştîyak kanı coşuyor da; Kadehinin coşkunluk kokusunu bekliyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 141, G. 248, b. 2

من لیس له عین یستبصر عن غیب فلیات علی شوق فی خدمه مولانا

“Gayb âlemini görecek gözü olmayan aşkla, şevkle bizim ulumuzun tapısına gelsin, ona hizmet etsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 148, G. 267, b.5

گیاهی باش سبز از آب شوقش میندیش از خری کو ژاژ خاید

“Onu özleme suyuyla bir ot ol, yeşer; diken yiyen eşeği düşünme.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 285, G. 682, b. 10

عشق تو اندر خور ما شوق تو اندر بر ما دست بنه بر سر ما دست مکش دست مکش

“Aşkın haramız bizim; özlemin gönlümüzde, başımıza el koy; çekme elini, çekme elini.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 479, G. 1218, b. 2

بی لطف و دلداری تو یا رب چه می لرزد دلم در شوق خاک پای تو یا رب چه می گردد سرم

“Ey Allah’ım senin lütfun ve sevgin olmadan gönlüm nasıl titrer, senin ayağının toprağının özleminde ey Allah’ım başım nasıl döner.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 532, G. 1373, b. 5

در تاج خسروان به حقارت نظر تا شوق روی توست مها طوق گردنم

“Padişahlar padişahının tacını bile hor görüyorum; yüzünün şevki, boynuma bir halka benim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 644, G.1708, b. 5

از عشق جهان سوزت وز شوق جگردوزت بی هیچ دعاگویی عالم شده پرآمین

“Dünyayı yakan aşkın, ciğerleri delen iştiyakından hiçbir dua eden yokken âlem âmin diyenlerle dolmuş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 703, G. 1863, b. 6

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 726, G. 1934, b. 9; s. 837, G. 2234, b. 2; s. 918, G. 2464, b. 23,25; s. 942, G. 2531, b. 2; s. 1120, G. 3030, b. 18.

12. **İştîyāk** (اشتیاق): “Alınan zevkin sürekli olması için âşıkın maşukuna kavuşmayı şiddet ile arzulaması. İnziâc halinin en mükemmel aşaması olan yani âşıkın tüm varlığı ile maşukunu arzulaması ve onun tarafına sürüklenmesidir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁷³

“İştîyāk” kelimesi *Dîvân-ı Kebîr*,’de 4 defa kullanılmıştır. Bu dört beyit “Şevk” istilâhın da belirtildiği gibi Muhib’in Mahbub’a olan özleminden dolayı yönelmesi anlamında kullanılmıştır.

نگذارد اشتیاق کریمان که آب خوش اندر گلوی تو رود ای یار باوفا

“*Kerem sahiplerine iştîyak çekiyorsun da tatlı su nasıl boğazından geçiyor ey vefalı dost?*”

Dîvân-ı Kebîr, s.122, G. 201, b. 9

تا تو مشتاقی بدان کاین اشتیاق تو بتی است چون شدی معشوق از آن پس هستی مشتاق نیست

“*Hani bir özleyiş var ya sende, bil ki bu özleyişin kendinedir; sen maşuk olunca artık özleyiş kalmaz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s.188, G. 395, b. 4

جان و سر تو که بگو باقیش که دهنم بسته شد از اشتیاق

“*Canın başın için olsun, kalanım sen söyle; çünkü iştîyaktan ağzım tutuldu, sözden oldum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 511, G. 1313, b. 15

⁷³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 196.

13. **Husn** (حسن): “Kişideki kemâlattır ki, Hak Teala’dan başkasında bulunmaz” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 411).⁷⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 270 defa kullanılmış olan “Husn” kelimesinin 147 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu İlâhi güzellik anlamındadır. Alemde ki bütün güzellikler Yüce Yaraticının güzelliğindedir, her şeyde O’dan bir iz olduğu için mükemmeldir. Bu istilâh “*ulular ulusunun güzellik baharı*“, “*sevgilinin güzelliği*“, “*mamur güzellik*“, “*güzellik madeni*“, “*güzellik ihsanı*“, “*zevalsiz güzellikle*“, “*güzellik perisi*“, “*güzellik ırmağından*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

دل گفت حسن روی او وان نرگس جادوی او وان سنبل ابروی او وان لعل شیرین ماجرا

“Gönül, yüzünün güzelliğini, o büyücü nergis gözlerini, o sümbül kaşlarından, o tatlı maceralar besleyen lâ'l dudaklarını anlatır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 5, b. 10

ای آفتاب اندر نظر تاریک و دلگیر و شرر آن را که دید او آن قمر در خوبی و حسن و بها

“Güneş bile karanlık görünür, can sıkır, bir kıvılcıma döner gözünde, güzellikte, alımda ay gibi parlak olan o güzeli görene.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 23, b. 11

باز از میان صرصرش درتابد آن حسن و فرش هر ذره ای خندان شود در فر آن شمس الضحی

“Derken o kasırğa içinde gene de güzelliği, nuru parlar, o kuşluk güneşinin ışıyla her zerre güler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 58, G. 25, b. 6

⁷⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 289; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’birât-i İrfânî*, 319; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 176.

حسن غریب تو مرا کرد غریب دو جهان فردی تو چون نکند از همگان فرد مرا

“Senin güzelliğin, beni iki dünyada da garip etti, senin tekliğin nasıl olur da her şeyden tek bir hale getirmez beni?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 43, b. 6

تو پاک پاکی از صورت ولیک از پرتو نورت نمایی صورتی هر دم چه باحسن و چه بابالا

“Sen şekilden temizsin, fakat nurunun ışığıyla her solukta bir şekil gösterirsin; hem de ne güzel, ne yüce bir şekil.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 75, G. 67, b.2

بهار حسن آن مهتر به ما بنمود ناگاهان شقایق ها و ریحان ها و گل های عجب ما را

“O ulular ulusunun güzellik baharı, aniden şaşılacak şakayıklar, reyhanlar, güller gösterdi bize.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 74, G. 71, b.6

گر ناز کنی خامی و ناز کشی در بارکشی یابی آن حسن و ملاححت را

“Nazlanırsan hamsın; naz çekersen ona teslim oldun demektir. Yük taşırsan, asıl o zaman o güzelliği, o tatlılığı elde edersin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 75, b.7

در عشق تو خمارم در سر ز تو می دارم از حسن جمالات پرخرم تو جانا

“Senin aşkınla sarhoşum, başımda senin verdiği mahmurluk var, senin güzelliğin yüziünden neşe doluyum sevgili.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 90, b.5

همه حسن از تو باید ماه و خورشید همه مغز از تو باید جدی و جوزا

“Ay da, güneş de bütün güzelliğini senden elde eder, Oğlak burcu da, ikizler burcu da özünü senden bulur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 86, G. 99, b.14

ببین آن حسن را کز دیدن او بدید و نابدیدى بیست این جا

“O güzelliği gör; onu görmekle hem belirirsin, hem izin bile kalmaz; dur arak burada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 89, G. 108, b. 4

روی تو پیغامبر خوبی و حسن ایزدست جان به تو ایمان نیارد با چنین برهان چرا

“Yüzün Peygamber'in güzelliğine ve Allah'ın güzelliğine sahip; can bunca delil gördükten sonra sana neden iman etmesin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 141, b. 6

غیرت و رشک خدا آتش زند اندر دو کون گر سر مویی ز حسنش بی حجاب آید به ما

“Tanrı'nın gayreti ve kıskançlığı, iki dünyayı da ateşlere yakar eğer güzelliğinden bir kıl ucu perdesiz olarak vursa”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 144, b. 5

از ورای صد هزاران پرده حسنش تافته نعره ها در جان فتاده مرجبا شه مرجبا

“Güzelliği yüz binlerce perdenin ardından parlayıp vurmuş da can naralar atmaya başlamış: Merhaba padişahım, merhaba.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 144, b. 6

صد هزاران همچو ما در حسن او حیران شود کاندرا آن جا گم شود جان و دل حیران ما

“Kapısında, şaşırıp kalan canımız da yiter gider, gönlümüz de; fakat orda bizim gibi onun güzelliğine karşı yüz binlerce şaşırıp kalmış var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 105, G. 150, b. 4

صد هزاران یوسف از حسنش چو من حیران شده ناله می کردند کی پیدای پنهان تا کجا

“Yüz binlerce Yusuf, onun güzelliğine karşı benim gibi şaşırıp kalmıştı da ey gizli olduğu, görünmediği halde açık meydanda duran, niceye dek sürecektir bu diye feryat ediyorlardı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 104, G. 152, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 113, G. 169, b. 11; s. 132, G. 224, b. 5; s. 133, G. 226, b. 3; s. 149, G. 269, b. 8; s. 151, G. 276, b. 1; s. 160, G. 306, b. 2; s. 161, G. 310, b. 4; s. 187, G. 392, b. 4; s. 191, G. 403, b. 1; s. 239, G. 539, b. 3; s. 240, G. 540, b. 3; s. 232, G. 548, b. 1; s. 245, G. 555, b. 1; s. 246, G. 559, b. 7; s. 246, G. 560, b. 2; s. 255, G. 587, b. 2; s. 240, G. 602, b. 4; s. 269, G. 635, b. 2; s. 271, G. 641, b. 2-3; s. 672, G. 642, b. 9; s. 272, G. 643, b. 4; s. 694, G. 705, b. 12; s. 302, G. 724, b. 9; s. 306, G. 737, b. 2; s. 308, G. 743, b. 4; s. 336, G. 827, b. 9; s. 345, G. 851, b. 1; s. 345, G. 852, b. 5; s. 351, G. 368, b. 8; s. 355, G. 878, b. 12; s. 374, G. 929, b. 4; s. 383, G. 952, b. 5; s. 416, G. 1048, b. 2; s. 413, G. 1038, b. 1; s. 421, G. 1062, b. 2; s. 451, G. 1041, b. 12; s. 481, G. 1223, b. 9; s. 482, G. 1227, b. 4-11; s. 489, G. 1248, b. 1; s. 489, G. 1249, b. 1; s. 502, G. 1290, b. 8; s. 511, G. 1313, b. 1; s. 518, G. 1333, b. 1; s. 523, G. 1348, b. 4; s. 525, G. 1353, b. 5; s. 527, G. 1359, b. 3; s. 529, G. 1366, b. 1; s. 541, G. 1395, b. 5; s. 543, G. 1403, b. 8; s. 545, G. 1409, b. 3; s. 548, G. 1417, b. 12-23; s. 551, G. 1426, b. 13; s. 553, G. 1433, b. 2; s. G. b. ; s. 554, G. 1434, b. 3; s. 574, G. 1497, b. 6; s. 577, G. 1508, b. 1; s. 599, G. 1575, b. 3-4; s. 598, G. 1573, b. 10; s. 599, G. 1576, b. 8; s. 600, G. 1579, b. 3; s. 609, G. 1605, b. 7; s. 615, G. 1624, b. 1; s. 619, G. 1635, b. 1; s. 620, G. 1637, b. 7; s. 698, G. 1847, b. 36; s. 711, G. 1890, b. 5; s. 720, G. 1915, b. 9; s. 728, G. 1940, b. 2; s. 741, G. 1970, b. 6; s. 744, G. 1977, b. 5; s. 741, G. 1979, b. 11; s. 753, G. 2002, b. 15; s. 769, G. 2048, b. 7; s. 780, G. 2080, b. 11-12; s. 789, G. 2105, b. 3; s. 825, G. 2200, b. 3; s. 827, G. 2205, b. 6; s. 836, G. 2230, b. 4; s. 854, G. 2279, b. 4; s. 858, G. 2290, b. 1; s. 860, G. 2296, b. 1; s. 865, G. 2312, b. 6; s. 866, G. 2315, b. 6; s. 868, G. 2323, b. 4; s. 881, G. 2365, b. 1; s. 890, G. 2392, b. 2; s. 891, G. 2395, b. 8; s. 891, G. 2397, b. 7; s. 898, G. 2420, b. 2; s. 918, G. 2469, b. 9; s. 928, G. 2498, b. 13; s. 934, G. 2513, b. 3; s. 936, G. 2519, b. 12; s. 944, G. 2525, b. 7-11; s. 947, G. 2543, b. 6; s. 928, G. 2547, b. 6; s. 950, G. 2554, b. 4; s. 951, G. 2555, b. 21; s. 966, G. 2601, b. 2; s. 969, G. 2608, b. 3; s. 982, G. 2644, b. 8; s. 996, G. 2685, b. 13; s. 1003, G. 2704, b. 5; s. 1008, G. 2717, b. 10; s. 1015, G. 2733, b. 13; s. 1016, G. 2734, b. 6; s. 1025, G. 2760, b. 5; s. 1032, G. 2779, b. 5; s. 1036, G. 2791, b. 9; s. 1037, G. 2795, b. 3; s. 1038, G. 2802, b. 4; s. 1040, G. 2807, b. 36; s. 1058, G. 2857, b. 10; s. 1065, G. 2878, b. 10; s. 2868, G. 2884, b. 10; s. 1073, G. 2897, b. 8; s. 1077,

G. 2910, b. 3; s. 1083, G. 2929, b. 7; s. 1088, G. 2929, b. 10; s. 1091, G. 2951, b. 4; s. 1097, G. 2970, b. 2; s. 1098, G. 2972, b. 6; s. 1098, G. 2973, b. 1; s. 1105, G. 2889, b. 6; s. 1106, G. 2991, b. 1; s. 1111, G. 3004, b. 12; s. 1139, G. 3078, b. 4; s. 1140, G. 3080, b. 6; s. 1144, G. 3088, b. 6; s. 1146, G. 3093, b. 2; s. 1220, G. 3298, b. 5.

14. **Cemāl** (جمال): “Âşğın ısrarlı istek ve arzusu üzerine maşukun kemallerini izhar etmesi” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁷⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 326 defa kullanılmış olan “Cemāl” kelimesinin 177 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu Mâşukun güzelliğini göstermesi anlamdadır. “*nur-i cemâl*”, “*sevgilinin yüzü*”, “*güneşin yüzü*”, “*kişinin yüzü*”, “*batın cemâl*”, “*sıkıntıları onaran yaratıcının güzelliği*” gibi terkiplerle kullanılmıştır. Bütün bu terkip ve beyitlerden Allah’ın mutlak cemâli için bir celâli olduğunu, O’nun vechiyle tecelli ettiği sırada her şeyi kahrettiğini bu halde onu görececek kimse kalmadığını bu nedenle O, Yüce Cemâlini her şeye zuhur ederek bize bir yaklaştığını belirtilmiştir.

مسلمانان مسلمانان چه باید گفت یاری را که صد فردوس می سازد جمالش نیم خاری را

“*Ey Müslümanlar, ey Müslümanlar, güzelliği, yarım bir diken bile yüzlerce Firdevs bağına çeviren bir sevgiliye ne söylemeli?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 57, b. 1

جمال گل گواه آمد که بخشش ها ز شاه آمد اگر چه گل بنشناسد هوای سازواری را

“*Gül, ona o güzelliği vereni tanımasa, bilmesine bile güzelliği tanıklık eder ki bu bağışlar bir padişah tandır*”.

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 57, b. 6

⁷⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 86; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i İrfânî*, s. 288; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 123.

در عشق تو خمارم در سر ز تو می دارم از حسن جمالات پر خرم تو جانا
“*Senin aşkınla sarhoşum, başımda senin verdiği mahmurluk var, senin güzelliğin yüzünden neşe doluyum ey sevgili!*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 90, b. 5

کرم را شادمان کن از جمالت که حسن تو دهد صد جان کرم را
“*Keremi güzelliğinle neşelendir; güzelliğin lûtfı, kereme yüzlerce can verir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 89, G. 107, b. 4

شما را سیم و زر بادا فراوان جمال خالق جبار ما را
“*Sizin çok fazla gümüşünüz, altınınız olsun; sıkıntıları onaran yaratıcının güzelliği de bizim olsun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 90, G. 112, b. 8

روی های زعفران را از جمالت تاب ها چشم های محرمان را از غبارش توتیا
“*Safran gibi sararmış yüzler, onun güzelliğiyle parlıyor, mahrem olanlar, izinin tozunu tutya gibi gözlerine çekiyorlardı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 98, G. 131, b. 5

عشق معراجیست سوی بام سلطان جمال از رخ عاشق فروخوان قصه معراج را
“*Aşk, güzellik padişahının damına çıkılacak bir merdivendir; sen gel de miraç hikâyesini âşkın yüzünden oku.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 99, G. 133, b. 4

ای ز مقدرات هزاران فخر بی مقدار را داد گلزار جمالت جان شیرین خار را
“*Değeri olmayana senin yüce değer binlerce ödünç verir... Güzellik gül bahçen dikene bile tatlı bir can bağışlamıştır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 109, G. 159, b. 1

چو آفتاب جمالت برآمد از مشرق ز ذره ذره شنیدم که نعم مولانا
“Güneş yüzün doğudan doğunca zerre zerre her şeyden, ne de güzel efendimizi
duydum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 223, b. 7

چرا رخم نکند زرگری چو متصلست به گنج بی حد و کان جمال و حسن و بها
“Ucu bucağı bulunmayan defîneye, güzellik, alım madenine ulaşmışken yüziim
neden kuyumculuk etmez, bilmem ki?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 133, G. 226, b. 3

به صد هزار لغت گر مدیح عشق کنم فزونترست جمالش ز جمله دب ها
“Aşkı yüz binlerce dille övsem gene de onun güzelliği, alımı, bütün bu
güzelliklerden, bütün bu alımlardan üstündür, bu övüşlere sığmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 135, G. 232, b. 21

صلاح الحق و دین نماید تو را جمال شهنشاه و سلطان ما
“Tanrı ve din salâhı, sana bizim padişahımızın, bizim padişahlar padişahımızın
yüzünü gösterir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 138, G. 239, b. 12

فدهشنا من جمال یوسف ثم افقنا فاذا کاسات راح کدماء ییدینا
“Bir Yusuf’un güzelliği karşısında kendimizden geçtik; sonra aklımız başımıza
geldi de bir de baktık ki kan gibi şarapla dolu kadehler ellerimizde.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 150, G. 272, b. 6

امشب به جمال او پرورده شود دیده ای چشم ز بی خوابی تا غم نخوری امشب

“Ey göz uykusuzluktan gam yeme diye bu gece göz, onun güzelliğiyle beslenmede”

Dîvân-ı Kebîr, s.154, G. 291, b. 3

آفتاب جمال سینه گشاد فاخلعوا فی شعاعه الاثواب

“Güzellik güneşi göğsünü açtı; yalımları içinde elbiselerinizi soyun.”

Dîvân-ı Kebîr, s.163, G. 317, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 182, G. 374, b. 6; s. 188, G. 394, b. 3; s. 189, G. 398, b. 1-4; s. 200, G. 434, b. 5; s. 206, G. 449, b. 1-4; s. 206, G. 450, b. 2; s. 207, G. 451, b. 9; s. 218, G. 479, b. 9; s. 218, G. 480, b. 4; s. 221, G. 486, b. 4-5; s. 230, G. 512, b. 3; s. 245, G. 555, b. 1; s. 246, G. 560, b. 1; s. 253, G. 581, b. 6; s. 257, G. 594, b. 1; s. 258, G. 597, b. 1; s. 274, G. 653, b. 1; s. 279, G. 663, b. 2; s. 282, G. 671, b. 2; s. 288, G. 689, b. 9; s. 302, G. 727, b. 2; s. 306, G. 737, b. 1; s. 310, G. 747, b. 9; s. 313, G. 759, b. 2; s. 317, G. 773, b. 4; s. 317, G. 774, b. 2; s. 325, G. 796, b. 2; s. 336, G. 826, b. 2; s. 341, G. 839, b. 10; s. 344, G. 848, b. 3; s. 345G. 852, b. 5; s. 345, G. 853, b. 12; s. 348, G. 860, b. 7; s. 348, G. 861, b. 6; s. 351, G. 868, b. 6; s. 354, G. 875, b. 4; s. 369, G. 915, b. 6; s. 374, G. 929, b. 3; s. 377, G. 936, b. 1; s. 378, G. 937, b. 13-14; s. 382, G. 949, b. 2-3; s. 386, G. 961, b. 5; s. 404, G. 1012, b. 3; s. 404, G. 1013, b. 3; s. 411, G. 1033, b. 11-22; s. 413, G. 1038, b. 2; s. 420, G. 1056, b. 9; s. 421, G. 1062, b. 1; s. 426, G. 1080, b. 1; s. 429, G. 1087, b. 4; s. 433, G. 1095, b. 14; s. 441, G. 1117, b. 1; s. 442, G. 1120, b. 1; s. 458, G. 1159, b. 6; s. 466, G. 1177, b. 7; s. 468, G. 1184, b. 4; s. 489, G. 1251, b. 6; s. 492, G. 1257, b. 6; s. 502, G. 1289, b. 6; s. 507, G. 1303, b. 3; s. 524, G. 1349, b. 8; s. 525, G. 1354, b. 1; s. 524, G. 1356, b. 2; s. 529, G. 1369, b. 3; s. 535, G. 1382, b. 4; s. 541, G. 1395, b. 8; s. 543, G.1402, b. 3; s. 546, G. 1411, b. 3; s. 598, G. 1570, b. 10; s. 613-614, G. 1620, b. 2-8; s. 615, G. 1624, b. 1; s. 616, G. 1628, b. 1; s. 618, G. 1632, b. 1; s. 438, G. 1687, b. 2; s. 640, G. 1694, b. 6; s. 640, G. 1695, b. 1; s. 642, G. 1701, b. 1-2; s. 646, G. 1711, b. 6; s. 647, G. 1713, b. 14; s. 654, G. 1734, b. 13; s. 663, G. 1760, b. 6; s. 674, G. 1791, b. 8; s. 682, G. 1809, b. 4; s. 694, G. 1841, b. 3; s. 706, G. 1873, b. 2; s. 710, G. 1887, b. 2; s. 731, G. 1942, b. 6-7; s. 736, G. 1956, b. 7-8; s. 737, G. 1961, b. 2; s. 738, G. 1964, b. 4; s. 739, G. 1965, b. 6; s. 741, G. 1968, b. 4; s. 757, G. 2015, b. 2; s. 773, G. 2061, b. 3; s. 780, G. 2080, b. 8; s. 803, G. 2140, b. 15; s. 806, G. 2150, b. 10; s. 806, G. 2151, b. 4; s. 814, G. 2170, b. 1; s. 827, G. 2208, b. 2; s. 835, G. 2230, b. 1; s. 837, G. 2234, b. 1-; s. 844,

G. 2255, b. 13; s. 845, G. 2257, b. 13; s. 853, G. 2277, b. 5; s. 858, G. 2290, b. 9-10; s. 859, G. 2293, b. 3; s. 866, G. 2315, b. 6; s. 869, G. 2327, b. 4; s. 870, G. 2331, b. 3; s. 870, G. 2332, b. 5; s. 894, G. 2405, b. 5; s. 896, G. 2411, b. 6; s. 897, G. 2415, b. 3; s. 898, G. 2420, b. 2; s. 901, G. 2429, b. 10; s. 903, G. 2435, b. 1; s. 964, G. 2492, b. 4; s. 935, G. 2516, b. 4; s. 945, G. 2538, b. 1; s. 945, G. 2539, b. 4; s. 948, G. 2547, b. 6; s. 953, G. 2560, b. 17; s. 975, G. 2628, b. 2; s. 998, G. 2690, b. 2-3; s. 1013, G. 2728, b. 15; s. 1033, G. 2782, b. 6; s. 1037, G. 2795, b. 3; s. 1046, G. 2823, b. 5; s. 1052, G. 2840, b. 9; s. 1057, G. 2853, b. 1; s. 1058, G. 2857, b. 1; s. 1087, G. 2941, b. 5; s. 1097, G. 2970, b. 2; s. 1098, G. 2971, b. 11; s. G. b. ; s. G. b. ; s. 1099, G. 2973, b. 2-3; s. 1124, G. 3039, b. 1; s. 1124, G. 3040, b. 1; s. 1128, G. 3050, b. 1-5; s. 1137, G. 3072, b. 2; s. 1149, G. 3103, b. 12-19.

15. **Celâl** (جلال): “Maşukun âşıktan istiğnası ve aşğın gururunu kırarak çaresizliğini ortaya koyması yoluyla büyüklüğünü açığa çıkarmasıdır” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁷⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 51 defa kullanılmış olan “*Celâl*” kelimesinin 18 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*sonsuz yücelik*”, “*hazreti celâl*”, “*ululuk nurların*”, “*yüceliğin örtülmesi*”, “*sonsuzluk sıfatları*” “*padişahın ululuğuna*” “*ululuk ışıkları*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Celâl ile Cemâl ıstılâhı aynı anlamdadır yani Yüce Allah’ın her şeyde zuhur ederek kullarına yaklaşması anlamında kullanılmıştır.

ای شیخ نمی بینی این گوهر شیخی را این شعله نو را این جاه و جلالت را

“Şeyhim, sen bu şeyhlik incisini, bu nur parıltısını, bu yüceliği, bu ululuğu görmüyorsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 75, b. 2

⁷⁶ Bkz. Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 120; Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 85; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, 287.

ای ماه که در گردش هرگز نشوی لاغر انوار جلال تو بدریده ضلالت را
“Ey Ay, dönüp dolaşıyorsun da asla gedilmiyor, zayıflamıyorsun. Ululuk nurların,
sapıklıkları yırttı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 75, b. 5

هر چیز گمان بردم در عالم و این نی کاین جاه و جلالست خدایی نظری را
“Dünyada kuşkulanıp neye baktıysam göremedim, bulamadım; çünkü bu yücelik,
bu ululuk, Allah görüşüne sahip olanda vardır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 85, G. 97, b. 10

نادی نسیم عشقک فی انفس الوری احیاکم جلالی جل جلالیا
“Gönüller tir tir titriyor; aldırış bile etmedi, bıraktı gitti gönülleri; âşıkların
kanları akıp gidecek artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s.153, G. 282, b. 2

جاه و جلال من تویی ملک و مال من تویی آب زلال من تویی بی تو به سر نمی شود
“Mevkiim, şerefim sensin; saltanatım, malım sensin; duru suyum sensin; sensiz
bunlar da yürümez.”

Dîvân-ı Kebîr, s.244, G. 553, b. 5

پیری بر آن کسی کن کو مرده تو باشد پیش جلال تو خوار و حقیر باشد
“Senin için ölene, ululuğunun karşısında hor, hakir bir hale gelene pirlilik et.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 341, G. 839, b. 6

هر جان باملالت دورست از این جلال چون عشق با ملولی کشتی و لنگر آمد
“Bezgin candan bu ululuk uzaktır, aşktan usandın mı gemi hareketten kalır,
demir atar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 343, G. 845, b. 8

بصیرت همه مردان مرد عاجز شد کجا رسد به جمال و جلال شاه لوند

“*Bütün erlerin can gözleri bile mat oldu, âciz kaldı; o boyu düzgün padişahın ululuğuna, güzelliğine ulaşmanın imkânı mı var?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 378, G. 937, b. 14

پر و بال از جلال حق روید قفس و مرغ و بیضه پران شد

“*Ululuk kanatları bitti, büyüdü de kafes de uçtu gitti, kuş da, yumurta da.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 394, G. 982, b. 14

ای شمس تبریزی تویی کاندلر جلالت صد تویی جان منست آن ماهی در وی چو تو ذاللون خوش

“*Ey Tebrizli Şems, öyle bir ersin ki ululuğuna had yok, yüzlerce mertebe ulusun sen; benim canımsa öylesine bir balık ki karnında senin gibi bir Yunus var işte.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 479, G. 1215, b. 15

ای صورت لطف حق نقش تو خوشست الحق ای نقش تو روحانی وی نور جلالت خوش

“*Ey Tanrı lûtfunun şekle, surete bürünmüş hali, gerçekten de şeklin, suretin hoş. Ey şekli, sureti ruhanî güzel, pek hoş senin ululuk nurun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 483, G. 1228, b. 3

چو یک دم نبیند جمال و جلالت بگیرد ملالی ز جان و ز جایش

“*Ululuğunun güzelliğini bir an görmese canı da elemlere uğrar, dünyadan bıkar; oturduğu yeri de kederler kaplar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 502, G. 1289, b. 6

بازمگیر آب پاک از جگر شوره خاک منع مکن از جلال پرتو نور جلال

“*Çorak toprağın ciğerinden o tertemiz suyu çekme; ululuk nurunun parıltısını o güzellikten men etme.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 524, G. 1350, b. 7

چگونه برنبرد جان چو از جناب جلال خطاب لطف چو شکر به جان رسد که تعال

“Can nasıl uçup gitmez çünkü ululuk eşliğinden şekerler gibi bir ses gelir, gel der”

Dîvân-ı Kebîr, s. 525, G. 1353, b. 1

کم انادی انظر و نقببس من نورکم قد رجعنا جانباً من طور انوار الجلال

“Ne kadar da seslendim, bize bakın, nurunuzla nurlanmak istiyoruz dedim; ululuk ışıklarının parıl parıl parladığı Tur Dağı'ndan döndük, bir yana geldik.”⁷⁷

Dîvân-ı Kebîr, s. 529, G. 1365, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 614, G. 1613, b. 4; s. 618, G. 1632, b. 6; s. 697, G. 1847, b. 9; s. 896, G. 2411, b. 6; s. 952, G. 2559, b. 4; s. 997, G. 2688, b. 6; s. 1127, G. 3048, b. 12; s. 1131, G. 3056, b. 10; s. 1144, G. 3089, b. 6.

16. **Likā** (لکّ): “Aşğın, kesin sonucun o olduğunu bilince maşuğun zahir olmasına denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁷⁸

Dîvân-ı Kebîr'de 146 defa kullanılmış olan “*Likā*” kelimesinin 46 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “Kim Allah'a kavuşmayı umuyorsa şüphesiz o vakit yaklaşıyor gelmektedir”⁷⁹ ayetinden de belirtildiği üzere Allah'a kavuşmayı isteyenlerin niyetinin samimi olduğunda bunun gerçekleşeceği anlamı beyitlerde belirtilmiştir. Bu ıstılâh “görüşme çağı”, “kavuşma sarhoşuyuz”, “buluşma hevesi”, “kavuşma zamanı”, “kavuşma mahmuru”; “buluşma ışığı” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

گفتا نه این خواهم نه آن دیدار حق خواهم عیان گر هفت بحر آتش شود من درروم بهر لقا

“O dedi ki: Ne bunu istiyorum, ne onu; Hakk'ın cemalini istiyorum; yedi deniz ateş olsa ona kavuşmak için dalar geçerim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 50, G. 3, b. 13

⁷⁷ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, C.III, s. 554.

⁷⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 230; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 401; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 296.

⁷⁹ Ankebut Suresi, 5. ayet.

آن آب حیوان صفا هم در گلو گیرد و را کو خورده باشد باده ها زان خسرو میمون لقا

“Gönül, o kutlu yüzlü padişahlar padişahından şaraplar içti, böylesine bir gönül duru ab- ı hayat içse yine boğazında kalır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 23, b. 10

عالم چو کوه طور شد هر ذره اش پرنور شد مانند موسی روح هم افتاد بی هوش از لقا

“Dünya Tur Dağı'na döndü, her zerresi aydınlandı, rûh da Musa gibi tecelliden aklını yitirdi, kendinden geçti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 63, G. 33, b. 16

ای عاشقان ای عاشقان آمد گه وصل و لقا از آسمان آمد ندا کای ماه رویان الصلا

“Ey âşıklar, ey âşıklar, buluşup birleşme zamanı geldi; ey ay yüzlüler, gökyüzünden haydin diye ses geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 63, G. 34, b. 1

گاه بود پهلوی او گاه شود محو در او پهلوی او هست خدا محو در او هست لقا

“Gölge, bazen ışığın yanında olur; bazen onda yok olur gider, eğer yanı başındaysa onunla bir sıradadır, onda yok olmuşsa kavuşmuştur onunla.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 66, G. 41, b. 6

دیدم شه خوب خوش لقا را آن چشم و چراغ سینه ها را

“Güzel yüzlü güzel padişahı, o gönüllerin gözünü, ışığını gördüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 95, G. 123, b. 1

من چو موسی در زمان آتش شوق و لقا سوی کوه طور رفتم حبذا لی حبذا

“Buluşmayı özleyip ateşlere yandığımda Musa gibi Tur Dağı'na gittim; ne mutlu bana, ne mutlu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 98, G. 131, b. 1

سرو علمدار رفت سوخت خزان را به تفت وز سر که رخ نمود لاله شیرین لقا

“Bayrakçı selvi, gitti de neft yağı döktü, hazan mevsimini yaktı; alımlı lâle dağ başından baş gösterdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 211, b. 3

کجاست آن هنر تو نه که همان دستی نه این زمان فراق ست و آن زمان لقا

“Hani hünerin ey el, sen o el değil misin? Hayır; bu zaman ayrılık zamanı, o zamansa buluşma zamanıydı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 131, G. 222, b. 3

چون ملاقات عشق نزدیکست خوش لقا شو برای روز لقا

“Aşkla buluşman yaklaştı; buluşma günü için güzelleş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 140, G. 246, b. 5

صورت و معنی تو شوم چون رسی محو شود صورت من در لقا

“Bana ulaşırsan görünüşte de sen olurum, bu kavuşmayla şeklim yok olur gider.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 141, G. 250, b. 7

یتابع سکر الراح سکر لقائکم فیسکر من یهوی و یفنی من قلا

“Şarabın esrikliğine, sizinle kavuşmanın verdiği esriklik karışsın... Seven sarhoş olsun, kendinden geçsin, sevmeyen yok olsun gitsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 149, G. 269, b. 6

صار روحی فی هواه غارقا حتی دری لو تلقاه ضریر تائه احوالها

“Canım kanıncaya dek bile bile aşkında uçtukça uçtu; kör bile ona ulaşsa gözleri açılır, iyileşir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 150, G. 275, b. 3

يياس النفس اللقاء من وصال فائت حين تتلو فى كتاب الغيب من افعالها

“Gayb kitabında onun yaptığı işleri okuduğundan beri, insan elden giden vuslat zamanını düşünür de buluşacağından ümidini keser âdeta.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 150, G. 275, b. 10

همه آهنگ لقا کن خمش و صید رها کن به خموشیت میسر شود این صید و حوشت

“Tümden buluşmayı, kavuşmayı kur; sus, avlanmadan vazgeç... Şu vahşi hayvanları avlanman susmanla kolaylaşır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 191, G. 404, b. 10

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 212, G. 463, b. 11; s. 212, G. 464, b. 1; s. 215, G. 473, b. 2; s. 222, G. 489, b. 9; s. 329, G. 805, b. 7; s. 330, G. 809, b. 13; s. 339, G. 837, b. 4; s. 343, G. 844, b. 5; s. 370, G. 917, b. 9; s. 406, G. 1016, b. 14; s. 486, G. 1241, b. 14; s. 502, G. 1289, b. 3; s. 505, G. 1299, b. 3; s. 530, G. 1369, b. 3; s. 548, G. 1418, b. 1; s. 625, G. 1652, b. 14; s. 676, G. 1793, b. 6; s. 683, G. 1814, b. 4; s. 742, G. 1971, b. 10; s. 804, G. 2144, b. 2; s. 809, G. 2157, b. 1; s. 809, G. 2158, b. 1; s. 811, G. 2163, b. 8; s. 856, G. 2283, b. 8; s. 856, G. 2284, b. 4; s. 880, G. 2362, b. 11; s. 883, G. 2371, b. 7; s. 975, G. 2628, b. 3; s. 993, G. 2674, b. 5; s. 1032, G. 2781, b. 12; s. 1047, G. 2825, b. 7.

17. **Şekl** (شكل): “Hakk’ın varlığına denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁸⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 79 defa kullanılmıştır. 20 tanesi Irâkî’nin kullanılmış olduğu anlamdadır. “putumun şekline bürünmek”, “surete bürünmek”, “insan görünüşünde”, “sevgilinin sureti” gibi terkipler ile kullanılmış olan bu ıstılâh aslında bütün her şeyde Yüce Yaradan’dan bir iz olduğunu anlamı belirtmiştir.

⁸⁰ Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 331; Bkz. Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 603.

تا نشکنی ای شیدا آن در نشود پیدا آن در بت من باشد یا شکل بتم دارد

*“Ey divane, sedefi kırmazsan o inci meydana çıkmaz; oysaki o inci benim taptığım
puttur yahut da putumun şekline bürünmüştür.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 260, G. 602, b. 7

آمد عشق چاشتی شکل طبیب پیش من دست نهاد بر رگم گفت ضعیف شد مجس

*“Kuşluk vakti aşk bir hekim şekline girip geldi de nabzıma el attı; çırpınma dedi,
zayıflamışsın.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 475, G. 1205, b. 10

من خود کجا ترسم از او شکلی بکردم بهر او من گیج کی باشم ولی قاصد چنین گیجیده ام

*“Neden korkayım ondan? Onun için bir surete burundum; nasıl olur da defîne
olurum? Mahsustan bir bucağa girdim, gizlendim.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 531, G. 1372, b. 6

گر در دل تابوتم مهر تو بود قوتم قوت ملکی دارم گر شکل بشر دارم

*“Ölsem de tabutun içine girsem gene gıdam senin sevgindir; insan görünüşünde
olsamda melek gıdam var.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 541, G. 1455, b. 12

این شکل ندانیم که آن شکل نمودی ور زانک دگرگونه نمایی دگر آیم

*“Bu şekilde göründün ya, bu şekli bilelim; yok, bir başka çeşit görünürsen biz de
o şekle bürünelim.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 570, G. 1485, b. 6

ایا یاری که در تو ناپدیدم تو را شکل عجب در خواب دیدم

*“Ey benim sevgilim, sende kaybolmuşum ben; rüyada seni bir tuhaf şekilde,
gördüm.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 577, G. 1507, b. 1

پروانه زان زند خود بر آتش موقد کو را همی نماید آتش به شکل روزن
“Ateş, pervaneye pencere gibi görünür de o hayvancağz yalımlı ateşe o yüzden
atılır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 766, G. 2043, b. 9

از آفتاب روی تو چون شکل خشم تافت پشتم خم است و سینه کبودم چو آسمان
“Cismin şekli, güneşe benzeyen yüzünden meydana geldi, parladı; bu yüzden
benim de gökyüzü gibi surtım kambur, göğsüm gök.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 768, G. 2047, b. 2

گر چه به شکل آتش است باده صافی است آتش نو را بین زود درآ چون خلیل
“Yepyeni ateşe bak da hemencecik atıl Halil gibi içine; görünüşte ateştir ama arı
duru bir şarap o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 772, G. 2058, b. 4

چو شاه بی نشان عالم بیاراست من از شکل و نشان گویم زهی رو
“İzinin belirmeyen padişah, dünyayı süsledi; ben şekilden, izden bahsedeyim; ne
yüzle?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 819, G. 2183, b. 3

ای آب حیوان در جگر هر جور تو صد من شکر هر لحظه ای شکلی دگر از رب اعلا آمده
“Ey ciğerimde ab- ı hayat olan sevgili, her çevrin yüzlerce şekere bedel, her an
yüce Allah'tan bir başka şekile bürünüp görünmedesin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 854, G. 2278, b. 8

چو من دزدی بدم رهبر طمع کردم بدان گوهر برآوردم یکی شکلی که بیرون از گمانستی
“Ne yana döndüm dolaştıysam okunun izini gördüm, altı yandan da dışarı
çıktım; izsizlik yoluydu zaten o yol.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 936, G. 2519, b. 8

مانند خیالی تو هر دم به یکی صورت زین شکل برون جستی در شکل دگر رفتی

“Hayale benziyorsun, her an bir başka şekle giriyorsun; bu şekilden çıktın da başka bir şekle burundun sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 955, G. 2565, b. 4

ای ماه اگر باز بر این شکل بتابی ما را و جهان را تو در این خانه نیابی

“Ey ay, bir kere daha bu şekilde parlarsan bu evde ne bizi bulabilirsin, ne dünyayı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 976, G. 2629, b. 1

مرا آن مه یکی شکلی نموده ست که سیصد مه نبیند آن به خوابی

“O Ay bana üç yüz ay bile rüyasında göremeyeceği bir şekil gösterdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 982, G. 2645, b. 5

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 1035, G. 2789, b. 3; s. 1064, G. 2875, b. 1; s. 1104, G. 2986, b. 5; s. 1136, G. 3071, b. 2; s. 1149, G. 3103, b. 13.

18. **Luṭf** (لطف): “Âşığın müşâhede ve murâkebe yoluyla terbiye edilmesine denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 411).⁸¹

Dîvân-ı Kebîr’de 573 defa kullanılmış olan “*Luṭf*” kelimesinin 278 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*lutuf esintisi*”, “*suretin lutfu*”, “*ilahi lutuf*”, “*sonsuz lutuf*”, “*Allah’ın lutfu*” bu terkipler ile kullanılan bu ıstılâh Kulu Hakk’a yaklaştıran ve onu günahlardan uzaklaştıran iyiliklerdir.

⁸¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 231; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 402; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, 686.

یا باده ده حجت مجو یا خود تو بر خیز و برو یا بنده را با لطف تو شد صوفیانه ماجرا
“*Ya şarap ver, kanıt getirme veya kalk, sen söyle, lutfunla seni bulan, sūfice maceralara düşüp gitti.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 7, b. 22

از گلشکر مقصود ما لطف حقست و بود ما ای بود ما آهن صفت وی لطف حق آهن ربا
“*Gülbeşeklerden amacımız Allah'ın lutfuyla bizim varlığımızdır; ey gidi, varlığımız sanki demir, Tanrı lutfuysa mihladız.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 13, b. 12

با روی همچون ماه خود با لطف مسکین خواه خود ما را تو کن همراه خود چیزی بده درویش را
“*Ay gibi yüzünle bak, yoksulları arayan lutfunla bir merhamet et de yoldaş et bizi kendine; bir şey ver yoksula.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 15, b. 3

تا قهر را برهم زند آن لطف اندر لطف تو تا صلح گیرد هر طرف تا محو گردد جنگ ها
“*O senin lutfunun içinde olan lutfun kahrı ortadan kaldırır da her taraf barışa kavuşur, savaşları yok eder.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 22, b. 11

گوید کان لطف تو کو ای همه خوبی بنده خود را بنما بندگانها
“*Nerde senin lutfun derim, ey tüm güzellik... Kuluna, düğmelerin nasıl çözülür, göster.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 53, b. 9

خداوندا زهی لطافت بخش هر حوری که آب زندگی سازد ز روی لطف ناری را
“*Allah'im, her huriye güzellik bağışlayan bir nurdur var ki; lütfeder de ateşi bile ab-ı hayat eder*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 57, b. 3

چه داند عقل کز خوانش می‌رس از وی مرنجانش همان لطف و همان دانش کند استاد صورت را
“Eğri akıl ne bilsin onun nimetini? Akla sorma da incitme onu; onun lutfudur,
bilgisidir ki şekli düzer, koşar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 74, G. 63, b. 5

تشبیه ندارد او وز لطف روا دارد زیرا که همی داند ضعف نظر ما را
“Bir şeye benzetilemez amma lütfeder de benzetişi reva görür; çünkü bakışımızın,
görüşümüzün zayıflığını bilir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 78, G. 76, b. 11

یا رب که چه داری تو کز لطف بهاری تو در کار در آری تو سنگ و که خارا را
“Yarabbi, neler var sende, lutfunla bir baharsın sen, kayaları bile işe sokarsın
sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 87, b. 8

بیا ای آفتاب جمله خوبان که در لطف تو خندد لعل کان ها
“Gel ey bütün güzellerin güneşi, lal madenleri ancak lutfunla güler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 90, G. 111, b. 5

جام جان پر کن از آن می بنگر اندر لطف او تا گشاید چشم جانت بیند آن الطاف را
“Can kadehim doldur o şarapla da seyret onun lutfunu; iç o şarabı da can gözün
açılsın, o lûtufları gör.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 100, G. 135, b. 7

باد باده برگمار از لطف خود تا برپرد در هوا ما را که تا خفت پذیرد سنگ ما
“Kendi lutfundan şarap üstüne şarap sun da; şarap bizi havalara uçursun
taşımız hafiflesin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 100, G. 135, b. 7

پرده صبرم فراق پای دارت خرق کرد خرق عادت بود اندر لطف این مخراق را

“*Şu sürüp giden ayrılığın, sabır perdemo yırttı; zâten bu mihrakın lutfu da âdetleri yırtmak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 105, G. 151, b. 16

گر ز آب لطف تو نم یافتی گلزارها کس ندیدی خالی از گل سال ها گلزار را

“*Gül bahçeleri senin lutuf suyundan bir nem bulsa, yıllar yılı kimsecikler gül bahçelerini gülsüz görmez.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 109, G. 159, b. 4

غم را لطف لقب کن، ز غم و درد طرب کن هم از این خوب طلب کن، فرج و امن و امان را

“*Gama lutuf adını tak; gamdan, deritten mutlu ol; kurtuluşu ve eminliği bu güzelden iste.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 110, G. 162, b. 13

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 117, G. 186, b. 2; s. 117, G. 186, b. 3; s. 119, G. 190, b. 5; s. 119, G. 193, b. 7; s. 120, G. 196, b. 3; s. 125, G. 207, b. 12; s. 125, G. 207, b. 3; s. 125, G. 208, b. 3; s. 126, G. 210, b. 3; s. 127, G. 213, b. 12; s. 134, G. 228, b. 13; s. G. 235, b. 9; s. 136, G. 235, b. 10-11; s. 141, G. 248, b. 7-9; s. 157, G. 300, b. 1; s. 166, G. 327, b. 1; s. 168, G. 331, b. 5; s. 170, G. 337, b. 3; s. 173, G. 346, b. 1; s. 187, G. 391, b. 1; s. 189, G. 399, b. 2; s. 190, G. 401, b. 2,4; s. 201, G. 435, b. 2; s. 201, G. 436, b. 2; s. 203, G. 441, b. 22; s. 210, G. 458, b. 6; s. 214, G. 468, b. 7; s. 215, G. 471, b. 11; s. 216, G. 477, b. 3; s. 220, G. 485, b. 12; s. 220, G. 485, b. 14; s. 221, G. 489, b. 3; s. 230, G. 511, b. 4; s. 231, G. 514, b. 4; s. 233, G. 521, b. 2; s. 234, G. 523, b. 1; s. 239, G. 537, b. 11; s. 240, G. 540, b. 8; s. 242, G. 544, b. 9; s. 243, G. 548, b. 11; s. 243, G. 551, b. 4; s. 244, G. 553, b. 13; s. 245, G. 554, b. 4; s. 245, G. 555, b. 3-5; s. 246, G. 560, b. 2; s. 247, G. 564, b. 9; s. 249, G. 568, b. 2; s. 253, G. 580, b. 9; s. 257, G. 593, b. 1; s. 267, G. 628, b. 6; s. 271, G. 649, b. 3; s. 279, G. 663, b. 4; s. 281, G. 667, b. 5-9; s. 284, G. 680, b. 5; s. 287, G. 689, b. 8; s. 290, G. 697, b. 1; s. 291, G. 698, b. 12; s. 295, G. 707, b. 19; s.

306, G. 736, b. 7; s. 306, G. 737, b. 8; s. 307, G. 739, b. 7; s. 311, G. 753, b. 5; s. 312, G. 755, b. 5; s. 315, G. 763, b. 1; s. 334, G. 819, b. 8; s. 334, G. 821, b. 1-3-6; s. 335, G. 822, b. 8-9; s. 338, G. 831, b. 1; s. 340, G. 838, b. 17; s. 348, G. 861, b. 1; s. 352, G. 871, b. 10; s. 354, G. 875, b. 7; s. 359, G. 891, b. 3; s. 341, G. 897, b. 9; s. 363, G. 900, b. 1; s. 365, G. 907, b. 2-3; s. 366, G. 908, b. 4-5; s. 369, G. 915, b. 9; s. 378, G. 939, b. 5; s. 383, G. 952, b. 10; s. 391, G. 972, b. 16; s. 398, G. 994, b. 3; s. 398, G. 995, b. 3; s. 401, G. 1002, b. 3-10; s. 401, G. 1004, b. 12; s. G. 1016, b. 4; s. 409, G. 1028, b. 7; s. 420, G. 1058, b. 2; s. 578, G. 1510, b. 5; s. 583, G. 1524, b. 8; s. 599, G. 1574, b. 1; s. 600, G. 1577, b. 4; s. 602, G. 1584, b. 2; s. 604, G. 1593, b. 3; s. 609, G. 1606, b. 9; s. 615, G. 1624, b. 11; s. 623, G. 1645, b. 11; s. 623, G. 1648, b. 2; s. 636, G. 1683, b. 4; s. 638, G. 1690, b. 4; s. 642, G. 1699, b. 10; s. 642, G. 1703, b. 2; s. 649, G. 1723, b. 2-5-8-10-11; s. 657, G. 1742, b. 7; s. 671, G. 1786, b. 6; s. 678, G. 1797, b. 7; s. 680, G. 1803, b. 2; s. 680, G. 1805, b. 6; s. 682, G. 1808, b. 10; s. 684, G. 1814, b. 7-9; s. 685, G. 1820, b. 8; s. 689, G. 1830, b. 5-6; s. 691, G. 1834, b. 5; s. 693, G. 1839, b. 1; s. 697, G. 1847, b. 5-19; s. 700, G. 1854, b. 9; s. 701, G. 1860, b. 11; s. 703, G. 1865, b. 6; s. 718, G. 1909, b. 6; s. 721, G. 1918, b. 15; s. 728, G. 1937, b. 4; s. 738, G. 1964, b. 4; s. 739, G. 1966, b. 13; s. 757, G. 2015, b. 2; s. 759, G. 2024, b. 1; s. 760, G. 2024, b. 7; s. 760, G. 2026, b. 3; s. 761, G. 2028, b. 2; s. 763, G. 2032, b. 8; s. 769, G. 2050, b. 8; s. 769, G. 2150, b. 4-5; s. 773, G. 2058, b. 12; s. 778, G. 2074, b. 2; s. 780, G. 2081, b. 2; s. 790, G. 2109, b. 7; s. 791, G. 2111, b. 7; s. 806, G. 2150, b. 9; s. 807, G. 2153, b. 1; s. 808, G. 2155, b. 9; s. 810, G. 2160, b. 7; s. 824, G. 2196, b. 8; s. 854, G. 2279, b. 2; s. 859, G. 2291, b. 4-10; s. 861, G. 2298, b. 2; s. 872, G. 2336, b. 8; s. 874, G. 2342, b. 4; s. 875, G. 2347, b. 2; s. 883, G. 2371, b. 14; s. 886, G. 2381, b. 9; s. 887, G. 2383, b. 8; s. 892, G. 2400, b. 1; s. 895, G. 2407, b. 6; s. 896, G. 2410, b. 3; s. 901, G. 2430, b. 10; s. 902, G. 2431, b. 2; s. 909, G. 2448, b. 1; s. 910, G. 2450, b. 1; s. 910, G. 2451, b. 6; s. 913, G. 2458, b. 8; s. 917, G. 2466, b. 13; s. 924, G. 2485, b. 6; s. G. 2486, b. 8; s. 931, G. 2506, b. 7; s. 933, G. 2511, b. 9; s. 933, G. 2512, b. 10; s. 935, G. 2516, b. 6; s. 935, G. 2517, b. 2; s. 938, G. 2519, b. 55; s. 940, G. 2525, b. 2-9; s. 943, G. 2534, b. 6; s. 944, G. 2535, b. 15; s. 949, G. 2549, b. 10; s. 951, G. 2556, b. 4; s. 952, G. 2557, b. 6-10-15; s. 954, G. 2563, b. 5-7; s. 956, G. 2569, b. 6; s. 959, G. 2575, b. 3; s. 962, G. 2585, b. 6; s. 971, G. 2614, b. 15; s. 978, G. 2632, b. 4-6; s. 994, G. 2679,

b. 7; s. 996, G. 2684, b. 1; s. 998, G. 2691, b. 9; s. 1000, G. 2695, b. 11; s. 1008, G. 2717, b. 8-9-10; s. 1012, G. 2727, b. 7; s. 1013, G. 2728, b. 20; s. 1016, G. 2733, b. 4; s. 1020, G. 2746, b. 1-13-14-15-16; s. 1030, G. 2775, b. 2; s. 1031, G. 2778, b. 1; s. 1033, G. 2782, b. 7; s. 1033, G. 2783, b. 6; s. 1040, G. 2807, b. 40; s. 1043, G. 2814, b. 3; s. 1045, G. 2818, b. 8-9; s. 1047, G. 2820, b. 2; s. 1047, G. 2825, b. 3; s. 1047, G. 2826, b. 3; s. 1059, G. 2861, b. 4; s. 1062, G. 2869, b. 8; s. 1068, G. 2887, b. 1; s. 1072, G. 2894, b. 8; s. 1076, G. 2906, b. 3; s. 1079, G. 2915, b. 10; s. 1049, G. 2917, b. 5; s. 1087, G. 2941, b. 5; s. 1088, G. 2943, b. 2; s. 1088, G. 2944, b. 7; s. 1091, G. 2950, b. 6; s. 1091, G. 2951, b. 5; s. 1092, G. 2952, b. 5; s. 1093, G. 2964, b. 12; s. G. b. ; s. G. b. ; s. 1106, G. 2991, b. 9; s. 1107, G. 2992, b. 22-24-25-26; s. 1107, G. 2993, b. 10; s. 1108, G. 2996, b. 12; s. 1119, G. 3028, b. 4; s. 1140, G. 3032, b. 7; s. 1129, G. 3053, b. 3; s. 1132, G. 3058, b. 8; s. 1132, G. 3060, b. 8; s. 1135, G. 3066, b. 10; s. 1248, G. 3364, b. 1; s. 1207, G. 3268, b. 5; s. G. 3346, b. 2-5.

19. **Melāḥat** (ملاحه): “Sonsuz olan ilahi kemale denilir. Hiçbir kimse bu kemalin sonuna varamadığı için itminan olamamıştır” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 412).⁸²

Dîvân-ı Kebîr’de 15 defa kullanılan “*Melāḥat*” kelimesinin 9 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*O güzellik madeni*”, “*güzellik denizine*”, “*güzellik ülkesinin sırları*” gibi terkipler ile kullanılmış olan bu ıstılâh ilahi güzellikten ve ona kavuşmayı arzulamak anlamında kullanılmıştır.

ملاحه های هر چهره از آن دریاست یک قطره به قطره سیر کی گردد کسی کش هست استسقا

“*Her yüzün güzelliği, o denizden bir damla; fakat susuzluk illetine tutulmuş kimse nereden bir katreyle doyacak?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 54, b. 4

⁸² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 241; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 423.

گر ناز کنی خامی ور ناز کشی رامی در بارکشی یابی آن حسن و ملاححت را

“Nazlanırsan hamsın ve eğer naz çekersen ona teslim oldun. Yük taşırsan o zaman o güzelliği, elde edersin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 75, b. 7

دهد آن کان ملاححت قدحی وقت صباححت به از آن صد قدح می که بخوردی شب دوش

“O güzellik madeni, sabah vaktinde sana öylesine bir kadeh sunar ki, dün gece içtiğin yüzlerce kadeh şaraptan daha iyidir”

Dîvân-ı Kebîr, s. 191, G. 404, b. 6

در دست هر کی هست ز خوبی قراضه هاست آن معدن ملاححت و آن کانم آرزوست

“Herkesin elinde güzellik madeninden kesilmiş, koparılmış parçalar var; fakat ben o güzellik hazinesini istiyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 441, b. 6

غلطم گر چه خیالت به خیالات نماند همه خوبی و ملاححت ز عطاهاى تو دارد

“Yanlış söyledim; hayalin başka hayallere benzemez ama bütün güzelliği, bütün tadı tuzu senin ihsanından elde eder.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 313, G. 759, b. 4

از رشک نورها است که عقل کمال را از غیرت ملاححت او کور و کر کنند

“Onun güzelliği karşısında olgunluk aklının körleşmesi o güzelliğe karşı duyduğu histendir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 349, G. 862, b. 12

بیا به بحر ملاححت به سوی کان وصال بدان دو غمزه مخمور یار غار نگر

“Alım, güzellik denizine gel de buluşma madeni tarafına var; o gerçek sevgilinin iki mahmur gözlerini seyret.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 452, G. 1143, b. 9

به دار ملک ملاحه لبش چو غماز است که بنگريد نصيب مرا که دربانم
“Dudakları güzellik ülkesinin sırlarını söylemede; Şu nasibime bakın, o ülkenin kapıcısıyım.”

D v n-ı Keb r, s. 657, G. 1740, b. 10

دل و جان و صد دل و جان به فدای آن ملاحه جز صورتی که داری تو به خاکيان چه مانى
“Gönül de, can da, gönülle can gibi yüzlercesi de o güzelliğe feda olsun...
Topraktakilere nerden benzeyeceksin sen? Yalnız Şeklin onlara benzer.”

D v n-ı Keb r, s. 1050, G. 2835, b. 4

20. **Zuh r** (ظهور): “MüŐahede yoluyla maddeden mücerret olarak temaşa edilen Allah’ın nurlarına denilir” (*K lly t-i Ir k *, 412).⁸³

D v n-ı Keb r’de 9 defa kullanılan “Zuh r” kelimesinin 5 tanesi Ir k ’nin kullanmış olduğu tecelli anlamdadır. “can aynasının zuhuru”, “görünüş günü” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

چه جای صورت اگر خود نمد شود صد تو شعاع آينه جان علم زند به ظهور
“Şekil Şöyle dursun, yüzlerce kat abaya, kebeye b r nsem gene de can aynasının ışıkları yalım yalım belirir, bayrak olur, görünür.”

D v n-ı Keb r, s. 453, G. 1145, b. 12

دهل زيند و سوي مطربان شهر تنيد مراهقان ره عشق راست روز ظهور
“Davul  alın, Őehirdeki  algıcılara doğru gidin; görünüş günü, aşk yolunun olgunlaŐmak üzere olan yolcularmındır.”

D v n-ı Keb r, s. 453, G. 1145, b. 13

⁸³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 396; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 732.

حبس حقایق را دری باغ شقایق را تری هم از دقایق مخبری پیش از ظهور یوم دین

“*Hapiste kalmış gerçeklerden bir kapı, şakayık bahçelerine bir tazelik, kıyamet gününden önce ince, bilinmesi güç şeylere ait bir haber zuhur etmede.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 679, G. 1800, b. 4

خلایق همچو کشت و تو بهاری به تو یابد شقایقشان ظهوری

“*Yaratıklar tarla gibi, sense ilkbaharsın; onların özleri seninle ortaya çıkar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1001, G. 2699, b. 3

ظهور و اختفای ماه جانی به دست او است در قدرت نمایی

“*Hâlbuki kudret gösterme bakımından can Ay'ının görünmesi de kendi elindedir, gizlenmesi de.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1004, G. 2706, b. 9

21. **Şengî** (شنگی): “Hakk’ın maddede tecelli eden nurlarına denilir” (*Külliyât-i*

Irâkî, s. 412).⁸⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 9 defa zikredilen “*Şengî*” kelimesi 2 defa *Irâkî*’nin belirmiş olduğu tecelli eden nurlar anlamında kullanılmıştır. Diğer 7 tanesi “*cilve*”, “*şuhluk*” anlamındadır. Aşağıda ki beyitlerde de açıkca belirtilmemiş olsada gazelin devamında Tur Dağı’nda Hz. Musa’nın yaşamış olduğu olaya işaret edilmektedir. “Dağın darmadağın ve Hak ile yeksan oluşu”⁸⁵ Ayette belirtildiği gibi Tur Dağın’da Allah Hz. Musa (a) ile nefis yönü ile konuşmuştur. Bu konuşmada dağ bile bu tecelliye dayanamayıp un ufak olmuştur bu sebebledir ki Yüce Allah tecellilerini yaratmış olduğu maddelere yansıtmıştır.

⁸⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 332; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 605.

⁸⁵ A’raf Suresi, 143. ayet.

چو یار مست خرابست و روز روز طرب به غیر شنگی و مستی بیا بگو چه کنند
“Sevgili sarhoş, harap; bugün neşe, zevk, çalgı çağanak günü; artık sarhoşluktan,
şuhluktan başka ne yapabilirler? Sen söyle.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 367, G. 913, b. 3

شه هندوی بنگی را آن مایه شنگی را آن خسرو زنگی را کآرد حشری بر چین
“Padişah, o esrarkeş Hintli'ye, o şuhluğun, o nazın, edanın aslına, mayasına, o
Zenci padişahlar padişahına birbirine girmiş, karışmış bir bölük asker ulaştırıyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 708, G. 1880, b. 8

22. **Teşnegî** (تشنگی): “Teveccühün çokluğuna denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 412).

Dîvân-ı Kebîr'de 6 kez zikredilen “*Teşnegî*” kelimesinin 3 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Şeyhin Hakk'a yönelmesi yani; tüm manevi gücünü, tesirini onun kalbine işlemesi ve filizlenmelere neden olan manevi aşılama anlamındadır.

نام مده آیم مده آسایش و خوابم مده ای تشنگی عشق تو صد همچو ما را خونبها

“Bana ekmek verme, ne su verme, huzur ver, uyku ver, ey aşkının susuzluğuna
bizim gibi yüzlercesinin kanı feda olasıca güzel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 33, b. 8

عاشقی چه بود کمال تشنگی پس بیان چشمه حیوان کنم

“Âşıklık nedir? Adam akıllı susuzluk; sonra ab-ı hayat kaynağını anlatayım
ona.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 627, G. 1656, b. 8

جان تشنه ابد شد وین تشنگی ز حد شد یا ضربت جدایی یا شربت عطایی

“*Can ebedî bir susuz, bu susuzluk da haddi aştı, ya ayrılık kılıcını vur, ya da kerem şerbetini sun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1096, G. 2968, b. 2

23. **Şîve** (شیوه): “Cemal ve celal tecellilerine denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 412).

86

Dîvân-ı Kebîr’de 125 defa zikredilen “Şîve” 35 defa Irâkî’nin kullanmış olduğu tecelliler anlamdadır. Bu ıstılâh “tatlı işveler”, “işveli sözler”, “işveli bakış”, “sarhoşça işveler”, “sevgilinin cilveleri” gibi tekipler ile kullanılmıştır. Eğer kadim zat celal sıfatları ile tecelli eder ise kudret, kibiriyat, huşu meydana gelir, eğer celâl sıfatları ile tecelli eder ise rahmet, lütuf, neşe ortaya çıkar. Beyitlerde tatlı işvelerin dünyayı şeker yurduna döndürdüğü belirtmiş olduğu gibi.

زان خشم دروغینش زان شیوه شیرینش عالم شکرستان شد تا باد چنین بادا

“*Onun yalancıkdan kızışlarından, o tatlı mı tatlı işvelerinden dünya, bir şeker yurduna döndü, hep de böyle olsun dilerim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 80, G. 82, b. 6

در گردش و شیوه های مستان در عربده های در عللا

“*Seyret artık sarhoşların dönüşünü, cilvesini; işit artık gürültüyü patırtıyı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 93, G. 119, b. 9

از ورای سر دل بین شیوه ها شکل مجنون عاشقان زین شیوه ها

“*Gönül sırrının ardında cilveleri gör; âşıklar bu cilvelerden, bu işvelerden Mecnun'a dönmüşler divane olmuşlar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 1

⁸⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 336; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 613; Seccâdi, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 445.

عاشقان را دین و کیش دیگرست اصل و فرع و سر آن دین شیوه ها

“Âşıkların başka bir dini, başka bir mezhebi var; bu dinin aslı da, fer'i de, sırrı da cilvelerdir, işvelerdir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 2

دل سخن چینست از چین ضمیر وحی جویان اندر آن چین شیوه ها

“Gönül, hâtıranın kaş çatışından, göz atışından sözler derer, devşirir; işveler, o işaretlerde vahiy arar dururlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 3

دل سخن چینست از چین ضمیر وحی جویان اندر آن چین شیوه ها

“O peri yüzlü, o yolu yordamı, tarzı, töresi yepyeni şiveleri gördü görelî ne akli kaldı canın, ne dini.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 4

شیوه ها از جسم باشد یا ز جان این عجب بی آن و بی این شیوه ها

“İşveler, ya bedenden olur, ya candan; şaşılacak şey şu ki bu cilveler ne bundan, ne ondan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 7

مرد خودبین غرقه شیوه خودست خود نبیند جان خودبین شیوه ها

“Kendini gören adam, kendi cilvesine, kendi işvesine gark olmuş gitmiştir; kendini gören can o işveleri göremez.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 8

زان نور همه عالم هر شیوه همی نالم تا بشنود احوالم ای دوست مخسب امشب

“O bütün dünyanın nuru yüzünden, onun her nazından duysun da halimi anlasın diye feryat ediyorum, ey dost, uyuma bu gece.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 292, b. 2

بتی کو زهره و مه را همه شب شیوه آموزد دو چشم او به جادویی دو چشم چرخ بردوزد

“Bir güzel ki bütün gece Zühre ve Ay'a işveler öğretmede; iki gözü büyüculükle gökyüzünün gözünü bağlamada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 248, G. 566, b. 1

دل مریم آبستن یک شیوه کند با من عیسی دوروزه تن درگفت زبان آید

“Gebe Meryem kesilmiş gönül, öylesine bir naza kalkışır ki iki günlük İsa'ya benzeyen beden konuşmaya başlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 264, G. 619, b. 5

شیوه عاشق فریبی های یار کم مباد و هر دم افزاینده باد

“Sevgilinin cilveleri, âşıkı aldatışları azalmasın, her an çoğalsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 337, G. 827, b. 6

ما شاخ گلیم نی گیاهیم ما شیوه تر و تازه خواهیم

“Gül dalıyız biz, ot değil; terütaze bir şive istiyoruz biz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 599, G. 1575, b. 1

چون چنگ شدم جانا آن چنگ تو دروا کن صد جان به عوض بستان وان شیوه تو با ما کن

“Cenge gibi oldum sevgili, nağme kapısını aç, o çengi çalmaya başla; karşılık olarak yüzlerce can al da o işvelere, başla.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 702, G. 1862, b. 1

صد عشق همی باز صد شیوه همی سازد آن لحظه که می یازد بوسه بستان ای جان

“Yüz çeşit aşk oyunu oynar, yüzlerce naza kalkışır; sana döndü an bir öpücük al ey can.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 705, G. 1868, b. 13

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 709, G. 1885, b. 1; s. 717, G. 1907, b. 5; s. 745, G. 2042, b. 5; s. 772, G. 2058, b. 8; s. 820, G. 2185, b. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13; s. 865, G. 2313, b. 3; s. 880, G. 2362, b. 1; s. 962, G. 2584, b. 7; s. 964, G. 2595, b. 8; s. 976, G. 2630, b. 9; s. 930, G. 2633, b. 6; s. 1044, G. 2817, b. 4; s. 1093, G. 2956, b. 7-8; s. 1116, G. 3018, b. 8; s. 1147, G. 3097, b. 7; s. 1228, G. 3316, b. 6; s.1248, G. 3363, b. 4.

24. **Şemāyîl** (شمايل) : “Bazen mevcut olan bazen mevcut olmayan ve sükun halini bozmayan hafif cezbeyle denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 412).⁸⁷

Bu ıstılâh *Dîvân-ı Kebîr*’de hiç kullanılmamıştır.

25. **Mekr** (مكر) : “Maşuğun aşğını bazen iltifat ederek bazen ona muhalefet ederek kandırmasıdır” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 412).⁸⁸

Dîvân-ı Kebîr’de kullanılan 107 “*Mekr*” kelimesinin 30 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*yol kesenin hilesinden*” ve “*hile*” gibi terkip ve anlamlarla kullanılmıştır. Bu ıstılâhta Mekr açıkça görünenin aksine, gizli olan bir durumdur. Allah kullarını sürekli imtihan halinde tutar. Allah’ın emirlerine uymayan kullarına nimet vermeye devam eder. Cahil olan insanlar bu durumu anlamazlar. Yüksek makamlarına rağmen Peygamberler bile yapıtıkları ibadetlerden emin olmadıkları halde

⁸⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 331; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 604.

⁸⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 250; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i İrfânî*, s. 741; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 423.

onlar ibadetlerinden emindirler. Bu halde biz kulların Allah’a karşı hem korku ve hemde ümitvâr duygular ile dolu olmamız gerekir.

از ترس کو را آن علا کمتر شود از رشک ها وانگه سلیمان زان ولا لرزان ز مکر ابتلا

“O zaman Süleyman, o sevgi yüzünden düzenlere düşeceğinden, o ululanmaların onu aşağılatacağından korkup titremeye başlamıştı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 23, b. 16

اگر او به وعده گوید که: دمی دگر ییایم همه وعده مکر باشد، بفرید او شما را

“Eğer o başka bir zaman gelirim der, söz verirse inanmayın verdiği sözleri yerine getirmez aldatır sizi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 110, G. 163, b. 3

از دغا و مکر گوناگون او شیوه ها گم کرده مسکین شیوه ها

“Onun çeşitli hilelerinden, düzenlerinden yoksul, işveleri bile kaybetti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 5

اگر ترش کنی و روز ما بگردانی به قاصد است و به مکر است و آن دروغینست

“Yüzünü ekşitir, bizden yüz çevirirsen mahsustandır, dizendir, yalandandır onlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 217, G. 479, b. 4

هوای نفس رها کردی و عوض نرسید مگو چنین که بر آن مکرم این دروغ خطاست

“Nefsinin havasını bıraktın da bir karşılık gelmedi mi, o kerem sahibine bu yalan yaraşmaz deme; yanlış bir sözdür bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 222, G. 489, b. 8

شمس الحق تبریزی این مکر که حق دارد بی مهره تو جانم کی نرد دغا داند

“*Ey Tebrizli Tanrı Şems'i, Tanrı'nın öylesine düzenleri var ki senin zarın olmadıkça canım nasıl bu düzenli tavla oyununu bilecek?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 264, G. 616, b. 8

نیافت صیقل احمد ز کفر بولهب ار چه ز سرکشی و ز مکرش دلش قنینه خون شد

“*Baş çekmesi, hilesi, düzeni yüziünden gönlü kan çanağına döndü de gene imana gelmedi Ebû Leheb; gönlü Ahmed'in cilâstıyla bir türlü cilalanmadı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 365, G. 906, b. 4

چه مکر و چه نعل باژگونه ست خود گرسنه نادرست یا سیر

“*Ne düzendir, ne tersine nal? Aç mı azdır, tok mu?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 421, G. 1058, b. 11

مکر مرا چون بدید مکر دگر او پزید آمد و گوشم گزید گفت هلا ای عیار

“*Hilemi, düzenimi görünce o da bir başka hile, bir başka düzen buldu, geldi de seni gidi düzenbaz diye kulağımı ısırdı benim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 443, G. 1123, b. 8

ز اندیشه می گذارم تا خود چه حيله سازم با او که مکر و حيله تلقین کند الهش

“*Düşünceden eriyorum, Tanrı'nın hile, düzen bellettiği o güzele ne hile yapayım, ne çeşit düzen kurayım?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 494, G. 1264, b. 13

جمله را نتوان شمردن شرح یک یک حيله کردن نیست مکر را کرانه لا نسلم لا نسلم

“*Hepsini anlatmak, düzenlerini bir bir saymak mümkün değil; hilene, düzenine son yok ki; duymuyoruz, işitmiyoruz bile.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 401, G. 1582, b. 11

ایمنیم از دزد و مکر راه زن زانک چون زر در حرم‌دان تویم

“*Hırsızdan da eminiz, yol kesenin hilesinden, düzeninden de; çünkü altın gibi senin haremindeyiz, senin hazinende.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 633, G. 1673, b. 8

از دست به دست می روان کن بر دست مگیر مکر و دستان

“*Şarabı elden ele yürüt; hileyi, düzeni ele alma.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 766, G. 1921, b. 3

فتنه گرگی شده هم دغل و مکر او دام وی از وی کند قانص عیار من

“*Hilesi kurdu fitnelere uğratmış; benim hilebaz avcım onu tuzak edinmiş de kendisiyle kendisini avlamış.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 772, G. 2056, b. 7

مشنو تو هر مکر و فسون خون را چرا شویی به خون همچون قدح شو سرنگون و آن گاه دردی خوار شو

“*Her hileyi işitme, ne diye kanı kanla yıkarsın? Kadeh gibi baş aşağı gel de o zaman tortulu şarap iç.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 800, G. 2133, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 813, G. 2169, b. 1-2; s. 814, G. 2170, b. 12; s. 865, G. 2313, b. 3; s. 885, G. 2378, b. 3; s. 913, G. 2458, b. 13; s. 921, G. 2478, b. 1; s. G. 2525, b. 5; s. 964, G. 2595, b. 4; s. 1006, G. 2710, b. 14; s. 1094, G. 2958, b. 4; s. 1106, G. 2992, b. 5; s. 1140, G. 3078, b. 18; s. 1142, G. 3084, b. 13; s. 1145, G. 3090, b. 2.

26. **Ferîb** (فریب): “İlahi istidrâca denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 412).⁸⁹

⁸⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 135; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 211; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 622.

Dîvân-ı Kebîr'de 93 kez kullanılan “*Ferîb*” kelimesinin 30 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu “İlahi istidrâc” anlamındadır. Allah'ın sâlikî sınamak için karşısına çıkardığı engellerdir. Onlara bi anlık gafletele kandığını fakat yönelişin yine gönülleri daraltıp sonra yeşerten yüce Allah'a olduğu belirtilmektedir. Bu ıstılâh “*dost vesveseye aldanmaz*”, “*geçici devletin aldatması*”, “*sevgilinin aldatışı*”, “*koca sağrakla aldatmak*”, “*dünya saltanatıyla aldatayım*”, “*yay ile kandırmak*”, “*kadın ile kandırmak*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

هر کس فریباند مرا تا عشر بستاند مرا آن کم دهد فهم بیا گوید که پیش من بیا
“*Herkes öşür almak için beni aldatır, bana gel der, fakat anlayışım azdır benim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 56, G. 21, b. 11

زنهار که یار بد از وسوسه نفریبد تا نشکنی از سستی مر عهد سلاطین را
“*Sürçüp sendelemeyesin de padişahlarla olan ahdini bozmayasm sakın; çünkü kötü dost vesveseye aldanmaz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 79, G. 81, b. 8

از کرم من به ناز می نگرم در بقا کی بفریبد شها دولت فانی مرا
“*Lûtfunla, nazlanır da varlık âlemine bakar dururum; ey padişahım, geçici devlet nasıl aldatacak beni?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 125, G. 207, b. 3

نه هیچ عاقل بفریبدت به حیل عقل نه پای بند کند جاده هیچ سلطانت
“*Ne bir akıllı seni aklının düzeniyle aldatabilir, ne bir padişah seni tutup ayağını bir yere bağlayabilir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 221, G. 486, b. 14

غافلی را لطف بفریبد چنان قهر نندیشد جنایت می کند
“*Gaflette olanı lütuf öylesine aldatır ki kahır düşünmez de cinayet işler.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 334, G. 821, b. 3

شیوه عاشق فریبی های یار کم مباد و هر دم افزاینده باد

“Sevgilinin nazlan, cilveleri, âşıkı aldatışları azalmasın, her an çoğalsın dursun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 337, G. 82, b. 6

ما را تو به زرد و سرخ مفرب کز خنجر عشق روی زردیم

“Bizi altınla, gümüşle aldatma; çünkü yüziümüz aşkın hançerinden sapsarı altın kesilmiş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 598, G. 1571, b. 4

گفته ای رنجور دارم دل ز غم پرشور دارم این فریب است و بهانه لا نسلم لا نسلم

“Hastam var, gönlüm gamla dolu demişsin; bu bir aldatış, bir masal; kabul etmiyoruz, dinlemiyoruz bile.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 601, G. 1582, b. 3

عقل گوید که من او را به زبان بفریم عشق گوید تو خمش باش به جان بفریم

“Akıl der ki: Ben onu dille kandırırım. Aşk der ki: Sen sus; ben onu canla, gönülle aldatırım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1634, b. 1

جان به دل گوید رو بر من و بر خویش مخند چیست کو را نبود تاش بدان بفریم

“Can gönüle, yürü git de beni de gülünç etme, kendine de güldürme der; ne var ki onun olmasın da ben onu o şeyle kandırayım?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1634, b. 2

نیست غمگین و پراندیشه و بی هوشی جوی تا من او را به می و رطل گران بفریم

“Gamlı düşüncelere dalmış, kendinden geçmeyi arar, diler biri değil ki onu şarapla, koca sağrakla aldatayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1634, b. 3

ناوک غمزه او را به کمان حاجت نیست تا خدنگ نظرش را به کمان بفریم

“*Bakış okunun yaya ihtiyacı yok ki oka benzeyen bakışını yayla kandırayım.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1634, b. 4

نیست محبوس جهان بسته این عالم خاک تا من او را به زر و ملک جهان بفریم

“*Dünyaya hapsolmamış, şu topraktan yaratılmış âleme bağlı değil ki onu altınla, dünya saltanatıyla aldatayım*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1634, b. 5

او فرشته ست اگر چه که به صورت بشر است شهوتی نیست که او را به زنان بفریم

“*O, görünüşte insan ama gerçekte bir melek; şehveti yok ki kadınlarla kandırabileyim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1634, b. 6

خانه کاین نقش در او هست فرشته برمد پس کیش من به چنین نقش و نشان بفریم

“*Öylesine bir ev ki oradaki nakşı, bezentiği görse, melek bile ürküp kaçır; peki, ben onu hangi bezentiyle, hangi nakışla aldatabilirim?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1634, b. 7

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 619, G. 1634, b. 8-9-10-11-12-13-14-15; s. 643, G. 1705, b. 11; s. 721, G. 1917, b. 11; s. 802, G. 2139, b. 3-4; s. 819, G. 2189, b. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14; s. 910, G. 2449, b. 2; s. 1010, G. 2720, b. 7; s. G. 2740, b.1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14; s. 1044, G. 2818, b. 1-2-3-4-5-6-7-8-9; s. 1052, G.2840, b. 7; s. 1090, G. 2945, b. 1-2-3-4-5-6-7; s. 1119, G. 3028, b. 2; s. 1146, G. 3047, b. 4; s. 1129, G. 3052, b. 9; s. 1236, G. 3336, b. 36.

27. **Vefā** (وفا): “Şerlerden korunmadan ve hayır amellerin vasıtası olmadan olan ezeli inayettir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 412).⁹⁰

Dîvân-ı Kebîr'de 302 defa zikredilen “*Vefā*” kelimesinin 72 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu ezeli inayet anlamdadır. Kur'ân-ı Kerîm'de “Bana verdiğiniz sözde durunuz ki, size verdiğim sözde durayım”⁹¹ ayetinden de anlaşıldığı üzere Allah'a elest toplantısında verilen sözü hatırlatmaktadır. “*sevgilinin vefası*”, “*vefa kaynağı*”, “*vefalı dost*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

ای دل چه اندیشیده ای در عذر آن تقصیرها زان سوی او چندان وفا زین سوی تو چندین جفا

“*Ey gönül, o kusurlara karşılık özür dilemek için neler düşünmüşsün? Ondan yana bunca vefa, sendense bunca cefalar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 50, G. 3, b. 1

ملکت و اسباب کز این ماه رخاں شکرین هست به معنی چو بود یار وفادار مرا

“*Seçilecek mülk, şeker gibi ay yüzlülerdir, sevgili bana vefa etti mi, bence, mülk budur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 39, b. 6

مست رود نگار من در بر و در کنار من هیچ مگو که یار من باکرمست و باوفا

“*Güzel sevgilim, sarhoş bir şekilde yanıma, kucağıma geliyor; hiç söz etme; sevgilim kerem sahibi, vefalar göstermede.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 51, b. 10

⁹⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 377; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 695; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ'birât-i İrfânî*, s. 788.

⁹¹ Bakara, 40. ayet.

تا از جز فضل من ندانی یاران لطیف باوفا را

“Vefalı, güzelim dostların benim bağışımdan ibaret olduğunu, başkasından vefa gelmeyeceğini bilesin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 95, G. 123, b. 17

بازار بار دیگر تا کار ما شود زر از سر بگیر از سر آن عادت وفا را

“Tekrar getir, tekrar sun o kadehi de işimizin ayarı altına dönsün, o vefa âdetine yeni baştan giriş, yeniden başla vefa göstermeye.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 118, G. 190, b. 4

از لنگی تنست و ز چالاکی دلست کز تن نجست حق و ز دل جست آن وفا

“Bedenin topallığından, canın çevikliğindendir ki Allah’ın sırrı bedenden ortaya çıkmaz da, o vefa gönülden belirir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 122, G. 200, b. 13

بگشا در بیا در آ که مبا عیش بی شما به حق چشم مست تو که تویی چشمه وفا

“Aç kapıyı, gir içeriye; sensiz eğlence olmaz, sarhoş gözlerinin hakkı için bu böyle; çünkü vefa kaynağısın sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 139, G. 243, b. 1

پیشتر آ پیشتر ای بوالوفا از من و ما بگذر و زوتر بیا

“Daha yakın gel, daha yakm, ey vefalı dost; benden, bizden geç de daha tez gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 142, G. 251, b. 1

صدق العشق مقالا كرم الغیب توالی و من الخلف تعالی فوفانا و وفینا

“Zevkin, neşenin sözünü tuttu, gizli âlemden biteviye lûtuflara erdik... Sözünden dönmedi, vefada bulundu, biz de ona vefalarda bulunduk.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 151, G. 277, b. 5

گفتا چه عزم داری گفتم وفا و یاری گفتا ز من چه خواهی گفتم که لطف عامت

“Ne niyettesin dedi; vefa etmek, dostluk etmek isterim dedim. Benden ne istersin dedi, herkese, her şeye gösterdiğin lûtfu isterim dedim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 201, G. 436, b. 7

عقل اگر قاضیست کو خط و منشور او دیدن پایان کار صبر و وقار و وفاست

“Akıl kadıysa nerde fermanı, buyruğu? İşin sonucunu görmek, sabır, ağırbaşlılık, vefakârlık fermanı, buyruğu onun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 212, G. 462, b. 5

نقش وفا وی کند پشت به ما کی کند پشت ندارد چو شمع او همگی روست روست

“Vefakârdır, vefa eder o; nasıl olur da sırtını bize döner? Zaten ardı yoktur ki; mum gibi her yanı yüzdür onun, yüz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 213, G. 466, b. 3

دو شادیست عروسان باغ را امروز وفات در بگشاد و خریف یافت وفات

“Bahçedeki gelinlere iki neşe var bugün; vefan, keremin kapı açtı, karakış da geberdi gitti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 219, G. 482, b. 5

از تو اگر سنگ رسد گوهرست گر تو کنی جور به از صد وفاست

“Senden gelen taş, incidir; senin cefa etmen yüzlerce vefadır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 226, G. 503, b. 5

نگفتی من وفادارم وفا را من خریدارم بین در رنگ رخسارم بیندیش این وفا باشد

“Ben vefalıyım demedin ama vefa ummadayım senden; fakat bir yüzüme bak; bir düşün vefa mıdır bu ettiğin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 249, G. 567, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 259, G. 600, b. 4; s. 293, G. 704, b. 4; s. 294, G. 705, b. 1; s. G. 718, b. 1; s. 315, G. 763, b. 1; s. 325, G. 795, b. 8; s. 348, G. 861, b. 3; s. 350, G. 864, b. 5; s. 342, G. 898, b. 9; s. 365, G. 907, b. 2; s. 375, G. 931, b. 10; s. 387, G. 963, b. 4; s. 400, G. 1000, b. 9; s. 420, G. 1058, b. 9; s. 429, G. 1087, b. 1; s. 446, G. 1133, b. 1; s. 486, G. 1241, b. 2; s. 497, G. 1274, b. 11; s. 505, G. 1299, b. 1; s. 2, G. 1309, b. 2; s. 511, G. 1313, b. 1; s. 528, G. 1361, b. 5; s. 544, G. 1405, b. 1; s. 596, G. 1565, b. 8; s. 644, G. 1706, b. 14; s. 663, G. 1758, b. 16; s. 691, G. 1834, b. 4; s. 737, G. 1961, b. 3; s. 777, G. 2072, b. 2; s. 783, G. 2091, b. 2; s. 785, G. 2093, b. 2; s. 826, G. 2203, b. 7; s. 867, G. 2319, b. 2; s. 906, G. 2441, b. 13; s. 913, G. 2458, b. 4; s. 919, G. 2473, b. 1; s. 920, G. 2475, b. 1; s. 938, G. 2521, b. 8; s. 981, G. 2640, b. 3; s. 993, G. 2674, b. 13; s. 1010, G. 2723, b. 5; s. 1028, G. 2769, b. 6; s. 1034, G. 2786, b. 7; s. 1045, G. 2820, b. 7; s. 1047, G. 2824, b. 15; s. 1052, G. 2839, b. 10; s. 1057, G. 2853, b. 10; s. 1059, G. 2853, b. 9; s. 1073, G. 2897, b. 7; s. 1089, G. 2944, b. 47; s. 1112, G. 3008, b. 1; s. 1120, G. 3032, b. 3; s. 1143, G. 3087, b. 6; s. 1144, G. 3088, b. 19; s. 1235, G. 3336, b. 2; s. 1233, G. 3330, b. 2.

28. **Cefâ** (جفا): “Sâlikin, gönlünü marifet ve temaşaya kapatması” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 412).⁹²

Dîvân-ı Kebîr’de 170 defa zikredilen “*Cefâ*” kelimesinin 22 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu Allah’a tefekkürden uzak oluş anlamındadır. Kulun Allah’ın zatını değil nimetlerini düşünmesidir, dünyanın aldatıcı güzelliklerine kapılıp Allah’a karşı görevlerini ihmal etmesi anlamında kullanılmıştır. Bu ıstılâh “*cefa gürültüsüyle*”, “*cefa etmek*”, “*cefa Deccâl’ı*”, “*cefa tırnağı*”, “*cefa elini açmak*”, “*cefanın zikri*”, “*yüz batmanlık cefa taşı*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

ای دل چه اندیشیده ای در عذر آن تقصیرها زان سوی او چندان وفا زین سوی تو چندین جفا
“*Ey gönül, o kusurlara karşılık özür dilemek için neler düşünmüşsün? Ondan bunca vefa, sendense bunca cefa.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 50, G. 3, b. 1

بس خجل گشتم ز رویش آن زمان تا لاجرم هر زمان زنار می بیریدم از جور و جفا
“*O vakit ona karşı pek utandım da her an suçumdan, cefada bulunmam yüzünden taşıdığım zünnârı çözmeye koyuldum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 99, G. 131, b. 13

بند این جام جفا جام وفا را برگیر تا نگویند که ساقی ز وفا برگشته ست
“*Bırak şu cefa kadehim, vefa kadehini al; al da sâkî cefa ediyor demesinler.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 196, G. 421, b. 3

کارم به یک دم آمد از دمدمه جفا هنگام مردنست زمان عقار نیست
“*Cefa gürültüsüyle işim öyle bir hale geldi ki artık ölüm ânı bu, şarap içme zamanı değil dedim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 209, G. 456, b. 11

⁹² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 84; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 120; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 287.

ای خفته شب تیره هنگام دعا آمد وی نفس جفاپیشه هنگام وفا آمد

“*Ey kapkaranlık geceyi uykıyla geçiren, dua etme zamanı geldi. Ey cefa etmeyi âdet edinmiş nefis, vefa etme zamanı geldi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 262, G. 611, b. 1

از جرم و جفاجویی چون دست نمی شویی بر روی بزن آبی میقات صلا آمد

“*Suçtan, cefacılıktan ne diye el yıkamazsın? Yüzüne bir su vur, namaz çağı geldi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 262, G. 611, b. 3

از جفاها یاد ماور ای حریف باوفا زانک یاد آن جفاها در ره تو سد شود

“*Ey vefalı dost, cefaları hatırlama. O cefalar yoluna set çeker senin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 312, G. 756, b. 9

لب بگشا هیکل عیسی بخوان کز دم دجال جفا مرده اند

“*Dudağını aç da İsa duasını oku; çünkü varlıklar cefa Deccâl'ı yüzünden ölmüşler.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 398, G. 993, b. 4

گر ناخن جفا بخراشد رگ مرا من خوش صدا چو چنگ ز آسیب ناختم

“*Cefa tırnağı dilek damarımı kaşırsa o tırnağın zahmetiyle çeng gibi güzel ses veririm.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 644, G. 1708, b. 8

عادت خوبان جفا باشد جفا هم بر آن عادت بر او احسان مکن

“*Güzellerin âdeti cefadır, cefa; o âdete uy, lütfetme.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 758, G. 2019, b. 5

در حسد افتاده ایم دل به جفا داده ایم جنگ که می افکند یار سخن چین من

“Benim gibi sözler deren sevgilim savaşa girdi mi hasede düşmüşüzdür, gönlümüzü cefaya vermişizdir artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 775, G. 2066, b. 4

بلبل مست تا به کی ناله کنی ز ماه دی ذکر جفا بس است هی شکر کن از وفا بگو

“Ey sarhoş bülbül, kış ayı yüzünden ne zamanakadar feryat edeceksin? Hay bülbül, cefanın zikri yeter artık; şükret, vefadan bahset.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 806, G. 2149, b. 8

بگریختیم از جور او یک مدتی وز دور او چون دشمنان بودیم ما اندر جفا آویخته

“Cefasından kaçtık, bir süre ondan uzaklaştık, düşmanlar gibiydik cefa içinde, kalmıştık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 852, G. 2275, b. 4

باز ترش شدی مگر یار دگر گزیده ای دست جفا گشاده ای پای وفا کشیده ای

“Gene yüzünü ekşittin; yoksa başka bir dost mu seçtin? Cefa elini açmışsin, gene vefadan elini, ayağını çekmişsin sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 920, G. 2475, b. 1

آنک بخورد دم به دم سنگ جفای صدمی غم نخورد از آنک تو روی بر او ترش کنی

“Seni seven, soluktan soluğa, yüz batmanlık cefa taşı yese bile, sen ona yüzünü ekşitmedikçe üzülmez.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 927, G. 2495, b. 1

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 965, G. 2597, b. 2-3; s. 1056, G. 2850, b. 4; s. 1066, G. 2881, b. 1; s. 1069, G. 2889, b. 5; s. 1075, G. 2903, b. 1; s. 1109, G. 2998, b. 7.

29. **Cevr** (جور): “Sâliki ruhen yükselmekten alıkoymak.” (Külliyât-i Irâkî, s. 412)⁹³

Dîvân-ı Kebîr’de 114 defa kullanılan “*Cevr*” kelimesinin 15 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır. Mâşuk âşığın hatalarından dolayı onu kendinden uzaklaştırır fakat âşık Mâşuktan gelen her türlü cefa’ya razı olduğu bütün bu cefaların sonunda Mâşuğun ona lütuflarda bulunacağına inandığı beyitlerden anlaşılmaktadır. Bu ıstılâh “*yolculuk cefasının acılığı*”, “*aşkın cefası*”, “*sevgilinin çevrini*”, “*dostun cefa etmesi*”, “*zamanın cefasından*”, “*cefa etmek*” gibi anlam ve terkipler ile kullanılmıştır.

رخ بر رخ شکر بنه لذت بگیر و بو بده در دولت شکر بجه از تلخی جور فنا

“*Yanağını şekerin yanağına koy, tat al şekerden, koku ver; şekerin sayesinde yolculuk cefasının acılığından kurtul.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 13, b. 3

چون خون نخسپد خسروا چشمم کجا خسپد مها کز چشم من دریای خون جوشان شد از جور و جفا

“*Ey padişlar padişahı, kan uyumaz. Ey ay yüzlü, gözüüm nasıl uyur, mihnetten gözümden bir kan deryasıdır, coşup akmada.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 23, b. 1

گر لطف و وصال آری ور جور و محال آری آمیخته ای با جان ای جور و محال خوش

“*Lütfeder, vuslatına erdirirsen de canla birleşmişsin, cevreder, eziyetlere kalkışırsan da ey cevri de hoş, eziyetleri de hoş dilber.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 483, G. 1228, b. 6

⁹³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 88; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 128.

ای صفا و ای وفا در جور عشق ای خوشا و ای خوشا اقبال عشق

“*Ey aşkın cefasında gizli safa, gizli vefa; ne de hoş, ne de hoş aşk devleti.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 510, G. 1309, b. 2

جور و ظلم دوست را بر جان بنه ور نخواهی پس صلاى جنگ جنگ

“*Savaş savaş davetini duymak istemiyorsan sevgilinin çevrini cana minnet bil.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 514, G. 1326, b. 5

گر مرا خار زند آن گل خندان بکشم ور لبش جور کند از بن دندان بکشم

“*O gülen gül, beni dikenle vursa dayanırım... Dudakları cefa ederse dişlerimi sıkırım.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 617, G. 1630, b. 1

چونک بی من باغ حال خود بدید جور هشتم داد و داور می کنم

“*Bahçe bensiz ne hale geldiğini görünce, neye döndüğünü anlayınca cefayı bırakacağım, lûtuflarda bulunacağım.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 630, G. 1666, b. 9

گر چه انگور همه خون گرید که از این جور و جفا بیزارم

“*Üzüm boyuna kan ağlar, bu cevirden, bu cefadan bezdim der ama.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 634, G. 1678, b. 8

خود دامنش نگیرد الا شکسته دستی اکنون بلند کردم کز جور کرد پستم

“*Fakat gene de onun eteğini ancak eli kırılan tutar; eziyetle alçaktı beni ama şimdi de yüceltti.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 637, G. 1686, b. 3

مکن ای دوست ز جور این دلم آواره مکن جان پی پاره بگیر و جگرم پاره مکن

“Etme dostum, cefalar ederek avare bırakma şu gönlümü, armağan olarak canımı al, ciğerimi paramparça etme benim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 753, G. 1999, b. 1

ای همه کردی ولی برنگشت از تو دلی ای جفا و جور تو به ز لطف دیگران

“Ey cevri, cefası, başkalarının lûtfundan iyi olan; bütüin bunları yaptın ama bir gönül bile senden vazgeçmedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 782, G. 2086, b. 8

بگریختیم از جور او یک مدتی وز دور او چون دشمنان بودیم ما اندر جفا آویخته

“Cefasından kaçtık, bir zaman ondan uzaklaştık, düşmanlar gibiydik, eziyet içinde kalmıştık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 782, G. 2086, b. 8

مرا گویی اگر من جور کردم بدان کردم که پیش از من تو کردی

“Bana diyorsun ki: Cevrettiysem, sen daha önce cevrettin de ondan ettim ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 988, G. 2661, b. 5

هر کی در عهد تو از جور زمانه گله کرد سزد ار کفش جفا بر دهن او بزنی

“Senin buyruğunun yürüdüğü zamanda birisi tutar da zamanın cefasından şikâyet ederse, cefa papucuyla ağzma vursan yeri var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1069, G. 2889, b.9

جور تو ما را چو قند راه مدد درمبند نی که مرا عاقبت بر سر در می کشی

“Cefan, şeker gibi tatlıdır bize; yardım yolunun kapısını kapama bize; zaten sonucu, değil mi ki beni kapı önünde öldürüp gidiyorsun; bari bunu yapma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1116, G. 3019, b.4

30. **Nāz** (ناز): “Maşuğun aşığını kandırması” (Külliyât-İrâkî, s. 412)⁹⁴

Dîvân-ı Kebîr’de Mevlânâ’nın 174 defa kullanmış olduğu “Nāz” kelimesinin 24 tanesi Irâkî’nin Külliyât’ındaki ile aynı anlamdadır. Allah kullarını imtihan için bazen güzellikler ihsan eder bazen ise sıkıntılar verir. Kulunun ona olan samimiyetini arttırmak için onun çabalarına hemen cevap vermez. Maşuğun yaptığı cefadan korkulmaması gerektiğini her zorluğun sonunda güzellikler olacağından çekilen sıkıntılarında bu yüzden güzel olduğunu beyitlerde belirtilmiştir. Bu ıstılâh .”işve”, “âşık ve mâşuğun nazlanması”, “sevgilinin nazlanması” gibi anlam ve terkipler ile kullanılmıştır.

دگر بار این چه دامست و چه دانه ست که ما را کشتی از ناز این چه شیوه ست

“Gene bize ne tuzaktır bu, ne yemdir; nazla öldürdün bizi; bu ne işvedir?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 173, G. 345, b.3

بگدازدت ز ناز و چو مویت کند ضعیف ندهی به هر دو عالم یکتای موی دوست

“Nazla, işveyle seni eritir, zayıflatır, kula döndürür de gene dostun bir kılına iki dünyayı bile değişmezsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 204, G. 442, b.7

چشم تو ناز می کند ناز جهان تو را رسد حسن و نمک تو را بود ناز دگر که را رسد

“Gözün nazlanmada; bütün dünyaya nazlansan değer; güzellik de sende, alım da sende; senden başka kime nazlanmak değer?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 242, G. 548, b.1

⁹⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 271; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 467.

کشتن و حشر بندگان لاجرم از خدا رسد چشم تو ناز می کند لعل تو داد می دهد

“Gözün nazlanır, lâ'lin insafa gelir; hâsılı kulları öldüren de Tanrı'dır, diriltene de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 242, G. 548, b.2

پریر آن چهره یارم چه خوش بود عتاب و ناز دلدارم چه خوش بود

“Sevgilimin azarlayışı, nazlanması ne de hoştu evvel gün o sevgilimin yüzü ne de güzeldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 282, G. 670, b.1

تو ناز کنی و یار تو ناز چون ناز دو شد طلاق خیزد

“Sen nazlanırsın, sevgilin de nazlanır; naz iki oldu mu ayrılık meydana çıkar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 293, G. 702, b.5

چون فاتحه دهدمان گاهی فتوح و گه گه گر فاتحه شویم او از ناز برنخواند

“Bazen Fatiha veriyor bize de feyzler ihsan ediyor, gâh bir saman çöpü veriyor ancak, alçaltıyor bizi; fakat biz Fatiha olduk mu da nazlanıyor, okumuyor bile bizi o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 344, G. 847, b.9

من در تو نظر کرده تو چشم بدزدیده زان ناز و کرشم تو صد فتنه و شور و شر

“Ben baştanbaşa göz kesilirim de sen bana hırsızlamaca bakarsın ancak; senin bu nazından, edandan yüzlerce fitneler ve kargaşalıklar meydana gelir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 410, G. 1033, b.5

شکار را به دو صد ناز می برد این شیر شکار در هوس او دوان قطار قطار

“O arslan, yüzlerce nazlar ederek avlar avını; avlar ona avlanma hevesiyle katar katar koşuşup dururlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 450, G. 1138, b.9

ای تو بداده در سحر از کف خویش باده ام ناز رها کن ای صنم راست بگو که داده ام

“Ey her seher çağı, eliyle bana şarap sunan, nazı bırak da güzelim, doğru söyle, sundum de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 545, G. 1409, b.2

کار او ناز و کار ما لایه است گر ننالیم پس چه کار کنیم

“Onun işi nazlanmak, bizim işimizse yalvarmak; feryat etmeyelim de ne iş edelim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 664, G. 1764, b.2

گوید قوی کن دل مرم از خشم و ناز آن صنم اول قدح دردی بخور وانگه بین پایان من

“Der ki: Gönlünü sağlam tut, o güzelin hışmından, nazından ürkme; önce bir kadeh tortulu şarap iç de sonuma bak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 681, G. 1806, b.11

به پهلویم نشین برچفس بر من رها کن ناز و آن خواهی پیشین

“Yanıma otur, yaklaş bana; nazı bırak, o eski huylardan vazgeç.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 681, G. 1806, b.11

از شیوه و ناز تو مشغول شده جانم مکر تو به پنهانی خود کار دگر کرده

“Canım, işvelerinle oyalanıyor, hilen, düzeninse gizlice bir başka işe sokuyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 865, G. 2313, b.3

از جنگ سوی ساز آوز ناز و خشم باز آ ای رخت های خود را از رخت ما نورده

“Ey eşyalarını, eşyalarından ayıran, savaşı bırak da uzlaşma yoluna gel, nazdan, öfkeden vazgeç artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 892, G. 2398, b.3

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s. 1084, G. 2934, b. 17; s. 1095, G. 2964, b. 4; s. 1133, G. 3063b. 12; s. 1144, G. 3087, b. 3; s. 1161 G. 3133, b. 11.

31. **Heşm** (خشم): “Kahr sıfatlarının zuhuru denilir” (Küllîyât-i Irâkî, s.412)

95

Dîvân-ı Kebîr’de 128 defa zikredilen “*Heşm*” kelimesinin 35 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*sevgilinin öfkesi*”, “*padişahın gazabı*”, “*Tatar’a benzeyen gamın kızması*”, “*o güzelin hışmı*”, “*padişahın kızgınlığı*” gibi terkip ve anlamlarda kullanılmıştır. Allah’ın kullarının bazılarına lütufta bulunarak bazısında kahr sıfatlarıyla tecellilerini gösterir. Bütün zorluklar ve karşısına çıkan engellerin sâliki kemâle ulaştıracağı beyitlerden anlaşılmaktadır.

از خشم و حسد جان را بیگانه مکن با دل آن را مگذار این جا وین را بمخوان تنها

“Kızgınlığa kapılıp, hasede düşüp de şu garip canı, gönüle yabancı etme, onu burada bırakıp da yalnız gönlü götürme!”

Dîvân-ı Kebîr, s. 81, G. 84, b.3

میان ابروی خود چون گره زند از خشم گره گره شود از غم دل فکار چرا

“Öfkelenildi de kaşlarını çattı mı, yaralı gönül deritten düğüm düğüm olur; neden?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 136, G. 235, b.6

بیش مگو راز که دلبر به خشم جانب من کز نگرستن گرفت

“Sırdan daha fazla bahsetme; çünkü sevgili bana doğru hiddetli hiddetli bakmaya koyuldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 229, G. 508, b.11

⁹⁵ Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 167.

جز غمزه چشم شه جز غصه خشم شه والله که نیندیشد هر زنده که جان دارد

“And olsun Allah'a ki canı olan her diri, padişahın bakışından başka bir şey düşünmez, padişahın gazabına uğramak gussasından başka bir gussaya düşmez.”⁹⁶

Dîvân-ı Kebîr, s. 260, G. 603, b.4

از خشم مخای هیچ کس را تا خشم خدا تو را نخاید

“Hiç kimseyi öfkeyle çiğneme de Allah'ın gazabı da seni çiğnemesin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 299, G. 717, b. 6

نگردم از هوشش گر بیارد از سر خشم به سوی جان و دلم در شمار هر مو سنگ

“Kızsa da saçının telince canıma, gönlüme taşlar yağdırsa gene onun aşkından vazgeçmem.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 517, G. 1329, b. 14

خشم شهان گه عطا خنجر و گرز می زند من به سخاش می کشم من به عطاش می زنم

“Padişahlar ihsan yerine kızarlar da hançer saplarlar, gürz vururlar; bense onu cömertlikle çekerim, ihsanda bulunmak için döverim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 544, G. 1405, b. 12

ز عکس حلم تو تسلیم باشیم ز عکس خشم تو اندر نبردیم

“Senin hilminin aksiyle teslim olmuşuz; öfkenin aksiyle savaşa girişmişiz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 584, G. 1528, b. 3

⁹⁶ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı, C. II, s. 38.

اگر تار غمت خشم و ترکیی آرد به عشق و صبر کمر بسته همچو خرگاهم

“Tatar'a benzeyen gamın, kızar da yağmaya başlarsa ben, tıpkı otağ gibi aşkla, sabırla kemerimi kuşanmışım, ayak direr dururum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 652, G. 1728, b. 10

گوید قوی کن دل مرم از خشم و ناز آن صنم اول قدح دردی بخور وانگه ببین پایان من

“Der ki: Gönlünü sağlam tut, o güzelin hışmından, nazından korkma; önce bir kadeh tortulu şarap iç de sonuma bak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 681, G. 1806, b. 11

خشم کسی کند کی او جان و جهان ما بود خشم مکن تو خویش را مسخره جهان مکن

“Bizim canımız, bizim cihanımız olan kişi kızabilir ancak; öfkelenip de kendini dünyaya maskara etme.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 695, G. 1843, b. 8

لاله رخ افروخته وز خشم شد دل سوخته سنبله پرسود و کزگردن ز اندیشه گران

“Lâlenin yüzü parlıyor, padişahın kızgınlığından gönlü yanmış, başak faydalarla dolu, fakat derin bir düşünceyle boynunu eğmiş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 729, G. 1940, b. 33

ای خشم کرده دیدار برده این ماجرا را یک دم رها کن

“Ey öfkelenip yüzünü gizleyen dost; şu olaya bir son ver, görün artık bir soluk.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 784, G. 2091, b. 4

از حلاوت ها که هست از خشم و از دشنام او می ستیزم هر شبی با چشم خون آشام او

“Onun kızıışında, onun sövüşünde öylesine bir tat var ki her gece kan içen gözleriyle kavga ediyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 824, G. 2196, b. 1

خشم هرگز برنخیزد جز ز کبر و ما و من هر دو را چون نردبان زیر آر و بر افلاک شو

“Kızgınlık, ancak ululuktan, benlikten doğar; ikisini de bas üstlerine de göklere ağ.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 825, G. 2198, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 825, G. 2198, b. 3-4-5-6; s. 842, G. 2248, b. 5; s. 866, G. 2313, b. 6-7; s. 875, G. 2348, b. 1; s. 892, G. 2398, b. 2; s. 910, G. 2451, b. 3-4; s. 950, G. 2555, b. 2; s. 991, G. 2671, b. 2; s. 994, G. 2677, b. 8; s. 1012, G. 2727, b. 3; s. 1013, G. 2729, b. 1; s. 1118, G. 3025, b. 4; s. 1136, G. 3070, b. 1-3.

32. **Kîn** (کین): “Kahariyet sıfatının baskın durumda olmasına denilir.”(Külliyât-i Irâkî, s. 412)⁹⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 58 defa kullanılan “*Kîn*” ıstılâhının 14 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. Bu ıstılâh “*sevgilinin kızması*”, “*denizin kızması kin gütmesi*”, “*gönlünü kinlerle doldurma*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Kur’an-i Kerîm ‘de “O kulların üzerinde kahr sahibidir”⁹⁸ ayetinde anlaşıldığı gibi Yüce Allah Kahr yolu ile kullarının nefislerinden arındırır. Sufiler, Hakk’ın lütufnun tecellisini nasıl gönül hoşluğu ile karşılıyorsalar kahrı da aynı şekilde tecelli olark karşılaması olarak belirtilmiştir.

دست خود بر سر رنجور بنه که چونی از گناهش بمیندیش و به کین دست مخا

“Nasılsın diye başına elini koy; kabahatini aklına getirme onun; öfkeyle elini ısırma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 111, G. 167, b. 2

⁹⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 218; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i İrfânî*, s. 675.

⁹⁸ En’am, 61. ayet.

به صورت یار من چون خشمگین شد دلم گفت اه مگر با من به کین شد

“Sevgilim görünüşte kızdı bana; gönlüm, eyvah dedi, kinlendi bana sevgili.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 283, G. 678, b. 1

زهی لذت نوشین زهی لقمه دندان است و چه شیرین پر از مهر و پر از کین چه تلخ

“Acı mı acı, tatlı mı tatlı; sevgilerle, esirgemelerle doludur, kinle dolu; ne de lezzetlidir, ne de dişe dokunacak lokmadır o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 710, G. 1887, b. 6

گر بحر با تو کوشد در کین تو بجوشد آتش کن آب او را در در و گوهرش زن

“Deniz savaşı, sana kin güder de o kinle coşuşarsa suyunu ateş haline getir onun, incisine, mercanına saldır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 764, G. 2038, b. 3

یا آنک ماجرا نکنی به هر فرصتی یا برکنی ز خویش تو آن کین تو به تو

“Ya fırsat bulunca gürültüyü bırak, sabret yahut da o kat kat kini çıkar gönlünden.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 837, G. 2237, b. 2

کجا اسرارین آمد دمی کز کبر و کین آمد حیاتی کز زمین آمد بود در بحر بیچاره

“Kibirle, meydana gelen, nereden bir soluk olsun, sırları göreceksin? Yeryüzünden ortaya çıkan yaşayış, denizde çaresizdir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 860, G. 2294, b. 3

اگر زخمی زنی از کین به قصد این دل مسکین بزن که زخم بردارد چه باید کرد بیچاره

“Kinle yaralayacaksın yarala şu yoksul gönlü, katlanır, ne yapsın o çaresiz ?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 860, G. 2295, b. 6

از سر کین درگذر بوسه ده ای لب شکر بر سر هر خاک سر گر ننهادم مده

“*Kinden vazgeç, ey şeker dudaklı, öpücük ver; her toprağa baş koymazsam verme.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 893, G. 2402, b. 7

اگر کفری و گر دینی اگر مهری و گر کینی همو را بین همو را دان یقین می دان که با اوئی

“*İster küfür, ister din ol; ister sevgi, ister kin ol; onu gör, onu bil, iyiden iyiye bil ki onunlasın sen.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 934, G. 2513, b. 13

نه در ابروی تو چینی نه در آن خوی تو کینی به عدو گوید لطف که بنینی و بناتی

“*Ne kaşlarını çatarsın, ne huyunda huşunda kin var; düşmana bile lûtfun, oğullarımız, kızlarımız değil misiniz der.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1043, G. 2813, b. 13

تو اگر لطف گزینی و اگر بر سر کینی همه آسایش جانی همه آرایش عیدی

“*İster lûtf et, ister kin güt; tümünden canımızın sağlığı sensin; tümünden bayramımızın süsü, sensin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1045, G. 2820, b. 2

فهرست یاد کینی با لطف ساتکینی اندر بهشت و آنگه در شعله های ناری

“*O badyanın lûtfu varken kini, kibri hatırlamak hiç de doğru değil; hem cennette olasın, hem de ateş yalımları içinde; olamaz böyle şey.*”⁹⁹

Dîvân-ı Kebîr, s. 1092, G. 2952, b. 5

⁹⁹ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, C. II, s. 422.

به سوی بحر رو ای ماهی و مکش خود را تو با سعادت و اقبال خود چه در کینی

“Ey balık, denize doğru git, kendini çekme; sen mutluluklarlasın, kendi devlatinlesin; ne diye kinlere düşersin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1139, G. 3078, b. 9

دل را بروم، ملک تو کنم تا تو دل خود پر کین نکنی

“Gönüle giderim, sana yurt olarak veririm; tek sen gönlünü kinlerle doldurma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1247, G. 3361, b. 7

33. **Ceng** (جنگ): “Maddi ve manevi belalar ile Hakk’ın kulunu denetlemesine denilir” (Külliyât-i Irâkî, s. 412).¹⁰⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 133 defa zikredilen “*Cenk*” kelimesinin 57 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır. “*kendimizle savaş*”, “*savaş zamanı*”, “*düşman ile savaş*”, “*arslanlann savaşı*” “*savaş*” gibi tekipler ve anlamlarda ile kullanılan bu ıstılâh ile Yüce Allah’ın kulunu çeşitli belalar ve sıkıntılar vererek onun zor zamanında inancını ve itaatini göstermesini istediğini böyle imtihan ettiğini belirtmektedir. Ayette belirtildiği gibi “İnsanlar, imtihandan geçmeksizin, inandık demekle kurtuluvereceklerin mi zannediyorlar”¹⁰¹. Beyitlerde de sufilerin hayr’ın da şer’in de O’dan olduğunu bildikleri için bunları lütuf olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

تدبیر صدرنگ افکنی، بر روم و بر زنگ افکنیو اندر میان جنگ افکنی، فی اصطناع لا یری

“O gözlere görünmeyen usta, seni işe koşar da yüz çeşit, renk renk tedbirlere düşersin, aydınlıklara kavuşursun, karanlıklarda kalırsın, bu arada savaşlara bile katlanırsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 8

¹⁰⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 87; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 125; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 294.

¹⁰¹ Ankebut, 2. ayet.

تا جنگ کنند و راست آرند تقدیر و قضای مستوی را

“Savaşirlar da yerinde takdir edilen buyruk yerini bulur gider.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 92, G. 116, b. 9

امتزاج روح ها در وقت صلح و جنگ ها با کسی باید که روحش هست صافی صفا

“Barış ve savaş çağında da canların, canı tertemiz bir dostlukla karışması, onunla dost olması gerek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 108, G. 158, b. 1

چون تغییر هست در جان وقت جنگ و آشتی آن نه یک روحست تنها بلکه گشتستند

جدا

“Can, barış çağında, savaş çağında değişti, bir can değildir aksine ayrı ayrı canlardır”.

Dîvân-ı Kebîr, s. 108, G. 158, b. 2

پایان جنگ آمد آواز جنگ آمد یوسف ز چاه آمد ای بی هنر به رقص آ

“Savaşın sonu geldi, çeng sesi geldi, Yusuf kuyudan kurtuldu, ey marifetsiz kişi, oyuna gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 118, G. 189, b. 8

به آب ده تو غبار غم و کدورت را به خواب درکن آن جنگ را و غوغا را

“Gam, keder tozunu sula, yatıştır; o savaşı, kavgayı uykuya yatır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 127, G. 212, b. 20

چو جنگ صلح شود صلح جنگ پس می بین صناعت کف آن کردگار دانا را

“Savaş barış oldu, barış savaş kesildi mi seyret her şeyi bilen; dilediği gibi işleyen elinin sanatını.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 218, G. 218, b. 10

چنان که جنگ کند روی زرد با صفرا چنان که راه ببندد حشیش دریا را
“Sanki sarı yüz safrayla savaşmada, sanki bir saman çöpü denizin yolunu kesmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 130, G. 218, b. 14

به جو چه گویم کای جو مرو چه جنگ کنم برو بگو تو به دریا مجوش ای دریا
“İrmağa, ey ırmak, akma mı diyeyim? Ne diyeyim, nasıl savaşayım onunla? Hadi, git de denize coşma ey deniz de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 227, b. 9

شراب داد خدا مر مرا تو را سرکا چو قسمتست چه جنگست مر مرا و تو را
“Allah bana şarap verdi, sana sirke; kismet buymuş, ne benim çekişmeme lüzum var, ne senin çekişmene.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 134, G. 229, b. 1

باقی همه بو و نقش و رنگست باقی همه جنگ و ننگ و نامست
“Bundan ötesi hep şekildir, hep renk; bundan başkası hep savaştır, hep nam kaygısı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 184, G. 381, b. 7

گر نه دل های شما مختلفند در من از جنگ اثرها ز کجاست
“Savaştan eserler var bende; gönülleriniz aykırı değilse bu tesirler neden ileri geliyor?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 184, G. 433, b. 3

در تو چو جنگ باشد گویی دو لشکر است در تو چو جنگ نبود دانی که لشکر است
“Sende savaş oldu mu sanki iki ordu vardır, fakat savaş olmazsa bilirsin ki ordu, bir tek ordudur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 210, G. 458, b. 5

چو شیرى سوى جنگ آید دل او چون نهنگ آید بجز خود هیچ نگذارد و با خود نیز بستیزد

“Bir timsah gönliyle arslan gibi savaşa girmeli; kendinden başka kimseyi bırakmamalı; sonra savaşmak kendisiyle de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 251, G. 574 b. 4

شد جنگ و نظر آمد شد زهر و شکر آمد شد سنگ و گهر آمد شد قفل و کلید آمد

“Savaş öldü, zafer geldi. Zehir yok oldu, şeker geldi. Taş ortadan kalktı, mücevher geldi. Kilit kalmadı, anahtar geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 262, G. 612, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 322, G. 798, b. 1; s. 343, G. 844, b. 9; s. 346, G. 857, b. 5; s. 377, G. 935, b. 3; s. 399, G. 997, b. 7; s. 412, G. 1036, b. 3; s. 443, G. 1123, b. 9-10; s. 515, G. 1324, b. 4-5; s. 516, G. 1327, b. 1-5; s. 516, G. 1338, b. 1; s. 517, G. 1331, b. 3; s. 518, G. 1332, b. 3; s. 554, G. 1433, b. 14; s. 559, G. 1450, b. 3-4; s. 568, G. 1479, b. 7; s. 623, G. 1648, b. 1; s. 633, G. 1673, b. 13; s. 735, G. 1961, b. 6; s. 775, G. 2066, b. 4; s. 793, G. 2117, b. 3-8; s. 800, G. 2134, b. 1; s. 804, G. 2142, b. 2; s. 816, G. 2176, b. 14; s. 855, G. 2280, b. 16; s. 899, G. 2422, b. 1; s. 916, G. 2464, b. 28-30; s. 927, G. 2495, b. 4; s. 1002, G. 2700, b. 2; s. 1036, G. 2794, b. 6; s. 1078, G. 2912, b. 6; s. 1124, G. 3041, b. 8; s. 1245, G. 3356, b. 9-11-12-13; s. 1221, G. 3299, b. 5; s. 1222, G. 3303, b. 3.

34. **Şulh** (صلح): “Amel ve ibadetlerin kabul edilmesine denilir.” (Küllîyât-i Irâkî, s. 412)¹⁰²

Dîvân-ı Kebîr’de 37 defa kullanılan “*Şulh*” kelimesinin 12 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*suyunu ateşle barışması*”, “*kavuşmayla ayrılışın uzlaşması*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Yüce Allah’a yapılan ibadetlerin kabul edildiğinden hiç bir kul emin olamaz fakat yinede ümitvardırlar. Daima nefisleri ile bir

¹⁰² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 323; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 583; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 533.

mücadele halin dedirler bu mücadelenin şidetinin fazla olması onların ibadetlerinin kabul olunması ihtimalini artırdığı bu beyitlerde belirtilmektedir.

چو جنگ صلح شود صلح جنگ پس می بین صنعت کف آن کردگار دانا را

“Savaş barış oldu, barış savaş kesildi mi seyret her şeyi bilen; dilediği gibi işleyen elinin sanatını.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 218, G. 218, b. 10

یک صفت از لطف شه آن جا که پرده برگرفت آب و آتش صلح کرد و گرگ دایه میش بود

“Padişahın lûtfundan bir tanesini söyleyeyim: Perdeyi kaldırıncı, su ateşle barıştı; kurt, koyuna dadı kesildi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 312, G. 755, b. 5

بکن مجاهده با نفس و جنگ ریشاریش که صلح را ز چنین جنگ ها مدد باشد

“Nefsinle pençe pençeye savaş, barışa bu çeşit savaşlar yardım eder ancak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 377, G. 935, b. 3

تا عشق تو بگرفتم سودای تو پذیرفتم با جنگ تو یکتاام با صلح تو همدستم

“Senin aşkına tutulalı, senin sevdanı kabul edeli seninle savaştan ayrırım, tekim; seninle barışa eş oldum ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 559, G. 1450, b. 4

جمله گل ها صلح جو و خار بدخو جنگ جو خیز ای وامق تو باری عهد عذرا تازه کن

“Bütün çiçekler barış aramada ve kötü huylu diken savaş aramada; kalk ey Vâmık, bari Azrâ ile ettiğin ahdi sen yenile.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 738, G. 1961, b. 6

صلح بده جان مرا و مرا کز جهت توست همه جنگ من

“Bütün savaşım senin için; canıma da bir barış ihsan et, bana da.

Dîvân-ı Kebîr, s. 793, G. 2117, b. 8

وصل و هجران صلح کرده کفر ایمان یک شده بوی وصل شاه ما اندر صبا آمیخته

“Kavuşmayla ayrılış uzlaşmış; küfürle iman bir olmuş; padişahımızın kavuşma kokusu seher yeline karışmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 883, G. 2371, b. 4

ای صلح داده جنگ را وی آب داده سنگ را چون این گل بدرنگ را در رنگ ها می آوری

“Ey savaşa barışı veren, taşa su yürüten, bu kötü renkli toprağı nasıl da renklerle süsleyip ortaya çıkarıyorsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 900, G. 2428, b. 7

خمیره ی سرکه ز شکر صلح خواست شکر که پذیرفت شکر آشتی

“Sirke küpü, şekerle barışmak ister; şükürler olsun ki şeker de kabul etti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1222, G. 3302, b. 2

صلح درآ، این قدر آخر بدانک کرد کنون جبر و قدر آشتی

“Sen de barış, sonucu şu kadar bil ki şimdi cebrail ile kader bile barıştı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1222, G. 3302, b. 9

بس کن کین صبح مرا، دایمست نیست مرا بهر سپر آشتی

“Yeter; biz daima barıştayıp; barışı bir kalkan olsun diye kullanmıyoruz biz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1222, G. 3302, b. 10

جنگ است نیمم با نیم دیگ هین صلح شان ده تا چند پایی

“Bedenimin yarısı, öbür yarısıyla savaşıyor; hadi, barıştır onları ne zamana kadar eğleşeceksin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1245, G. 3356, b. 9

35. **Perde (برده):** “Âşık ile maşuk arasında olan engele derler. Maşuk için yolun araçlarındandır” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 412).¹⁰³

Dîvân-ı Kebîr’de 412 defa zikredilmiş olan “Perde” kelimesinin 198 tanesi Irâkî’nin kullandığı “Perde” anlamdadır, Bu istilâh “gönül perdesi”, “gece perdesi”, “karanlık perdesi”, “aşk perdesi”, “söz perdesi”, “yücelik perdesi”, “feyz perdesi”, “zir perdesi”, “hicaz ve kerem perdesi” gibi terkiplerle kullanılmıştır. Yüce Allah ile kul arasında yetmiş bin perde vardır. İnsanın nefsi, mal, mülk, dünya sevgisi vs.bazısı ise Allah’a ait tecelliler ise nurâni perdelerdir. Sâliklerin bütün çabası ve isteği aradaki engellerin yok olmasıdır.

در پاکی بی مهر و کین در بزم عشق او نشین در پرده منکر بین آن پرده صدمسمار را

“Sevgiden de, kinden de temiz olarak onun aşk meclisinde otur da münkirin görmemesi için gerilmiş perdeye bak, o perde yüzlerce mihla perçinlenmiştir de”.¹⁰⁴

Dîvân-ı Kebîr, s. 58, G. 24, b. 19

ای از ورای پرده ها تاب تو تابستان ما ما را چو تابستان ببر دل گرم تا بستان ما

“Ey ışıġı perdeler ardından gelen sevgili, ışıġın yaz mevsimi bize, yaz mevsimi gibi gönlümüz ateşli, ta gül bahçemize dek çek götür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 29, b. 1

¹⁰³ Bkz. Uludaġ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 285; Cebecioġlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 500; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 212.

¹⁰⁴ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, C.I, s. 50

کمر فضل خمشی کش نبود خوف و رجا ای خمشی مغز منی پرده آن نغز منی

“Ey susmak, benim özüm sensin, o güzelimin perdesi sensin, susmanın en az ihsanı, korkunun ve ümidin de yok olup gitmesidir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 38, b. 4

گفتم خود آن نشود عاشق پنهان چیست که آن پرده شود پیش صفاها

“Âşıktan gizlenen o değil mi ki dedim... Bunca temizliğe karşı o perde de nedir dedim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 53, b. 5

ز گریه ابر نیسانی دم سرد زمستانی چه حیل کرد کز پرده به دام آورد مستان را

“Nisan bulutunun ağlayışından, kışın soğuk soluğundan, ne hileler yaptı perde ardında da sonucu, tuzağa düşürdü; sarhoşları?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 4

آن جان و جهان آمد وان گنج نهان آمد وان فخر شهان آمد تا پرده درد ما را

“O cihanın canı geldi, o gizli hazine geldi, o padişahların bile övündükleri güzel perdemizi yırtmak için geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 73, b. 8

چون رعد نه ای خامش چون پرده تست این هش وز صبر و فنا می کش طوطی خطابی را

“Gök gürlemesi gibi sen de susmuyorsun; çünkü şu akıl sana bir perdedir; sabret, yokluğa daîr konuşan şu dudu kuşunu öldür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 83, G. 91, b. 10

نی بیچاره چه داند که ره پرده چه باشد دم نایبست که بیننده و داناست خدایا

“Çaresiz, zavallı ney, perdenin yolu nerde; ne bilsin; gören de neyzenin soluğudur, bilen de Tanrım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 83, G. 94, b. 7

در میان پرده خون عشق را گلزارها عاشقان را با جمال عشق بی چون کارها
“*Kan perdesi içinde âşıklara gül bahçeleri var; âşıkların sebepsiz aşkan güzelliğiyle bir başka işleri var.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 99, G. 132, b. 1

یوسفان را مست کرد و پرده هاشان بردرید غمزه خونی مست آن شه خمار ما
“*O meyhaneci, o şaraplar sunan padişahımızın kanlı bakışları, Yusufuları sarhoş etti, perdelerini yırttı, onların.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 100, G. 136, b. 2

از ورای صد هزاران پرده حسنش تافته نعره ها در جان فتاده مرجبا شه مرجبا
“*Güzelliği yüz binlerce perdenin ardından parlayıp vurmuş da can naralar atmaya başlamış: Merhaba padişahım, merhaba.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 103, G. 144, b. 6

از ورای پرده ها تو گشته ای چون می از او پرده خوبان مه رو را دریدستی دلا
“*Onun yüzünden şaraba dönmüşsün; perde ardında gizlenen ay yüzlülerin perdelerini yırttın ey gönül.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 104, G. 147, b. 2

پرده صبرم فراق پای دارت خرق کرد خرق عادت بود اندر لطف این مخراق را
“*Sabır perdemi yırttı şu sürüp giden ayrılığın; zâti bu mihrakın lûtfu da âdetleri yırtmak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 106, G. 151, b. 16

چو فرستاد عنایت به زمین مشعله ها را که بدر پرده تن را و بین مشعله ها را
“*Allah yardımı beden perdesini yırttı da meşaleleri gör diye yeryüzüne meşaleler gönderdi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 109, G. 161, b. 1

ز بهر غیرت آموخت آدم اسما را بیافت جامع کل پرده های اجزا را

“Tanrı, kıskançlığından Âdem'e her şeyin adını öğretti de Âdem, Tanrı yüzüne perde olan bütün kâinat cüzlerini varlığın tümü olarak gördü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 130, G. 218, b. 1

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s. 131, G. 220, b. 8; s. 133, G. 227, b. 12; s. 136, G. 235, b. 11; s. 138, G. 241, b. 5; s. 173, G. 345, b. 4; s. 176, G. 355, b. 10; s. 179, G. 366, b. 11; s. 184, G. 382, b. 4; s. 192, G. 406, b. 8; s. 194, G. 412, b. 6; s. 194, G. 413, b. 3; s. 197, G. 423, b. 11; s. 199, G. 429, b. 11; s. 210, G. 457, b. 1-2-3; s. 210, G. 458, b. 9; s. 215, G. 472, b. 2; s. G. 221, 486, b. 16; s. 225, G. 499, b. 7; s. 227, G. 505, b. 4; s. 229, G. 509, b. 16; s. 235, G. 525, b. 12; s. 235, G. 527, b. 8; s. 237, G. 533, b. 5; s. 238, G. 534, b. 7; s. 242, G. 548, b. 11; s. 251, G. 572, b. 1; s. 251, G. 574, b. 4; s. 253, G. 579, b. 9; s. 258, G. 596, b. 4-6; s. 264, G. 616, b. 3; s. 268, G. 631, b. 4; s. 272, G. 642, b. 2; s. 274, G. 648, b. 7; s. 275, G. 651, b. 10; s. 277, G. 657, b. 3; s. 288, G. 690, b. 7; s. 306, G. 735, b. 1; s. 307, G. 738, b. 1; s. 307, G. 739, b. 3-6; s. 307, G. 740, b. 3; s. 308, G. 743, b. 2; s. 312, G. 755, b. 2; s. 312, G. 755, b. 5; s. 321, G. 782, b. 13; s. 321, G. 783, b. 8; s. 323, G. 788, b. 8; s. 357, G. 884, b. 1; s. 359, G. 890, b. 1; s. 360, G. 892, b. 8; s. 367, G. 911, b. 4; s. 368, G. 914, b. 22-23-24-27; s. 378, G. 938, b. 3; s. 388, G. 964, b. 10; s. 398, G. 993, b. 7; s. 417, G. 1048, b. 27; s. 425, G. 1076, b. 1; s. 430, G. 1088, b. 6; s. 436, G. 1100, b. 8; s. 442, G. 1120, b. 1; s. 443, G. 1123, b. 1-2-7; s. 443, G. 1124, b. 4; s. 445, G. 1130, b. 6; s. 446, G. 1132, b. 1; s. 448, G. 1135, b. 8; s. 455, G. 1151, b. 6; s. 457, G. 1156, b. 2; s. 473, G. 1199, b. 5; s. 473, G. 1200, b. 9; s. 485, G. 1205, b. 8; s. 487, G. 1244, b. 5; s. 497, G. 1273, b. 7; s. 500, G. 1284, b. 5; s. 521, G. 1341, b. 3; s. 533, G. 1376, b. 16; s. 535, G. 1382, b. 2; s. 538, G. 1383, b. 5; s. 540, G. 1394, b. 4; s. 553, G. 1433, b. 9; s. 557, G. 1443, b. 1; s. 558, G. 1446, b. 4; s. 565, G. 1468, b. 11; s. 569, G. 1480, b. 14; s. 569, G. 1482, b. 3; s. 570, G. 1484, b. 4; s. 572, G. 1496, b. 5; s. 590, G. 1548, b. 8; s. 591, G. 1551, b. 8; s. 602, G. 1584, b. 6; s. 612, G. 1615, b. 4; s. 615, G. 1624, b. 12; s. 617, G. 1629, b. 12; s. 628, G. 1660, b. 5; s. 629, G. 1664, b. 1-2-5-6-7; s. 632, G. 1670, b. 4; s. 634, G. 1675, b. 7; s. 634, G. 1676, b. 9; s. 642, G. 1700, b. 5; s. 656, G. 1739, b. 4; s. 665, G. 1765, b. 3; s.

673, G. 1789, b. 4; s. 674, G. 1790, b. 17; s. 674, G. 1791, b. 4; s. 685, G. 1820, b. 2; s. 703, G. 1864, b. 1; s. 704, G. 1866, b. 6; s. 707, G. 1877, b. 2; s. 708, G. 1879, b. 4; s. 709, G. 1884, b. 4; s. 711, G. 1891, b. 3; s. 721, G. 1919, b. 1; s. 728, G. 1937, b. 6; s. 734, G. 1949, b. 4; s. 737, G. 1959, b. 9; s. 738, G. 1963, b. 1; s. 753, G. 2002, b. 14; s. 756, G. 2010, b. 3; s. 756, G. 2011, b. 5; s. 758, G. 2019, b. 6; s. 766, G. 2053, b. 2; s. 773, G. 2061, b. 6-7; s. 782, G. 2086, b. 3; s. 788, G. 2104, b. 1-7; s. 790, G. 2110, b. 7; s. 804, G. 2147, b. 10; s. 812, G. 2165, b. 11; s. 818, G. 2181, b. 9; s. 834, G. 2224, b. 13; s. 840, G. 2245, b. 9; s. 841, G. 2248, b. 3; s. 862, G. 2301, b. 4; s. 865, G. 2311, b. 1; s. 870, G. 2331, b. 6; s. 875, G. 2348, b. 7; s. 878, G. 2354, b. 6; s. 893, G. 2401, b. 17; s. 896, G. 2410, b. 3; s. 897, G. 2414, b. 1-2-3-4-5-6-7 ; s. 900, G. 2428, b. 6; s. 906, G. 2440, b. 20; s. 920, G. 2475, b. 4; s. 926, G. 2494, b. 11; s. G. 2519, b. 9-21; s. 940, G. 2525, b. 6-11; s. 955, G. 2564, b. 11; s. 958, G. 2573, b. 1; s. 963, G. 2590, b. 1; s. 965, G. 2596, b. 8; s. 974, G. 2626, b. 18; s. 985, G. 2653, b. 5; s. 986, G. 2656, b. 2; s. 996, G. 2685, b. 2; s. 1013, G. 2728, b. 26; s. 1034, G. 2788, b. 3; s. 1039, G. 2807, b. 14-41; s. 1045, G. 2820, b. 4; s. 1043, G. 2871, b. 3; s. 1240, G. 3346, b. 1.

36. **Ḥicāp (حجاب):** “Âşık tarafından herhangi bir sebeble âşıkı maşuktan ayıran engele denilir” (Külliyât-i Irâkî, s. 412).¹⁰⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 205 defa kullanılan “*Ḥicāp*” kelimesinin 76 tanesi Külliyât-i Irâkî’deki anlamıyla kullanılmıştır. Bu ıstılâh “*yücelik perdesi*”, “*nefis perdesi*”, “*gönül perdesi*”, “*gayp perdesi*”, “*söz perdesi*”, “*güzellik perdesi*”, “*zir perdesi*” gibi terkiplerle kullanılmıştır. *Hicâp*, kulun kalbinde bulunan onu Allah’tan uzaklaştıran, onun tecellileri görmesini engelleyen bir perde olarak değerlendirilmiştir.

¹⁰⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 168; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 275; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 311.

یک بار دگر حجاب بردار یک بار دگر برآ از این جا

“Bir kere daha kaldır örtüyü; bir kere daha ortaya çık burdan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 93, G. 118, b. 8

بار دیگر سر برون کن از حجاب از برای عاشقان دنگ را

“Şaşırp kalmış âşıkların hatırı için bir kerecik daha perdeden baş çıkar;”

Dîvân-ı Kebîr, s. 113, G. 171, b. 2

عجب مدار اگر جان حجاب جانانست ریاضتی کن و بگذار نفس غوغا را

“Şaşma buna, can, sevgilinin perdesidir; riyazata dal, vazgeç şu nefse uyup kavgalara düşmeden.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 136, G. 233, b. 13

از نور آن نقاب چو سوزید عالمی یا رب چگونه باشد آن شاه بی حجاب

“O örtünün ışığı bile âlemi yakıp yandırıyor; yarabbi, o padişah örtüyü açarsa hal ne olur?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 161, G. 309, b. 4

گر شما محرم ضمیر نه اید فاسالو هن من وراء حجاب

“Gönüllere mahrem değilseniz onları perdenin arkasından sorun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 163, G. 317, b. 8

چون حجاب چشم دل شد چشم صورت لاجرم شمس تبریزی حجاب شمس تبریزی شدست

“Gönül gözünün hicabı, baş gözünü de uykuya daldırdı; Özetle Tebrizli Şems, perde oldu Tebrizli Şems'e.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 399, b. 6

کبر و منی خلق حجاب تو می شود در سایه بود از تو کسی کو منی نداشت

“Halkın kibri, benliği, sana perde oluyor; kibirli olmayan kişi senin sayene sığmıyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 208, G. 453, b. 4

درون بیضه چو آن مرغ پر و بال گرفت بدانک بیضه از این پس حجاب اوست بدست

“O kuş, yumurtanın içinde kanatlandı mı, bil ki artık yumurta ona perdedir, kötüdür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 220, G. 484, b. 3

در این سلام مرا با تو دار و گیر جداست دمی عظیم نهان ست و در حجاب خداست

“Bu selâmda seninle bir başka işim, bir başka alışverişim var; bu selâm, pek büyük gizli bir sır, Allah perdesi altında gizlenmiş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 221, G. 488, b. 1

بس کن زیرا که حجاب سخن پرده به گرد تو تنیدن گرفت

“Yeter artık; çünkü söz perdesi çevrene perde örmeye başladı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 229, G. 509, b. 16

تیغ حجابست رها کن حجاب بر رخ من گرم بزن یک دو مشت

“Kılıç da perdedir, bırak perdeyi; yüzüme hızlıca bir iki yumruk at.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 231, G. 514, b. 4

این سخن فرع وجودست و حجابست ز نفی کشف چیزی به حجابش نبود جز مردود

“Hâlbuki bu söz, varlığın parça buçuğudur; yokluğa perdedir. Bir şeyi örtüsü olduğu halde apaçık göstermeyeyse imkân yoktur; kabul edilmez böyle şey.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 324, G. 790, b. 8

در خامشیست تابش خورشید بی حجاب خاموش کاین حجاب ز گفتار می رسد

“Güneşin perdesiz parlıtısı, sükûttadır; sus, çünkü bu perde, sözden meydana geliyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 352, G. 870, b. 14

آن شاهراه غیب بر آن قوم بسته بود وان ماه زنگ ظلم به زیر حجاب شد

“Gayb âleminin ana yolu zaten o kavme kapanmıştı, o kapkara zulüm Ay'ı da bulut altına girdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 355, G. 880, b. 3

بسا سوال و جوابی که اندر این پرده ست بدین حجاب ندیدی خلیل را نمرود

“Bu perdede çok soru ve cevap vardır; bu perde yüzünden Nemrud, Halil'i göremedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 368, G. 914, b. 23

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 371, G. 921, b. 1-2-3-4-5-6-7-8-9; s. 403, G. 1009, b. 3; s. 408, G. 1023, b. 3; s. 418, G. 1052, b. 2; s. 426, G. 1077, b. 9; s. 427, G. 1082, b. 2; s. 428, G. 1084, b. 12; s. 434, G. 1097, b. 2; s. 442, G. 1120, b. 8; s. 445, G. 1128, b. 6; s. 449, G. 1137, b. 2; s. 450, G. 1139, b. 4; s. 452, G. 1144, b. 5; s. 465, G. 1176, b. 8; s. 521, G. 1340, b. 5; s. 521, G. 1342, b. 3; s. 545, G. 1409, b. 4; s. 591, G. 1551, b. 8-9; s. 603, G. 1587, b. 7; s. 632, G. 1672, b. 5; s. 662, G. 1756, b. 6-7; s. 671, G. 1784, b. 5; s. 679, G. 1800, b. 12; s. 685, G. 1817, b. 11; s. 701, G. 1860, b. 5; s. 736, G. 1956, b. 7; s. 750, G. 1992, b. 13; s. 767, G. 2046, b. 20; s. 770, G. 2072, b. 6; s. 788, G. 2104, b. 7; s. 805, G. 2147, b. 11; s. 823, G. 2192, b. 5; s. 840, G. 2243, b. 6; s. 849, G. 2265, b. 15; s. 894, G. 2404, b. 4; s. 938, G. 2519, b. 48; s. 941, G. 2528, b. 1; s. 983, G. 2645, b. 7; s. 1014, G. 2729, b. 11; s. 1031, G. 2778, b. 4; s. G. 2797, b. 3; s. 1089, G. 2944, b. 45; s. 1091, G. 2949, b. 3; s. 1103, G. 2984, b. 14; s. 1110, G. 3001, b. 7; s. 1133, G. 3061, b. 3; s. 1249, G. 3364, b. 7.

37. **Nikāb** (نقاب): “Mâşuğun kendi iradesiyle âşığı arasına koyduğu engele denilir” (Külliyât-i Irâkî, s. 412).¹⁰⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 43 defa kullanılan “*Nikāb*” kelimesinin 20 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamda zikredilmiştir. Bu ıstılâh “yüz örtüsü”, “gece örtüsü”, “güzellik örtüsü” ve “görünmezlik örtüsü” gibi terkiplerle kullanılmıştır. Kullun Allah’a ulaşmasını engelleyen engeldir. En büyük engel yine insanın içinde olan nefsi, dünya sevgisi ve maddiyattır.

جمالش آفتاب آمد جهان او را نقاب آمد ولیکن نقش کی بیند بجز نقش و نگاری را

“Yüzü güneştir, dünyaysa o yüze bir perde; fakat resim, şekil, resimden başka ne görebilir ki?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 57, b. 5

نطق آن بادست کآبی بوده است آب گردد چون بیندازد نقاب

“Söz de önce su olan o yeldir, örtüyü kaldırdı mı suya döner.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 159, G. 304, b. 16

بگشاد نقاب بی نشانی وین عالم بانشان چه می شد

“İzi belirmez, görünmez örtüsünü açtı; şu izi beliren, eseri görünen âleme ne oldu?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 159, G. 304, b. 16

آن جا حسنی نقاب بگشود پیراهن حسن ها قبا بود

“Orda öylesine bir güzellik örtüsünü açtı, bütün güzellik gömlekleri bir elbise kaldı gitti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 303, G. 724, b. 9

¹⁰⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 277; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 482, Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât-i ve Tā‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 769.

نقاب از روی سرخ او فروکش که در پرده حمیرا داری امروز

“Yüzünden çek örtüyü; çünkü perde ardında bir Humeyrâ'n var bugün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 469, G. 1187, b. 5

شب چیست نقاب روی مقصود کای رحمت و آفرین بر آن روش

“Gece nedir? Maksat yüzünün örtüsü; rahmetler, afezinler o yüze.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 486, G. 1241, b. 17

ای مه نقاب روی او ای آب جان در جوی او بر رو دویدن سوی او زان آب جو آموختم

“Ey yüzünün örtüsü ay olan, Ey ırmağından can suyu akan sevgili... Yüz üstü koşmayı o ırmaktan öğrendim ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 534, G. 1378, b. 2

بگشا نقاب از رخ که رخ تو است فرخ تو روا مبین که با تو ز پس نقاب گویم

“Yüzündeki örtüyü aç; kutlu bir yüziün var, seninle perde ardından konuşmamı reva görme.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 614, G. 1621, b. 7

در زیر نقاب شب این زنگیکان را بین با زنگیکان امشب در عشرت جان بنشین

“Gece perdesinin ardındaki şu Zencicikleri bir seyret, bu gece Zenciciklerle can işretine dal.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 708, G. 1880, b. 1

امروز نقاب از رخ خود ماه برانداخت بر طلعت خورشید و مه و زهره فزود او

“Bugün Ay gibi yüzünden perdeyi kaldırdı; ışıyla Güneş'ten de, Ay'dan da, Zühre'den de üstün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 849, G. 2265, b. 8

خلاصه دو جهان است آن پری چهره چو او نقاب گشاید فنا شود زهره

“O peri yüzlü, iki dünyanın da hulâsasıdır; yüzünün örtüsünü açtı mı Zühre bile yok olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 898, G. 2417, b. 1

براندازد نقابی را نماید آفتابی را دهد نوری خدایی را کند او تازه انشایی

“Yüzünün örtüsünü açar; bir güneşi gösterir, yıkık yere bir ışıktır verir, yeniden düzer.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 950, G. 2552, b. 6

گدازد هر دو عالم بحر گیرد چون آن مه رو براندازد نقابی

“O Ay yüzünden perdeyi açtı mı, iki dünya da erir, deniz olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 993, G. 2676, b. 7

تو خوش لعلی ولیکن زیر کانی تو بس خوبی ولیکن در نقابی

“Güzel bir lâ'lsin sen, fakat maden altındasın; çok güzelsin sen, ama perde ardındasın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1007, G. 2713, b. 12

بگشای نقاب و در فروبند ماییم و تویی و خانه خالی

“Yüzündeki örtüyü aç, kapıyı ört; biz varız, bir de sen varsın, evde kimse yok.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1013, G. 2728, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 1021, G. 2748, b. 2; s. 1052, G. 2839, b. 4; s. 1102, G. 2982, b. 2; s. 1123, G. 3037, b. 6.

38. **Bām** (بام): “Tecelli mahallisine denilir” (Külliyât-i Irâkî, s. 412).¹⁰⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 248 defa kullanılmış olan “*Bām*” kelimesinin 91 tanesi Külliyât-i Irâkî’de kullandığı anlamdadır. Bu ıstılâh “*dama çıkmak*”, “*damda dolaşmak*”, “*damın kıyısı*”, “*gökyüzü damı*”, “*can damı*”, “*devlet damı*”, “*aşkın damı*”, “*evin damı*”, “*saray damı*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

منم ناکام کام تو برای صید و دام تو گهی بر رکن بام تو گهی بگرفته صحرا را

“*Muradının muratsızıyım, senin avın olmak, senin tuzağına düşmek için; gâh damındayım senin, gâh çölün yolunu tutmuşum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 61, b. 2

درآ در گلشن باقی برآ بر بام کان ساقی ز پنهان خانه غیبی پیام آورد مستان را

“*Gel, gir ölümsüzlük gül bahçesine; yücel, o madenin damına ey sâkî; çünkü görünmez gizlilik evinden de sürdü, sarhoşları.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 7

گر تو عودی سوی این مجمر بیا ور برانندت ز بام از در بیا

“*Ödağacıysan buhurdana gel, damdan atarlarsa seni kapıdan düş, gir içeriye.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 115, G. 179, b. 1

تو مرغ چارپری تا بر آسمان پری تو از کجا و ره بام و نردبان ز کجا

“*Dört ayaklı kuşsun sen, ta göğe uçar gidersin; sen neredensin, damın, merdivenin yolu nereden?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 128, G. 215, b. 5

¹⁰⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 65; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 83.

چگونه چرخ نگردد بگرد بام و درش که آفتاب و مه از نور او کنند سخا

“Onun damının, kapısının çevresinde nasıl dönüp dolaşmazlar; Güneş ve Ay onun ışığından cömertlik etmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 129, G. 217, b. 16

منم کبوتر او گر براندم سر نی کجا یرم یرم جز که گرد بام و سرا

“Onun güverciniyim ben; beni sürse, kovsa bile evinin damının çevresinden başka nereye uçabilirim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 133, G. 226, b. 16

به حق آن سرای دولت بخش بنمایم ز دور بام تو را

“O devletler bağışlayan sarayının hakkı için, uzakıktan bir görevim damını senin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 141, G. 248, b. 8

برو به بام بالا از بهر الصلا را گل چیدنست امشب می خوردنست امشب

“Yücelik damına çık herkese seslenmek için; gül devşirilecek gece bu gece, şarap içilecek gece bu gece.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 159, G. 305, b. 2

ای خواجه یکی سر تو از این بام فروکن کاندل رخ خوب تو ز اقبال نشانه ست

“Ey ev sahibi, bir kerecik olsun şu damdan başını eğ; güzelim yüziünde devlet izi var çünkü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 168, G. 332, b. 7

که ما را نردبان زرین و سیمین نه‌د چون قصد ما بر بام یارست

“Merdivenimiz altından, gümüşten olduğu için maksadımız sevgilinin damına çıkmaktır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 177, G. 357, b. 2

خاموش کن و ز پای بنشین چون مستی و این کنار بامست

“*Sus da otur; çünkü sarhoşsun, burası da dam kıyısı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 184, G. 381, b. 8

عقل و عشق و معرفت شد نردبان بام حق لیک حق را در حقیقت نردبانی دیگرست

“*Akıl, aşk, bilgi, Hak damının merdivenidir ama Hakk’a ulaşmak için gerçekte başka bir merdiven vardır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 185, G. 384, b. 5

ز دام چند بپرسی و دانه را چه شدست به بام چند برآیی و خانه را چه شدست

“*Ne zamana kadar hep tuzağı soracaksın; yeme ne olmuş ki? Ne zamana kadar dama çıkacaksın, eve ne olmuş?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 222, G. 491, b. 1

پیر خرابات چو آن شور دید بر سر بام آمد و از بام جست

“*Meyhane pîri, bu coşkunluğu görünce dama çıktı, damdan atladı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 231, G. 516, b. 5

سر فروکن یک دمی از بام چرخ تا زخم من چرخ ها در پای چرخ

“*Bir soluk, gökyüzü damından başını eğ de bak; bak da gökyüzü döşemesinde döndükçe döneyim ben.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 233, G. 522, b. 6

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 234, G. 525, b. 2; s. 235, G. 526, b. 1; s. 239, G. 536, b. 12; s. 240, G. 539, b. 4; s. 240, G. 540, b. 4; s. 242, G. 547, b. 3; s. 237, G. 564, b. 2; s. 249, G. 568, b. 11; s. 254, G. 582, b. 5; s. 274, G. 648, b. 4; s. 288, G. 692, b. 2; s. 317, G. 771, b. 7; s. 350, G. 865, b. 3; s. 368, G. 914, b. 25; s.

378, G. 939, b. 11; s. 382, G. 950, b. 6; s. 384, G. 955, b. 2; s. 384, G. 955, b. 2; s. 390, G. 971, b. 13; s. 394, G. 982, b. 9; s. 409, G. 1029, b. 3; s. 410, G. 1033, b. 3; s. 439, G. 1112, b. 5; s. 442, G. 1119, b. 5; s. G. 1120, b. 3; s. 459, G. 1162, b. 2; s. 462, G. 1171, b. 5; s. 474, G. 1201, b. 3; s. 504, G. 1296, b. 5; s. 519, G. 1336, b. 6; s. 534, G. 1377, b. 3; s. 542, G. 1396, b. 5; s. 578, G. 1512, b. 1; s. 581, G. 1515, b. 4; s. 589, G. 1546, b. 5-6; s. 610, G. 1608, b. 2; s. 618, G. 1633, b. 7; s. 647, G. 1714, b. 1; s. 653, G. 1732, b. 1; s. 674, G. 1791, b. 7; s. 717, G. 1907, b. 2; s. 720, G. 1916, b. 1; s. 733, G. 1948, b. 7; s. 768, G. 2047, b. 5; s. 807, G. 2153, b. 3; s. 818, G. 2180, b. 5; s. 824, G. 2195, b. 8; s. 831, G. 2216, b. 3; s. 836, G. 2231, b. 4; s. 836, G. 2231, b. 4; s. 845, G. 2257, b. 14; s. 846, G. 2258, b. 23; s. 860, G. 2295, b. 5; s. 865, G. 2310, b. 4; s. 871, G. 2334, b. 9; s. 904, G. 2437, b. 7; s. 915, G. 2463, b. 4; s. 936, G. 2519, b. 5; s. 942, G. 2531, b. 4; s. 943, G. 2533, b. 17; s. G. 2557, b. 4; s. 956, G. 2569, b. 7; s. 977, G. 2631, b. 2; s. 985, G. 2651, b. 6; s. 986, G. 2656, b. 7; s. 1002, G. 2702, b. 4; s. 1003, G. 2704, b. 1; s. 1014, G. 2730, b. 6,7; s. 1015, G. 2733, b. 17; s. G. 2823, b. 1; s. 1047, G. 2825, b. 1; s. 1050, G. 2834, b. 9; s. 1091, G. 2948, b. 9; s. 1112, G. 3007, b. 1; s. 1122, G. 3035, b. 1.

39. **Hāne (خانه):** “Zatın zatı, vücudun gaybeti” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 413).¹⁰⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 564 defa kullanılmış olan “*Hāne*” kelimesinin 135 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu istilâh “*gönül evi*”, “*beden evi*”, “*aşk evi*”, “*sır evi*”, “*erenin evi*”, “*güzellik evi*”, “*varlık evi*”, “*şah evi*”, “*kulluk evi*”, “*can evi*” şeklinde kullanmıştır.

آوارگی نوشت شده خانه فراموش شده آن گنده پیر کابلی صد سحر کردت از دغا

“*Avareliği bir şerbet gibi içmişsin; evin yolunu unutmuşsun; o Kâbilli büyücü karı, kötülüğünden sana çok büyüler yapmış olacak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 55, G. 17, b. 6

¹⁰⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 158; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 252.

جانيست چون شعله ولی دودش ز نورش بیشتر چون دود از حد بگذرد در خانه ننماید ضیا

“Yalım gibi bir can, fakat dumanı nurundan fazla; duman da haddim aştı mı evdeki ışığı göstermez olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 59, G. 26, b. 4

درآ در گلشن باقی برآ بر بام کان ساقی ز پنهان خانه غیبی پیام آورد مستان را

“Gel, gir ölümsüzlük gül bahçesine; yücel, o madenin damına ey sâkî; çünkü görünmez gizlilik evinden de sürdü, sarhoşları.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 7

درون خانه دل او ببیند ستون این جهان بی ستون را

“Gönül evinin içinde, şu direksiz dünyanın direğini görsün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 87, G. 101, b. 11

چون خانه روی ز خانه ما با آتش و با زبانه ما

“Nasıl oluyor da bizim ateşimizle, bizim alevimizle evimizden kalkıyor da evine gidebiliyorsun sen?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 94, G. 121, b. 1

عزلت گه چیست خانه دل در دل خو گیر ساکنی را

“Kimin yalnızlık bucağıdır gönül evi? Gönülde oturmayı huy edin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 94, G. 122, b. 13

در خانه دل همی رسانند آن ساغر باقی هنی را

“O içimi tatlı ölümsüzlük sağrağmı gönül evinde sunar dururlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 94, G. 122, b. 14

در خانه دل جز او نگنجد دل داند رشک انبیا را

“Gönül evine ondan başkası sığmaz; peygamberlerin kıskançlığını gönül bilir ancak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 95, G. 123, b. 11

خانه بازآ عاشقا تو زوترک عمر خود بی عاشقی باشد هبا

“Ey âşık, tezce gel eve; aşksız ömür geçirmek, ömrü heba etmektir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 113, G. 172, b. 6

ای خان و مان بمانده و از شهر خود جدا شاد آمدیت از سفر خانه خدا

“Ey evden barktan ayrılan, şehrinden cüda düşen, Tanrı evinin yolculuğundan hoş geldin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 121, G. 199, b. 1

مالیده رو و سینه در آن قبله گاه حق در خانه خدا شده قد کان آمנסا

“O Tanrı kible gâhına yüzünü, gözünü sürdün, Tanrı evine girdin, “Giren aman bulur, kurtulur” sırrına erdin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 121, G. 199, b. 3

ای در ما را زده شمع سرایی درآ خانه دل آن توست خانه خدایی درآ

“Ey kapımızı çalan, evin ışığı sen; buyur; gönül evi senindir, ev sahibi sensin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 209, b. 1

خانه و نشان شده تاریک و تنگ چونک بردیم یکی دم ضیا

“Bilginler ne oldu, yazarlar ne oldu? Şu dîvânda artık bir tek dev bile bulamazsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 143, G. 252, b. 11

بنگر به خانه تن و بنگر به جان من از جام عشق او شده این مست و آن خراب

*“Beden evine bak, canımı seyret; aşk şarabıyla bu sarhoş olmuş, öbürü yıkılmış
yerlere döşenmiş.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 161, G. 310, b. 2

درآ تا خرقة قالب دراندازم همین ساعت درآ تا خانه هستی بپردازم همین ساعت

*“Gel de şu anda beden hırkasını atalım; gel de şu anda varlık evini dümdüz edelim
gitsin.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 165, G. 324, b. 1

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s. 168, G. 332, b. 10; s. 175, G. 351, b. 1; s. 179, G. 366, b. 5; s. 181, G. 371, b. 10; s. 190, G. 394, b. 7; s. 196, G. 421, b. 6; s. 198, G. 427, b. 1; s. 207, G. 450, b. 16; s. 208, G. 454, b. 3; s. 213, G. 465, b. 6; s. 216, G. 474, b. 6; s. 249, G. 567, b. 11-12; s. 252, G. 576, b. 1; s. 262, G. 611, b. 2; s. 266, G. 625, b. 3; s. 272, G. 644, b. 1; s. 674, G. 648, b. 3-4-5; s. 276, G. 653, b. 6; s. 302, G. 727, b. 1; s. 716, G. 769, b. 4; s. 324, G. 791, b. 6; s. 333, G. 816, b. 6; s. 238, G. 830, b. 5; s. 348, G. 861, b. 4; s. 350, G. 865, b. 12; s. 357, G. 881, b. 3; s. 370, G. 918, b. 6; s. G. 923, b. 8; s. 378, G. 939, b. 6; s. 383, G. 952, b. 7; s. 390, G. 970, b. 7; s. 390, G. 971, b. 4; s. 394, G. 982, b. 4; s. 399, G. 996, b. 9; s. 399, G. 997, b. 7; s. 407, G. 1020, b. 1; s. 410, G. 1031, b. 4-5; s. 411, G. 1033, b. 11; s. 581, G. 1519, b. 7; s. 584, G. 1527, b. 2; s. 589, G. 1545, b. 4; s. 619, G. 1634, b. 7; s. 629, G. 1663, b. 5; s. 632, G. 1670, b. 6; s. 647, G. 1716, b. 5; s. 650, G. 1725, b. 8; s. 653, G. 1731, b. 7; s. 664, G. 1771, b. 1; s. 664, G. 1774, b. 2; s. 671, G. 1785, b. 7; s. 672, G. 1788, b. 2; s. 677, G. 1794, b. 20; s. 678, G. 1799, b. 1; s. 684, G. 1817, b. 4; s. 692, G. 1839, b. 6; s. 696, G. 1846, b. 1-3-9; s. 701, G. 1859, b. 5; s. 718, G. 1909, b. 4; s. 722, G. 1919, b. 8-9; s. 728, G. 1937, b. 9; s. 737, G. 1960, b. 1; s. 740, G. 1966, b. 19; s. 754, G. 2005, b. 4; s. 765, G. 2040, b. 3; s. 767, G. 2046, b. 30; s. 775, G. 2065, b. 3; s. 776, G. 2069, b. 1; s. 789, G. 2108, b. 1-2-5-6; s. 808, G. 2154, b. 7; s. 829, G. 2212, b. 3; s. 831, G. 2217, b. 3; s. 831, G. 2218, b. 3; s. 832, G. 2220, b. 3; s. 840, G. 2243, b. 2; s. 854, G. 2278, b. 1; s. 861, G. 2298, b. 6; s. 864, G.

2309, b. 12; s. 867, G. 2319, b. 1; s. 872, G. 2339, b. 6; s. 875, G. 2346, b. 6; s. 880, G. 2363, b. 6; s. 881, G. 2364, b. 5; s. 908, G. 2444, b. 10; s. 913, G. 2457, b. 10; s. 929, G. 2499, b. 12; s. 931, G. 2505, b. 4; s. 939, G. 2522, b. 4; s. 945, G. 2537, b. 3; s. 946, G. 2541, b. 2; s. 961, G. 2582, b. 7; s. 962, G. 2584, b. 6-7; s. 978, G. 2587, b. 1; s. 978, G. 2633, b. 1; s. 1012, G. 2726, b. 6; s. 1019, G. 2742, b. 5; s. 1030, G. 2775, b. 10; s. 1031, G. 2778, b. 15; s. 1037, G. 2796, b. 1, ; s. 1043, G. 2816, b. 14; s. 1051, G. 2838, b. 1; s. 1059, G. 2860, b. 7; s. 1084, G. 2934, b. 3; s. 1100, G. 2996, b. 4; s. 1109, G. 2997, b. 9; s. 1114, G. 3012, b. 13; s. 1134, G. 3064, b. 4; s. 1148, G. 3101, b. 9.

40. **Mestūrī** (مستوری) : “Ermişler ve peygamberler de dahil olmak üzere kainatta hiç kimsenin ulaşamadığı ilahi mahiyetin en uç noktası” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).¹⁰⁹

Külliyât-î Şems-i Tebrîzî’de 5 defa zikredilen “*Mestūrī*” kelimesinin 3 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*gizleniş perdesi*”, “*gizlenmek*” gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kul ile Allah’ın arasındaki sırrın kıyamet gününe kadar devam edeceğini ona erişen kisenin olmadığını belirtmiştir.

زهی لطف و زهی نوری زهی حاضر زهی دوری چنین پیدا و مستوری کند منقاد صورت را

“*Ne de lûtuftur, ne de nur; ne de hazırdir, ne de uzak; böylece açık meydandadır da gene de gizlidir; şekli râm eder.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 74, G. 63, b. 6

غنچه چو مستوریان کرده رخ خود نهان باد کشد چادرش کای سره رو برگشا

“*Gonca kapanıp gizlenen kadınlar gibi yüzünü gizlemiş; fakat yel, hadi be güzelim, aç yüzünü diye çarşafını çekiyor.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 211, b. 6

¹⁰⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 245; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 430; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 722.

يعقوب برون آمد از پرده مستوری يوسف که زليخا را پرده بدرید آمد

“Yakub, gizleniş perdesinden dışarı çıktı; Zelîhâ'nın perdesini yırtan Yusuf ulaştı.

Dîvân-ı Kebîr, s. 268, G. 631, b. 4

41. **Teberri** (تبرّی): “Amel ve ibadetlerin rededilmesine denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s.413).

“Teberri” ıstılâhı *Dîvân-ı Kebîr*’de hiç kullanılmamıştır.

42. **Sulṭānî** (سلطانی): “Durum ve amellerin ceryanına denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).

Dîvân-ı Kebîr’de 53 defa kullanılmış olan “*Sulṭānî*” kelimesi genellikle Yüce Allah’ı ve Bazısında ise Şems-i Tebrîz-i’yi kastetmiştir. Irâkî’nin kullandığı bu anlamda kullanılmamıştır.

43. **Ser-keşî** (سرکشی): “İlahi idarenin hükmüyle sâlikin iradesine ve muradına muhalefet etmesi” (*Külliyât-ı Irâkî*, s. 413).¹¹⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 14 defa kullanılan “*Ser-keşî*” kelimesinin 2 tanesi Irâkî’nin kullandığı serkeşlik anlamındadır.

این همه لطف و سرکشی قسمت خلق چون شود این همه حسن و دلبری بر بت ما چرا بود

“Bu kadar lütuf, bu kadar serkeşlik, nasıl olur da halka kısmet olur? Bütün bu güzellik, bu gönül alıcılık neden gönlümüze nasip olur?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 246, G. 560, b. 2

¹¹⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 134; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 560.

چون سرکشی آغازی یا اسب جفا تازی دست کی رسد در تو گر پای نیفشاری

“Serkeşliğe girişir de ceфа atına biner, koşarsan, ayaklarını sıktın mı kimin eli ulaşır sana?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 965, G. 2597, b. 4

44. **Tundî** (تندی): “Aşığa olan kahharlık sıfatına denilir öyleki İlahi hükümle olur, bir gereksinim için değil” (Küllîyât-i Irâkî, s. 413).

Dîvân-ı Kebîr’de 10 defa geçen “*Tundî*” ıstılâhının 7 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. Bu ıstılâh “*keskinlik*”, “*öfkeli olmak*”, “*sertlik*” gibi terkip ve anlamda kullanılmıştır.

این تن اگر کم تندى راه دلم کم زندى راه شدى تا نبدى این همه گفتار مرا

“Bu beden az öfkeli olsaydı gönül yolum da az vurulurdu, derken yol olurdu da bütün bu sözlerim olmazdı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 64, G. 37, b. 8

زین سپس با من مکن تیزی تو ای شمشیر حق زانک از لطف تو ز آتش تندى و تیزی شدست

“Bundan sonra ey Hakk’ın kılıcı, elimde keskin olma; çünkü senin lûtfunla ateşten de daha keskin oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 399, b. 4

وان دفع گفتنت که برو شه به خانه نیست وان ناز و باز و تندى دربانم آرزوست

“Git, padişah evde değil dedin, beni kovdun, kapıcının o nazmı, o sertliğini istiyorum ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 441, b. 5

این همه عربده و تندى و ناسازى چیست نه همه همره و هم قافله و هم زادند

“Bu kadar kavga gürültü, bu kadar sertlik, kabalık, bu kadar uyuşmazlık da ne? Hepsi de aynı yolun yolcusu, aynı kervanın ehli değil mi; hepsinin de azığı aynı azık değil mi?”¹¹¹

Dîvân-ı Kebîr, s. 321, G. 783, b. 3

تسلیم قضا شدم ازیرا مانند قضا تو تندى و تیز

“Kazama teslim oldum; çünkü sen kaza gibi sertsin, kader gibi tizsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 471, G. 1193, b. 5

تند نمود عشق او تیز شدم ز تندیش گفت برو ندیده ای تیزی ذوالفقار من

“Aşk bir körlük gösterdi de keskinleştirdi; keskinleşince de hadi git, sen benim Zül-fekaar'ımın keskinliğini görmemişsin dedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 691, G. 1836, b. 3

اگر بی من خوشی یارا به صد دامن چه می بندى وگر ما را همی خواهی چرا تندى نمی

خندى

“Bensiz hoşsan, iyisen a sevgili, ne diye yüzlerce tuzakla tuttun beni? Eğer, beni istiyorsan ne diye sertsin, ne diye gülmüyorsun?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 954, G. 2554, b. 1

45. **Emîrî** (امیرى): “Sâlikten çok sâlikin iradesine öncelik verilmesine denilir”

(*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).¹¹²

¹¹¹ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, C. II, s. 512.

¹¹² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 122; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ'birât-i İrfânî*, s. 135.

Dîvân-ı Kebîr'de 11 defa kullanılan “*Emîrî*” kelimesini 4 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*padişah*” ve “*emir, beylik*” anlamında kullanılmıştır.

تو رئیس و امیری دم و پند کس نگیری صنما چه زودسیری که ز سیریت خرابم

“*Sen başsın, beysin, kimsenin sözüne bakmazsın, öğüdünü dinlemezsin. Ey güzel ne de erken duymadasın; bu erken duyuşundan yıkıldım.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 614, G. 1622, b. 2

به خواب شب گرو آمد امیری میران چو عشق هیچ نخسبد ز عشق گیرانم

“*Gece, beylerin beyliklerini uykuyla ödünç alır; fakat aşk hiç uyumaz, ben de aşka tutulanlardanım.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 659, G. 1746, b. 8

ما را اسیر کردی اماره را امیری ما را امیر گردان او را غلام گردان

“*Bizi esir ettin şu fakat kötülüğü emreden beyi sensin, bizi bey yap da onu kul et bize.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 763, G. 2033, b. 5

چون مهر جان پذیری بی لشکری امیری هم ملک غیب گیری هم غیب دان بیابی

“*Can güneşini görürsen ordusuz bir padişah olursun, hem gayb mülkünü elde edersin, hem gizli sırları bilene kavuşursun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 659, G. 2931, b. 2

46. **Tuvānāyī** (توانایی): “Seçilmiş kişinin sıfatına denilir.”(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 413)

“*Tuvānāyī*”bu anlamda *Dîvân-ı Kebîr*'de kullanılmamıştır.

47. **Tuvāngerī** (توانگری): “Bütün olgunluk sıfatlarının toplanına denilir”

(*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).¹¹³

Dîvân-ı Kebîr’de “*Tevangerî* “ 3 defa kullanılmış olup yalnızca 1 tanesi Irâkî’nin kullandığı ile anlamdadır.

یک نظری گر وفاست هم صدقات شماست گر برسانی رواست شکر چنین توانگری

“Bir bakmak eğer vefa etmekse bu da sadakan olur; sadaka vermek de yerinde bir iştir; bu kadar zenginsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1115, G. 3015, b. 3

48. **Destgāh** (دستگاه): “Bütün kemal sıfatlarının hasıl olması ve bunların

hepsine hakim olunması” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 413)¹¹⁴

Dîvân-ı Kebîr’de bu ıstılâh 1 defa kullanılmıştır.

گلبرگ ها بر همدگر افتاده بین چون سیم و زر آویزها و حلقه ها بی دستگاه زرگری

“Katmerli gül yapraklarına bak, altınla gümüş gibi nasıl da birbirine karışmış; hiçbir kuyumcunun sanat ocağından çıkmayan mücevherler, halkalar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 900, G. 2428, b. 4

50. **Tevārī** (تواری): “İlahi kuşatma ve çevrelemeye denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s.

413)¹¹⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 8 defa kullanılan “*Tevārī*” ıstılâhının 1 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır.

¹¹³ Seccādī, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât-i ve Tā‘bīrât-i ‘İrfānī*, s. 263.

¹¹⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 104; Seccādī, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât ve Tā‘bīrât-i ‘İrfānī*, s. 102.

¹¹⁵ Seccādī, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât ve Tā‘bīrât-i ‘İrfānī*, s. 262.

خامش کن که تا بگوید حبیب آن سخنان کز همه متواریست

“*Sen sus da gizli olan sözleri dost söyleyin artık.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 230, G. 512, b. 17

50. **Tāḥten** (تاختن): “İlahi gelişe denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).

Dîvân-ı Kebîr’de 25 defa kullanılmış olan “*Tāḥten*” kelimesinin 1 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır.

تاخت رخ آفتاب گشت جهان مست وار بر مثل ذره ها رقص کنان پیش یار

“*Güneşin yüzü vurdu, dünya sarhoşa döndü; her şey, herkes sevgilinin karşısında zerreler gibi oynamaya koyuldu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s.443, G. 1124, b. 1

51. **Türk-tāz** (ترکتاز): “Sülük ilerlediği zaman zahmet ve meşakkat ile bir işin çözüldüğü anda cezebe gelir ve onun yaptıklarını kabul ettiğive onun halinin gerisi maksada ulaşır” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).

Bu ıstılâh *Dîvân-ı Kebîr*’de hiç kullanılmamıştır.

52. **Ġāret** (غارَت): “İlahi cezbe, amel ve ibadet aracılığı olmadan sâlike gelen ve onun muradına erdiren ilahi cezbe denilir.” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).¹¹⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 18 defa kullanılan “*Ġāret*” kelimesinin 7 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*yağma*” anlamında kullanılmıştır.

¹¹⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 143; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 224.

قالت الروح افتخارا اصطفاانا فضله ثم غارت بعد حين من مقال نالها

“Canım övünerek dedi ki: Onun yüceliği bizi seçti; sonra da can, ona ait sözleri kıskandı da sustu”¹¹⁷

Dîvân-ı Kebîr, s. 151, G. 275, b. 19

ما بنده آن شب که به لشکرگه وصلش در غارت شکر همه ما را حشر افتاد

“Kuluyuz o gecenin ki onun avlandığı ordugâhta hepimiz de şeker yağmasındayız.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 272, G. 641, b. 5

از غارت فنا و اجل ایمنست و دور آن کس که رخت خویش سوی انبیا ببرد

“Varını yoğunu peygamberlerin bulunduğu yana çekip götüren, yokluğun yağmasından da emindir, ecelin yağmasından da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 351, G. 868, b. 5

ای دل تو در این غارت و تاراج چه دیدی تا رخت گشادی و دکان بازکشیدی

“Ey gönül, şu yağmada, şu talanda ne gördün ki varını yoğunu döktün, dükkânını bırakıp gittin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 974, G. 2626, b. 1

تبریز شمس دین که بصیرت از او بود چون بر دلم رسید سپاهش به غارتی

“Can gözümüz Tebrizli Şemseddin'in yüzünden açılırken, ordusu nasıl gönlümü yağmaya gelir?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1105, G. 2989, b. 18

¹¹⁷ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, C.III, s. 151.

کی بود آن ای خدا ما شده از ما جدا برده قماشات ما غارت سبحانی

“Ne vakit o an gelecek ki ey Allah’ım, biz bizden ayrılacağız; noksan sıfatlardan yağması bütün kumaşlarımızı talan edip gidecek?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1113, G. 3011, b. 11

غم مخور از دی وز غز و غارت وز در من بین کارگزاری

“Kıştan üzülme, gamdan, yağmadan daralma; iş başarmayı benim kapımdan seyret.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1121, G. 3034, b. 16

53. **Tārāc** (تاراج): “Sâlikin zahiri ve batını bütün hallerinde iradesine denilir”
(*Külliyât-i Irâki*, s. 413).¹¹⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 5 defa kullanıların “*Tārāc*” kelimesinin 2 tanesi Irâkî’nin belirttiği şekilde kullanılmıştır.

هزار خانه به تاراج برد و خوش قنقیست سلامتی همه تاراج آن سلام بود

“Ne de güzel konuk; binlerce evi yağma etti; fakat bütün esenlik, selâmını yağma etmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 378, G. 939, b. 10

ای دل تو در این غارت و تاراج چه دیدی تا رخت گشادی و دکان باز کشیدی

“Ey gönül, şu yağmada, şu talanda ne gördün ki varını yoğunu döktün, dükkânını bırakıp gittin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 974, G. 2626, b. 1

¹¹⁸ Bkz. Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 219.

54. **Āšnāyī** (آشنایی): “Varlıklara bağlı olan Rububiyet ipine ait olmaya denilir.

Halikiyetin mahlûka taaluku gibi” (*Külliyât-i Irâki*, s. 413).¹¹⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 23 defa kullanılmış olan “Āšnāyī” ıstılâhının 10 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamındadır. Bu ıstılâh “âşnalık yolu”, “âşnalık kokusu”, “anne sütüne alışmak”, “âşnalığa alışmak”, “bilindik olmak” gibi terkiplerle kullanılmış bütün bunlardan kasıt benlikten uzaklaşarak Hakk’a yaklaşan sâlikin O’nunla tanışması anlamındadır.

یک به یک بیگانگان را از میان بیرون کنید تا کنارم گیرد آن دم آشنایی سیر سیر

“Tek tek yabancıları çıkarın aradan; o bildiği bir doya doya kucaklayayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 424, G. 1070, b. 4

ما زنده به نور کبریا بایم بیگانه و سخت آشنایم

“Biz ululuk ışıyla diriyyiz; hem yabancıyız biz, hem olaştıya bildik,”

Dîvân-ı Kebîr, s. 599, G. 1576, b. 1

رسول غم اگر آید بر تو کنارش گیر همچون آشنایی

“Gam elçisi geldi mi sana, kucakla onu, tanıdık gibi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 993, G. 2675, b. 3

تو دریایی و می گویی جهان را درآ در من بیاموز آشنایی

“Denizsin sen, dünyaya diyorsun ki: Bana dal da tanışıklığı öğren.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1005, G. 2708, b. 4

¹¹⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 48.

ای بلبل مست از فغانست می آید بوی آشنایی

“*Ey sarhoş bülbül; feryadından bir bilişlik, tanışlık kokusu geliyor.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1027, G. 2766, b. 8

بنگر به نور دیده که زند بر آسمان ها به کسی که نور دادش بنمای آشنایی

“*Gözünün ışığına dikkat et, göklere vurmada, Ona ışıık verenle bildik olmaya bak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1051, G. 2837, b. 10

به خدا تو را نسوزد رخ تو چو زر فروزد که خلیل زاده ای تو ز قدیم آشنایی

“*Allah’a yemin olsun ki seni yakmaz; yüzün altın gibi parlar, çünkü Halil’in oğlusun sen; eskiden beri bildiksin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1053, G. 2840, b. 16

ای آشنای شاهان در پرده سپاهان بنواز جان ما را از راه آشنایی

“*Ey padişahların bildiği, güzel, canımızı İsfahan perdesinden aşinalık yoluyla okşa.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1092, G. 2963, b. 4

چون دید اشک بنده آغاز کرد خنده شد شرق و غرب زنده زان لطف آشنایی

“*Gözyaşlarımı görünce gülmeye koyuldu; o lûtufla aşinalık doğu da doğdu, batı da.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1095, G. 2964, b. 12

چو موسی که نگرفت پستان دایه که با شیر مادر بدش آشنایی

“*Mûsa da dadının memesini almadı, çünkü anasının sütüne alışmıştı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1236, G. 3332, b. 33

55. **Biḡānegī** (بیگانگی): “Hiç bir şeye hiç bir şekilde ihtiyacı olmayan uluhiyet âleminin ihtiyaçsızlığına denilir ki uluhiyet âlemi hiç bir şeye benzememektedir” (*Külliyât-i Irâki*, s. 413).¹²⁰

Dîvân-ı Kebîr'de “*Biḡānegī*” 5 defa kullanılmış olup bunun 4 tanesi Irâki'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*akraba ve yakınların yabancılığı*”, “*tanımazlıktan gelmek*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

در مذهب بی کیشان بیگانگی خویشان با دست بر ایشان آهسته که سرمستم

“*Mezhep kaydından kurtulanların mezhebinde akrabaların yabancılığı, bilmezlikten gelişi bile değersizdir; bir yeldir onlara bu bile; yavaş davran, çünkü sarhoşum ben.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 558, G. 1446, b. 10

چه باشد پیشه عاشق بجز دیوانگی کردن چه باشد ناز معشوقان بجز بیگانگی کردن

“*Âşıkın delilikten başka ne işi gücü var? Sevgililerin nazı da yabancı görünmeden, bilmezlikten gelmeden başka nedir ki?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 698, G. 1448, b. 1

وان دم که بگوید نی در نیش هزار آری بیگانگی خویشی در مذهب بی خویشان

“*Hayır, dedi mi bu sözünde binlerce evet, olur sözü gizlidir; yabancı davranışı bile kendisinden geçmişlerin mezhebinde bildik davranıştır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 705, G. 1869, b. 6

ای دل از عالم چنین بیگانگی هم ز یار آشنا آموختی

“*Ey gönül, âleme gösterdiğin şu yabancılığı da o bildik dosttan öğrendin sen.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1075, G. 2903, b. 4

¹²⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 76; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 102, Seccâdi, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 207.

56. **Tekebbur**(تکبر): “Sâlikin çeşitli amellerine ihtiyacının olmamasına denilir”

(*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).

Dîvân-ı Kebîr’de 1 defa kullanılan “*Tekebbur*” ıstılâhı Irâkî’nin kullandığı anlamdadır.

کبر و تکبر بگذار و بگیر در عوض کبر چنین کبریا

“Kibiri ve kibirlenmeyi bırak da ona karşılık böylesine bir ululuk elde et.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 142, G. 251, b. 3

57. **Şehr** (شهر): “Mutlak varlığa denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 413).¹²¹

Dîvân-ı Kebîr’de 274 defa kullanılan “Şehr” kelimesinin 89 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamda kullanılmıştır. Bu ıstılâh “aşk şehri”, “can şehri”, “mekânsızlık şehri”, “yokluk şehri”, “ayrılık şehri”, “akıl şehri”, “şehir meyhanesi” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

شهر وصلت بوده است آخر ز اول جای دل چند داری در غریبی این دل آواره را

“Gönlün yeri, evelden sonraya vuslat şehriydi; şu garip gönlü daha ne kadar eğleyip duracaksın?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 143, b. 6

در صد هزار منزل تا عالم فنا ما را ز شهر روح چنین جذب ها کشید

“Bizi bu çekişler, can şehrinden çekti, yüz binlerce konağa uğratarak ta yokluk âlemine kadar getirdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 122, G. 200, b. 21

¹²¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 331; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 601; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 513.

که دید ای عاشقان شهری که شهر نیکبختانست که آن جا کم رسد عاشق و معشوق فراوانست

“Kim görmüştür talihli olanların şehrini ey âşıklar? Bir şehir ki oraya âşık az ulaşır, sevgililerse çoktur orda.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 166, G. 325, b. 1

نباشد این چنین شهری ولی باری کم از شهری که در وی عدل و انصافست و معشوق مسلمانست

“Böyle bir şehir bulunmaz ya; fakat şehirliden de saklı; orda adalet var, insaf var; sevgili de Müslüman.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 166, G. 325, b. 3

از شهر مگو که در بیابان موسیست رفیق من و سلواست

“Şehirden bahsetme; çölde yoldaş Musa var, bildircin var, kudret helvası var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 181, G. 371, b. 7

امروز شهر ما را صد رونق ست و جانست زیرا که شاه خوبان امروز در میانست

“Bugün şehrimiz öylesine parlak, öylesine canlı ki; güzeller padişahı aramızda bugün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 400, b. 1

حیران چرا نباشد خندان چرا نباشد شهری که در میانش آن صارم زمانست

“Neden hayran olmaz, nasıl gülmez bir şehir ki orda zamanın eri, kahramanı vardır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 400, b. 2

زان طره های زلف کمرساز بنده را کز شهر درمیدم کهسارم آرزوست

“Alnına dökülen o büküm büküm saçlarını kemer yap, bağla belime; şehirden geldim, dağlara çıkmak istiyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 208, G. 452, b. 18

ما به فلک بوده ایم یار ملک بوده ایم باز همان جا رویم جمله که آن شهر ماست

“Gökteydik biz, meleklerle dosttuk; yine de hemen gidiyoruz, orası zaten bizim şehrimiz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 212, G. 463, b. 2

عشق که شهر خوشیست این همه اغیار چیست حفظ چنین شهر را برج و بدن واجبست

“Aşk güzel bir şehir, fakat bütün bu yabancılar ne? Böyle bir şehri korumak için hisar gerek, burç vaciptir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 215, G. 471, b. 6

کیست در این شهر که او مست نیست کیست در این دور کز این دست نیست

“Kimdir bu şehirde sarhoş olmayan; kimdir bu çağda bu yandan olmayan?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 230, G. 513, b. 1

چه زهره دارد اندیشه که گرد شهر من گردد کی قصد ملک من دارد چو او خاقان من باشد

“Düşüncenin haddine mi düşmüş benim şehrimin çevresinde dolaşmak; hakanım o oldukça saltanatıma kastedebilir mi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 252, G. 578, b. 4

بهل ویرانه بر جغدان منکر که جغدان شهر آبادان چه دانند

“Viraneyi münkir kuzgunlara bırak; kuzgunlar gelişmiş şehir nedir, ne bilirler ki?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 284, G. 680, b. 6

این شهر امروز چون بهشتست می گوید شهریار آمد

“Bugün bu şehir cennete dönmüş; padişah geldi demekte.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 295, G. 707, b. 6

آب حیوان که در آن تاریکیست پر شود شهر و بیابان چه شود

“O karanlıktaki abıhayatla bütün şehir, bütün ova sulan-sa, dolsa ne çıkar?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 339, G. 836, b. 5

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 342, G. 840, b. 11; s. 350, G. 870, b. 10; s. 360, G. 892, b. 1; s. 364, G. 904, b. 2; s. 455, G. 1152, b. 7; s. 471, G. 1194, b. 4; s. 507, G. 1303, b. 6; s. 518, G. 1334, b. 4-5; s. 563, G. 1403, b. 5; s. 571, G. 1490, b. 1; s. 575, G. 1499, b. 1; s. 577, G. 1509, b. 1-2; s. 626, G. 1653, b. 1-4-5-6-7; s. 636, G. 1681, b. 1; s. 640, G. 1695, b. 4; s. 642, G. 1702, b. 3; s. 692, G. 1837, b. 11-12-13; s. 711, G. 1889, b. 10; s. 722, G. 1920, b. 2; s. 726, G. 1933, b. 10; s. 806, G. 2142, b. 3; s. 818, G. 2180, b. 2; s. 825, G. 2201, b. 1; s. 826, G. 2202, b. 9; s. 828, G. 2207, b. 9; s. 863, G. 2306, b. 4; s. 868, G. 2323, b. 4; s. 885, G. 2377, b. 5; s. 897, G. 2413, b. 8; s. 908, G. 2445, b. 15; s. 920, G. 2474, b. 8; s. 934, G. 2514, b. 2; s. 941, G. 2528, b. 6; s. 955, G. 2565, b. 1; s. 978, G. 2634, b. 1-2-3-4-9; s. 991, G. 2669, b. 1; s. 1009, G. 2718, b. 3; s. 1023, G. 2755, b. 6; s. 1045, G. 2820, b. 1; s. 1046, G. 2822, b. 5; ; s. 1094, G. 2958, b. 3; s. 1135, G. 3066, b. 4; s. 1221, G. 3299, b. 3.

58. **Diyeh** (دیه): “Müstear varlığa denilir.” (*Küllîyât-i Irâkî*, s.414)

Dîvân-ı Kebîr’de 1 defa kullanılmıştır. Fakat *Dîvân-ı Kebîr*’de bu anlamda kullanılmamıştır.

59. **Kūy** (کوی): “Kulluk makamına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s.414).¹²²

Dîvân-ı Kebîr’de 182 defa kullanılan “*Kūy*” kelimesinin 66 tanesi Irâkî’nin Kullandığı anlamdadır. Bu ıstılâh “*gönül mahallesi*”, “*aşk mahallesi*”, “*meyhaneci*

¹²² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 223; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 387.

mahallesi”, “*sevgili meyhanesi*”, “*efendi mahallesi*”, “*güzellik yurdu*”, “*köyün toprağı*”, “*taraf mahallesi*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

آن خواجه را در کوی ما در گل فرورفتست پا با تو بگویم حال او برخوان اذا جاء القضا

“*O hocanın ayağı mahallemizde balçığa saplanıp kaldı; sana onun halini söyleyeyim de “Kaza gelince göz kör olur” oku,*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 59, G. 27, b. 1

بر سر کوی تو دلم زار نزار خفت دی کرد خیال تو گذر دید بدان صفت ورا

“*Dün gönlüm, mahallenin başında yorgun uyudu. Hayalin geçti de onu, o halde gördü.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 68, G. 47, b. 9

مخمور و مست گردان امروز چشم ما را رشک بهشت گردان امروز کوی ما را

“*Mahmur, sarhoş bir hale döndür gözümüzü bugün; cennet bile haset etsin köyümüze, o hale çevir köyümüzü bugün.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 119, G. 193, b. 3

یار در این کوی ما آب در این جوی ما زینت نیلوفری تشنه و زردی چر

“*Sevgili şu mahallemizde, su, şu arkımızda, şu deremizde; nilüfer gibi bezenmişsin, fakat neden sarısın?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 127, G. 211, b. 7

دگرگون است کوی اهل تمیز که آن جا رسم طاعاتست و زلات

“*İyi kötüden ayırt edenlerin mahallesi bir başkdır; orda ibadet törenleri de vardır, suç âdetleri de.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 177, G. 360, b. 5

چون بر سر کوی یار خسیم بالین و لحاف ما ثریاست

“Sevgilinin mahallesi başında yattık mı, yastığımız, yorganımız Ülker yıldızıdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 179, G. 364, b. 4

با دوست ما نشسته که ای دوست دوست کو کو کو همی زنیم ز مستی به کوی دوست

“Dostla oturmuşuz, onunlayız da gene ey dost, sürekli nerdesin, nerdesin deyip duruyoruz, dostun mahallesinde, sarhoşluktan dostu aramaya koyulmuşuz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 204, G. 442, b. 8

چون بگذرد خیال تو در کوی سینه ها پای برهنه دل به در آید که جان کجاست

“Hayalin, gönüller mahallesinden geçerken gönül can nerde diye yalınayak kapıya çıkar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 207, G. 450, b. 12

ای صد هزار جان مقدس فدای او کآید به کوی عشق که آن جا مبارکست

“O mübarek aşk mahallesine gelen mukaddes cana yüz binlerce can feda olsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 207, G. 451, b. 4

برون در همه را چون سگان کو بنشان که در شرف سر کوی تو طور سینینست

“Herkesi de köpekler gibi kapı dışında bırak, oraya oturt; senin civarın yücelikte Turu-i Sîna'dır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 218, G. 479, b. 11

بر سر کوی تو مرا خانه گیر کز سر کوی تو گذاریم نیست

“Bulunduğun mahallede ev tut bize; senin mahallenden vazgeçemiyoruz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 227, G. 506, b. 11

چون برسی به کوی ما خامشی است خوی ما زن که ز گفت و گوی ما گرد و غبار می رسد

“*Köyümüze ulaştın mı, susmaktır huyumuz bizim; çünkü dedikodumuzdan toz kalkıyor bizim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 243, G. 549, b. 8

گر زانک سگی خسبد بر خاک سر کویش شیر از حذر آن سگ بگدازد و بگریزد

“*Çünkü onun mahallesinde yatıp uyuyan köpekten arslan bile çekinir, o köpeğin korkusundan erir de kaçıp gider.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 261, G. 606, b. 6

گفتند همه کس به سر کوی تحیر مسکین پسر ادهم تاج و کمر افکند

“*Herkes şaşkınlık mahallesinin başında, yoksul Edhemoğlu dedi, tacını, kemerini attı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 271, G. 640, b. 5

در کوی خرابات مرا عشق کشان کرد آن دلبر عیار مرا دید نشان کرد

“*Aşk, bir çadır gibi meyhane mahallesine kurdu beni; o düzenbaz güzel, gördü de nişanladı beni, oraya dike kodu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 272, G. 643, b. 1

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 290, G. 697, b. 3; s. 316, G. 767, b. 10; s. 799, G. 800, b. 11; s. 333, G. 818, b. 1-5-6; s. 347, G. 858, b. 8; s. 349, G. 862, b. 4; s. 349, G. 862, b. 4; s. 363, G. 902, b. 2; s. 368, G. 913, b. 5; s. 387, G. 964, b. 3; s. G. 1004, b. 3; s. 421, G. 1062, b. 15; s. 430, G. 1089, b. 1; s. 433, G. 1094, b. 5; s. 475, G. 1205, b. 9; s. 480, G. 1220, b. 4; s. 517, G. 1330, b. 5; s. 519, G. 1336, b. 3; s. 534, G. 1379, b. 1; s. 535, G. 1380, b. 7; s. 546, G. 1413, b. 1; s. 573, G. 1495, b. 8; s. 602, G. 1586, b. 4; s. 614, G. 1621, b. 6; s. 642, G. 1702, b. 3; s. 654, G. 1734, b. 7; s. 653, G. 1741, b. 1; s. 680, G. 1803, b. 5; s. 681, G. 1806, b. 2; s. 799, G. 2130, b. 20; s. 821, G. 2188, b. 5; s. 834, G. 2225, b. 3; s. 838, G. 2239, b. 1; s.

840, G. 2245, b. 8; s. 858, G. 2258, b. 5; s. 876, G. 2350, b. 7; s. 923, G. 2483, b. 5; s. 934, G. 2513, b. 9; s. 940, G. 2526, b. 5; s. 950, G. 2553, b. 6; s. 953, G. 2561, b. 2-7; s. 966, G. 2601, b. 5; s. 1010, G. 2722, b. 1; s. 1073, G. 2897, b. 6; s. 1090, G. 2947, b. 4; s. 1113, G. 3011, b. 7; s. 1141, G. 3033, b. 3; s. 1134, G. 3063, b. 3.

60. **Maḥalle** (محله): “Allah’ın kemal sıfatlarıyla sevgiliye ermek” (*Küllîyât-i Irâkî*, s.414).¹²³

Dîvân-ı Kebîr’de 1 defa kulalanılmış olan “*Maḥalle*” kelimesi sevgiliye ulaşmak anlamda kullanılmamıştır.

61. **Āstān** (آستان): Amel ve ibâdetlere denilir (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹²⁴

Dîvân-ı Kebîr’de “*Āstān*” kelimesi 16 defa kullanılmış bunlardan 10 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. Yüce Allah kullarından O’na ibadet etmelerini istemiştir. Çünkü ibadet kulu Hakk’a yaklaştıır, onu kötülüklerde uzaklaştıır, Allah sevgisini arttırır bu yüzden ibadetleri Allah’a yaklaşmak için bir kapının eşiği gibi değerlendirmişlerdir. Bu ıstılâh “eşik”, “*otağının eşiği*”, “*eşiğin izi*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

مرا چو زندگی از یاد روی چون مه توست همیشه سجده گهم آستان خرگه توست

“*Bana yaşayış, Ay gibi yüzünü anmadan gelir; daima secde ettiğim yer, otağının eşiğidir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 222, G. 490, b.1

¹²³ Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 233.

¹²⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 47; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 63.

سرک بر آستان نه همچو مسمار که گردون این چنین سر را نساید

“Çivi gibi başcağızı koy eşiğe; böyle başa gökyüzü yakışmaz ki.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 285, G. 682, b. 11

پس خشم من زان سر بود وز عالم دیگر بود این سو جهان آن سو جهان بنشسته من بر آستان

“Benim öfkem onun yüzünden o âlemden, o. Bu yana, o yana sıçrayan o, bense eşikte oturmuşum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 673, G. 1789, b. 16

بر آستان آن کس بود کو ناطق اخرس بود این رمز گفتی بس بود دیگر مگو درکش زبان

“Eşikte oturan o kişidir ki dilsizdir, fakat söyler; bu remzi söyledin ya, yeter artık, dilini kes.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 673, G. 1789, b. 17

از تبریز شمس دین تا که فشاند آستین خشک نشد ز اشک و خون یک نفس آستان من

“Şemseddin, Tebriz'den yenini sallayalı eşiğim gözyaşlarımle sulandı; bir soluk bile gözyaşı ve kandan kurumadı gitti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 694, G. 1841, b. 8

هر سحری چو ابر دی بارم اشک بر درت پاک کنم به آستین اشک ز آستان تو

“Her seher çağı, kış bulutu gibi kapına gözyaşı yağmuru yağdırmadayım; sonra da yenimle eşiğini silmede, o eşiği gözyaşlarımdan arıtmadayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 807, G. 2152, b. 9

ملک و مردم و پری ملک و شاه و لشکری فلک و مهر و مشتری خجل از آستان تو

“Melek de, insan da, peri de; şah da, ordu da; gök de, Güneş de, Müşteri de senin eşiğinde, senden utandı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 845, G. 2257, b. 7

ای اشک چو رفتی از در چشم آن جا رو و سر بر آستان نه

“*Ey gözyaşı, mademki gözün kapısından çıktın; oraya var da başını eşiğe koy bari.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 879, G. 2359, b. 9

رو خرابی ها نگر در خانه هستی ز عشق سقف خانه در شکسته آستان برخاسته

“*Yürü, yıkık yerleri seyret, varlık evinde aşk yüzünden tavan çökmüş, eşiğin izi bile kalmamış.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 880, G. 2363, b. 6

کتاب حس به دست چپ کتاب عقل دست راست تو را نامه به چپ دادند که بیرون ز آستانستی

“*Duygu kitabı sol elde, akıl kitabı sağ elde; sana sol yanından vermişler kitabı; o yüzden de eşikten dışardasın sen.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 937, G. 2319, b. 49

62. **Durr** (در): “İtaate denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 413).

Dîvân-ı Kebîr’de 199 defa kullanılmış olan “*Durr*” kelimesi 32 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Allah’a yapılan ibadetlerin ona ulaşmak için bir kapı olduğu Allah’a ulaşmak isteyen kişilerinde bunun gereğinin yerine getirmelerini gerektiği anlamda kullanılmıştır. Bu ıstılâh “*kapısının toprağı*”, “*kapı halkası*”, “*kapının eşiğinden*”, “*evin kapılarını*”, “*kapının toprağı*”, “*bağış kapısı*”, “*gök kapısı*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Ayrıca bazı yerlerde “*ez*” edatı anlamında ve “*inci*” (*durr*) anlamında kullanılmıştır.

آب حیات او بین هیچ مترس از اجل در دو در رضای او هیچ ملرز از قضا

“*Ab-ı hayatını gör de ecelden hiç korkma; onun razılık kapısının iki kanadında kazadan hiç titreme.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 67, G. 44, b. 5

سگ گرگین این در به ز شیران همه عالم که لاف عشق حق دارد و او داند وقایت ها

“*Bu kapının uyuz köpeği bile dünyadaki bütün arslanlardan yeğdir; hiç olmazsa Tanrı aşkından konuşur; görüp gözetmeyi bilir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 59, b. 8

درها همه بسته بود بر ما بگشود چو راه داد بی ما

“*Kapıların tamamı yüzümüze kapanmıştı; bize bizziz yol verince hepsini de açtı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 97, G. 128, b. 7

پیش ز نفی وجود خانه خمار بود قبله خود ساز زود آن در و دیوار را

“*Varlığını yok etmeden varlığın bir meyhane kesildi mi hiç? Hadi, çabuk o kapıyı kible edin kendine.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 124, G. 204, b. 7

شرابخانه درآ و در از درون دربند تو از کجا و بد و نیک مردمان ز کجا

“*Meyhaneye gel gir kapıdan da kapıyı içerden kapat; sen nerdesin, adamların iyisi, kötüsü nerde?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 129, G. 215, b. 11

چه نیکبخت کسی که خدای خواند تو را درآ درآ به سعادت درت گشاد خدا

“*Ne şanslı kişisin ki Tanrı çağırdı seni; gir kapıdan kutlulukla, gir kapıdan, Tanrı açtı bu kapıyı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 129, G. 217, b. 1

در صوفی دل ست و کویش جان باده صوفیان ز خم خداست

“*Sûfinin kapısı gönüldür, mahallesi can; sûfîlerin şarabı Tanrı küpünden sunulur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 224, G. 497, b. 2

در صوفی دل ست و کویش جان باده صوفیان ز خم خداست

“Derler ki: İnsanın aslı topraktır, sonunda toprağa karılır, toprak olur gider; bu kapıya toprak olan kişi, nasıl olur da toprak olur imkân mı var buna?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 241, G. 542, b. 9

وقت تنهایی خمش باشند و با مردم بگفت کس نگوید راز دل را با در و دیوار خود

“Sözü insanlara söylerler, yalnızken hiç kimsecik sevgilimin sırrını kapıya, duvara söylemez.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 309, G. 745, b. 12

ای بر در و بام تو از لذت جام تو جان ها به صبح آیند من از همگان زوتر

“Ey kadehindeki lezzet yüziünden canlar kapısına sabah şarabı içmeye üşüşen dost, ben hepsinden de daha erken geldim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 409, G. 1029, b. 3

وظیفه تو رسید و نیافت راه ز در زهی کرم که ز روزن بکردیش آونگ

“Lütfün, ihsanın geldi, fakat kapıdan bir yol bulup giremedi; bu ne kerem ki salkım salkım pencereden sundun onu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 516, G. 1327, b. 4

به تو دیوار نمایم سوی خود در بگشایم به میان دست نباشد در و دیوار برآرم

“Sana duvar görünüyorum de kendime kapı açarım... Arada ne el var, ne kol; öyleyken gene de kapıdan girerim, duvardan aşarım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 610, G. 1609, b. 6

من از این خانه پرنور به در می نروم من از این شهر مبارک به سفر می نروم

“Ben bu nur dolu evden kapıya gitmedim... Ben bu mübarek şehirden yola çıkmadım”

Dîvân-ı Kebîr, s. 626, G. 1653, b. 1

من از این خانه به در می نروم من از این شهر سفر می نروم

“Ben bu evden çıkmam; ben bu şehirden çıkıp yollara düşmem.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 636, G. 1681, b. 1

جز که بر خاک درش ننشینم جز که در جان و دلش نشانم

“Kapısının toprağından başka bir yere oturmam ben; gönlümden, canımdan başka bir yere oturtmam onu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 936, G. 1682, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 936, G. 1684, b. 1; s. 937, G. 1686, b. 7; s. 652, G. 1728, b. 1; s. 709, G. 1883, b. 2; s. 717, G. 1907, b. 3; s. 784, G. 2092, b. 1; s. 793, G. 2117, b. 12; s. 818, G. 2180, b. 5; s. 829, G. 2213, b. 2; s. 843, G. 2253, b. 4; s. 844, G. 2254, b. 5; s. 850, G. 2267, b. 8; s. 862, G. 2302, b. 3; s. 1084, G. 2932, b. 2; s. 1096, G. 2966, b. 3; s. 1156, G. 3121, b. 3; s. 1179, G. 3184, b. 2.

63. **Yār** (یار): “Tüm varlıkların suretlerini oluşturan ilahi sıfatlardır. Sâlikin durumuna bundan daha uygun bir isim yoktur” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 413).¹²⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 1069 defa geçmiş olan “*Yār*” kelimesinin 118 tanesi *Irâkî*’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*sevgilinin mahallesi*”, “*gizli sevgili*”, “*vefâlı dost*”, “*mağaramızın dostu*”, “*sevgilinin nazı*”, “*sevgilinin boyu*”, “*lâtîf sevgili*”, “*yalnızlık arayan dost*”, “*gerçek dost*”, “*kerem sahibi dost*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Yüce Allah’ın yarattığı her şeyde kendisinden bir iz olduğunu her şeyde bir tecelliisi olduğunu, gerçek sevgilinde ulaşılmak isteneninde o olduğu bu ıstılâh ile belirtilmiştir.

¹²⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 386; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 709.

ای جویبار راستی از جوی یار ماستی بر سینه ها سیناستی بر جان های جان فزا

“*Ey doğruluk ırmağı, sen bizim sevgilimizin arkında akıyorsun, sen gönüllerin Turu sînasısın sen canlara can katmadasın.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 12, b. 4

امروز دیدم یار را آن رونق هر کار را می شد روان بر آسمان همچون روان مصطفی

“*Bugün gördüm sevgiliyi, gördüm her işe aydınlık veren güzeli, Mustafâ'nın ruhu gibi göklere yükseliyordu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 56, G. 19, b. 1

ای فصل باباران ما برریز بر یاران ما چون اشک غمخواران ما در هجر دلداران ما

“*Ey yağmur mevsimimiz, sevgililerimizin ayrılığıyla ağlayan kederli âşıklarımız gibi dostlarımıza yağdır yağmurunu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 60, G. 30, b. 1

یار مرا غار مرا عشق جگرخوار مرا یار تویی غار تویی خواجه نگهدار مرا

“*Dostum benim, mağaram benim, ciğerimi yiyen aşkım benim... Dost da sensin, mağara da sen; hoca koru beni.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 64, G. 37, b. 1

حجره خورشید تویی خانه ناهید تویی روضه اومید تویی راه ده ای یار مرا

“*Güneşin odası da sensin, Zühre'nin evi de sen, ümit bahçesi de sensin; yol ver bana ey sevgili.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 64, G. 37, b. 5

ملکت و اسباب کز این ماه رخان شکرین هست به معنی چو بود یار وفادار مرا

“*Seçilecek mülk, şeker gibi ay yüzlülerdir... Sevgili bana vefa etti mi, mülk budur bence.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 39, b. 6

گر شکند پند مرا زفت کند بند مرا بر طمع ساختن یار خریدار مرا

“Öğüt gönlümü kırarsa da bağ beni semirttikçe semirtir. Beni satın alınmış bir sevgili haline sokmak ümidiyle bağlar...”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 39, b. 10

هلا یاران که بخت آمد گه ایثار رخت آمد سلیمانی به تخت آمد برای عزل شیطان را

“*Hadin dostlar, baht geldi, devlet geldi; varı yoğu bağışlama çağı geldi; bir Süleyman geldi şeytanı azletmek için, tahta çıktı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 58, b. 5

گر هست دلش خارا مگریز و مرو یارا کاوّل بکشد ما را و آخر بکشد ما را

“*Dostum, mermer gibi bir yüreğin varsa dayan, kaçıp gitme. Çünkü o önce bizi öldürür, fakat sonra alır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 73, b. 5

ما چنگ زدیم از غم در یار و رخان ما ای دف تو بنال از دل وی نای به فریاد آ

“*Biz gamlara düştük de eşe dosta sarıldık, ey tef, sen de gönülden feryat et, ey ney, inle, feryada gel.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 88, b. 4

چه یاری یابد از یاران همدل کسی کز جان شیرین گشت تنها

“*Tatlı candan ayrılan, gönlü bir dostlardan ne dostluk bulabilir?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 86, G. 99, b. 10

اگر عالم همه عیدست و عشرت برو عالم شما را یار ما را

“*Bütün dünya tamamıyla bayram olsa, neşe dolsa sizin olsun dünya; sevgili bizim olsun, bize yeter.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 93 G. 112, b. 10

او نیز بیرده روی چون گل می بوسد یار را کف پا

“O da gül gibi yüzünü yaklaştırmış, sevgilisinin elini ayağını öpüyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 93 G. 119, b. 11

در چشم تو ظاهرست یارا آخر تو به اصل اصل خویش آ

“Ey dostum, gözüne açık da görünmede işte; sonucu, asîmin da aslına gel sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 94 G. 120, b. 14

چون از بر یار سرکش آیی سرمست و لطیف و دلکش آیی

“Serkeş sevgilinin kucağından gelirken sarhoş, lâtif, gönül çekici bir halde,”

Dîvân-ı Kebîr, s. 94 G. 120, b. 15

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 97, G. 127, b. 3; s. 105, G. 149, b. 10; s. 109, G. 160, b. 8; s. 111, G. 166, b. 4; s. 114, G. 176, b. 1; s. 115, G. 178, b. 10; s. 119, G. 193, b. 4; s. 122, G. 201, b. 9; s. 124, G. 203, b. 4; s. 126, G. 211, b. 7-12; s. 131, G. 222, b. 6; s. 132, G. 224, b. 10; s. 136, G. 235, b. 9; s. 137, G. 237, b. 1; s. 142, G. 252, b. 2; s. 143, G. 254, b. 1; s. 154, G. 290, b. 1; s. 156, G. 296, b. 1; s. 157, G. 299, b. 1; s. 161, G. 311, b. 1; s. 162, G. 312, b. 3; s. 167, G. 329, b. 3; s. 167, G. 330, b. 14; s. 171, G. 341, b. 3; s. 172, G. 345, b. 1; s. 177, G. 358, b. 15; s. 178, G. 364, b. 4-5; s. 186, G. 389, b. 5; s. 187, G. 391, b. 1; s. 191, G. 405, b. 2; s. 197, G. 424, b. 1; s. 198, G. 426, b. 3; s. 199, G. 429, b. 8; s. 205, G. 448, b. 2; s. 212, G. 463, b. 2; s. 243, G. 551, b. 2; s. 250, G. 569, b. 11; s. 256, G. 591, b. 3; s. 260, G. 603, b. 10; s. 292, G. 702, b. 7; s. 294, G. 704, b. 18; s. 306, G. 736, b. 4; s. 318, G. 775, b. 4; s. 319, G. 778, b. 7; s. 332, G. 814, b. 2; s. 344, G. 848, b. 8; s. 346, G. 855, b. 2; s. 421, G. 1060, b. 1; s. 431, G. 1091, b. 1; s. 454, G. 1149, b. 9; s. 500, G. 1283, b. 7; s. 500, G. 1285, b. 7; s. 512, G. 1316, b. 11; s. 525, G. 1354, b. 10; s. 552, G. 1429, b. 4; s. 567, G. 1476, b. 3; s. 585, G. 1530, b. 3; s. 595, G. 1563, b. 4; s. 638, G. 1097, b. 10; s. 651, G. 1726, b. 1; s. 690, G. 1831, b. 5; s. 690, G. 1833, b. 10; s. 705, G. 1869, b. 1; s. 718, G. 1909, b. 7; s. 770, G. 2054, b. 1; s. 772, G. 2057, b. 1; s. 813, G. 2168, b. 4; s. 815, G. 2174, b. 1; s. 817, G. 2177, b. 18; s.

838, G. 2238, b. 1; s. 840, G. 2245, b. 3; s. 841, G. 2246, b. 11; s. 867, G. 2319, b. 1; s. 868, G. 2325, b. 1; s. 873, G. 2341, b. 1; s. 896, G. 2410, b. 1; s. 930, G. 2502, b. 5; s. 942, G. 2531, b. 8; s. 942, G. 2531, b. 8; s. 961, G. 2582, b. 7; s. 942, G. 2588, b. 1-6; s. 964, G. 2593, b. 8; s. 1027, G. 2767, b. 1; s. 1052, G. 2339, b. 9; s. 1068, G. 2886, b. 12; s. 1075, G. 2903, b. 3; s. 1084, G. 2934, b. 2; s. 1084, G. 2934, b. 2-5; s. 1092, G. 2954, b. 1; s. 1094, G. 2958, b. 4; s. 1113, G. 3013, b. 1-2; s. 1117, G. 3023, b. 1; s. 1119, G. 3030, b. 2; s. 1130, G. 3054, b. 8; s. 1143, G. 3087, b. 6; s. 1246, G. 3357, b. 3.

64. **Ġam-gusār** (غمگسار): “Şumullü ve umumi olan Allah’ın Rahman sıfatıdır”

(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 413).¹²⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 16 defa kullanılan “*Ġam-gusār*” kelimesinin 5 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Kullar her zaman nefisleri ile mücadele halindedir bazen nefislerine aldanıp büyük hatalar yapabilirler fakat Yüce Allah Rahman sıfatı ile herkese çok fazla rahmet eden hatalarını bağışlayandır. Kul ne kadar hata yaparsa yapsın Allah’ın rahmetinden ve bağışlayıcılığından ümitsiz olmaz beyitlerde de Mevlânâ’nın bunu belirttiğini görmekteyiz. Bu ıstılâh “*gönüllerin dert ortağı*”, “*gönül dostu*”, “*aşığın dert ortağı*” gibi terkîpler ile kullanılmıştır.

آن مونس و غمگسار دل را آن جان و جهان جان فزا را

“O gönül dostunu, o derdimi dert edineni, o canı, o cana canlar katan cihanı gördüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 95, G. 123, b. 3

¹²⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 142; Seccâdî, Seyyid C, *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ’bîrât-i İrfânî*, s. 609.

ای خیالت غمگسار سینه ها ای جمالت رونق گلزارها

“*Ey hayali, gönüllerin dert ortağı; Ey güzelliği, gül bahçelerinin parlaklığı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 177, b. 2

ای مونس و غمگسار عاشق وی چشم و چراغ و یار عاشق

“*Ey âşıkın eşi dostu, dert ortağı; Ey âşıkın gözü, ışığı, sevgilisi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 509, G. 1307, b. 1

کی خشک لب بمانم کان جو مراست جویان کی غم خورد دل من و آن غمگسار با من

“*Nasıl olur da susuz kalırım, o ırmak beni arıyor; gönüm nasıl olur da üzülür dert ortağım benimle birlikte.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 762, G. 2032, b. 2

چونک غم پیش آیدت در حق گریز هیچ چون حق غمگساری دیده ای

“*Önüne gam geldi mi Allh’a kaç; Allah gibi bir dert dinler gördün mü hiç?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1079, G. 2917, b. 3

65. **Ġam-hārî** (غمخواری): “Hak Teala’nın özel mahiyetteki Rahim sıfatına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹²⁷

“Ġam-hārî” kelimesi *Dîvân-ı Kebîr*’de 3 defa geçmiş fakat verilen anlamda kullanılmamış “gam, keder” anlamında kullanılmıştır.

¹²⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 142; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i Işılâhât-i ve Tā’bîrât-i İrfânî*, s. 608.

66. **Mihribān** (مهربان): “Rububiyet sıfatına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, 414).¹²⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 21 defa kullanılmış olan “*Mihribān*” kelimesinin 13 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*merhametli dostun*”, “*sevgilinin merhameti*”, “*merhametli canın tapısına*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Yüce Allah’ın Rab’lık, yaratıcılık sıfatını belirtmektedir. Kulların ne kadar hataları olsada onlara karşı merhametli olduğunu hatalarının farkına varıp tövbekâr olduklarında onları affedeceğini Allah’ın rahmetinden ümitsiz olunmaması gerektiği belirtilmiştir.

بس کن ای دل که در بیان ناید آن چه آن یار مهربانم کرد

“*Yeter ey gönül, anlatmaya sığmaz ki o sevgilim, o merhametli dostum bana neler etti?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 391, G. 971, b. 18

مهربانی کردن این باشد که بستم دست دزد دست بسته پیش میر مهربان آوردمش

“*Hırsızın elini bağladım eli bağlı merhametli canın tapısına getirdim; merhamet böyle yapılır işte.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 487, G. 1245, b. 6

ز مهجوران نمی جویی نشانی کجا رفت آن وفا و مهربانی

“*Ayrı düşenlerin bir izini arıyorsun; nereye gitti o vefa, o merhamet?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1003, G. 2703, b. 1

با این همه مهر و مهربانی دل می دهدت که خشم رانی

“*Bunca sevginle, bunca merhametinle beraber öfkелisin; fakat gönül verdim sana ben.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1013, G. 2729, b. 1

¹²⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 149; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 438, Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 751.

بوی باغ و گلستان آید همی بوی یار مهربان آید همی

“Bağın, gül bahçesinin kokusu geliyor; o merhametli sevgilinin de sürekli kokusu geliyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1073, G. 2897, b. 1

خموش باش مکش رنج گفت و گوی بخسب که در پناه چنان یار مهربان رفتی

“Sus, söz söyleme eziyetini çekme, uyu; çünkü öylesine esirgeyici, öylesine bir dosta sığındın da gittin sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1129, G. 3051, b. 13

ز زحمت شب ما و ز ناله های صبح که می رسد به تو ای ماه مهربان چونی

“Ey merhametli Ay, geceleyin sana zahmet vermedeyiz, seher çağı feryatlar etmedeyiz sana erişmede, nasılsın?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1139, G. 3077, b. 2

67. **Dil-dār** (دلدار): “Bast (genişlik) sıfatı ve neşe hali ki kalpteki sevinç ve sevgiyedir” (*Küllîyât-i Irâkî*, 414).¹²⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 152 söylenmiş olan “*Dil-dār*” kelimesinin 53 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Tanımda belirtilmiş olan Bast, korkulan şeyden feraha çıkmak ondan emin olmak anlamını içerir. Allah’ın cemâl sıfatı ile tecelli etmesidir. Başka bir deyiş ile müridin güven ve ümit hali olarakta değerlendirilebilir. Allah sıkıntı çektirdikten sonra vereceği güzelliklerden emin olmak hali Bu ıstılâh “sevgilinin lûtfu”, “sevgilinin yüzü”, “sevgilimin ışıkları” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

¹²⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 108.

محو می گردد دلم در پرتو دلدار من می نتانم فرق کردن از دلم دلدار را

“Gönlüm sevgilimin ışıklarında yok olur gider de gönlümü sevgiliden ayırt edemem.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 109, G. 159, b. 5

شکر شکر چه بخندد به روی من دلدار به روی او نگریم وارهم ز رو و ریا

“Sevgili, yüzüme şeker şeker bakmada, ben de onun yüziine dalayım da görünüştən, gösteriştən kurtulayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 134, G. 229, b. 5

یار ما دلدار ما عالم اسرار ما یوسف دیدار ما رونق بازار ما

“Sevgilimiz, gönlümüzü alan güzelimiz, sırlarımızı bilenimiz... Kavuştuğumuz Yusufumuz, pazarımızın alımı, parlaklığı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 137, G. 237, b. 1

بیایید بیایید که گلزار دمیده ست بیایید بیایید که دلدار رسیده ست

“Gelin, gelin, gül bahçesi yeşerdi, güller açıldı. Gelin, gelin, sevgili geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 167, G. 329, b. 1

مشو نومید از دشنام دلدار که بعد رنج روزه روز عیدست

“Sevgilinin azarını görüp de ümitsizliğe düşme; oruç zahmetinden sonra bayram günü gelir çatar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 174, G. 350, b. 5

عاشقان را گر چه در باطن جهانی دیگرست عشق آن دلدار ما را ذوق و جانی دیگرست

“Âşıkların içlerinde bir başka âlem vardır ama bizim sevgilimizin aşkı bambaşka bir zevktir, bambaşka bir can.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 185, G. 384, b. 1

ساقی ظریف و باده لطیف و زمان شریف مجلس چو چرخ روشن و دلدار مه و شست

“Sâkî nazik, nazenin, şarap pek lâtîf, pek hoş, günler de yüce, değerli günler; meclis gökyüzü gibi apaydın, sevgili de ay parçası, bir güzel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 204, G. 444, b. 2

در دل اگر تنگیست تنگ شکرهای اوست و سفری در دلست جز بر دلدار نیست

“Gönülde bir denk varsa onun şeker dengidir; gönülde bir yolculuk kuruntusu varsa, ancak sevgiliye gitme, ona ulaşma kurumuşudur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 214, G. 449, b. 4

حبیب آمد حبیب آمد به دلدارى مشتاقان طبیب آمد طبیب آمد هوشیار آمد

“Sevgili geldi, sevgili geldi iştîyak çekenlerin gönüllerini almaya. Hekim geldi, hekim geldi, akli başında hekim geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 250, G. 569, b. 8

صلا جان های مشتاقان که نک دلدار خوب آمد چو زرکوبست آن دلبر رخ من سیم

کوب آمد

“İştîyak çekenlerin canlarına sala; bir güzel gönül kapan geldi; o güzel altın dövüyor, benim yüzüm de gümüş dövmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 255, G. 587, b. 1

برون شو ای غم از سینه که لطف یار می آید تو هم ای دل ز من گم شو که آن دلدار

می آید

“Gönülden çık a gam, sevgilinin lûtfu geliyor; sen de kay-bol yanımdan a gönül, o gönüller alan geliyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 257, G. 593, b. 1

پریر آن چهره یارم چه خوش بود عتاب و ناز دلدارم چه خوش بود

“Evvelsi gün o sevgilimin yüzü ne de güzeldi; sevgilimin azarlayışı, nazlanışı ne de hoştu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 282, G. 670, b. 1

کشتگان نعره زنان یا لیت قومی یعلمون خفیه صد جان می دهد دلدار و پیدا می کشد

“Öldürülenler, keşke kavmim bilseydi diye naralar atmada; sevgili görünüşte öldürüyor ama gizlice yüzlerce can vermede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 303, G. 728, b. 7

عید آمد و خوش آمد دلدار دلکش آمد هر مرده ای ز گوری برجست و پیشش آمد

“Bayram geldi, hoş geldi; gönüller çeken sevgili geldi; her ölü mezardan kalktı, yanına geldi onun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 346, G. 855, b. 1

چشم همی پرد مگر آن یار می رسد دل می جهد نشانه که دلدار می رسد

“Gözüm seğirip duruyor, yoksa o sevgili mi geliyor? Gönلüm çarpıyor, gönلümü alan geldiğini anlıyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 351, G. 870, b. 1

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 352, G. 872, b. 4; s. 362, G. 898, b. 16; s. 232, G. 1094, b. 6; s. 441, G. 1118, b. 2; s. 448, G. 1135, b. 10 ; s. 449, G. 1136, b. 1; s. 450, G. 1138, b. 4; s. 468, G. 1184, b. 2-3; s. 481, G. 1225, b. 1; s. 498, G. 1277, b. 5; s. 501, G. 1288, b. 1; s. 512, G. 1314, b. 1; s. 533, G. 1376, b. 10; s. 541, G. 1396, b. 2; s. 551, G. 1427, b. 6; s. 552, G. 1429, b. 1; s. 573, G. 1494, b. 3; s. 582, G. 1522, b. 5; s. 621, G. 1647, b. 1; s. 628, G. 1660, b. 1; s. 678, G. 1798, b. 1; s. 761, G. 2028, b. 2; s. 772, G. 2057, b. 1; s. 794, G. 2119, b. 1; s. 844, G. 2555, b. 12; s. 947, G. 2542, b. 4; s. 951, G. 2555, b. 20; s. 958, G. 2595, b. 1; s. 965, G. 2598, b. 4; s. 980, G. 2643, b. 4-7; s. 1044, G. 2818, b. 2; s. 1107, G. 2994, b. 1; s.

1130, G. 3055, b. 1; s. 1135, G. 3069, b. 1; s. 1231, G. 3326, b. 5; s. 1230, G. 3323, b. 5.

68. **Dil-ber** (دلبر): “Kabz sıfatı, tutkluluk hali ki, gönülde üzüntü ve sevgi ile olur” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 243 söylenmiş olan “*Dilber*” kelimesinin 79 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır. Kabz, emin olunan şeyden korkmak halidir. Sufinin Allah’ın tehdidinden korkması ve O’nu kaybetme korkusunu yaşamasıdır. Bu durum onların korkmasına ve üzülmelerine neden olur. Beyitlerde de görüldüğü gibi bu ıstılâh “*sevgilinin yüzü*”, “*güzelin ayrılığı*”, “*gümüş bedenli güzel*”, “*fitneci güzel*”, “*cefacı sevgili*”, “*gönülçelen sevgili*”, “*kutsal güzel*”, “*sevgili gamı*”, “*can dilberi*” gibi anlam ve terkipler ile kullnılmakla beraber sevgili, ağaç ve çörek otuna benzetilerek kullanılmıştır.

تا کار جان چون زر شود با دلبران هم بر شود پا بود اکنون سر شود که بود اکنون کهربا

“*Lütfet, can işi altın gibi parlсын, güzellerle kucaklaşsın; ayaklan şimdi baş olsun, saman çöpleri şimdi kehribar olsun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 11, b. 10

ای روح شکار دلبری گشتی کو زنده کند ابد شکاری را

“*Ey can, bir dilbere av oldun; o, avını sonsuza kadar yaşatır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 91, G. 113, b. 5

¹³⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 108; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 169; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 393.

سینه خود باز کردم زخم ها بنمودمش گفتمش از من خبر ده دلبر خون خواره را

“Göğsümü açtım da yaralarımı gösterdim ona; o kanlar için dilbere, benden haber ver dedim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 143, b. 3

آمد کبریت بر آتشی گفت برون آ بر من دلبرا

“Kibrit, ateşe geldi de dedi ki: Ey dilber, çık dışarıya, gel kucağıma benim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 248, G. 250, b. 5

داوودوار ما را آهن چو موم گردد کآهن رباست دلبر دل آهنست امشب

“Davud gibi bize de demir, mum gibi oldu, çünkü bu gece sevgili mihladız, gönül de demirdir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 159, G. 305, b. 7

بار دگر آن دلبر عیار مرا یافت سرمست همی گشت به بازار مرا یافت

“O yankesici dilber bir kere daha buldu beni; sarhoş bir halde sürekli pazarda dolaşıyordu; beni buldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 167, G. 330, b. 1

تو را در دلبری دستی تمامست مرا در بی دلی درد و سقامست

“Sen güzelsin, söz yok güzelliğine; ben de âşığım, derdim de aşk, hastalığım da aşk.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 176, G. 356, b. 1

چشمه ای خواهم که از وی جمله را افزایش است دلبری خواهم که از وی مرده را آسایش است

“Bir kaynak isterim ki herkesin canına can katsın; bir sevgili isterim ki ondan ölü de huzura kavuşsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 188, G. 394, b. 1

بوسه ای داد مرا دلبر عیار و برفت چه شدی چونک یکی داد بدادی شش و هفت

“Düzenbaz güzel bana bir öpücük verdi, gitti... Bir öpücük verdi ya ne olurdu altı öpücük, yedi verseydi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 196, G. 419, b. 1

گر چه تو خون خواره ای رهن و عیاره ای قبله ما غیر آن دلبر عیار نیست

“Kan içicisin, yol kesicisin, ayyarsın; fakat bizim kiblemiz, ancak o düzenbaz güzel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 214, G. 470, b. 2

بیش مگو راز که دلبر به خشم جانب من کز نگریستن گرفت

“Daha fazla sırdan bahsetme; çünkü sevgili bana doğru hiddetli hiddetli baktı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 228, G. 508, b. 11

صلا جان های مشتاقان که نک دلدار خوب آمد چو زرکوبست آن دلبر رخ من سیم کوب آمد

“İhtiyak çekenlerin canlarına sala; bir güzel gönül kapan geldi; o güzel altın dövüyor, benim yüzüm de gümüş dövmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 255, G. 587, b. 1

عالم ز تو پرنورست ای دلبر دور از تو حق تو زمین داند یا چرخ سما داند

“Ey sevgili, âlem seninle aydınlanmıştır, senin ışıqla dolmuştur, senin hakkını yeryüzü bilsin yahut gökyüzü seni anlasın, uzak bir şey”

Dîvân-ı Kebîr, s. 264, G. 616, b. 2

در کوی خرابات مرا عشق کشان کرد آن دلبر عیار مرا دید نشان کرد

“Aşk, bir çadır gibi meyhane mahallesine kurdu beni; o düzenbaz güzel, gördü de nişanladı beni.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 272, G. 643, b. 1

من در پی آن دلبر عیار برفتم او روی خود آن لحظه ز من باز نهان کرد

“Ben o düzenbaz güzelin ardına düştüm gittim; oysa o anda yüzünü gene gizledi benden.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 272, G. 643, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 300, G. 718, b. 10; s. 302, G. 727, b. 1; s. 310, G. 749, b. 1; s. 326, G. 795, b. 13; s. 332, G. 814, b. 6; s. 334, G. 821, b. 2; s. 335, G. 824, b. 1; s. 335, G. 829, b. 1; s. 353, G. 873, b. 1; s. 369, G. 915, b. 9; s. 401, G. 1005, b. 8; s. 410, G. 1031, b. 2; s. 424, G. 1073, b. 7; s. 439, G. 1111, b. 3; s. 443, G. 1122, b. 5; s. 444, G. 1125, b. 7; s. 450, G. 1139, b. 2; s. 474, G. 1202, b. 5; s. 477, G. 1211, b. 3; s. 479, G. 1216, b. 2; s. 496, G. 1271, b. 8; s. 512, G. 1314, b. 4-7; s. 535, G. 1380, b. 1; s. 550, G. 1424, b. 1; s. 558, G. 1446, b. 3; s. 559, G. 1448, b. 3; s. 564, G. 1467, b. 7; s. 572, G. 1492, b. 6; s. 574, G. 1497, b. 1; s. 616, G. 1626, b. 6; s. 619, G. 1637, b. 11; s. 674, G. 1791, b. 17; s. 682, G. 1809, b. 10; s. 687, G. 1824, b. 14; s. 687, G. 1825, b. 5; s. 692, G. 1837, b. 3-14; s. 708, G. 1881, b. 2; s. 729, G. 1940, b. 21; s. 732, G. 1944, b. 1; s. 737, G. 1959, b. 4; s. 742, G. 1973, b. 1; s. 753, G. 2001, b. 1; s. 760, G. 2025, b. 3; s. 816, G. 2176, b. 7; s. 867, G. 2318, b. 1; s. 885, G. 2377, b. 1; s. 892, G. 2400, b. 5; s. 928, G. 2508, b. 1; s. 961, G. 2582, b. 5; s. 982, G. 2645, b. 1; s. 985, G. 2651, b. 8; s. 993, G. 2676, b. 3; s. 1089, G. 2944, b. 28; s. 1092, G. 2953, b. 5; s. 1100, G. 2978, b. 2; s. 1106, G. 2992, b. 3; s. 1109, G. 2999, b. 6; s. 1113, G. 3011, b. 1; s. 1119, G. 3029, b. 2; s. 1126, G. 3036, b. 9; s. 1128, G. 3049, b. 11; s. 1136, G. 3071, b. 2.

69. **Cānān** (جانان): “Allah’ın Kayyumiyet sıfatıdır, tüm varlıklarda bu sıfat sayesinde varlıklarını sürdürürler eğer Kayyumiyet ile ilişkisi kesilen varlıklar bir daha var olamazlar, yok olup giderler” (*Külliyât-î Irâkî*, s. 414).¹³¹

Dîvân-ı Kebîr’de 98 defa zikredilmiş olan “*Cānān*” kelimesinin 46 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır. Beyitlerde kullanılan Mutlak Sevgili, Allah anlamındadır. O’dan başka bir şeye ihtiyaç olmadığını nefisten vazgeçip yüce

¹³¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 83; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 117; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā’birât-i ‘İrfânî*, s. 284.

Yaradana yönelinmesinin her şeyin O'nun sayesinde olduğu belirtilmektedir. Bu ıstılâh “sevgilinin aşkı”, “sevgilinin belası”, “sevginin cazibesiyle”, “sevgilinin aşkı”, “sevgilinin lütfu”, “sevgili perdesi”, “deniz gönüllü sevgiliyi”, “can sevgiliye kavuştu.”, “sevgilinin elbisesne kavuşmak” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

ای جان جان جان را بکش تا حضرت جانان ما وین استخوان را هم بکش هدیه بر عنقای ما

“Ey canımın canı, canımızı sevgilimizin tapısına kadar çek. Şu kemik parçasını da al, ankamıza armağan götür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 31, b. 8

در این دام و در این دانه معجو جز عشق جانانه مگو از چرخ وز خانه تو دیده گیر بامی را

“Şu tuzakta, sevgilinin aşkından başka bir şey arama; ne gökten bahset, ne evden; tut ki evi, damı görmüşsün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 75, G. 66, b. 6

شرم آرد جان و دل تا سجده آرد هوشیار پیش چشم مست مخمور خوش جانان ما

“Sevgilimizin sarhoş, mahmur gözlerine karşı kendinden akli başında olduğu halde secdeye ederse, can da utanır bu halden, gönül de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 105, G. 150, b. 7

ز جان و تن برهیدی به جذبه جانان ز قاب و قوس گذشتی به جذب او ادنی

“Sevginin cazibesiyle candan da bedenden de kurtuldun; âyetinin cezbesiyle daha da yakınlaştı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 129, G. 217, b. 6

عجب مدار اگر جان حجاب جانانست ریاضتی کن و بگذار نفس غوغا را

“Şaşırma buna, can, sevgilinin perdesidir; riyazata dal, vazgeç şu nefse uyup kavgalardan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 136, G. 233, b. 13

آن شه فرخ رخ بی مثل را آن مه دریادل جانانه را

“O benzeri bulunmaz kutlu yüzlü padişahı; o deniz gönüllü sevgiliyi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 145, G. 259, b. 2

منم قاضی خشم آلود و هر دو خصم خشنودند که جانان طالب جانست و جان جویای جانانست

“Kızgın bir kadıyım ben; sevgili can istiyor, can da sevgiliyi arıyor; iki düşman da hoşnut.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 166, G. 325, b. 10

چشم پر نور که مست نظر جانانست ماه از او چشم گرفتست و فلک لرزانست

“Işıklarla dolu göz, sevgilinin bakışıyla sarhoş olmuştur, Ay bile ondan görüş almıştır; gök bile onun yüziünden titremektedir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 192, G. 407, b. 1

ای جان جان جانان از ما سلام برخوان رحم آر بر ضعیفان عشق تو بی امانست

“Bizden selâm söyle de de ki: Ey sevgilinin canına can olan, acı zayıflara, aşkın pek amansız.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 206, G. 450, b. 5

جان که صافی شدست در قالب جز که آینه دار جانان نیست

“Bedende temiz olan can, sevgilinin ayna tutanından başkası değil.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 226, G. 502, b. 4

بر ذکر ایشان جان دهم جان را خوش و خندان دهم جان چون نخندد چون ز تن در لطف جانان می رود

“Onların anışıyla canımı vereyim, hoş bir halde, gülerek bu canı vereyim; can, sevgiliyi anarak bedenden giderse neden gülmez?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 238, G. 535, b. 3

خور نور درخشاند پس نور برافشاند تن گرد چو بنشاند جانان بر جان آید

“Güneş parlamaya başlar, nurlar saçar, beden de tozu yatıştırır da sevgili gelir, canı kucaklar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 264, G. 619, b. 2

هر که را در چشم آرد چشم او روشن شود هر که را از جان برآرد عرقه جانان کند

“Kimi gözüne alırsa gözünü aydınlatır onun; kimi candan ederse sevgiliye gark eder onu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 311, G. 753, b. 3

نفس چو محتاج شد روح به معراج شد چون در زندان شکست جان بر جانان رسید

“Nefis muhtaç olunca can mirac oldu; zindanın kapısı kırıldı da can sevgiliye kavuştu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 360, G. 892, b. 7

میان خلعت جانان قبول عشق خرامان به بارگاه تجلی ز کار و بار چه می شد

“Salınarak gezen aşk, sevgilinin elbisesine bürünmüştü de tecelli durağına ulaştı; orda ne işler olmadaydı, ne cünbüşler olmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 362, G. 904, b. 7

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 387, G. 963, b. 14; s. 402, G. 1005, b. 8; s. 427, G. 1082, b. 7; s. 434, G. 1096, b. 1; s. 490, G. 1052, b. 2; s. 510, G. 1311, b. 5; s. 542, G. 1400, b. 1; s. 603, G. 1589, b. 1; s. 617, G. 1629, b. 3; s. 697,

G. 1847, b. 7; s. 727, G. 1936, b. 7; s. 738, G. 1954, b. 12; s. 760, G. 2027, b. 4; s. 779, G. 2178, b. 8; s. 782, G. 2086, b. 12; s. 799, G. 2131, b. 4; s. 800, G. 2134, b. 4; s. 887, G. 2383, b. 4; s. 930, G. 2503, b. 8; s. 954, G. 2564, b. 4; s. 958, G. 2572, b. 7; s. 987, G. 2658, b. 4; s. 1015, G. 2732, b. 3; s. 1035, G. 2789, b. 1-2; s. 1035, G. 2791, b. 1; s. 1054, G. 2844, b. 8; s. 1111, G. 3005, b. 1; s. 1117, G. 3023, b. 3; s. 1121, G. 3034, b. 22; s. 1123, G. 3038, b. 5.

70. **Cānī** (جانی): “Hiçbir zaman fâni olamayan ve ebediyen bâkî olan sıfat”

(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³²

Dîvân-ı Kebîr'de 253 defa kullanılmış olan “*Cānî*” kelimesi 9 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*Cānî*” kelimesi bu anlamın dışında bir can ve canlılık anlamlarında da kullanılmıştır. “*canın özü*“, “*bütün canların canı*“, “*ruhun ruhuna cansın*” gibi terkiplerde kullanılan ıstılâh Allah'ın bütün her şeyin yaratıcısı ve özü olduğunu belirtmektedir.

اگر آن خود همین جانست چرا بعضی گران جانست بسی جانی که چون آتش دهد بر باد صورت را

“*O şey, şu cansa eğer, neden bâzı kimselerin canı ağırdır? Nice canlar vardır ki ateş gibi, şekli yele verir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 74, G. 63, b. 3

جانست تو را ساده نقش تو از آن زاده در ساده جان بنگر کان ساده چه تن دارد

“*Senin sâf bir canın var, suretin o candan doğmuştur. O tertemiz, o suretten münezzeh cana bak, ne biçim bir bedeni var onun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 266, G. 626, b. 3

به دیدار نهانید به آثار عیانید پدید و نه پدیدیت که چون جوهر جانید

“*Yüzleriniz görünmüyor eserler görünüyor, eserlerinizle apaçık meydandasınız da gene de görünmüyorsunuz canın özünüz tıpkı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 270, G. 637, b. 16

¹³² Bkz. Cebecioğlu, E., Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 118.

که جان ویست به عالم اگر شما جسمید که جان جمله جان هاست اگر شما جانید

“Siz bedenseniz âleme can odur; yok, cansanız bütûin canların canı odur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 373, G. 926, b. 2

ای جان جان جان ها جانی و چیز دیگر وی کیمیای کان ها کانی و چیز دیگر

“Ey canların canlarına can olan, sen cansın, daha da öte bir şeysin; ey madenlerin kimyası, madensin, daha başka şeysin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 439, G. 1113, b. 1

ای آینه فقیری جانی و چیز دیگر وی آنک در ضمیری آنی و چیز دیگر

“Ey yokluk aynası, yokluksun sen, hattâ daha da öte bir şey. Ey gönülde olan, gönülde ne varsa osun, daha da başka bir şeysin sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 440, G. 1115, b. 1

جانیت خوش برون شده از صد هزار پوست در چاربالش ابد او راست کار و بار

“Can binlerce deriden dışarı çıkar, bir hoşça yola düşer; sonsuzluk yurdundadır işi gücü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 441, G. 1117, b. 12

گر این جهان چو جانست ما جان جان جانیم ور این فلک سر آمد ما چشم روشنیمش

“Şu dünya can gibi ise biz canın da canına can olmuşuz; şu gökyüzü baş ise onun aydın iki gözüyüz biz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 493, G. 1262, b. 3

بصیرت را بصیرت تو حقیقت را حقیقت تو تو نور نور اسراری تو روح را جانی

“Can gözüne can gözü sensin, gerçeğe gerçek sen; sırlar nurunun nurusun sen, ruhun ruhuna cansın sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 968, G. 2549, b. 3

71. **Ustuvār** (استوار): 1 “İlahi istilânın sâlikin muhabbetine galip gelmesine denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³³

Bu ıstılâh Dîvân-ı Kebîr’de yalnızca 1 defa kullanılmıştır. Sâlikî yolundan alı koyan birçok nedenler olduğunu fakat kendisinin yolundan ayrılmayacağı belirtilmiştir.

چون دوست و دشمن او هستند رهزن او
ماییم و دامن او بگرفته استوارش

“Dostu da, düşmanı da onun yolunu vurmada, bu bakımdan onun eteğine sıkı sarılmışız biz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 494, G. 1265, b. 6

72. **Ḳāmet** (قامت): “Yalnızca Hak’ın ibadete yaraşır olması başka hiçbir şeyin buna hakkı olmaması” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 55 defa kullanılmış olan “Ḳāmet” kelimesinin 9 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bütün varlıkların Allah’a ibadet ettiğini Mevlânâ’da beyitleri ile dile getirmiştir. Bu ıstılâh “ağaçların kameti”, “canın kameti” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

کسی که چهره دل دید اوست اهل خرد
کسی که قامت جان یافت اوست کاهل صلاست

“Gönlün yüzünü görendir akli fikri olan; canın kametini duyandır halkı çağırmaya ehil olan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 216, G. 475, b. 10

¹³³ Bkz. Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 88.

¹³⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 206; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 346.

اذان فاخته دیدیم و قامت اشجار خموش کن که سخن شرط نیست وقت صلات

“Üveyik kuşunun ezanını duyduk, ağaçların kametini işittik; sus, namaz vakti konuşulmaz”

Dîvân-ı Kebîr, s. 219, G. 482, b. 11

قامت عرعریت قامت ما دوتا کرد نادری ذقن و زلف چو زنار مگیر

“Çene topağın, turalım ki eşsiz değil, saçların zünnâr gibi değil; ama selvi boyundur boyumuzu iki büklüm eden.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 431, G. 1091, b. 13

ما جمع عاشقان تو خوش قد و قامتیم ما را صلاى فتنه و شور و هزار شر

“Bir grup âşîğiz sana, boyumuz boşumuz hoş; fitneler çıkarmaya, karışıklıklar yaratmaya, binlerce şer işe girişmeye çağrıldık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 442, G. 1120, b. 2

قد من همچون کمان شد از رکوع تا ببینم قامت و بالای دل

“Gönlün boyunu boşunu göreyim diye eğilmekten yay gibi oldu boyum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 523, G. 1346, b. 6

صلا که قامت چون سرو او صلا درداد که من نماز شما را لطیف ارکانم

“Servi gibi boyu çağırıyor bizi; kalkın namaza; sizin namazınızın güzel mi güzel temelleri benim diyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 657, G. 1740, b. 8

قامت عشق صلا زد که سماع ابدی است جز پی قامت او رقص و هیاهوی مکن

“Aşkın boyu boşu, ölümsüz semâ' diye sala verdi, onun boyunun önünden başka bir yerde semâ' etme.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 750, G. 1992, b. 12

خود بیشتر اجزای او در سجده همچون شاكران وز بهر خدمت موج او گه گه نماید قامتی

“Zaten o denizin çoğu yeri, şükredenler gibi secdededir, bâzı bâzı da bir hizmet için dalgaları ayağa kalkıp boy gösterir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 907, G. 2443, b. 6

گاه چو چنگ می کند پیش درت رکوع خوش گاه چو نای می کند بهر دم تو قامتی

“Bazen çeng gibi kapının önünde sana rûkû etmede, bazen ney gibi soluğunu umarak kamet getirmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 921, G. 2476, b. 25

73. **Ḳad-i rāst** (قد راست): “İlâhi sevginin beşeri sevgiden önce olmasına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³⁵

Bu ıstılâh *Dîvân-ı Kebîr*’de hiç kullanılmamıştır.

74. **Zulf** (زلف): “Hiç kimsenin ulaşamadığı gaybi hüviyet, Hakk’ın zatı künhü” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 243 defa söylenmiş olan “Zulf” kelimesinin 55 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “siyah saç”, “kâfur saç”, “kıvırcık saç”, “halka saç”, “ikiye bölünmüş saç” gibi terkipler ile kullanmakla beraber saç “gecenin siyahına” benzetmiştir. Karanlık nasıl bilinmiyor ise Hakk’ın zatıda öyle meçhuldür. Bazen de Hakk’a ulaşmak için yapılan tüm çabaları saç benzetiyor onlar sayesinde Allah’a yaklaşılaacağı beyitlerde belirtmektedir.

¹³⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 202; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 334.

¹³⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 389; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 736.

نیست ز نفس ما مگر نقش و نشان سایه ای چون بخن دو زلف توست مسکن و جای نفس ما
“*Nefsimizin yeri yurdu, ikiye bölünmüş büklüm büklüm saçlarındır; bu yüzden
nefsimizden ancak bir gölgedir beliren.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 52, b. 3

نهلد کسی سر زلف او نرهد دلی ز چنین لقا
“*Hiç kimse onun saçlarının ucunu bırakmaz... Hiçbir gönül böyle bir yüzen
vazgeçmez.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 138, G. 238, b. 3

سخنم بسته می شود تو یکی زلف برگشا انا و الشمس و الضحی تلف الحب و الولا
“*Sözüm, boğum boğum düğümleñip bağlanıyor, bir kerecik olsun aç saçlarını,
and olsun güneşe, and olsun kuşluk çağma ki aşk, sevgi, öldürdü gitti beni.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 139, G. 243, b. 2

در آن زلفین از آن می پیچد این جان که دل زنجیر زلفش را اسیرست
“*Gönül tutsak olmuş, zincir saçlarına bağlanmış da şu can o yüzden o ikiye
ayrılmış saçların arasında kıvranıp durmadadır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 178, G. 362, b. 4

چون در سر زلف یار پیچیم اندر شب قدر قدر ما راست
“*Sevgilinin saçlarına sarıldık mı, kadir gecesindeyiz; kadir kıymet bizimdir
artık.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 178, G. 364, b. 5

عاشق آن قند تو جان شکرخای ماست سایه زلفین تو در دو جهان جای ماست
“*Şekerine, şekerler çiğneyen canımız âşık; ikiye ayrılmış saçlarının gölgesi iki
dünyada da konağımız bizim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 211, G. 460, b. 1

صلای چهره خورشید ما که فردوست صلاى سایه زلفین او که جناتست

“Haydin, güneşimizin yüzünü seyredin; Firdevs bağıdır o yüz. Haydin, ortadan ayrılmış saçlarının gölgesine dalın, cennetlerdir o gölgelik.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 216, G. 477, b. 2

بر زلف شب آن غازی چون دلو رسن بازی آموخت که یوسف را در قعر چهی یابد

“O gazi, o padişahın saçlarına kova gibi iple oynamayı belletti, yâni Yusuf'a kuyu dibinde bir mevki, bir devlet bulunduğunu öğretti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 259, G. 599, b. 5

در چاه زنخدان تو هر جان که وطن ساخت زود از رسن زلف تو بر چرخ برآید

“Çene topağının kuyusunu yurt edinen kişi, tezcek saçlarının ipiyle gökyüzüne ağar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 276, G. 654, b. 2

بی دست و پا چو گویی سوی ویم غلطان چوگان زلف ما را این سو همی دواند

“Elsiziz, ayaksızız, bir top gibiyiz, onun bulunduğu tarafa yuvarlanıyoruz; çevgen saçları bizi o yana doğru koşturup duruyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 342, G. 842, b. 5

به روی بت نرسی تو مگر به دام دو زلفش ولیک کوشش می کن که کوششت بپزاند

“Sevgilinin yüzüne, ancak iki bölünmüş saçlarının tuzağına tutularak kavuşabilirsin; fakat gene de çalış, çabala, çünkü çalışıp çabalaman, seni yetiştirir, olgunlaştım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 364, G. 905, b. 6

یاد کن آن را که یکی صبحدم این دلم از زلف تو بندی گشود

“Hatırla, hani bir seher çağı şu gönlüm saçının bir bağını çözmüştü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 401, G. 1001, b. 5

یک شب این دیوانه را مهمان آن زنجیر کن ور بژولاند سر زلف تو را ژولیده گیر

“O deli divaneyi bir gececik şu zincire konuk et; senin saçlarına sarılmaz, onları dağıtmazsa tut ki kendisi darmadağın olmuş; ne işe yarar?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 422, G. 1062, b. 12

کافری های زلف کافر تو گشته ز ایمان جمله ایمانتر

“Kâfir saçlarınının kâfirlikleri herkesin imanından daha da üstün bir iman.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 458, G. 1159, b. 2

ای رخ و رخسار تو رومی دگر ای سر زلفین تو شامی دگر

“Ey yüzü, yanağı, bir başka Rum ülkesi olan; a ortadan ayrılmış saçları bir başka Şam ülkesi kesilen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 462, G. 1171, b. 8

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 489, G. 1229, b. 6; s. 490, G. 1252, b. 8; s. 522, G. 1346, b. 3; s. 546, G. 1413, b. 2; s. 547, G. 1415, b. 5; s. 553, G. 1430, b. 6; s. 600, G. 1579, b. 6; s. 606, G. 1598, b. 3; s. 617, G. 1630, b. 7; s. 630, G. 1666, b. 4; s. 702, G. 1862, b. 7; s. 706, G. 1874, b. 4; s. 708, G. 1877, b. 5; s. 708, G. 1880, b. 4; s. 721, G. 1917, b. 9; s. 732, G. 1943, b. 10; s. 735, G. 1953, b. 2-4; s. 736, G. 1956, b. 3; s. 737, G. 1959, b. 1; s. 754, G. 2003, b. 12; s. 765, G. 2042, b. 1; s. 766, G. 2044, b. 1; s. 768, G. 2047, b. 8-9; s. 785, G. 2095, b. 2; s. 799, G. 2130, b. 10; s. 807, G. 2154, b. 2; s. 821, G. 2187, b. 1; s. 869, G. 2326, b. 6; s. 890, G. 2391, b. 5; s. 891, G. 2396, b. 6; s. 893, G. 2401, b. 10; s. 896, G. 2409, b. 3; s. 928, G. 2498, b. 8; s. 948, G. 2547, b. 3; s. 956, G. 2569, b. 1; s. 995, G. 2683, b. 7; s. 1036, G. 2793, b. 2; s. 1088, G. 2943, b. 3; s. 1093, G. 2956, b. 9; s. 1127, G. 3047, b. 12.

75. **Mūy (موی):** “Hüvetin zahiri, yani vücûd. Onun varlığı hakkında herkes bilgi edilnebilir, ama daha ileri gidilemez” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³⁷

Dîvân-ı Kebîr'de 108 defa söylenmiş olan “*Mūy*” kelimesinin 16 tanesi ıstılâh olarak kullanılmıştır. İnsanlar Allah'ı ancak onun tecellilerini görerek bilebilirler yani aradaki perdeler tam anlamı ile kalkmaz o yüzden geri kalını siyah saç gibidir bilinemez. Bu ıstılâhta da bu anlam belirtilmiştir.

گر موی من چون شیر شد از شوق مردن پیر شد من آردم گندم نیم چون آمدم در آسیا

“*Her kılım bir arslan kesildi amma ölüm iştihakından da yaşlandım; ben unum, buğday değilim, nasıl oldu da değirmene geldim?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 8, b. 5

چو زلف خود رسن سازد ز چه هاشان براندازد کشدشان در بر رحمت رهانشان ز حیرت ها

“*Saçını ip yapınca onları kuyudan çeker, çıkarırsın; onları rahmet kucağına alırsın, şaşkınlıklardan kurtarırsın.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 71, G. 55, b. 8

غیرت و رشک خدا آتش زند اندر دو کون گر سر مویی ز حسنش بی حجاب آید به ما

“*Güzelliğinden bir kıl ucu perdesiz olarak bize vursa, Tanrı'nın gayreti, kıskançlığı, iki dünyayı da ateşlere yakar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 103, G. 144, b. 5

جانا قبول گردان این جست و جوی ما را بنده و مرید عشقیم برگیر موی ما را

“*Sevgili, şu araştırmamızı hoşgör, aşk kullarıyız biz, aşk müritleriyiz; saçımızdan sen tut bizi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 119, G. 193, b. 1

¹³⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 258; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 448; Tîrînî, N., *Ḳavā'idü'l-'Urefâ ve Âdâbu's-Su'arâ*, s. 276.

از غلط عاشقان از تبش روی او صورت او می شود بر سر آن موی ها

“Onun yüzün ışığı, o saçlara vurur da yüzü görünür saçlarında; âşıkları yanılır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 210, b. 7

از تقاضاهای مستان وز جواب لن تران در شفاعت مو به موی احمد مختار مست

“Sarhoşların dileklerinden, kesin olarak beni göremezsın cevabından, Ahmed-i Muhtâr'ın her kılı, şefaât için sarhoş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 398, b. 5

گر یک سر موی از رخ تو روی نماید بر روی زمین خرقه و زنار نماند

“Yüzünün bir kılı yüz gösterse, yeryüzünde ne hurka kalır, ne zünnâr.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 277, G. 657, b. 1

ز دیده موی برست از دقیقه بینی ها چرا به موی و به روی خوشش نمی نگرید

“İnce şeylere görmek yüzünden gözlerinizde kıl bitti; ne diye onun güzel saçlarına, güzel yüzüne bakmıyorsunuz?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 383, G. 954, b. 4

سر کشی از هر دو عالم همچو موی گر سر مویی از این یابی خبر

“Kıl ucu kadar bundan bir haber alsan, kıl gibi iki âlemden de baş çekerdin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 434, G. 1096, b. 4

چه عالم هاست در هر تار مویت بیفشان زلف کز عالم گسستم

“Saçının her telinde ne âlemler var; dağıt saçlarını, dünyadan kesildim zaten.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 574, G. 1496, b. 9

تو از پس پرده دل ناگاه سری درکن تا هر سر موی من گردند چو سرمستان

“*Sen gönül perdesinin ardından bir baş çıkar, bir görün de bedenimdeki her kıl sarhoş olsun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 704, G. 1866, b. 6

ای ماه رویش دیده ای خوبی از او دزدیده ای ای شب تو زلفش دیده ای نی و نی یک موی او

“*Ey ay, onun yüzünü mü gördün, güzelliği ondan mı aldın? Ey gece, zülfinü mü gördün onun? Hayır, hayır, hayır. Ancak saçlarının bir telini gördün.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 799, G. 2130, b. 10

شد روم مست روی او شد زنگ مست موی او خواهی به سوی روم رو خواهی به سوی زنگ شو

“*Rum, yüzünü görüp sarhoş oldu, Zenci, saçını görüp yıkıldı; artık istersen Rum tarafına git, istersen Zenciler tarafına.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 799, G. 2134, b. 5

ور تو پنهان داری ناموس تو من دانم کاندر سر هر مویت درجست دو صد خنده

“*Benden gizlersen ne çıkar, bilirim ben, her kılının dibinden yüzlerce gülüş fışkırmada.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 866, G. 2316, b. 6

شب من نشان مویت سحرم نشان رویت قمر از فلک درافتد چو نقاب برگشایی

“*Gecem saçlarından bir iz; seher çağım yüzünden bir ışık... Yüzündeki örtüyü bir kaldırırsan Ay bile gökyüzünden yere düşer.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1052, G. 2839, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 1092G. 2952, b. 6.

76. **Gīsū** (گیسو): 1. “Talep yoluna denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 1 defa kullanılmış olan “*Gīsū*” saç anlamında kullanılmış olup ıstılâh olarak kullanılmamıştır.

77. **Pîç-i zulf** (پیچ زلف): “İlahi müşkil” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 414).¹³⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 1 defa kullanılmış olan “*Pîç-i zulf*” ıstılâhı Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır.

کارم ز پیچ زلفت شوریده گشت و مشکل شوریده زلف خود را بر کار مشکل نه

“Saçlarının bükümlerinden işim, karmakarışık oldu. Darmadağın saçlarını müşkül işime dök.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 891, G. 2396, b. 3

78. **Tāb-i zulf** (تاب زلف): “İlah sırlara denilir”.¹⁴⁰ (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415)

Dîvân-ı Kebîr’de “*Tāb-i zulf*” terkibi kullanılmamıştır.

79. **Pîşānî** (پیشانی): “İlahi sırların ortaya çıkmasına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁴¹

Dîvân-ı Kebîr’de 12 defa kullanılmış olan “*Pîşānî*” 3 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır. “*sâkînin alın levhini*”, “*alındaki nur parlar*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh ilâhi tecelli kulun görebilmesi anlamındadır.

¹³⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 147; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 230; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 679.

¹³⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 286; Bkz. Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 502.

¹⁴⁰ Bkz. Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 219.

¹⁴¹ Bkz. Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 218.

چو دیدم لوح پیشانی ساقی شدم مست و قلم ها را شکستم

“*Sâkînin alın levhini görünce sarhoş oldum; kırdım kalemleri.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 574, G. 1497, b. 4

گر دیده بیدی تو ور هیچ نخندی تو فر تو همی تابد از تابش پیشانی

“*Gözlerini kapasan, hiç gülmesen gene de alnındaki nur parlar durur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 574, G. 2571, b. 12

آن چهره و پیشانی شد قبله حیرانی تشویش مسلمانی ای مه تو که را مانی

“*O yüz, o alın hayranlık kiblesi kesildi, her bakan, her göreni kendinden geçirdi, Müslümanlığı bile şaşırttı; ey Ay, kime benziyorsun sen?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 967, G. 2604, b. 1

80. **Farq** (فرق): “Allah’ın hayat sıfatı” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁴²

Dîvân-ı Kebîr’de 29 defa kullanılmış olan “*Farq*” kelimesi 4 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu “*fark*” anlamdadır. Yüce Allah kendi nefsinden dolayı vardır. O, diridir ve hayatı tam hayattır, ölümsüzdür. Allah’tan başka mahlûkatlar ise fanidir. Tam hayat sahibi değildirler. Beyitlerde de bu farklılıktan bahsedilmektedir.

یکی جانیم در اجسام مفرق اگر خریدیم اگر پیریم و برنا

“*Ayrı ayrı bedenlerde bir canız; ister küçük olalım, ister ihtiyar, ister genç.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 88, G. 109, b. 8

¹⁴² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 132; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 205; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 621.

در فنا چون بنگرید آن شاه شاهان یک نظر پای همت را فنا بنهاد بر فرق بقا

“*O padişahlar padişahı, yokluğa bir baktı da yokluk canlandı, himmet ayağıyla varlığın ta başına bastı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 98, G. 131, b. 7

جانوری لاجرم از فرقت جان می لرزی ری بهل و واو بهل شو همگی جان و مترس

“*Can taşıyorsun, candan ayrılacağım diye tir tir titriyorsun... “re”yi de bırak “vav”ı da; tüm can kesil; korkma.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 475, G. 1204, b. 2

گر پرسند چه فرق است میان تو و غیر فرق این بس که تویی فرق مرا خاریده

“*Seninle yabancının arasında ne fark var diye sorsalar bize, deriz ki bu fark yeter; sen başımızı okşamadasın bizim*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 885, G. 2375, b. 7

81. **سِرّ (سر):** “İrade sıfatı, ilahi irade” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415)¹⁴³

Dîvân-ı Kebîr’de 160 defa kullanılmış olan “*Sırr*” kelimesinin 52 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*ezelî tecelli sırrı*”, “*gizli sır*”, “*kulluğunun sırrı*”, “*Hakk’ın sırrı*”, “*yüzlerce Kürsî’nin sırrı*”, “*yüz binlerce can sırrının sırrı*”, “*yaratıcının sırrı*”, gibi tekiyle ile kullanılan bu ıstılâh Yüce Allah’ın yaratmış olduğu her şeyde kendinden bir sır bir etki olduğu her şeyin O’nun elinde olduğu O istemeden bir şeyin olmayacağı beyitlerde belirtilmiştir.

¹⁴³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.317; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 569.

خاموش کن آخر دمی دستور بودی گفتمی سری که نفکندست کس در گوش اخوان صفا

“Bir nefescik sus artık; izin verilseydi kimsenin temiz kardeşlerin kulaklarına bile söylemediği bir sırrı söyledim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 11, b. 11

از سر دل بیرون نه ای بنمای رو کاینه ای چون عشق را سرفتنه ای پیش تو آید فتنه ها

“Ölümsüzlük havasına kapılan, ölümsüzlük definesini elde etmeye çalışan âşıkın yüzü, neden altına dönmesin ?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 55, G. 18, b. 6

چشم محمد با نمت واشوق گفته در غمت زان طره ای اندرهمت ای سر ارسلا بیا

“Muhammed'i gözleyen gözüm kederin ile müştakım sana diyor; “Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönder dik” âyetinin sırrı, o dağınık saçlardan yüzünü göster, gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 55, G. 16, b. 5

بر آسمان ها برده سر وز سرنیشت او بی خبر همیان او پرسم و زر گوشش پر از طال بقا

“Aşk, kutluluk sırrıyla Musa'nın sopasıdır sanki pusu dan dan öylesine bir ok attı ki hoca onun açtığı yarayla iki bük lüm oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 59, G. 27, b. 5

در مجلس ما سرخوش آ برقع ز چهره برگشا زان سان که اول آمدی ای یفعل الله ما یشا

“Bizim meclisimize sarhoş gel, yüzündeki örtüyü aç; ey Allah dilediğini işler sırrı, hani evvelce nasıl gelmiştin, yine öyle gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 33, b. 3

ایا معشوق هر قدسی چو می دانی چه می پرسی که سر عرش و صد کرسی ز تو ظاهر شود پیدا

“Ey her kutlu kişinin sevgilisi, mademki biliyorsun, ne diye soruyorsun bana?”

Yüzlerce Arş'm, yüzlerce Kürsî'nin sırrı senden ortaya çıkar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 75, G. 67, b. 5

تن باسر نداند سر کن را تن بی سر شناسد کاف و نون را

“Başı olan beden, “Ol” buyruğunun sırrını bilemez; başsız beden kâfla

nun'u bilir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 87, G. 101, b. 13

شهر تبریزست آنک از شوق او مستی بود گر خبر گردد ز سر سر او اسلاف را

“Tebriz şehri, öylesine bir şehir ki özleyişlerinden de sarhoş olurdu eğer

geçmişler, onun sırrındaki sırdan bir haber alsalardı”

Dîvân-ı Kebîr, s. 100, G. 135, b. 11

آخر از هجران به وصلش در رسیدستی دلا صد هزاران سر سر جان شنیدستی دلا

“Sonunda ayrılığından kurtulmuşsun, kavuşmuşsun ona ey gönül... Yüz binlerce

can sırrının sırrına ait sözler duymuşsun ey gönül.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 104, G. 147, b. 1

از ورای سر دل بین شیوه ها شکل مجنون عاشقان زین شیوه ها

“Gönül sırrının ardında cilveleri gör, işveleri seyret; âşıklar bu cilvelerden, bu

işvelerden Mecnun'a dönmüşler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 1

عاشقان را دین و کیش دیگرست اصل و فرع و سر آن دین شیوه ها

“Âşıkların başka bir dini, başka bir mezhebi var; bu dinin aslı da, fer'i de, esrarı

da cilvelerdir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 2

گر می نکند لبم بیانت سر می گوید به گوش جانت

“Ağzım, dudağım eğri büğrü sözler söylemiyor, can kulağına sır söylüyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 182, G. 373, b. 1

شمس تبریزی تویی دریا و هم گوهر تویی زانک بود تو سراسر جز سر خلاق نیست

“Ey Tebrizli Şems, deniz de sensin, inci de sensin; çünkü varlığın baştanbaşa, tek yaratıcının sırrından başka bir şey değil.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 188, G. 395, b. 6

گر تو سر حق بدانستی برو با سر باش زانک این اسرار ما را خوی آن اسرار نیست

“Eğer Hakk’ın sırrını bildiysen o yana dost ol; çünkü bizim şu sırlarımız, o sırların huyunda huşunda değil.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 188, G. 396, b. 5

در تواضع های طبعت سر نخوت را نگر و اندر آن کبرش تواضع های بی حد شاکلست

“Hele bir, gönül alçaklığı göstermelerindeki ululanmayı gör... Ululanmadaki sonsuz gönül alçaklığını da, şekillere bürünmüş, halkı aldar bir halde izle.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 188, G. 400, b. 12

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 202, G. 439, b. 4; s. 205, G. 447, b. 2; ; s. 239, G. 538, b. 3; s. 244, G. 552, b. 13; s. 274, G. 649, b. 3; s. 281, G. 679, b. 4; s. 307, G. 740, b. 4s. 362, G. 898, b.15; s. 409, G. 1027, b. 8; s. G. 1100, b. 5435, ; s. 439, G. 1112, b. 10; s. 529, G. 1363, b. 5; s. 585, G. 1532, b. 5; s. 663, G. 1760, b. 1; s. 683, G. 1814, b. 1; s. 734, G. 1949, b. 12; s. 744, G. 1976, b. 14; s. 757, G. 2014, b. 1; s. 777, G. 2072, b. 16; s. 811, G. 2164, b. 8; s. 811, G. 2165, b. 5; s. 820, G. 2185, b. 8; s. 920, G. 2476, b. 16; s. 924, G. 2487, b. 4; s. 951, G. 2555, b. 18; s. 957, G. 2571, b. 21; s. 971, G. 2616, b. 4; s. 993, G. 2674, b. 6; s. 1015, G. 2733, b. 16; s. 1041, G. 2810, b. 7; s. 1048, G. 2829, b. 2; s. 1051, G. 2838, b. 17; s. 1073, G.

2896, b. 18; s. 1076, G. 2906, b. 3; s. 1112, G. 3009, b. 5; s. 1139, G. 3076, b. 5; s. 1240, G. 3346, b. 1

82. **Ebrū** (برو): “Sâlikte oluşan kusur sebebiyle derecesinin düşmesi ihmale uğraması” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁴⁴

Dîvân-ı Kebîr'de 64 defa kullanılmış olan “*Ebrū*” ıstılâhının 15 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh genellikle “*Kaş Çatmak*” deyimiyile kullanılmıştır. Kulun nefesine uyup hatalar yapması sebebi ile mekanının gereğini yapmaması ile yolunda oluşan engel olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca kaş çatmak günlük hayatta kullanılan bir deyimdir karşımızdakinin bize kızdığını belirtir. Mâşuğunda âşına kızmasıda aynı şekilde tanımlanmıştır.

میان ابروت ای عشق این زمان گرهیست که نیست لایق آن روی خوب از آن بازآ

“*Ey aşk, şimdi kaşların çatılmış, o güzel yüze yaraşmıyor bu, vazgeç öfkeden, gülümse*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 223, b. 5

میان ابروی خود چون گره زند از خشم گره گره شود از غم دل فکار چرا

“*Öfkelendi de kaşlarını çattı mı, yaralı gönül dertten düğüm düğüm olur; neden?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 136, G. 235, b. 6

ابروم می جهید و دل بنده می طپید این می نمود رو که چنین بخت در قفاست

“*Kaşım seğirip duruyordu, boyuna yüreğim oynuyordu, meğerse böyle bir devlete erişmem takdir edilmiş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 207, G. 450, b. 7

¹⁴⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 115; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 180; Seccādī, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât-i ve Tā'birât-i 'İrfânî*, s. 49; Tirînî, Nizāmuddîn, *Qavā'idu'l- 'urefâ*, s. 67.

میان ابروی او خشم های دیرینه ست گره در ابروی لیلی هلاک مجنونست

“Kaşlarını çatması eski öfkeleri yüzünden; fakat Leylâ'nın kaş çatması Mecnun'u helak eder gider.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 220, G. 485, b. 6

شیوه ابرو کند هر نفسی پیش ما گر چه که از تیر غمز سخته کمان آمدند

“Kaşının kılını yeniay sanan kişinin gözüne nasıl olur da güneş değirmi görünüür?”¹⁴⁵

Dîvân-ı Kebîr, s. 358, G. 886, b. 7

ابروی چون سنبله بی خبرست از مهش گر خبرستش چرا فوق قمر می رود

“Başak burcuna benzeyen kaşı, Ay'ından habersiz; eğer haberi olsaydı Ay'ın üstünde gider miydi hiç?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 358, G. 888, b. 3

بگفت ابروش تکبیری بزد چشمش یکی تیری دلم از تیر تقدیری شد آن لحظه گرفتارش

“Kaşı bir tekbirdir aldı; gözü bir ok attı; takdir okuyla yaralandı, bir solukta ona tutuldu gitti gönül.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 481, G. 1222, b. 5

از گل رخسار او سرسبز دیدم باغ خویش ز ابروی چون سنبل او پخته دیدم نان خویش

“Gül yanakları yüzünden bahçemi yemyeşil sünbül gibi kaşları yüzünden ekmeğimi pişmiş gördüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 488, G. 1246, b. 7

¹⁴⁵ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, s. 315.

از چشم ترک دوست چه تیری که خورده ام وز طاق ابروش چه کمانی خریده ام

“Sevgilinin güzelim gözlerinden ne oklar yemişim, kalem kaşlarından ne yaylar almışım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 644, G. 1707, b. 3

هر کی ز روی مرحمت از قد من پرسدت ابروی خویش عرضه ده گشته دوتا که همچین

“Birisi merhamet yüzünden benim boyumu sorarsa sana, kaşlarını göster de, işte böyle iki büklüm oldu de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 644, G. 1826, b. 3

گر طعنه زنی گویی تو مذهب کژ داری من مذهب ابرویش بخریدم و دادم جان

“Beni kınar da eğri bir yol tutmuşsun dersin ne yapayım, ben can verdim de onun kaşının tuttuğu yolu aldım, o yola yollandım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 705, G. 1869, b. 8

فرمانده خوبانی ابرو چو بجنابانی این بنده تو را گوید آن می کن و این می کن

“Güzellere buyruk yürütmedesin; kaşını bir kaldırdın mı şu kul sana der ki: Onu da yap, bunu da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 709, G. 1885, b. 2

بر کلوخی است رخ و چشم و لب عاریتی پیش بی چشم به جد شیوه ابروی مکن

“Kerpice verilen yüz de iğretidir, göz de, dudak da... körün karşısında göz kaş cilvelerine kalkışma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 751, G. 1992, b. 11

گم گشت خرد از این میانه بست او گرهی میان ابرو

“Kaşlarını bir çattı mı akıl bu arada kaybolur gider.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 876, G. 2351, b. 6

مثال تیر مژگانت شدم من راست یک سانت چرا ای چشم بخت من تو با من کڑ چو ابرویی

“Oka benzeyen kirpiklerine gittim, dümdüz oldum sana karşı; ey bahtımın gözü, sen neden kaş gibi eğrisin bana karşı?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 950, G. 2553, b. 3

83. **Kemân-ebür** (کمان ابرو): “Salikin kendi kusuru sebebiyle derece ve makamının düşmesi, sonra cezebe ve inayetle önceden bulunduğu derece ve makamına geri dönmesine denilir (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁴⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 4 defa “Sevgilnin keman kaşı” olarak kullanılmış olan “*Kemân-ebür*” 1 defa Irâkî’nin belirttiği anlamdadır. Mâşuğun cezalandırmasını âşık bir lütuf olarak görüyor çünkü âşık bunu yaptığı hataların bedeli olarak görür ne kadar cefa çekerse dercesinin böyle artacağını düşünür.

گر کڑ نهدم کمان ابرو در حکم کمان او چو تیرم

“Yay kaşları beni de bükerse ne gam; onun yayında ok gibi düziüm ben”

Dîvân-ı Kebîr, s. 591, G. 1549, b. 4

84. **Tāk-ebür** (طاق ابرو): “Salikin kendisinde görülen kusur sebebiyle derece ve makamından düşmesi ve bu halde terk ve ihmal edilmesi (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁴⁷

“*Tāk-ebür*” *Küllîyât-i Şems-i Tebrîzî*’de 1 defa söylenmiş fakat bu anlamda kullanılmamıştır. “*Sevgilinin kaşı*” olarak kullanılmıştır.

85. **Muje** (مژه): “İlahi hikmetin gereği olarak salikin amellerini ihmal etmesidir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁴⁸

¹⁴⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 210; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 361.

¹⁴⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 342; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 624.

Dîvân-ı Kebîr'de 1 defa kullanılmış olan “*muje*” kelimesi Irâkî'nin belirmiş olduğu salikin yapması gerekenleri ihmal ettiği anlamdadır.

راه نظر ار بودی بی رهن پنهانی با هر مژه و ابرو کی تیر و کمانستی

“Bakış, görüş yolunda gizlenmiş bir yol kesen yoksa neden her kirpik, her kaş, ok kesilmede, yaya dönmede?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 962, G. 2585, b. 8

86. **Tîr-i muje** (تیر مژه): “Salikin amellerini ihmal etmemesidir, açık yüz”

(*Külliyât-i Irâkî*, s. 415).

Dîvân-ı Kebîr'de 2 defa kullanılmış olan “*Tîr-i muje*” kelimesinin 1 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır.

از تیر مژه چه صید می کرد وان ابروی چون کمان چه می شد

“Ok gibi kirpiklerle neler avlanıyordu; o yay gibi kaşlar ne yapıyordu?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 287, G. 689, b. 4

87. **Çeşm** (چشم): “Allah’ın basar sıfatı” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁴⁹

Dîvân-ı Kebîr'de 1264 defa kullanılmış olan “Çeşm” kelimesi 46 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*nergis göz*”, “*mahmur göz*”, “*kara göz*”, “*can gözü*”, “*gönül gözü*”, “*âlemin gözü*”, “*ressamın gözü*”, bazı beyitlerde nazar, bazısında gözyaşı ve bazısında da yüz anlamında kullanılan bu ıstılâh Yüce Allah’ın her şeyi gördüğü ve bildiğini her şeyin onun kontrolünde olduğu beyitlerde de açıkça görülmektedir.

¹⁴⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 260; Cebecioğlu, s. 451; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 721.

¹⁴⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 95; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 144; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 302.

گلزار و باغ عالمی چشم و چراغ عالمی هم درد و داغ عالمی چون پا نهی اندر جفا

“Dünyanın gül bahçesisin, âlemin gözüsin, ışığısin; fakat cefa diyarına ayakbastın mı, dünyadaki bütün elemeler de sensin, dertler de sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 5, b. 6

ای بر درت خیل و حشم بیرون خرام ای محتشم زیرا که سرمست و خوشم زان چشم مست دلربا

“Ey kapısında kulları köleleri toplanmış ulu er, dışarı çık, salın. Çünkü o gönüller kapan sarhoş gözler yüzünden sarhoşum, kendimden geçmişim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 7, b. 9

چون نالد این مسکین که تا رحم آید آن دلدار را خون بارد این چشمان که تا بینم من آن گلزار را

“Şu yoksul nasıl ağlayıp inlesin ki o sevgili merhamete gelsin. Şu gözler nasıl kan ağlasın ki o gül bahçesini göreyim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 58, G. 24, b. 1

آن چشم و چراغ آسمان را آن زنده کننده زمین را

“Uzaktan gördü o gökyüzünün gözünü, ışığını; o yeryüzünü diriltene.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 92, G. 117, b. 2

تو در چشم نقاش و پنهان ز چشم زهی چشم بند و زهی سیمیا

“Sen ressamın gözünün içindesin de gene gözden gizlisin... ne gözbağcılık bu, ne büyü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 138, G. 240, b. 6

بیند چشمش که چه خواهد شدن تا ابد او بیند پیشانه را

“Neler olup bitecek; hepsini görür o göz; zaten kıyamete dek ne olacaksa hepsini önceden görür, bilir o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 146, G. 259, b. 12

میری مطلب کہ میر مجلس گر چشم بیستہ ست بیناست

“Beylik isteme; çünkü meclisin beyi gözünü kapasa bile görür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 179, G. 366, b. 9

چشمی کہ ز چشم من طرب یافت شد روشن و غیب بین و مخمور

“Benim gözümler neşelenen göz aydın olur, gaybi görür, mahmurlasın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 418, G. 1053, b. 3

خنک آن چشم کہ گوهر ز خسی بشناسد خنک آن قافله ای کہ بودش دوست خفیر

“Ne mutlu o göze ki inciyle boncuğu tanır, ayırt eder; ne mutlu o kervana ki ücretini dost verir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 430, G. 1090, b. 3

وگر نہ غمزہ او زد بہ تیغ عشق مرا چراست این دل من خون و چشم من خونبار

“Bakışları beni aşk kılıcıyla yaralamadıysa, neden şu gönlüm kan kesildi, gözlerimden kanlı yaşlar akıyor?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 448, G. 1134, b. 23

چو آفتاب برآمد چه خفته اند این خلق نہ روح عاشق روزست و چشم عاشق نور

“Güneş doğdu, bu halk neden uyuymış? Can gündüze, göz nura âşık değil mi ki?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 452, G. 1144, b. 2

سلام من شنوی در لحد خبر شودت کہ هیچ وقت نبودی ز چشم من مستور

“Mezarda benim selâmımı duyarsın, haberin olsun; zaten hiçbir vakit gözüme gizli değildin ki.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 453, G. 1145, b. 2

به چشم نفس نشد روی ماه او دیدن که نفس می نگشاید به سوی شاه نظر

“Baş gözüyle yüzünü görmeye imkân yok; çünkü nefis, padişaha bakamaz, o kudret yok onda.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 455, G. 1154, b. 4

به سوی ما نگر چشمی برانداز وگر فرصت بود بوسی درانداز

“Bize bak, bir göz at şu yana; fırsat düşerse bir öpücük ver.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 461, G. 1181, b. 1

برآر بانگ و بگو هر کجا که بیمارست صلاى صحت و دولت ز چشم بیمارش

“Seslen; onun hasta gözleri şifalar veriyor; nerde bir hasta varsa gelsin, sıhhat çağı geldi diye bağır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 499, G. 1282, b. 6

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 467, G. 1181, b. 1; s. 471, G. 1193, b. 7; s. 485, G. 1238, b. 3; s. 493, G. 1262, b. 3; s. 494, G. 1265, b. 3; s. 495, G. 1269, b. 1; s. 496, G. 1270, b. 9; s. 500, G. 1282, b. 7; s. 527, G. 1359, b. 2; s. 534, G. 1379, b. 1; s. 548, G. 1418, b. 5; s. 555, G. 1439, b. 10-11; s. 557, G. 1444, b. 6; s. 590, G. 1548, b. 3; s. 671, G. 1786, b. 7; s. 741, G. 1970, b. 10; s. 743, G. 1972, b. 5; s. 744, G. 1976, b. 2; s. 745, G. 1979, b. 10; s. 755, G. 2007, b. 3; s. 780, G. 2082, b. 1; s. 787, G. 2100, b. 10-11; s. 825, G. 2197, b. 4; s. 829, G. 2211, b. 5; s. 902, G. 2432, b. 11; s. 933, G. 2512, b. 10; s. 945, G. 2538, b. 1; s. 968, G. 2614, b. 6; s. 1085, G. 2935, b. 1.

88. **Dîde** (دیدہ): “Hayır veya şer bütün durumlara Allah’ın vakıf olması”

(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁵⁰

¹⁵⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 107; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 169.

Dîvân-ı Kebîr'de 790 defa kullanılmış olan “*Dîde*” kelimesi 36 tanesi Irâkî'nin belirttiği Allah'ın bütün her şeyin yaratıcısı olduğu her şeyin duyan ve gören olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “aşkın gözü”, “gerçekler gözü”, “can gözü”, “can gözü” gibi terkipler ile kullanılmıştır. “*dide*” sözcüğü “*çeşm*” kelimesinde olduğu gibi bazı beyitlerde nazar, bazısında gözyaşı ve bazısında da yüz anlamında kullanılmıştır.

خورشید پیشت چون شفق ای برده از شاهان سبق ای دیده بینا به حق وی سینه دانا بیا

“Güneş sana karşı sanki akşam kızılığı, ey padişahlardan bile öndülü kapalı er, ey Tanrı'yla bakan, Tanrı'yla gören göz, ey her şeyi bilen gönül, gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 55, G. 16, b. 6

گوش تویی دیده تویی وز همه بگزیده تویی یوسف دزدیده تویی بر سر بازار بیا

“Kulak da sensin, göz de sen; her şeyden seçilmiş de sen... Çalınmış Yusuf'sun sen; Pazar başına gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 44, G. 36, b. 4

ای گشته چنان و آن چنانتر هر جان که بدیده او چنین را

“Onu, öylesini gören can bu hale gelir işte, daha da beter olur hattâ.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 92, G. 117, b. 3

دیده نقصان ما را خاک تبریز صفا کحل بادا تا ییابد زان بسی اکمال ها

“Noksanımızı görmüşsün; olgunluklara erişebilmemiz için tertemiz Tebriz'in toprağı sürme olsun gözümüze.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 103, G. 145, b. 15

از پی شمس حق و دین دیده گریان ما از پی آن آفتابست اشک چون باران ما

“Gözyaşları döken gözlerimiz, Tanrı ve Hak Şems'inin ardından gözyaşları dökmede... Yağmur gibi yağan gözyaşlarımız, o güneşin ardından boşanmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 104, G. 148, b. 1

دیده حاصل کن دلا آنکه بین تبریز را بی بصیرت کی توان دیدن چنین تبریز را

“*Ey gönül, önce göz, görüş elde et de ondan sonra Tebriz'e bak... Can gözü olmadıkça böyle bir Tebriz'i nasıl görebilirsin sen?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 107, G. 154, b. 1

امشب به جمال او پرورده شود دیده ای چشم ز بی خوابی تا غم نخوری امشب

“*Bu gece göz, sevgili, senin güzelliğinle beslenmede; uykusuzluktan gam yemeyesin diye bu gece onun güzelliğine dalmışsın ey göz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 154, G. 291, b. 3

تا بیند این دو دیده صبح خدا دمیده دام طلب دریده مطلوب گشته طالب

“*Çek de şu iki göz, Tanrı sabahının ışıldığını, istek ağının yırtıldığını, isteyen istenen olduğunu görsün.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 160, G. 306, b. 11

نبینی نور چون دانی تو کوری سیه نادیده کی داند سپیدیست

“*Işığı görmedikçe kör olduğunu nasıl bilirsin? Karayı görmeyen, nerden bilecek ak nedir?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 174, G. 350, b. 2

پنهان ز دیده ها و همه دیده ها از اوست آن آشکار صنعت پنهانم آرزوست

“*Gözlerden gizli, fakat bütün gözler, görüşler ondan meydana gelmiş; o apaşıkâr olan gizli sanatı istiyorum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 441, b. 17

در دیده می فزاید نور از خیال او با این همه به پیش وصالش مکدرست

“*Hayalinin nuru, her an göze daha fazla görünmede; fakat böyle olduğu halde gene de vuslatına karşı bulanık görünen, belirli belirsiz bir hayal o.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 206, G. 449, b. 3

به پیش دیده من باش تا تو را بینم که سیر می نشود دیده من از آیات
“Gönlün yüzünü görendir aklı fikri olan; canın kametini duyandır halkı
çağırmaya ehil olan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 216, G. 475, b. 10

آن دیده کز این ایوان ایوان دگر بیند صاحب نظری باشد شیرین لقبی باشد
“Şu sayvandan başka bir sayvan gören göz görüş sahibidir, tatlı bir lâkabı
vardır o gözüün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 258, G. 595, b. 4

هر شمع گدازیده شد روشنی دیده کان را که گداز آمد او محرم راز آمد
“Her yanıp yakılan mum göze aydınlık verir. Kim yanarsa erirse o kişi sırra
mahrem olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 263, G. 614, b. 4

با دیده جان چو واپس آیی در عالم آب و گل به ارشاد
“Can gözüyle şu balçık âleme bir döner de bakarsan, Görürsün ki her yan
doğum gecesi gibi ışıklar içinde; fakat başkaları göremez bu ışığı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 289, G. 693, b. 8

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 307, G. 739, b. 6; s. 238, G. 833, b. 7; s. 384, G. 957, b. 5; s. 452, G. 1143, b. 5; s. 510, G. 1310, b. 1; s. 535, G. 1382, b. 4; s. 606, G. 1598, b. 1; s. 654, G. 1734, b. 13; s. 655, G. 1737, b. 11; s. 694, G. 1841, b. 6; s. 741, G. 1969, b. 8; s. 813, G. 2169, b. 2; s. 829, G. 2211, b. 3; s. 890, G. 2392, b. 6; s. 945, G. 2539, b. 7; s. 953, G. 2559, b. 7; s. 954, G. 2560, b. 10; s. 957, G. 2571, b. 18; s. 1039, G. 2807, b. 25; s. 1085, G. 2936, b. 3; s. 1221, G. 3300, b. 1.

89. **Çeşm-i mest** (چشم مست): “Hak Teala’nın, salikin kusurlarını salikten de halktan da saklaması , Hiç kimsenin bunları bilmemesi ve affa ve mağfirete uğraması” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁵¹

“Çeşm-i mest” *Dîvân-ı Kebîr*’de 12 defa kullanılmış olup bunlardan 8 tanesi Irâkî’nin belirttiği yani sâlikin kusurlarının fazlalığına rağmen Allah’ın mağfiretinin ve bağışlayıcılığının ne kadar fazla olduğunu belirtmektedir.

شرم آرد جان و دل تا سجده آرد هوشیار پیش چشم مست مخمور خوش جانان ما

“Sevgilimizin mahmur gözlerine karşı kendinden geçmeyen biri olur da akli başında olduğu halde secdeye kapanırsa, can da utanır bu halden, gönül de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 105, G. 150, b. 7

آمد خیال خوش که من از گلشن یار آمدم در چشم مست من نگر کز کوی خمار آمدم

“Sevgilinin gül bahçesinden geldim, mahmur gözlerime bak, meyhanecinin mahallesinden geldim ben diye güzelim bir hayaldir, geldi gözlerime.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 534, G. 1379, b. 1

چشم مست تو قدح بر سر ما می ریزد ما چه موقوف شراب و می و افیون باشیم

“Sarhoş gözlerin başımıza kadehlerle şarap döküyor; artık ne diye içkiye düşelim, afyonu bekleyelim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 622, G. 1644, b. 4

ز چشم مست تو پیچد دلم که دیوانه است که جنس همدگر افتاد مست و دیوانه

“Sarhoş gözlerinden sonsuz, tarifsiz deli olmuşum; zaten sarhoşla deli aynı cinstendir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 896, G. 2412, b. 2

¹⁵¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 95; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 145.

صنما ز چشم مست که شرابدار عشق است بدهی می و قدح نی چه عظیم اوستادی

“Güzelim, aşk şarabının sâkisi olan sarhoş gözlerinden kadehle şarap sunarsın bana... Pek ulu bir ustasın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1054, G. 2845, b. 4

تو برسته از فزونی ز قیاس ها برونی به دو چشم مست خونی تو چنین شکر چرای

“Hayalin gönlüme gelince nasıl bir ateş kaplar o yurdu; iki dünya birbirine girer; niçin böylesine bir şekersin sen?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1058, G. 2857, b. 6

به ضرب دستش بنگر به چشم مستش بنگر به زلف شستش بنگر به هر چه هستش بنگر

“El çırpışına bak, sarhoş gözlerini seyret; oltaya benzeyen saçlarına dal; hâsılı nesi varsa bak da gör.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1058, G. 3047, b. 12

چو چشم مست کسی کرد حلقه در گوشت ز گوش پنبه برون کن مجوی آزادی

“Birisi var ki sarhoş gözleri senin kulağına küpe takmıştır, kulağından pamuğu çıkar hür olmayı arama.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1148, G. 3099, b. 3

90. **Çeşm-i humār** (چشم خمار): “Salikin kusurlarını kendisinden gizli tutması,

fakat bu kusurlar, sözü edilen salikten daha yüksek ve daha ulu olan kemal sahiplerine malum olur ama onlar da bunu kimi zaman açıklar, kimi zaman da açıklamazlar” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁵²

Dîvân-ı Kebîr’de 7 defa kullanılmış olan “Çeşm-i humār” yalnızca 1 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Diğer beyitlerde “mahmur göz” anlamındadır.

¹⁵² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 95; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 145.

می خندد بر نصیحت من آن چشم خمار یار خمار

“*Sarhoş sevgilinin mahmur gözleriye güler öğütlerime.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 416, G. 1049, b. 6

91. **Çeşm-i āhuvāne** (چشم آهوانه): “Hakk’ın salikin kusurlarını örtmesi, fakat onu oyapmış olduğu suçtan haberdar etmesi, bu durum, salikin kusurlu davranışından vazgeçerek kendine çeki düzen vermesini sağladığı için Allah’ın ona olan en büyük inayeti ve lütfu sayılır” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 415).¹⁵³

Bu kelime *Dîvân-ı Kebîr*’de hiç kullanılmamıştır.

Maṭlab-i dovvom Başlığı Altında Yer Alan İstılâhlar

1. **Meclis** (مجلس): “Huzur ve hicran (ayrılık) belirtileri ve vakitleri” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁵⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 179 defa söylenmiş olan “*Meclis*” keliesinin 78 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. Bu ıstılâh “*padişah meclisi*”, “*meclis günü*”, “*yüce meclis*”, “*gönül meclisi*”, “*irâde meclisi*”, “*can meclisi*”, “*işret meclisi*”, “*güzellerin meclisi*”, “*canlar bağışlanan aşk meclisinde*”, “*O ulu padişahın meclisi*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Bu ıstılâh ile Aşığın Mâşukla buluştuğu yerin ve o anki güzelliklerin ve aşığın mutluluğundan bahsetmektedir. Sevgili ile beraber olduğunda ki duygunun tarifsiz olduğunu ve onu bu duygudan alıkoyan her şeyden uzak olmayı bu güzelliğin her zaman devam etmesini temenni ediyor

¹⁵³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 95; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 145.

¹⁵⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 239; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 418.

یک شمع از این مجلس صد شمع بگیراند گر مرده ای ور زنده هم زنده شوی با ما

“Bu meclisin bir mumu, yüzlerce muma değer, yüzlerce mum yerine geçer; ister ölü ol, ister diri; dirilirsın bizimle.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 74, b. 3

دانی چه حیات ها و مستی هاست در مجلس عشق جان سپاری را

“Canlar bağışlanan aşk meclisinde bilsen ne yaşayışlar vardır, ne sarhoşluklar olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 90, G. 113, b. 3

داد دهی ساغر و پیمانه را مایه دهی مجلس و میخانه را

“Sağrağa da sen lütfedersin, kadehe de. Meclise de sen zevk verirsın meyhaneye de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 144, G. 256, b. 1

هر جا که پیری تو ویران شود آن مجلس ای خواب در این مجلس تا درنپری امشب

“Ey uyku, nereye uçar, gidersen ordaki meclis viran olur; uçup gelme bu meclise bu gece.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 154, G. 291, b. 2

چه رونق دارد از مجلس جان زهی چشم و چراغ جان اصحاب

“Can meclisi seninle ne parlaktır ki; arkadaşların ne de gözüdür, onlara ne ışıktır, ne de candır o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 156, G. 295, b. 7

مجلس خوش کن از آن دو پاره چوب عود را درسوز و بربط را بکوب

“O iki parça ağaçla meclisi hoş bir hale getir; öd yak, berbatı çal.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 158, G. 303, b. 1

زهی مجلس که ساقی بخت باشد حریفانش جنید و بایزیدست

“Ne hoş meclistir ki, baht sâkîlik eder; ordaki eş dost, Cüneyd'dir, Bâyezîd'dir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 171, G. 341, b. 7

دف دریدست طرب را به خدا بی دف او مجلس یارکده بی دم او بارکدست

“Yemin olsun Allah’a, onun tefi olmadıkça tef yırtılmış gitmiştir; hiçbir neşe vermiyor... Onun soluğu olmadıkça sevgilinin meclisi bir yük yeri oluyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 194, G. 411, b. 3

ساقی ظریف و باده لطیف و زمان شریف مجلس چو چرخ روشن و دلدار مه و شست

“Sâkî nazik, şarap pek lâtif, günler de yüce, meclis gökyüzü gibi aydın, sevgili de ay parçası, bir güzel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 204, G. 444, b. 2

بد دوش بی تو تیره شب و روشنی نداشت شمع و سماع و مجلس ما چاشنی نداشت

“Dün gece yoksun sen gece kapkaranlıktı, hiçbir aydınlığı yoktu; ne mumumuzda, ne semâ’ımızda, ne de meclisimizde. Bir tat tuz vardı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 208, G. 453, b. 1

بیزار گردند از شهی شاهان اگر بویی برند زان باده ها که عاشقان در مجلس دل می خورند

“Âşıkların gönül meclisinde içtikleri şaraptan bir koku duysalardı padişahlar bile padişahlıktan bıkarlardı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 237, G. 532, b. 3

در مجلس و بزم شاه اعظم آخر نه به روی آن پری بود

“O ulu padişahın meclisinde toplanışları, sonucu, o perinin yüzünden değil mi ki?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 297, G. 714, b. 6

خمش ای عقل عطارد که در این مجلس عشق حلقه زهره بیانت همه تسخر گیرند

“*Ey Utarid'e benzeyen akıl, sus, bu aşk meclisinde, Zühre'nin etrafında oturanların hepsi de senin sözlerinle alay ederler.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 322, G. 785, b. 13

خنک آن روز خوشا وقت که در مجلس ما ساقیان دست تو گیرند و به مهمان آرند

“*Ne mutlu gündür o gün, ne hoş vakittir o vakit ki sâkîler elinden tutarlar, seni konuk getirirler bize.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 329, G. 804, b. 3

مجلس گرم پرحلاوت او از حریف فسرده خالی باد

“*Tatlı, sımsıcacık meclisinde donmuş, buz kesmiş kişi bulunmasın.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 393, G. 978, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 448, G. 1135, b. 10; s. 464, G. 1173, b. 6; s. 471, G. 1192, b. 6; s. 478, G. 1212, b. 12; s. 488, G. 1246, b. 13; s. 506, G. 1300, b. 11; s. 530, G. 1368, b. 2; s. 544, G. 1404, b. 3; s. 560, G. 1452, b. 4; s. 579, G. 1513, b. 1; s. 588, G. 1541, b. 5; s. 597, G. 1568, b. 4; s. 601, G. 1583, b. 1; s. 617, G. 1629, b. 13; s. 624, G. 1648, b. 6; s. 625, G. 1652, b. 1; s. 651, G. 1727, b. 3; s. 653, G. 1730, b. 1; s. 676, G. 1793, b. 9; s. 689, G. 1829, b. 10; s. 690, G. 1836, b. 1; s. 695, G. 1843, b. 7; s. 728, G. 1940, b. 2; s. 735, G. 1953, b. 6; s. 739, G. 1965, b. 10; s. 764, G. 1976, b. 10; s. 747, G. 1985, b. 7; s. 766, G. 2044, b. 4; s. 767, G. 2046, b. 16; s. 716, G. 2176, b. 2; s. 849, G. 2265, b. 13; s. 881, G. 2365, b. 8; s. 882, G. 2367, b. 6; s. 912, G. 2456, b. 9; s. 915, G. 2464, b. 6; s. 933, G. 2512, b. 1; s. 948, G. 2547, b. 6; s. 956, G. 2569, b. 3; s. 959, G. 2577, b. 5; s. 971, G. 2614, b. 13; s. 973, G. 2623, b. 3; s. 1001, G. 2699, b. 1; s. 1011, G. 2724, b. 4; s. 1029, G. 2773, b. 7; s. 1014, G. 2824, b. 4; s. 1043, G. 2815, b. 8; s. 1069, G. 2885, b. 6; s. 1077, G. 2905, b. 2; s. 1099, G. 2973, b. 5; s. 1138, G. 3074, b. 6; s. 1147, G. 3098, b. 4; s. 1243, G. 3350, b. 9.

2. **‘işret (عشرت):** “Hak’la olmanın verdiği haz, bu durumda bulunan kalbin terennümü” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁵⁵

Dîvân-ı Kebîr’de söylenmiş olan 102 “‘işret” kelimesinin 22 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh genellikle “‘işrete koyulmak”, “sonsuz ‘işret”, “‘işret çağı”, “‘işret kadehi” gibi terkiplerle kullanılmıştır. “*Meclis*” ıstılâhında olduğu gibi “‘işret” ıstılâhında sevgili ile olan zamanın aşığın en güzel anı olduğunu bu zamanı da Allah’a ibadet ile geçirilen gece vakitleri olduğunu beyitlerde belirtilmiştir.

آن قبله و سجده گاه جان را آن عشرت و جای ایمنی را

“O can kablesini, can secde gâhmı, o zevki, safâyı, o emniyet yerini gördüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 94, G. 122, b.2

بیا کامروز ما را روز عیدست از این پس عیش و عشرت بر مزیدست

“Gel ki bugün bayram günü bize; bundan sonra zevk, neşe artacak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 171, G. 341, b. 1

هم خمار از می آید هم از او دفع خمار هم از او عسرت تو است و هم از او عشرت تو است

“Mahmurluk şaraptandır, fakat mahmurluğu gideren gene şaraptır. Uğradığın güçlük de ondandır, elde ettiğin neşe ondan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 195, G. 418, b. 8

باده پرستان همه در عشرتند تنتن تنتن شنو ای تن پرست

“Şaraba tapanların hepsi de neşe âleminde ey tenine tapan ten tenten sesini duy.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 232, G. 516, b. 9

¹⁵⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 196; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 326.

عشرت خشک لب شده آمد و تر همی زند آن تری که اندر او آب غبار می کند

“Dudakları kurumuş işret geldi, sudan bile tozkoparan bir tazelikle açıldı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 245, G. 556, b. 8

صلا یا ایها العشاق کان مه رو نگار آمد میان بندید عشرت را که یار اندر کنار آمد

“Haberiniz olsun ey âşıklar, o ay yüzlü sevgili geldi; işrete koyulun; sevgili kucağımıza geldi bizim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 253, G. 580, b. 1

از پی نامحرمان قفل زدم بر دهان خیز بگو مطربا عشرت سرمد رسید

“Mahrem olmayanlar anlamasınlar diye dilime kilit vurdum; artık ey çalgıcı, kalk, sonsuz işret geldi söyle.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 357, G. 882, b. 18

هر جا خیال شه بود باغ و تماشاگه بود در هر مقامی که روم بر عشرتی بر می تنم

“Padişahın hayali görünen her yer bahçedir, seyran yeridir; nereye varırsam varayım, orda bir işret meclisi kurmaktayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 536, G. 1383, b. 2

رو رو که صاحب دولتی جان حیات و عشرتی رضوان و حور و جنتی زیرا گرفتی دامنم

“Yürü yürü, devlet sahibisin, yaşayışa cansın, zevksin, işretsin. Rıdvan'sın, hurisin, cennetsin sen, çünkü eteğimi tuttun benim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 536, G. 1383, b. 9

نگیرم عیش و عشرت تا نیاید و گر گیرم در آن هنگام گیرم

“O gelmedikçe ne zevkim var, ne yaşamamın tadı; zevke dalarsam, yaşarsam o geldiği zaman zevke dalarım, yaşarım ancak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 579, G. 1512, b. 4

نوبت عشرت رسید ای تن محبوس من خلعت صحت رسید ای دل بیمار من
“İşret çağı geldi çattı a benim mahpus bedenim; sıhhat elbisesi sunuldu ey benim
hasta gönlüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 774, G. 2064, b. 10

وقت عشرت هر کسی گوشه خلوت رود عشرت و شرب مرا می نباید شد نهان
“İşret vakti herkes bir yalnızlık bucağına gider; fakat benim işretimin gizli
olmaması gerek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 782, G. 2086, b. 21

چو زهره می نوازم چنگ عشرت شب و روز ای قمر از شیوه تو

“Ey Ay, işvelerinle gece gündüz Zühre gibi çeng çalmadayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 820, G. 2186, b. 3

در عشرت آن دریا نی این و نه آن بوده بر ساحل این خشکی این گشته و آن گشته

“O denizin zevkine dalınca ne bu varmış, ne o, fakat gemi şu kıyıya yanaştı mı
bu da meydana çıkmış, o da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 865, G. 2311, b. 3

این دلبر پرفتنه با جمله دستان ها خوش خفته و جمله شب این عشرت آماده

“Şu fitneci güzel, bütün bu düzenlerden başka bir de uyumuş; işret meclisiye
bütün gece öylece hazır durumda.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 868, G. 2324, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 933, G. 2512, b. 1; s. 964, G. 2594, b. 3; s. 976, G. 2629, b. 11; s. 1010, G. 2723, b. 15; s. 1011, G. 2725, b. 16; s. 1015, G. 2732, b. 4; s. 1149, G. 3099, b. 4.

3. عِش (عِش): “Bilerek ve bilinçli bir şekilde Hak ile olmanın verdiği haz”
(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).

Dîvân-ı Kebîr'de 192 defa söyleniş olan “عِش” kelimesinin 49 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu mutluluk anlamdadır. Sâlik, dünyanın bir aldatmaca olduğunu Hak ile arasında bir perde olduğunu gerçek mutluluğa Hakk'a ulaştınca, onun tecellilerine vakıf olunca ulaşılabileceğine inanır. Beyitlerde de Bunu belirtmektedir. Bu ıstılâh “işret günü”, “işrete koyulmak”, “sonsuz işret”, “işret çağı”, “işret kadehi” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

امروز مهمان توام مست و پریشان توام پر شد همه شهر این خبر کامروز عیش است الصلا

“Konuşunum bugün, sarhoşunum senin, darmadağınım; bu haber bütün şehir bu haberle doldu: Çünkü bugün işret günü, haydin gelin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 33, b. 9

هزده هزار عالم عیش و مراد عرضه شد جز به جمال تو نبود جوشش و رای نفس ما

“On sekiz bin neşe, zevk âlemi gösterildi de nefsimiz ancak senin güzelliğine karşı coştı, ancak onu istedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 52, b. 5

هله ای کیا نفسی بیا در عیش را سره برگشا

“Hele ey ulu er, bir soluk gel de zevk, neşe kapısını aç.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 137, G. 238, b. 1

بیا کامروز ما را روز عیدست از این پس عیش و عشرت بر مزیدست

“Gel ki bugün bayram günü bize; bundan böyle zevk, neşe artacak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 137, G. 238, b. 1

مطرب و یار من و شمع و شراب این چنین عیش مهیا خوشکست

“Çalgıcı, sevgilim, mum, şarap böyle hazırlanmış zevk hoş bir şeycik.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 201, G. 434, b. 2

آن کس که تو را دارد از عیش چه کم دارد وان کس که تو را بیند ای ماه چه غم دارد

“Seni elde edenin neşesinde bir eksiklik olabilir mi hiç? Seni gören kişinin, ey ay yüzlü dilber, gamı, kederi mi olur?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 260, G. 602, b. 1

سقا هم ربه هم برخوان و می نوش که هر دم عیش دیگر می توان کرد

“Rableri suvarır onları” ayetini oku da iç, çünkü her solukta bir başka zevk elde edilebilir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 278, G. 660, b. 25

چرا در بزم خلوت بی گرانان دل ما عیش را از سر نگیرد

“Ağırcanlıların bulunmadıkları halvet meclisinde, neden yeni baştan zevke başlamaz gönlümüz?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 281, G. 667, b. 4

در آن بزم و در آن جمع و در آن عیش میان باغ و گلزارم چه خوش بود

“O mecliste, o toplulukta, o zevk âleminde bağdaydım, gül bahçesindeydim; ne de hoştu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 282, G. 670, b. 3

پیش از آن کاین نفس کل در آب و گل معمار شد در خرابات حقایق عیش ما معمور بود

“Şu Nefs-i Küll, daha balçık âlemde mimarlığa başlamamışken, gerçekler meyhanesinde işretimiz tamdı, mamur bir hale gelmişti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 304, G. 731, b. 3

زین گذر کن که رسیدست شهنشاه کرم خیز تا جان تو بر عیش و تماشا بزند

“Geç bundan, kerem padişahlar padişahı geldi... Kalk da canın zevk nedir görsün, seyran nedir anlasın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 322, G. 786, b. 7

چو سال سال نشاطست و روز روز طرب خنک مرا و کسی را که عیش خو دارد

“Mademki yıl zevk yılı, neşe yılı; gün çalgı çağanak günü, ne mutlu bana da, benim gibi zevki, işreti huy edinene de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 376, G. 933, b. 3

چو سال سال نشاطست و روز روز طرب خنک مرا و کسی را که عیش خو دارد

“Mademki yıl neşe yılı, gün çalgı çağanak günü, ne mutlu bana da, zevki, işreti huy edinen kişiye de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 376, G. 934, b. 3

الرب هو الساقی و العیش به باقی و السعد هو الراقی یا خایف لا تحذر

“Rab sâkî, mutluluk daimî onunla, okuyan, kutluluk; ey korkan ürkme artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 464, G. 1173, b. 8

در این سرما سر ما داری امروز سر عیش و تماشا داری امروز

“Şu kış gününde, sende bizim kafamız var bugün; zevk peşindesin bugün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 469, G. 1189, b. 1

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 481, G. 1225, b. 1; s. 500, G. 1284, b. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12; s. 510, G. 1312, b. 3; s. 553, G. 1432, b. 11; s. 579, G. 1512, b. 4; s. 590, G. 1548, b. 5; s. 631, G. 1668, b. 5; s. 665, G. 1764, b. 6; s. 689, G. 1829, b. 10; s. 737, G. 1958, b. 2; s. 738, G. 1963, b. 6; s. 766, G. 2042, b. 12; s. 789, G. 2105, b. 5; s. 794, G. 2119, b. 22; s. 853, G. 2275, b. 13; s. 894, G.

2403, b. 2; s. 917, G. 2467, b. 5; s. 946, G. 2539, b. 10; s. 958, G. 2574, b. 9; s. 997, G. 2687, b. 1; s. 1023, G. 2757, b. 2; s. 1029, G. 2773, b. 7; s. 1039, G. 2805, b. 1; s. 1056, G. 2851, b. 2; s. 1068, G. 2885, b. 6; s. 1070, G. 2892, b. 15; s. 1121, G. 3033, b. 5; s. 1146, G. 3046, b. 2; s. 1129, G. 3052, b. 10; s. 1135, G. 3067, b. 6; s. 1140, G. 3080, b. 4; s. 1148, G. 3101, b. 12; s. 1244, G. 3354, b. 8; s. 1197, G. 3232, b. 7.

4. **Şerāb** (شراب): “Coşkun aşk halleri ki sahibini kınamayı gerektirecek hal hareketlerin içine sokar. Bu da sülûkun sonuna gelen kemal ehline hastır” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁵⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 403 defa söyleniş olan “Şerāb” kelimesini 113 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Hırs, bencillik, nefsin hâkim oluşu bütün kötülüklerden sıyrılarak sırların süslenmesi makamında sâlikin varlığının cömertlik, hayâ gibi güzellikler ile süslenerek kemâle ermesi ile yaşamış olduğu mutluluğu ifade eder. Bu ıstılâh “ululuk şarabı”, “aşk şarabı”, “tanrı şarabı”, “duru şarap”, “can şarabın”, “kızıl şarap”, “gökyüzü şarabı”, “ezel şarabı”, “meyhaneci şarap”, “duru şarap”, “cennet şarabı”, “gül renkli şarap”, “mana şarabı”, “peygamberlik şarabı” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

اول شرابی درکشی سرمست گردی از خوشی بیخود شوی آنگه کنی آهنگ ما آهنگ ما

“Önce bir şarap çek, bir güzel sarhoş ol ki kendinden geç de sonra katılmalısın ahengimize, sonra katılmalısın ahengimize.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 6, b. 3

دورم ز خضرای دمن دورم ز حورای چمن دورم ز کبر و ما و من مست شراب کبریا

“Fışkıllıklardaki yeşillikten de uzağım, bahçelerdeki güzelliklerden de; kibirden de uzağım, benlikten de; ululuk şarabıyla sarhoşum ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 33, b. 12

¹⁵⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 327; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 594; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, 498.

بفزای شراب ما بر بند تو خواب ما از شب چه خبر باشد مر مردم خوابی را

“Şarabımızı arttırdıkça arttır, sundukça sun bize, uykumuzu bağla. Uykuya dalan kişinin gecedен ne haberi olur ki?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 78, G. 78, b. 5

اگر آن میی که خوردی به سحر نبود گیرا بستان ز من شرابی که قیامتست حقا

“Seher vakti içtiğin şarap etki etmediyse sana, benden bir şarap iç; gerçekten de bir kıyamettir benim şarabım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 111, G. 165, b. 1

ای ساقی دل ز کار واماندم وقتست بده شراب کاری را

“Ey gönül sâkîsi, işten güçten kaldık... Bize yapacağını yapan o şarabı sunmanın tam vakti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 91, G. 113, b. 6

ساقی تو شراب لامکان را آن نام و نشان بی نشان را

“Sâkî, mekânsızlık şarabım, o izinin tozu belirmeyenin adından bir iz olan şarabı”

Dîvân-ı Kebîr, s. 95, G. 124, b. 1

دلی که پند نگیرد ز هیچ دلداری بر او گماردمی آن شراب گیرا را

“Hiçbir sevgilinin nasihatini tutmayan gönüle o tutup saran şarabı bir an için olsun musallat et.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 127, G. 212, b. 12

زهى شراب كه عشقش به دست خود پخته ست زهى گهر كه نبوده ست هيچ دريا را

“Ne şarap bu; onun aşkı kendi eliyle kıvama getirmiş bu şarabı. Ne inci bu; hiçbir denizde yok bu çeşit inci.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 127, G. 212, b. 13

شرابا اذا ما ينشر الريح طيبها تحن اليها الوحش من جانب الفلا

“Bir şaraptır ki güzelim kokusu yayıldı mı, çölllerdeki vahşi hayvanlar bile onu özlerler de inlemeye koyulurlar; ona ulaşmak isterler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 149, G. 269, b. 10

از خطابش هست گشتی چون شراب از سعى آب وز شرابش نیست گشتی همچو آب اندر شراب

“Nasıl şarap üzüm suyunun lütfuyla var olmuşsa sen de onun sözüyle var oldun; nasıl su şarapta yok olduysa sen de onun şarabıyla yok oldun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 157, G. 298, b. 7

يکى گوید كه اين از عشق ساقیست يکى گوید كه اين فعل شرابست

“Birisi: Bu, sâkînin aşkından oluyor der; öbürü: Bu, şarabın işi der.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 170, G. 337, b. 6

شراب و عشق و رنگم هر سه غماز يکى پنهان سه غماز اين چه شیوه ست

“Şarap, aşk, rengim; üçü de gammaz; bir tanesi gizli, üç gammaz; bu ne nazdır?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 173, G. 345, b. 8

او سر است و ما چو دستار اندر او پیچیده ایم از شراب آن سری گردد سر و دستار مست

“O baştır âdeta, bizse sarık gibi sarılmışız ona, fakat o şaraptan baş da sarhoş, sarık da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 398, b. 6

شمس تبریزی برآمد در دلم بزمی نهاد از شراب عشق گشتست این در و دیوار مست

“Tebrizli Şems, gönlüme doğdu da bir meclistir kurdu orda; aşk şarabıyla şu kapı da sarhoş, bu duvar da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 398, b. 9

خم شراب میان هزار خم دگر به کف و تف و به جوش و به غلغله پیداست

“Hele coşup köpürüşü, tadı Tanrı lütfunun küpünden olan Tanrı dostlarının içtiği şarap olursa.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 221, G. 489, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 228, G. 508, b. 4; s. 232, G. 517, b. 1; s. 238, G. 535, b. 6; s. 243, G. 549, b. 7; s. 254, G. 582, b. 7; s. 279, G. 662, b. 6; s. 287, G. 687, b. 8; s. 304, G. 731, b. 4; s. 307, G. 739, b. 6; s. 316, G. 770, b. 2; s. 345, G. 853, b. 12; s. 355, G. 879, b. 16; s. 356, G. 882, b. 15; s. 364, G. 902, b. 4; s. 364, G. 904, b. 3; s. 369, G. 915, b. 2; s. 370, G. 917, b. 5-6; s. 376, G. 934, b. 11; s. 401, G. 1004, b. 2; s. 405, G. 1015, b. 3; s. 407, G. 1017, b. 7; s. 434, G. 1096, b. 8; s. 441, G. 1118, b. 4-5; s. 455, G. 1151, b. 1; s. 455, G. 1152, b. 3; s. 458, G. 1160, b. 6; s. 496, G. 1270, b. 2; s. 505, G. 1298, b. 8; s. 517, G. 1330, b. 9; s. 526, G. 1357, b. 6; s. 557, G. 1441, b. 10; s. 583, G. 1525, b. 7; s. 589, G. 1545, b. 1; s. 600, G. 1579, b. 2; s. 603, G. 1588, b. 7; s. 613, G. 1619, b. 1; s. 614, G. 1621, b. 8; s. 615, G. 1624, b. 11; s. 616, G. 1627, b. 2; s. 621, G. 1642, b. 4; s. 641, G. 1697, b. 7; s. 642, G. 1702, b. 1; s. 643, G. 1706, b. 2-4-5; s. 650, G. 1724, b. 1; s. 654, G. 1733, b. 6; s. 664, G. 1761, b. 2; s. 668, G. 1776, b. 3; s. 695, G. 1844, b. 8; s. 708, G. 1879, b. 5; s. 736, G. 1956, b. 2; s. 740, G. 1966, b. 22; s. 741, G. 1968, b. 8; s. 827, G. 2205, b. 9; s. 841, G. 2247, b. 3; s. 858, G. 2287, b. 8; s. G. 2352, b. 3; s. 883, G. 2371, b. 9; s. 885, G. 2376, b. 2-8; s. 888, G. 2386, b. 4; s. 905, G. 2440, b. 2; s. 927, G. 2495, b. 8; s. 948, G. 2547, b. 6; s. 951, G. 2555, b. 10; s. 964, G. 2595, b. 8; s. 966, G. 2601, b. 3; s. 967, G. 2603, b. 5; s. G. 976, 2629, b. 5; s. 980, G. 2637, b. 1; s. 993, G. 2676, b. 1; s. G. 2688, b. 1; s. 1000, G. 2691, b. 5; s. 1003, G. 2703, b. 7-9-10; s. 1007, G. 2713, b. 6; s. 1013, G. 2728, b. 5; s. 1017, G. 2738, b. 1; s. 1026, G. 2764, b. 7; s. 1032, G. 2780, b. 1; s. 1049, G. 2833, b. 8; s. 1050, G. 2834, b. 1-8; s.

1051, G. 2838, b. 3; s. G. 2847, b. 11; s. 1055, G. 2849, b. 8; s. 1056, G. 2852, b. 11; s. 1058, G. 2857, b. 11; s. 1090, G. 2947, b. 2; s. 1092, G. 2952, b. 1; s. 1093, G. 2956, b. 8; s. 1094, G. 2960, b. 5; s. 1098, G. 2971, b. 11; s. 1102, G. 2981, b. 11.

5. **Şerāb-i hām** (شراب خام): “Maddi ve dünyevi zevkle karışık hayat” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁵⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 2 defa söylenmiş olan “Şerāb-i hām” terkibi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamda kullanılmayan bu ıstılâh şarap anlamında kullanılmıştır.

6. **Şerāb-i puhte** (شراب پخته): “Her türlü kayıttan kurtulmuş temiz ve soyut zevk” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁵⁸

Bu ıstılâh *Dîvân-ı Kebîr*’de hiç kullanılmamıştır.

7. **Şerāb-hāne** (شرابخانه): “Melekût (Gayb) âlemi” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁵⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 5 defa kullanılmış olan “Şerāb-hāne” kelimesinin 3 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu kâmil insanın iç dünyası anlamdadır.

میر شرابخانه چو شد با دلم حریف خونم شراب گشت ز عشق و دلم کباب

“Meyhane sahibi gönlümle eş olunca kanım aşkla şarap kesilmiş, ciğerim de kebab”

Dîvân-ı Kebîr, s. 161, G. 310, b. 3

¹⁵⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 327; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 594

¹⁵⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 327; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i İrfânî*, s. 500.

¹⁵⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 327; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 594.

امیر عشق رسید و شرابخانه گشاد شراب همچو عقیقش به سنگ خاره رسید

“Aşk beyi geldi, meyhaneyi açtı; akıyka benzeyen şarabı kayalara bile etki etti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 369, G. 915, b. 2

چه کمی درآید آخر به شرابخانه تو اگر از شراب وصلت بیری ز سر خمارم

“Buluşma şarabını sunsan da basımdaki sarhoşluğu gidersen meyhaneden ne eksilir ki?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 616, G. 1627, b. 2

8. **Mey (می):** “Aşkın galebe çalması, heyecanı, coşkusu. Bu halde bile kemal ehli olan amelini aksatmaz.” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 412).¹⁶⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 251 defa geçmiş olan “Mey” kelimesinin 94 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır. Sevgiliye ulaşmış olan kâmil kimsenin yaşadığı coşku anlamında kullanılmıştır. Bu ıstılâh “can şarabı”, “ölümsüzlük şarabı”, “tanrı şarabı”, “mana şarabı”, “meyhaneci şarabı”, “kızıl şarap”, “duru şarap”, “aşk şarabı”, “yılanmış şarap” şeklinde kullanılmıştır.

زان می که در سر داشتم من ساغری برداشتم در پیش او می داشتم گفتم که ای شاه الصلا

“Başımı döndüren şaraptan bir kadeh doldurdum da önüne koydum, padişahım hadi iç dedim.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 62, G. 32, b. 2

¹⁶⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 248; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 433.

می ده گزافه ساقیا تا کم شود خوف و رجا گردن بزن اندیشه را ما از کجا او از کجا

“Sâkî, fazlasıyla sun şarabı da korku da kaybolup gitsin, ümit de, düşüncenin de vur boynunu; biz neredeyiz, o nerde?”

Dîvân-ı Kebîr; s. 62, G. 33, b. 1

جام می الست خود خویش دهد به سمت خود طبل زند به دست خود باز دل پریده را

“Kendisinin Elest şarabını kendi sarhoşuna kadeh kadeh kendi sunar; uçmuş gönül doğanına kendi eliyle davul çalar.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 67, G. 46, b. 11

عشق تو آورد قدح پر ز بلاها گفتم می می نخورم پیش تو شاها

“Aşkın belâlarla dolu bir kadeh sundu bana... Dedim; huzurunda şarap içemem, ey benim padişahım.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 70, G. 53, b. 1

داد می معرفتش آن شکرستان مست شدم برد مرا تا به کجاها

“Bilgisinin şarabını sundu bana o şeker kamışlığı... Sarhoş oldum gitti de beni ta nerelere götürdü o.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 70, G. 53, b. 2

بیا درده می احمر که هم بحر است و هم گوهر برهنه کن به یک ساغر حریف امتحانی را

“Gel de sun o kızıl şarabı; çünkü o, hem denizdir, hem inci; sınanmaya değer eşini bir sağrakla çırılçıplak soy.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 72, G. 56, b. 14

گزید او لب گه مستی که رو پیدا مکن مستی چو جام جان لبالب شد از آن می‌های لب ما را

“Can kadehimiz dudaklarının şarabıyla dudağına kadar doldu, sarhoş olup kendimizden geçtik de dudağını ısırđı, sarhoşluğunu belli etme demek istedi bize.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 76, G. 71, b. 8

زان می که ز دل خیزد با روح درآمیزد مخمور کند جوشش مر چشم خدایین را

“Gönülden kaynayan, ruhla kaynaşan, coşup köpürüşü Tanrı'yı gören gözü mahmurlaştıran şarabı sun.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 79, G. 81, b. 2

بنما ز می فرخ این سواخ و آن سواخ بربای نقاب از رخ معشوق نقابی را

“Kutlu şarapla bu yanı da neşeyle naralarıyla doldur, o yanı da; yüzünü örtü ile örtüp gizleyen sevgilinin kap yüzünden nikâhını.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 82, G. 91, b. 4

بی دل سیهی لاله زان می سرمست بکرد یاسمین ر

“Yalnız lâlenin gönlü yanmamış o şaraptan, yasemini de sarhoş etmiş.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 92, G. 117, b. 7

زان میی کاندل جبل انداخت صد رقص الجمیل زان میی کو روشنی بخشد دل مردود را

“O şarabı sun ki dağı bile deve gibi esritip oynattı; o şarabı sun ki kovulmuş gönülle bile aydınlık bağışlar.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 100, G. 134, b. 8

آن میی کز قوت و لطف و رواقی و طرب بر کند از بیخ هستی چو کوه قاف را

“Sun o şarabı ki kuvveti, anlığı duruluğu, neşesi Kafdağı'nı bile kökünden söker.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 100, G. 135, b. 2

آن میی کز ظلم و جور و کافری‌های خوشش شرم آید عدل و داد و دین باانصاف را

“Öylesine bir şaraptır ki adalet, insaf sahibi din, onun ettiği o güzelim zulümleri o hoş kâfirlikleri görür de utanır.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 100, G. 135, b. 4

از ورای پرده‌ها تو گشته‌ای چون می از او پرده خوبان مه رو را دریدستی دلا

“Onun yüziünden şaraba dönmüştün; perde ardında saklanan ay yüzlülerin perdelerini yırtmışsın ey gönül”

Dîvân-ı Kebîr; s. 104, G. 147, b. 2

ساقی گلرخ ز می این عقل ما را خار نه تا بگردد جمله گل این خارخارت ساقیا

“Ey gül yüzlü sâkî, şarapla aklımıza cefalar et de cefaların yüzünden tamamından gül gülistan kesilsin.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 104, G. 149, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 106, G. 152, b. 2; s. 111, G. 165, b. 6; s. 119, G. 193, b. 5; s. 124, G. 204, b. 8; s. 166, G. 328, b. 4; s. 191, G. 404, b. 2; s. 192, G. 408, b. 8; s. 196, G. 421, b. 1; s. 202, G. 437, b. 4; s. 209, G. 455, b. 8; s. 230, G. 511, b. 1; s. 292, G. 701, b. 5; s. 294, G. 706, b. 3; s. 297, G. 713, b. 3; s. 304, G. 731, b. 1; s. 315, G. 764, b. 2; s. 322, G. 786, b. 2; s. 330, G. 809, b. 4; s. 337, G. 827, b. 13; s. 399, G. 997, b. 2; s. 410, G. 1029, b. 4; s. 495, G. 1267, b. 2; s. 501, G. 1288, b. 4; s. 502, G. 1290, b. 1; s. 524, G. 1350, b. 9; s. 530, G. 1371, b. 1-8; s. 535, G. 1382, b. 6; s. 555, G. 1437, b. 5-6; s. 558, G. 1446, b. 6; s. 559, G. 1448, b. 5-7; s. 561, G. 1452, b. 4; s. 575, G. 1500, b. 4; s. 608, G. 1604, b. 5; s. 623, G. 1648, b. 1; s. 647, G. 1714, b. 4; s. 649, G. 1721, b. 3; s. 664, G. 1763, b. 2; s. 689, G. 1828, b. 10; s. 691, G. 1835, b. 11; s. 709, G. 1884, b. 3; s. 709, G. 1884, b. 3; s. 714, G. 1900, b. 14; s. 744, G. 1976, b. 8-12-14; s. 766, G. 1984, b. 5; s. 747, G. 1985, b. 2-5; s. 763, G. 2031, b. 9; s. 801, G. 2136, b. 2; s. 805, G. 2147, b. 5; s. 813, G. 2168, b. 17; s. 821, G. 2188, b. 10; s. 848, G. 2264, b. 5; s. 872, G. 2337, b. 1-5; s. 886, G. 2379, b. 1; s. 890, G. 2393, b. 2; s. 893, G. 2402, b. 3; s. 906, G. 2441, b. 2;

s. 918, G. 2469, b. 1; s. 918, G. 2470, b. 2; s. 924, G. 2486, b. 5; s. 925, G. 2488, b. 3; s. 925, G. 2495, b. 2; s. 939, G. 2523, b. 2; s. 940, G. 2525, b. 11; s. 996, G. 2685, b. 3; s. 1024, G. 2758, b. 2; s. 1050, G. 2835, b. 3; s. 1057, G. 2853, b. 5; s. 1057, G. 2855, b. 4-5; s. 1057, G. 2885, b. 1; s. 1112, G. 3007, b. 3; s. 1131, G. 3056, b. 1

9. **Mey-hāne (میخانه):** “Lâhûtî (İlahî) âlem” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁶¹

Dîvân-ı Kebîr’de 15 defa kullanılan bu kelimenin 8 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamla aynıdır.” *meyhaneye gitmek*”, “*meyhane sarhoşu*” “gibi terkipler ile kullanılmış olan bu ıstılâh ile ilahî âlem kastedilmiştir.

داد دهی ساغر و پیمانه را مایه دهی مجلس و میخانه را

“*Sağrağa da sen lütfedersin, kadehe de. Meclise de sen zevk verirsin meyhaneye de.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 144, G. 256, b. 1

ز میخانه دگر بار این چه بویت دگر بار این چه شور و گفت و گویت

“*Yine meyhaneden gelen bu koku nedir; gene bu gürültü yine bu dedikodu nedir?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 175, G. 354, b. 1

هست مستی که مرا جانب میخانه برد جانب ساقی گلچهره دردانه برد

“*Bir varlık var ki bizi tutmuş, meyhaneye götürüyor; inci tanesi, gül yüzlü sâkînin bulunduğu yere çekiyor bizi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 323, G. 793, b. 1

¹⁶¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 248; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 435; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 752.

صافی انگور به میخانه رفت چونک اجل خوشه تن را فشرد

“Saf üzüm meyhaneye gitti; çünkü ecel beden salkımını sıktı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 403, G. 1007, b. 5

جان سپاریم دگر ننگ چنین جان نکشیم خانه سوزیم و چو آتش سوی میخانه شویم

“Can bağışlayalım; bundan böyle bu çeşit canın ayıbını yüklenelim... Evi yakalım da ateş gibi meyhaneye koşalım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 624, G. 1649, b. 2

من مست آن میخانه ام در دام آن دردانه ام در هیچ دامی پر خود ننهاده چون مرغان گرو

“Ben o meyhanenin sarhoşuyum; kuşlar gibi hiçbir tuzağa kanadımı rehin etmedim, yalnız o tek inci tanesinin tuzağına düşmüşüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 801, G. 2136, b. 7

روزی تو مرا بینی میخانه درافتاده دستار گرو کرده بیزار ز سجاده

“Bir gün görürsün beni sen; meyhanede düşmüş sarığımı rehin vermişim, seccadeden bıkılmış gitmişim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 868, G. 2324, b. 1

برو بی سر به میخانه بخور بی رطل و پیمانه کز این خم جهان چون می بجوشیدی برون جستی

“Yürü, meyhaneye başsız git; sağraksız, kadehsiz şarap iç; şarap gibi kaynayıp köpürdün mü, şu dünya küpünden gidersin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 936, G. 2518, b. 5

10. **Meykede (میکده)**: “Allah’a yalvarış önceliğine denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁶²

Dîvân-ı Kebîr’de 11 defa kullanılan “*Meykede*” kelimesinin 5 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu Kâmil arifin Rabbi’ ne yalvarış yeri, tekke anlamdadır. Sevgili’den O’na yalvarışta bulunması için fırsat istediğini belirtmiştir.

ای تو مقیم میکده هم مستی و هم می زده تشنیه های بیخده چون می زنی ای بی گهر

“*Ey meyhanede konaklayan, hem sarhoşsun, hem yıkılmışsın, öyle olduğu halde a kötü yaradılışla ne diye boş yere kınamadasın bizi?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 405, G. 1015, b. 5

در فروبند که ما عاشق این میکده ایم درده آن باده جان را که سبک دل شده ایم

“*Kapıyı kapat, bu meyhaneye âşîğiz biz; tez canlı olmuşuz; sunuver o can şarabını bize.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 618, G. 1631, b. 1

انگور دل پر خون شده رفته به سوی میکده تا آتشی در می زده در خنب ها پا کوفته

“*Gönlü kanlarla dolan âşık meyhaneye gitmiş, şaraba bir ateştir salmış, küplerin arasında oyuna girmiş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 853, G. 2276, b. 3

باز کن آن میکده را ترک کن این عربده را عاشق تشنه زده را از خم خمار بده

“*O meyhaneyi aç, bırak şu kavgayı... Susamış sâkîye meyhanecinin küpünden sun şarabı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 856, G. 2283, b. 4

¹⁶² Bkz. Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 754, Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 435.

11. **Hamhāne** (خمخانه): 1. Far., Meyhane.¹⁶³ 2. tas., “Aşkın azaldığı âlemin kalbi olan yere denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).

Dîvân-ı Kebîr’de 14 defa kullanılan “*Hamhāne*” kelimesi “*gayb meyhanesinin kapısı*”, “*meyhane yolu*”, “*şarap meyhaneye dönmesi*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. lâhuti âlem anlamında kullanılmıştır.

باده خمخانه گردد مرده مستانه گردد چوب حنانه گردد چونک بر منبر آید

“*O minbere çıktı mı, şarap meyhaneye döner; ölü, sarhoş olur gider; ağaçsa Hannâne direği olur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 330, G. 809, b. 12

گفتا هله مستانه بنما ره خمخانه گفتم که برو طفلی خمار چه می جویی

“*Dedi ki: Hele sarhoşçasına bir lütfet de meyhane yolunu göster. Dedim ki: Git, çocuksun sen, meyhane ne yapacaksın?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 972, G. 2619, b. 3

12. **Bāde** (باده): “Sülûkun başlangıçtaki zayıf aşk avâmında da bulunan bulunan aşk” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁶⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 601 defa söyleniş olan “*Bāde*” kelimesini 107 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh her kulun içinde olan Allah’a karşı duyulan sevgi anlamındadır. “*O’nun Şarabı*”, “*Bizim Şarabımız*”, “*Kızıl Şarapla*”, “*Şarabının Mahmurluğu*”, “*Lâ’l Renkli Şarabı*”, “*can Şarabı*”, “*Şarap Huyuyla*”, “*Yokluk Şarabı*”, “*Sabah Şarabı*”, “*Aşk Şarabı*”, “*Şarabın Kokusuyla*”, “*Aşkınin Şarabı*”, “*Can Şarabı*”, “*Tanrı Şarabı*”, “*Gizli Şaraplarla*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

¹⁶³ Enverî, H., *Ferheng-i Foşurde-i Sohen*, C. II, s.942.

¹⁶⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 63; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 76; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 178.

بی باده تو کی فند در مغز نغزان مستی یی بی عصمت تو کی رود شیطان بلا حول و لا

“Şarabın olmadıkça güzellerin başları nasıl sarhoş olurlar? Sen korumazsan şeytan, nasıl olur da “Lâ havle”yle kaçar?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 56, G. 21, b. 5

آن آب حیوان صفا هم در گلو گیرد ورا کو خورده باشد باده ها زان خسرو میمون لقا

“Gönül, o kutlu yüzlü padişahlar padişahından şaraplar içti, böylesine bir gönül, arı duru ab-ı hayat içse gene boğazında kalır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 23, b. 10

دانه تویی دام تویی باده تویی جام تویی پخته تویی خام تویی خام بمگذار مر

“Tane de sensin, tuzak da sen; şarap da sensin, kadeh de sen... Pişmiş de sensin, ham da sen; ham bırakma beni.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 64, G. 37, b. 7

خم ها است از آن باده خم ها است از این باده تا نشکنی آن خم را هرگز نچشی این را

“O şaraptan da küpler dolusu var, bu şaraptan da küpler dolusu var; fakat o küpü kırmadıkça bu şarabı asla tadamazsam.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 79, G. 81, b. 4

صد حلقه نگر شیدا زان باده ناپیدا کاسد کند این صهبا صد خمر لعابی را

“Bak da gör, yüzlerce toplum, o görünmeyen şaraptan deli divane olmuş. Bu şarap, yüzlerce süzülmüş şarabı kesata verir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 91, b. 6

صد هزاران جان فدا شد از پی باده الست عقل گوید کان می ام در سر مبادا بی شما

“Elest şarabını içtikten sonra yüz binlerce can feda oldu; akıl diyor ki: Siz yoksanız başımda o şarabın neşesi de olmasın gitsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 101, G. 138, b. 8

ای عشق با توستم وز باده تو مستم وز تو بلند و پستم وقت دنا تدلی

“Ey aşk, sağ oldukça senin şarabınla sarhoşum ben, “Yaklaştı, yakınlaştı” makamına vardığım zaman senin lütfunla yüceyim, lütfunla aşağı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 117, G. 185, b. 6

باده چو از عقل برد رنگ ندارد رواست حسن تو چون یوسفیست تا چه کنم خوی ها

“Şarap, akli alıp götürdükten sonra rengi olmasa da olur; güzelliğin Yusuf güzelliği olduktan sonra yaramı iyileştirmeye ilaç, sınığımı onarmaya mumya arar mıyım hiç?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 210, b. 9

آن نفسی که باخودی یار کناره می کند وان نفسی که بیخودی باده یار آیدت

“Kendindeyken sevgili yan çizer, yanma gelmez senin; kendinden geçtin mi sevgilinin şarabı sunulur sana.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 165, G. 323, b. 4

آنک بی باده کند جان مرا مست کجاست و آنک بیرون کند از جان و دلم دست کجاست

“Canımı şarapsız sarhoş eden nerde? Elini canımdan çıkarıp gösteren, beni benden alan nerde?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 194, G. 412, b. 1

ساقی ظریف و باده لطیف و زمان شریف مجلس چو چرخ روشن و دلدار مه و شست

“Sâkî nazik şarap pek lâtif de yüce, değerli günler; meclis gökyüzü gibi apaydın, sevgili de ay parçası, bir güzel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 204, G. 444, b. 2

در صوفی دل ست و کویش جان باده صوفیان ز خم خداست

“Sûfînin kapısı gönüldür, mahallesi can; sûfilerin şarabı Tanrı küpünden sunulur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 224, G. 497, b. 2

باده ات از کوه سکونت برد عیب مکن زان که وقاریم نیست

“Şarabın dağın bile kararını alıyor; oturmaklı değilsek, oynaksak ayıplama bizi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 227, G. 506, b. 7

دل بیخود از باده ازل می گفت خوش خوش این غزل گر می فروگیرد دمش این دم از این خوشتر زند

“Gönül ezel şarabıyla kendisinden geçmiş de güzel güzel bu gazeli söylemede; fakat bir an soluğunu tutarsa bundan da güzel söz söylemiş olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 239, G. 538, b. 10

باده او همدل من بام فلک منزل من گر بگشایم پر خود بر پریم آن جا چه شود

“Onun şarabı gönüldeşim benim; gökyüzü damı konak olmuş bana... Kanadımı açar da oraya uçarsam ne olur ki?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 239, G. 538, b. 10

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 242, G. 547, b. 3; s. 247, G. 564, b. 11; s. 274, G. 650, B. 4; s. 318, G. 763, b. 2; s. 347, G. 858, b. 2; s. 376, G. 934, b. 9; s. 398, G. 995, b. 5; s. 422, G. 1064, b. 2; s. 425, G. 1075, b. 2; s. 439, G. 1111, b. 1;

s. 442, G. 1120, b. 7; s. 448, G. 1135, b. 14; s. 460, G. 1165, b. 9; s. 460, G. 1166, b. 11; s. 478, G. 1214, b. 9; s. 479, G. 1217, b. 4-7; s. 482, G. 1226, b. 2; s. 490, G. 1252, b. 9; s. 499, G. 1281, b. 9; s. 501, G. 1287, b. 2; s. 511, G. 1312, b. 3-6; s. 513, G. 1318, b. 11; s. 560, G. 1452, b. 10; s. 561, G. 1457, b. 5-6; s. 624, G. 1548, b. 3-4; s. 639, G. 1690, b. 7; s. 647, G. 1714, b. 4; s. 647, G. 1716, b. 5-7; s. 649, G. 1721, b. 3; s. 653, G. 1731, b. 9; s. 654, G. 1733, b. 9; s. 678, G. 1799, b. 4; s. 687, G. 1825, b. 9; s. 688, G. 1827, b. 3; s. 691, G. 1835, b. 6-7-9-13; s. 695, G. 1843, b. 3; s. 707, G. 1877, b. 3; s. 744, G. 1976, b. 13; s. 749, G. 1991, b. 13; s. 759, G. 2022, b. 3; s. 769, G. 2050, b. 1; s. 772, G. 2056, b. 6; s. 772, G. 2058, b. 7-11; s. 776, G. 2069, b. 2; s. 778, G. 2075, b. 7; s. 790, G. 2108, b. 11; s. 800, G. 2134, b. 2; s. 802, G. 2139, b. 11; s. 822, G. 2190, b. 8-10; s. 829, G. 2210, b. 4; s. 844, G. 2255, b. 9; s. 863, G. 2325, b. 1; s. 870, G. 2331, b. 3; s. 886, G. 2379, b. 1; s. 891, G. 2395, b. 2-3-5; s. 896, G. 2411, b. 8; s. 908, G. 2445, b. 8-9; s. 919, G. 2473, b. 12; s. 931, G. 2504, b. 2; s. 935, G. 2516, b. 4; s. 959, G. 2523, b. 4; s. 948, G. 2547, b. 6; s. 961, G. 2583, b. 5; s. 979, G. 2589, b. 7; s. 968, G. 2605, b. 6; s. 976, G. 2629, b. 5; s. 931, G. 2634, b. 14; s. 1001, G. 2698, b. 7; s. 1026, G. 2764, b. 11; s. 1042, G. 2812, b. 1; s. 1081, G. 2923, b. 1-2; s. 1113, G. 3011, b. 12; s. 1131, G. 3056, b. 12; s. 1135, G. 3068, b. 4; s. 1148, G. 3101, b. 1; s. 1233, G. 3330, b. 1; s. 1234, G. 3232, b. 7; s. 1230, G. 3324, b. 4.

13. **Sākī** (ساقی): “Mutlak feyz dağıtana denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁶⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 565 defa söyleniş olan “*Sākī*” kelimesini 140 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu mutlak feyz dağıtan anlamdadır. Bu ıstılâh “*meyhaneci sâkîsi*”, “*devlet sâkîsi*”, “*gönül sâkîsi*”, “*can sâkîsi*”, “*ebedî sâkîsi*”, “*mana sâkîsi*”, “*varlık sâkîsi*”, “*aşk sâkîsi*”, “*kutluluk sâkîsi*”, “*ruhâniler sâkîsi*”, “*gayb sâkîsi*”, “*kutlu sâkîsi*”, “*meclis sâkîsi*”, “*dostların sâkîsi*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâhta gerçek mutluluk dağıtan, gönülleri coşturan Yüce Allah’ı işaret etmektedir.

¹⁶⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 305; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 538; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâbîrât-i ‘İrfânî*, s. 452.

خامش که بس مستعجلم، رفتم سوی پای علم کاغذ بنه بشکن قلم، ساقی در آمد، الصلا

“*Sus artık, acele işim var, bayrağın altına gittim; kâğıdı bırak, kalemi kır, sâkî göründü, gelin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 10

من از کجا پند از کجا باده بگردان ساقیا آن جام جان افزای را بر ریز بر جان ساقیا

“*Ben neredeyim, öğüt dinlemek nerde, döndür şarâp kadehini ey sâkî, dök cana canlar katan o şarabı canımıza ey sâkî.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 9, b. 1

بر دست من نه جام جان ای دستگیر عاشقان دور از لب بیگانگان پیش آر پنهان ساقیا

“*Ey âşıkların ellerinden tutan, ey âşıklara yardımcı olan sâkî, can kadehini elime sun, uzak olsun yabancıların dudaklarından, gizlice sun bana.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 9, b. 2

نانی بده نان خواره را آن طامع بیچاره را آن عاشق نانباره را کنجی بخسبان ساقیا

“*Ekmek ver ekmek yiyene, ver somunu o çaresiz tamah-kâra, o ekmek âşığına define lâıyk değildir ey sâkî.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 9, b. 3

ای جان جان جان جان ما نامدیم از بهر نان برجه گدارویی مکن در بزم سلطان ساقیا

“*Ey canın canının canına can olan, ekmek yemeye gelmedik biz; sıçra ey sâkî, kalk, padişah meclisinde yoksul yüzü takınma.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 9, b. 4

اول بگير آن جام مه بر کفه آن پير نه چون مست گردد پير ده رو سوی مستان ساقيا

“Önce o koca sağrağı al, o ihtiyarın eline sun, köyün ihtiyarı sarhoş oldu mu yürü sarhoşların yanma ey sâkî.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 9, b. 5

رو سخت کن ای مرتجا مست از کجا شرم از کجا ور شرم داری یک قدح بر شرم افشان ساقيا

“Yürü ey lütfü umulan, keremi beklenen sâkî, tez ol, fazla fazla sun; sarhoş nerde, utanma nerde? Utanıyorsan bir kadeh de utanmanın başına saçiver gitsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 9, b. 6

برخیز ای ساقی بیا ای دشمن شرم و حیا تا بخت ما خندان شود پیش آی خندان ساقيا

“Kalk ey sâkî, gel ey utanmanın, arlanmanın düşmanı; yanımıza gülerek gel ey sâkî, gel de bahtımız da gülsün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 9, b. 7

می ده گزافه ساقيا تا کم شود خوف و رجا گردن بزن اندیشه را ما از کجا او از کجا

“Sâkî, fazlasıyla sun şarabı, sun da korku da kaybolup gitsin, ümit de, düşüncenin de vur boynunu; biz neredeyiz, o nerde?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 33, b. 1

نیست کند هست کند بی دل و بی دست کند باده دهد مست کند ساقی خمار مرا

“Yok, eder, var eder; gönülsüz bırakır, elsiz-ayaksız kor... Şarap sunar, sarhoş eder o meyhaneci sâkî benî”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 39, b. 8

سقاهم ربههم خوردند و نام و ننگ گم کردند چو آمد نامه ساقی چه نام آورد مستان را

““Rableri suvarır onları” şarabını içtiler, adı sanı yitirdiler; sâkînin mektubu gelince ne çeşit bir ad san getirdi sarhoşlara?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 5

ز شمس الدین تبریزی به ناگه ساقی دولت به جام خاص سلطانی مدام آورد مستان را

“Devlet sâkîsi, ansızın padişaha mahsus kadehle gece şarabı getirdi sarhoşlara.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 10

فرست آن عشق ساقی را بگردان جام باقی را که از مزج و تلاقی را ندانم جامش از صہبا

“Gönder o aşk sakisini de döndürt ölümsüzlük kadehini; hem de öylesine döndürt ki dalgalanıp kavuşmamız yüzünden kadehini ayırt edemeyeyim şarabından.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 75, G. 67, b. 7

ساقی ز شراب حق پر دار شرابی را درده می ربانی دل های کبابی را

“Senden önce nice çılgın, kerametler arar dururdu; fakat keramet arayan, sâkînin yüzünü gördü mü bütün kerametleri sattı, hepsini de elden çıkardı gitti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 78, G. 78, b. 1

پیش تو از بسی شیدا می جست کرامت ها چون دید رخ ساقی بفروخت کرامت را

“Senden önce nice çılgın, kerametler arar dururdu; fakat keramet arayan, sâkînin yüzünü gördü mü bütün kerametleri sattı, hepsini de elden çıkardı gitti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 79, G. 79, b. 5

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 91, G. 113, b. 6; s. 93, G. 119, b. 17; s. 94, G. 120, b. 17; s. 99, G. 134, b. 1; s. 100, G. 135, b. 1; s. 102, G. 143, b. 7; s. 103, G. 146, b. 1; s. 105, G. 150, b. 2; s. 111, G. 165, b. 5; s. 126, G. 211, b. 13; s. 127, G. 212, b. 11; s. 129, G. 217, b. 19; s. 134, G. 288, b. 4; s. 135, G. 233, b. 1; s. 134, G. 234, b. 1-5; s. 140, G. 245, b. 4; s. 142, G. 250, b. 17; 144, s. G. 256, b. 7; s. 148, G. 265, b. 5; s. 151, G. 276, b. 9; s. 154, G. 289, b. 1; s. 187, G. 390, b. 11; s. 215, G. 472, b. 5; s. 228, G. 508, b. 10; s. 245, G. 556, b. 9; s. 248, G. 564, b. 7; s. 253, G. 580, b. 5; s. 278, G. 660, b. 13; s. 294, G. 705, b. 9; s. 308, G. 743, b. 7; s. 309, G. 744, b. 1; s. 321, G. 783, b. 4; s. 324, G. 791, b. 11; s. 336, G. 827, b. 3; s. 372, G. 923, b. 1; s. 406, G. 1017, b. 1; s. 407, G. 1020, b. 2; s. 415, G. 1045, b. 1-7;

s. 423, G. 1067, b. 4; s. 433, G. 1094, b. 1; s. 438, G. 1109, b. 1; s. 446, G. 1131, b. 10; s. 448, G. 1135, b. 1-16-19; s. 453, G. 1146, b. 1; s. 464, G. 1173, b. 8; s. 465, G. 1175, b. 12; s. 470, G. 1192, b. 7; s. 496, G. 1271, b. 3; s. 496, G. 1272, b. 4; s. 499, G. 1279, b. 7; s. 505, G. 1298, b. 8; s. 510, G. 1308, b. 1-6; s. 511, G. 1312, b. 3-5-7; s. 517, G. 1330, b. 10; s. 518, G. 1332, b. 9; s. 527, G. 1360, b. 1; s. 533, G. 1381, b. 4; s. 535, G. 1382, b. 1; s. 558, G. 1446, b. 4; s. 559, G. 1448, b. 5; s. 588, G. 1543, b. 1; s. 621, G. 1642, b. 4; s. 623, G. 1645, b. 8; s. 623, G. 1648, b. 1; s. 624, G. 1650, b. 6; s. 629, G. 1662, b. 11; s. 643, G. 1704, b. 5; s. 655, G. 1736, b. 2; s. 670, G. 1780, b. 1; s. 675, G. 1792, b. 3; s. 685, G. 1821, b. 13; s. 709, G. 1884, b. 3; s. 745, G. 1978, b. 1; s. 751, G. 1994, b. 7; s. 753, G. 2001, b. 6; s. 757, G. 2013b. 1; s. 794, G. 2119, b. 22-30-31-32; s. 801, G. 2136, b. 2; s. 829, G. 2209, b. 2; s. 841, G. 2246, b. 4; s. 856, G. 2283, b. 1-2; s. 862, G. 2302, b. 1-2; s. 867, G. 2319, b. 4; s. 877, G. 2351, b. 14; s. 885, G. 2377, b. 11; s. 889, G. 2388, b. 12; s. 893, G. 2402, b. 1; s. 893, G. 2403, b. 1; s. 908, G. 2445, b. 4; s. 917, G. 2466, b. 13; s. 919, G. 2473, b. 6; s. 925, G. 2490, b. 1; s. 935, G. 2517, b. 4; s. 939, G. 2522, b. 1; s. 940, G. 2525, b. 16; s. 959, G. 2577, b. 5; s. 974, G. 2630, b. 1; s. 994, G. 2676, b. 8; s. 996, G. 2685, b. 1; s. 1001, G. 2698, b. 8; s. 1011, G. 2725, b. 12; s. 1015, G. 2732, b. 1; s. 1042, G. 2813, b. 8; s. 1050, G. 2835, b. 1; s. 1055, G. 2848, b. 1; s. 1084, G. 2934, b. 4; s. 1102, G. 2982, b. 1-2; s. 1109, G. 3000, b. 1; s. 1120, G. 3032, b. 7; s. 1131, G. 3056, b. 9; s. 1137, G. 3073, b. 23; s. 1220, G. 3298, b. 1.

14. **Ḳadeḥ** (قدح): “Vakite denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁶⁶

Dîvân-ı Kebîr'de 209 defa söylenmiş olan “Ḳadeḥ” kelimesi vakit anlamında kullanılmamıştır. Genelde “*sakiye sunulan şarap*”, “*sunulan kâse*” bazen de “*sakiye mutluluk veren manevi durum*” anlamında kullanılmıştır.

15. **Cām** (جام): “Haller, İçi marifetle dolu olan sülük ehli arifin gönlü” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁶⁷

¹⁶⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 201; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 335.

Dîvân-ı Kebîr'de 369 defa kullanılmış olan “*Cām*” kelimesi 30 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu arifin gönlü anlamdadır. Bu ıstılâh “*buluşma kadehiyle*”, “*esirgenmeyen şarap*”, “*elest kadehinin şarabıyla*”, “*tanrı kadehiyle*”, “*vefa kadehi*”, “*şarap kadehi*”, “*ömür kadehim*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Yüce Allah'ın tecellilerini verdiği mutluluk “*Şarap*” anlamında kullanılmıştır. Kâse anlamında ki “*Cam*” da bunu istinaden mutluluğun dolduğu yer yani gönül anlamında kullanılmıştır. Şarabın verdiği mutluluk ile kendisinden geçen salık bu durumun hep sürmesini istediğini de beyitlerden anlıyoruz.

ای یوسف خوش نام ما خوش می روی بر بام ما ای در شکسته جام ما ای بردیده دام ما

“*Ey adı güzel Yusufumuz, damımızda nasıl da yürüyüp gitmedesin? Ey kadehimizi kıran, ey kurduğumuz tuzağı yırtan sevgili.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 50, G. 4, b. 1

دانه تویی دام تویی باده تویی جام تویی پخته تویی خام تویی خام بمگذار مرا

“*Tane de sensin, tuzak da sen; şarap da sensin, kadeh de sen... Pişmiş de sensin, ham da sen; ham bırakma beni.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 64, G. 37, b. 7

جام می الست خود خویش دهد به سمت خود طبل زند به دست خود باز دل پریده را

“*Kendisinin Elest şarabını kendi sarhoşuna kadeh kadeh kendi sunar; uçmuş gönül doğanına kendi eliyle kendisi davul çalar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 68, G. 46, b. 11

¹⁶⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 82; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 115; Seccādī, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât ve Tā'birât-i 'İrfânî*, s. 280.

فرست آن عشق ساقی را بگردان جام باقی را که از مزج و تلاقی را ندانم جامش از صهبا

“Gönder o aşk sakisini de döndürt ölümsüzlük kadehini; hem de öylesine döndürt ki dalgalanıp kavuşmamız yüzünden kadehini ayırt edemeyeyim şarabından.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 85, G. 67, b. 7

چه مرد آن عتابم خیز یارا بده آن جام مالامال صهبا

“Cezalandırarak adam mıyım ben? Kalk ey sevgili, dudığına dek şarapla dolu olan o kadehi sun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 89, G. 109, b. 3

چه تفرج و تماشا که رسد ز جام اول دومش نعوذ بالله چه کنم صفت سوم را

“İlk kadehte nereleri gezersin; neler görürsün, neler... ikinci kadehten Allah'a sığınırız; artık üçüncüsünü nasıl söyleyeyim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 111, G. 165, b. 2

سینه شکاف گشته دل عشق باف گشته چون شیشه صاف گشته از جام حق تعالی

“Göğsümüz yarıldı, açıldı; gönül aşk dokumaya koyuldu; ulu Tanrı'nın kadehiyle şişe saf, tertemiz bir hale geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 116, G. 185, b. 2

مست شود نیک مست از می جام الست پر کن از می پرست خانه خمار را

“Sarhoş ol; hem de körkütük sarhoş ol Elest kadehinin şarabıyla; doldur meyhaneyi şaraba tapanlarla.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 124, G. 204, b. 8

گه می به جوش آید از چاشنی جامت گه جام مست گردد از لذت می تو

“Şarabının lezzetinden gâh kadeh sarhoş olmadadır, kadehindeki lezzet yüzünden gâh şarap coşup köpürmededir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 201, G. 437, b. 4

رندان سلامت می کنند جان را غلامت می کنند مستی ز جامت می کنند مستان سلامت می کنند

“Rintler selâm ediyorlar sana, canlarını kul köle etmişler sana, kadehinle sarhoş olmuşlar, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 237, G. 533, b. 1

سقای روح یک باده ز جام غیب درداده ببین تا کیست افتاده و کی بیدار می ماند

“Can sâkisi gizlilik âleminin kadehiyle öylesine bir şarap sundu ki bir bak da gör, yıkılıp kendinden geçen kim, ayık kalan kim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 250, G. 571, b. 3

هرک آتش من دارد او خرقة ز من دارد زخمی چو حسینستش جامی چو حسن دارد

“Kimde benim ateşim varsa benden hırka giymiştir o, Hüseyin gibi yaralıdır, Hasan gibi bir kadehi vardır onun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 260, G. 604, b. 1

تو جام هستی خود را برو قوامی ده که آن شراب قدیمست و باقوام بود

“Yürü de varlık kadehine bir sağlamlık vermeye bak, çünkü o şarap pek kıvamlıdır, evveline de evvel yoktur onun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 378, G. 939, b. 7

از هوس عشق او چرخ زند نه فلک وز می او جان و دل نوش کند جام جام

“Onun aşkının hevesiyle dokuz gök çark vurup dönüyor. Canla gönül onun şarabından kadeh kadeh doldurup içiyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 647, G. 1714, b. 3

گر کاهلی باری بیا درکش یکی جام خدا کوه احد جنبان شود برپرد از محراک من

“Usanmış bezmişsen gel de Tanrı şarabından bir kadeh iç; insanı sarsan, harekete getiren şarabımdan Uhud dağı bile oynar, dağılıp uçar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 678, G. 1799, b. 8

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 691, G. 135, b. 14; s. 695, G. 1845, b. 2; s. 739, G. 1966, b. 24; s. 744, G. 1976, b. 10-14; s. 756, G. 2013, b. 1; s. 766, G. 2044, b. 3; s. 782, G. 2086, b. 11; s. 810, G. 2162, b. 7; s. 824, G. 2196, b. 4; s. 852, G. 2275, b. 5; s. 889, G. 2389, b. 3; s. 931, G. 2504, b. 5; s. 964, G. 2595, b. 8; s. 1132, G. 3059, b. 3.

16. **Şurāhî** (صراحی): “Üns makamına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁶⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 14 defa söylenmiş olan “Şurāhî” kelimesinin 4 tanesi Irâkî’nin kullanmış üns makamı anlamdadır. Üns Makamı âşığın sevgili ile samimi olması halidir öyle ki bu durumda ki sâlik masivâdan uzaklaşır sadece Hakk’a yakınlaşır. Bu durumdaki sâlik ateşe atılsa yaşadığı mutluluk yüzünden ateşi hissetmez tıpkı Hz. İbrâhim gibi Bu ıstılâh; “*sakinin elindeki sürahi*”, “*ebed sürahi*siyle neşelen”, “*tespih sürahiye döndü*”, “*arkadaşın getirdiği sürahi*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

دوش رفتم در میان مجلس سلطان خویش بر کف ساقی بدیدم در صراحی جان خویش

“Dün padişahımın meclisine gittim; canımı sakinin elindeki sürahide gördüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 488, G. 1246, b. 1

چو رسید ماه روزه نه ز کاسه گو نه کوزه پس از این نشاط و مستی ز صراحی ابد کن

“Oruç ayı erişti ya, artık ne kâseden bahset, ne testiden... Bundan böyle ebed sürahi

Dîvân-ı Kebîr, s. 746, G. 1987, b. 8

¹⁶⁸ Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 324; Bkz.Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 587.

زهد از تو مباحی شد تسبیح صراحی شد جان را که فلاحی شد با رطل گران کرده

“Zahitlik senin yüzünden her şeyi mubah görür oldu, tespih sürahiye döndü; can kurtuldu amma bu kurtuluşu da o koca sağrakla sağlamış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 869, G. 2326, b. 4

یک صراحی پیشم آورد آن حریف نیک خو گشت جانم زان صراحی بیخودی خماره ای

“O iyi huylu arkadaş bir sürahi getirdi; o sürahiden canım kendinden geçti, sarhoş oldu gitti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1039, G. 2806, b. 6

17. **Hām** (خم): “Durulacak yere denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁶⁹

Dîvân-ı Kebîr'de 40 defa geçmiş olan “*Hām*” kelimesinin 12 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır.

زین رو همی بینم کسان نالان چو نی وز دل تهی زین رو دو صد سرو روان خم شد ز غم چون چنگها

“Bu yüzden nice kişiler görüyorum, içleri bomboş, ney gibi feryat ediyorlar; bu yüzden yüzlerce ulu erin boyu, gamla cenge dönmüş, bükülmüş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 22, b. 6

کوهی که در ره آید هم پشت خم دهد کای قاصدان معدن اجلال مرحب

“Yolumuza çıkan dağ bile eğilir, bel verir; ey ululuk madenine doğru yol alanlar, merhaba.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 122, G. 200, b. 8

¹⁶⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 157; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 250.

جان به قدم رفته در کتم عدم رفته با قد به خم رفته در حین به میان آید

“Ezel âlemine gitmiş, yokluğa ulaşmış can da iki büklüm boyuyla o an ortaya çıkar.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 264, G. 619, b. 4

چون چنگ شوی از غم خم داده وانگه او در بر کشدت شیرین بی واسطه بنوازد

“Ceng gibi gamdan iki büklüm olunca o vakit seni tatlıca bağrına basar aracısız okşar”

Dîvân-ı Kebîr; s. 267, G. 629, b. 8

در خم چو گانش یکی گوی شو تا که فلک زیر تو مفرش بود

“Onun çevgenine karşı bir top ol da gökyüzü ayağının altına serilsin.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 398, G. 994, b. 6

شکر کند خاک دژم از فلک و چرخ به خم کز نظر و گردش او نورپذیرنده شدم

“Gamlara batmış toprak, gökyüzüne, yıldızlara şükreder de onun bakışı, onun dönüşü yüzünden ben de ışıklандım, ben de ışıdım der.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 540, G. 1393, b. 16

روان شد سوی ما کوثر پر از شیر و پر از شکر بدران مشک سقا را بزن سنگی و بشکن خم

“Kaba kaçağa sığmayan Kevser bizim yana aktı; yurt sakanın tulumunu, at taşı, kır gitsin küpü.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 540, G. 1440, b. 2

المنه لله که ز پیکار رهِدیم زین وادی خم در خم پر خار رهِدیم

“Hamd olsun, şükür olsun Tanrı'ya, savaştan kurtulduk; şu yokuşlarla, bellerle dolu vadiden halâs olduk.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 567, G. 1478, b. 1

دل و جان را طربگاه و مقام او شراب خم بی چون را قوام او

“Gönlün de, canın da neşe yeri, huzur yurdu o; neliksiz niteliksiz küpteki şarabın kıvamı da o.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 818, G. 2281, b. 1

هله مخمور چه نالی بر مخمور دگر پهلوی خم بنشین از بر خمار مرو

“Mahmursun da ne diye bir başka mahmurun yanına gidersin? Küpün dibine otur, meyhanecinin kucağından kalkıp bir yere gitme.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 832, G. 2220, b. 7

فروریزد سخن در دل مرا هر یک کند لابه که اول من برون آیم خمش مانم ز بسیاری

“Sözler gönülde yığılıp dökülmüş, her biri evvel ben çıkayım da bir müddet susayım bari diye bana yalvarıyor.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 930, G. 2502, b. 7

گر چه من روترشم لیک خم سرکه نیم ور چه هر جا بروم لیک نیم هرجایی

“Yüzüm ekşi ama sirke küpü değilim... Her yere giderim ama hercai değilim ben.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 1068, G. 2887, b. 5

18. **Cur^a** (جرعه): “Sülûk esnasında saliki kuşatan sıfat ve hallerin adları” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 416).

Dîvân-ı Kebîr'de 52 defa geçmiş olan “Cur^a” kelimesinin 20 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Süluk esnasında sâlik kimsenin ilahi Şarap ile kendinden geçmesi öyle ki akıl baştan gider, kafir imana gelir, kara toprak gül bahçesi olur. Bu ıstılâh “canım aşk şarabı”, “bir yudumcuk şarap”, “şarap dökmek”, “ihsan denizinden gelen o bir yudumcuk şarap” terkip ve anlamlarda kullanılmıştır.

از بس که ریخت جرعه بر خاک ما ز بالا هر ذره خاک ما را آورد در علالا

“Nice demdir toprağımıza katre katre, yudum yudum öylesine şarap döktü ki toprağımızın her zerresini feryada getirdi, her zerremizde bir çığlık var, bir feryat var”

Dîvân-ı Kebîr, s. 116, G. 185, b. 1

ذاق من شعشاع خمر العشق روحی جرعه طار فی جو الهوی و استقلعت ائقالها

“Canım aşk şarabının ışıklarından bir yudumcuk içti de ağırlıklarını attı, aşk göğünde uçmaya koyuldu”

Dîvân-ı Kebîr, s. 150, G. 275, b. 2

می روح آمد نادر رو از آن هم بچش آخر که به یک جرعه بپرد همه طراری و هوش

“Can şarabı eşsiz bir şaraptır; yürü, ondan bir tat... Bir yudumcukla bütün düzenbazlığın, bütün aklın fikrin uçar gider.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 191, G. 404, b. 2

بیا و بزم سلطان بین ز جرعه خاک خندان بین که یاغی رفت و از نصرت نسیم مشک بیز آمد

“Gel de padişahın meclisini gör, şaraptan şu gülen toprağı seyret; çünkü yağ gitti, miskler kokan yel yardıma geldi”

Dîvân-ı Kebîr, s. 257, G. 589, b. 3

دوم بار دوم بار چو یک جرعه بریزد ز دنیا و ز عقبی و ز خود فرد بمانید

“Bir ikinci defa, bir ikinci defa bir yudum daha dökerse dünyadan da olursunuz, âhiretten de, kendinizden de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 270, G. 637, b. 6

از آن جرعه که از دریای فضل است بهشت و حور و کوثر می توان کرد
“Lütuf, ihsan denizinden gelen o bir yudumcuk şarapla cennetler kurulur,
huriler belirir, Kevserler akar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 278, G. 660, b. 17

هر بار ز جرعه مست بودم این بار قدح لبالب آمد
“Her defasında bir yudumdan sarhoş oluyordum; bu seferse kadehi dudağına
dek dopdolu sundu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 294, G. 706, b. 4

آنک زین جرعه کشد جمله جهانش نکشد مگر او را به گلیم از بر ما برگیرند
“Bu yudumcağızı çeken kişiyi, bütün dünya bir araya gelse ayıltamaz; meğerki
onu bir kilime koyup da yanımızdan kaldıralar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 322, G. 785, b. 5

از آن شراب که گر جرعه ای از او بچکد ز خاک شوره بروید همان زمان گلزار
“Sun o şarabı ki bir katresi yere dökülse kara topraktan güller biter, her taraf
güllük gülistanlık olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 448, G. 1135, b. 5

گشای زانوی اشتر بدر عقال عقول بجه ز رق جهانی به جرعه های رقیق
“Devenin çöz ayağını, yırt akıl bağlarını, dünya tutsaklığından sıçra, yudum
yudum şarap iç de kurtul şu tutsaklıktan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 511, G. 1312, b. 8

شطرنج ندیده ایم و ماتیم یک جرعه نخورده ایم و مستیم
“Satrancı görmeden mat olduk; bir yudumcağız bile içmedik, sarhoşuz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 597, G. 1569, b. 2

چون تنم را بخورد خاک لحد چون جرعه بر سر چرخ جهد جان که نه جسم نورم

“Mezarın toprağı, bir yudumcuk su gibi toprağımi içti mi, can, ben beden değilim, ışığım diye gökyüzünün yücesine ağar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 617, G. 1629, b. 14

آن شاهد فرد احد یک جرعه ای در بت نهد در عشق آن سنگ سیه کافر کند ایمان گرو

“O eşi bulunmayan tek güzel o şaraptan bir yudumcuk putun mayasına damlatır da, kâfir o kara taşın sevdasıyla imanını rehin eder.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 801, G. 2136, b. 6

خواهی که همه دریا آب حیوان گردد از جام شراب خود یک جرعه به دریا ده

“Bütün denizin ab- ı hayat olmasını dilerse kendi şarap kadehinden bir yudumcağızı dök denize.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 862, G. 2302, b. 4

با این که می نداند چون جرعه ای ستاند مستی خراب گردد از خویش وارهیده

“Bilmemekle beraber gene de bir yudumcuk aldı mı sarhoşluk harap eder onu, kendisinden geçirir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 890, G. 2393, b. 10

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 1032, G. 2781, b. 3-5; s. 1033, G. 2782, b. 11; s. 1129, G. 3052, b. 11; s. 1132, G. 3059, b. 4.

19. **Mestî** (مستی): “Onun bütün iç ve dış sıfatlarını tamamını aşğın kaplamasıdır. Onun sekrinden ibarettir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 416).¹⁷⁰

¹⁷⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 245; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 430.

Dîvân-ı Kebîr'de 385 defa söyleniş olan “*Mestî*” kelimesini 211 tanesi Irâkî'nin kullanmış “*ilahi sarhoşluk*” anlamdadır. Sâlik zahiri ve batını her şeyi bir tarafa bırakıp Mutlak Varlık'a yönelir ve O'nun cemalinin tecellisi ile kendi varlıklarını unuttur. Bu ilahi aşk onu kaplayınca gözü hiç bir şeyi görmez sarhoş olur. Bu ıstılâh “*tecelli sarhoşluğu*”, “*sarhoşluğun zevki*”, “*gönül sarhoşları*”, “*başların sarhoşluğu*”, “*padişahın sarhoşuyuz*”, “*aşk sarhoşuyum*”, “*sarhoşluk denizine*”, “*dostun kadehiyle sarhoşsun*”, “*sevgilinin aşkıyla sarhoş*”, “*sırları bilen sarhoşluğu*”, “*ebedî sarhoşluktan*”, “*Allah'ın sarhoşu*”, “*sarhoşluk hırkasına*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

فلسفی این هستی من عارف تو مستی من خوبی این زشتی آن هم تو نگاری صنما

“*Filozof şu varlığımdır benim; seni anlayabilense sarhoşluğumdur, kendimden geçinenidir... Onun çirkinliğine, bunun güzelliğine bakma; eşsiz bir güzelsin sen ey güzel.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 66, G. 42, b.12

گزید او لب گه مستی که رو پیدا مکن مستی چو جام جان لبالب شد از آن می های لب ما را

“*Can kadehimiz dudaklarının şarabıyla dudağına kadar doldu, sarhoş olup kendimizden geçtik de dudağını ısırdı, sarhoşluğunu belli etme demek istedi bize.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 71, b. 8

خرف باش خرف باش ز مستی و ز حیرت که تا جمله نیستان نماید شکری ها

“*Sarhoşluktan, şaşkınlıktan kendinden geç, buna âdeta; buna da bütüin kamışlıklar şeker görünsün sana.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 83, G. 93, b. 2

از این لوت و زین قوت چه مستیم و چه مبهوت که از دخل زمین نیست ز بالاست خدایا

“Şu lezzetli yemeklerden, şu canım gıdalardan nasıl da sarhoşuz, nasıl da şaşkırmışız; bunlar yerden bitme değil, yerin ilişiği bile yok bunlarla, gökten geliyor bunlar Allah’ım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 83, G. 94, b. 10

خمش ای دل که تو مستی مبادا به جهانی نگهش دار ز آفت که برجاست خدایا

“Sus ey gönül, sarhoşsun sen, sıçrama sakın; şu kopup tozan afetten sen onu koru Allah’ım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 83, G. 94, b. 14

در رخ جان بخش او بخشیدن جان هر زمان گشته در مستی جان هم سهل و هم آسان ما

“Can sarhoş olup kendinden geçince, onun canlar bağışlayan yüzüne karşı her solukta can vermek, pek kolaydır bizce.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 105, G. 150, b. 3

دایما فخرست جان را از هوای او چنان کو ز مستی می نداند فخر را و عار را

“Öyle bir sevgilinin havasıyla can boyuna övünüyor durur; zati sarhoşluktan övünülecek şey nedir, yerinilecek şey hangisidir, bilmez ki.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 109, G. 159, b. 6

چو برگشاید بند قبا ز مستی عشق توهای و هوای ملک بین و حیرت حورا

“Aşk, sarhoşlukla elbisenin düğmesini çözdü mü meleklerin hay huylarımı işit, hurilerin şaşkınlığını seyret.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 128, G. 213, b. 15

ز مستی در هزاران چه فتادیم برون مان می کشد عشقش به قلاب

“*Sarhoşlukla binlerce kuyuya düştük; aşkı çengel gibi tutar, dışarıya çeker çıkarır bizi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 155, G. 295, b. 6

چنان گشتم ز مستی و خرابی که نشناسم اشارات از عبارات

“*Sarhoşluktan öylesine yıkılmışım ki işaretleri sözlerden ayırt edemez olmuşum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 177, G. 360, b. 2

با دوست ما نشسته که ای دوست دوست کو کو کو همی ز نیم ز مستی به کوی دوست

“*Dostla oturmuşuz, onunlayız da gene ey dost, neredesin, neredesin ey dost deyip duruyoruz, dostun mahallesinde, dostun yanında, sarhoşluktan dostu aramaya koyulmuşuz gitmiş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 442, b. 8

بس کن چه آرزوست تو را این سخنوری باری مرا ز مستی آن آرزوی نیست

“*Sevgilimin sâkîlik etmesini, dudaklarının şarabını sunmasını istiyorum; mahmur nergise benzeyen gözlerinin de sarhoşluk etmesini diliyorum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 207, G. 452, b. 1

این چنین باده و چنین مستی در همه مذهبی حلال و رواست

“*Bu çeşit şarap, bu çeşit sarhoşluk her mezhepte helâldir, içilir durur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 224, G. 497, b. 4

مستی افزون شدست و می ترسم کاین سخن را مجال جولان نیست

“*Sarhoşluğum pek arttı; korkuyorum şu söze dönüp dolaşacak meydan kalmayacak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 226, G. 502, b. 6

رندان سلامت می کنند جان را غلامت می کنند مستی ز جامت می کنند مستان سلامت می کنند

“Rintler selâm ediyorlar sana, canlarını kul köle etmişler sana, kadehinle sarhoş olmuşlar, sarhoşlar selâm ediyorlar sana.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 237, G. 533, b. 1

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 240, G. 540, b. 2; s. 240, G. 540, b. 5; s. 243, G. 548, b. 5; s. 243, G. 548, b. 5; s. 243, G. 548, b. 5; s. 253, G. 579, b. 1; s. 253, G. 581, b. 5; s. 271, G. 640, b. 4; s. 278, G. 659, b. 9; s. 284, G. 679, b. 12; s. 308, G. 743, b. 7; s. 328, G. 802, b. 8; s. 329, G. 805, b. 4; s. 338, G. 831, b. 2; s. 345, G. 853, b. 12; s. 350, G. 866, b. 1; s. 351, G. 867, b. 1; s. 353, G. 872, b. 11; s. 364, G. 904, b. 6; s. 367, G. 913, b. 3; s. 383, G. 952, b. 8; s. 406, G. 1017, b. 4; s. 406, G. 1019, b. 9; s. 411, G. 1034, b. 12; s. 416, G. 1048, b. 13; s. 441, G. 1117, b. 9; s. 442, G. 1121, b. 1; s. 443, G. 1123, b. 4; s. 449, G. 1046, b. 2; s. 453, G. 1147, b. 2; s. 459, G. 1166, b. 12; s. 483, G. 1228, b. 4; s. 492, G. 1259, b. 6; s. 494, G. 1264, b. 16; s. 516, G. 1327, b. 3; s. 525, G. 1381, b. 1-2-3; s. 554, G. 1436, b. 10; s. 556, G. 1440, b. 4-8-11; s. 557, G. 1445, b. 6; s. 567, G. 1475, b. 3; s. 567, G. 1477, b. 1; s. 568, G. 1478, b. 4; s. 568, G. 1480, b. 4; s. 569, G. 1483, b. 1; s. 571, G. 1487, b. 3; s. 593, G. 1556, b. 4; s. 609, G. 1605, b. 5; s. 615, G. 1624, b. 3; s. 621, G. 1642, b. 8; s. 661, G. 1754, b. 5; s. 697, G. 1847, b. 3-18; s. 702, G. 1862, b. 5; s. 735, G. 1954, b. 12; s. 746, G. 1983, b. 6-7; s. 748, G. 1987, b. 10; s. 800, G. 2132, b. 1; s. 802, G. 2138, b. 7; s. 832, G. 2219, b. 9; s. 839, G. 2242, b. 6; s. 843, G. 2253, b. 7; s. 845, G. 2258, b. 25; s. 883, G. 2371, b. 8; s. 908, G. 2445, b. 12; s. 909, G. 2448, b. 1; s. 911, G. 2452, b. 5; s. 933, G. 2516, b. 2; s. 938, G. 2521, b. 6; s. 940, G. 2547, b. 1; s. 942, G. 2550, b. 10; s. G. b. ; s. 955, G. 2565, b. 3; s. 960, G. 2578, b. 4; s. 96, G. 2583, b. 1-8; s. 961, G. 2584, b. 1; s. 981, G. 2642, b. 7; s. 989, G. 2663, b. 1; s. 990, G. 2666, b. 10; s. 994, G. 2677, b. 1; s. 997, G. 2688, b. 3; s. 1007, G. 2713, b. 1; s. 1017, G. 2738, b. 6; s. 1018, G. 2741, b. 4; s. 1029, G. 2772, b. 5; s. 1045, G. 2819, b. 4; s. 1050, G. 2834, b. 6; s. 1084, G. 2933, b. 1-8; s. 1098, G. 2971, b. 11; s. 1125, G. 3044, b. 5; s. 1126, G. 3046, b. 5; s. 1132, G. 3059, b. 3; s. 1133,

G. 3062, b. 3; s. 1144, G. 3088, b. 6; s. 1148, G. 3101, b. 8; s. 1149, G. 3102, b. 1; s. 1234, G. 3331, b. 1; s. 1230, G. 3324, b. 5.

20. **Mest-i ħarāb** (مست خراب): “Sarhoşluğa gark olmuş, aşk denizine düşmüş”

(*Külliyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷¹

Dîvân-ı Kebîr’de 5 defa kullanılan “*Mest-i ħarāb*” kelimesinin 4’ü Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*âşıkların gönüllerinin sarhoşluğu*”, “*Sevgili sarhoş*”, “*sarhoş olmuş, yerlere serilmiş gönül*” gibi terkipler ile kullanılmış olan bu ıstılâh Mutlak Varlık’ın aşkının tüm bedenine kaplamış sâliki anlatmaktadır.

هرگز دل عشاق به فرمان کسی نیست کو مست خرابست به فرمان خرابات

“*Âşıkların gönülleri asla bir kimsenin buyruğuna uymaz; çünkü sarhoştur, yıkılmıştır meyhanenin buyruğuyla o gönüller.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 169, G. 334, b. 3

چو یار مست خرابست و روز روز طرب به غیر شنگی و مستی بیا بگو چه کنند

“*Sevgili sarhoş, harap; bugün neşe, zevk, çalgı çağanak günü; artık sarhoşluktan, şuhluktan başka ne yapabilirler? Sen söyle.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 368, G. 913, b. 3

این دل همچو چنگ را مست خراب دنگ را زخمه به کف گرفته ام همچو سه تاش می زخم

“*Şu cenge benzeyen gönlü, şu sarhoş olmuş, yerlere serilmiş, akli başından gitmiş gönlü ele almışım; mızrap elimde, üç telli saz gibi çalıp durmadayım.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 544, G. 1405, b. 4

¹⁷¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 245; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 429; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 722.

21. **Nīm-mestī** (نیم مست): “Gark olduğunun fakına varmak ve bu gark olma halini görmeye denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷²

Dîvân-ı Kebîr’de hiç kullanılmamıştır.

22. **Harābāt** (خرابات): “Viraneye denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷³

Dîvân-ı Kebîr’de 105 defa kullanılmış olan “*Harābāt*” kelimesinin 13 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*meyhaneyi yurt edinmek*”, “*yokluk meyhanesi*”, “*meyhanenin vakıflarından olmak*”, “*yıkık meyhanedeki sarhoşların halkası*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh, insana birçok sıkıntı veren fani dünyayı kastetmektedir. Çünkü Allah’ın dışında kalan her şey fanidir. Sufiler de bu yüzden dünyayı kendilerine sıkıntı yeri olarak görürler.

منم خراب خرابات و مست طاعت حق درون شهر معظم ز نیک و بی باشد

“*Ben de meyhanede yıkılmış kalmışım, Allah’a itaatte de sarhoş olmuşum; koskoca bir şehrin içinde elbette iyi de bulunur, kötü de.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 381, G. 948, b. 3

عمارتیست خراباتیان شهر مرا که خانه هاش نهان در زمین چو ری باشد

“*Şehrin yıkılıp yerlere düşen sarhoşları bence mahmurluğun ta kendisidir; evleri var onların, gizli, tıpkı Rey şehrindeki gibi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 381, G. 948, b. 4

¹⁷² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 278; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 775.

¹⁷³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 158; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 253; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 342.

ما چو خرايم و خراباتييم خيز قدح پر كن و پيش آر زود

“Biz yıkılmışız, meyhane erleriyiz; kalk, kadehi doldur, gel, tez sun bize.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 401, G. 1004, b. 11

مرا چو وقف خرابات خویش کردستی توام خراب کنی هم تو باشیم معمار

“Beni kendi meyhanene vakfeden sensin; harap eden de sensin beni, mimarlık edip tamir eden de sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 453, G. 1146, b. 8

مقیم شد به خرابات و جمله رندان را خراب کرد و نشد از شراب باری سیر

“Meyhaneyi yurt edinmiştir, bütün rintleri yıkmış, yerlere sermiştir de, kendisi nar renkli şaraba bir türlü doymamıştır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 455, G. 1152, b. 3

جان خراباتی و عمر عزیز هین که بشد عمر چنین هوشیار

“Bütün meyhane senin yüziünden yıkık; bütün sırlar sana karşı apaçık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 460, G. 1165, b. 2

مرا دلیست خراب خراب در ره عشق خراب کرده خراباتی به یک بارش

“Bir gönlüm var ki aşk yolunda harap mı harap; bir meyhane eri birden harap etti, yıktı gitti onu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 499, G. 1282, b. 2

گوی که تو را شیطان افکند در این ویران خوبی ملک دارد شیطان خراباتم

“Ey canıma can olan sâkî, yıkık gönlümün mumusun sen; yıkık gönlümü bir gör, gözet, meyhanede düşüp yıkılmışım ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 558, G. 1445, b. 11

همه مستیم و خرابیم و فنای ره دوست در خرابات فنا عاقله ایجادیم

“Hepimiz de sarhoşuz, yokuz, yıkılmışız dostun yoluna... Yokluk meyhanesinde varlık düzeni kurmadayız.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 621, G. 1642, b. 8

ما خرابیم و خرابات ز ما شوریده ست گنج عیشیم اگر چند در این ویرانیم

“Yıkılmışız; meyhane de bizim yüzümüzden darmadağın olmuş; bir zamancağız şu yıkık yerdeyiz ama aşk definesiyiz biz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 623, G. 1645, b. 4

زان خرابم که ز اوقاف خرابات توام در خرابی است عمارت شدن مخبر من

“Senin meyhanenin vakıflarımdanım da o yüzden yıkılıp gitmişim; benim yapılmam zatî yıkılmamdadır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 753, G. 2001, b. 4

ما گوش شماییم شما تن زده تا کی ما مست و خراباتی و بیخود شده تا کی

“Sizin sözüniize kulak vermedeyiz; ne vakte dek susacaksınız siz? Biz de ne vakte dek sarhoş olacağız, meyhaneye düşeceğiz, kendimizden geçeceğiz”

Dîvân-ı Kebîr, s. 973, G. 2623, b. 1

این حلقه مستان خرابات خراب است دور از لب و دندان تو ای خواجه صاحی

“Bu, yıkık meyhanedeki sarhoşların halkasıdır; a bağırıp çağıran hoca, senin dudağından da uzaktır, dışinden de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 980, G. 2637, b. 10

23. **Huşyārī** (هشیاری): “Coşkun aşk hallerinden zahir ve batın sıfatların ifâkat olması, aşkın galebesiyle kendinden geçen salikin kendine gelmesi ilk sahv halî” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 43 defa söylenmiş olan “*Huşyārî*” kelimesinin 13 tanesi Irâkî’nin kullandığı sâlikin kendine gelmesi anlamında kullanılmıştır. Sekr sarhoş olma kendinden geçme, sahv halî ise ayılma kendine gelme halidir. Sekr halî Hak ile olanın sahvî de Hak ile olur. Hakk’ın tecellisi ile kendisinden geçen salikin kendine gelmesi anlamında kullanılmıştır.

همه صیاد هنر گشته پی بی عیبی همه عیبید چو در مجلس جان هشیارید

“*Herkes ayıptan kurtulma peşinde, herkes bir hünerin avcısı olmuş. Can meclisinde ayıksanız baştanbaşa ayıpsınız zâtî.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 328, G. 811, b. 11

آویختم اندیشه را کاندیشه هشیاری کند ز اندیشه بیزاری کنم ز اندیشه ها پژمرده ام

“*Düşünceyi astım, çünkü düşünce adama ayıklık veriyor. Bezmişim düşünceden, zaten de düşünce yüzünden perişan olmuşum ben.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 531, G. 1371, b. 9

زنجیر بر دستم نه‌د گر دست بر کاری نهم در خنب می غرقم کند گر قصد هشیاری کنم

“*Elimi bir işe atarsam bağlar zincirle ellerimi; ayık durayım diye niyetlenirsem şarap küpünde boğar beni.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 533, G. 1376, b. 8

¹⁷⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 158; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 253.

ای حلقه زن این در در باز نتان کردن زیرا که تو هشیاری هر لحظه کشی گردن

“*Ey bu kapının halkasını çalan, kapının açılmasına imkân yok; çünkü aklın başında, ayıksın, her an baş çekip duruyorsun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 709, G. 1883, b. 6

ای دم هشیاریم بی هوش هشیاری تو ای دم بی هوشیم هشیار تو هشیار تو

“*Ayıklığım, senin ayıklığını gördü de kendinden geçti, akli başından gitti; akılsızlığım, kendimden geçişim, ancak seni biliyor, ancak seni.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 825, G. 2197, b. 7

چه هشیاری برادر هی بین دریای پر از می مسلمان شو تو ای کافر چه شیرین است بی

خویشی

“*Ne diye soğursun, kar kesilirsin; yok ol da yücel; varlık gamını az ye; ne de tatlıdır kendinden geçiş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 931, G. 2504, b. 6

اگر او را قلم خوانم و اگر او را علم خوانم در او هوش است و بی هوشی زهی بی

هوش هشیاری

“*Ona ister kalem diyeyim, ister bayrak; akılsızdır, akli var; ne de güzel akılsız bir akıllıdır o.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 942, G. 2530, b. 8

مغفل وار پنداری تو عاشق را ولیکن او به هر دم پرده می سوزد ز آتش های هشیاری

“*Âşığı gafletlere dalmış gibi görürsün ama o her solukta akıllılıkla bir perdeyi yakar, yandırır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 948, G. 2536, b. 9

در این خانه نمی یابم کسی را تو هشیاری بیا باشد بیابی

“Bu evde de hiçbir kimseyi bulamıyorum ben; belki de vardır, hele gel de bak, ayıksın, belki bulursun sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1007, G. 2713, b. 2

باجفا شو با کسی کو عاشق هشیاری است تا بیابی ذوق ها اندر وفای بیخودی

“Kendinden geçiş vefasında zevkler bulmak istiyorsan kendine gelişe âşık olan kişiye cefa et.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1030, G. 2775, b. 7

بس طیب است که هشیار کند مجنون را وین طبیم نهلد در دو جهان هشیاری

“Nice hekim vardır ki delinin aklını başına getirir; bu benim hekimimse iki dünyada da bir tek akıllı komadı gitti”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1063, G. 2871, b. 6

ز ابتدای جهان تا به انتهای جهان کسی ندید چنین بی هشی و هشیاری

“Dünyanın kuruluşundan sonuna dek kimsecikler görmemiştir böyle kendinden geçişi, böyle akli başında oluşu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1143, G. 3086, b. 4

چه احتیاط مرا عقل و احتیاط نماند تو احتیاط کن آخر که مرد هشیاری

“İhtiyat da nedir ki? Benim ne aklım kaldı, ne ihtiyatım; ihtiyatlı hareket edeceksen sen et, aklın başında senin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1143, G. 3087, b. 4

24. **Humār** (خمار): “Vuslat makamından kesiklik yoluyla değil, kahır yoluyla geri dönmek” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 325 defa kullanılmış olan “*Humār*” kelimesi 16 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır.

ماندم ز عذرا وامقی چون من نبودم لایقی لیکن خمار عاشقی در سر دل خمار را

“*Azrâ*’dan ayrılmış *Vâmîk*’a döndüm, çünkü ona lâayık değildim ben, amma gene de sarhoşun gönlünde bir aşk sarhoşluğu, bir baş dönmesi var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 58, G. 24, b. 11

عاشق مهجور نگر عالم پرشور نگر تشنه مخمور نگر ای شه خمار بیا

“*Senden ayrılmış âşığı gör, kargaşalıklarla dopdolu dünyayı seyret... Mahmur susamışa bak a meyhaneci padişah, gel.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 64, G. 36, b. 2

من خمش کردم ولیکن از پی دفع خمار ساقی عشاق گردان نرگس خماره را

“*Ben sustum, fakat ey âşıkların sâkîsi, mahmurluğu gidermek için o baygın nergisleri sen döndür âşıklara, hallerini gör, sun şarabı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 143, b. 7

هم خمار از می آید هم از او دفع خمار هم از او عسرت تو است و هم از او عسرت تو است

“*Mahmurluk şaraptandır, fakat mahmurluğu gideren de gene şaraptır... Uğradığın güçlük de ondandır, elde ettiğin zevk, neşe de ondan.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 195, G. 418, b. 8

¹⁷⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 173; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 284.

از تو کشیدند خمار دراز تا به ابدشان می و خماريست

“Senden öylesine şarap içtiler, öylesine sarhoş oldular, kendilerinden geçtiler ki kıyamete dek şaraba düşerler, mahmurluk sökerler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 230, G. 512, b. 14

هست شد آن عدم که او دولت هست ها بود مست شد آن خرد که او یاد خمار می کند

“Varların devleti olan yokluk var oldu; mahmurluğu anıp duran o akıl sarhoş oldu, kendinden geçti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 245, G. 556, b. 7

زان نرگس مست شیرگیرش بی خمر وصال در خمارید

“O arslanlar avlayan sarhoş, nergis gözler yüzünden, buluşma şarabını içmeden mahmur oldunuz gitti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 299, G. 718, b. 9

ز اول روز این خمار کرد مرا بی قرار می کشدم ابروار عشق تو چون تندباد

“Daha çın seherde bu mahmurluk kararsız bir hale koydu beni; kasırgaya benzeyen aşkını bulut gibi çekip duruyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 357, G. 884, b. 5

ز مستی اش چه گمان بردمی که بعد از می ز هجر عربده کن آن خمار بازآید

“Sarhoşluğundan hiç şüphem yok; ancak şunu biliyorum ki aydınca o kavgadan, o kavgacı ayrılıktan vazgeçecektir, üstüne bir mahmurluktur çökecektir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 383, G. 952, b. 8

دید قبا رفته خمارش نماند دید زیان کم شد سودای سود

“Elbisenin gittiğini görünce sarhoşluğu kalmamıştı; ziyanı görmüştü, kâr sevdasından vazgeçti”

Dîvân-ı Kebîr, s. 383, G. 952, b. 8

چون دلم بتکده شد آزر گو بت تراش چون سرم معصره شد خانه خمار مگیر

“Gönlüm put hane oldu Âzer'e söyle, put yonmasın. Başım cibre sıkılan tekneye döndü; meyhanecinin yurduna gitme artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 431, G. 1091, b. 18

در خرابات مردان جام جانست گردان نیست مانند ایشان هیچ خمار دیگر

“Erlerin meyhanesinde can kadehi dönmede... Onlara benzer hiçbir sarhoş yok mu yok.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 433, G. 1094, b. 6

آمد خیال خوش که من از گلشن یار آمدم در چشم مست من نگر کز کوی خمار آمدم

“Sevgilinin gül bahçesinden geldim, mahmur gözlerime bak, meyhanecinin mahallesinden geldim ben diye güzelim bir hayaldir, geldi gözlerime.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 534, G. 1379, b. 1

نه رنجورم نه نامردم که از خوبان پرهیزم نه فاسد معده ای دارم که از خمار بگریزم

“Hasta da değilim, adamlıktan da çıkmadım; ne diye güzellerden çekmeyim? Mide fesadına uğramamışım ki meyhaneciden kaçayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 552, G. 1429, b. 8

چه دانیم چه دانیم که ما دوش چه خوردیم که امروز همه روز خمیریم و خماریم

“Ne bilelim, ne bilelim dün ne yedik, bugün gün boyunca sarhoşuz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 566, G. 1475, b. 4

بیا کامروز گرد خود نگریم به گرد خانه خمار گردیم

“Gel ki bugün kendi çevremizde dönmedik; meyhanecinin evinin etrafında döndük biz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 584, G. 1527, b. 2

25. **Rindî** (رندی): “Kullukta bütün amellerden nazarı (görüşü) kesmektir”

(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).

Dîvân-ı Kebîr’de 7 defa kullanılmış olan “*Rindî*” kelimesi 1 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu amellerden görüşü kesmek anlamdadır. Diğerleri ise “*bir rind*” anlamındadır.

نام رندی را بکن بر خود درست خوشتن را لاابالی نام کن

“*Rintlik adını gerçekten takın; kendini hiçbir şeye aldırılmaz olarak adlandır.*”

Dîvân-ı Kebîr’de s. 757, G. 2013, b. 2

26. **Ḳallāṣî** (فلاشی): “İçinde bulunduğu duruma göre amel edene denilir”

(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 8 defa söylenmiş olan “*Ḳallāṣî*” kelimesinin 4 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*hiçbir şeye aldırış etmemek*”, “*Kayıtsızlık halkasına girmemek*”, “*hiçbir şeyle mukayyet olmayanlar*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Âşık kişinin Mâşuğuna duygularının samimi olmasını için çevresindekilerin etkisinde kalmaması gerektiğini, dünya ile ilgisinin kesmesi gerektiğini belirtmektedir.

گریزانست این ساقی از این مستان ناموسی اگر اوباش و فلاشی مخور پنهان و پیدا خور

“*Bu sâkî, şu namus kaydında kalan sarhoşlardan kaç; eğer bu kayıtlardan geçmişsen, hiçbir şeye aldırış etmiyorsan gizli içme, açık iç.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 408, G. 1023, b. 5

در حلقه فلاشی زنهار تا نباشی چون غنچه چشم بسته چون گل دهان گشاده

“*Kayıtsızlık halkasına girdin de kayıtsız erlerle oturdun mu sakın gonca gibi gözü yumulu, gül gibi ağzı açık olma.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 889, G. 2389, b. 5

¹⁷⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 205; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 345.

بده تو داد اوباشی اگر رندی و قلاشی پس پرده چه می باشی اگر خوبی و زیبایی

“Eğer rintsen, pervasızsan yosmalığın hükmünü ver; Eğer güzelsen, alımlıysan perde ardında neden kahyorsun?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 928, G. 2498, b. 5

سرفتنه اوباشی همخرقه قلاشی در مصر نمی باشی تا جمله شکرخایی

“Yosmaların baş fitnecisisin, hiçbir şeyle mukayyet olmayanların giydikleri hırkaya bürünmüşsün; ne diye Mısır'da kalmazsın da sürekli şeker yemezsin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 960, G. 2579, b. 6

27. **Evbāšī** (اوباشی): “İbadet etmekle ve gûnahtan kaçınmakla birlikte muhabbetin etkisiyle sevap istememesi” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷⁷

Dîvân-ı Kebîr'de 3 defa söylenmiş olan “Evbāšī” kelimesi Irâkî'nin kullandığı anlamda değildir. “Yosmaların baş fitnecisisin”, “pervasız” anlamında kullanılmıştır.

28. **Lāubālī** (لابالی): “Çekinmeden içine geleni söyleme ve yapma” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷⁸

Dîvân-ı Kebîr'de 14 defa kullanılmış olan “Lāubālī” kelimesinin 6 tanesi Irâkî'nin kullandığı anlamdadır. “hiçbir şeye aldırış etmez bir tavırla”, “hiçbir şeye aldırmayan sevgili”, “pervasızca kendinin iyiliğini isteyen” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Bu istilâhla sâlik bir kulun içinden gelerek ve sadece Sevgiliyi düşünerek hareket etmesinin doğru olduğu beyitlerde görülmektedir.

¹⁷⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 129; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 199.

¹⁷⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 228; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 396, Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tā'birât-i 'İrfânî*, s. 681.

چو خون عقل خورد باده لالابالی وار دهان گشاید و اسرار کبریا گوید

“Şarap, hiçbir şeye aldırış etmez bir tavırla aklın kanını içti mi ağzını açar da ulular ulusuna ait sırları söylemeye başlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 374, G. 927, b. 12

همتی دار عالی کان شه لالابالی غیر انبار دنیا دارد انبار دیگر

“Ulu bir himmet ıssı ol; çünkü o hiçbir şeye aldırmayan sevgilinin dünyadan başka da bir ambarı var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 433, G. 1094, b. 7

مستی فزود خامش تا نکته ای نرانی ای رفته لالابالی در خون نیکخواهش

“Sarhoşluk arttı, sus da bir nükte söylemeyesin ey pervasızca kendinin iyiliğini isteyen kişinin kanıma girmeye yürüyen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 494, G. 1264, b. 16

از شمس تبریزی اگر باده رسد مستم کند من لالابالی وار خود استون کیوان بشکنم

“Tebrizli Şems'ten şarap gelir de sarhoş olursam hiçbir şeye aldırmam, yürür, Zühal yıldızının bile direğini kırarım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 533, G. 1375, b. 17

عاقلان از مور مرده درکشند از احتیاط عاشقان از لالابالی ازدها را کوفته

“Akıllılar ölü karıncadan bile çekinirler, o kadar ihtiyatlı olurlar; âşıklar ise her şeye boş verirler, ejderhaya bile çekinmeden saldırırlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 881, G. 2366, b. 4

امروز حریف خاص عشقیم برداشته جام لالابالی

“Bugün aşkın tam dostuyuz; hiçbir şeye aldırış etmeden kadehi kaldırmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1013, G. 2728, b. 3

29. **Şem^c** (شمع): “İlahi nurlara denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁷⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 300 defa söyleniş olan “Şem^c” kelimesinin 62 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “yanıp yakılan mum”, “berat mumunu dik” , “çevresinde pervanelerin dönüp dolaştıkları mum”, “dünyayı ısıtan mum”, “mumun nuru”, “mum ışığı”, “gönül mumu”, “can mumu”, “elest mumu”, “aydın mumu”, “aşk mumu”, “sevgilinin mumu”, “yurdun mumu”, “topluluk mumu” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Beyitlerde mum ve saçtığı ışık, Yüce Allah ve tecellileri olarak değerlendirilmiştir.

از سرو گویم یا چمن از لاله گویم یا سمن از شمع گویم یا لگن یا رقص گل پیش صبا

“Selviden mi söz açayım, lâleyi mi söyleyeyim, yoksa yaseminden mi bahsedeyim?
Mumu mu söyleyeyim, leğeni mi, yoksa seher yeliyle oynaşan gülleri mi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 5, b. 2

امروز ای شمع آن کنم بر نور تو جولان کنم بر عشق جان افشان کنم چیزی بده درویش را

“Ey benim ışığım, bugün bir iş edeceğim, nurunun etrafında dolaşacağım, aşka
can vereceğim; bir şey ver yoksula.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 15, b. 10

این دو ره آمد در روش یا صبر یا شکر نعم بی شمع روی تو نتان دیدن مر این دو راه را

“Yürüye yürüye iki yol ağzına çattık: Ya sabretmek yahut nimetlere şükretmek.
Ben senin yüzünün ışığı olmadıkça, bu iki yolu da göremem ki.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 56, G. 21, b. 3

¹⁷⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 331; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 603, Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İstılâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 510.

چون نور آن شمع چگل می درنیابد جان و دل کی داند آخر آب و گل دلخواه آن عیار را

“O çiğil mumunun ışığını gönül bulamıyor bir türlü; biri su, öbürü toprak; suyla toprak, o düzenbazın gönlünün ne istediğini nasıl bilebilir?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 58, G. 24, b. 4

برات آمد برات آمد بنه شمع براتی را خضر آمد خضر آمد بیار آب حیاتی

“Berat geldi, berat geldi; berat mumunu dik. Hızır geldi, Hızır geldi; ab-ı hayatı getir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 70, b. 1

هر آن پروانه که شمع تو را دید شبش خوشتر ز روز آمد به سیما

“Fakat senin mumunu gören pervanenin gecesî, yüzü gözü bakımından gündüzden de güzel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 86, G. 99, b. 17

شمع دیدم گرد او پروانه ها چون جمع ها شمع کی دیدم که گردد گرد نورش شمع ها

“Çevresinde pervanelerin bölük bölük dönüp dolaştıkları mumu gördüm ama ışığının çevresinde mumların, ışıkların pervane kesilip döndükleri mumu nerde gördüm?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 106, G. 153, b. 1

شمع را چون برفروزی اشک ریزد بر رخان او چو بفرورد رخ عاشق بریزد دمع ها

“Mumu uyandırırısın, candan gözyaşları dökmeye koyulur; fakat bu mum yanıp ışımaya başladı mı, âşık, gözyaşları dökülür, yanakları ıslanır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 106, G. 153, b. 2

طوری چگونه طوری نوری چگونه نوری هر لحظه نور بخشد صد شمع منطفی را

“Bir Tur, ama nasıl Tur; bir nur, ama nasıl nur? Her lâhza yüzlerce sönmüş ışığa nur bağışlasın, yaksın onları.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 117, G. 187, b. 3

چشم بند ار نبدی که گرو شمع شدی کافتاب سحری ناسخ مهتاب شدست

“Gözünü bağlayan olmasaydı muma kul olur muydun? Seher vaktinin güneşi ay ışıgım bile unutturdu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 192, G. 415, b. 3

شمع عالم بود لطف چاره گر شمع را پروانه کردی عاقبت

“Çarecinin lûtfu, dünyayı ısıtan mumdu, sonunda mumu da pervane ettin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 198, G. 427, b. 7

چو من خود را نمی یابم سخن را از کجا یابم همان شمعی که داد این را همو شمعم بگیراند

“Ben kendimi bulamıyorum, sözü nereden bulacağım? Fakat bu sözü bana veren mum, onu da buldurur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 257, G. 592, b. 9

زین قبله بجو نوری تا شمع لحد باشد آن نور شود گلشن چون نور خدا آمد

“Bu kableden bir ışık ara da mezara mum olsun, kabrini ışıtsam Allah’ın nuru geldi mi kabir bir gül bahçesi kesilir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 262, G. 611, b. 5

هر شمع گدازیده شد روشنی دیده کان را که گداز آمد او محرم راز آمد

“Her yanıp yakılan mum göze aydınlık verir. Kim yanarsa erirse o kişi sırra mahrem olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 263, G. 614, b. 4

از این شمع بسوزید دل و جان بفروزید تن تازه بپوشید چو این کهنه فکندید

“Atılın şu muma da yanın yakılın, gönlünüüzü, canınızı aydınlatın, yeni bir beden giyin, şu beden eskimiş, atın onu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 264, G. 618, b. 12

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 283, G. 677, b. 2; s. 305, G. 743, b. 6; s. 368, G. 914, b. 16; s. 372, G. 924, b. 3; s. 400, G. 1001, b. 1; s. 425, G. 1076, b. 5-6; s. 469, G. 1188, b. 2; s. 481, G. 1223, b. 6; s. 503, G. 1282, b. 9; s. 542, G. 1397, b. 10; s. 550, G. 1426, b. 13; s. 553, G. 1433, b. 3; s. 569, G. 1481, b. 1; s. 588, G. 1543, b. 6; s. 603, G. 1589, b. 6; s. 627, G. 1656, b. 3; s. 631, G. 1668, b. 2; s. 635, G. 1679, b. 8; s. 663, G. 1760, b. 2; s. 680, G. 1803, b. 1; s. 688, G. 1826, b. 11; s. 716, G. 1900, b. 2; s. 719, G. 1915, b. 1; s. 822, G. 2190, b. 3; s. 886, G. 2373, b. 9; s. 913, G. 2459, b. 5; s. 949, G. 2550, b. 3; s. 942, G. 2587, b. 6; s. 966, G. 2600, b. 4-6; s. 972, G. 2618, b. 10; s. 975, G. 2637, b. 8; s. 990, G. 2668, b. 11; s. 1014, G. 2730, b. 3; s. 1021, G. 2749, b. 2-3; s. 1033, G. 2783, b. 1; s. 1035, G. 2789, b. 1; s. 1038, G. 2803b. 4; s. 1042, G. 2811, b. 4; s. 1081, G. 2922, b. 1; s. 1105, G. 2989, b. 1; s. 1118, G. 3024, b. 7; s. 1138, G. 3075, b. 7; s. 1230, G. 3324, b. 3; ; s. 1248, G. 3363, b. 3.

30. **Kebāb** (کباب): “Gönlün tecelliler içinde terbiye edilmesi” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁸⁰

¹⁸⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 209; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 358, Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 651.

Dîvân-ı Kebîr'de 65 defa kullanılmış olan “*Kebāb*” kelimesinin 18 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*kavrulmuş kebab*”, “*ciğer kebabı*”, “*ciğer kokusu*”, “*güzel kebab*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Sâlikin kabinin doğru yolu bulup nefsinden arınması için sıkıntılar çekmesi gerekir beyitlerde bu yüzden gönül yanmış kebaba benzetilmiştir. Allah'ın ateşi ile yanmış kebaba.

جمله ره چکیده خون از سر تیغ عشق او جمله کو گرفته بو از جگر کباب ما

“*Aşkının kılıcından bütün yolar kan damlamada; yanıp kavrulmuş ciğerimizin kokusu her yanı tutmuş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 69, G. 48, b. 3

احسنت زهی یار او شاخ گل بی خار او شاباش زهی دارو دل های کبابی را

“*Ne de güzel sevgili o dikensiz gül fidanı o; yanıp kavrulmuş gönüllere ne de hoş bir ilaç o; var olsun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 91, b. 5

میر شرابخانه چو شد با دلم حریف خونم شراب گشت ز عشق و دلم کباب

“*Meyhane sahibi gönlümle eş dost olunca kanım aşkla şarap kesilmiş, ciğerim de kebab olmuş gitmiş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 161, G. 310, b. 3

در این آتش کبابم من خراب اندر خرابم من چه باشد ای سر خوبان تنی کز سر جدا باشد

“*Bu ateşte yanıp kavruluyorum; harap mı harabım; fakat ey güzeller padişahı, bir beden başsız kalmış, ne çıkar ki?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 249, G. 567, b. 5

وان دل که صد هزار دل از وی کباب بود در آتش خدای کنون او کباب شد
“Yüz binlerce gönlü yakıp kavuran o gönül, şimdi Allah’ın ateşinde şimdi o
kebab olup oluyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 355, G. 880, b. 5

چو بیش از صد جهان دارم چرا در یک جهان باشم چو پخته شد کباب من چرا در بابزن باشم
“Yüz dünyadan fazla dünyam var ne diye bir dünyada kalakalayım? Kebabım
pişmiş, ne diye yelpazeye aldırış edeyim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 553, G. 1433, b. 11

در آن مطبخ درافتادم که جان و دل کباب آمد من این گندیده طرغو را نمی دانم نمی دانم
“Öyle bir mutfığa düştüm ki can da kavruldu, gönül de; artık ben şu kokmuş
yemeği bilmiyorum, bilmiyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 555, G. 1439, b. 14

همچون جگر کباب عاشق جز آتش عشق را نشاییم
“Âşıkım kavrulmuş ciğeri gibi aşk ateşinden başka bir şeye lâayk değiliz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 593, G. 1555, b. 3

که چو کباب این دل من پر شده بویش به جهان که چو رباب این دل من کرده علالا دل من
“Kimi yanar da kokusu dünyayı tutar gönlümün... Kimi de rebâb gibi
nağmeler çıkarır şu gönlüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 684, G. 1817, b. 6

چیست غذای عشق تو این جگر کباب تو چیست دل خراب من کارگه وفای تو
“Aşkının gıdası ne? Şu yanmış ciğerim. Yıkılmış gönlüm nedir? Senin vefa
tezgâhın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 809, G. 2157, b. 6

از سیخ کباب او وز جام شراب او وز چنگ و رباب او وز شیوه خماری

“*Seni kendinden geçmiş gördü mü, aşk arkadaşı, bir elinde ciğer kebabı, öbür elinde gönül kanyla dolu bir kader gelir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 964, G. 2595, b. 8

ای مونس ما خواجه ابوبکر ربابی گر دلشده ای چند پی نان و کبابی

“*Ey bizim eşimiz dostumuz Rebâbî Ebû Bekir, âşıkısan ne vakte dek ekmek, kebab peşinde koşacaksın?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 979, G. 2636, b. 1

چه آتش زد نهان دلبر به دل ها که مجلس پر شد از بوی کبابی

“*O güzel, gizlice gönüllere bir ateştir saldı da meclis kebab kokusuyla doldu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 993, G. 2676, b. 3

بر خوان منشین که نیک خامی کو بوی کباب اگر کبابی

“*Sofraya oturma çünkü fazla hamsın; eğer kebapsan nerde kebab kokusu?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1017, G. 2737, b. 3

دنبال شیر گیری کی بی کباب مانی کی بی نوا نشینی چون صاحب امیری

“*Arslanım kuyruğuna yapışırsan kebabsız kalır mısın hiç; bir beye arkadaş olursan nasıl olur da azıksız kalırsın?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1092, G. 2954, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 1115, G. 3015, b. 3; s. 1123, G. 3037, b. 10; s. 1125, G. 3043, b. 3.

31. **Şabūhî** (صبحی): “Karşılıklı sohbeta denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).

Dîvân-ı Kebîr’de 17 defa kullanılmış olan “*Şabūhî*” 3 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Beyitlerden anlaşıldığı üzere aşık ile maşuğun karşılıklı sohbetinden maksat duadır. Özellikle sabah seher vakti yapılan duadan bahsedilmektedir. Bu ıstılâh “*sabah şarabıyla sarhoş olmak*”, “*sabah vakti şarap sun*”, “*Her seher vakti*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

خیز صبحی کن و درده صلا خیز که صبح آمد و وقت دعا

“*Kalk, sabah vakti şarap sun, çağır dostları. Kalk çünkü sabah oldu, dua vakti geldi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 144, G. 255, b. 1

همه سوگند بخورده که دگر دم نزنند مست گشتند صبحی سوی گفتار شدند

“*Hepsi de artık söylememeye yemin etti; fakat seher vakti, sabah şarabıyla sarhoş oldular; yine söze başladılar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 322, G. 784, b. 10

در هر صبحی بلبلان افغان کنان چون بی دلان بر پرده های واصلان در روضه خضرای تو

“*Her seher vakti bülbüller, senin yemyeşil bahçende, sana ulaşanların havalarından nağmeler düzer, âşıklar gibi feryada koyulur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 801, G. 2135, b. 4

32. **Ġabūkî** (غبوقی): “Yâr ile yüz yüze gelme karşılaşmaya denilir” (*Küllîyât-i*

Irâkî, s. 417).¹⁸¹

¹⁸¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 141; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 222.

Bu kelime *Dîvân-ı Kebîr*'de hiç kullanılmamıştır.

33. **Şāhid** (شاهد): “Tecelliye denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁸²

Dîvân-ı Kebîr'de 99 defa kullanılmış olan “*Şāhid*” kelimesinin 46 tanesi Irâkî'nin kullandığı anlamdadır. Mevlânâ tecelli anlamında ki bu ıstılâhı genelde “güzellik ve güzel “*“gül bahçesi yüzlerce güllerle dolar”, “evdeki dilberin izi”, “padişahın yüzünün güzelliği”,* gibi terkip ve anlamlarda kullanılmıştır. Sâlik kimse için Allah'tan sıkıntıda gelse güzellikte gelse onun için en güzeli odur. Beyitlerde “*Şahid*” ıstılâhı Allah tarafından sâlike verilmiş bir tecelli olarak nitelendiriliyor.

زان شاهد شکر لب زان ساقی خوش مذهب جان مست شد و قالب ای دوست مخسب امشب

“O şeker dudaklı, o çene topağı güzel sâkî yüzünden can da sarhoş oldu, beden de, ey dost, uyuma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 154, G. 292, b. 1

زان شاهد خانگی نشان کو هر کس سخنی ز خاندان گفت

“Evdeki dilberin izi nerde herkes evden bahseder durur?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 179, G. 367, b. 9

از اثر روی شه هر نفسی شاهی سر کشد از لامکان گوید کابین که راست

“Padişahın yüzünün güzelliğinden her solukta bir güzel, mekânsızlık âleminden baş çıkarır da Kimde var nikâh parası der?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 213, G. 461, b. 5

من به شهادت نشدم مومن آن شاهد جان مومنش آن گاه شدم که بشدم کافر خود

“Ben, o can güzelinin birliğini, varlığını dilimle bildirerek inanç sahibi olmadım; kendime kâfir oldum da o zaman inandım ona.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 241, G. 543, b. 9

¹⁸² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 326; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 591, Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 496.

چون در ماجرا زخم خانه شرع و ا شود شاهد من رخس بود نرگس او گوا بود

“Baştan geçenlerin kapısını çalarsam, şeriat kapısı açılır; tanığım onun yüzü olur, nergis gözleri de kanıt olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 243, G. 551, b. 9

شاهدان چمن ار پار قیامت کردند هر یک امسال به زیبایی صد چندان شد

“Geçen yıl kaybolup giden yeşillik güzelleri, kıyamet koptu da dirildiler; bu yıl her biri yüz kat daha güzelleşti de geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 320, G. 782, b. 9

ای شاهد سیمین ذقن درده شرابی همچو زر تا سینه ها روشن شود افزون شود نور نظر

“Ey çene topağı tatlı mı tatlı güzel, altına benzeyen şarabı sun da gönüller aydınlansın, gözler ışıklansın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 405, G. 1015, b. 1

پیش این شاهد ما خوبان را گردن بسته ز بلغار بیار

“Bizim güzelimizin tapısına, bütün güzelleri, boyunları bağlı, Bulgaristan’dan getirilen esirler gibi getir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 438, G. 1008, b. 5

خمار عشق درآرد به گور تو تحفه شراب و شاهد و شمع و کباب و نقل و بخور

“Aşk mahmurluğu mezarda şarap sunar, güzel getirir, mum yakar, kebab verir, meze hazırlar, buhur yakar armağan olarak sana.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 453, G. 1145, b. 5

دزد نهان خانه را شاهد و غماز کیست چهره چون زعفران اشک چو آب زلال

“Evde saklanmış hırsızı kim görür, kim söyler? Safrana dönmüş yüz, arı duru suya benzer gözyaşı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 524, G. 1351, b. 4

دو صورت پیش می آرد گهی شمع است و گه شاهد دوم را من چو آینه نخستین را لگن باشم

“İki şekille karşıma çıkar; bazen mum olur, bazen güzel; ikinci şekle karşı aynaya benzerim, birincisineyse leğen olurum ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 553, G. 1433, b. 3

چون شاهد مشهور بیاراست جهان را از شاهد و از برده بلغار رهیدیم

“Gören ve görünen, dünyayı bezeyince güzelden de vazgeçtik; Bulgar cariyeden de kurtulduk.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 568, G. 1478, b. 8

تو خموش تا قرنفل بکند حکایت گل بر شاهدان گلشن چو رسید نوبهارم

“Sen sus da, karanfil, gül bahçesi güzellerine gülün hikâyesini anlatsın; çünkü ilkbaharım geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1624, b. 14

اشکال گنده پیر ز اشکال شاهدان گر عقل ما نداند در عشق مرتدیم

“İhtiyarlamış kişileri güzellerden ayırt edemezsen, aşk âleminde bu seçmeyi yapamazsa aklımız, dinimizden dönmüş olalım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 643, G. 1705, b. 9

گلشن پر از شاهد شود هم پوستین کاسد شود زاینده و والد شود دور زمان دور زمان

“Gül bahçesi yüzlerce güllerle dolar, dedikodu biter, zaman doğurmaya başlar, babalık eder zaman.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 676, G. 1794, b. 21

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 678, G. 1799, b. 7; s. 692, G. 1838, b. 11; s. 702, G. 1862, b. 4; s. 705, G. 1868, b. 8; s. 727, G. 1936, b. 4; s. 728, G. 1937, b. 5; s. 753, G. 2001, b. 5; s. 789, G. 2108, b. 11; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. 801, G. 2136, b. 6; s. 807, G. 2152, b. 6; s. 847, G. 2260, b. 1; s. 803, G. 2277, b. 5; s. 780, G. 2335, b. 3; s. 880, G. 2363, b. 4; s. 885, G. 2376, b. 3; s. 967, G. 2602, b. 4; s. 970, G. 2611, b. 7; s. 1015, G. 2732, b. 3; s. 1061, G. 2868, b. 10; s. 1042, G. 2870, b. 3; s. 1077, G. 2910, b. 10; s. 1081, G. 2922, b. 1; s. 1088, G. 2944, b. 9; s. 1091, G. 2949, b. 8; s. 1113, G. 3011, b. 6; s. 1114, G. 3012, b. 4.

34. **Nuql (نقل):** “Anlamaların ve onun sırlarının keşf edilmesine denilir”
(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).

Dîvân-ı Kebîr’de 81 defa kullanılmış olan “*nukl*” kelimesinin 34 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır.

این سُکر بین هل عقل را، وین نقل بین هل نقل را کز بهر نان و بقل را، چندین نشاید ماجرا

“*Sen şu sarhoşluğa bak da bırak akli; şu mezeyi seyrette bırak mezeyi. Bir parça ekmekle yemek, değmez bunca maceraya.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 7

رست از وقاحت وز حیا وز دور وز نقلان جا رست از برو رست از بیا چون سنگ زیر آسیا

“*Kötülüklerden kurtulur, hayadan da; dönüp dolaşmaktan da uzaklaşır, konup göçmekten de. Milin çevresinde dönen değirmen taşı gibi gitten de halâs olur, gelden de*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 28, b. 18

ز اول باغ در مجلس نثار آورد آنگه نقل چو دید از لاله کوهی که جام آورد مستان را

“Bahçe önce meclise çiçekler saçtı, sonra mezeler getirdi; çünkü dağ lâlesinin sarhoşlara kadeh sunduğunu gördü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 3

سرد گشتی باز ذوق مستی و نقل و سماع چون بدیدندى به ناگه ماه خوب اخلاق را

“O huyulan güzel padişahı aniden görünce, önceki dosttan, sarhoşluktan, mezeden, çalgıdan soğudular.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 105, G. 151, b. 6

نقل کنم ورنکنم سایه را سایه من کی بود از من جدا

“Gölgeyi ister bir yerden bir yere götüreyim, ister götürmeyeyim; gölgem nasıl olur da benden ayrılır?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 141, G. 250, b. 14

چشمه حیوان بگشا هر طرف نقل کن آن قصه و افسانه را

“Her yana ab-ı hayat kaynağını aç, akıt da o hikâyeyi peşin bir hale getir artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 144, G. 256, b. 6

چونک از خوردن باده همگی باده شوم انا نقل و مدام فاشربانی و کلا

“Şarap içe içe tümünden şarap kesildim mi, artık meze olurum, şarap olurum... Yiyin beni.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 147, G. 263, b. 4

آنک نقل و می او در ره صوفی نقدست رسدش گر به نظر گردن فردا بزند

“Sûfinin yolunda mezesi de bugün hazırdır onun, şarabı da... Bakışla ona bir ulaştı mı, yarının, veresiyenin boynunu vurur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 322, G. 786, b. 2

شکر گفتم قدح نگفتم در نقل بود نبیذ مضمّر

“Şeker dedim kadeh demedim; fakat mezede şarap saklı; meze dendi mi şarap denmiştir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 420, G. 1056, b. 19

در بزم رضای تست نقلی وز وی دل و چشم انبیا سیر

“Senin razılık meclisinde öylesine bir meze var ki peygamberlerin gönülleri, gözleri bile ondan doymuş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 420, G. 1058, b. 5

چرا جان ها بر آن لب مست گشتند که آن جا نقل بسیارست امروز

“Niçin canlar o dudakları görünce sarhoş oldular? O dudaklara bol bol mezeler var bugün de onun için işte.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 468, G. 1184, b. 5

چو لب الحمد برخواند دهش نقل و می بی حد چو برخواند و لا الضالین تو او را در دلایل کش

“Dudak, “Hamd âlemlerinin Rabbi Allah'a” âyetini okudu mu, ona sonsuz şaraplar sun, mezeler ver; “Sapıkların yoluna değil” dedi mi, deliller göster ona.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 481, G. 1223, b. 5

گل نقل بلبلان و شکر نقل طوطیان سبزه ست و لاله زار و چمن کوری کلاغ

“Gül bülbüllerin mezesi, şeker duduların mezesi. Karganın gözü kör ama ne çıkar? Onun inadına âlem yemyeşil, lalelik, çimenlik.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 505, G. 1298, b. 3

گوید سلام علیک هی آوردمت صد نقل و می من شاهم و شاهنشهم پرده سپاهان می زنم

“Girer de hey der, esenlik sana, yüz türlü meze getirdim, yüz türlü şarap getirdim sana: padişahım ben, padişahlar padişahıyım Isfahan perdesinden nağmeler çalmadayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 536, G. 1383, b. 4

خمش کن نقل کمتر کن ز حال خود به قال خود چنان نقلی که من دارم چرا من منتقل باشم

“Sus, halini sözünle az anlat; öylesine mezem varken neden göçüp duracakmışım?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 553, G. 1431, b. 10

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 556, G. 1439, b. 24; s. 651, G. 1727, b. 3; s. 688, G. 1827, b. 2; s. 693, G. 1838, b. 11-17; s. 728, G. 1940, b. 2; s. 749, G. 1991, b. 7; s. 794, G. 2119, b. 14; s. 853, G. 2277, b. 7; s. 882, G. 2370, b. 8; s. 900, G. 2428, b. 9; s. 920, G. 2476, b. 7; s. 1066, G. 2868, b. 9; s. 1071, G. 2893, b. 21; s. 1091, G. 2950, b. 11; s. 1111, G. 3005, b. 4; s. 1112, G. 3009, b. 8; s. 1146, G. 3095, b. 6; s. 1231, G. 3326, b. 2; s. 1197, G. 3232, b. 3.

35. **Şebāngeh** (شبانه): “Hallere hâkim olma” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁸³

Dîvân-ı Kebîr’de 3 defa kullanılmış olan “Şebāngeh” kelimesi Irâkî’nin kullandığı anlamda kullanılmamış “gece vakti” anlamında kullanılmıştır.

36. **Rûz** (روز): “Nurların peşpeşe gelmesine denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s.

417).¹⁸⁴

¹⁸³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 329; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 497; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 596.

¹⁸⁴ Bkz. Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 431.

Dîvân-ı Kebîr'de 628 defa geçmiş olan “*Rûz*” kelimesinin 111 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*bayram günü*”, “*berat günü*”, “*neşe günü*”, “*elest günü*”, “*lütuf günü*”, “*din günü*”, “*bağış günü*”, “*buluşma günü*”, “*kavuşma günü*”, “*mihnet günü*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Gün, karanlıktan sonra gelen aydınlık yani sıkıntıdan sonra gelen bir ferahlama olarak değerlendirilir. Aydınlık gün iyiliğin alameti, karanlık geceyi ise mihnet zamanı olarak nitelendirilir. Gece, karanlığa benzeyen daralmanın, gündüz ise aydınlığa rahmet bolluğuna dönmesi insanın içinin rahatlamasına yani ilahi nurlar ile dolduğu anlamı da dile getirilmiştir.

روزی محمدبک شود روزی پلنگ و سگ شود گه دشمن بدرگ شود گه والدین و اقربا

“*Bir gün gelir Muhammed Bey olur, bir gün gelir kaplan kesilir, derken köpekleşir. Bazen damarı kötü bir düşman olur, bazen ana baba, hısım akraba.*”

Dîvân-ı Kebîr; s. 61, G. 28, b. 10

در دود غم بگشا طرب روزی نما از عین شب روزی غریب و بوالعجب ای صبح نورافشان ما

“*Ey ışıklar saçan sabahımız, gam zamanında neşe yarat, gecenin içinde bir gündüz, görülmemiş bir gündüz belirt*”

Dîvân-ı Kebîr; s. 61, G. 29, b. 7

روشنی روز تویی شادی غم سوز تویی ماه شب افروز تویی ابر شکر بار بیا

“*Günün aydınlığı sensin; gamı yakan sevinç sensin; geceleri aydınlatan Ay sensin; ey şekerler yağdıran bulut, gel.*”

Dîvân-ı Kebîr; s. 64, G. 36, b. 6

روز مرا دیدن تو شب غم بیریدن تو از تو شبم روز شود همچو نهاری صنما

“*Benim günüm, seni görmek; gecem, senden ayrılma gamı... Senin yüzünden gecem gündüze olur; gündüze benziyorsun ey güzel.*”

Dîvân-ı Kebîr; s. 66, G. 42, b. 7

هر روز بامداد سلام علیکما آن جا که شه نشیند و آن وقت مرتضا

“Her gün, sabah vakti o padişahla o Allah rızası kazanmış erin sırrı; oraya oturduğunda esenlik ikinize de derim.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 123, G. 202, b. 1

شب وصال بیاید شبم چو روز شود که روز و شب نشمارم چه خوش بود به خدا

“Vuslat gecesi çıkageldi mi gecem gündüze döner, artık geceyi gündüzü saymaz olurum; Allah için ne de hoş olur.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 130, G. 219, b. 7

روز آن باشد که روزیم او بود ای خوشا آن روز و روزی ای خوشا

“Rızım, gıdam, onun olduğu gündür; günüm de o gündür benim; ne de hoştur o gün ve gıdası, ne de hoş.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 147, G. 264, b. 2

شب ما روز آن استارگان ست که درتایید در دیدار امشب

“Bizim gecemiz, yıldızların gündüzüdür; yüzünün nuruyla parlıyorlar bu gece.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 156, G. 296, b. 10

بیا کامروز ما را روز عیدست از این پس عیش و عشرت بر مزیدست

“Gel ki bugün bayram günü bize; bundan böyle zevk, neşe arttıkça da artacak.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 171, G. 341, b. 1

روز و شب را چون دو مجنون درکشان در سلسله ای که هر روزت چو عید و هر شب قدر و برات

“Ey her günü bayram, her gecesi kadir, berat olan, geceyi, gündüzü iki Mecnun gibi zincirlere bağlamışsın, çekiyorsun.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 185, G. 386, b. 7

بگذشت روز با تو جانا به صد سعادت افغان که گشت بی گه ترسم ز خیربادت

“Bütün gün seninleydik, yüzlerce kutlulukla gün geçti. Feryat hayırlı akşamlar deyip gideceksin, bundan korkuyorum.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 202, G. 439, b. 1

برات عاشق نو کن رسید روز برات زکات لعل ادا کن رسید وقت زکات

“Berat günü geldi, âşığın beratını yenile. Zekât vakti geldi lâ'l dudaklarının zekâtım ver.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 219, G. 482, b. 1

شب روح ها واصل شود مقصودها حاصل شود چون روز روشن دل شود هر کو ز شب آگاه شد

“Geceleyin ruhlar makamlarına ulaşır; maksatlar hâsıl olur, gecenin kadrini bilip anlayan kişi, gündüz gibi aydın bir gönül elde eder.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 234, G. 525, b. 6

باری دل و جان من مستست در آن معدن هر روز چو نوعشقان فرهنگ نو آغازد

“Benim canım da, gönlüm de o madene dalmış, sarhoş olmuş gitmiştir; her gün aşka yeni tutulmuş gibi başka bir yol kurmaya girişir.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 267, G. 629, b. 7

روز پیروزی و دولت در شب ما درج بود شب ز اخوان صفا ناگه چنین روزی بزاد

“Kutluluk günü, devlet günü, başımıza gelmiş, konmuştu; temiz kardeşlerden böylesine bir gün doğdu aniden.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 306, G. 735, b. 6

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s. 313, G. 757, b. 17; s. 329, G. 804, b. 3; s. 330, G. 807, b. 5; s. 331, G. 811, b. 7; s. 348, G. 856, b. 1; s. 357, 357, G. 883, b. 5; s. 357, G. 884, b. 5; s. 373, G. 925, b. 5; s. 376, G. 932, b. 3; s. 381, G. 947, b. 1-2; s. 383, G. 952, b. 9; s. 402, G. 1006, b. 10; s. 405, G. 1016, b. 6; s. 407, G. 1021, b. 3; s. 422, G. 1063, b. 8; s. 422, G. 1065, b. 2; s. 440, G. 1114, b. 5; s.

443, G. 1123, b. 3; s. 457, G. 1151, b. 7; s. 468, G. 1184, b. 2-3; s. 487, G. 1242, b. 4; s. 490, G. 1253, b. 4; s. 495, G. 1269, b. 7; s. 502, G. 1289, b. 3; s. 505, G. 1298, b. 2; s. 507, G. 1303, b. 3; s. 516, G. 1327, b. 4; s. 520, G. 1338, b. 3; s. 522, G. 1344, b. 3; s. 531, G. 1371, b. 7; s. 553, G. 1432, b. 5; s. 556, G. 1440, b. 4; s. 561, G. 1457, b. 12; s. 570, G. 1485, b. 5; s. 571, G. 1489, b. 9-10-11; s. 611, G. 1611, b. 4; s. G. 1635, b. 2; s. 623, G. 1646, b. 1; s. 625, G. 1652, b. 20; s. 627, G. 1657, b. 4; s. 643, G. 1705, b. 2; s. 661, G. 1753, b. 6; s. 683, G. 1811, b. 2; s. 687, G. 1825, b. 5; s. 694, G. 1860, b. 13; s. 710, G. 1887, b. 2; s. 731, G. 1943, b. 2; s. 765, G. 2040, b. 1; s. 776, G. 2068, b. 5; s. 781, G. 2084, b. 6; s. 786, G. 2096, b. 7; s. 786, G. 2098, b. 6; s. 790, G. 2109, b. 1; s. 790, G. 2110, b. 6; s. 804, G. 2132, b. 2; s. 814, G. 2170, b. 13; s. 834, G. 2224, b. 10; s. 835, G. 2228, b. 2; s. 874, G. 2344, b. 4; s. 895, G. 2407, b. 6; s. 931, G. 2506, b. 2; s. 940, G. 2525, b. 15; s. 953, G. 2561, b. 2; s. 942, G. 2562, b. 5; s. 981, G. 2589, b. 10; s. 964, G. 2595, b. 1; s. 969, G. 2618, b. 10; s. 975, G. 2628, b. 1; s. 976, G. 2629, b. 13; s. 995, G. 2680, b. 6; s. 996, G. 2685, b. 12; s. 1004, G. 2708, b. 1-3-8; s. 1013, G. 2728, b. 15-17-21; s. 1019, G. 2744, b. 1; s. 1032, G. 2781, b. 2; s. 1047, G. 2828, b. 3; s. 1048, G. 2838, b. 16; s. 1059, G. 2861, b. 1; s. 1086, G. 2939, b. 2; s. 1099, G. 2975, b. 1; s. 1100, G. 2977, b. 1; s. 1103, G. 2984, b. 15; s. 1104, G. 2896, b. 5; s. 1123, G. 3038, b. 6; s. 1132, G. 3060, b. 13; ; s. 1137, G. 3073, b. 18; s. 1167, G. 3150, b. 1; s. 1220, G. 3298, b. 7.

37. **Şeb (شب):** “Gayb âlemi, ceberût âlemi, yokluk karanlıktan ibaret olması sebebiyle ayân-i sâbite denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁸⁵

Dîvân-ı Kebîr'de 615 defa kullanılmış olan “Şeb” kelimesi 51 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “gece Kâbe'sinde” , “karanlık gecede”, “kâfirlik gecesi”, “buluşma gecesi”, “kadir gecesi”, “miraç gecesi”, “gam gecesi” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Ayrıca “şeb” ıslahatı bazen gibi edatı

¹⁸⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 328; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 596.

anlamında bazen de “geceleyin” zaman zarfı anlamında da kullanılmıştır. Gerçekte gördüklerimizin ötesinde bulunanları görmemize engel olan örtüdür.

مهمان شاهم هر شبی بر خوان احسان و وفا مهمان صاحب دولتم که دولتش پاینده با

“Her gece ihsan ve vefa sofrasının başındayım, her gece devlet sahibine konuğum ben, devleti ebedî olsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 10, b. 1

شب قدر است جسم تو کز او یابند دولتها مه بدرست روح تو کز او بشکافت ظلمتها

“Bedenin kadir gecesidir; onun yüzünden devletler elde ederler. Canın dolunaydır; karanlıklar onun yüzünden yok olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 71, G. 55, b. 1

بفزای شراب ما بر بند تو خواب ما از شب چه خبر باشد مر مردم خوابی را

“Şarabımızı çoğalttıkça çoğalt, sundukça sun bize, bağla uykumuzu. Gecedен ne haberi olur uykuya dalan kişinin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 78, G. 78, b. 5

چون شمع بدم سوزان هر شب به سحر کشته امروز بنشناسم شب را ز سحر جانا

“Mum gibi her gece yanardım, seher vakti söndürülürdüm; ama sevgili, bu gece geceyle gündüzü fark edemiyorum artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 81, G. 85, b. 6

از آن سویی که هر شب جان روانست به وقت صبح بازآرد روان را

“Her gece can oraya gider, sabahleyin yine getirirler hani, işte o yanda.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 86, G. 100, b. 5

گرم شوی شب تو به خورشید غیب چشم تو را باز کند توتیا

“Geceleyin gayb âleminin güneşiyle ısınırsın; gözlerini tutya açar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 145, G. 258, b. 2

موسی عمران نه به شب دید نور سوی درختی که بگفتش بیا

“İmranoğlu Musa, gördüğü nuru gece görmedi mi; geceleyin o ağaca doğru gitti de gel sesini duymadı mı?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 145, G. 258, b. 5

شب تتق شاهد غیبی بود روز کجا باشد همتای شب

“Gece, gayb güzelinin duvağıdır; gündüz nerden eş olacak geceye?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 163, G. 316, b. 4

ای روز چون حشری مگر وی شب شب قدری مگر یا چون درخت موسی کو مظهر الله شد

“Ey gündüz, mahşer günü müstün yoksa ey gece, kadir gecesi misin, yoksa Musa'nın Allah'ın tecellisine mazhar olduğu ağaç mısın?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 224, G. 525, b. 7

در تیره شب چون مصطفی می رو طلب می کن صفا کان شه ز معراج شبی بی مثل و بی اشباه شد

“Mustafa gibi karanlık gecede arılık aramaya bak; çünkü o padişah bir gece miraç etti de eşsiz bir hale geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 224, G. 525, b. 10

آمد شه معراجی شب رست ز محتاجی گردون به نثار او با دامن زر آمد

“Miraç eden padişah geldi; gece, ihtiyaçtan kurtuldu; gökyüzü ona saçmak için eteğini altınla geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 260, G. 613, b. 5

در اول روز تازه ز آنید که شب سوی غیب در مسیرید

“Geceleyin gayb âlemine yol alırsınız ama sabah oldu mu, yeniden doğarsınız.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 301, G. 720, b. 5

شبم چو روز قیامت دراز گشت ولی دلم سحور تو خواهد سحر چه سود کند

“Gecem kıyamet günü gibi uzadı gitti fakat gönlüm sana secde etmek istiyor, seherden ne fayda?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 377, G. 936, b. 7

بگیر لیلی شب را کنار ای مجنون شبست خلوت توحید و روز شرک و عدد

“Ey Mecnun, gece Leylâ'sını kucakla; gece birlik halvetidir, gündüzdeyse şirk var, sayılar var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 381, G. 947, b. 5

درون کعبه شب یک نماز صد باشد ز بهر خواب ندارد کسی چنین معبد

“Gece Kâbe'sinde kılınan bir namaz, yüz namaza olur; hiç kimse böyle bir mabedi uyku için kurmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 381, G. 947, b. 9

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 402, G. 1006, b. 6; s. 409, G. 1027, b. 2; s. 412, G. 1035, b. 12-13; s. 422, G. 1065, b. 2; s. 425, G. 1076, b. 6; s. 428, G. 1084, b. 14; s. 431, G. 1092, b. 1; s. 474, G. 1201, b. 6; s. 484, G. 1233, b. 7; s. 514, G. 1321, b. 8; s. 527, G. 1358, b. 10; s. 563, G. 1463, b. 7; s. 905, G. 1597, b. 3; s. 921, G. 1640, b. 6; s. 922, G. 1643, b. 5; s. 667, G. 1771, b. 6; s. 681, G. 1806, b. 3; s. 708, G. 1880, b. 1; s. 732, G. 1944, b. 3; s. 789, G. 2098, b. 1; s. 791, G. 2112, b. 1; s. 806, G. 2149, b. 5; s. 827, G. 2205, b. 2; s. 888, G. 2385, b. 6; s. 896, G. 2410, b. 2-3-5; s. 946, G. 2539, b. 9; s. 999, G. 2692, b. 8; s. 1060, G. 2863, b. 7; s. 1101, G. 2981, b. 4; s. 1112, G. 3007, b. 1; s. 1119, G. 3029, b. 6; s. 1120, G. 3032, b. 16; s. 1122, G. 3035, b. 1.

38. **Şeb-i Kâdr** (شب قدر): “Hak Teâlâ’nın varlığında yok olmak suretiyle sâlik’in bekâsına denir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 417).¹⁸⁶

Dîvân-ı Kebîr’de “Şeb-i Kâdr” 23 defa söylenmiş olup bunlardan 9 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “Kadir Gecesi” anlamında kullanılmış olan bu ıstılâhta, görünen her şeyin aslında Allah’ın bir tecellisi olduğunu Allah’tan başka varlık olmadığını bilinmesinin ve bununla okuyarak değil sadece yaşanarak anlaşılacağı belirtilmektedir.

شب قدر است جسم تو کز او یابند دولت ها مه بدرست روح تو کز او بشکافت ظلمت ها

“*Bedenin kadir gecesidir; onun yüzünden devletler elde ederler. Canın dolunaydır; karanlıklar onun yüzünden yarılr.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 71, G. 55, b. 1

روی تو چو بدر آمد امشب شب قدر آمد ای شاه همه خوبان زنهار مخسب امشب

“*Yüzün dolunay gibi doğdu; bu gece kadir gecesi oldu; ey bütün güzellerin padişahı, sakın uyuma bu gece.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 155, G. 293, b. 2

عقلت شب قدر دید و صد عید کز عشق دریده شد برات

“*Aklın yüzlerce kadir gecesi, yüzlerce bayram gördü; beratın aşkla kesildi senin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 180, G. 368, b. 6

شب قدرست وصل او شب قبرست هجر او شب قبر از شب قدرش کرامات و مدد بیند

“*Onunla buluşma, kadir gecesi; ayrılık kabir gecesi; kabir gecesi de onun kadir gecesinden kerametler görmede, yardımlara ermede.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 254, G. 582, b. 4

¹⁸⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 329; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 596, Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 497.

امشب شب قدر آمد خامش شو و خدمت کن تا هر دل الهی ز الله ولهی یابد

“Bu gece kadir gecesi haline geldi, sus da hizmet et, böylece de Allah’a mensup her gönül Allah’ tan bir hayranlığa kavuşsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 259, G. 599, b. 9

شب قدرست او دریاب او را امان یابی چو برخوانی براتش

“Kadir gecesidir o; onu bul, verdiği beratı okursan aman bulursun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 484, G. 1233, b. 8

ای مه عید روی تو ای شب قدر موی تو چون برسم بجوی تو پاک شود پلید من

“Ey güzelim benim, yüziün bayram Ay’ı, saçın kadir gecesi... Senin mahallene ulaştım mı, bütün pisliklerim temiz olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 691, G. 1834, b. 6

مرو ای یوسف خوبان ز پیش چشم یعقوبان شب قدری کن این شب را چراغ بیت احزان شو

“Ey güzeller Yusuf’u, Yakupların gözlerinden kaybolma; bu geceyi kadir yap; bu gece hüznler evine mum ol.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 811, G. 2164, b. 2

شب قدر است در جانب چرا قدرش نمی دانی تو را می شورد او هر دم چرا او را نشورانی

“Canında bir kadir gecesi var, ne diye kadrini bilmezsin? Her solukta seni coşturur durur o, sen ne diye onu coşturmazsın?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 947, G. 2544, b. 7

39. **Şeb-i Yeldā** (شب یلدا): “En koyu karalık olan renklerin nihayetine denir”

(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁸⁷

¹⁸⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 329; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 596.

Bu kelime *Dîvân-ı Kebîr*'de hiç söylenmemiştir.

40. عید (عيد): “Cem makamına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁸⁸

Dîvân-ı Kebîr'de 186 defa kullanılmış olan “عید” kelimesinin 59 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*vuslat bayramı*”, “*bayram günü*”, “*bayram*”, “*bayram ayı*”, “*bayram muradı*”, “*buluşma bayramı*” gibi terkipler ve anlamlarda kullanılmıştır. İstılâhta ile halkı değil sadece Hakk'ı seyretme, bütün varlıkların Allah sayesinde var olduğunu anlamı görmektedir.

چون آب روان دیدی بگذار تیمم را چون عید وصال آمد بگذار ریاضت را

“*Akarsuyu gördün ya, teyemmümden vazgeç. Vuslat bayramı geldi, riyazattan vazgeç.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 75, b. 6

عید آمد و عید آمد یاری که رمید آمد عیدانه فراوان شد تا باد چنین بادا

“*Bayram geldi, bayram geldi, o kaçan sevgili geldi, bayramlıklar arttı, hep böyle olsun oldukça.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 80, G. 82, b. 9

ز روی تست عید آثار ما را بیا ای عید و عیدی آر ما را

“*Senin yüzünü gördük mü, bayram olur bize; gel ey bayram, bir bayram getir bize.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 90, G. 112, b. 1

تو جان عید و از روی تو جانا هزاران عید در اسرار ما را

“*Bayramın canısın; senin yüzünden ey sevgili, binlerce bayram var canlarımızda.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 90, G. 112, b. 2

¹⁸⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 199; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât ve Tā'birât-i İrfânî*, s. 601.

هر صباحی عید داریم از تو خاصه این صبح کز کرم بر می فشانی باده موعود را

“*Senin yüzünden her sabahımız bayram, hele bu sabah yok mu? Cömertliğinden o vadettiğin şarabı sunuyorsun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 100, G. 134, b. 9

تعالوا ان هذا يوم عيد تجلی فیه ما ترجون جهرا

“*Kadir gecesinin, oruç ayının ve bayram gününün kutluluğu, Âdem'le Havva'nın buluşmasındaki kutluluk,*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 149, G. 271, b. 3

بدرنا مثل خطیب امنا فی يوم عيد فاصطفینا حول بدر فی صلوه اقتدینا

“*Dolunay güzelimiz bir hatip gibi bayram günü imam oldu bize... O dolunayın çevresinde arındık namazda ona uyduk.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 150, G. 272, b.5

اتاک عید وصال فلا تذق حزنا و نلت خیر ریاض فنعیم ما سکنا

“*Vuslat bayramı geldi çattı sana; hüznler tatma artık; hayırlı bahçelere kavuştun, ne mutlu oralarda oturanlara.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 153, G. 285, b. 1

بیا کامروز ما را روز عیدست از این پس عیش و عشرت بر مزیدست

“*Gel ki bugün bayram günü bize; bundan böyle zevk artacak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 171, G. 341, b. 1

چو یار ما در این عالم کی باشد چنین عیدی به صد دوران کی دیدست

“*Sevgilimiz gibi sevgili şu âlemde kimdir ki? Böylesine bir bayramı yüzyıllar boyunca kim görmüştür?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 171, G. 341, b. 3

مشو نومید از دشنام دلدار که بعد رنج روزه روز عید است

“Sevgilinin azarını görüp de ümitsizliğe düşme; oruç zahmetinden sonra bayramdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s.174, G. 350, b. 5

آمد رمضان و عید با ماست قفل آمد و آن کلید با ماست

“Ramazan geldi ve bayram bizimle beraber; kilit geldi, fakat anahtar bizde.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 180, G. 370, b. 1

برات و قدر خیالت دو عید چیست وصال چو این و آن نبود هست نوبت حسرات

“Berat, değerli hayalin; iki buluşma bayramı aniden geldi. Bu da olmaz, o da gelmezse hasret nöbeti geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 219, G. 482, b. 2

غلام موج این بحر که هم عید است و هم نحریم غلام ماهیم که او ز دریا مستفید آید

“Şu denizin dalgasına köle olayım; hem bayram bana, hem kurban; denizden faydalanan balığa da köleyim ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 254, G. 583, b. 5

بر عشق گذشتم من قربان تو گشتم من آن عید بدین قربان یعنی بنمی ارز

“Aşka tutuldum, sana kul kurban oldum, o bayram değmez mi bu kurbana yâni?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 261, G. 607, b. 6

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 262, G. 612, b. 1; s. 268, G. 631, b. 7; s. 268, G. 632, b. 1-2-3-6; s. 295, G. 707, b. 7; s. 309, G. 746, b. 1; s. 331, G. 810, b. 7; s. 331, G. 811, b. 7; s. 346, G. 855, b. 1; s. 353, G. 875, b. 1-2-6-7-9; s. 355, G. 879, b. 12; s. 373, G. 925, b. 7-8; s. 393, G. 977, b. 1-4; s. 428, G. 1084, b. 14; s.

455, G. 1151, b. 7; s. 541, G. 1394, b. 21-22. ; s. 556, G. 1440, b. 4; s. 557, G. 1441, b. 4; s. 564, G. 1464, b. 4; s. 583, G. 1525, b. 4; s. 603, G. 1589, b. 1; s. 608, G. 1602, b. 28; s. 616, G. 1628, b. 9; s. 638, G. 1689, b. 3; s. 654, G. 1734, b. 7; s. 676, G. 1794, b. 13; s. 691, G. 1834, b. 1-6; s. 779, G. 2078, b.10; s. 791, G. 2114, b. 6; s. 806, G. 2150, b. 1; s. 809, G. 2159, b. 4; s. 829, G. 2209, b. 5; s. 833, G. 2223, b. 5; s. 834, G. 2245, b. 5; s. 843, G. 2253, b. 2; s. 864, G. 2307, b. 13; s. 868, G. 2322, b. 1; s. 919, G. 2471, b. 7; s. 932, G. 2507, b. 1; s. 938, G. 2520, b. 3; s. 996, G. 2685, b. 12; s. 1042, G. 2813, b. 5; s. 1053, G. 2843, b. 10; s. 1100, G. 2977, b. 9; s. 1233, G. 3328, b. 3.

41. **Nevrūz** (نوروز): “Tefrika âlemi” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418) .

Dîvân-ı Kebîr’de 4 defa kullanılmış olan “*Nevrūz*” kelimesinin Irâkî ile aynı anlamda kullanılmamış, sözlük anlamı olan “Yeni gün” anlamında kullanılmıştır.

42. **Kāfir** (کافر): “Tefrika âleminde olana denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).

Dîvân-ı Kebîr’de 135 defa kullanılmış olan “*Kāfir*” kelimesinin 65 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır.” *canımda ki kâfirlik*”, “*gönül kâfirliği*”, “*öldürdüğü kâfiri*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh masivaya yani dünyaya, onun güzelliklerine ve aldaticılığına kapılan kişi olarak adlandırılmıştır.

دوزخ جای کافران جنت جای مومنان عشق برای عاشقان محو سزای نفس ما

“*Cehennem kâfirlerin yeri, cennet müminlerin... Aşk âşıklar için; yok olmaksız nefsimize değer ancak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 52, b. 6

در گنه کافران رحم و شفاعت تو راست مهتری و سروری سنگ دلانی مرا

“Kâfirlerin bile günahlarına bakmazsın, acırsın, şefaatt edersin; ululuğun, başbuğluğun banadır, bana taş yüreklisin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 125, G. 207, b. 6

گر دلش جویم خسیش افزون شود کافران را گفت حق ضرب الرقاب

“Gönlünü almayı dilesem daha da aşağılık olur: Hakk bile kâfirlerin vurun boyunlarını demiştir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 159, G. 304, b. 20

شمس تبریزی به دورت هیچ کس هشیار نیست کافر و مومن خراب و زاهد و خمار مست

“Ey Tebrizli Şems, zamanında hiçbir kimse ayık değil; kâfir de, mümin de harap; ham sofı da, meyhaneci de sarhoş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 187, G. 390, b. 14

هر مومنی که ز آتش او باخبر بود در چشم صادقان ره عشق کافرست

“Onun ateşinden haberi olmayan mümin, aşk yolunu tutmuş gerçek yolcuların gözlerinde kâfirdir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 206, G. 448, b. 6

چو کافران ننهی سر مگر به وقت بلا به نیم حبه نیرزد سری کز آن سر نیست

“Kâfirler gibi ancak belâyâ uğrayınca teslim olmasın; o yana mensup olmayan baş, yarım habbeye bile değmez.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 217, G. 478, b. 11

چو لا تعاف من الکافرین دیارا دعای نوح نیست و او مجاب دعاست

“Yeryüzünde bir tek kâfir bile bırakma duası, Nuh Peygamber'in duasıdır, kabul olmuş bir duadır bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 219, G. 483, b. 10

شنو از مصطفی کو گفت دیوم مسلمان شد دگر کافر نباشد

“Mustafa'dan duy; dedi ki: Şeytanım Müslüman oldu; kâfir olmaz artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 283, G. 676, b. 2

از آن مستی به تبریز است گردان که از جانش هوای کافری شد

“O sarhoşlukla Tebriz'de döner; çünkü canımda ki kâfirlik öldü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 284, G. 679, b. 12

گر دل بگزید کافری را آخر نه به روی آن پری بود

“Yüzünden gönül kâfirliği seçtiyse ne var? Sonucu, o perinin yüzünden değil mi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 298, G. 714, b. 14

کافر و مومن گر از خوی خوشش واقف شوند خوی را خود وا کند در حین و خو با او کند

“Kâfirle mümin, onun güzel huyunu anlasalardı kendi huylarından vazgeçerlerdi de hemen onun huyuyla huylanırlardı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 307, G. 740, b. 2

چشم شوخ تو چو آغاز کند بوالعجبی آدم کافر و ابلیس مسلمان آرند

“Şuh gözlerin şaşılacak işvelere başladı mı kâfiri de imana getirir, İblis'i de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 329, G. 804, b. 5

کافر به وقت سختی رو آورد بدان سو این سو چو درد بیند آن سوش باور آمد

“Kâfir de dara düşünce o yana yüz çevirir, bu yanda bir dert gördü mü o yana inanır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 342, G. 841, b. 12

کافر صدساله چو بیند تو را سجده کند زود مسلمان شود

“Yüz yıllık kâfir seni görse secdeye kapanır; hemen Müslüman olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 402, G. 1005, b. 7

کفر و اسلام کنون آمد و عشق از ازلفت کافری را که کشد عشق ز کفار مگیر

“Kâfirlikle Müslümanlık daha şimdi ortaya çıktı; aşkınsa önüne ön yok... Aşkın öldürdüğü kâfiri kâfirlerden sayma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 431, G. 1091, b. 19

کافر عشق بیا باده ببین نیست شو در می و اقرار بیار

“Aşk kâfiri, gel de şarabı gör... Şarapla yok ol da aşkı ikrar et.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 438, G. 1108, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 458, G. 1159, b. 2; s. 479, G. 1215, b. 9; s. 481, G. 1224, b. 3; s. 490, G. 1252b. 8; s. 491, G. 1256, b. 2; s. 532, G. 1374, b. 5; s. 567, G. 1477, b. 12; s. 638, G. 1690, b. 2; s. 651, G. 1726, b. 12; s. 674, G. 1791, b. 24; s. 679, G. 1800, b. 1; s. 685, G. 1819, b. 1; s. 739, G. 1966, b. 11; s. 761, G. 1968, b. 11; s. 752, G. 1999, b. 12; s. 753, G. 2001, b. 5; s. 758, G. 2019, b. 3; s. 764, G. 2037, b. 10; s. 764, G. 3038, b. 8; s. 771, G. 2055, b. 15; s. 777, G. 2072, b. 14; s. 800, G. 2134, b. 7; s. 801, G. 2136, b. 6; s. 812, G. 2167, b. 10; s. 900, G. 2428, b. 2; s. 912, G. 2455, b. 10; s. 915, G. 2464, b. 7; s. 922, G. 2479, b. 5; s. 922, G. 2480, b. 8; s. 925, G. 2490, b. 7; s. 978, G. 2504, b. 6; s. 948, G. 2549, b. 1; s. 949, G. 2551, b. 6; s. 950, G. 2553, b. 8; s. 967, G. 2601, b. 7; s. 967, G. 2603, b. 4;

s. 971, G. 2617, b. 2; s. 1035, G. 2789, b. 7; s. 1036, G. 2793, b. 4; s. 1038, G. 2799, b. 6; s. 1067, G. 2884, b. 11; s. 1072, G. 2895, b. 2; s. 1077, G. 2908, b. 8; s. 1077, G. 2910, b. 10; s. 1099, G. 2974, b. 2; s. 1106, G. 2991, b. 6; s. G. 2992, b. 1; s. 1111, G. 3004, b. 1; s. 1113, G. 3009, b. 10.

43. **Kufr** (کفر): “Tefrika âleminin karanlığına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁸⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 135 defa söylenmiş olan “*Kufr*” kelimesinin 53 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh genel olarak “*kâfir*”, “*kâfirlik*”, “*küfür kalesi*”, “*kâfirlik karanlığı*” gibi anlam ve terkipler ile kullanılmıştır. Tefrika dünyaya dalmak, zihni meşgul etmek, dünya ve ahretin varlığı dikkate almaktır. Kulun ibadetlerde kendi amalına bakması küfür olarak değerlendirilmiştir.

تلخ از تو شیرین می شود کفر از تو چون دین می شود خار از تو نسرین می شود چیزی بده درویش را

“Acı seninle tatlılaşır, küfür senin yüzünden din olur, diken ağustos gülü olur; bir şey ver.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 15, b. 7

چون همه عشق روی تست جمله رضای نفس ما کفر شدست لاجرم ترک هوای نفس ما

“Özümlüğün bütün razılığı, yüzüne duyduğumuz aşktır; bu bakımdan da özümlüğün dileğinden geçmek küfürdür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 52, b. 1

معشوقه به سامان شد تا باد چنین بادا کفرش همه ایمان شد تا باد چنین بادا

“Sevgili bezendi hep böyle olsun dilerim; küfrü iman haline oldu, var oldukça böyle olsun”

Dîvân-ı Kebîr, s. 80, G. 82, b. 1

¹⁸⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* s. 224; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 387.

تا چند تو پس روی به پیش آ در کفر مرو به سوی کیش آ

“*Ne zamana kadar geri gideceksin? İleriye gel; küfre varma, dine imana gel.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 93, G. 120, b. 1

این جهان و آن جهان یک گوهر است در حقیقت کفر و دین و کیش نیست

“*Bu dünya da, o dünya da bir mayadandır; gerçek âlemde küfür de, din de, mezhep de yoktur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 198, G. 425, b. 12

با وی از ایمان و کفر باخبری کافر نیست آنک از او آگهست از همه عالم بریست

“*İmandan, küfürden haberdar olmak, kâfirliktir; onu bilen, bütün dünyadan sıyrılmıştır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 214, G. 468, b. 1

شب کفر و چراغ ایمان خورشید چو شد رخشان با کفر بگفت ایمان رفتیم که بس باشد

“*Gece küfürdür, imansa mum; fakat güneş doğdu mu iman küfre der ki, yeter artık gittik.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 264, G. 617, b. 4

ایمان گودت پیش آ وان کفر گود پس رو چون شمع تنت جان شد نی پیش و نی پس باشد

“*İman sana, beri gel der, küfürse git diye emreder; fakat beden mumun can oldu mu ne beri olur, ne öte, ne ön olur, ne art.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 261, G. 608, b. 6

یار دگر و کار دگر کفر و محالست در مجلس دین مذهب کفار مدارید

“Başka bir dost, başka bir iş, olmayacak bir küfürdür; din meclisinde kâfirlerin mezhebine girmeyin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 276, G. 655, b. 2

آن سوی که کفر و دین نمی گنجد کی ما و من فلان دین باشد

“Küfürle dinin bile sığmadığı yerde nasıl olur da biz olur, ben filâneddin olur?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 286, G. 685, b. 8

کفر و ایمان تو و غیر تو در فرمان اوست سر مکش از وی که چشمش غارت ایمان کند

“Küfriün, imanın onun buyruğuyladır, senden başkalarının küfriü, imanı da; ondan baş çekme; onun gözleri imanı yağmalar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 304, G. 729, b. 14

جسم ها را جان کنند و جان جاویدان کنند سنگ ها را کان لعل و کفرها را دین کنند

“Bedenleri can yaparlar, canları ölümsüz yaparlar; taşları lâ'l madeni yaparlar, küfürleri iman”

Dîvân-ı Kebîr, s. 304, G. 730, b. 6

کفر و دین عاشقانش هم رقوم عشق اوست حاش لله کان رقم بر طایفه دیگر کشد

“Âşıklarının küfriü de onun aşkının yazısı, dini imanı da; yemin olsun Allah’a, hâşâ, o yazı başka bir topluma yazılmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 311, G. 751, b. 3

هم جهان را نور بخشد آفتاب روی تو زهر را تریاق سازد کفر را ایمان کند

“Hem de güneş yüzün, dünyaya ışıklar bahşetmede; zehri panzehir yapmada, küfriü iman.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 311, G. 753, b. 2

مردگان چمن از دعوت حق زنده شدند کفرهاشان همه از رحمت حق ایمان شد

“Yeşillik ölüleri Hakk’ın daveti ile dirildiler; bütün küfürleri Allah’ın rahmetiyle iman oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 321, G. 782, b. 15

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 326, G. 797, b. 7; s. 328, G. 802, b. 3; s. 334, G. 820, b. 8; s. 342, G. 841, b. 11; s. 356, G. 882, b. 1; s. 358, G. 887, b. 11; s. 455, G. 1151, b. 4; s. 484, G. 1232, b. 3; s. 563, G. 1461, b. 7; s. 582, G. 1521, b. 8; s. 603, G. 1589, b. 6; s. 641, G. 1699, b. 8; s. 669, G. 1776, b. 12; s. 674, G. 1791, b. 19; s. 692, G. 1837, b. 9; s. 705, G. 1869, b. 7; s. 712, G. 1893, b. 8; s. 731, G. 1940, b. 81; s. 735, G. 1953, b. 2; s. 789, G. 2108, b. 2; s. 791, G. 2113, b. 1; s. 802, G. 2138, b. 2; s. 810, G. 2162, b. 4; s. 880, G. 2363, b. 4; s. 887, G. 2382, b. 5; s. 899, G. 2424, b. 6; s. 928, G. 2499, b. 4; s. 934, G. 2513, b. 13; s. 938, G. 2520, b. 8; s. 986, G. 2655, b. 3; s. 1028, G. 2768, b. 5; s. 1064, G. 2874, b. 4; s. 1070, G. 2892, b. 8; s. 1086, G. 2938, b. 2; s. 1092, G. 2954, b. 2; s. 1100, G. 2978, b. 8; s. 1145, G. 3092, b. 1; s. 1221, G. 3299, b. 7.

44. **Tersâ** (ترسا): “İnce olan mana ve gerçeklere denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 30 defa kullanılan “*Tersâ*” kelimesinin 7 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*kâfirin yüzünü görmek*”, “*koca yobaz keşişin zünnârını yakmış*”, Kötü huyların, iyi huy ve iman ile değiştirmek anlamında kullanılmıştır. Diğer beyitler gerçek anlamda Hristiyan anlamında kullanılmıştır.

جوابم داد دل کان مه چو جفت و طاق می بازد چو ترسا جفت گویم گر ز جفت و فرد می دانم

“Gönül, bana cevap vererek: O Ay çift tek oynuyor ama çiftle teki ayırt edebilirsem, kâfir gibi çift demiş olayım dedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 554, G. 1435, b. 8

¹⁹⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 355; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 653.

زان طره روحانی زان سلسله جانی زنار تو بر بسته هم مومن و ترسا هم

“O alnına dökülen büklüm saçlar, o can zincirleri yüzünden hem inanmış Müslüman zünnâr bağlamıştır, hem Hristiyan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 565, G. 1468, b. 12

بی جا شو در وحدت در عین فنا جا کن هر سر که دوی دارد در گردن ترسا کن

“Birlikte mekânsız bir hale gel, yokluğun kendisinde yer edin, ikilik fikrini taşıyan her başı kes, as puta tapanın boynuna”

Dîvân-ı Kebîr, s. 707, G. 1876, b. 1

دیدم رخ ترسا را با ما چو گل اشکفته هم خلوت و هم بی گه در دیر صفا رفته

“Kâfirin yüzünü gördüm, bize karşı gül gibi açılmış; hem yapayalnız, hem de vakitsiz zevk manastırına gidiyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 865, G. 2312, b. 1

ایمان و مومنان همه حیران شده ز عشق زنار پیر راهب ترسا بسوخته

“Aşk yüzünden iman da şaşırmış, inananlar da; hatta aşk, koca yobaz keşişin zünnârını bile yakmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 892, G. 2401, b. 16

چو او رخسار بنماید نماند کفر و تاریکی چو جعد خویش بگشاید نه دین ماند نه ترسای

“Yüzünü gösterdi mi, ne küfür kalır, ne karanlık, saçlarını çözüp döktü mü, ne din kalır, ne Hristiyanlık kalır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 929, G. 2499, b. 4

زلف کفر و روی ایمان را چرا درساختی ز آنک قصد مومن و ترسا و کافر داشتی

“Kâfir saçları, iman yüzü neden düşüp koştun? Çünkü mümine de kastettin, kâfire de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1036, G. 2793, b. 2

45. **Deyr** (دير): “İnsanlık âlemine denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹¹

Dîvân-ı Kebîr’de 38 defa kullanımı olan “*Deyr*” kelimesinin 7 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*zevk manastırı*“, “*manastırı yurt edinmek*“, “*muğlarm manastırında toplanmak*“, “*geçici manastırdan*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh “*fâni dînya*” anlamındadır.

زنار ببند ای دل در دیر بکن منزل زن راهب پر حاصل یک بوسه تقاضا کن

“*Ey gönül, zünnâr kuşan, manastırı yurt edin; o kendisinden başka her şeyi yok eden rahipten bir öpücük iste.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 702, G. 1862, b. 8

تا ره نبرد ترسا دزدیده به دیر تو گه عاشق زناری گه قصد چلیپا کن

“*Hristiyan'ın senin manastırına gizlice yol bulamaması için bazen zünnâra âşık ol, bazen haça sarıl.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 703, G. 1876, b. 16

دست کز آن تهی بود گر چه شهنشهی بود دست بریده ای بود مانده به دیر بر سمو

“*O şaraptan eli boş olan, padişahlar padişahı da olsa bir manastırdaki şekilde kalakalmış eli kesik birisi sayılır*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 808, G. 2154, b. 15

دیدم رخ ترسا را با ما چو گل اشکفته هم خلوت و هم بی گه در دیر صفا رفته

“*Kâfirin yüzünü gördüm, bize karşı gül gibi açılıp saçılmış; hem yapayalnız, hem de vakitsiz zevk manastırına gidiyor.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 865, G. 2312, b. 1

¹⁹¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 107; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 167.

رندان همه جمعند در این دیر مغانه درده تو یکی رطل بدان پیر یگانه

“Rindlerin hepsi de şu muğlarm manastırında toplanmış; o eşsiz ihtiyara büyük bir sağrak sun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 871, G. 2335, b. 1

ای آن که بر اسب بقا از دیر فانی می روی دانا و بینای رهی آن سو که دانی می روی

“Ey sonsuzluk atına binip şu geçici manastırdan giden, yolunu bilirsin, görürsün, bildiğin yere gidiyorsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 901, G. 2430, b. 1

بگذشتم بر دیری پیش آمد قسیسی می زد به در وحدت از عشق تو ناقوری

“Bir manastırın önünden geçtim, önüme bir keşiş çıktı, birlik kapısında, senin aşkınla nefir çalmadaydı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 967, G. 2601, b. 6

صبحدم بر راه دیری راهبم همراه شد دیدمش هم درد خویش و دیدمش هم کاره ای

“Seher vakti, bir manastır yolunda bir keşiş, yoldaş oldu bana; dikkat ettim de gördüm, o da benimle derttaş, o da benim işime gücüme dalmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1039, G. 2805, b. 5

46. **Kilîsâ** (کلیسی): “Hayvanlık âlemi” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹²

Dîvân-ı Kebîr’de “*Kilîsâ*” kelimesi 1 defa kullanılmıştır. Bu beyitteki kiliseden kasıt Dünyadır ve Allah katında belli bir mertebeye ulaştıktan sonra dünyanın değersiz olduğu belirtmiştir.

¹⁹² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 218; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 377.

چون رفت بر آسمان چارم عیسی چه کند کلیسیا را

“İsa dördüncü kat göğe ağıdıktan sonra ne yapsın kiliseyi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 91, G. 114, b. 8

47. **But (بت)**: “Maşuk ve matlub’a denilir (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).

Dîvân-ı Kebîr’de 135 defa geçmiş olan “*But*” kelimesinin 50 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*yağdıran sevgilisi*”, “*sevgilinin yüzü*”, “*şeker dudaklı güzeller*”, “*dilberimin çevresi*”, “*güzelimin önünde*”, “*yüzü peçeli güzelimiz*”, “*büyücü güzel*” gibi terkipler ile kullanılmış olan bu ıstılâh en yüce olan sevgiliyi Yani Allah’ı kastetmektedir. Bazense sâlik kimseye yol gösteren Mürşid anlamındadır.

تا چه شوند عاشقان روز وصال ای خدا چونک ز هم بشد جهان از بت بانقاب ما

“*Yüzü peçeli güzelimizden dünya kırıldı; Allah’ım, âşıklar buluşma günü ne hale gelirler?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 69, G. 48, b. 6

چو شست عشق در جانم شناسا گشت شستش را به شست عشق دست آورد جان بت پرستش را

“*Aşk oltası canımda onun saçlarının bükümleriyle bilişince, puta tapan cam aşk hançerine el attı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 75, G. 68, b. 1

آمد بت میخانه تا خانه برد ما را بنمود بهار نو تا تازه کند ما را

“*Meyhane dilberi bizi eve götürmeye geldi, bizi gençleştirmek, terütaze bir hale getirmek için ilkbahar çağını gösterdi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 73, b. 1

در شهر کی دیدست چنین شهره بتی را در بر کی کشیدست سهیل و قمری را
“Şehirde böylesine güzeli kim görmüştür? Böylesine Süheyl'i, böylesine Ay'ı kirn
bağrına basmıştır?”

Dîvân-ı Kebîr; s. 84, G. 97, b. 2

هر زمان شهره بتی بینی که از هر گوشه‌ای جام می را می‌دهد در دست بادستان ما
“Her zaman tanınmış bir güzel bir bucaktan çıkar; Hikâyelere dalmış elimize bir
şarap kadehidir sunar.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 104, G. 148, b. 8

دیده نادیده ما بوسه دیده زان بتان تا ز حیرانی گذشته دیده حیران ما
“Görmeyen gözlerimiz, o güzellere gelen öpücükleri görür; şaşırp kalan
gözümüz, şaşkınlıktan da aşkın bir hal alır.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 104, G. 148, b. 9

جان سودا نعره زنها این بتان سیمبر دل گود احسنت عیش خوب بی‌پایان ما
“Sevgi canı, amanın da amanın, şu gümüş bedenli güzellere dikkat edin diye
bağırır... Gönül, maşallah şu bizim sonsuz zevkimize der.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 104, G. 148, b. 10

در دست جام باده آمد بتم پیاده گر نیستی تو ماده زان شاه نر به رقص آ
“Elinde şarap kadehi, yürüyerek geldi o güzelim; dişi değilsen o erkek aslanım
sevdasıyla oynamaya başla.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 120, G. 189, b. 7

هر بت سنگین ز دمش زنده شد تا چه دمست آن بت سحاره را
“Taştan yonulma her güzel, soluğuyla canlanır; o büyücü güzelin ne de güçlü
soluğu var.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 143, G. 254, b. 12

خامش کردم همگان برجهید قامت چون سرو بتم زد صلا

“Ben sustum; selvi boylu güzelim; hepiniz de sıçrayın diye seslendi.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 146, G. 260, b. 15

ما از لب و دندان اجل هیچ نترسیم چون زنده شدیم از بت خندان خرابات

“Biz ecelin dudağından, dişinden hiç korkmayız; çünkü meyhanenin o güleç güzeli canlandırdı bizi.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 169, G. 334, b. 5

تا تو مشتاقی بدان کاین اشتیاق تو بی است چون شدی معشوق از آن پس هستی مشتاق نیست

“Hani bir özleyiş var ya sende, bil ki özleyişin kendinedir; sen sevgili oldun mu artık özleyiş kalmaz.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 188, G. 395, b. 4

هم به بر این بت زیبا خوشکست من نشستم که همین جا خوشکست

“Kucağımda şu güzel dilber hoşça bir şeyceğiz... Ben oturdum; burası güzel bir yerceğiz.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 201, G. 434, b. 1

تا نشکنی ای شیدا آن در نشود پیدا آن در بت من باشد یا شکل بتم دارد

“Ey divane, sedefi kırmazsan o inci meydana çıkmaz; hâlbuki o inci benim taptığım puttur yahut da putumun şekline bürünmüştür.”

Dîvân-ı Kebîr; s. 260, G. 602, b. 7

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 264, G. 617, b. 2; s. 672, G. 642, b. 1; s. 286, G. 686, b. 2; s. 287, G. 689, b. 1; s. 298, G. 714, b. 12; s. 314, G. 762, b. 1; s. 317, G. 774, b. 2; s. 345, G. 852, b. 6; s. 364, G. 905, b. 6; s. 382, G. 949, b. 2; s. 439, G. 1111, b. 4; s. G. b. ; s. 480, G. 1221, b. 7; s. 485, G. 1239, b. 3; s. 500, G. 1285, b. 1; s. 508, G. 1305, b. 3; s. 526, G. 1356, b. 1; s. 544, G. 1407, b. 1; s. 547,

G. 1416, b. 2; s. 613, G. 1617, b. 1; s. 637, G. 1686, b. 9; s. 694, G. 1841, b. 1; s. 732, G. 1943, b. 8; s. 776, G. 2067, b. 3; s. 789, G. 2106, b. 1; s. 792, G. 2115, b. 1; s. 804, G. 2144, b. 1; s. 829, G. 2212, b. 4; s. 637, G. 1685, b. 1; s. 894, G. 2405, b. 6; s. 1011, G. 2725, b. 1; s. 1053, G. 2842, b. 1; s. 1066, G. 2881, b. 2; s. 1084, G. 2933, b. 3; s. 1136, G. 3069, b. 5.

48. **Nākūs** (نافوس): “Tefrika makamını hatırlama ve anmaya denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹³

Dîvân-ı Kebîr’de 3 defa kullanılan “*Nākūs*” kelimesi sözlük anlamı olan çan ve çan sesi anlamında kullanılmıştır.

49. **Çelîpā** (چلیپا): “Tabiat âlemine denilir.” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 11 defa kullanılmış olan “*Çelîpā*” kelimesinin 2 tanesi Irâkî’nin kullandığı tabiat ve dünya anlamdadır. Dört unsurla hava, toprak, su ve ateşten oluştuğu için tabiat haç şekline benzetilmiştir.

بحمدالله به عشق او بجستیم از این تنگی که محراب و چلیپاست

“Şükürler olsun Allah'a, mihrabın da, haçım da hüküm sürdüğü şu daracık yerden onun aşkıyla kurtulduk.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 176, G. 355, b. 8

زین چار بسیط چون چلیپا ترکیب موحدان برون باد

“Birlik erlerinin gönüllerinden çıksın, haça benzeyen şu dört basit öge.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 289, G. 693, b. 5

¹⁹³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 271; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 461; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 757.

¹⁹⁴ Bkz. Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 306.

50. **Tevbe** (توبه): “Bir şeylerden vazgeçip Hakk’a yönelmesinde denilir”

(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 151 defa söylenmiş olan “*Tevbe*” kelimesinin 47 tanesi Irâkî’nin belirtmiş olduğu “*Hakk’a yönelmek*” anlamdadır. Bu ıstılâh “*tövbeye koyulmak*”, “*suça tövbe etmek*”, “*Allah’a tövbe etmek*”, “*söze tövbe*”, “*güzelden tövbe*”, “*aşka tövbe*”, “*düzene tövbe etmek*”, “*hileye tövbe etmek*”, “*Yahudilikten tövbe et*” gibi terkipler ve anlamlar ile kullanılmıştır. Kul hataya düşüp günah işleyince pişman olur Hakk’a yönelir. Allah çok bağışlayıcı ve merhamet eden olduğu için tövbeleri kabul eder.¹⁹⁶ Ne kadar çok günahkâr olsa bile mümin Hakk’ın rahmetinden ümit kesmemesi lazım daima tövbekâr olması lazım.

گفتم ای مه توبه کردم توبه ها را رد مکن گفت بس راهست پیشت تا ببینی توبه را

“*E ay yüzlüm dedim; tövbe ettim, geri çevirme tövbeleri; dedi ki: Tövbeyi görmek için önünde çok uzun bir yol var.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 99, G. 131, b. 14

چه جرم کردی ای چشم ما که بندت کرد بزار و توبه کن و ترک کن خطاها را

“*Ey gözüümüz bizim, ne suç işledin de seni bağladı? Ağla, tövbe et, hataları bırak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 136, G. 233, b. 15

مکری بکرد بنده و مکری بکرد وصل از مکر توبه کردم مکارم آرزوست

“*Bir düzendir ben kurdum, bir düzene de vuslat girişti; fakat artık hileye tövbe ettim, o düzenbazı istiyorum ben.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 208, G. 452, b. 16

¹⁹⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 356; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 656; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 264.

¹⁹⁶ *Tevbe Sûresi*, 5. ayet.

بنگر به سوی روزن بگشای در توبه پرداخته کن خانه هین نوبت ما آمد

“Pencereden bak, tövbe kapısını aç, evi düz; bizim nöbetimiz geldi işte.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 262, G. 611, b. 2

بس توبه شایسته بر سنگ تو بشکسته بس زاهد و بس عابد کو خرقة درید آمد

“Nice yerinde tövbe var ki senin taşma vuruldu da kırıldı; nice zahit, nice ibadet eden, hırkasını yırttı geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 263, G. 612, b. 6

او دو صد عهد کند گوید من بس کردم توبه کردم نتراشم ز شما چون نجار

“Yüzlerce ahd eder; çok yaptım; tövbe ettim, marangoz gibi sizden yontmam der.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 432, G. 1093, b. 4

توبه کردم از سخن این باز چیست توبه نبود عاشقانش را مگر

“Söze tövbe ettim; fakat bu ne? Yoksa âşıklarına tövbe etmek nasip değil mi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 436, G. 1100, b. 10

بخور شراب انابت بساز قرص ورع ز توبه ساز تو معجون غذا ز استغفار

“Pişman oluş, Allah’a yönelik şarabını iç, Allah’tan çekinme ekmeğini ye, tövbeyi macun yap, suçlarını bağışlatma gıdasıyla gıdalan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 448, G. 1134, b. 17

آن دل که توبه کرد ز عشقش ستیز شد افسون و مکر دوست شنیدن گرفت باز

“Aşkına tövbe edip bir yana çekilen gönül, gene sevgilinin afsununu duymaya, hilesine kanmaya başladı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 472, G. 1198, b. 13

یا از جهودی توبه کن از خاک پای مصطفی بهر گشاد دیده را در دیده افکار کش

*“Ya Yahudilikten tövbe et ya gözüünün açılması için düşüncelerinin gözüne
Mustafa'nın ayağının bastığı topraktan al da sürme gibi çek.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 479, G. 1216, b. 8

عشقش بلای توبه داده سزای توبه آخر چه جای توبه با عشق توبه خوارش

*“Aşkı, tövbenin belasıdır; tövbeye lâıyığını vermiştir... tövbeleri yiyip sömüren
aşkına karşı tövbeyi anmanın da yeri mi?”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 494, G. 1265, b. 5

ما توبه شکستیم و بیستیم دو صد بار دیدیم مه توبه به یک بار رهیدیم

*“Tövbeyi bozduk, sonra yüzlerce kere gene tövbe ettik; derken tövbe ayını
görünce bir uğurdan kurtulduk gitti.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 568, G. 1478, b. 6

ای مطرب این غزل گو کی یار توبه کردم از هر گلی بریدم وز خار توبه کردم

گه مست کار بودم گه در خمار بودم زان کار دست شستم زین کار توبه کردم

*“Ey çalgıcı, şu gazeli oku: Ben sevgiliden geçtim, her çeşit gülden, her çeşit
dikenden vazgeçtim, tövbe ettim artık.”*

*“Gâh sarhoştum, gâh mahmur. Artık o işten de elimi yudum, bu işten de tövbe
ettim.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 637, G. 1685, b. 1-2

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s. 637, G. 1685, b. 3-4-5-6-7-8-9-10;
s. 661, G. 1752, b. 10; s. 672, G. 1788, b. 12; s. 716, G. 1905, b. 3; s. 717, G. 1908,
b. 5; s. 747, G. 1986, b. 11; s. 781, G. 2082, b. 12; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b.
; s. 687, G. 1823, b. 14; s. 696, G. 1846, b. 5; s. 877, G. 2352, b. 2; s. 884, G. 2380,
b. 1; s. 888, G. 2387, b. 1-2; s. 1003, G. 2703, b. 6; s. G. b. ; s. 1031, G. 2778, b. 19;

s. 1079, G. 2915, b. 11; s. 1090, G. 2946, b. 1; s. 1101, G. 2979, b. 13; s. 1115, G. 3016, b. 9; s. 1120, G. 3030, b. 15; s. 1144, G. 3088, b. 4.

51. **İmān** (ایمان): “Hazret-i Hak Teâla’ya dair olan bilgiye denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 157 defa söylenmiş olan “*İmān*” kelimesinin 45’i Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*iman incisi*”, “*iman ordusu*”, “*iman aynası*”, “*iman sırrı*”, “*iman gözü*”, “*iman nuru*”, “*iman ağacı*”, “*imanın sırrı*”, “*iman gönlü*” gibi terkipler ve anlamlar ile kullanılmıştır. Allah’ın yüceliğini bilmek anlamak ve onu tanımak, Peygamberi göndere, Kur’an-ı Kerim’i indiren, farzları ve sünnetleri, helali ve haramı bildiren Allah’ı tanımaktır. Beyitlerde de kulun bütün bu rehberlerinin dışında yaratılan her şeyde Allah’ın tecellisini görmek O’nu bilmek için önemlidir.

ز ایمان اگر ت مراد امنست در عزلت جوی ایمنی را

“*İmandan maksat eminlikse yalnızlıkta ara eminliği.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 95, G. 122, b. 12

روی تو پیغامبر خوبی و حسن ایزدست جان به تو ایمان نیارد با چنین برهان چرا

“*Yüziin Peygamber'in güzelliğine, Allah'ın güzelliğine sahip; can bunca kanıtı gördükten sonra sana neden iman etmesin?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 141, b. 6

¹⁹⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 185; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 308; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i İrfânî*, s. 171.

¹⁹⁷ Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, C. II, s. 28.

الصبوه ایمانی و الخلوه بستانی و المشجر ندمانی و الورد محیانا

“*Aşk inancım, yalnızlık bağım bahçem. Yalım yalım yanan ateş kadeh arkadaşım, gül bahçesi de bizim neşe yerimiz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 148, G. 267, b. 2

این علم موسقی بر من چون شهادتست چون مومنم شهادت و ایمانم آرزوست

“*Bu müzik bilgisi bence şahadet getirmektir; mademki inanmışım, şahadet ve imanımı istiyorum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 210, G. 457, b. 6

با وی از ایمان و کفر باخبری کافر است آنک از او آگهست از همه عالم بریست

“*İmandan, küfürden haberdar olmak, kâfirliktir; onu anlayan bütün dünyadan sıyrılmıştır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 214, G. 467, b. 1

مردگان چمن از دعوت حق زنده شدند کفرهاشان همه از رحمت حق ایمان شد

“*Yeşillik ölüleri Allah’ın çağrısıyla dirildiler; bütün küfürleri Allah’ın rahmetiyle iman oldu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 321, G. 782, b. 15

آنک بحر تو چو خاشاک به یک سوش افکند چو بجویند از او گوهر ایمان چه کند

“*Denizinin çerçöp gibi sürüp bir yana attığı kişide iman incisi ararlarsa ne yapacak o kişi?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 323, G. 788, b. 3

ای بس ایمان که شود کفر چو با او نبود ای بسی کفر که از دولتش ایمان باشد

“*Nice iman var ki onunla beraber olmadığından küfür olmuştur; nice küfür de var ki onun devleti sayesinde iman kesilmiştir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 326, G. 797, b. 7

تا که از کفر و ز ایمان بنماند اثری این قدح را ز می شرع به کفار دهید
“Şeriat şarabından kâfirlere de şu kadarcık verin; ne küfürden bir iz kalsın, ne
imandan bir iz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 328, G. 802, b. 4

بت پرستان رخ خورشید تو را گر بینند بر قد و قامت زیبای تو ایمان آرند
“Put a tapanlar senin güneş yüzünü görseler o güzelim usûl boyuna iman ederler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 329, G. 804, b. 6

جان ز طبیعت برست دست طبیعت بیست قلب ضلالت شکست لشکر ایمان رسید
“Can tabiattan kurtuldu, tabiatın eli bağlandı; iman ordusu geldi, azgınlık
ordusunun kalbini yardı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 360, G. 892, b. 2

دزد کی باشد چو رفت شحنة ایمان به شهر شحنة کی باشد بگو چون شه و سلطان رسید
“İman şahnesi şehre girince hırsız da kim oluyor? Fakat şahne de kimdir söyle
şah ve padişah gelince.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 361, G. 895, b. 8

ای نور رویت ای بوی کویت اسرار ایمان ایمان چه باشد
“Ey yüzünün ışıǵı, Ey mahallesinden gelen koku imanın sırrı olan güzel; fakat
iman da nedir?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 387, G. 964, b. 3

کفر من آینه ایمان توست بنگر اندر کفر ایمان ای پسر
“Benim küfrüm, sendeki imanın aynası; küfrü de seyret, imanı da ey oğul.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 435, G. 1098, b. 7

کافر زلف وی آن را که ز راهش بیرد کفر آید بر او جانب ایمان کشدش

“O kâfir saçlar kimin yolunu keser, kimi yoldan çıkarırsa, kâfirlik gelir de onu alır, imana doğru çeker.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 490, G. 1252, b. 8

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 558, G. 1445, b. 5; s. 610, G. 1609, b. 9; s. 635, G. 1680, b. 10; s. 681, G. 1806, b. 9; s. 685, G. 1819, b. 1; s. 711, G. 1889, b. 20; s. 723, G. 1922, b. 6; s. 731, G. 1940, b. 80; s. 732, G. 1946, b. 9; s. 735, G. 1953, b. 2; s. 744, G. 1975, b. 10; s. 753, G. 2002, b. 14; s. 812, G. 2167, b. 10; s. 841, G. 2246, b. 11; s. 883, G. 2370, b. 10; s. 883, G. 2371, b. 4; s. 903, G. 2435, b. 1; s. 908, G. 2444, b. 3; s. 948, G. 2549, b. 2; s. 986, G. 2655, b. 3; s. 986, G. 2655, b. 3; s. 1019, G. 2743, b. 3; s. 1029, G. 2772, b. 3; s. 1031, G. 2778, b. 16; s. 1100, G. 2978, b. 8; s. 1139, G. 3076, b. 7; s. 1145, G. 3092, b. 2; s. 1248, G. 3365, b. 1.

52. **İslâm (اسلام)**: “İslâm’ın gerektirdiği amellerin yapısı ve Peygamber’e uyulmasına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 15 defa söylenmiş olan “İslâm” kelimesinin 3’ü Irâkî’nin kullanmış olduğu dinin gereği olan farzları yerine getirmek anlamındadır.

می کشد آن شه رقی دل به کفش چون قلمی تازه کن اسلام دمی خواجه رها کن گله را

“O padişah sayılar döküp duruyor; gönül onun elinde bir kalem gibi... Hoca, sen de bir soluk Müslümanlığını yenile, bırak şu şikâyeti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 40, b. 4

¹⁹⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 190; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 319; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 89.

کفر و اسلام کنون آمد و عشق از ازلست کافری را که کشد عشق ز کفار مگیر

“*Kâfirlikle Müslümanlık daha şimdi meydana geldi; aşk ezelden... Aşkın öldürdüğü kâfiri kâfirlerden sayma.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 431, G. 1091, b. 19

در خلاصه عشق آخر شیوه اسلام کو در کشوف مشکلاتش صاحب اعلام کو

“*Aşkın özünde İslâm şivesi nerde... Onun zorluklarını açmada bilgi sahibi olan hani?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 827, G. 2207, b. 1

چو دید آن طره کافر مسلمان شد مسلمانی صلا ای کهنه اسلaman به مهمانی به مهمانی

“*O kâfir, saçları görünce Müslüman oldu Müslümanlık; haydin ey eski Müslümanlar, konukluğa gelin, konukluğa.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 948, G. 2549, b. 1

53. **Zuhd** (زهد): “Ancak nefsin isteği olduğunda dünya hayatının gereksiz ve lüzumsuz şeylerinden yüz çevirmektir.”. (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).¹⁹⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 24 defa kullanılan “*Zuhd*” kelimesinin 9 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*Zahitlik*”, “*Zahit olmak*”, “*Sofuluk*”, “*zahitlik elbisesi*”, “*zahitliği ele almak*” gibi terkip ve anlamlar ile kullanılmıştır. Eğer kişi özünde inancına sadık ise onu yoluna çıkan hiç bir engel ona mani olamaz bu durum sâlik içinde geçerlidir. Eğer gerçekten nefsinden arınmış ise kâmil insan olmak için önünde hiç bir engel olmadığını dile getirilmiştir.

¹⁹⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 396; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 734; Seyyid Ca‘fer, *Ferheng-i İşlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 447.

گفتا کجاست ایمن گفتم که زهد و تقوا گفتا که زهد چه بود گفتم ره سلامت

“Emin yer neresi dedi, dedim ki zahitlik, çekinmek. Zahitlik dediğin nedir dedi, dedim ki esenlik yolu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 201, G. 436, b. 10

دود سیاه ما را در نور می کشاند زهد قدیم ما را خمار می نماید

“Bizim kara dumanımızı nura çekmededir o, bizim eski zahitliğimizi bir kör kandil, sarhoş bir meyhaneci haline getirmededir o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 347, G. 859, b. 3

تو دیده بسته ای در زهد می باش به تسبیح و به ذکر چند وردک

“Gözlerini kapamışsın; zahitliğine ol, tespih çek, bazı evirteceğiler oku.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 514, G. 1319, b. 10

زهد و دانش بورز ای خواجه نتوان عشق را بورزیدن

“Zahit olmaya, bilgi edinmeye uğraş ey hoca; fakat aşkı çabalamayla elde edemezsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 788, G. 2103, b. 10

زهد همی گفت که من واقف اسرارم از او فقر همی گفت که من بی دل و دستارم از او

“Zahitlik boyuna diyor ki: Onun yüzünden sırları bilmedeyim; yokluk boyuna diyor ki: Onun yüzünden ne gönlüm var, ne sarığım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 804, G. 2142, b. 16

زهد از تو مباحی شد تسبیح صراحی شد جان را که فلاحی شد با رطل گران کرده

“Zahitlik senin yüzünden her şeyi mubah görür oldu, tespih sürahiye döndü; can kurtuldu ama bu kurtuluşu da o koca sağırakla olmuş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 869, G. 2326, b. 4

هم زهد بر شکسته هم توبه توبه کرده چون هست عاشقان را کاری و رای توبه
“*Sofuluk da bitti, tövbe de tövbe etmeye tövbe etti; çünkü âşıkların tövbeden başka işleri var.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 888, G. 2387, b. 2

سر سجاده و مسند گرفتم من به جهد و جد شعار زهد پوشیدم پی خیرات افزایی
“*Çalışa, dileyse seccadeye sarıldım, mescide girdim, zahitlik elbisesi giyindim; hayra hayır, ibadete ibadet katmaktaydım*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 928, G. 2498, b. 2

یا عشق گزین که هر سه نقد است یا زهد چو طالب ثوابی

“*Ya peşin ele geçen aşkı seç; ya da sevap istiyorsan zahitliği ele al.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1017, G. 2437, b. 7

54. ‘*ibâdet* (عبادت): “Sâlikin gösterdiği çaba”. (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).²⁰⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 4 defa kullanılan “*ibâdet*” kelimesinin 3 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*kulluk etmek*”, “*ibadete koyulmuş*” gibi anlam ve terkipler ile kullanılmıştır. Sâlikin Allah’a olan muhabbetinden dolayı ibadet etmesi anlamında kullanılmıştır.

بلک کشد از بت سنگین غذا با همه کفرش به عبادت شمن

“*Hatta bunca küfriyle şaman bile taştan yontulma puta ibadet eder.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 790, G. 2109, b. 6

²⁰⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 179; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 293; Seyyid Ca‘fer, *Ferheng-i İşlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 567.

فرض لازم شد عبادت عشق را آخر بگو فرض و ندب و واجب و تعلیم و استلزام کو

“*Aşka kulluk etmek farzdır son söyle; nerde farz, nerde sünnet, nerde vacip? Hani belletiş, nerde gerek sayış?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 828, G. 2207, b. 19

جمله به جست و جوی تو معتکفان کوی تو روی به کعبه کرم مشغول عبادتی

“*Her şey, herkes seni arıyor, senin mahallende itikâfa girmiş, senin kerem Kâbe’ne yüz tutup ibadete koyulmuş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 921, G. 2476, b. 23

55. **Nemâz** (نماز): “İtaat’a denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).²⁰¹

Dîvân-ı Kebîr’de 64 defa kullanılmış olan “*Nemâz*” kelimesinin 30 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*ağaçlar namazda*“, “*gece kâbe’sinde kılınan bir namaz*“, “*namaz kılmak*“, “*namaza durmak*“, “*namaz vakti*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâhta islamın beş şartından ikincisi olan namaz kılmak anlamındadır. Allah aşıkları sürekli namazdadırlar çünkü namaz ruhun miracıdır, olgunluğa doğru yolculuğudur namaz bir vuslat vesilesidir. kulun Allah’a en yakın olduğu zaman secde ettiği zamandır. Beyitlerde de bu anlam ifade edilmektedir.

در رکعات نماز هست خیال تو شه واجب و لازم چنانک سبع مثانی مرا

“*Kıldığım namazların rik’atlerinde Fâtiha’yı okumak nasıl gerekse bana, padişahım, senin hayalini gözümün önüne almak da öyle gerektir bana.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 129, G. 207, b. 5

²⁰¹ Bkz. Cebecioğlu, E., Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 463; Seyyid Ca’fer, Ferheng-i İştılâhât ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî, s. 771.

ای دل چو در این جویی پس آب چه می جویی تا چند صلا گویی هنگام نماز آمد

“Ey gönül, bu ırmakta ne diye boyuna su arar durursun, ne vakte dek sala deyip duracaksın, namaz vakti geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 263, G. 614, b. 8

از عشق تو در سجود افتد سودای تو در نماز گوید

“Senin aşkınla secdeye kapanır; senin sevdanı namazda söyler âşık”

Dîvân-ı Kebîr, s. 302, G. 725, b. 3

در نمازند درختان و به تسبیح طیور در رکوعست بنفشه که دوتا می آید

“Ağaçlar namazda; kuşlar tespih çekmede; menekşe rükû’a varmış; iki büklüm geliyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 329, G. 805, b. 3

درون کعبه شب یک نماز صد باشد ز بهر خواب ندارد کسی چنین معبد

“Gece Kabe’sinde kılınan bir namaz, yüz namaza bedeldir; hiç kimse uyku için böyle mabedi kurmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 381, G. 947, b. 9

قبله روی او چو پیدا شد کعبه ها را نماز باید کرد

“Madem ki yüzünün kıblesi belirdi; topuklara namaz kılmak gerek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 390, G. 970, b. 9

سجده آرد پیش ایشان بانماز و بی نماز پیش ایشان سبز گردد شوره خاک و سبزه زار

“Namaz kılan da ona secde eder, kılmayan da; çorak yer de ona karşı yeşerir, çimenlik de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 422, G. 1064, b. 5

دعوت حق نشنوی آنکه دعاها می کنی شرم بادت ای برادر زین دعای بی نماز

“Allah’ın çağırmasını duymuyorsun da dualara koyuluyorsun; ey kardeş şu namazsız duadan utan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 471, G. 1094, b. 5

پیش روزن ذره ها بین خوش معلق می زنند هر که را خورشید شد قبله چنین باشد نماز

“Pencerenin önündeki zerrelere bak, havada ne de güzel oynuyorlar; kimin kiblesi güneş olursa namazı böyle olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 471, G. 1095, b. 4

تویی قبله همه عالم ز قبله رو نگردانم بدین قبله نماز آرم به هر وادی که من هستم

“Bütün dünyanın kiblesisin, kableden yüz dönmem; nerde olursam olayım, yüzümü o kibleye tutarım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 548, G. 1418, b. 2

شمس الحق است رازم تبریز شد نیازم او قبله نمازم او نور آب دستم

“Tanrı Şems'idir sırrım, Tebriz'edir نیازım, odur namazda kiblem, odur abdestimin nuru.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 638, G. 1687, b. 9

چو پر و بال برآرم ز شوق چون بهرام به مسجد فلک هفتمین نماز کنم

“Behrâm gibi şevkle kol kanat açınca, yedinci kat gök mescidinde namaz kılarım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 650, G. 1724, b. 7

صلا که قامت چون سرو او صلا درداد که من نماز شما را لطیف ارکانم

“Haydın, kalkın, servi gibi boyu çağırıyor bizi; kalkın namaza; sizin namazınızın güzel temelleri benim diyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 657, G. 1740, b. 8

به کوی عشق تو من نامدم که بازروم چگونه قبله گذارم چو در نماز روم

“Aşkının mahallesine gelmedim ki geri döneyim; kiblemden nasıl olur da yüz çeviririm, namaz kılıyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 657, G. 1741, b. 1

تا شب و روز در نماز آیم ای خیال خوش تو محرابم

“Ey güzelim hayali bana mihrap kesilen, gece gündüz namaz kılalım ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1751, G. 1751, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 776, G. 2069, b. 3; s. 779, G. 2079, b. 2; s. 883, G. 2372, b. 3; s. 919, G. 2472, b. 4; s. 961, G. 2583, b. 7; s. 1049, G. 2831, b. 1-2-3-4-7; s. 1084, G. 2933, b. 2; s. 1098, G. 2971, b. 3; s. 1109, G. 2998, b. 4; s. 1126, G. 3045, b. 6; s. 1145, G. 3091, b. 5.

56. **Rûze ve imsak** (روزه و امساک): “Teveccühün kesilmesi.” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418)

Bu ıstılâh *Dîvân-ı Kebîr*’de hiç kullanılmamıştır.

57. **Zekât** (زکوة): “Terk etmeye, başkalarını kendinden öncelikli görmeye ve temizlenmeyede denilir.” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418)²⁰²

²⁰² Bkz. Cebecioğlu, E., Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 724.

Bu ıstılâh *Dîvân-ı Kebîr*'de hiç kullanılmamıştır.

58. **Kā'be** (کعبه): “Vuslat makamına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).²⁰³

Dîvân-ı Kebîr'de 79 defa kullanılmış olan “*Kā'be*” kelimesinin 44 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*can kâbesi, vuslat kâbesi, devlet kâbesi, gönül kâbesi, susanların kâbesi*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh Gönülün Hakk'a, Sevgili'ye yönelmesi anlamındadır. İki türlü Kâbe vardır biri Mekke'de Hz İbrâhîm tarafından yapılan diğeri Allah tarafından inşa edilen gönül. Sûfiler de Sevgili'ye ulaşmada insan kalbine fazla önem veririler. Beyitlerde de Kâbe olarak insan kalbini işaret etmektedir.

تو کعبه عشاقی شمس الحق تبریزی زمزم شکر آمیزد از زمزم تو جانا

“*Ey Tebrizli Tanrı Şems'i, sen âşıklar Kâbe'sisin; ey dost, Zemzem bile senin zemzemin yüzünden şekerleşmiştir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 90, b. 6

هر سو که تو بگردی از قبله بعد از آن کعبه بگردد آن سو بهر دل تو را

“*Bundan sonra kableden yüz çevirirsin, ne yana dönersen orası gönlüne Kabe olur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 123, G. 202, b. 24

گرد چنین کعبه کن ای جان طواف گرد چنین مایده گرد ای گدا

“*Sen de ey can, böyle bir Kabe'nin çevresinde dolaş; sen de ey yoksul, böyle bir yemeğin etrafında dolaş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 146, G. 260, b. 2

²⁰³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 200; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 331; Seyyid Ca'fer, *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 664.

مرا در سایه ات ای کعبه جان به هر مسجد ز خورشیدست محراب

“Ey can Kabe'si, sayende her mescitte güneşten bir mihrabım var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 155, G. 295, b. 2

تا مست نیست از همه لنگان سپس ترست در بیخودی به کعبه به یک گام می رود

“Eren de sarhoş değilse bütün topallardan geridir; fakat kendisinden geçti mi o da tutar, Kabe'ye bir adımda ulaşır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 350, G. 865, b. 13

امروز کعبه بین که روان شد به سوی حاج کز وی هزار قافله فرخنده می شود

“Bugün Kabe'ye bak, kalkmış, hacılara doğru geliyor; bu yüzden de binlerce kervan kutlulaşıyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 353, G. 874, b. 6

حبيب کعبه جانست اگر نمی دانید به هر طرف که بگردید رو بگردانید

“Dost, bilmiyorsanız bilin ki can Kâbe'sidir, ne yana giderseniz gidin, nerde olursanız olun, mutlaka ona dönün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 373, G. 926, b. 1

اگر چه کعبه اقبال جان من باشد هزار کعبه جان را بگرد تست طواف

“Devlet Kabe'si canımdır ama binlerce canı Kabe'si seni tavafetmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 509, G. 1306, b. 8

ای با من و پنهان چو دل از دل سلامت می کنم تو کعبه ای هر جا روم قصد مقامت می کنم

“Ey gönül gibi hem benimle beraber olan, hem benden gizlenen, esenlik sana; sen Kabe'sin, nereye gidersem gideyim, sana yönelirim ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 534, G. 1377, b. 1

کعبه چو آمد سوی من جانب کعبه نروم ماه من آمد به زمین قاصد کیوان نشوم

“*Kâbe yanıma gelirse Kabe'ye gitmem artık... Ay yeryüzüne geldi; Zühal'e çıkmaya kalkışmam artık.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 542, G. 1398, b. 1

دهان بر بند و محرم شو به کعبه خامشان می رو پیایی اندر این مستی نی اشتر جو و نی جم جم

“*Ağzını yum, mahrem ol, susanların Kabe'sine yürü; biteviye şu sarhoşluktan ne deve ara, ne başka bir hayvan.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 556, G. 1440, b. 11

اگر چه همچو اشتر کژنهادیم چو اشتر سوی کعبه راهواریم

“*Deve gibi eğri büğrü yaratılmışız ama deve gibi Kabe'nin yoluna gidiyoruz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 585, G. 1531, b. 6

به پیش کعبه رویش بمیریم بدان چاه و بدان زمزم بسازیم

“*Yüzünüin Kabe'sine karşı ölürüz; o kuyuyla, o Zemzem'le haşrolur gideriz biz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 586, G. 1534, b. 7

روی او فتوی دهد کز کعبه بر بتخانه زن زلف او دعوی کند کاینک رسن بازی رسن

“*Yüzü, Kabe'den meyhaneye git diye fetva veriyor, saçları, işte buracıkta ip canbazlığına girişmişiz diye dâvaya kalkışmada.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 737, G. 1959, b. 1

بادیه خون خوار اگر واقف شدی از کعبه ام هر طرف گلشن نمودی هر طرف ماء معین

“*Kanlar içen çölün Kabe'mden haberi olsaydı her yanda bir gül bahçesi, her tarafta duru bir ırmak görürdü.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 743, G. 1972, b. 10

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 758, G. 2020, b. 7; s. 787, G. 2100, b. 9; s. 827, G. 2205, b. 2-3; s. 882, G. 2370, b. 10; s. 921, G. 2076, b. 20-23; s. 975, G. 2628, b. 12-13; s. 981, G. 2639, b. 5; s. 1048, G. 2828, b. 10-11; s. 1068, G. 2886, b. 7; s. 1149, G. 3104, b. 1-2; s. 1197, G. 3232, b. 5.

59. **Hac (حج)**: “Hakk’a ulaşmak için yapılan manevi yolculuk” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 418).²⁰⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 27 defa kullanılmış olan “*Hac*” kelimesinin 17 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*Hacca gitmek*, “*Hac yolu*” , “*Hacca düşmek*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Hakk’a ulaşmak için yapılan manevi ve ruhsal yolculukta varlık meleketinden yokluk alemine yola çıkar sâlik. Mikatta, gösteriş elbisesinden sıyrılır, takva elbisesi olan ihramı giyer. Fânî dünyadan sıyrılır, Arafât’ta ârif olarak durur. Nefis koçunu keser, Safâ’da temizlenir, Merve’de mürvete ulaşır. Nefsindeki kötü huyları taşlar. Kâbe’de mânevi neşe ve ferahlık bularak vatanına döner. Hac sırasında yapılan işler ile ruhsal gerçeklerin simgeleri sayılır.

چونک به عشق زنده شد قصد غزاش چون کنم غمزه خونی تو شد حج و غزای نفس ما

“*Madem ki aşkınla canlandı, nefsimizle nasıl savaşa gireriz? Nefsimizin haccı da kanlı bakışlarına ulaşmaktır, savaşı da.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 52, b. 2

عقل تا جوید شتر از بهر حج رفته باشد عشق بر کوه صفا

“*Akil haccetmek için deve aramaya koyuldu mu, aşk Safa dağına çıkar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 116, G. 182, b. 5

²⁰⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 150; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 238; Seyyid Ca‘fer, *Ferheng-i İşlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 313.

روز از سفر به فاقه و شب ها قرار نی در عشق حج کعبه و دیدار مصطفی

“Kabe'yi ziyaret etmek, Mustafâ'nın yüzünü görmek aşkı ile gündüzleri azıksız yollar aştn, geceleri bile kararın yoktu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 121, G. 199, b. 2

باز آمده ز حج و دل آن جا شده مقیم جان حلقه را گرفته و تن گشته مبتلا

“Hacdan dönüp gelmiş ama gönlü orda kaldı; can, Kabe'nin halkasına yapıştı, beden burda dertlere uğradı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 121, G. 199, b. 9

ارزد که برای حج در ریگ و بیابان ها با شیر شتر سازد یغمای عرب بیند

“Haccetmek için kumlara batıp çöllere düşmek, arslanlara sataşmak, develere binip Arap'ın yağmasına uğramak, değer.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 264, G. 617, b. 6

ای قوم به حج رفته کجایید کجایید معشوق همین جاست بیاید بیاید

“Ey hacca giden topluluk, nerdesiniz, nerdesiniz? Sevgili buracıkta; geliniz, geliniz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 274, G. 648, b. 1

تن به صد منزل رود دل می رود یک تک به حج ره روی باشد چو جسم و ره روی همچون فواد

“Beden hacca yüz konakta konaklaya konaklaya gider, gönülse bir adımda varır; göz gibi, gönül gibi yol almak gerek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 309, G. 734, b.14

رخت کشیدم به حج تا کنم آن جا قرار برد عرب رخت من برد قرارم طواف

“Pılımı pırtımı hacca çektim, orda yerleşmeyi kurdum; pılımı pırtımı Arap aldı,; yerleşip karar etmemi dönüp dolaşma aldı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 508, G. 1305, b. 4

گر به تنهایی به راه حج رویم تو مکن باور که بر زمزم زنیم

“Hac yoluna yapayalnız gidersek Zemzem kuyusuna ulaşacağımıza inanma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 632, G. 1671, b. 5

حاجیان مانده اند از ره حج داروی اشتران گرگین کن

“Hacılar hac yolundan kaldılar; uyuz develere bir ilaç bul.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 787, G. 2100, b. 8

هست احرامت در این حج جامه هستیت را از سر سرت بکنند شرط این احرام کو

“Bu hacda ihramın, varlık elbisesini kendinden sıyırıp atmandır; ama nerde ihramın bu şartını yerine getirmek?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 828, G. 2207, b. 6

حج پیاده می روی تا سر حاجیان شوی جامه چرا دری اگر شد کف پات آبله

“Hacca yaya gidiyorsun acıların başı olmak için; peki, ayağın şişti, kabardıysa neden elbiseni yırtıyorsun?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 856, G. 2285, b. 4

گر نبدی چنین چرا جهد و جهاد آمدی صوم و صلات و شب روی حج و مناسک و چله

“Mademki er değildin, neden çabaya ve savaşa geliyorsun namaza, oruca, gece yolculuğuna, hacca gidiyorsun; çileye soyundun?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 857, G. 2285, b. 7

ترک زیارتت شها دان ز خری نه بی خری ز آنک به جان است متصل حج تو بی مسافتی

“Ey padişahım, seni ziyarete gelmeyişi eşekliktendir, eşeksizlikten değil; çünkü haccın bedavadır, hem de orada aşılacak yol bile yok.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 920, G. 2476, b. 13

سوی حج رانی و در بادیه ام قطع کنی اشتر و رخت مرا قسمت اعراب کنی

“Beni hacca sürersin; çölde keser gidersin de, devemi ve varımı yoğumu da Araplara paylaştırasın”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1067, G. 2883, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 1109, G. 2997, b. 8; s. 1150, G. 3104, b. 10.

60. **Beyābān** (بیابان): “Yol kesene denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²⁰⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 44 defa kullanılmış olan “*Beyābān*” kelimesinin 3 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*çöllere düşelim*”, “*çöller*”, “*Sahra*”, “*Ovamızın*”, “*çöllere kaçmak*” anlarnmında kullanılmış olup ıstılâhta belirtilen anlamda yani yol kesen anlamında kullanılmamıştır.

61. **Ṭāmmāt** (طامات): “Marifete denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²⁰⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 2 defa kullanılmış olan “*Ṭāmmāt*” kelimesi bu anlamda kullanılmamıştır.

62. **Hırka** (خرقه): “Yetkiye ve şekillerin alametine de denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²⁰⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 88 defa kullanılmış olan “*Hırka*” kelimesinin 38 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*hırka giymek*”, “*hırka atmak*”, “*feleğin hırkası*”, “*zahid hırkası*”, “*gönül hırkası*”, “*sofu hırkası*”, “*beden hırkası*”

²⁰⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 74; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 99; Seyyid Ca’fer, *Ferheng-i İştılâhât ve Tā’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 205.

²⁰⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 343; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 625; Seyyid Ca’fer, *Ferheng-i İştılâhât ve Tā’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 550.

²⁰⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 166; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 265; Seyyid Ca’fer, *Ferheng-i İştılâhât ve Tā’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 345.

gibi terkipler ile kullanılmıştır. Bir mürid adayı belli bir hazırlık döneminden sonra tarikata ehil görülür ise ona tören ile hırka giydirilir. Hırka giymek, mürit adayını şeyhin kabul ettiğini, dolayısı ile Hakk'ın kendisini kabul ettiğinin simgesi olarak görülür. Hırka giyen kişi artık bir tarîkatın üyesi olarak görülür. Hırka atmak semâ töreninde vecd halinin etkisi ile hırka atmayı belirtmektedir. Hırka üç renkte olabilir bu tarikatlıkların derecesini belirtir yolun başında olanlar siyah, belli bir dereceye ulaşanlar mavi ve sülûkunu tamamlayanlar ise beyaz renkte hırka giyerler.

از رحمه للعالمين، اقبال درویشان بدين چون مه منور خرقة ها، چون گل معطر شال ها

“Âlemlere rahmet olanın yoksullara yüceliğe bak; hırkalar ay gibi aydın, şallar gül gibi güzel kokuyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 2, b. 12

چرخ سجود می کند خرقة کبود می کند چرخ زنان چو صوفیان چونک ز تو صلا رسد

“Gökyüzü secde eder, mavi hırkalara bürünür; sûfîler gibi dönmeye çünkü davet senden gelmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 243, G. 548, b. 6

هرک آتش من دارد او خرقة ز من دارد زخمی چو حسینستش جامی چو حسن دارد

“Her kimde benim ateşim varsa benden hırka giymiştir, Hüsey'in gibi yaralıdır, Hasan gibi bir kadehi vardır onun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 260, G. 604, b. 1

آن را که منم خرقة عریان نشود هرگز وان را که منم چاره بیچاره نخواهد شد

“Birisinin hırkası ben olursam asla çıplak kalmaz o. Birisinin çaresi oldum mu çaresiz kalmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 262, G. 610, b. 2

هر کآتش من دارد او خرقه ز من دارد زخمی چو حسینستش جامی چو حسن دارد

“Kimde benim ateşim varsa o, benden hırka giymiştir, Hüseyin gibi yaralıdır o, Hasan gibi zehir kadehi vardır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 266, G. 626, b. 1

آن سرخ قبایی که چو مه پار برآمد امسال در این خرقه زنگار برآمد

“Geçen yıl, Ay gibi doğan o kızıl kaftanlı güzel, bu yıl boz bir hırkaya büründü de geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 271, G. 639, b. 1

آن سرخ قبایی که چو مه پار برآمد امسال در این خرقه زنگار برآمد

“Geçen yıl, Ay gibi doğan o kızıl kaftanlı güzel, bu yıl boz bir hırkaya büründü de geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 274, G. 650, b. 1

خواهم که ز زنار دو صد خرقه نماید ترسابعه گوید که بیوشان که نشاید

“Zünnârdan yüzlerce hırka göstermek isterim ama hristiyan çocuğu ört diyor, yakışmaz bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 276, G. 653, b. 2

هر که از وی خرقه پوشد برکشد خرقه فلک هر که از وی لقمه یابد حکمتش لقمان کند

“Kim ondan hırka giyerse feleğin hırkasını alır; kim ondan bir lokma yerse o lokmadaki hikmet, onu Lokman yapar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 303, G. 729, b. 4

صوفی چرخ خرقه و شال کبود خویش تا جایگاه ناف به عمدا فرودرید

“Gökyüzü sūfisi mavi renkli hırkasını, şalını inadına göbeğine kadar yırttı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 355, G. 879, b. 2

ز بس که خرقه گرو برد پیر باده فروش کنون به کوی خرابات جمله بوالحسن اند

“*Şarap satan pir nice zamandır hırkasını rehin etti, bugün meyhane mahallesinde herkes iyi mi iyi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 368, G. 913, b. 5

کرد پی دزدی انبان ترک خرقه پیوشید و سر و مو سترد

“*Can, daha da sarhoş oldu mu hırkasını çıkarır; külahını fırlatır, şu elbiseden vazgeçer, hattâ külah şöyle dursun, başını bile verir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 403, G. 1007, b. 9

تا جان ها ز خرقه تن ها برون شود تا بر سرین خرقه رود جان باخبر

“*Çal da canlar, ten hırkasından çıksınlar, her şeyden haberi olan can da hırka gibi kendinden geçsin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 442, G. 1120, b. 6

ز توست این شجره و خرقه اش تو دادستی که از شراب تو اشکوفه کرده اند اشجار

“*Bu ağaç da senden gelişmiş, ona şu hırkayı veren de sensin; ağaçlar senin şarabınla çiçeklenmiş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 453, G. 1146, b. 6

اندک اندک گشت صوفی خرقه دوز رفت وجد و حالت خرقه درش

“*Yavaş yavaş sûfî, hırkasını dikmeye başladı; hırkasını yırtıp paraladığı vecd hali geçti.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 491, G. 1255, b. 7

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 512, G. 1316, b. 10; s. 533, G. 1376, b. 2; s. 562, G. 1460, b. 1-10; s. 579, G. 1512, b. 5; s. 581, G. 1520, b. 581; s. 617, G. 1629, b. 6; s. 645, G. 1709, b. 3; s. 727, G. 1836, b. 6-7; s. 774, G. 2064, b. 6-7; s. 856, G. 2283, b. 8; s. 868, G. 2322, b. 2-4; s. 873, G. 2341, b. 6; s. 905, G.

2438, b. 2; s. 916, G. 2466, b. 5; s. 941, G. 2527, b. 3; s. 969, G. 2609, b. 1; s. 992, G. 2672, b. 4; s. 1133, G. 3062, b. 10.

63. **Seccāde** (سجاده): “Sedd-i batın, gönlün yöneldiği her şeye denilir”

(*Külliyyât-i Irâkî*, s. 419).²⁰⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 9 defa söylenmiş olan “*Seccāde*” kelimesinin 1 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu “*gönlün yöneldiği şey*” anlamdadır. “*seccadeye sarılmışım*” terkibi ile kullanılmıştır. Diğerleri sözlük anlamı olan seccade anlamında kullanılmıştır.

سر سجاده و مسند گرفتم من به جهد و جد شعار زهد پوشیدم پی خیرات افزایی

“Çalışa, dileye seccadeye sarılmışım, mescide girmiştım, zahitlik elbisesine bürünmüştüm; hayra hayır, ibadete ibadet katmaktaydım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 928, G. 2398, b. 2

64. **Furūhten** (فروختن): “Ulu ve Yüce Allah’ın huzurunda çaba ve tedbirin terk

edilmesine denilir” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 419).²⁰⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 11 defa söylenmiş olan “*Furūhten*” kelimesinin 4 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*kerametleri satmak*”, “*ekmek satmak*”, “*Sevgiliyi elden çıkaran*”, “*güzelliğini altına, gümüşe satan*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh sâlik kimsenin nefsi ile sürekli bir mücadele halindedir. Bazen elde ettiği makama rağmen hataya düşebiliyor beyitlerde de bu anlam görülmektedir.

²⁰⁸Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 139; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 219.

²⁰⁹Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 139; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 219.

پیش تو از بسی شیدا می جست کرامت ها چون دید رخ ساقی بفروخت کرامت را

“Senden önce nice çılgın, kerametler arardı; fakat keramet arayan, sâkînin yüzünü gördü mü bütün kerametleri sattı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 79, G. 79, b. 5

نانوا گر گرسنه ستی هیچ نان نفروختی گر بدانستی صبا گل را نکردی گلفشان

“Ekmekçi de aç olsaydı ekmeği hiç satmazdı; seher yeli gülün kadrini bilseydi gülleri saçmazdı.”

Dîvân-ı Kebîr, s.729, G. 1940, b. 18

هر کش از معشوق ذوقی نیست الا در فروخت او نباشد عاشق او باشد به معنی قلتبان

“Sevgiliyi elden çıkaranın zevki, aşkı yoktur; o, âşık değildir, gerçekten de bir kaltabandır.”

Dîvân-ı Kebîr, s.729, G. 1940, b. 19

آنک او خوبی به سیم و زر فروخت روسپی باشد نه حوران جنان

“Güzelliğini altına, gümüşe satan orospu olur, cennet hurisi değil.”

Dîvân-ı Kebîr, s.759, G. 2022, b. 7

65. **Vām** (وام): “İstek miktarına denilir” (*Külliyât-i Irâkî, s. 419*).

Dîvân-ı Kebîr’de 58 defa söylenmiş olan “*Vām*” kelimesinin 8 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*boynumda bir borç var*”, “*borç etmekten*”, “*aşkıyla borç olarak*”, “*bastığın toprağı borç olarak ver*” İnsanın var olan şeyleri anlama yetisi sınırlıdır. Görebildiği şeyleri anlar bu nedenle Allah’a daha yakın olabilmek için daha fazla anlayabilme yetisi istemektedir.

صد چشم وام خواهم تا در تو بنگرم این وام از کی خواهم و آن چشم خود که راست

“Gözlerim kâfi değil, daha yüzlerce göz bulmalıyım, ödünc almalyım da seni öyle izlemeliyim; fakat kimden ödünc alayım, kimde var seni izleyebilecek göz?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 206, G. 450, b. 4

هزار جان طلبید و یکی بیردم پیش بگفت باقی گفتم بهل که وام بود

“Binlerce can, istedi durdu da ben bir tanesini götürdüm o huzura; dedi ki geri kalanları dedim ki: Bırak, onlar da borcum olsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 378, G. 939, b. 8

مرا وامی است در گردن که بسپارم به عشقش جان ولی نگزارمش تا از تقاضا ممتحن باشم

“Boynumda bir borç var, aşkıyla can vereceğim; ama onun istemesi yüzünden sınanmak istemem, istemesini beklemeyeceğim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 553, G. 1433, b. 4

جمال صورت غیبی ز وصف بیرون است هزار دیده روشن به وام خواه به وام

“Gayb suretinin güzelliği söze sığmaz övülmekten ötedir; onu görebilmek için ödünç olarak binlerce göz al.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 554, G. 1734, b. 13

ای دوست مرا چو سر تو باشی من غم نخورم ز وام کردن

“Ey benim dostum, bana sen baş olduktan sonra borç etmekten hiç korkmam.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 727, G. 1934, b. 10

می وام کند ایمان صد دیده به دیدارش تا مست شود ایمان زان باده یزدانی

“İman, o Tanrı şarabından sarhoş olup kendisinden geçmek, yüzüne bakarak dalıp gitmek için borç olarak yüzlerce göz alır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 968, G. 2605, b. 6

چشم مرده وام کرده جان ز بهر عشق او ز آنک در دیده بدیده جان از آن سر پایه ای

“Can, gözde oyandan bir iz, bir sermaye bulduğunu görmüş de aşkıyla borç olarak bir göz daha almış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1039, G. 2806, b. 4

صنما خاک پای خود تو مرا سرمه وام ده که نظر در تو خیره شد که تو خورشیدمنظری

“Güzelim, ayağını bastığın toprağı borç olarak ver bana sürme diye, çünkü sen güneşsin o toprağı gözlerime çekeyim de aydınlansın şu gözler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1223, G. 3140, b. 5

66. **Girev kerden** (گرو کردن): “Sâlikin mukadderratın hükmüne boyun eğip varlığını ona teslim etmesi, kendi iradesiyle tedbir almaktan ve çabalamaktan vazgeçmesi” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²¹⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 19 defa söylenmiş olan “*Girev kerden*” kelimesinin 11 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*kendini rehin et*”, “*aklımı rehin aldın*”, “*gönlünü aşka rehin vermek*”, “*hırkayı rehin vermek*”, “*seccadelerini rehine vermek*.” Aşığın mâşuğa teslimiyetini belirtmektedir.

تا برده ای دل را گرو شد کشت جانم در درو اول تو ای دردا برو و آخر تو درمانا بیا

“Bütün canlar sana karşı sanki beden, sense cansın. Cansız beden neye yarar? Çoktandır gönül verdim sana, gel ey sevgili de canımı da vereyim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 55, G. 16, b. 8

²¹⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 147; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 230.

هوش برفت گو برو جایزه گو بشو گرو روز شدشت گو بشو بی شب و روز تو بیا

“Akıl gittiyse de ki: Var git; karşılık nerde, kendini rehin et gitsin; gündüz olduysa varsın olsun de; ey gecersiz, gündüzsüz güzel gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 69, G. 51, b. 9

گرو کردی به می دستار و جبه سزای جبه و دستار اینست

“Sarığı da, cübbeyi de şaraba rehin verdiler; sarığın, cübbeye yakışan da bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 171, G. 342, b. 6

چون آتش نو کردی عقم به گرو کردی خاک توم ای سلطان یعنی بنمی ارزد

“Yeniden bir ateştir tutuşturdu, aklımı rehin aldın, sana toprak kesildim ey padişahım, değmez mi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 261, G. 607, b. 5

گفتم این بنده نه در عشق گرو کرد دلی گفت دلبر که بلی کرد ولی زود نکرد

“Sevgiliye; “Senin bu kulun gönlünü aşka rehin vermedi mi?” diye sordum. Sevgili; “Evet rehin verdi ama geç verdi, acele etmedi.” dedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 320, G. 780, b. 4

شاه نشسته به تخت عشق گرو کرده رخت رقص کنان هر درخت دست زنان هر چنار

“Padişah tahta kuruldu, aşk varını yoğunu rehine verdi; her ağaç oyuna girişti, her çınar el çırpmaya başladı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 443, G. 1124, b. 2

چون باده جان خوردم ایزار گرو کردم تا مست مرا گوید ای زار سلام علیک

“Can şarabını içince elbisemi rehin verdim, sarhoşun esenlik sana demesi için varımdan yoğumdan soyundum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 513, G. 1318, b. 11

کی باشد من با تو باده به گرو خورده تو برده و من مانده من خرقه گرو کرده

“Ne zaman ben seninle varımı yoğumu rehin vererek şarap içeceğim? Sen başını alıp da gideceksin de ben kalacağım, hırkamı rehin bırakacağım?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 862, G. 2305, b. 1

و آن ها که به تسبیح بر افلاک بنامند تسبیح گسستند و گرو کرده سجاده

“Göklerde Allah’ı tespih etme yüzünden ad sahibi olanlar, tespihlerini kopardılar, seccadelerini rehine verdiler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 870, G. 2331, b. 5

خواب از شب او مرده شلوار گرو کرده کس نیست در این پرده تو پشت کی می خاری

“Uyku geceden ölmüş ölmüş, şalvarını rehine vermiş bu perdenin ardında bir başka kimse yok, kimin sırtını kaşıyorsun sen?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 965, G. 2595, b. 10

بیا و خرقه گرو کن به می فروش الست که پیش از آب و گلست از الست خماری

“Gel ve hırkayı rehin ver Elest şarabını sat çünkü şarab elestten önce su ve güldü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1135, G. 3067, b. 3

67. **Bedel Kerden** (بدل کردن): “Bir şeyden vazgeçip asıl maksadı gerçekleştirmek” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²¹¹

Dîvân-ı Kebîr’de 2 defa söylenmiş olan “*Bedel Kerden*” kelimesinin 1 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır yani âşığı yolundan alıkoyan bir çok engelden ve fani şeylerden yüz çevirip Hakk’a yönelmek söz konusudur.

²¹¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 69; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 93.

کیست هیزم مسکین که چون فتد در نار بدل نگردهد هیزم به شعله شرری

“Sevgilinin acısını tadıp yüzünü ekşitme de inayetleriyle, gülen güle dön.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1221, G. 3299, b. 8

68. **Der bâhten** (درباختن): “Önceden işlenen amellerin mahvolması ve gözden kaybolması” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²¹²

Dîvân-ı Kebîr’de 2 defa söylenmiş olan “*Der bâhten*” kelimesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamda değildir. “*can bağışlamada*”, “*altınlarını kumara verdi*” anlamında kullanılmıştır

69. **Terk Kerden** (ترک کردن): “Bir şeyden dolayı amelin terk edilmesine denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²¹³

Dîvân-ı Kebîr’de 4 defa söylenmiş olan “*Terk Kerden* “ ıstılâhı Irâkî’nin kullandığı anlamda değil “*Terk etmek*” anlamında kullanılmıştır.

70. **Reften** (رفتن): “Beşeri âlemden ruhlar âlemine yücelmeye denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).

Dîvân-ı Kebîr’de 274 defa söylenmiş olan “*Reften* “ kelimesinin 42 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*meyhaneye gitmek*”, “*bayrağın altına gitmek*”, “*göğe çıktıktan*”, “*Musa gibi Tur Dağı’na gittim*”, “*arılık ummanına ulaşmak*”, “*gönül çadırına girdi*”, “*miraç etmek*” gibi ıstılâhlar ile kullanılmış olan bu ıstılâh fani olan dünyadan Mâşûğun huzuruna yükselmek anlamında kullanılmıştır.

²¹² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 102; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 158.

²¹³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 353; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 653.

خامش که بس مستعجلم رفتم سوی پای علم کاغذ بنه بشکن قلم ساقی در آمدالصلاح

“Sus artık, acele işim var, bayrağın altına gittim; kâğıdı bırak, kalemi kır, sâkî göründü, gelin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 10

ای خواجه صاحب قدم گر رفتم اینک آمدم تا من در این آخرزمان حال تو گویم برملا

“Ey kerem sahibi hoca, gitmiştim ama şu âhir zamanda halini bütün âleme söyleyip yaymak için işte hemen geldim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 60, G. 27, b. 33

چون رفت بر آسمان چارم عیسی چه کند کلیسیا را

“İsa dördüncü kat göğe çıktıktan sonra kiliseyi ne yapsın?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 91, G. 114, b. 8

من چو موسی در زمان آتش شوق و لقا سوی کوه طور رفتم حبذا لی حبذا

“Buluşmayı özleyip ateşlere yandığım zaman ben de Musa gibi Tur Dağı'na gittim; ne mutlu bana, ne mutlu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 98, G. 131, b. 1

که گر آن ریگ نیستی نامدی باز چون صبا شب نرفتی دوان دوان به لب قلزم صفا

“Ağır kum tanesi değilsin ki sabahleyin yine uçup gelmeyesin; geceleyin gide gide ta o arılık ummanına ulaştın mı?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 139, G. 243, b. 13

رفت به شب بیش ز ده ساله راه دید درختی همه غرق ضیا

“Geceleyin on yıllık yoldan fazla yol aldı da baştan başa ışıklara boğulmuş bir ağaç gördü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 145, G. 258, b. 6

نی که به شب احمد معراج رفت برد براقیش به سوی سما

“Ahmet, geceleyin miraç etmedi mi? Burak, onu gece göklere götürmedi mi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 145, G. 258, b. 7

برخوردم از زمانه چو او خورد مر مرا در بحر عذب رفتم و وارستم از عذاب

“O beni yutunca zamaneden vazgeçtim, tatlı mı tatlı bir denize daldım, azaptan da elemenden de kurtuldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 161, G. 309, b. 6

زین واقعه گر ز جای رفتی از جای برو که جای این جاست

“Şu olay yüzünden yerinden gittiysen ne çıkar; gidiver, zaten yer orası.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 181, G. 371, b. 2

از رفتن جان چه خوف باشد او را که خدای جان ندیمست

“Canın gitmesinden korkar mı hiç? Dostu canın Hakk'ı olan kişi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 182, G. 375, b. 2

سیمبر خوب عشق رفت به خرگاه دل چهره زر لایق آن بر سیمین که راست

“Gümüş bedenli aşk güzeli gönül çadırına girdi; ama o gümüş bedenliye değer bir altın yüz kimde var?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 211, G. 461, b. 8

اندک اندک زین جهان هست و نیست نیستان رفتند و هستان می رسند

“Şu hem var gibi görünen, hem yok olan dünyadan yavaş yavaş yok oldu, yavaş yavaş varlar geliyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 333, G. 819, b. 3

برجه ز خواب و بنگر نک روز روشن آمد دل را ز خواب برکن هنگام رفتن آمد

“*Kalk uykudan da bak, işte aydın gün geldi; gönlünü çıkar uykudan, gitme zamanı geldi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 346, G. 856, b. 1

صافی انگور به میخانه رفت چونک اجل خوشه تن را فشرد

“*Saf üzüm meyhaneye gitti; çünkü ecel beden salkımını sıktı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 403, G. 1007, b. 5

رفتم سوی دانه تو چون مرغ پر خون دیدم جناح و منقار

“*Kuş gibi yemine koştum; gördüm ki kanatlarım, gagam kanlar içinde.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 419, G. 1054, b. 10

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 434, G. 1097, b. 4; s. 449, G. 1137, b. 4; s. 468, G. 1185, b. 3; s. 484, G. 1234, b. 8; s. 488, G. 1246, b. 1; s. 494, G. 1264, b. 11; s. 496, G. 1270, b. 3; s. 496, G. 1271, b. 2; s. 519, G. 1337, b. 5; s. 525, G. 1354, b. 3; s. 537, G. 1386, b. 11; s. 7, G. 1393, b. 3-4; s. 545, G. 1410, b. 4-8; s. 571, G. 1490, b. 1; s. 578, G. 1509, b. 11; s. 590, G. 1548, b. 12; s. 617, G. 1630, b. 8; s. 696, G. 1846, b. 4; s. 712, G. 1892, b. 3; s. 714, G. 1898, b. 16; s. 721, G. 1917, b. 6; s. 764, G. 2037, b. 8; s. 908, G. 2445, b. 16; s. 938, G. 521, b. 7; s. 1001, G. 2697, b. 7; s. 1009, G. 2719, b. 4.

71. **Ber hāsten** (برخاستن): “Azmetmek, kastetmek ve cezmetmeye denilir”

(*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²¹⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 39 defa söylenmiş olan “*Ber hāsten*” kelimesinin 8 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*düşmanlığa kalktı*”, “*Gece yarısı kalktım*”, “*candan uzaklaşıyordı*” gibi anlam ve terkipler ile kullanılmıştır.

²¹⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 72; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 97.

دریدم پرده ناموس و سالوس که جان من ز جان خویش برخاست

“*Namus ve gösteriş perdesini yırttım; çünkü canım canından vazgeçti.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 176, G. 355, b. 10

بیگانه شدند آشنایان دل نیز به دشمنی چه برخاست

“*Bildiklerin hepsi yabancı kesildi; gönül de, nedendir bilmem, düşmanlığa kalktı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 179, G. 366, b. 3

نیم شب برخاستم دل را ندیدم پیش او گرد خانه جستم این دل را که او را خود چه بود

“*Gece yarısı kalktım; gönül yanında görmedim... Bu gönüle ne oldu diye evin etrafını aradım.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 312, G. 757, b. 5

دل به قصد جان من برخاسته من نشسته تا چه باشد رای دل

“*Gönül, canıma kastetmeye kalkışmış; ben ise oturmuş bakalım gönül ne der diye bekliyorum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 607, G. 1346, b. 2

برخاستم از رخت چو گردی بر خاک ره تو بازگردم

“*Toz gibi yolundan kalktım, gene senin yolunun toprağına kondum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 595, G. 1559, b. 5

هستی است آن زنان و کار مردان نیستی است شکر کاندن نیستی ما پهلوان برخاستیم

“*Varlık kadınların işidir, erlerin işiyse yokluktur; şükürler olsun yokluğa pehlivancasına daldık biz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 607, G. 1601, b. 7

یک ساعت ار دو قبلکی از عقل و جان برخاستی این عقل ما آدم بدی این نفس ما حواستی

“*Şu iki kibleye dönüş, bir an olsa da akıldan, candan uzaklaşıydu aklımız Âdem kesilirdi, nefsimiz de Havva olurdu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 909, G. 2747, b. 1

صورت چه که بر بودی در سر بر ما بودی برخاستی از دیده در دلکده بنشستی

“*Görünüşte kaçıp gittin ama gizlice gene de kucağımızdaydın; gözden kayboldun ama gönül yurdunu konak edindin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 961, G. 2584, b. 8

72. **Nişesten** (نشستن): “Huzura denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²¹⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 148 defa söylenmiş olan “*Nişesten*” kelimesinin 36 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “aşkın oturduğu kutlu yer”, “*Dostla oturmak*”, “*gül fidanının altında oturan*”, “*mekânsızlık âlemine oturmak*”, “*Aşk sofrasına oturdum*”, “*İşrete dalmak*” gibi terkipler ve anlamlar ile kullanılan bu ıstılâhla, Fetih suresi 4. ayetinde “*Müminlerin kalbine huzur ve güvenlik veren O’dur.*” belirtildiği üzere sâlikin kalbinde meydana gelen huzur, nur anlamında kullanılmıştır. Sekine halinden dönüp beşeriyete döndüğünde ise çok pişmanlık hisseder.

زیر هر گلبن نشسته ماه رویی زهره رخ چنگ عشرت می نوازد از پی خاقان ما

“*Her gül fidanının altında Zühre yanaklı bir ay yüzü oturur da hakanımızın ardından zevk çengini çalar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 104, G. 148, b. 7

چه خوشی عشق چه مستی؟ چو قدح بر کف دستی خنک آن جا که نشستی، خنک آن دیده ی جان را

“*Ey aşk, ne hoşsun, ne sarhoşsun; elinde de kadeh... Ne kutlu yerdir oturduğun, anlaştığın yer, ne mutludur seni gören can gözü.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 110, G. 162, b. 7

²¹⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 278; Seyyid Ca’fer, *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ’bîrât-i İrfânî*, s. 762.

پیخته است خدا بهر صوفیان حلوا که حلقه حلقه نشستند و در میان حلوا

“Tanrı, sûfilere helva pişirmiş; hepsi de halka halka oturmuşlar, ortalarında helva.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 133, G. 225, b. 1

به پیش روح نشین زان که هر نشست تو را به خلق و خوی و صفت های همنشین کشدا

“Canla düş kalk, onun huzurunda otur; çünkü her oturuşunda biraz daha onun huylarını elde edersin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 134, G. 228, b. 3

هم به بر این بت زیبا خوشکست من نشستم که همین جا خوشکست

“Kucağında şu güzel dilber hoşça bir şeyceğiz... Ben oturdum kaldım; burası güzel bir yerceğiz”

Dîvân-ı Kebîr, s. 201, G. 434, b. 1

با دوست ما نشسته که ای دوست دوست کو کو کو همی زنیم ز مستی به کوی دوست

“Dostla oturmuşuz da gene ey dost neredesin ey dost deyip duruyoruz, dostun mahallesinde, dostun yanında, sarhoşluktan dostu aramaya koyulmuşuz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 442, b. 8

بعد از چهار سال نشستیم دو به دو یک ره به کوی وصل تو دوچارم آرزوست

“Dört yıl sonra boyuna beraber oturalım, bir yoldan seninle kavuşmayı diliyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 208, G. 452, b. 7

به زیر گلبنش هر کس که بنشست سعادت با نشستش همنشین شد

“Onun gül fidanının altında oturana kutluluk eş olur, beraber oturur onunla.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 284, G. 478, b. 6

در وصل چون بیستی و به لامکان نشستی ز کجا رسد گشایش چو دری فراز گردد

“Buluşma kapısını örttün de mekânsızlık âlemine geçtin oturdun ya... Artık o kapadığın kapı, nerden açılacak?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 316, G. 766, b. 10

هله امروز نشستیم به عشرت تا شب چه کم آید می و مطرب چو بیان تو بود

“Hele bugün, ta geceye dek işrete daldık; senin anlatışın varken şarap mı eksilir, çalgı mı?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 327, G. 799, b. 14

به خوان عشق نشستم چشیدم از نمک او چو لقمه کردم خود را مرا چو عشق گلو شد

“Aşk sofrasına oturdum, tuzunu, ekmeğini tattım; aşk, boğaz kesildi bana, kendimi bir lokma ettim de yuttum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 364, G. 902, b. 5

شمس تبریزی نشسته شاهوار و پیش او شعر من صف ها زده چون بندگان اختیار

“Tebrizli Şems, padişahçasına oturup kurulmuş, benim şiirlerim de seçilmiş kullar gibi huzurunda saf düzmüş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 427, G. 1077, b. 11

عجب که کرت دیگر ببیند این چشمم به سلطنت تو نشسته ملوک بر اطراف

“Acaba bir kere daha şu gözlerim görecek mi; sen tahta geçip oturmuşsun, padişahlar da çevrende el pençe dîvân durmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 509, G. 1306, b. 3

فته نشان عقل بود رفت و به یک سو نشست هر طرف اکنون ببین فتنه دروای عشق

“Fitneler koparan akıldı, çekilip bir yana oturdu. Şimdi bak da seyret, her yanda aşk fitnesi, aşk neşesi var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 511, G. 1311, b. 6

به زیر هر درختی بین نشسته بهر روی شه ملیحی یوسفی مه رو لطیفی گل‌عذار ای دل

“Her ağacın altına, padişahın yüzünü görmek için bir alımlı dilber, bir ay yüzlü Yusuf, bir gül yanaklı güzel oturdu ey gönül.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 523, G. 1339, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 548, G. 1418, b. 5; s. 558, G. 1447, b. 7; s. 641, G. 1696, b. 5; s. 723, G. 1923, b. 3; s. 765, G. 2141, b. 5; s. 829, G. 2210, b. 2; s. 840, G. 2243, b. 4; s. 869, G. 2330, b. 5; s. 915, G. 2464, b. 16; s. 923, G. 2484, b. 1; s. 935, G. 2518, b. 12; s. 961, G. 2582, b. 1; s. 961, G. 2584, b. 8; s. 994, G. 2677, b. 4; s. 1055, G. 2868, b. 3; s. 1077, G. 2908, b. 5; s. 1092, G. 2953, b. 8; s. 1125, G. 3042, b. 8; s. 1125, G. 3044, b. 5; s. 1137, G. 3073, b. 15; s. 1144, G. 3089, b. 2.

73. **Āmeden** (آمدن): “Sekr ve istiğrak halindeki sâlikin ruhlar âleminde dönmesi, kendine gelmesine denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²¹⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 1185 defa söylenmiş olan “Āmeden “ kelimesinin 364 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. Bu ıstılâh “Allah’ın lütfu, ihsanı gibi geldin”, “değirmene geldim “, “bahar geldi”, “güneş geldi”, “yolculuktan gelmek”, “burak geldi”, “sevgili geldi”, “ay geldi”, “gönül geldi”, “dost geldi”, “ab-ı hayat geldi”, “can geldi”, “padişah geldi”, “şah geldi”, “define geldi”, “aşk geldi”, “güzel geldi” gibi anlam ve terkipler ile kullanılan bu ıstılâh mest olma, sadece Hakk’a yönelme anlamına gelen sekr ve istiğrak halinden kendine gelme halinden bahsetmektedir. Bu durumda sâlik kendisinden geçer kendine geldiğinde de bu durumun etkisi uzun süre üzerinde kalır beyitlerde de bu durum belirtilmiştir.

²¹⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 39.

امروز خندان آمدی، مفتاح زندان آمدی بر مستمندان آمدی، چون بخشش و فضل خدا

“Bugün gülerek geldin, zindana bir anahtar gibi geldin. Muhtaçlara Allah’ın lütfü, ihsanı gibi geldin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 2

گر موی من چون شیر شد از شوق مردن پیر شد من آردم گندم نیم چون آردم در آسیا

“Her kılın bir arslan kesildi ama ölüm iştihakından da usandım artık; ben unum, buğday değilim, nasıl oldu da değirmene geldim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 8, b. 5

ای گل تو مرغ نادری برعکس مرغان می پری کامد پیامت زان سری پرها بنه بی پر بی

“Ey gül, sen bulunmaz bir kuşsun, kuşların aksine uçmadasın; o yandan geliyor haberin; bırak kolunu kanadını, başsız ayaksız gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 13, b. 7

از طرفی روح امین آمد پنهان پیش دویدم که ببین کار و کیاها

“Bir taraftan gizlice Rûhü’lEmin geldi... Yanına koştum, şu olan işleri bir gör dedim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 53, b. 3

هلا یاران که بخت آمد گه ایثار رخت آمد سلیمانی به تخت آمد برای عزل شیطان را

“Hele dostlar, baht geldi; varı yoğu bağışlama çağı geldi; şeytanı azletmek için bir Süleyman tahta çıktı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 58, b. 5

بهار آمد بهار آمد سلام آورد مستان را از آن پیغامبر خوبان پیام آورد مستان را

“Bahar geldi, bahar geldi, sarhoşlara selâm getirdi; sarhoşlara o güzeller peygamberinden selâm getirdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 1

برات آمد برات آمد بنه شمع براتی را خضر آمد خضر آمد بیار آب حیاتی را

“Berat geldi, berat geldi; berat mumunu dik. Hızır geldi, Hızır geldi; ab-ı hayatı getir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 70, b. 1

عمر آمد عمر آمد بین سرزیر شیطان را سحر آمد سحر آمد بهل خواب سباتی را

“Ömer geldi, Ömer geldi, bak da gör, şeytanın başı aşağı da; seher geldi; boyuna sürüp giden uykuyu bırak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 70, b. 2

بهار آمد بهار آمد رهیده بین اسیران را به بستان آ به بستان آ بین خلق نجاتی را

“Bahar geldi, bahar geldi; tutsakları seyret, kurtulmuşlar. Bahçeye gel, bahçeye gel, kurtulan halkı gör.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 70, b. 3

چو خورشید حمل آمد شعاعش در عمل آمد بین لعل بدخشان را و یاقوت زکاتی را

“Koyun burcunun güneşi geldi; yalımları işe koyuldu. Bedahşan lâ'lini gör, zekât olarak verilen yakutu gör.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 70, b. 4

باز آمد و باز آمد آن عمر دراز آمد آن خوبی و ناز آمد تا داغ نهد ما را

“Gene geldi, gene geldi, o uzun ömür geldi. Yüreğimizi dağlamaya o güzellik, o naz gene geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 73, b. 7

آن جان و جهان آمد وان گنج نهان آمد وان فخر شهان آمد تا پرده درد ما را

“O dünyanın canı geldi, o gizli hazine geldi, perdemizi yırtmak için o padişahların bile övündükleri güzel geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 73, b. 8

می آید و می آید آن کس که همی باید وز آمدنش شاید گر دل بجهد ما را

“Geliyor geliyor, o gereken geliyor. Gelişiyle yüreğimiz ağzımıza gelse yeri”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 73, b. 9

تا بر شجر فطرت خوش خوش بپزد ما را شمس الحق تبریزی در برج حمل

“Yaratılış ağacının üstünde bizi hoş bir surette pişirip öldürmek, geliştirip yetiştirmek için Tebrizli Şems Hamel burcuna geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 73, b. 10

بی پای طواف آریم گرد در آن شاهی کو مست الست آمد بشکست در ما را

“O padişahın kapısının çevresini ayaksız tavaf edelim; çünkü o Elest sarhoşu geldi de kapımızı kırdı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 79, G. 76, b. 8

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 80, G. 82, b. 9; s. 82, G. 88, b. 1; s. 85, G. 96, b. 7; s. 85, G. 97, b. 5-8; s. 94, G. 122, b. 5; s. 116, G. 182, b. 6; s. 118, G. 189, b. 1; s. 118, G. 189, b. 4; s. 119, G. 193, b. 9; s. 121, G. 199, b. 1; s. 123, G. 203, b. 1-2-3; s. 141, G. 250, b. 5; s. 157, G. 301, b. 1; s. 159, G. 304, b. 14; s. 166,

839, G. 2242, b. 1; s. 854, G. 2278, b. 1...11; s. 854, G. 2279, b. 1...9; s. 857, G. 2287, b. 1; s. 859, G. 2292, b. 5; s. 861, G. 2298, b. 5; s. 867, G. 2319, b. 1-2; s. 873, G. 2339, b. 12; s. 873, G. 2341, b. 10; s. G. b. ; s. 887, G. 2383, b. 1...9; s. 889, G. 2391, b. 1; s. 890, G. 2395, b. 4; s. 898, G. 2418, b. 5; s. 898, G. 2420, b. 1; s. 910, G. 2449, b. 3; s. 914, G. 2462, b. 1; s. 925, G. 2488, b. 2; s. 931, G. 2505, b. 2; s. 932, G. 2509, b. 1; s. 934, G. 2513, b. 10; s. 934, G. 2515, b. 1; s. 899, G. 2533, b. 12; s. 956, G. 2570, b. 5; s. 961, G. 2583, b. 1; s. 961, G. 2583, b. 8; s. 969, G. 2610, b. 2; s. 930, G. 2633, b. 2; s. 980, G. 2639, b. 1; s. 1027, G. 2765, b. 2; s. 1029, G. 2772, b. 8; s. 1032, G. 2780, b. 3; s. 1032, G. 2781, b. 11-12; s. 1033, G. 2783, b. 1...8; s. 1035, G. 2788, b. 3; s. 1036, G. 2792, b. 4; s. 1036, G. 2796, b. 1-6; s. 1058, G. 2857, b. 7; s. 1058, G. 2859, b. 3; s. 1062, G. 2869, b. 2; s. 1072, G. 2896, b. 3; s. 1076, G. 2927, b. 4; s. 1075, G. 2908, b. 1-3; s. 1080, G. 2920, b. 1...7; s. 1088, G. 2944, b. 8; s. 1093, G. 2956, b. 6; s. 1097, G. 2970, b. 1; s. 1098, G. 2971, b. 1; s. 1100, G. 2976, b. 4; s. 1104, G. 2987, b. 5; s. 1119, G. 3028, b. 6; s. 1120, G. 3030, b. 12; s. 1121, G. 3034, b. 6; s. 1135, G. 3066, b. 3; s. 1147, G. 3097, b. 1; s. 1213, G. 3278, b. 9; s. 1241, G. 3347, b. 7.

74. **Derūn** (درون): “Melekût, rûhanî âleme denilir” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 419).²¹⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 251 defa söylenmiş olan “*Derūn*” kelimesinin 96 tanesi Irâkî’nin kullandığı “*gayb âlemi*” anlamdadır. “*öteki âlemin içi*”, “*ibadet yurdunun içi*”, “*aşk bahçesinde*”, “*perdenin içi*”, “*bilgi denizi içinde*”, “*ciğerin içi*”, “*incinin içi*”, “*gönlün içi*”, “*bahçenin içi*”, “*iç âlem*”, “*âşığın gönlü*” gibi terkipler ve anlamlarda kullanılan bu ıstılâh rûhanilerin ve meleklerin maddi âlemi anlamındadır.

هر اندیشه که می پوشی درون خلوت سینه نشان و رنگ اندیشه ز دل پیداست بر سیم

“*Gönül halvetinin tam içinde giyinip durduğun her düşünce, şekliyle, rengiyle yüzünden belli olur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 54, b. 9

²¹⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 103; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 159.

درون خانه دل او ببیند ستون این جهان بی ستون را
“Şimdi bilgin olur o, çünkü aşkla can verdi; şimdi iç âleminin bilgisini anlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 87, G. 101, b. 11

نظاره نقد حال خویشی نظاره درونست راستان را
“İçinde bulunduğun zamanı seyre dalarsın; gerçeklerin seyri seyranı iç âlemde olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 96, G. 126, b. 14

اگر نه بیخ درختش درون غیب چرا شکوفه وصلش شکفته است ملا
“Onun ağacının kökü gayb âleminde değilse, neden vuslat çiçeği açılmış, apaçık meydanda?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 134, G. 230, b. 5

به باغ رنجه مشو در درون عاشق بین دمشق و غوطه و گلزارها و نیرب ها
“Kendine eziyet edip de bahçeye gitme; gel de Şam'ı da seyret âşğın gönlünde, dalgaları da, gül bahçelerini de, Medineleri de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 135, G. 232, b. 11

صد رخ ز درون سرخ ست مرا یک رخ ز برون زردست مرا
“İç âlemde kızıl yüzlerce yüzümüz var... Görünüşte ise yüzümüz sararmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 138, G. 241, b. 6

پراز درست بحر لایزالی درونش گوهر انسان کدامست
“Mekânsızlık denizi incilerle dolu; fakat hangisinin içinde insanlık incisi olan?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 174, G. 351, b. 4

نهان کند دو جهان را درون یک ذره که از تصرف او عقل گول و نابیناست
“İki dünyayı da bir zerrenin içinde saklar, öylesine bir tedbiri vardır ki akıl aptallaşır, görmez”

Dîvân-ı Kebîr, s. 220, G. 483, b. 20

اگر تو مست وصالی رخ تو ترش چراست برون شیشه ز حال درون شیشه گواست

“Vuslattan sarhoş olmuşsan yüziün neden ekşi? Kapta ne varsa dışına o sızar, şişenin dışı içindekine şahittir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 222, G. 489, b. 1

تو باخبر نشوی گر کنم بسی فریاد که از درون دلم موج های فریادست

“Gönlümde feryat dalgaları coşup köpürüyor, fakat ne kadar feryat edersem edeyim, senin haberin bile olmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 222, G. 491, b. 9

چو آبت بر جگر باشد درخت سبز را مانی که میوه نو دهد دایم درون دل سفر دارد

“Ciğerinde su oldu mu yemyeşil bir ağaca dönersin; o ağaç içten içe yolculuktedir meyveler verir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 247, G. 563, b. 11

آن را که درون دل عشق و طلبی باشد چون دل نگشاید در آن را سببی باشد

“Gönlünde bir aşk olan, bir istek bulunan kişi gönül kapısına gider de gönül ona kapı açmazsa elbette bir sebebi vardır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 257, G. 595, b. 1

درون دل نهان نقشیست از تو که لطفش را نهان ها برنتابد

“Gönülde senden gizli bir iz var; öylesine güzel ki gizlilikler bile dayanamıyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 279, G. 663, b. 4

ز حیوان تا که مردم وانبرد درون آب حیوان هم نگردهد

“Hayvanlıktan insanlığa uçmadıkça ab-ı hayata dalamaz; ab-ı hayatın içinde yüzemez.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 277, G. 658, b. 10

باقیش مگو درون دل می دار آن به که سخن در آن وطن گردد

“Bundan sonrasını söyleme; gönlünde tut; sözü o yurttta söylemek daha iyi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 287, G. 687, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 309, G. 745, b. 7; s. 385, G. 758, b. 13; s. 316, G. 767, b. 2; s. 317, G. 771, b. 6; s. 425, G. 774, b. 8; s. 385, G. 959, b. 4; s. 387, G. 963, b. 3; s. 414, G. 1042, b. 3; s. 428, G. 1084, b. 5; s. 450, G. 1139, b. 3-5; s. 484, G. 1233, b. 7; s. 488, G. 1247, b. 4; s. 545, G. 1408, b. 2; s. 551, G. 1426, b. 6; s. 554, G. 1436, b. 5; s. 563, G. 1460, b. 5; s. 595, G. 1562, b. 1; s. 602, G. 1583, b. 8; s. 602, G. 1584, b. 9; s. 606, G. 1600, b. 4; s. 607, G. 1602, b. 26; s. 615, G. 1623, b. 1; s. 622, G. 1644, b. 11; s. 621, G. 1642, b. 7; s. 635, G. 1680, b. 14; s. 622, G. 1700, b. 5; s. 672, G. 1787, b. 9; s. 688, G. 1827, b. 14; s. 700, G. 1857, b. 1-2-8; s. 701, G. 1860, b. 4; s. 718, G. 1911, b. 4; s. 727, G. 1935, b. 2; s. 734, G. 1949, b. 3; s. 767, G. 1986, b. 2; s. 777, G. 2073, b. 3; s. 811, G. 2162, b. 8; s. 813, G. 2168, b. 1; s. 923, G. 2482, b. 4-7; s. 926, G. 2492, b. 6; s. 926, G. 2493, b. 2; s. 928, G. 2498, b. 14-15; s. 933, G. 2511, b. 11; s. 938, G. 2520, b. 2; s. 944, G. 2536, b. 7; s. 946, G. 2539, b. 11; s. 951, G. 2555, b. 13; s. 984, G. 2648, b. 8; s. 985, G. 2653, b. 6; s. 990, G. 2666, b. 4; s. 997, G. 2689, b. 1; s. 998, G. 2690, b. 4; s. 100, G. 2697, b. 1; s. 1042, G. 2812, b. 8; s. 1048, G. 2828, b. 5-6; s. 1052, G. 2839, b. 13-14; s. 1052, G. 2840, b. 9; s. 1058, G. 2858, b. 3; s. 1061, G. 2866, b. 5; s. 1073, G. 2898, b. 3; s. 1084, G. 2933, b. 10; s. 1088, G. 2942, b. 5; s. 1088, G. 2943, b. 1; s. 1100, G. 2976, b. 3; s. 1110, G. 3002, b. 5; s. 1113, G. 3011, b. 1; s. 1115, G. 3016, b. 1; s. 1123, G. 3038, b. 4; s. 1124, G. 3041, b. 4; s. 1124, G. 3042, b. 1; s. 1125, G. 3043, b. 5; s. 1135, G. 3068, b. 2; s. 1142, G. 3085, b. 18-21; s. 1169, G. 3156, b. 6.

75. ‘Akl (عقل): “Hak ile batılı birbirinden ayırmaya yarayan nur” (*Küllîyât-i*

Irâkî, s. 419).²¹⁸

²¹⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 32; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 44, Seyyid Ca‘fer, *Ferheng-i Işılâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 585.

Dîvân-ı Kebîr'de 696 defa geçmiş olan “ ‘Akl’ kelimesinin 170 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*aklın erişi*”, “*yüzünü göster*”, “*bekçiye benzeyen akıl*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh, İnsandaki idrâk kabiliyetidir. Doğruyu yanlış ayırt edebilmek gerçeği anlayabilmek yetisidir.

این سکر بین هل عقل را، وین نقل بین هل نقل را کز بهر نان و نقل را، چندین نشاید ماجرا

“*Sen şu sarhoşluğa bak da bırak akli; şu mezeyi seyret te bırak mezeyi. Bir parça ekmeyle yemek, değmez bu kadar maceraya.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 7

با عقل خود گر جفتمی من گفتنی ها گفتنی خاموش کن تا نشنود این قصه را باد هوا

“*Aklımla eş olsaydım, söylenecek neler söyledim; fakat yeter, sus da havada esip giden rüzgâr bu hikâyeyi duymasın*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 8, b. 8

اما چو اندر راه تو ناگاه بیخود می شود هر عقل زیرا رسته شد در سبزه زارت بنگ ها

“*Yürütüyor ama yol alan, gene de yolda ansızın kendisinden geçiyor. Zaten her akıl senin yeşilliğinde boy atıp büyümede, o havaya uymada.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 22, b. 7

ای عقل کل ذوفنون تعلیم فرما یک فسون کز وی بخیزد در درون رحمی نگارین یار را

“*Ey marifetlere sahip olan bütün akıl, bir çare öğret de o çareye başvurayım, o güzeller güzeli sevgilinin gönlünde bir merhamet peydahlansın.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 58, G. 24, b. 3

وگر عقلست آن پرفن چرا عقلی بود دشمن که مکر عقل بد در تن کند بنیاد صورت را

“*O hünerlerle dolu şey akılsa, ne diye akıl şekle düşmanlık eder? Bedende ki aklın düzenidir ki şekli kökünden söker.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 74, G. 63, b. 4

چه سودا می پزد این دل چه صفرا می کند این جان چه سرگردان همی دارد تو را این عقل کارافزا

“Şu gönül ne sevda pişirir; şu can ne biçim bir safra peydahlar ki işe işler katan akıl, seni böyle başı dönmüş bir hale getirmede?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 74, G. 65, b. 8

امروز چنان خواهم تا مست و خرف سازی این جان محدث را وان عقل خطابی را

“Bugün, şu hadis bilgini canı tamamıyla sarhoş et, şu tefsir bilgini akli tamamıyla bunak bir hale getir, öyle istiyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 79, G. 80, b. 10

ما عقل نداریم یکی ذره و گر نی کی آهوی عاقل طلبد شیر نری را

“Bizim bir zerre kadar aklımız yok; yoksa akli başında olan ceylan, hiç erkek arslanı ister mi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 85, G. 97, b. 12

شراب صرف سلطانی بریزیم بخوابانیم عقل ذوفنون را

“Padişahlara lâyük sâf şarap dökelim de uyutalım hünerli akli.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 87, G. 101, b. 5

نپرد عقل جزوی زین عقيله چو نبود عقل کل بر جزو لالا

“Cüzî akıl şu bağdan kurtulamaz; çünkü Akl-ı Küll parça şeylere lalalık etmez.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 88, G. 103, b. 4

عقل آمد و گفت من چه گویم این بخت و سعادت سنی را

“Akıl da geldi; bu mutlu bahtı, bu yüce kutluluğu nasıl söyleyeyim, öveyim ben dedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 94, G. 122, b. 5

عقل گوید شش جهت حدست و بیرون راه نیست عشق گوید راه هست و رفته ام من بارها

“Akıl der ki; varlık âleminin altı yanı var, bunlar sınırdır, bunlardan dışarı hiçbir yol yok; aşksa yol var der, hem de ben defalarca gittim der.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 99, G. 132, b. 2

صد هزاران جان فدا شد از پی باده الست عقل گوید کان می ام در سر مبادا بی شما

“Elest şarabını içtikten sonra yüz binlerce can feda oldu; akıl diyor ki: Siz yoksanız başımda o şarabın mutluluğu da olmasın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 101, G. 138, b. 8

دیو گیرد عشق را از غصه هم این عقل را ناگهان گیرد گلوی عقل آدم سان ما

“İnsan, derdinden aşkı da şeytan sayar, akli da... Fakat aşk aniden bizim adama benzer aklımızın boğazına sarılır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 105, G. 150, b. 8

روح حیوانی تو را و عقل شب کوری دگر با همین دیده دلا بینی همین تبریز را

“Sende hayvan canı var; ayrıca akıl gözüün de geceleri görmeyen bir kör. Böyle bir gözle böylesine Tebriz'i nerden göreceksin ey gönül?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 107, G. 154, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 108, G. 156, b. 6; s. 109, G. 159, b. 3; s. 115, G. 180, b. 6; s. 116, G. 182, b. 4-5; s. 124, G. 203, b. 9; s. 126, G. 210, b. 9; s. 127, G. 212, b. 3; s. 127, G. 212, b. 18; s. 128, G. 213, b. 11; s. 129, G. 217, b. 19; s. 145, G. 259, b. 4; s. 149, G. 267, b. 3; s. 160, G. 306, b. 7; s. 163, G. 315, b. 6; s. 169, G. 335, b. 13-14; s. 180, G. 369, b. 1; s. 185, G. 384, b. 4; s. 185, G. 386, b. 8; s. 186, G. 390, b. 6; s. 188, G. 397, b. 3; s. 193, G. 410, b. 3; s. 194, G. 412, b. 7; s. 199, G. 429, b. 3; s. 208, G. 452, b. 8; s. 210, G. 457, b. 7; s. 213, G. 467, b. 6; s. 214, G. 468, b. 9; s. 319, G. 483, b. 5-20-21; s. 220, G. 485, b. 3; s. 223, G. 495, b. 6; s. 236, G. 529, b. 7; s. 247, G. 561, b. 6; s. 260, G. 603, b. 6; s. 261, G. 605, b. 5; s.

263, G. 615, b. 1; s. 264, G. 617, b. 3; s. 267, G. 628, b. 3; s. 278, G. 659, b. 6; s. 287, G. 687, b. 15; s. 288, G. 689, b. 11; s. 302, G. 724, b. 3-4; s. 310, G. 747, b. 3; s. 310, G. 748, b. 2; s. 332, G. 814, b. 8; s. 355, G. 878, b. 14; s. 364, G. 905, b. 2; s. 369, G. 914, b. 34; s. 371, G. 920, b. 3; s. 374, G. 928, b. 15; s. 394, G. 980, b. 3; s. 396, G. 987, b. 2-3-4-5; s. 397, G. 989, b. 1; s. 400, G. 998, b. 7; s. 416, G. 1048, b. 13; s. 429, G. 1087, b. 4; s. 431, G. 1091, b. 12; s. 433, G. 1094, b. 3; s. 446, G. 1131, b. 7; s. 451, G. 1141, b. 8; s. 476, G. 1206, b. 7; s. 477, G. 1211, b. 2; s. 494, G. 1264, b. 14; s. 495, G. 1269, b. 1; s. 511, G. 1311, b. 6-7; s. 511, G. 1312, b. 10; s. 517, G. 1331, b. 7; s. 518, G. 1332, b. 3; s. 527, G. 1358, b. 8-9; s. 530, G. 1370, b. 7; s. 535, G. 1381, b. 5; s. 540, G. 1394, b. 18; s. 541, G. 1396, b. 3; s. 550, G. 1424, b. 8; s. 566, G. 1472, b. 5; s. 569, G. 1483, b. 2; s. 593, G. 1557, b. 3; s. 598, G. 1572, b. 2; s. 618, G. 1634, b. 1; s. 624, G. 1648, b. 8; s. 643, G. 1705, b. 8-9; s. 645, G. 1708, b. 11; s. 659, G. 1747, b. 1; s. 668, G. 1775, b. 3; s. 681, G. 1806, b. 1; s. 687, G. 1824, b. 15; s. 698, G. 1849, b. 1; s. 702, G. 1862, b. 8; s. 703, G. 1864, b. 4; s. 710, G. 1889, b. 7; s. 737, G. 1958, b. 5; s. 738, G. 1963, b. 6; s. 744, G. 1976, b. 12; s. 745, G. 1980, b. 6; s. 755, G. 2008, b. 1; s. 791, G. 2113, b. 4; s. 798, G. 2130, b. 1; s. 807, G. 2152, b. 8; s. 814, G. 2170, b. 4; s. 828, G. 2207, b. 14-11; s. 829, G. 2209, b. 2; s. 885, G. 2288, b. 9; s. 889, G. 2389, b. 8; s. 902, G. 2432, b. 15; s. 905, G. 2438, b. 8; s. 920, G. 2475, b. 5; s. 935, G. 2517, b. 13; s. 943, G. 2534, b. 8; s. 947, G. 2544, b. 6; s. 948, G. 2548, b. 5; s. 966, G. 2598, b. 12; s. 966, G. 2599, b. 6; s. 973, G. 2623, b. 4; s. 984, G. 2648, b. 6; s. 1008, G. 2717, b. 8; s. 1011, G. 2725, b. 8; s. 1014, G. 2730, b. 5; s. 1028, G. 2769, b. 14; s. 1031, G. 2777, b. 2; s. 1039, G. 2803, b. 8; s. 1042, G. 2811, b. 8; s. 1063, G. 2882, b. 4; s. 1064, G. 2886, b. 3; s. 1069, G. 2890, b. 4; s. 1072, G. 2895, b. 2; s. 1081, G. 2924, b. 4; s. 1093, G. 2955, b. 6; s. 1094, G. 2961, b. 1; s. 1105, G. 2989, b. 12-14; s. 1111, G. 3003, b. 9; s. 1123, G. 3038, b. 1-3; s. 1124, G. 3040, b. 4-5; s. 1134, G. 3065, b. 9; s. 1136, G. 3071, b. 9; s. 1143, G. 3087, b. 7; s. 1140, G. 3079, b. 2; s. 1143, G. 3087, b. 4; s. 1211, G. 3275, b. 3; s. 1219, G. 3295, b. 5; s. 1222, G. 3302, b. 2; s. 1245, G. 3356, b. 12.

76. **Fehm** (فهم): “Allah’ın hitabını anlamaya denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²¹⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 46 defa söylenmiş olan “*Fehm*” kelimesinin 17 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “*meseleyi anla*”, “*o masalı anlayabilmek*”, “*İnsan anlayışı*”, “*âyetini anla*”, “*Hakk’ın denizini anla*” gibi terkipler ve anlamlar ile kullanılan bu ıstılâh Allah’ın sözünü ve hitabını anlamaya ve gereğini yerine getirmeye denilir.

همچو کتابیست جهان جامع احکام نهان جان تو سردفتر آن فهم کن این مساله را

“*Dünya gizli hükümlerin toplandığı bir kitaptır sanki canımsa o kitabın başyazısı... Şu meseleyi anla.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 40, b. 6

خواندم امیر عشق را فهم بدین شود تو را چونک تو رهن صورتی صورتتست ره نما

“*Aşk beyini çağırdım da: Sen bunu anlıyor musun dedim? Çünkü şeyle rehin olmuşsun sen, senin şeklinse kılavuz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 67, G. 44, b. 7

آن چه نبردست وهم عقل ندیدست و فهم از تو به جانم رسید قبله ازانى مرا

“*Vehme gelmeyen, akim, anlayışın görmesine imkân bulunmayan şeye erdi canım, hem de senin yüzünden oldu bu; onun için kiblesin bana sen.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 125, G. 207, b. 2

چنار فهم کند اندکی ز سوز چمن دو دست پهن برآرد خوش و دعا گوید

“*Çayırın çimenin sırrını birazcık çınar anlar da geniş ellerini açar, bir hoşça duaya başlar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 373, , G. 927, b. 3

²¹⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 133; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 208.

بشنو ز گلشن رازها بی حرف و بی آوازا بر ساخت بلبل سازها گر فهم آن دستان کنیم

“Gül bahçesinden sırlar duy, harfsiz, sessiz hakikatler ey bülbul, o masalı anlayabilirsem sen de sazları çal.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 537, G. 1386, b. 10

فهم و وهم و عقل انسان جملگی در ره بریخت چونک از شش حد انسان سخت افزون تاختیم

“İnsan anlayışı da, insan vehmi de, insan aklı da, hepsi yolda dökülüp saçıldı; çünkü insanı çevreleyen altı yönü de aştık biz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 605, G. 1595, b. 4

بشنو از دل نکته های بی سخن و آنچه اندر فهم ناید فهم کن

“Gömülden sözsüz nükteler duy, anlaşılmayan şeyleri anla.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 756, G. 2010, b. 1

از قل الروح امر ربی فهم شد شرح جان ای جان نیاید در دهن

“De ki: Ruh Rabbimin emrindendir âyetini anla; ey canım benim, can ağızla anlatılamaz ki.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 757, G. 2016, b. 4

یک دو ابریشمک فروتر گیر تا تو انیم فهم آن کردن

“Bir iki teli biraz daha hafiflet de nağmeni anlayabildim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 787, G. 2099, b. 8

پا بر نهادی بر فلک از ناز و نخوت این زمین گر فهم کردی ذره ای کاین شاه خوبان زاد از او

“Bu yeryüzü nazdan ve ululanmadan gökyüzüne ayak basardı eğer bu güzeller padişahının ondan doğduğunu anlasaydı”

Dîvân-ı Kebîr, s. 803, G. 2140, b. 10

فهم کنی تو خود که تو زیرک و پاک خاطری باده بیار و دل ببر زود بکن تجارتی

“Zâti sen de anlarsın ya; çünkü akıllısın gönlün de temiz; şarap getir de gönlümü
al gitsin; var bir alışverişte bulun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 885, G. 2476, b. 2

کز این جمله اشارت ها هم از کشتی هم از دریا مکن فهمی مگر در حق آن دریای ربانی

“Bütün şu remizlerden, gemiden, denizden ancak o Hakk’ın denizini anla; başka
şey anlama.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 953, G. 2559, b. 11

چو این را فهم کردی تو سجودی بر سوی تبریز که تا او را بیابد جان ز رحمت های یزدانی

“Bunu da anlayınca, Tebriz’e doğru yere kapan da can rahmetleriyle onu
bulsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 953, G. 2559, b. 12

نه هر آواز گواه است خبر می آرد این خبر فهم کن ار هم نفس آن رازی

“Her ses tanık olmaz, haber getirmez; bu haberi o sese solukdaş olandan duy da
anla.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1059, G. 2861, b. 8

وصف تو بی مثال نیاید به فهم عام وافزاید از مثال خیال مشبهی

“Seni örnek getirmeden övsem halk anlamaz, hâlbuki örnek de seni bir şeylere
benzetenlerin hayallerini arttırmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1102, G. 2981, b. 13

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 1130, G. 3053, b. 11; s. 1228G.
3317, b. 3.

77. **Bîrûn** (بیرون): “Melekût âlemine denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²²⁰

Dîvân-ı Kebîr'de 170 defa kullanılmış olan “*Bîrûn*” kelimesinin 39 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu zahir âlem anlamdadır. “*altı yönden çıkmak*”, “*bağdan çıkmak*”, “*dışarı gitmek*”, “*kapı dışına gitmek*”, “*suret âleminden çıkmak*”, “*dış âlem*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh beşeri âlemi yani insanı gerçeği görmesinde önünde perde olan dünyayı vurgulamaktadır.

عشق تو کف برهم زند صد عالم دیگر کند صد قرن نو پیدا شود بیرون ز افلاک و خل

“*Aşkın el çırpma, yüzlerce başka başka âlemler yaratmada, boşluktan, göklerden dışarı yüzlerce yepyeni asırlar meydana getirmede.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 7, b. 4

طوفان اگر ساکن بدی گردان نبودی آسمان زان موج بیرون از جهت این شش جهت جنبان شود

“Tufan yatışsaydı gökyüzü dönmezdi; o cihetlere sığmayan dalga yüzünden bu altı cihet de oynuyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 239, G. 536, b. 8

چون بروم از پستی بیرون شوم از هستی در گوش من آن جا هم هیهای تو می آید

“*Şu aşağılık yeryüzünden yüceldi mi varlıktan soyunurum, ama vardığım yokluk âleminde de kulağıma gene senin senin hey heylerin gelir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 265, G. 620, b. 6

تو مبین جهان ز بیرون که جهان درون دیده ست چو دو دیده را بیستی ز جهان جهان نماند

“*Dışardaki dünyayı görme, gözüünün içinde bir başka dünya var... Gözlerini yumdun mu, bu dünyadan hiçbir şey kalmaz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 317, G. 771, b. 6

²²⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 78; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 108.

سخن ندارم با نیک و بد من از بیرون که آن چه کرد و کجا رفت و این ز وسوسه چون شد

“O ne yaptı, nereye gitti, bu, şu beden âleminde ne hale geldi; bu çeşit dış âleme, şunun bunun iyiliğine, kötülüğüne dair hiçbir sözüm yoktur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 365, G. 906, b. 8

زین قفص سر را ز هر سوراخ بیرون می کنم سوی وصلت پر خود را می کنم این الفرار

“Bu kafesin her deliğinden başımı çıkarmadayım; buluşma yurduna doğru kanat açıp uçmadayım; nereye gideyim?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 425, G. 1074, b. 7

در درون این قفص تن در سر سودا گداخت وز قفص بیرون به هر دم گردنم این الفرار

“Bedenim bu kafesin içinde sevgilerle yandı; fakat başım her an bu kafesten dışarda; nerelere kaçayım?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 425, G. 1074, b. 8

ساعتی بیرونیان را می ربود از عقل و دل ساعتی اهل حرم را می ببرد از هوش و کار

“Bir an oluyor dışardakilerin akıllarını, gönüllerini çalıyordu; bir an geliyor içerdekiilerin akıllarını alıyor, onları işten ediyordu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 425, G. 1076, b. 2

ز سینه نیست سماع دل و ز بیرون نیست فدات جانم هر جا که هست بنوازش

“Gönlün raksı, içten de değildir, dış âlemden de değil; canım feda olsun sana, nerde olursa olsun olsun okşa onu, lütfet ona.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 501, G. 1286, b. 8

بس که همراز بلبلان نبود آنک بیرون بود ز باغ و ز راغ

“Bağdan bahçeden, çayırliktan çimenlikten dışarda olan, bülbüllerle sırdaş olamaz yeter artık.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 506, G. 1300, b. 19

آن لحظه که بیرونم عالم ز سلامم پر وان لحظه که در غارم با یار سلام علیک

“Dışardayken âlem selâmımla doludur, sevgiliyle mağaraya girince de esenlik sana derim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 513, G. 1318, b. 6

حجاب عزت ار بستی ز بیرون به غایت آشکاری اندر این دل

“Dışardan yücelik perdesiyle örtündün ama apaçık meydandasın şu gönülde.”

Dîvân-ı Kebîr, s.521, G. 1342, b. 3

جهان داند که بیرون از جهانم تصور بهر استشهاد کردم

“Dünya da bilir ki cihetlerden dışarıyım ben; düşünceye tenezzülüm tanık getirmek için.”

Dîvân-ı Kebîr, s.575, G. 1502, b. 10

من آن ماهم که اندر لامکانم مجو بیرون مرا در عین جانم

“O Ay'ım ben ki mekânsızlık âleminin içindeyim; dışarıda arama beni; canın ta kendisindeyim ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s.581, G. 1518, b. 1

بیا کامروز بیرون از جهانم بیا کامروز من از خود نهانم

“Gel ki bugün dünyadan dışardayım; gel ki bugün kendimden de gizliyim.”

Dîvân-ı Kebîr, s.581, G. 1519, b. 1

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 637, G. 1685, b. 5; s. 672, G. 1788, b. 4; s. 677, G. 1796, b. 6; s. 700, G. 1854, b. 1; s. 725, G. 1931, b. 17; s. 730, G. 1940, b. 61-72; s. 815, G. 2172, b. 8; s. 849, G. 2265, b. 14; s. 855, G. 2280, b. 12; s. 865, G. 2312, b. 8; s. 888, G. 2386, b. 4; s. 890, G. 2393, b. 7; s. 904, G. 2447, b. 6; s. 908, G. 2445, b. 18; s. 910, G. 2450, b. 2; s. 936, G. 2519, b. 8; s. 961, G. 2582, b. 7; s. 967, G. 2602, b. 2; s. 992, G. 2672, b. 5; s. 1021, G. 2748, b. 5; s. 1059, G. 2860, b. 7; s. 1088, G. 2964, b. 9; s. 1097, G. 2968, b. 7; s. 1238, G. 3340, b. 8;

78. **Pāyîz** (پاییز): “Cumudât makamına denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419) .²²¹

Dîvân-ı Kebîr’de 4 defa kullanılmış olan “*Pāyîz*” 3 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır.

گلرخان روی نمایند چو رو بنمایم که بهاریم در آن باغ نه ما پاییزیم

“Biz yüz gösterdik mi, gül yüzlüler de yüz gösterirler... Biz o bahçede ilkbaharız, güz değiliz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 622, G. 1643, b. 11

گلستانی کنش خندان و فرمانی به دستش ده که ای گلشن شدی ایمن ز آفت های پاییزی

“*Gül bahçesini güldür, ey bahçe, artık sonbahar afetlerinden kurtuldun diye bir ferman ver eline.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 946, G. 2540, b. 5

سینه بگشا چو درختان به سوی باد بهار ز آنک زهر است تو را باد روی پاییزی

“*Ağaçlar gibi aç bahar yeline göğsünü... Çünkü kış yeli; sonbahar yeli zehirdir sana.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1060, G. 2863, b. 2

²²¹ Bkz. Seyyid Ca‘fer, *Ferheng-i Işılâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 209.

79. **Behār** (بهار): “İlim makamına denilir” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 419).²²²

Dîvân-ı Kebîr’de 322 defa kullanılmış olan “*Behār*” kelimesinin 124 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*Can Baharı*”, “*Güzel Bahar*”, “*Bahar Çağı*”, “*Bahar Yeli*”, “*Bahar Mevsimi*”, “*Bahar Padişahı*”, “*Bahar Kokusu*”, “*Ebedi Bahar*”, “*Kutlu Bahar*”, “*Bahar Tesiri*”, “*Yolculuk Baharı*”, “*Vuslat Baharı*”, “*Bahar Soluğu*”, “*Baharın Lûtfu*”, “*Yaşayış Baharı*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

زرد شدست باغ جان از غم هجر چون خزان کی برسد بهار تو تا بنمایش نما

“*Güze benzeyen ayrılık gamıyla can bahçesi soldu; senin baharın ne zaman gelecek de yeşerip açılmaya başlayacağım?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 68, G. 47, b. 8

گر تو ملولی ای پدر جانب یار من بیا تا که بهار جان ها تازه کند دل تو را

“*Bıkmışsan ey babam, sevgilimizin yanına gel de can baharı gönlünü tazelendirsin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 69, G. 51, b. 1

چو لطفش را بیفشارد هزاران نوبهار آرد چه نقصان گر ز غیرت او زند برهم بهاری را

“*Aşkını bir sıktı mı, binlerce ilkbahar getirir; Ziyanı mı var artık ilkbaharı kıskançlığından kırmış geçirmiş,*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 57, b. 4

²²² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 64; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 78; Seyyid Ca‘fer, *Ferheng-i Işılâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 204.

بهار آمد بهار آمد سلام آورد مستان را از آن پیغامبر خوبان پیام آورد مستان را

“Bahar geldi, bahar geldi, sarhoşlara selâm getirdi; sarhoşlara o güzeller peygamberinden selâm getirdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 1

که جان ها را بهار آورد و ما را روی یار آورد بین کز جمله دولت ها کدام آورد مستان را

“Canları bahar getirdi, bizi de sevgilinin güzelim yüzü; bak da gör, bütün bu devletlerden hangisini getirdi sarhoşlara.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 9

بهار آمد بهار آمد رهیده بین اسیران را به بستان آ به بستان آ بین خلق نجاتی را

“Bahar geldi, bahar geldi; tutsakları izle kurtulmuşlar. Bahçeye gel, bahçeye gel, kurtulanları bak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 70, b. 3

بهار حسن آن مهتر به ما بنمود ناگاهان شقایق ها و ریحان ها و گل های عجب ما را

“O ulular ulusunun güzellik baharı, ansızın şaşılacak şakayıklar, reyhanlar, güller gösterdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 71, b. 6

آمد بت میخانه تا خانه برد ما را بنمود بهار نو تا تازه کند ما را

“Meyhane dilberi bizi eve götürmeye geldi, bizi genç bir hale getirmek için ilkbahar zamanını belirtti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 73, b. 1

یا رب که چه داری تو کز لطف بهاری تو در کار درآری تو سنگ و که خارا را

“Yarabbi, neler var sende, lütfunla bir baharsın sen, kayaları bile işe güce sokarsın sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 81, G. 87, b. 8

از آن سو که بهار آید زمین را چراغ نو دهد صبح آسمان را

“Hani bahar bir yerden kalkar, yeryüzüne gelir; sabah, gökyüzüne yeni bir ışık verir; o tarafta işte.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 86, G. 100, b. 6

باد بهار پویان آید ترانه گویان خندان کند جهان را خیزان کند خزان را

“Koşarak şarkılar söyleyerek gelen bahar yeli, dünyayı güldürür, gençleri ayağa kaldırır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 120, G. 196, b. 4

غیر بهار جهان هست بهاری نهان ماه رخ و خوش دهان باده بده ساقیا

“Dünyadaki bahardan başka bir gizli bahar daha var ki ay yüzlü, hoş ağızlı; sâkî, sun şarabı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 211, b. 13

گل شکفته بگویم که از چه می خندد که مستجاب شد او را از آن بهار دعا

“Açılan gül, neden gülüyor? Söyleyeyim: Bahar mevsimi yüzünden duası kabul oldu da ondan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 129, G. 217, b. 9

گر خزان غارتی مر باغ را بی برگ کرد عدل سلطان بهار آمد برای فتح باب

“Güz mevsiminin yağması, bağı yapraksız bıraktıysa ne çıkar? Kapıyı açmak için bahar padişahının adaleti geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 157, G. 298, b. 9

خامش که بهار آمد گل آمد و خار آمد از غیب برون جسته خوبان جهت دعوت

“Sus artık, bahar geldi, gül geldi, diken geldi, gayb âleminden güzeller bizi davet için sıçrayıp geldiler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 166, G. 326, b. 14

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 176, G. 352, b. 3; s. 180, G. 369, b. 2; s. 238, G. 536, b. 1; s. 245, G. 545, b. 8; s. 246, G. 558, b. 7; s. 207, G. 592, b. 3; s. 263, G. 612, b. 7; s. 275, G. 651, b. 4; s. 290, G. 697, b. 13; s. 320, G. 781, b. 5; s. 320, G. 782, b. 5-7; s. 327, G. 800, b. 4; s. 331, G. 810, b. 4; s. 338, G. 831, b. 5; s. 347, G. 857, b. 6; s. 350, G. 864, b. 11-13; s. 352, G. 871, b. 1-7; s. 359, G. 891, b. 1-8; s. 364, G. 904, b. 1; s. 375, G. 931, b. 16; s. 377, G. 934, b. 12; s. 381, G. 948, b. 2; s. 385, G. 957, b. 9; s. 400, G. 100, b. 9-10; s. 409, G. 1028, b. 4; s. 414, G. 1042, b. 4; s. 419, G. 1056, b. 6; s. 432, G. 1093, b. 30; s. 448, G. 1134, b. 24-25-27; s. 453, G. 1146, b. 5; s. 454, G. 1149, b. 10; s. 461, G. 1168, b. 1; s. 494, G. 1263, b. 8; s. 505, G. 1298, b. 9; s. 506, G. 1300, b. 6-11; s. 523, G. 1348, b. 11; s. 530, G. 1370, b. 1; s. 537, G. 1386, b. 1; s. 578, G. 1511, b. 5-6; s. 582, G. 1562, b. 8; s. 596, G. 1565, b. 3; s. 615, G. 1624, b. 8; s. 630, G. 1666, b. 10; s. 666, G. 1769, b. 17; s. 681, G. 1807, b. 6; s. 686, G. 1822, b. 4; s. 690, G. 1830, b. 11; s. 690, G. 1833, b. 3; s. 692, G. 1836, b. 1; s. 697, G. 1847, b. 35-36; s. 699, G. 1852, b. 2; s. 718, G. 1909, b. 8; s. 719, G. 1915, b. 13; s. 729, G. 1940, b. 9-64-71-72; s. 732, G. 1945, b. 5-6; s. 737, G. 1958, b. 6; s. 749, G. 1990, b. 2; s. 750, G. 1992, b. 5; s. 755, G. 2009, b. 1; s. 766, G. 2043, b. 4; s. 767, G. 2046, b. 1; s. 778, G. 2075, b. 8; s. 783, G. 2088, b. 9; s. 786, G. 2098, b. 8; s. 845, G. 2256, b. 2; s. 841, G. 2247, b. 6; s. 867, G. 2319, b. 8-13; s. 884, G. 2375, b. 3-4; s. 892, G. 2400, b. 7-8-12; s. 894, G. 2403, b. 2; s. 900, G. 2428, b. 1; s. 924, G. 2485, b. 7; s. 974, G. 2486, b. 5; s. 940, G. 2525, b. 1s. 942, G. 2533, b. 4; s. 953, G. 2560, b. 9; s. 965, G. 2598, b. 10; s. 997, G. 2686, b. 997; s. 998, G. 2691, b. 9; s. 1001, G. 2697, b. 1; s. 1078, G. 2914, b. 5; s. 1091, G. 2951, b. 4; s. 1101, G. 2979, b. 7; s. 1111, G. 3004, b. 8-12; s. 1124, G. 3041, b. 6; s. 1133, G. 3062, b. 10; s. 1167, G. 3150, b. 2; s. 1240, G. 3346, b. 1-3-4.

80. **Tābistān** (تابستان): “Ma‘rifet makamına denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).

Dîvân-ı Kebîr’de 7 defa kullanılmış olan “*Tābistān*” kelimesinin 6 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır.

ای از ورای پرده ها تاب تو تابستان ما ما را چو تابستان بیر دل گرم تا بستان ما

“*Ey ışıġı perdeler ardından gelen sevgili, ışıġın, hararetin yaz mevsimi bize. Bizi al, yaz mevsimi gibi gönlümüz ateşli, ta gül bahçemize kadar götür.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 29, b. 1

نگارا مردگان از جان چه دانند کلاغان قدر تابستان چه دانند

“*Ey güzel, ölüler ne bilsinler canı; kuzgunlar yazın kıymetini nerden bilecek?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 284, G. 680, b. 1

نیست ترتیب زمستان و بهارت با شهی بر من این دم را کند دی بر تو تابستان کند

“*Yazı, kış, sırayla değildir o padişahın; şu ânı bana kış yapar, sana yaz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 303, G. 729, b. 5

خبرت هست که در شهر شکر ارزان شد خبرت هست که دی گم شد و تابستان شد

“*Haberin var mı? Şehirde şeker ucuzladı... Haberin var mı? Karakaş kayboldu, yaz geldi*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 320, G. 782, b. 1

بهار ار نیستی اکنون چو تابستان در آتش رو که بی آن حسن و بی آن عشق باشد مرد مستهجن

“*İlkbahar değilsen bari yaz ol, ateşlere dal; çünkü o güzellik, o aşk olmadıkça pek aşâġılık adam.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 697, G. 1847, b. 36

زرد گشتی از خزان غمگین مشو در خزان بین تاب تابستان نو

“Güz mevsiminden sarardın soldun ama gamlanma; güz mevsiminde yeni bir yazın ısılığını izle.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 835, G. 2228, b. 8

81. **Zemistân** (زمستان): “Keşf makamı” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²²³

Dîvân-ı Kebîr’de 22 defa kullanılmış olan “*Zemistân*” kelimesinin 16 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır.

ز گریه ابر نیسانی دم سرد زمستانی چه حیلست کرد کز پرده به دام آورد مستان را

“Nisan bulutunun ağlayışından, kışın soğuk soluğundan, ne düzenler düzdü perde ardında da sonucu? Sarhoşları faka bastırdı”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 4

تن تیره همچو زاغی و جهان تن زمستان که به رگم این دو ناخوش ابدًا بهار بادا

“Kara beden sanki bir kuzgun; can âlemi de kış... Şu iki çirkinin inadına can âlemi ölümsüz bir bahar bulsun da açılsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 111, G. 166, b. 10

اگر باد زمستانی کند باغ مرا ویران بهار شهریار من ز دی انصاف بستاند

“Kış rüzgârı eser, bahçemi yıkarsa padişahımın baharı kıştan öç alır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 257, G. 592, b. 3

²²³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 391; Seyyid Ca‘fer, *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 445.

نیست ترتیب زمستان و بهارت با شهی بر من این دم را کند دی بر تو تابستان کند

“Yazı, kışı, sırayla değildir o padişahın; şu ânı bana kış yapar, sana yaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 303, G. 729, b. 5

خرم آن باغی که بهر مریمان میوه های نو زمستان می رسند

“Ne mutlu bahçedir ki Meryemlere kışın bile turfanda meyveler verir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 333, G. 819, b. 1

بی تو هستم چون زمستان خلق از من در عذاب با تو هستم چون گلستان خوی من خوی بهار

“Sensiz kışa dönüyorum, halk benim yüzümden azaba giriyor; fakat seninle oldum mu huyum bahar huyuna dönüyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 424, G. 1073, b. 2

زمستان و تموز از ما جدا شد نه گرمیم ای حریفان و نه سردیم

“Kış da ayrıldı bizden, temmuz da; ey arkadaşlar, ne sıcakız, ne soğunuz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 584, G. 1528, b. 8

زمستان و تموز احوال جسم است نه جسمیم این زمان ما روح فردیم

“Kış da, temmuz da bedene ait hallerdendir; hâlbuki şu anda biz beden değiliz, tek ruhuz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 584, G. 1528, b. 9

یک دمی خوش چو گلستان کندم یک دمی همچو زمستان کندم

“Bir soluk beni gül bahçesi gibi hoş eder; bir soluk, kışa çevirir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 634, G. 1677, b. 1

دانی که دغل از چو تو یاری به چه ماند در عین تموزی بجهد برق زمستان

“Bilirsin ki senin gibi sevgilinin düzeni neye benzer? Temmuz ayının içinde kış şimşegi çakar hani.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 712, G. 1895, b. 5

هجر سرد چون زمستان راه ها را بسته بود در زمین مجبوس بود اشکوفه های بوستان

“Kış gibi soğuk ayrılık, yolları bağlamıştı; bahçenin çiçekleri yer zindanında hapisti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 729, G. 1940, b. 8

ایاک نعبد است زمستان دعای باغ در نوبهار گوید ایاک نستعین

“Kışın, bağın duası, “Sana inanırız ancak” sözüdür; ilkbahardaysa “Senden yardım isteriz, ancak” der”

Dîvân-ı Kebîr, s. 767, G. 2046, b. 6

ما ز زمستان نفس برف تن آورده ایم بهر تقاضای لطف نکته کاجی است آن

“Biz nefis kışından beden karını getirdik; lütfuna erişmek için şaşının söyleyeceği, bu anlamı gizli bir söz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 772, G. 2058, b. 12

اگر میان زمستان بهار نو خواهی درآ به باغ جمالت درخت ها بفشان

“Kış ortasında yeni bir bahar istiyorsan güzelliğinin bahçesine gir de ağaçlar dik.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 772, G. 2058, b. 12

هم زمستان جهان را میوه ای دستگیر صد هزار افسرده ای

“Dünya kışına meyvesin sen, binlerce donmuş elinden tutarsın sen ey gönül.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1082, G. 2925, b. 7

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 1221, G. 3299, b. 4

82. **Gulzâr** (گلزار): “Mutlak olarak kalbin fethi ve açılışı” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 419).²²⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 189 defa zikredilmiş olan “*Gulzâr*” kelimesinin 80 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*sevgilinin gül bahçesi*”, “*ebedi cennet*”, “*bahçenin ışığı*”, “*gül bahçesine yönelmek*”, “*gül bahçesine eş olmak*”, “*gül bahçesine yönelmek*”, “*bahçeye dalmak*”, “*gül bahçesinin yeşermesi*”, “*gül bahçesine yönelmek*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh ile sâlikin kalbinin marifetlere açılmasını gül bahçesi olarak nitelendirilmiştir. Rızık, ibadet, ilim ma’rifet gibi maddi ve manevi nimetlerin sâlike açılmasıdır.

شد خاها گلزارها از عشق رویت بارها تا صد هزار اقرارها افکند در ایمان ما

“*Yüzünün lütfıyla nice defalar dikenler gül bahçesi kesildi de yüz binlerce ikrar bağışladı imanımıza.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 29, b. 5

ای ز مقدرات هزاران فخر بی مقدار را داد گلزار جمالت جان شیرین خار را

“*Değeri olmayana senin yüce değer binlerce ödünç verir... Güzellik gül bahçen dikene bile tatlı bir can vermiştir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 109, G. 159, b. 1

بیاید بیاید که گلزار دمیده ست بیاید بیاید که دلدار رسیده ست

“*Gelin, gelin, gül bahçesi yeşerdi. Gelin, gelin, sevgili geldi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 167, G. 329, b. 1

²²⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 149.

گل صدبرگ دید آن روی خویش به بلبل گفت گل گلزار اینست

“Sadberk gülü, güzel yüzünü gördü de bülbül dedi gül bahçesi de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 171, G. 342, b. 4

طوطی گویا شدم چون شکرستانم اوست بلبل بویا شدم چون گل و گلزارم اوست

“Söyleyen bir dudu oldum; çünkü şeker yurdum o; güzel kokulu bir bülbül oldum; çünkü gülüm de gül bahçem de o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 213, G. 465, b. 2

خار زدی در دل و در دیدشان این دمشان نوبت گلزار است

“Gönüllerine, gözlerine diken batırdın; şu nefesinse onları gül bahçesine çevirmede; nöbet de bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 230, G. 512, b. 1 2

چو گلزار تو را دیدم چو خار و گل برویدم چو خارم سوخت در عشقت گلم بر تو نثار آمد

“Senin gül bahçeni gördüm de diken gibi bittim; dikenim aşkınla yandı, gülüm de sana serpilmeye geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 255, G. 588, b. 4

بنگر که ز گلزار چه گلزار بخندید وز سرمه چون قیر چه کافور بر آمد

“Bak da toprak yurdundan nasıl bir gül bahçesi güldü; zift gibi sürmeden nasıl bir kâfur ortaya çıktı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 275, G. 651, b. 9

اگر عالم همه پر خار باشد دل عاشق همه گلزار باشد

“Bütün dünya diken dolsa, âşığın gönlü gene de tamamıyla gül bahçesidir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 279, G. 662, b. 1

در آن بزم و در آن جمع و در آن عیش میان باغ و گلزارم چه خوش بود

“O mecliste o zevk âleminde bağdaydım, gül bahçesindeydım; ne de hoştu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 282, G. 670, b. 3

بگذر از باغ جهان یک سحر ای رشک بهار تا ز گلزار چمن رسم خزان برخیزد

“Ey yürüyen selvi, bir seher vakti dünya bağından geç de gül bahçesinden de güz mevsimi kalksın çayır çimenden.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 320, G. 781, b. 5

رو به گلزار و بستان دوستان بین و دستان در پی این عبارت جان بدان معبر آید

“Yürü, gül bahçesine git de dostları seyret, masalları duy... Bu sözlerin peşinden de can gelir, görüp seyrettiklerini yorar sana.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 331, G. 809, b. 15

بلبلان مست و مستان الست بر امید گل به گلزار آمدند

“Bir gül umuduyla bülbüller, Elest meclisinin sarhoşları gül bahçesine geldiler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 344, G. 848, b. 3

بلبل نگر که جانب گلزار می رود گلگونه بین که بر رخ گلنار می رود

“Bülbülü seyret, gül bahçesine gidiyor; allığa bak, sevgilinin nar çiçeği gibi kırmızı yüzüne gidiyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 349, G. 864, b. 1

رخسارها چون گل لابد ز گلشنیست گلزار اگر نباشد پس از کجاست ورد

“Gül gibi yanaklar, mutlaka gül bahçesinde açılıp gelişmiştir; eğer gül bahçesi yoksa gül nerden ortaya çıkar?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 351, G. 869, b. 9

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 351, G. 869, b. 9; s. 353, G. 872, b. 11; s. 403, G. 1011, b. 1; s. 411, G. 1034, b. 10; s. 418, G. 1051, b. 2; s. 428, G. 1083, b. 7; s. 438, G. 1108, b. 4; s. 448, G. 1135, b. 5; s. 451, G. 1140, b. 2; s. 468, G. 1184, b. 1; s. 483, G. 1229, b. 3; s. 512, G. 1314, b. 3; s. 523, G. 1348, b. 2; s. 531, G. 1371, b. 6; s. 539, G. 1392, b. 10; s. 541, G. 1396, b. 1; s. 534, G. 1404, b. 2; s. 561, G. 1458, b. 6; s. 563, G. 1460, b. 12; s. 563, G. 1461, b. 7; s. 566, G. 1473, b. 1; s. 569, G. 1482, b. 3; s. 573, G. 1494, b. 3; s. 584, G. 1527, b. 4; s. 584, G. 1528, b. 11; s. 600, G. 1579, b. 9; s. 623, G. 1647, b. 5; s. 628, G. 1660, b. 6; s. 635, G. 1679, b. 3; s. 556, G. 1737, b. 15; s. 662, G. 1762, b. 2; s. 674, G. 1791, b. 4; s. 732, G. 1945, b. 5; s. 749, G. 1990, b. 1; s. 772, G. 2057, b. 1; s. 774, G. 2064, b. 8; s. 786, G. 2098, b. 9; s. 793, G. 2118, b. 2; s. 800, G. 2133, b. 3; s. 810, G. 2162, b. 6; s. 813, G. 2168, b. 3; s. 824, G. 2197, b. 1; s. 826, G. 2201, b. 3; s. 838, G. 2238, b. 2-4; s. 839, G. 2242, b. 3; s. 845, G. 2256, b. 1; s. 871, G. 2332, b. 3; s. 881, G. 2365, b. 1; s. 900, G. 2428, b. 3; s. 944, G. 2535, b. 16; s. 951, G. 2555, b. 3-13; s. 953, G. 2560, b. 13; s. 972, G. 2619, b. 5; s. 977, G. 2631, b. 11; s. 982, G. 2643, b. 2-7; s. 1044, G. 2818, b. 9; s. 1043, G. 2871, b. 2; s. 1068, G. 2886, b. 3; s. 1094, G. 2958, b. 7; s. 1107, G. 2993, b. 1; s. 1120, G. 3031, b. 2; s. 1135, G. 3069, b. 4; s. 1232, G. 3327, b. 10.

83. **Bostān** (بستان): “İster genel ister özel olsun açık yer” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²²⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 192 defa kullanılmış olan “*Bostān*” kelimesinin 83 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “gül bahçesi” şeklinde kullanılmış “*Bostân*” kelimesi genellikle. Sâlik nefsinden arındıktan sonra ortaya çıkan ruhî ve kalbi olgunluklar anlamında kullanılmıştır.

²²⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 79; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 109.

در سر خلقان می روی در راه پنهان می روی بستان به بستان می روی آن جا که خیزد نقش ها

“Halkın içinde gitmede, gizli bir yolda yürümedesin; bahçeden bahçeye, ta şekillerin belirmediği yere kadar gidiyorsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 120, G. 13, b. 6

ای از ورای پرده ها تاب تو تابستان ما ما را چو تابستان ببر دل گرم تا بستان ما

“Ey ışıġı perdeler ardından gelen sevgili, ışıġın, hararetin yaz mevsimi bize. Bizi al, yaz mevsimi gibi gönlümüz ateşli, ta gül bahçemize dek götür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 29, b. 1

برو ای رهن مستان رها کن حيله و دستان که ره نبود در این بستان دغا و قلبانی را

“Git ey sarhoşların yolunu kesen; bırak hileyi; çünkü bu bahçede hileye yol yok.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 71, G. 56, b. 15

بهار آمد بهار آمد رهیده بین اسیران را به بستان آ به بستان آ بین خلق نجاتی را

“Bahar geldi, bahar geldi; tutsaklara bak, kurtulmuşlar. Bahçeye gel, bahçeye gel, kurtulanları gör.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 70, b. 3

شکوفه و میوه بستان برات هر درخت آمد که بیخیم نیست پوسیده بین وصل سماتی را

“Bahçedeki çiçekler, meyveler, her ağacın beratı; ağaçlar, tohumum çürümemiş diyor, bak da gör sıfatların buluşmasını.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 70, b. 11

چو بود حریف یوسف نرمد کسی چو دارد به میان حبس بستان و که خاصه یوسف ما

“Eşi dostu Yusuf olan kaçmaz... Hapishanede bağ sahibi olan bir de Yusufumuzu bulan kişi, ordan çıkmayı istemez.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 110, G. 164, b. 6

نک جوق جوق مستان در می رسند بستان مخمور چون نیابد چون یافت بوی ما را

“Bak, bahçeye takım takım sarhoşlar geliyor; nasıl mahmur bir halde gelmesinler ki? Kokumuzu aldılar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 119, G. 193, b. 10

گر به بستان بی توایم خار شد گلزار ما ور به زندان با توایم گل بروید خار ما

“Gül bahçesinde sensizsem, güller diken olur bana... fakat seninle zindanda bile olsam dikenim gül olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 137, G. 237, b. 14

الصبوه ایمانی و الخلوه بستانی و المشجر ندمانی و الورد محیانا

“Aşk inancım, yalnızlık bağım. Yalım yalım yanan ateş kadeh arkadaşım, gül bahçesi de bizim zevk yerimiz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 148, G. 267 b. 2

ای سرو دو صد بستان آرام دل مستان بردی دل و جان بستان زنهار مخسب امشب

“Ey iki yüz gül bahçesinin selvisi, ey sarhoşların can rahatı, gönül huzuru, gönlü de aldın canı da; götür, sakın uyuma bu gece.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 155, G. 293 b. 3

عمر ابدی تابان اندر ورق بستان نی خوف ز تحویلی نی جای دقئ مانده ست

“Bahçedeki yapraklarda ebedî ömür parlamada; öyle bir ebedî ömür ki ne burçtan burca değişmeden korkusu var, ne gedilip eksilmeden.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 167, G. 327 b. 3

حیران شده بستان که چه برگ و چه شکوفه ست واله شده مرغان که چه دامست و چه دانه ست

“Bahçe, bu ne yaprak, bu nasıl çiçek diye şaşırmış; kuşlar, bu ne çeşit tuzak, bu ne biçim yem diye şaşırmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 168, G. 332 b. 9

روی بستان را نبیند راه بستان گم کند هر که او گردان و نالان شیوه دولاب نیست

“Dolap gibi döne döne yaşlar döküp ağlamayan, sarhoşların yüzlerini göremez, bahçenin yolunu kaybeder.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 187, G. 393 b. 2

دانه را باغ و بستان ساختی خاک را کاشانه کردی عاقبت

“Bir tohumu bağ haline getirdin, sonunda toprağı köşk ettin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 193, G. 410 b. 10

در دل ما صورتیست ای عجب آن نقش کیست وین همه بوهای خوش از سوی بستان کیست

“Gönlümüzde bir resim var, kimin resmi acaba? Acaba bütün bu güzel kokular kimin bostanından geliyor?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 213, G. 467 b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 215, G. 473, b. 2; s. 221, G. 486, b. 9; s. 238, G. 536, b. 1; s. 256, G. 589, b. 2; s. 257, G. 592, b. 3; s. 285, G. 680, b. 3; s. 303, G. 729, b. 6; s. 321, G. 782, b. 12; s. 323, G. 788, b. 1; s. 329, G. 802, b. 3; s. 331, G. 809, b. 15; s. 334, G. 819, b. 8; s. 354, G. 878, b. 1; s. 359, G. 888, b. 15; s. 360, G. 894, b. 4; s. 405, G. 1016, b. 2; s. 433, G. 1094, b. 7; s. 493, G. 1260, b. 4; s. 520, G. 1339, b. 8; s. 530, G. 1370, b. 1; s. 550, G. 1423, b. 4; s. 578, G. 1511, b. 5; s. 625, G. 1649, b. 6; s. 631, G. 1667, b. 3; s. 633, G. 1673, b. 14; s. 635, G. 1679, b. 13; s. 635, G. 1680, b. 7; s. 636, G. 1682, b. 3; s. 671, G. 1786, b. 1; s. 702, G. 1861, b. 7; s. 703, G. 1864, b. 5; s. 703, G. 1864, b. 5; s. 703, G. 1865, b. 1; s. 706, G. 1871, b. 7; s. 712, G. 1895, b. 3; s. 726, G. 1933, b. 6; s. 729, G. 1940, b. 10; s. 758, G. 2020, b. 2; s. 759, G. 2023, b. 1...7; s. G. 2091, b. 2; s. 830, G. 2214, b. 2; s. 830, G. 2215, b. 6; s. 867, G. 2320, b. 1; s. 885, G. 2375, b. 6; s. 893, G. 2400, b. 12; s. 900, G. 2428, b. 1; s. 939, G. 2523, b. 2; s. 939, G. 2534, b. 6; s. 946, G. 2540, b. 13; s. 949, G. 2550, b. 6; s. 950, G. 2554, b. 8; s. 960, G. 2579, b. 4; s. 969, G. 2608, b. 9; s. 985, G. 2651, b. 2; s. 986, G. 2655, b. 4; s. 1010, G. 2723, b. 5; s. 1030, G.

2776, b. 6; s. 1046, G. 2854, b. 6; s. 1072, G. 2896, b. 12; s. 1073, G. 2898, b. 6; s. 1122, G. 3034, b. 13; s. 1238, G. 3340, b. 24.

84. **Nergis** (نرگس): “Amelde daha fazla neşe ve ferahlık şeklinde ortaya çıkan ilim neticesi” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²²⁶

Dîvân-ı Kebîr'de 117 defa kullanılmış olan “*Nergis*” kelimesinin 11 tanesi Irâkî'nin kullandığı anlamdadır. “*sarhoş nergis*”, “*mahmur nergisliği*”, “*nergisin gözleri*”, “*büyücü nergis gözleriyle*”, “*nergis*” gibi terkip ve anlamlar ile kullanılan bu ıstılâh bilerek ve hissederek yapılan ibadetin kişiye daha fazla huzur ve mutluluk verdiğini belirtmektedir. Çiçek açan nergis bütün amellerin sonucu olarak görülmektedir.

بدان دو نرگس مستش عظیم مخمورم چو بشکنند خمارم چه خوش بود به خدا

“*O iki sarhoş nergis yüzünden çok sarhoşum çok sarhoş; şarap sunsalar da mahmurluğu söksem Allah için ne de güzel olurdu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 130, G. 219 b. 4

ياسمن گفتا نگوئی با سمن کاین چنین نرگس ز نرگسدان کیست

“*Yasemin, vangülüne söylemez misin diyor, böyle nergis kimin nergis bahçesinde var?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 199, G. 428 b. 6

همی زد چشمک آن نرگس به سوی گل که خدانی بدو گفتا که خدانم که یار اندر کنار آمد

“*Nergis güle, gülüyorsun, değil mi diye gözceğizini kırıyor; gül de evet diyor ona; gülüyorum çünkü sevgili kucağıma geldi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 250, G. 570 b. 6

²²⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 275; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 478.

ای نرگس مست مست خفته وی دلبر خوش عذار برخیز

“*Ey sarhoş sarhoş yatıp uykuya dalmış nergis; ey yüzü hoş dilber, kalk.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 470, G. 1190 b. 10

خواجه که می تابد ز رخسارش چه خوردست او که می پیچد دو نرگسدان خمارش

“*O hocanın ne var gönlünde ki parlıyor yüzü, içindeki yüzünden görünüyor; ne içmiş ki iki mahmur nergisliği süzülüp kapanıyor.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 480, G. 1222 b. 1

مستست چشم نرگس و خندان دهان باغ از کر و فر و رونق و لطف و کمال گل

“*Gülün debdebesinden, letafetinden, yetişip gelişmesinden nergisin gözleri sarhoş olmuş, bahçe ağzını açmış, gülüyor.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 523, G. 1348 b. 3

تا بشکفد از درون هر خار صد نرگس و یاسمین و سوسن

“*Her dikenin gönlünden yüzlerce nergis, yüzlerce yasemin, yüzlerce süsen açılsın.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 726, G. 1934, b. 2

هر لحظه لاله گوید با گل که ای عجب نرگس چه خیره می نگرد سوی یاسمین

“*Lâle, heran güle der ki: Ne tuhaf, nergis yaseminin tarafına nasıl hayran bakmada.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 767, G. 2046, b. 9

چشم گریانم ز گریه کند بود یافت نور از نرگس جادوی تو

“*Ağlayan gözlerim ağlamaktan görmez olmuştu; büyücü nergis gözlerinle ışıklandı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 834, G. 2225, b. 2

نرگست مست گشته جنیی یا فرشته با شکر درسرشته غنچه گلستانی

“Nergis gözlerin sarhoş olmuş; cin misin, melek misin? Şekerle yoğrulmuşsun; gül bahçesinin goncasısın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1070, G. 2892, b. 7

پهلوی نرگس بروید یاسمین گل به غنچه خوش دهان آید همی

“Yasemin nergisin yanı başında biter; gül, goncaya gülerek gelir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1073, G. 2897, b. 11

85. **Gul** (گل): “Gönülde meydana gelen bilginin neticesine denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 420).²²⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 908 defa geçmiş olan “*Gul*” kelimesinin 115 tanesi *Irâkî*’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “yeşillik gülü”, “gül yaprağının gölgesi”, “gül demeti”, “yeşillikteki gülü”, “sarı kırmızı gül”, “dikensiz gül fidanı”, “gül bahçeleri” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Âşık, bülbül olarak nitelendirilir, mâşuk ise güldür. Bülbül sürekli gülün yüzünü görmek için çabalar. Aşığın olgunluğu ve bilgisinin neticesi olarak gül yüzünü gösterir.

از رحمه للعالمین، اقبال درویشان بین چون مه منور خرقه ها، چون گل معطر شال ها

“Âlemlere rahmet olanın yoksullara bağışladığı yüceliğe bak; hırkalar ay gibi aydın, şallar gül gibi güzel kokuyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 2, b. 12

²²⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 149; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 235.

که خار گردد گاه گل که سرکه گردد گاه مل گاهی دهلزن که دهل تا می خورد زخم عصا

“Bazen diken olur, bazen gül. Bazen sirke olur, bazen şarap. Bazen davulcu olur, davul çalar, bazen davul olur, tokmaklar yer.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 28, b. 12

این ابر چون یعقوب من وان گل چو یوسف در چمن بشکفته روی یوسفان از اشک افشاران ما

“Şu bulut Yakup sanki yeşillikteki gülü de Yusuf say. Gözyaşları döken bulutlarımızın yüzünden Yusuf’ların yüzleri çiçek açmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 30, b. 6

بلبل با درخت گل گوید چیست در دلت این دم در میان بنه نیست کسی تویی و ما

“Bülbül gül fidanına der ki: Gönlündeki nedir, söyle; şimdi kimseler yok, bir sen varsın, bir ben varım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 67, G. 45, b. 4

به باطن همچو عقل کل به ظاهر همچو تنگ گل دمی الهام امر قل دمی تشریف اعطینا

“İç yüzü Akl-ı Küll gibi; görünüşte ise sanki gül demeti; bir an tüm emrin ilhamı gelmede, bir an “Biz verdik” hükmünden elbiseler sunulmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 70, G. 54, b. 2

بهار حسن آن مهتر به ما بنمود ناگهان شقایق ها و ریحان ها و گل های عجب ما را

“O ulular ulusunun güzellik baharı, bize ansızın şaşılacak şakayıklar, reyhanlar, güller gösterdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 71, b. 6

ای گشته ز تو خندان بستان و گل رعنا پیوسته چنین بادا چون شیر و شکر با ما

“Ey gül bahçesi de, sarılı kızılı gül de yüziünden gülen sevgili, dilerim bizimle her zaman böyle ol, sütle bal gibi kaynaşalım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 81, G. 86, b. 1

هر سوی که روی آری در پیش تو گل روید هر جا که روی آیی فرشت همه زر بادا

“Ne tarafa yüz tutarsan önünde güller biter; nereye gider gelirsen ayağına döşenen toprak altın olsun dilerim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 81, G. 86, b. 4

احسنت زهی یار او شاخ گل بی خار او شاباش زهی دارو دل های کبابی را

“Ne de güzel sevgili o, dikensiz gül fidanı o; yanıp kavrulmuş gönüllere ne hoş bir ilaç o; var olsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 91, b. 5

پر لاله کن و پر از گل سرخ این صحن رخ مزعفری را

“Lâlelerle, kızıl güllerle doldur şu safran gibi solmuş yeri.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 98, G. 129, b. 16

سوی شورستان روان کن شاخی از آب حیات چون گل نسرین بخندان خار غم فرسود را

“Çorak yere ab-ı hayattan bir lüle su akıt; kederlerle yıpranmış diken, gül gibi, nesrin gibi güldür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 99, G. 134, b. 3

در نوای عشق آن صد نوبهار سرمدی صد هزاران بلبلان اندر گل و گلزار ما

“Onun aşk nağmesinde yüzlerce ebedi bahar var; gülümüzde, gül bahçemizde yüz binlerce bülbül ötmede.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 100, G. 136, b. 4

شرق و غرب این زمین از گلستان یک سان شود خار و خس پیدا نباشد در گل یک سان ما

“Şu yeryüzüniin doğusu da, batısı da bir, bir gül bahçesi olur... Birbirinin aynısı güllerde ne diken belirir, ne çöp.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 104, G. 148, b. 6

گر ز آب لطف تو نم یافتی گلزارها کس ندیدی خالی از گل سال ها گلزار را

“Eğer gül bahçeleri senin lütuf suyundan bir nem bulursa, yıllarca kimsecikler gül bahçelerini gülsüz görmez.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 109, G. 159, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 111, G. 166, b. 1; s. 119, G. 193, b. 2; s. 124, G. 206, b. 1-5; s. 129, G. 217, b. 9-10; s. 131, G. 219, b. 8; s. 134, G. 228, b. 12; s. 137, G. 237, b. 14; s. 141, G. 249, b. 1; s. 145, G. 259, b. 4; s. 156, G. 297, b. 6; s. 166, G. 326, b. 9-14; s. 167, G. 330, b. 8; s. 171, G. 342, b. 4; s. 196, G. 421, b. 7; s. 200, G. 431, b. 4; s. 202, G. 440, b. 12; s. 236, G. 528, b. 4; s. 249, G. 568, b. 6; s. 255, G. 588, b. 4; s. 281, G. 668, b. 3; s. 286, G. 685, b. 5; s. 287, G. 688, b. 2; s. 293, G. 703, b. 24; s. 313, G. 758, b. 1; s. 316, G. 770, b. 3; s. 325, G. 795, b. 9; s. 327, G. 800, b. 4; s. 333, G. 817, b. 11; s. 346, G. 854, b. 9; s. 350, G. 864, b. 5; s. 351, G. 869, b. 9; s. 359, G. 891, b. 2-4; s. 362, G. 898, b. 7; s. 387, G. 962, b. 4; s. 397, G. 989, b. 4; s. 398, G. 994, b. 5; s. 401, G. 1002, b. 3; s. 411, G. 1034, b. 10; s. 413, G. 1037, b. 2; s. 426, G. 1077, b. 3; s. 429, G. 1086, b. 4; s. 441, G. 1116, b. 13; s. 456, G. 1153, b. 8; s. 471, G. 1192, b. 6; s. 483, G. 1230, b. 6; s. 505, G. 1297, b. 4; s. 523, G. 1348, b. 3-7-10; s. 526, G. 1356, b. 5; s. 548, G. 1417, b. 17; s. 582, G. 1522, b. 1; s. 583, G. 1525, b. 6; s. 590, G. 1548, b. 1; s. 620, G. 1039, b. 2; s. 656, G. 1737, b. 15; s. 682, G. 1809, b. 8; s. 690, G. 1833, b. 8; s. 698, G. 1850, b. 4; s. 716, G. 1904, b. 22; s. 720, G. 1915, b. 9; s. 726, G. 1934, b. 3; s. 745, G. 1978, b. 12; s. 747, G. 1986, b. 6; s. 774, G. 2063, b. 1; s. 784, G. 2092, b. 7; s. 822, G. 2190, b. 6; s. 831, G. 2217, b. 8-9; s. G. b. ; s. 846, G. 2258, b. 13; s. 853, G. 2277, b. 3; s. 867, G. 2318, b. 4; s. 870, G. 2332, b. 3; s. 937, G. 2519, b. 48; s. 940, G. 2525, b. 3; s. 949, G. 2550, b. 5; s. 994, G. 2679, b. 6; s. 996, G. 2685, b. 5; s. 1000, G. 2695, b.

17; s. 1000, G. 2696, b. 6; s. 1016, G. 2745, b. 1-4; s. 1054, G. 2844, b. 7; s. 1076, G. 2908, b. 3-6; s. 1101, G. 2980, b. 5; s. 1107, G. 2993, b. 7; s. 1113, G. 3011, b. 4; s. 1127, G. 3048, b. 2; s. 1138, G. 3075, b. 5; s. 1142, G. 3084, b. 2; s. 1143, G. 3087, b. 2; s. 1221, G. 3299, b. 8; s. 1241, G. 3346, b. 5; s. 1241, G. 3347, b. 1; s. 1248, G. 3362, b. 9.

86. **Lâle** (لاله): “Marifetlerin neticesi olan temaşa” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 420)²²⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 127 defa kullanılmış olan “*Lâlê*” kelimesinin 39 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*lâlelik*”, “*lâlenin güzelliği*”, “*lâle kesilmek*”, “*lâlenin allığı, güzelliği*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Sâlikin çabalarının sonucu olarak maddi ve manevi âlemdeki ilahi güzellikleri görebilmektir.

بی ساغر و پیاله درده میی چو لاله تا گل سجود آرد سیمای روی ما را

“*Sağraksız, kadehsiz, lâle renkli, lâleye benzer şarabı sun da gül bile yüzümüzü görüp secdeye kapansın.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 119, G. 193, b. 2

ربیع آمد ربیع آمد ربیع بس بدیع آمد شقایق ها و ریحان ها و لاله خوش عذار آمد

“*İlkbahar geldi, ilkbahar geldi; eşsiz ilkbahar geldi; şakayıklar, reyhanlar, güzel yüzlü lâle geldi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 250, G. 569, b. 6

در گلشن ذوق او فرورو کز نرگس و لاله ها چه دارد

“*Nergislerden, lâlelerden nesi var; bir dalıver gül bahçesine*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 288, G. 700, b. 4

²²⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 226; Seyyid Ca‘fer, *Ferheng-i İştılâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 682.

باطنت را لاله سازد ظاهر ت را ارغوان یک دمت سازد قزلبک یک دمت صارو کند

“İçini lâleye döndürür, dışını safrana; bir an olur seni kızıl bey yapar, bir an gelir sarı yapar soldurur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 308, G. 741, b. 5

گلنار پر گره شد و جوبار پر زره صحرا پر از بنفشه و که لاله زار شد

“Nar ağacı düğümlerle doldu, dere zırhlar giyindi, pırıl pırıl, ıslıl ıslıl oldu; ova menekşelerle doldu, dağ lalelik oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 352, G. 871, b. 3

اگر ز رنگ رخ یار ما خبر دارد ز لاله زار و ز نسرين و گل چرا گوید

“Sevgilimizin yüzünün renginden haberi varsa neden lalelikten bahsetsin, ne diye nesrinden, gülden söz etsin?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 352, G. 944, b. 2

بهر باران چو کشت منتظر است سینه را سبز و لاله زار کند

“Ekin yağmuru bekler de göğsünü yeşertir, laleliğe çevirir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 395, G. 985, b. 2

تا بیننی نقش های دلربا تا بیننی رنگ های لاله زار

“O gönül alan resimlere bak; laleliğin renklerine bak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 434, G. 1095, b. 12

عشق چو ابر گران ریخت بر این و بر آن شد طرفی زعفران شد طرفی لاله زار

“Aşk koca bir bulut gibi buna şuna yağdı, bir yanı safrana döndü dünyanın, bir yanı lalelik oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 443, G. 1124, b. 7

چو لاله زار کن این دشت را به باده لعل روا مدار که موقوف داریم به بهار

“*Şu çöle dönmüş yeri lâ'l şarapla laleliğe çevir, baharı beklememi reva görme*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 454, G. 1146, b. 5

گل نقل بلبلان و شکر نقل طوطیان سبزه ست و لاله زار و چمن کوری کلاغ

“*Gül bülbüllerin mezesi, şeker duduların. Karganın gözü kör ama ne çıkar?*

Onun inadına âlem yeşil, lalelik, çimenlik.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 505, G. 1298, b. 3

ز جبین زعفرانی کر و فر لاله گویم به دو چشم ناودانی صفت سحاب گویم

“*Safran gibi sararmış yüziümle lâlenin allığını, güzelliğini anlatırım; oluk gibi gözlerimle bulutu hikâye ederim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 614, G. 1621, b. 9

اگر به قد چو کمانم ولی ز تیر توام چو زعفران شدم اما به لاله زار توام

“*Boyum büküldü, yaya döndü ama senin okun yüzünden; safrana döndüm ama senin lâle bahçendeyim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 651, G. 1726, b. 11

گویى اندر خواب دیدم همچو سروى خویش را روى من چون لاله زار و تن چو ورد و یاسمین

“*Dersin ki rüyada kendimi gördüm, sanki bir selviymişim, yüziüm bir lalelik sanki bedenimse yasemin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 728, G. 1937, b. 8

لاله رخ افروخته وز خشم شد دل سوخته سنبله پرسود و کژگردن ز اندیشه گران

“*Lâlenin yüziü yalım yalım parlıyor, padişahın kızgınlığından gönlü yanmış, başak faydalarla dopdolu, fakat derin bir düşünceyle boynunu eğmiş.*”

Dîvân-ı Kebîr: s. 729, G. 1940, b. 33

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 731, G. 1941, b. 6; s. 732, G. 1962, b. 2; s. 747, G. 1985, b. 3; s. 747, G. 1986, b. 6; s. 749, G. 1991, b. 18; s. 750, G. 1993, b. 3; s. 754, G. 2003, b. 5; s. 766, G. 2043, b. 6; s. 767, G. 2046, b. 767; s. 799, G. 2130, b. 15; s. 817, G. 2177, b. 15; s. 818, G. 2180, b. 4; s. 837, G. 2235, b. 7; s. 886, G. 2379, b. 6; s. 1000, G. 2695, b. 11; s. 1055, G. 2849, b. 5; s. 1057, G. 2854, b. 4; s. 1084, G. 2934, b. 7; s. 1088, G. 2944, b. 2; s. 1092, G. 2952, b. 9; s. 1115, G. 3017, b. 1; s. 1130, G. 3053, b. 9; s. 1223, G. 3304, b. 16.

87. **Şukûfe** (شکوفه): “Yüksek mertebe, yüce makam” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 420).²²⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 45 defa kullanılmış olan “*Şukûfe*” kelimesinin 12 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*çiçek sanki Allah’ın nuru*”, “*çiçekler görürsün*”, “*şaraptan çiçek açmış*” gibi terkipler ve anlamlarda kullanılan bu ıslâh ile sâlikin tecelliler ile kâmil mertebesine ulaşmasını anlamında kullanılmıştır.

شکوفه و میوه بستان برات هر درخت آمد که بیخیم نیست پوسیده بین وصل سماتی را

“Bahçedeki çiçekler, meyveler, her ağacın beratı; ağaçlar, tohumum çürümemiş diyor sıfatlara ait buluşmayı gör.”

Dîvân-ı Kebîr, s.76, G. 70, b. 11

بیا که نور سماوات خاک را آراست شکوفه نور حقست و درخت چون مشکات

“Gel ki göklerin ışığı yeryüzünü süsledi; çiçek sanki Allah’ın nuru, ağaç da kandilin konduğu yer.”

Dîvân-ı Kebîr, s.219, G. 482, b. 6

²²⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 337; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 614.

ز عین خار ببینی شکوفه های عجیب ز عین سنگ ببینی که گنج قارونست

“Kapı açar da dikenin ta kendisinde şaşılacak çiçekler görürsün; taşta görürsün ki Karun definesi var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 219, G. 485, b. 13

بهر خلیل خویشتن آتش دهد افروختن وان آتش نمرود را اشکوفه و نسرین کند

“Halil'ine yalım yalım ateş verir ama Nemrut'un yaktığı o ateşi de çiçek haline, ağustos gülü haline koyar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 236, G. 528, b. 5

شکوفه هاست درختان زهد را ز شراب نه آن شراب که اشکوفه هاش قی باشد

“Zahitlik ağaçları şaraptan çiçek açmış; fakat bu çiçekler bildiğimiz şarapla açılmamış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 382, G. 948, b. 5

به سوی باغ بیا و جزای فعل ببین شکوفه لایق هر تخم پاک در اظهار

“Bahçenin tarafına gel de her şey nasıl yaptığını buluyor, bir seyret; her temiz tohum, lâyük olduğu çiçeği açmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 450, G. 1134, b. 26

به هر برگ از آن تماچ بشکفته ست نوعی گل شکوفه کرد هر باغی که چون من بشکفیدستم

“O bulamaç yüzünden her yaprakta bir başka çeşit gül açıldı; her bahçede çiçekler açıldı; açıldık diyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 450, G. 548, b. 18

شکوفه چون همی ریزد عقبیش میوه می خیزد بقا در نفی دان که من بدید از نابدیدستم

“Çiçekler döküldü mü, peşinden meyve çıkar; varlığı yoklukta bil der; görünmeyenden belirmişim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 450, G. 548, b. 19

ای شکوفه تو به طفلی چون شدی پیر تمام گفت رستم از صبا تا من صبا بشناختم

“Ey çiçek, şu çocukluk çağında nasıl oldu da tamamıyla olgunlaştın dedim çiçeğe; çiçek dedi ki: Seher yelini tanıdım tanıyalı çocukluktan kurtuldum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 602, G. 1585, b. 6

ز بهار جان خبر ده هله ای دم بهاری ز شکوفه هات دانم که تو هم ز وی خماری

“Ey bahar rüzgârının soluğu, ey bahar vakti, hele bir can baharından haber ver... Çiçeklerinden anlıyorum, sen de ondan mahmur olmuşsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1052, G. 2849, b. 1

از آن میی که اگر باغ از او شکوفه کند ز گل گلی بستانی ز خار هم خاری

“Sun o şaraptan ki, bahçe ondan çiçeklenip açılrsa ne gülün güllüğü kalır, ne dikenin dikenliği kalır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1135, G. 3068, b. 6

شکوفه های شراب خدا شکفت بهل شکوفه ها و خمار شراب انگوری

“Allah’ın şarabının çiçekleri açıldı, çiçekleri de bırak artık, üzüm şarabının mahmurluğunu da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1137, G. 3073, b. 13

88. **Benefşe** (بنفشه): “Kuvvetin etkili olmadığı nükte” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²³⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 32 defa kullanılmış olan “Benefşe” kelimesinin 11 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “kerpiçten menekşeler”, “menekşe” gibi terkipler ve anlamlarda kullanılan bu ıstılâh, Aşığın mâşuğuna kavuşma arzusunda iken

²³⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 72; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 96.

karşısına çeşitli engellerin çıkması, fakat bu engellerin sâliki yolundan alıkoymaması şeklinde belirtilmiştir.

باز بنفشه رسید جانب سوسن دوتا باز گل لعل پوش می بدراند قبا

“Yine menekşe iki büklüm oldu da gülün yanına geldi; yine lâ'l elbiseler giyen gül, kaftanını yırttı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 211, b. 1

از گریه آسمان چه روید گل ها و بنفشه مرطب

“Göğün ağlayışından ne biter? Güller, terütaze menekşeler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 156, G. 297, b. 6

امروز بنفشه زار و لاله از سنگ و کلوخ بردمیده ست

“Bugün taştan, kerpiçten menekşeler, lâleler bitti”

Dîvân-ı Kebîr, s. 183, G. 376, b. 6

بنفشه در رکوع آمد چو سنبل در خشوع آمد چو نرگس چشمکش می زد که وقت اعتبار آمد

“Menekşe rükûa geldi, sünbül gibi özünü Allah’a verdi; çünkü nergis dedi ki gözceğizini kırptı da ibret alınacak vakit geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 253, G. 581, b. 4

گلنار پرگره شد و جوبار پرزره صحرا پر از بنفشه و که لاله زار شد

“Nar ağacı düğümlerle doldu, dere zırhlar giyindi, pırıl pırıl, ıslıl ıslıl oldu; ova menekşelerle doldu, dağ lalelik oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 352, G. 871, b. 3

ز باد حضرت قدسی بنفشه زار چه می شد درخت های حقایق از آن بهار چه می شد

“O kutlu kapıdan esip gelen yellerle menekşelik ne hale geliyordu; gerçek âlemin ağaçları bu bahardan ne oluyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 364, G. 904, b. 1

بر سر غنچه کی کله می نهد پشت بنفشه کی دوتا می کند

“Goncanın başucunda şikâyet eden kim, menekşenin boynunu iki büklüm büken kim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 400, G. 1000, b. 8

چه قبه قبه کز آن قبه ها برون آیند گل و بنفشه و نسرين و سنبل چو هلال

“Derken yere siner, yeri de kabartır, o kabarcıklardan da yeniay doğar gibi gül, menekşe, nesrin, sümbül biter.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 525, G. 1354, b. 9.

از گل سوری قیام و از بنفشه بین رکوع برگ رز اندر سجود آمد صلا را تازه کن

“Pembe gül ayağa kalkmış, menekşe eğilmiş, asma yaprağı secdeye kapanmış, bak da gör salayı tazele.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 738, G. 1961, b. 5

هر کجا که پا نهی ای جان من بردمد لاله و بنفشه و یاسمن

“Ey canım, nereye ayak basarsan lâleler, menekşeler, yaseminler biter.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 754, G. 2006, b. 1

یکتا مزوری است بنفشه شده دوتا نیلوفر است واقف تزویرش ای قرین

“Menekşe iki büklüm olmuş ama yalandan, o eşsiz bir düzenci; düzenini de nilüfer biliyor ey arkadaş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 767, G. 2046, b. 11

89. **Reyhān** (ريحان): “Tasfiye ve riyazetin neticesinde kalpte meydana gelen nur” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²³¹

Dîvân-ı Kebîr’de 51 defa söylenmiş olan “*Reyhān*” kelimesinin 13 tanesi Irâkî’nin kullandığı anlamdadır. “reyhana kavuşmak”, “, *reyhanın özünde gidiyoruz*”, “*reyhanlarla donanan ova*”, “*âlem reyhanımın kokusuyla dolar*” gibi anlam ve terkipler ile kullanılan bu ıstılâh seyrü süluk esnasında çekilen zorluklar ve çetinliklere karşı kalbi zikir ve fikir yolu ile temizlemek böylece Hakk’ın Cemali’nin tecellisine hazır olunması anlamında kullanılmıştır.

آمد ز جان بانگ دهل تا جزوها آید به کل ریحان به ریحان گل به گل از حبس خارستان ما

“*Can ülkesinden davul sesleri geldi cüzler külle gidiyor, reyhan reyhana, gül güle kavuşuyor, her şey dikenliğimizin hapishanesinden kurtuluyor diye.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 29, b. 11

بهار حسن آن مهتر به ما بنمود ناگاهان شقایق ها و ریحان ها و گل های عجب ما را

“*O ulular ulusunun güzellik baharı, aniden şaşılacak şakayıklar, reyhanlar, güller gösterdi bize.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 76, G. 71, b. 6

بحر و هجران رو نهد در وصل و ساحل رو دهد پس بروید جمله عالم لاله و ریحان ما

“*Buluşmada deniz de yok olur, ayrılık da; ondan sonradır ki kıyı yüz gösterir... Bütün dünya lâlelerimizle, reyhanlarımızla dolar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 104, G. 148, b. 4

²³¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 295; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 516.

ما همچو آب در گل و ریحان روان شویم تا خاک های تشنه ز ما بر دهد گیا

“Susuz topraklar bizim yüzümüzden yeşersin, su gibi gülün içinde, reyhanın özünde akıp gidiyoruz biz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 122, G. 200, b. 18

بکش تو خار جفاها از آن که خارکشی به سبزه و گل و ریحان و یاسمین کشدا

“Cefa dikenlerine dayan, çünkü sonucu dikenden, dikenlikten alır da çimenliğe götürür, güllerin, reyhanların, yaseminlerin bulunduğu bahçeye çeker seni.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 180, G. 228, b. 12

دلم کی باشد و من کیستم ستایش چیست ولیک جان را گلشن کنم به ریحانت

“Zaten gönlüm kim oluyor, ben kimim, övmek nedir? Yalnız canımı, reyhanlarınla gül bahçesine yapayım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 221, G. 486, b. 17

هر که در آبی گریزد ز امر او آتش شود هر که در آتش شود از بهر او ریحان کند

“Kim suya kaçarsa, su emriyle ateş kesilir; fakat onun sevgisiyle ateşe atılana ateşi reyhan olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 303, G. 729, b. 7

ز ریحان و گل ها که روید ز دل ها سراسر همه دشت و صحرا چه می شد

“Gönüllerde biten güllerle, reyhanlarla donanan ova, baştan başa çöl ve sahra ne oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 387, G. 962, b. 4

ای گلستان ای گلستان از گلستانم گل ستان آن دم که ریحان هات را من جفت نیلوفر کنم

“Ey gökyüzü, ey gökyüzü, toprağı amber yapıp diken i misk kokuları saçan bir hale getirdiğim o zaman nergisten de daha hayran bir hale gelirsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 532, G. 1374, b. 10

روز و شب غرقه شیر و شکرم در گل و یاسمن و ریحانم

“Gece gündüz süte, şekere dalmışım; güller, yaseminler, reyhanlar içindeyim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 636, G. 1682, b. 5

تا خموشم من ز گلزار تو ریحان می برم چون بنالم عطر گیرد عالم از ریحان من

“Sustuğum zaman senin gül bahçenden reyhanlar devşiririm; ağlamaya başlayınca da âlem reyhanımın kokusuyla dolar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 732, G. 1946, b. 7

بوی خوش او رهبر ما شد تا گل و ریحان تا گل و ریحان

“Onun güzel kokusu bize kılavuz oldu; güllere, reyhanlara kadar yol gösterdi; güllere, reyhanlara kadar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 776, G. 2071, b. 5

گر نه از لطفش بهره‌زیدمی من گفتمی کز بهشت لطف او فردوس ریحانیستی

“Lütfundan çekinmeseydim de söyleseydim cennet bile derdim, onun lütfuyla reyhanlık kesildi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1033, G. 2782, b. 7

90. Neşv (نشو): “Terakki, ilerleme” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²³²

²³² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 276.

Dîvân-ı Kebîr'de 133 defa kullanılmış olan “*Neşv*” kelimesi 3 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*varlık bahçesini geliştirmek*”, “*başarının beli güçlendi*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh seyru süluktaki sâlikin ilerlemesine kinayedir. Geri kalan 130 beyitte Olmak (Şoden) fiilinin olumsuz hali şeklinde kullanılmıştır.

لیک از آسیب جانت وز صفای سینه ات بی تو داده باغ هستی را بسی

“*Fakat canına zahmetler vererek, gönlüne ayrılıklar bağışlayarak varlık bahçesini de sensiz epeyce geliştirmiş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 107, G. 155, b. 13

پشت قوی شد پشت قوی شد اختر دولت عدل و عنایت چون نشود شه چون نشود

شه آنک تو باشی پشت و پناهش

“*Devlet yıldızının, adaletin, yardımınla başarının beli dinçlendi, beli güçlendi... Sığınağı sen olduktan sonra kişi nasıl padişah olmaz, nasıl padişah olmaz?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 495, G.1269, b. 3

کعبه چو آمد سوی من جانب کعبه نروم ماه من آمد به زمین قاصد کیوان نشوم

“*Kâbe yanıma, kucağıma gelirse Kâbe'ye gitmem... Ay yeryüzüne geldi; Zühal'e çıkmaya kalkışmam.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 542, G. 1398, b. 3

وصل کنی درخت را حالت او بدل شود چون نشود مها بدل جان و دل از وصال تو

“*Senin huylarındaki yücelik yüzünden zehirse şeker kesilir, tassa mücevher olur, geceyse seher çağma döner.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 806, G. 2150, b. 11

91. **Nemā** (نما): “İlahi inayete mazhar olup izzet bulmak” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²³³

Dîvân-ı Kebîr'de 187 defa kullanılmış olan “*Nemā*” kelimesi 6 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*merdiveni göster*”, “*kendimi göster*” gibi terkipler ile kullanılmış olan bu ıstılâh seyru süluk yolunda sâlikin Hakk'ın cemâlinin tecellisi için hazır hale geldiği anlamında kullanılmıştır. Diğer beyitlerde ise “*Numuden*” (göstermek) fiilinin muzari çekimi ile göstermek anlamında kullanılmıştır.

گفتم که بنما نردبان تا بروم بر آسمان گفتا سر تو نردبان سر را درآور زیر پا

“*Göster dedim merdiveni; göster de göklere çıkayım. Dedi ki: Merdiven senin başındır, başını al ayaklar altına*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 56, G. 19, b. 3

چو پای تو نماند پر دهندت که بی پر در هوایی مصلحت نیست

“*Ayağın kalmazsa kanat verirler; kanatsız havalanıp uçmak mümkün değildir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s.172, G. 343, b. 8

مرا گویی چرا با خود نیایی تو بنما خود که تا با خود بیایم

“*Neden kendine gelmiyorsun diyorsun bana; kendimi göster de geleyim kendime.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 583, G. 1526, b. 7

جانی رسید ما را از شمس حق تبریز کان جان همی نماید در غیب دلستانی

“*Tebrizli Tanrı Şems'inden öylesine bir can geldi bize ki gayb âleminde boyuna gönüller alıp durmada.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1087, G. 2941, b. 11

²³³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 275; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 477; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 771.

تا شمس حق تبریز آرد گشایشی کاین ناطقه نماند در حرف معتنی

“Tebrizli Tanrı Şems'i bir ferahlık vermedikçe bu söz söyleme yeteneği, sesle, harfle bir fayda vermez kimseye.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1109, G. 3000, b. 12

گفت مخور غم که زرد و خشک نماند باغ تو با این چنین لطیف بهاری

“Dedi ki: Gam yeme, bu güzelim bahar varken bağın solmaz, kupkuru kalmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1119, G. 3030, b. 9

92. **Zerdî** (زردی): “Salikin zaafi” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²³⁴

Dîvân-ı Kebîr'de 29 defa kullanılmış olan “*Zerdî*” kelimesi 5 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*renginin sarı oluşu*”, “*sarı güle dönmüşsün*”, “*yüzümüzi sarılığını da seyret*” gibi terkipler ile kullanılmış olan bu ıstılâhla sâlikin yüzünün sararması mâşuğuna olan aşırı ilgisi ve ondan ayrı kalmasından dolayı olduğu belirtilmektedir.

یار در این کوی ما آب در این جوی ما زینت نیلوفری تشنه و زردی چرا

“Sevgili şu mahallemizde, su, şu arkımızda, şu deremizde; nilüfer gibi süslenmişsin, fakat neden sarısın böyle?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 211, b. 7

چون گل زردی ز عشق لاله ای لاله گردی گر چه زردی عاقبت

“Bir lâlenin aşkıyla sarı güle dönmüşsün; fakat sarısın ama sonunda lâle oldun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 200, G. 431, b. 4

²³⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 391; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 726; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 442.

از آتش و آب او ای جسته نشان بنگر در آب دو چشم ما در زردی سیما هم

“Ey onun ateşinden, suyundan bir nişane arayan, iki gözümüzden akan yaşlara da bak, yüzümüzün sarılığını da seyret.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 545, G. 1468, b. 10

بیار نقل که ما نقل کرده ایم این سو بیار باده احمر که زار و رخ زردیم

“Meze getir diyeceğiz, getir de biz artık bu yana göçtük; ağlayıp inlemedeyiz, yüzümüz sapsarı, kızl şarabı sun,”

Dîvân-ı Kebîr, s. 653, G. 1730, b. 4

نباشد راه را عار از چو من گرد که زر را عار نبود رنگ زردی

“Benim gibi bir tozdan yola bir ayıp gelmez; renginin sarı oluşundan arlanmaz altın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 988, G. 2661, b. 10

93. **Sorhî** (سرخی): “Sülûkun zorluğu” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).

Dîvân-ı Kebîr’de 13 defa kullanılmış olan “*Sorhî*” kelimesi 1 tanesi *Irâkî*’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*yanmış ciğer kokusu*” ile kullanılmış olan ıstılâhta sâlikin vuslata erinceye kadar yaşadığı zorluk belirtilmektedir.

نه که بوی جگر پخته ز من می آید مدد اشک من و زردی رخسار مگیر

“Gözyaşlarımı görme; yüzüm tut ki solmamış; ama yanmış ciğer kokusu gelmiyor mu benden?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 431, G. 1091, b. 9

94. **Sebzî** (سبزی) : “Hakiki vahdet ile birleşen mutlak olgunluk.”²³⁵ (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).

Dîvân-ı Kebîr’de 7 defa kullanılmış olan “*Sebzî*” kelimesi 2 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*yeşillik ve yeşermek*” anlamında kullanılan bu ıstılâh, Hak yolunun yolcusunun mutlak olgunluğa erişmesi anlamında kullanılmıştır.

سبزه ها جمله در این سبزی تو محو شوند من چه گویم که تری تو نماند به تری

“*Yeşilliklerin tümü senin yeşilliğinin sayesinde sana döner... Ne söyleyeyim ben? Senin nemin bir başka neme benzemiyor ki.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1064, G. 2875, b. 3

تو راست جمله ولایت تو راست جمله مراد به باد عشق تو زردیم هم بدان سبزیم

“*Yelle sararınız, yelle yeşeririz; güç kuvvet senin, bütün dilek senin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 374, G. 928, b. 8

95. **Ebr** (بر): “Çabalama ve çalışma yoluyla müşahedeye ermeğe neden olan perde” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²³⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 228 defa kullanılmış olan “*Ebr*” kelimesinin 95 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*ateş yağdıran bulut*”, “*yağmur bulutu*”, “*kerem bulutu*”, “*ilkbahar bulutu*”, “*ayrılık bulutu*”, “*gözyaşları döken bulutlarımız*”, “*aşk bulutu*”, “*inci yağdıran yağmur*”, “*Bulutun yeşillikler yağdırır*”, “*ağır bulutu*”, “*bol yağmur yağdıran bulut*”, gibi terkipler ile kullanılmıştır. Sâlikin zikir ve fikir yolu ile kalbini temizleyerek müşahedeye ermesi anlamında kullanılmıştır.

²³⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 309; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 548; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İstılâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 457.

²³⁶ Bkz. Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 179.

ای چشم ابر این اشک ها می ریز همچون مشک ها زیرا که داری رشک ها بر ماه رخساران ما

“Ey bulutun gözleri, şu gözyaşlarını tulumlardan boşaltırcasına dök, zira sen de bizim ay yüzlülerimizi kıskanmadasın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 30, b. 2

این ابر را گریان نگر وان باغ را خندان نگر کز لابه و گریه پدر رستند بیماران ما

“Şu bulutun ağlayışına bak, o bahçenin gülüşünü izle; artık hastalarımız babalarının ağlayışından kurtuldular.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 30, b. 3

ابر گران چون داد حق از بهر لب خشکان ما رطل گران هم حق دهد بهر سبکساران ما

“Şu bol bol yağmur yağdıran bulut, dudakları kurumuş dostlarınıza lütfedilen Allah vergisine benziyor; o koca sağrağı da rintlerimize sunan yine Allah.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 30, b. 4

این ابر چون یعقوب من وان گل چو یوسف در چمن بشکفته روی یوسفان از اشک افشاران ما

“Şu bulut Yakup sanki yeşillikteki gülü de Yusuf say. Gözyaşları döken bulutlarımız yüzünden Yusuf'ların yüzleri gülüyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 30, b. 6

روشنی روز تویی شادی غم سوز تویی ماه شب افروز تویی ابر شکر بار بیا

“Günüün aydınlığı sensin; gamı yakan sevinç sensin; geceleri aydınlatan Ay sensin; ey şekerler yağdıran bulut, gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 64, G. 36, b. 6

ز گریه ابر نیسانی دم سرد زمستانی چه حیلت کرد کز پرده به دام آورد مستان را

“Nisan bulutunun ağlayışından, kışın soğuk soluğundan, ne düzenler düzdü perde ardında da sonucu, faka bastırdı; sarhoşları?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 4

قهرش همه رحمت شد زهرش همه شربت شد ابرش شکرافشان شد تا باد چنین بادا

“Kahrı tamamıyla rahmet kesildi, zehri baştan başa şerbet oldu, bulutu şekerler yağdırmaya başladı, dilerim hep böyle olsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 80, G. 82, b. 19

ای ماه برآ آخر بر کوری مه رویان ابری سیه اندرکش در روی قمر جانا

“Sevgili, seni görmeyen ay yüzlülerin körlüklerine rağmen, onların inadına bir doğ da ayın yüzüne bile bir kara buluttur çek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 81, G. 85, b. 3

ابرت نبات بارد جورت حیات آرد درد تو خوش گوارد تو درد را میالا

“Bulutun yeşillikler yağdırır, kadehin can verir, derdin insanın içine ne de güzel siner; artık sen bu derde başka dert ekleme.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 117, G. 185, b. 5

همت من همچو رعد نکته من همچو ابر قطره چکد ز ابر من چون بفشارد مرا

“Himmetim gök gürültüsü gibi, sözlerimse suya gibi; beni bir sıktı mı bulutumdan katreler damlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 208, b. 7

ابر من از بامداد دارد از آن بحر داد تا که ز رعد و ز باد بر کی بیارد مرا

“Bulutum sabahtan beri o denizden su almada; bakalım, gök gürültüsüyle rüzgâr, kime yağdıracak beni?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 126, G. 208, b. 8

چو آب بحر سفر کرد بر هوا در ابر خلاص یافت ز تلخی و گشت چون حلوا

“Deniz suyu, yolculuğa çıktı, havaya yükseldi de bulut oldu mu acılıktan kurtuldu, helvaya döndü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 128, G. 214, b. 5

این گریه ابر و خنده خاک از بهر من و تو شد مرکب

“Şu bulutun ağlayışıyla toprağın gülüşü, seninle benim için, birbirine karışır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 156, G. 249, b. 9

بس که کشت مهر جانم تشنه است ز ابر دیده اشکبارم روز و شب

“Canımın sevgi tarlası çok susamış; onun için gece gündüz güz bulutunun yağmurunu yağıdırıyorum, gece gündüz ağlıyorum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 158, G. 302, b. 15

آن نفسی که باخودی بسته ابر غصه ای وان نفسی که بیخودی مه به کنار آیدت

“Kendinde olursan gam bulutuyla örtülürsün; kendinden geçtin mi Ay doğar kucağına.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 165, G. 323, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 168, G. 333, b. 4; s. 171, G. 340, b.2; s. 190, G. 401, b.5; . 190, G. 402, b. 6; s. 199, G. 429, b. 9; s. 203, G. 441, b. 2; s. 211, G. 461, b. 3; s. 235, G. 527, b. 10; s. 237, G. 533, b. 6; s. 238, G. 536, b. 3; s. 246, G. 560, b. 6; s. 249, G. 568, b. 12-17; s. 270, G. 638, b. 3; s. 281, G. 668, b. 3; s. 289, G. 693, b. 10; s. 296, G. 709, b. 9; s. 317, G. 772, b. 11; s. 325, G. 795, b. 8; s. 343, G. 843, b. 5-8; s. 348, G. 862, b. 1; s. 352, G. 871, b. 5; s. 359, G. 888, b.10; s. 360, G. 892, b. 6; s. 373, G. 924, b. 2; s. 393, G. 979, b. 3; s. 447, G. 1034, b. 10; s. 421, G. 1060, b. 3-4; s. 421, G. 1061, b. 3; s. 421, G. 1062, b. 5; s. 423, G. 1068, b. 2; s. 437, G. 1097, b. 9; s. 437, G. 1104, b. 4; s. 440, G. 1116, b. 8; s. 443, G. 1124, b. 7; s. 469, G. 1188, b. 6; s. 525, G. 1354, b. 7; s. 546, G. 1413, b. 6; s. 565, G. 1468, b. 6; s. 572, G. 1492, b. 3; s. 576, G. 1503, b. 5; s. 603, G. 1584, b. 7; s. 640,

G. 1694, b. 2; s. 649, G. 1723, b. 4; s. 666, G. 1769, b. 12; s. 676, G. 1791, b. 24; s. 688, G. 1826, b. 3; s. 711, G. 1890, b. 3; s. 730, G. 1940, b. 48; s. 741, G. 1969, b. 9; s. 742, G. 1971, b. 10; s. 749, G. 1990, b. 10; s. 753, G. 2003, b. 9; s. 776, G. 2056, b. 3; s. 775, G. 2065, b. 4; s. 804, G. 2144, b. 6; s. 837, G. 2235, b. 6; s. 840, G. 2245, b. 10; s. 844, G. 2255, b. 10; s. 886, G. 2381, b. 10; s. 891, G. 2396, b. 9; s. 893, G. 2401, b. 17; s. 910, G. 2451, b. 7; s. 924, G. 2485, b. 4; s. 945, G. 2537, b. 5; s. 951, G. 2555, b. 21; s. 951, G. 2556, b. 3; s. 960, G. 2580, b. 7; s. 965, G. 2597, b. 11; s. 966, G. 2598, b. 10; s. 989, G. 2633, b. 7; s. 994, G. 2678, b. 7; s. 1032, G. 2781, b. 12; s. 1043, G. 2814, b. 10; s. 1060, G. 2864, b. 6; s. 1076, G. 2908, b. 5; s. 1142, G. 3084, b. 4; s. 1247, G. 3362, b. 8.

96. **Bārān** (باران): “Hak Teâla’nın rahmetinin inmesine denilir” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 420).²³⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 60 defa kullanılmış olan “*Bārān*” kelimesi 22 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*senin yağmurun*”, “*yağmurun kadri*”, “*yağmur ihsanı*”, “*yağmurun günü*”, “*ok yağmuru*”, “*yağmur bulutu*”, “*yağmur mevsimi*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh Allah’ın gayb âleminden gelen rahmeti ve feyzidir. Bütün varlıklar mertebeleri neticesinde ondan istifade ederler.

این دانه های نازنین محبوس مانده در زمین در گوش یک باران خوش موقوف یک باد صبا

“*Şu güzelim tanelerin kulakları bir hoş rahmette, ümitleri bir seher yelinin esintisinde, öylece yeryüzünde hapis kaldılar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 11, b. 9

ای فصل باباران ما برریز بر یاران ما چون اشک غمخواران ما در هجر دلداران ما

“*Ey yağmur mevsimimiz, sevgililerimizin ayrılığıyla ağlayan gamlı âşıklarımız gibi dostlarımıza yağdır yağmurunu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 61, G. 30, b. 1

²³⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 66; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 83; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 179.

ماييم چو کشت ای جان بررسته در این میدان لب خشک و به جان جویان باران سحابی را

“Ekinlere benziyoruz ey canım; şu meydana yeşermişiz, dudaklarımız kuru, canla gönülle yağmur bulutunu arayıp bekliyoruz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 79, G. 80, b. 7

ماييم چو کشت ای جان سرسبز در این میدان تشنه شده و جویان باران سحابی را

“Ekinlere benziyoruz cancağazım; şu meydana bitmişiz, yetişmiş,, susamışız, yağmur bulutunu arıyoruz, onu bekliyoruz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 91, b. 9

نان معماریست حبس تن را می بارانیست باغ جان را

“Ekmek, beden hapishanesinin mimarıdır; şarap can bağının yağmurudur.”

Dîvân-ı Kebîr, s.95, G. 124, b.6

از پی شمس حق و دین دیده گریان ما از پی آن آفتابست اشک چون باران ما

“Gözyaşları döken gözlerimiz, Allah ve Hak Şems'inin ardından gözyaşları dökmede... Yağmur gibi yağan gözyaşlarımız, o güneşin ardından akmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 104, G. 148, b. 1

دو چشم آهوانش شیرگیرست کز او بر من روان باران تیرست

“Ceylan gözüne benzeyen gözleri arslanları bile avlamada... Ondan bir ok yağmurudur yağmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 178, G. 362, b. 1

دل مثال ابر آمد سینه ها چون بام ها وین زبان چون ناودان باران از این جا نازلست

“Gönül buluta benzer, göğüslere benzer... Şu dilse oluktur sanki yağmur ordan akar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 190, G. 402, b. 4

این خود آن کس را بود کز ابر او باران چکد بام کو از ابر گیرد ناودانش قایلست

“*Bu sözler, bulutu yağmur yağdıran, damı bulutu çeken, oluşu da suyu akıtan adama göredir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 190, G. 402, b. 6

دلاله چون صبا شد از خار گل جدا شد باران نبات ها را در باغ امتحانست

“*Seher rüzgârı delâlet etti de gül dikenden ayrıldı, yağmur da bahçedeki otları sinamada.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 202, G. 440, b. 12

ای ابر خوش باران بیا وی مستی یاران بیا وی شاه طراران بیا مستان سلامت می کنند

“*Ey güzel yağmurlar yağdıran bulut, gel, gel ey dostların sarhoşluğu, gel ey gönül çalanların padişahı, sarhoşlar selâm ediyorlar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 237, G. 533, b. 6

بهر باران چو کشت منتظر است سینه را سبز و لاله زار کند

“*Ekin yağmuru bekler de göğsünü yeşertir, laleliğe çevirir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 395, G. 985, b. 2

ماننده ابری تو هم مظلوم و بی باران تاریک مکن ای ابر یک قطره بیار آخر

“*Bulut gibi hem karasın, hem de yağmurun yok; karartma günümü ey bulut, bir katrecik yağmur yağdır bari.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 410, G. 1032 b. 2

گر چه باران نعمتست از برق ترس شاد ایامی تو از ایام ترس

“*Yağmur rahmettir ama kork şimşekten, yıldırımdan; günlerin padişahısın ama kork günlerden.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 477, G. 1209 b. 3

قطره ای تو سوی بحری کی توانی آمدن سوی بحرت آورد چون سیل و چون باران صیام

“*Katren nasıl olacak da denize ulaşacak? İşte oruç sel gibi, yağmur gibi seni alır, denize ulaştırır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 607, G. 1602, b. 21

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s.432 G.1672 b.1; s.802 G.2138 b.6; s.859 G.2293 b.5; s.986 G.2655 b.8; s.987 G.2658 b.1; s.1067 G.2883 b.7; s.1130 G.3055 b.3;

97. **Cūybār** (جویبار): “Kulluk mecrasına denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²³⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 14 defa kullanılmış olan “*Cūybār*” kelimesi 6 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*doğruluk ırmağı*”, “*mânalar ırmağına koştum*”, “*kendinin ırmağı ol*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh kulluk etme anlamındadır. Yani kulun kendi nefsinden arınıp Allah’a teslim olması anlamında kullanılmıştır.

ای جویبار راستی از جوی یار ماستی بر سینه ها سیناستی بر جان های جان فزا

“*Ey doğruluk ırmağı, sen bizim sevgilimizin arkında akıyorsun, sen gönüllerin Tur-u Sînasısın sen canlara can katmadasın.*”

Dîvân-ı Kebîr, s.53, G. 12, b.4

ما را به مشک و خم و سبوها قرار نیست ما را کشان کنید سوی جویبار ما

“*Biz tulumla, küple, testilerle karar edemeyiz, bizi ırmağımıza çekin.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 124, G. 203, b. 8

²³⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 91; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 135; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 295.

سبو به دست دویدم به جویبار معانی که آب گشت سبویم چو آب جان به سبو شد

“Elimde testi, mânalar ırmağına koştum, fakat can suyu testiye dolunca eridi, su oldu testim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 343, G. 902, b. 6

نمی شکید ماهی ز آب من چه کنم چو آب سجده کنان سوی جویبار روم

“Balık suya kanmaz, ne yapayım ben? Su gibi secdeler ederek ırmağa doğru gidiyorum ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 451, G. 1727, b. 4

حس فانی می دهند و عشق فانی می خرند زین دو جوی خشک بگذر جویبار خویش باش

“Bunlar geçici güzellik verirler, geçici aşk alırlar; şu iki kuru ırmağı geç de kendi kendinin ırmağı ol.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 487, G. 1244, b. 3

ماهی جان ما که پیچانست بر لب جویبار بایستی

“Balığa benzeyen canımız çırpınıyor; keşke dere kıyısında olsaydı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1229, G. 3321, b. 6

98. **Sefîdî** (سفیدی): “Tam bir yöneliş ve mâsivâdan ilgi ve alakayı keserek varılan tek renklilik” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²³⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 1 kere kullanılmış olan “*Sefîdî*” kelimesi Irâkî’nin kullanmış olduğu tek renklilik makamı yani Hakk’a tam ve mükemmel bir yönelişin, dünyadan vazgeçişin göstergesi anlamdadır.

²³⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 310; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 550; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 468.

مسیح را چو ندیدی فسون او بشنو پیر چو باز سفیدی به سوی طبلک باز

“Eğer Mesih'i görmediysen üfürüşünü duy; mademki ak doğansın, kanatların var, davulcağızın dövüldüğü tarafa uç.”

Dîvân-ı Kebîr, s.474, G. 1201, b.9

99. **Kebūdî** (کبودی): “Sevginin olmadığı sahte aşka denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).

Dîvân-ı Kebîr'de 3 kere kullanılmış olan “*Kebūdî*” kelimesi “*mavilik*” anlamında kullanılmıştır. Irâkî'nin kullanmış olduğu sahte aşk anlamında kullanılmamıştır.

100. **Āb-i revān** (آب روان): “Sürekli olan gönül huzuru ve ferahlığına denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²⁴⁰

Dîvân-ı Kebîr'de 20 kere kullanılmış olan “*Āb-i revān*” kelimesi 7 defa Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*akarsu ve su*” anlamında kullanılan bu ıstılâh ile sûfîlerin içlerinde duydukları sevinci ve huzuru dile getirmektedir.

چون آب روان دیدی بگذار تیم چون عید وصال آمد بگذار ریاضت را

“Akarsuyu gördün ya, teyemmümü bırak. Vuslat bayramı geldi, riyazetten vazgeç.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 76, B.6,

اگر نه صید یاری تو بگو چون بی قراری ت چو دیدی آسیا گردان بدان آب روان اینک

“Bir dosta av olmamışsan söyle, niçin kararsızsın böyle? Değirmeni dönüyor gördün mü, suyun burada olduğunu bil.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 512, G. 1315, b. 9

²⁴⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 20; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā'birât-i İrfânî*, s. 3; Cebecioglu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 30.

یقین هر چشم جو گردد چو آن آب روان آمد چو در جلوه ست حسن او چه بند بوالحسن باشم

“Gerçekten de o akarsu geldi mi, her göz bir ırmak olur; güzelliği cilvelendikçe ne diye Ebû'l Hasan'a bağlanacakmışım?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 554, G. 1434, b. 3

گفتم که چو دریا به سوی جوی نیاید چون آب روان جانب او در سفر آییم

“Deniz ırmağa doğru gelmezse biz yola düşer, akarsu gibi onun yanına gideriz dedim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 570, G. 1485, b. 5

آب روان داد ز چشمه حیات تا بدمد سبزه ز آب و ز طین

“Yaşam kaynağından bir su akıt da sudan da, topraktan da yeşillikler bitsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 792, G. 2116, b. 2

چون آب روان به هر نباتی باید که حیات را رسانی

“Akarsu gibi her bitkiye hayat vermen gerek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1020, G. 2757, b. 5,

در حرکت باش از آنک آب روان نفسرد کز حرکت یافت عشق سر سراندازی

“Boyuna harekette ol; çünkü akarsu donmaz. Aşk bile boy atıp baş çekme sırrını hareketten elde etti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1114, G. 3013, b. 3

101. **Seyl** (سیل): “Coşkun haller” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420).²⁴¹

Dîvân-ı Kebîr'de 67 kere kullanılmış olan “Seyl” kelimesi 26 defa Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “aşk seli”, “bela seli” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh ile sûfinin içinde ki aşk coşmuş bir sele benzetilmiştir.

²⁴¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 315; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât ve Tâ'birât-i İrfânî*, s. 493.

زان سیلشان کی واخرد جز مشتری هل اتی سیل سیاه شب برد هر جا که عقلست و خرد

“*Gecenin kapkara seli nerde akıl varsa götürür, o selden akıllı fikri “Hel etâ” müşterisinden başka kim geri alabilir ki?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 22, b. 9

چو سیلیم و چو جوییم همه سوی تو پوییم که منزلگه هر سیل به دریاست خدایا

“*İster sel olalım, ister akarsu; hepimiz de sana gelmedeyiz; her akarsuyun karar ettiği yer denizdir Allah’ım.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 83, G. 94, s. 12

تا ساحل بحر سیل پیداست چون غرقه شود کجاست هیئات

“*Sel, deniz kıyısına kadar gider, denize kavuşunca sel nerde? Heyhat.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 183, G. 378, b. 6

بر عاشقان فریضه بود جست و جوی دوست بر روی و سر چو سیل دوان تا بجوی دوست

“*Âşıklara dostu arayıp aktarmak farz olmuştur; âşığın sel gibi başıyla koşarak, yüzünü yerlere sürerek dostun deresine kadar gitmesi, çağlayıp kavuşması gerektir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 442, b. 1

هر کی به جد تمام در هوس ماست ماست هر کی چو سیل روان در طلب جوست جوست

“*Kim tam bir gayretle hevesimize düşerse biz olur gider; kim sel gibi akar, dere ararsa dere olur gider.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 213, G. 466, b. 5

بر مثل سیل خوش از لامکان رقص کنان سوی مکان آمدند

“*Güzelim bir sel gibi mekânsızlık yurdundan oynaya güle mekân yurduna geldiler.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 400, G. 999, b. 4

مستانه جان برون جهد از وحدت الست چون سیل سوی بحر نه آرام و نه قرار

*“Sel nasıl durup dinlenmez, ta denize kadar akıp giderse, can da Elest birliğini
anar da sarhoşçasına bedenden çıkar.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 441, G. 1117, b. 10

از دل و جان برکنش لولی و منبل کنش سیل درآید چو گیا هر طرفی می بردش

*“Aşk, adamı candan eder, gönülden eder... Adamı küstahlaştırır, inancını alır
gider. Sel geldi mi, ovada ne varsa sürer gider.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 479, G. 1217, b. 2

باز درآمد ز راه بیخود و سرمست دوش توبه کنان توبه را سیل بیردست دوش

*“Dün gece sevgili kendinden geçmiş, sarhoş bir halde yoldan geldi; ey tövbe
edenler, tövbeyi sel götürdü dün gece.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 498, G. 1276, b. 1

یار درآمد ز باغ بیخود و سرمست دوش توبه کنان توبه را سیل بیردست دوش

*“Dün gece sevgili dün sarhoş geldi bahçeden; ey tövbe edenler, dün gece sel
götürdü tövbeyi.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 498, G. 1278, b. 1

وگر بگیردت آتش به سوی چشم من آ که سیل سیل روانست اشک دربارش

*“Ateş sararsa seni, gözlerimin yanına gel, inciler saçan gözlerimden sel gibi
yaşlar akmada.”*

Dîvân-ı Kebîr, s. 499, G. 1282, b. 5

ای عشق زیبای منی هم من توام هم تو منی هم سیلی و هم خرمنی هم شادی هم درد و غم

“Ey güzelim yüce aşk, ben senim, sen de bensin. Hem selsin, hem harman, hem neşesin, hem dert ve gam.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 536, G. 1384, b. 3

سیل آمد و برد خفتگان را من تشنه بدم نمی غنودم

“Sel geldi, uyuyanları götürdü; fakat ben susuzdum, uyuklamıyordum bile.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 594, G. 1560, b. 8

ما چو سیلیم و تو دریا ز تو دور افتادیم به سر و روی دوان گشته به سوی وطنیم

“Sele benziyoruz, sense denizsin; uzak düşmüşüz senden; bu yüzden başımızı ayak yapmışız; koşarak, yüzümüzü yerlere süre sürüye yurdumuza yönelmişiz”

Dîvân-ı Kebîr, s. 615, G. 1633, b. 9

روکشان نعره زنایم در این راه چو سیل نه چو گردابه گندیده به خود مرتهنیم

“Bu yolda sel gibi naralar atıyoruz; yüzüstü akmadayız; kendi çevresinde dönen kokmuş su gibi kendimize rehin olmamışız.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 615, G. 1633, b. 10

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s.668, G.1775, b.10; s.718, G.1910, b.4; s. 877, G. 2353, b.2; s.907, G.2443, b.9; s.922, G.2480, b.6; s. 957, G. 2571, b. 21; s.1023, G. 2757, b.4; s.1088, G. 2944, b.23-40; s.1134, G.3064, b. 6; s. 1149, G. 3104, b. 15

102. **Būy (بوی):** “Kalbin ilgi ve bağlantıdan haberdar olması halidir. Bu, cem‘ halinde başlangıçta olduğu gibi tefrika makamından da değişik bir halde yine vardır” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 420)²⁴²

Dîvân-ı Kebîr’de 404 defa kullanılmış olan “*Būy*” kelimesinin 179 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâhı “*bahçenin kokusu*”, “*şarap kokusu*”, “*kadeh kokusu*”, “*sevgilinin kokusu*”, “*efendinin kokusu*”, “*can kokusu*”, “*rahman kokusu*”, “*gül kokusu*”, “*misk kokusu*”, “*vuslat kokusu*”, “*tanışıklık kokusu*”, “*misk kokusu*”, “*vefa kokusu*”, “*yaradan koku*”, “*aşk kokusu*” gibi terkipler ile kullanılmıştır. Sâlikin Allah’a kavuşma isteğini kalbinde uyandıran ilahi lütuf olarak değerlendirilmiştir.

ای فتنه روم و حبش حیران شدم کاین بوی خوش پیراهن یوسف بود یا خود روان مصطفی

“*Ey Rum ülkesinin de fitnesi, Habeş ülkesinin de; şaşırdım kaldım, bu güzel koku ya Yusuf’un gömleğinin kokusudur yahut Mustafa’nın hırkasının kokusu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 12, b. 3

ای بانگ نای خوش سمر در بانگ تو طعم شکر آید مرا شام و سحر از بانگ تو بوی وفا

“*Ey ney sesi, geceleri anlattığın hikâyeler ne de hoş; sesinde şeker tadı var; akşam sabah senin sesinden vefa kokusu geliyor bana.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 34, b. 6

غرقه جوی کرمم بنده آن صبحدمم کان گل خوش بوی کشد جانب گلزار مرا

“*Kerem deresine daldım; o seher çağına kulum... O güzel kokulu gül, umuyorum ki gül bahçesine gelir, götürür beni.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 65, G. 39, b. 4

²⁴² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 80; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 113.

زهی حلوی گرم و چرب و شیرین که هر دم می رسد بویش ز بالا
“Ne güzel sıcak, yağlı, ballı helva; her solukta yücelerden geliyor kokusu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 89, G. 106, b. 3

این بوی گلی که کرد چون سرو هر پشت دوتای منحنی را
“Bu bir gül kokusu ki ikiye bükülmüş her boyu selviye döndürdü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 94, G. 122, b. 6

هر دو ده یعنی دو کون از بوی تو رونق گرفت در دو ده این چاکرت مهتر مبادا بی شما
“İki köy de, yâni iki varlık da senin kokunla parladı; bu kulunuz köleniz, siz olmadıktan sonra iki köyde de baş olmasın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 101, G. 138, b. 9

چو بوی یوسف معنی گل از گریبان یافت دهان گشاد به خنده که های یا بشرا
“Gül, gömlekten mâna Yusuf'unun kokusunu aldı da ağzını açıp hey gidi hey, müjde diye güldü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 129, G. 217, b. 10

از بوی تو جان قانع نشود ای چشمه جان ای چشم رضا
“Can senin kokunu yeter bulmaz ey can kaynağı, ey razılık gözü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 139, G. 242, b. 6

در دلم خون شوق می جوشد منتظر بوی جوش جام تو را
“Kadehinin coşkunkluk kokusunu bekliyor da gönlümde iştîyak coşuyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 141, G. 248, b. 2

تا نسوزی بوی ندهد آن بخور تا نکوبی نفع ندهد این حبوب
“O buhur, koku vermez yakmazsan; dövmezsen o tohumların faydası yok.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 158, G. 303, b. 4

عود خلقانند این پیغامبران تا رسدشان بوی علام الغیوب

“Şu peygamberler, halkın gizli şeyleri iyi bilenden bir koku alması için halka ödağacı olmuşlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 158, G. 303, b. 7

چو عقل کل بویی برد از وی شب و روز از هوس اندر جنونست

“Akl-ı Küll ondan bir koku aldı da gece gündüz ona ulaşma sevdasıyla deli oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 169, G. 335, b. 12

ز میخانه دگر بار این چه بویست دگر بار این چه شور و گفت و گویست

“Yine meyhaneden gelen bu koku nedir; yine bu gürültü, bu coşkunluk, yine bu dedikodu nedir?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 175, G. 354, b. 1

از باد چو بوی او پیرسیم در باد صدای چنگ و سرناست

“Rüzgârdan onun kokusunu sorduk mu, çeng sesleri, zurna sesleri duyulur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 178, G. 364, b. 7

گرد مستان گرد اگر می کم رسد بویی رسد خود مذاق می چه داند آنک مرد عاقلست

“Sarhoşların çevresinde dolaş; şarap az da gelse kokusu gelir bari... Ama akli başında olan, şarabın tadını bilir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 400, b. 20

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 192, G. 406, b. 3; s. G. b. ; s. G. 413, b. 8; s. 197, G. 423, b. 3; s. 202G. 440, b. 7; s. 200, G. 432, b. 5; s. 202, G. 440, b. 7; s. 203, G. 442, b. 5; s. 210, G. 457, b. 8; s. 213, G. 465, b. 1; s. 214, G. 269, b. 5-6; s. 237, G. 532, b. 3; s. 253, G. 579, b. 7-8; s. 256, G. 591, b. 1; s. 263, G. 612, b. 7; s. 244, G. 620, b. 1; s. 265, G. 622, b. 3; s. 276, G. 654, b. 4; s. 278, G. 659, b. 10-

11-12; s. 282, G. 671, b. 1; s. 289, G. 693, b. 12; s. 307, G. 740, b. 1; s. G. 805, b. 1-6-10; s. 333, G. 818, b. 2-6; s. 339, G. 834, b. 1; s. 339, G. 535, b. 6; s. 350, G. 865, b. 9; s. 353, G. 874, b. 10; s. 354, G. 876, b. 6; s. 360, G. 894, b. 1; s. 360, G. 894, b. 1; s. 368, G. 914, b. 8-9-10; s. 385, G. 958, b. 1-3; s. 387, G. 964, b. 3; s. 393, G. 977, b. 2; s. 399, G. 997, b. 2; s. 416, G. 1046, b. 7; s. 426, G. 1077, b. 1; s. 427, G. 1081, b. 6; s. 448, G. 1135, b. 10-21-33; s. 456, G. 1153, b. 8; s. 509, G. 1306, b. 13; s. 516, G. 1329, b. 3; s. 541, G. 1395, b. 7-10; s. 547, G. 1417, b. 7; s. 549, G. 1423, b. 6; s. 555, G. 1437, b. 6-7; s. 555, G. 1439, b. 11; s. 558, G. 1447, b. 3; s. 559, G. 1449, b.1; s. 563, G. 1462, b. 4; s. 589, G. 1545, b. 2; s. 592, G. 1553, b. 9-10-11; s. 603, G. 1588, b. 3-4-5-7; s. 614, G. 1621, b. 6; s. 617, G. 1629, b. 3; s. 619, G. 1635, b. 2; s. 621, G. 1642, b. 6; s. 629, G. 1662, b. 12; s. 631, G. 1668, b. 4; s. 632, G. 1670, b. 7; s. 636, G. 1681, b. 7; s. 661, G. 1755, b. 9; s. 674, G. 1791, b. 1; s. 691, G. 1835, b. 2; s. 701, G. 1858, b. 4; s. 727, G. 1936, b. 6; s. 732, G. 1945, b. 1; s. 734, G. 1950, b. 1-2; s. 739, G. 1866, b. 12-13; s. 742, G. 1971, b. 12; s. 749, G. 1990, b. 9; s. 751, G. 1995, b. 5; s. 754, G. 2003, b. 11; s. 768, G. 2047, b. 1; s. 770, G. 2053, b. 9; s. 776, G. 2071, b. 5; s. 805, G. 2147, b. 1; s. 826, G. 2203, b. 6; s.837, G. 2235, b. 8; s. 843, G. 2253, b. 2; s. 845, G. 2256, b. 13; s. 849, G. 2265, b. 22; s. 863, G. 2305, b. 4; s. 886, G. 2379, b. 8; s. 887, G. 2383, b. 8; s. 887, G. 2384, b. 1; s. 895, G. 2407, b. 7; s. 895, G. 2409, b. 1; s. 898, G. 2420, b. 6; s. 901, G. 2429, b. 15; s. 920, G. 2474, b. 7; s. 924, G. 2485, b. 8; s. 934, G. 2514, b. 6; s. 944, G. 2635, b. 15; s. 958, G. 2574, b. 6; s. 958, G. 2575, b. 4; s. 942, G. 2587, b. 4; s. 963, G. 2592, b. 2; s. 965, G. 2598, b. 2; s. 972, G. 2619, b. 5, ; s. 978, G. 2633, b. 5-6; s. 989, G. 2665, b. 3; s. 994, G. 2679, b. 4-5; s. 998, G. 2691, b. 11; s. 1013, G. 2747, b. 2; s. 1027, G. 2766, b. 8; s. 1027, G. 2766, b. 8; s. 1040, G. 2807, b. 22; s. 1041, G. 2809, b. 4; s. 1059, G. 2861, b. 6; s. 1064, G. 2875, b. 1; s. 1073, G. 2897, b. 1-6; s. 1074, G. 2900, b. 1-2; s. 1083, G. 2931, b. 1; s. 1089, G. 2944, b. 34; s. 1096, G. 2967, b. 3; s. 1099, G. 2975, b. 2; s. 1106, G. 2992, b. 5-6; s. 1107, G. 2993, b. 2; s. 1121, G. 3033, b. 2; s. 1128, G. 3051, b. 4; s. 1129, G. 3053, b. 2; s. 1144, G. 3088, b. 21; s. 1236, G. 3336, b. 13-25-26-27-28; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. 1240, G. 3345, b. 22.

103. **Nesīm** (نسیم): “İlahi inayet yönünden esen rüzgâr, ilahi cemâlin tecelli etmesi, kesintisiz rahmet, rahmani nefes” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).²⁴³

Dîvân-ı Kebîr’de 53 kere kullanılmış olan “*Nesīm*” kelimesi 21 defa Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*kavuşma rüzgârı*”, “*dostluk rüzgârı*”, “*lütuf rüzgârı*”, “*bahar yeli*”, “*kereminin yeli*”, “*seher yeli*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh İlâhi cemâlin tecellisinin ardından gelen rahmete ve kalbin de bu estitiye kapılması şeklinde belirtilmiştir.

چو گل شکفته شوم در وصال گلرخ خویش رسد نسیم بهارم چه خوش بود به خدا

“*Gül yüzlü sevgilimin vuslatıyla gül gibi açılırim bahar rüzgârı eser, gelir bana, Allah için ne de hoş olur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 131, G. 219, b. 8

نه بخندد نه بشکفد عالم بی نسیم دم منور ما

“*Bizim aydın soluğumuzun rüzgârı esmedikçe dünya, ne güler, ne açılır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 141, G. 249, b. 7

خارش حرص و طمع در جگر و جاناش افکند چون نسیم کرمش بر دل خرسند گذشت

“*Kereminin yeli her şeyi yeter bulanın gönlüne esti mi, ciğerine de ummak kaşıntısı düşer, canına da.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 196, G. 420, b. 6

هزاران سیمبر بینی گشاییده بر او سینه چو آن عنبرفشان قصه نسیم آن سحر گوید

“*O amberler saçan, o seher yelinin hikâyesini söylemeye başladı mı, binlerce gümüş bedenliyi görürsün ki hepsi de göğüslerini açmış, ona dalınmış.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 251, G. 573, b. 5

²⁴³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* s. 176; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 478; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 358.

بیا و بزم سلطان بین ز جرعه خاک خندان بین که یاغی رفت و از نصرت نسیم مشک بیز آمد

“*Gel de padişahın meclisini gör, bir yudumluk dök de şu gülen toprağa bak; çünkü yağı gitti, miskler kokan yel yardıma geldi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 256, G. 589, b. 3

یا رب این بوی خوش از روضه جان می آید یا نسیمست کز آن سوی جهان می آید

“*Yarabbi, bu güzel koku, can bahçesinden mi geliyor? Yoksa o yandan dünyaya esen bir güzel yel mi bu?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 329, G806, b. 1

بس که نسیمی به دل اندردمید زان مدد نور که آرد ولاد

“*Yeter; çünkü doğuşları doğurtan o nurun yardımından gönle bir rüzgârdır geldi*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 401, g. 1003, b. 9

هر دل که نسیم من بر او زد شد گلشن و گلستان پر نور

“*Benim rüzgârımın estiği gönül gül bahçesi olur, ışıklarla dolar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 418, G. 1054, b. 4

بگویمت که چرا خاک حور و ولدان زاد که داد بوی بهشتش نسیم عنبر عیش

“*Dur, toprak neden huriler, gılmanlar doğurdu? Söyleyeyim sana: Ona safa amberinden gelen rüzgâr, cennet kokuları verdi de ondan.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 500, G. 1284, b. 9

اینک دم ما نسیم آن گل ما گلبن گلشن یقینیم

“İşte şuracıkta; o gülün kokusu nefesimizden geliyor; biz adamakıllı inanç gül bahçesinin gülfıdanıyız.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 592, G. 1553, b. 11

عالم پر شد نسیم آن گل یعنی که بیا که ما چینیم

“Dünya o gülden esen yelin getirdiği kokuyla doldu; yâni gül diyor, biz böyleyiz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 592, G. 1553, b. 12

یا رب این بوی طرب از طرف فردوس است یا نسیمی است که از روز وصالش رسدم

“Yarabbi bu neşe kokusu cennetten geliyor; ya da buluşma gününden gelen bir yel mi?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 619, G. 1635, b. 2

لیس یهدی قلبنا الا نسیم منکم لیس یجلی طرفنا الا بقربی دورکم

“Sizden bir rüzgâr esmezse gönüllerimiz doğru yolu bulamaz; sizin evlerinize yakın olmazsak gözlerimiz aydınlanmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 671, G. 1781, b. 5

گفتم بوی یوسفی چشم چگونه وادهد چشم مرا نسیم تو داد ضیا که همچنین

“Yusuf’un kokusu dedim, kör olmuş gözü nasıl açar? Senden esip gelen rüzgâr gözümü aydınlattı da dedi ki: İşte böyle”

Dîvân-ı Kebîr, s. 705, G. 1826, b. 13

دل را گره گشای نسیم وصال توست شاخ امید را به نسیمی همی فشان

“Gönüldeki düğümleri açan senin vuslat yelindir, ümit dalına bir esintidir gönder”

Dîvân-ı Kebîr, s. 768, g. 2048, b. 6

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s.849, G.2265, b.1; s.911, G.2453, b.4; s.915, G.2464, b.40; s.923, G.2485, b.8; s.1131, G.3056, b.6; s.1240, G.3127, b.19

104. **Muṭrib (مطرب):** “Hakikati açıklayan, âriflerin gönüllerini mamur kılan, bu şekilde şevke getiren ve feyze ulaştıran kişiye mutrib denmiştir. İnsan-i kâmil” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).²⁴⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 71 kere kullanılmış olan “*Muṭrib*” kelimesi 23 defa Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*aşk çalgıcısı*”, “*gönül çalgıcısı*”, “*Tebriz çalgıcısı*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh hakikatleri beyan yolu ile kişilerin kalplerini haberdar eden, feyzleri ulaştıran kişiler anlamındadır.

ای مطرب شیرین نفس هر لحظه می جنبان جرس ای عیش زین نه بر فرس بر جان ما زن ای صبا

“*Ey tatlı nefesli çalgıcı, her an oynat çanı; ey işret, ata vur eyeri, es canımıza ey seher esintisi.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 63, G. 34, b. 5

رها کن این سخن ها را بزن مطرب یکی پرده رباب و دف به پیش آور اگر نبود تو را سرنا

“*Şu sözleri bırak ey çalgıcı, zurnan yoksa rebâbı, tefi al, bir perdedir tuttur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 75, G. 69, b. 9

گر زان که نه ای طالب جوینده شوی با ما ور زان که نه ای مطرب گوینده شوی با ما

“*Arayıp istemiyorsan bile bize uyarsın, bizimle beraber ararsın. Çalıp söylemeyi bilmesen bile bize benzersin, bizimle beraber çalmaya başlarsın*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 77, G. 74, b. 1

²⁴⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 258; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 447; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 346.

ای مطرب دل برای یاری را در پرده زیر گوی زاری را
“*Ey gönül çalgıcısı, dostluklarımızın hakkı için olsun, aşağı perdeden feryat et.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 90, G. 113, b. 1

مطرب آن جا پرده ها بر هم زند خود نور او کی گذارد در دو عالم پرده ای را در هوا
“*Çalgıcı orda perdeleri birbirine katar; zaten onun ışığı, iki âlemde de bir perde mi kor?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 98, G. 131, b. 8

بلبلان را مست گردان مطربان را شیرگیر تا که درسازند با هم نغمه داوود را
“*Bülbülleri sarhoş et, çalgıcıları arslan avlayacak kadar da çileyip şakımalarıyla Davud nağmesini bir düzene koysunlar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 99, G. 134, b. 4

در نوای عشق شمس الدین تبریزی بزن مطرب تبریز در پرده عشاقی چنگ ما
“*Ey Tebriz çalgıcısı, Tebrizli Şemseddin'in aşk havasına uy da çengimizi Uşşak makamından çal.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 103, G. 146, b. 7

تو را چو نوحه گری داد نوحه ای می کن مرا چو مطرب خود کرد دردمم سرنا
“*Sana feryat etmeyi vermiş, feryat et. Beni de kendisine çalgı yapmış, üfleyip duruyor.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 133, G. 229, b. 4

گر تو را کوبی رسد از رفتن مستان مرنج با چنان ساقی و مطرب کی رود هموار مست
“*Sana birisi çarparsa sakın sarhoşların gidişinden, yürüyüşünden incinme, böylesine bir sâkî, böylesine bir çalgıcı bulundukça, sarhoş nasıl olur da düzgün yürüyebilir?*”

Dîvân-ı Kebîr, s.1186, G. 390, b. 8

پس تو را مطرب شود در عیش و هم ساقی شود آن امانت چونک شد محمول جان را حاملست

“Derken can, zevk âleminde sana hem çalgıcı olur, hem sâkîlik eder... O emanet yüklenildi ya, yüklenen candır çünkü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 400, b 7

او ز هر نیک و بد خلق چرا می لنگد بد و نیک همه را نعره مطرب مدد است

“Halkın iyisinden, kötüsünden ne diye sürçer? Herkesin iyisine de kötüsüne de çalgıcının narası yardımcıdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 193, G. 411, b. 2

مطرب و نوحه گر عاشق و شوریده خوش است نبود بسته بود رسته و روییده خوش است

“Feryat eden, kendinden geçen âşık çalgıcı hoştur; böylesi çalgıcı durgun olmaz; gelişmiştir, coşar, hoştur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 195, G. 416, b. 1

تف و بوی جگر سوخته و جوشش خون گرد زیر و بم مطرب به چه پیچیده خوش است

“Genç çalgıcının zîr perdeleriyle gönlünün harareti, yanmış ciğerinin kanı, kanının coşup köpürmesi sarmaş dolaş olmuş... Ne hoştur bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 195, G. 416, b. 2

گر نه در نای دلی مطرب عشقش بدمید هر سر موی چو سرنای چه نالان شده است

“Neye benzeyen gönlü onun aşk çalgıcısı üflemeseydi, bedendeki her kıl ney gibi feryat eder miydi hiç?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 197, G. 423, b. 12

مطرب عشاق بهر من زن این نادر نوا زانک هست از گوش کر این بانگ سرنا دور دور

“*Ey âşıklar çalgıcısı, hatırım için şu nağmeyi çalmaya bak; çünkü sağır kulaktan şu zurna sesi çok uzaktır.*”

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*, s. 427, G. 1080, b.11; s. 428, G. 1084, b.13; s. 442, G. 1120, b.5; s. 448, G. 1135, b.12; s. 486, G. 1240, b.1; s.541, G. 1395, b.1; s. 1088, G. 2942, b.9; s. 1197, G. 3190, b.1

105. **Terâne** (ترانه): “Sevgi törenine denir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).

Dîvân-ı Kebîr’de 21 kere kullanılmış olan “*Terâne*” kelimesi 7 defa Irâkî’nin kullanmış olduğu semâ töreni anlamında kullanılmıştır.

لطف تو مطربانه از کمترین ترانه در چرخ اندرآرد صوفی آسمان را

“*Çalarak lütfedişin yok mu; en aşağı bir nağmesi bile gökyüzü sūfisini dönüp oynatır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 120, G. 196, b. 3

باد بهار پویان آید ترانه گویان خندان کند جهان را خیزان کند خزان را

“*Koşarak, şarkılar söyleyerek gelen bahar yeli, dünyayı güldürür, gençleri ayağa kaldırır.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 120, G. 196, b. 4

خوی شده ست گوش را گوش ترانه نوش را کو شنود سماع خوش هم ز زمین هم آسمان

“*Nağmeler için kulak huy edinmiştir; o hem yeryüzünden, hem gökten güzel sesler duyar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 690, G. 1832, b. 2

بنشسته به گوشه ای دو سه مست ترانه گو ز دل و جان لطیفر شده مهمان عنده

“Nağmeler tutturdu iki üç sarhoş bir bucağa oturmuş; gönülden de lâtif, candan da; ona misafir olmuşlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 844, G. 2255, b. 1

اندر دهنی که بود تسبیح شعر است و دوییتی و ترانه

“Tespikle meşgul olan ağızda şiir var, rubai var, nağmeler var şimdi”.

Dîvân-ı Kebîr, s. 876, G. 2351, b. 17

ای زده مطرب غمت در دل ما ترانه ای در سر و در دماغ جان جسته ز تو فسانه ای

“Ey güzelim, gam çalgıcın gönlümüzde bir nağmedir tutturmuş. Canım başında senden bir masaldır yayılmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 924, G. 2486, b. 1

جان چو سنگ می دهد جان چو لعل می خرد رقص کنان ترانه زن گشته که خوش تجارتی

“Can taş veriyor da lâ'l alıyor... Oynamada, hem de terennümlerle neşelenmede. Ne de güzel bir alışveriş bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 924, G. 2487, b. 7

106. **Nāle-i zār** (نالہ زار): “Sevgiyi aramak” (*Külliyât-i Irâkî, s. 421*).

Dîvân-ı Kebîr’de 4 kere kullanılmış olan “*Nāle-i zār*” terkihi 1 defa Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Beyitte belirtilen şekilde gece tecellileri gören sâlik sürekli sevgiliye olan özleminden dolayı üzgün ve sürekli onu aradığı belirtilmiştir.

تا که چه دید دوش او یا که چه کرد نوش او کز بن بامداد او ناله زار می کند

“*Dün gece ne gördü yahut da ne içti ki seher vaktinden beri ağlıyor bugün?*”

Dîvân-ı Kebîr, s.245, G. 556, b. 13

107. **Nāle-i zîr** (ناله زیر): “Sevgi pınarına, sevgi kaynağına denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).

Dîvân-ı Kebîr’de bu terkip hiç kullanılmamıştır.

108. **Semâ^c** (سماع): “Meclise denilir (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).²⁴⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 133 defa kullanılmış olan “*Semâ^c*” kelimesinin 20 tanesi *Irâkî*’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*erlerin semâ’ meclisi*”, “*semâ’ merdiveni*”, “*semâ’ âleminde*”, “*semâ dükkânında*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh sâlik kişilerin kalplerinde nefislerinde zaman zaman ibadet fazlalığından ortaya çıkan yorgunluğu bitkinliği atmak için yapılan törendir. Bu törenin yapıldığı yer anlamında kullanılmıştır.

سماع آرام جان زندگانیست کسی داند که او را جان جانست

“*Semâ’ diri kişilerin canlarına huzurdur; canında can olan bilir bunu.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 170, G. 339, b. 1

سماع آن جا بکن کان جا عروسیست نه در ماتم که آن جای فغانست

“*Semâ’ düğün olan yerde olur, yas olan yerde değil; yas yeri feryat yeridir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 170, G. 339, b. 4

²⁴⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 313, Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 555; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâbîrât-i ‘İrfânî*, s. 477.

بد دوش بی تو تیره شب و روشنی نداشت شمع و سماع و مجلس ما چاشنی نداشت

“Dün sen yoktun da gece karanlıktı, hiçbir aydınlığı yoktu; ne mumumuzda bir tat vardı, ne semâ'ımızda, ne de meclisimizde.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 208, G. 453, b. 1

سماعیست سماعیست از آن سوی که سو نیست عروسی همه آن جاست شما طبل زنانید

“Bir çalgı sesidir gelmede ciheti olmayan yerden geliyor bu ses; düğün dernek orda, sizse davul çalmadasınız sadece”

Dîvân-ı Kebîr, s. 270, G. 637, b. 14

ای آمده چو سردان اندر سماع مردان زنده ز شخص مرده آخر بدید باید

“Ey erlerin semâ' meclisine serviler gibi gelen, artık ölünün, ölü gibi cansız kalanın şahsından da bir dirinin çıkması, ölülerin bile dirilmesi gerek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 246, G. 858, b. 12

در سماع عاشقان زد فر و تابش بر اثیر گر سماع منکران اندرنگیرد گو مگیر

“Âşıkların semâ'mdan atmosfere bir ışıktır, bir parlaklıktır vurdu; semâ'ı, çalgıyı inkâr edenlere, tutmayanlara söyle: Tutmayın, ne çıkar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 423, G. 1069, b. 1

ور تو خواهی سماع را گیرا دور دارش ز دیده انکار

“Semâ' meclisinin neşeli, sargın olmasını istiyorsan inkâr gözünden uzak tut o meclisi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 461, G. 1157, b. 2

برون ز هر دو جهانی چو در سماع آیی برون ز هر دو جهانست این جهان سماع

“Semâ'a girdin mi iki dünyadan da dışarı çıkarsın; semâ'ın şu âlemi, iki âlemde de dışarıdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 504, G. 1295, b. 5

اگر چه بام بلندست بام هفتم چرخ گذشته است از این بام نردبان سماع

“Yedinci göğün damı yüce bir damdır ama semâ' merdiveni bu damı da aşar, geçer, bu damdan da uludur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 504, G. 1295, b. 6

بیا که جان و جهان در رخ تو حیرانست بیا که بوالعجبی نیک در جهان سماع

“Gel ki can da güzelim yüzüne hayrandır, cihan da; gel ki semâ' âleminde şaşılacak bir güzelsin, görülmemiş bir yaraşıksın sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 504, G. 1296, b. 3

بیا که رونق بازار عشق از لب تس که شاهدیست نهانی در این دکان سماع

“Gel ki aşk pazarının parlaklığı dudağından gelmede; şu semâ dükkânında da paralı bir güzel var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 504, G. 1296, b. 6

پاک باش و خاک این درگاه باش کبر کم کن در سماع عاشقان

“Temizlen, şu eşiğe toprak ol; âşıkların semâ' meclisinde az ululan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 759, G. 2021, b. 7

در آن خانه سماع ختنه سور است ولیکن با طهوران خانه خانه

“O evde neşe var, semâ' var, sünnet düğünü var; ama temizlere mahsus.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 874, G. 2345, b. 8

مقام خلوت و یار و سماع و تو خفته که شرم بادت از آن زلف های آشفته

“Sevgilinin halvet yeri, semâ'; sonra da tutmuş, uyumuşsun ha; o dağınık saçlardan utan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 896, G. 2410, b. 1

من که در آن نظاره ام مست و سماع باره ام لیک سماع هر کسی پاک نباشد از منی

“O seyre dalmışım ya; sarhoşum, semâ'a düşmüşüm... Ama herkesin semâ'ı varlıktan, benlikten temiz olamaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 927, G. 2495, b. 5

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 927, G. 2635, b. 1; ; s. 964, G. 2694, b. 4; s. 1049, G. 2833, b. 6; s. 1049, G. 2833, b. 6; s. 1088, G. 2942, b. 9

109. **Pāy kūften** (پای کوفتن): “‘Teveccüh’e derler.” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).

Dîvân-ı Kebîr’de bu tabir hiç kullanılmamıştır.

110. **Dest zeden** (دست زدن): “‘Muhafaza ve murakaba’ya derler. Çeng, rebap ve diğer çalgı aletlerini ona göre kıyaslanıp bazısı Tevil hacetine dayandırır, bunun dışındakiler de yüzeye, zahire bakar. Doğru düşüncelerde mütehellik anlamındadır” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).

Dîvân-ı Kebîr’de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

111. **Çeşm-i şehla** (چشم شهلا): “‘Salikin yüksek makamda olduğunun gerek kendisi, gerek başkası tarafından bilinmesi. Bu, şöhrete yol açması bakımından tehlikeli sayılır” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).²⁴⁶

Dîvân-ı Kebîr’de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

112. **Çeşm-i terek** (چشم ترک): “‘Salikin bulunduğu hâl, kemâl ve yüksek makamın hem kendisinden, hem de halktan gizlenmesi” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421).²⁴⁷

²⁴⁶ Bkz . Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 96; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 145; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 95.

Dîvân-ı Kebîr'de 2 kere kullanılmış olan “Çeşm-i terek” kelimesi 1 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Âşık ile mâşuğun arasında yaşananlardan kimsenin haberi olmaması uygun olandır bu nedenle Âşık mâşuğundan çok cefa çekse dahi bunu kimselere belli etmemesi şeklinde belirtmiştir.

از چشم ترک دوست چه تیری که خورده ام وز طاق ابروش چه کمانی خریده ام

“Sevgilinin güzel gözlerinden ne oklar yedim, kalem kaşlarından ne yaylar satın aldım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 644, G. 1707, b. 3

113. Çeşm-i nergis (چشم نرگس): “Salikin iyi hallerinin, mükemmel niteliklerinin ve yüksek mertebesinin örtülü tutulması; bazen sâlik velî olduğunu bilir, ancak halk bilmeyebilir; bazen de halk bilir, kendi bilmez” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 421)²⁴⁸

Dîvân-ı Kebîr'de 9 kere kullanılmış olan “Çeşm-i nergis” kelimesi 3 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “nergisin gözü”, “nergis” gibi terkip ve anlamda kullanılan bu ıstılâh sâlikin ulaşmış olduğu makamın gizlenmesi anlamında kullanılmıştır.

چشم نرگس نشناسد ز غمش کاندلر باغ پیش او یاسمن است آن گل تر یا سمنست

“Bahçede nergisin gözü onun gamıyla şaşırmış; ona dalmış, bu yasemin midir diyor sanki yoksa şu taze güldür de üç batman mı geliyor?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 193, G. 410, b. 9

²⁴⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 96; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 145; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 95.

²⁴⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 96; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 145; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 95.

ماندست چشم نرگس حیران به گرد باغ کاین جا حدیث دیده و دیدار می رود

“Burada görüşmekten, buluşmaktan bahsediliyor diye şaşırıp kalmış da bağın bahçenin etrafını seyrediyor nergis.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 349, G. 864, b. 6

گل جامه در از دست تو ای چشم نرگس مست تو ای شاخ ها آبست تو ای باغ بی پایان من

“Ey nergisi sarhoş eden, gözlerini süzen güzel, gül senin yüzünden elbisesini yırtmada; dallar senin lütfunla yüklü, tomurcuklar vermede, ey benim ucu bucağı bulunmaz bağım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 671, G. 1786, b. 7

114. **Rūy** (روی): “Manaların nur ve suret olarak tecelli etmesine denilir”

(*Küllîyât-i Irâkî*, s. 421).²⁴⁹

Dîvân-ı Kebîr’de 908 defa geçmiş olan “*Rūy*” kelimesinin 115 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “ateş gibi yüz”, “yüzünün parıltısı”, “yüzünün güzelliği”, “sevgilinin güzelim yüzü”, “yüz göstermek”, “yüzünün nuruyla”, “gül bahçesine benzeyen yüz”, “apaydın yüz”, “ay gibi yüzün”, “sabah yüz”, “minberinden yüzü”, “gül yüz” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh iman nurlarının, irfân kapılarının açılması ve hakikat güzelliğini örten hicapların ortadan kalkması yani gayptan gelen ve kalpte zahir olan nur anlamında kullanılmıştır.

آن کو تو باشی بال او ای رفعت و اجلال او آن کو چنین شد حل او بر روی دارد خالها

“Kimin kolu kanadı olursan ne yücelikler elde eder. Hali böyle olan kişinin de güzelleştikçe güzelleşir o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 2, b. 7

²⁴⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 298; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 522, Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 433.

جنت مرا بی روی او هم دوزخست و هم عدو من سوختم زین رنگ و بو کو فر انوار بقا

“O yüzden mahrum edip tapından sürdüysen, yaşlı gözlerim o yüzü görmeyecekse cennet yaramaz cehennemde kalmam daha iyi bence.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 50, G. 3, b. 15

دل گفت حسن روی او وان نرگس جادوی او وان سنبل ابروی او وان لعل شیرین ماجرا

“Gönül, yüzünün güzelliğini o büyücü nergis gözlerini anlatır, o sümbül saçlarından, o güzel kaşlarından, o tatlı maceralar besleyen lâ'l dudaklarından bahseder.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 5, b. 10

غرقست جانم بر درت در بوی مشک و عنبرت ای صد هزاران مرحمت بر روی خوبت دایما

“Ey güzel yüzünde daima yüzlerce lütuf, yüzlerce merhamet nuru parlayan güzel, canım kapında, senden gelen misk kokularına, amber kokularına gark olmuşum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 7, b. 2

بد بی تو چنگ و نی حزین برد آن کنار و بوسه این دف گفت می زن بر رخم تا روی من یابد بها

“Sensiz çeng kötü, ney hüzlere gark oluyor. Onu kucağına al, diğerini öp. Tef de vur, vur yüzüme de diyor, yüziüm değer bulsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 7, b. 19

با روی همچون ماه خود با لطف مسکین خواه خود ما را تو کن همراه خود چیزی بده درویش را

“Ay gibi yüzünle bir bak, yoksulları arayan lütfunla bir merhamet et de yoldaş et bizi kendine; bir şey ver fakire.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 15, b. 3

این ابر چون یعقوب من وان گل چو یوسف در چمن بشکفته روی یوسفان از اشک افشاران ما

“Şu bulut Yakup sanki yeşillikteki gülü de Yusuf say. Gözyaşları döken bulutlarımız yüzünden Yusuf'ların yüzü gülüyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 30, b. 6

از تبریز شمس دین روی نمود عاشقان ای که هزار آفرین بر مه و آفتاب ما
“Âşıklar, Şemseddin'in Tebriz'inden yüz gösterdiler; binlerce afezin Ay'ımıza,
Güneş'imize.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 69, G. 48, b. 7

گفت که جان جان منم دیدن جان طمع مکن ای بنموده روی تو صورت جان چرا چرا
“Dedi ki: Cana can benim, canı görmeyi umma; ama yüzün canın şeklini
gösteriyor; neden neden?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 69, G. 50, b. 6

چنانک از رنگ رنجوران طیب از علت آگه شد ز رنگ و روی چشم تو به دینت پی برد بینا
“Nasıl hekim, hastaların betinden benzinden hastalığı anlarsa can gözü açık olan
da yüzünün, gözünün renginden, senin inancını anlar.”
Dîvân-ı Kebîr, s. 71, G. 54, b. 12

که جان ها را بهار آورد و ما را روی یار آورد بین کز جمله دولت ها کدام آورد مستان را
“Canları bahar getirdi, bizi de sevgilinin güzelim yüzü; bak bütün bu devletlerden
hangisini getirdi sarhoşlara.”
Dîvân-ı Kebîr, s. 73, G. 62, b. 9

هم ناظر روی تو هم مست سبوی تو هم شسته به نظاره بر طارم تو جانا
“Hem seni seyretmedeyiz, hem senin testinden sarhoşuz, hem seni görüp
neşelenmek için damına çıkmışız.”
Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 90, b. 2

به روی بحر خاشاکست اغانی نیاید گوهری بر روی دریا
“Çerçöp de, nağmeler de denizin üstündedir, inci denizin üstüne çıkmaz.”
Dîvân-ı Kebîr, s. 90, G. 110, b. 6

ز روی تست عید آثار ما را بیا ای عید و عیدی آر ما را

“Senin yüzünü gördük mü, bayram olur bize; gel ey bayram, bir bayram getir bize.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 90, G. 112, b. 1

او نیز بیرده روی چون گل می بوسد یار را کف پا

“O da gül gibi yüzünü yaklaştırmış, sevgilisinin elini ayağını öpüyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 93, G. 119, b. 11

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s. 98, G. 131, b. 5; s. 102, G. 141, b. 6; s. 102, G. 141, b. 7; s. 113, G. 171, b. 6; s. 119, G. 191, b. 3; s. 119G. 193, b. 2; s. 126, G. 210, b. 4-5-7; s. 136, G. 234, b. 5; s. 146, G. 259, b. 10; s. 155, G. 293, b. 2; s. 157, G. 300, b. 1; s. 171, G. 342, b. 4; s. 178, G. 364, b. 12; s. 187, G. 390, b. 12; s. 187, G. 391, b. 8; s. 189, G. 400, b. 6; s. 193, G. 409, b. 8; s. 195G. 416, b. 6; s. 196, G. 420, b. 4; s. 196, G. 422, b. 5; s. 203, G. 442, b. 1; s. 206, G. 449, b. 13-16; s. 206, G. 450, b. 1-3-13; s. 207, G. 451, b. 1; s. 211, G. 461, b. 5; s. 212, G. 462, b. 6; s. 216, G. 475, b. 12; s. 227, G. 505, b. 1; s. 243, G. 551, b. 3; s. 245, G. 557, b. 1; s. 249, G. 568, b. 1; s. 220, G. 485, b. 5; s. 258, G. 596, b. 3; s. 277, G. 675, b. 1-2; s. 293, G. 703, b. 24; s. 297, G. 713, b. 4; s. 307, G. 740, b. 3; s. 309, G. 746, b. 2; s. 311, G. 754, b. 1-2; s. 329, G. 805, b. 6; s. 339, G. 836, b. 10; s. 344, G. 848, b. 1; s. 345, G. 853, b. 5; s. 346, G. 854, b. 9; s. 348, G. 860, b. 7; s. 364, G. 904, b. 4; s. 364, G. 905, b. 6; s. 374, G. 938, b. 4; s. 382, G. 949, b. 2; s. 398, G. 995, b. 1; s. 416, G. 1048, b. 10 s. 419, G. 1054, b. 9; s. 419, G. 1056, b. 4; s. 421, G. 1062, b. 6-7-9-10; s. 423, G. 1067, b. 1; s. 423, G. 1076, b. 9; s. 428, G. 1083, b. 2; s. 451, G. 1141, b. 1-2; s. 454, G. 1149, b. 8; s. 456, G. 1154, b. 2; s. 472, G. 1198, b. 3; s. 478, G. 1215, b. 1; s. 485, G. 1238, b. 2; s. 490, G. 1254, b. 7; s. 519, G. 1336, b. 3; s. 519, G. 1337, b. 10; s. 523, G. 1347, b. 4; s. 531, G. 1371, b. 7-8; s. G. b. ; s. 536, G. 1383, b. 1; s. 547, G. 1417, b. 1; s. 570, G. 1485, b. 3-8; s. 574, G. 1497, b. 4; s. 575, G. 1499, b. 3; s. 578, G. 1512, b. 1; s. 599, G. 1577, b. 3; s. 606, G. 1598, b. 8; s.

638, G. 1689, b. 3; s. 641, G. 1698, b. 3; s. 682, G. 1809, b. 1; s. 691, G. 1834, b. 6; s. 704, G. 1866, b. 7; s. 706, G. 1874, b. 1; s. 708, G. 1879, b. 1; s. 712, G. 1893, b. 7; s. 713, G. 1896, b. 5; s. 714, G. 1900, b. 2; s. 717, G. 1908, b. 2; s. 720, G. 1915, b. 9; s. 721, G. 1918, b. 10; s. 727, G. 1936, b. 4; s. 729, G. 1940, b. 5; s. 738, G. 1962, b. 4; s. 739, G. 1965, b. 2; s. 768, G. 2047, b. 2; s. 770, G. 2053, b. 2-3; s. G. b. ; s. 776, G. 2069, b. 3; s. 798, G. 2130, b. 1; s. 800, G. 2134, b. 6; s. 805, G. 2147, b. 4-5; s. 810, G. 2161, b. 7; s. 834, G. 2225, b. 1; s. 835, G. 2229, b. 2; s. 838, G. 2238, b. 2; s. 839, G. 2242, b. 3; s. 840, G. 2243, b. 3; s. 854, G. 2278, b. 5; s. 885, G. 2289, b. 2; s. 866, G. 2314, b. 1; s. 891, G. 2395, b. 7; s. 893, G. 2401, b. 8; s. 896, G. 2409, b. 4; s. 917, G. 2465, b. 13; s. 924, G. 2487, b. 4; s. 934, G. 2513, b. 3; s. 935, G. 2516, b. 9; s. 935, G. 2517, b. 1; s. 945, G. 2539, b. 5; s. 947, G. 2542, b. 7; s. 948, G. 2547, b. 7; s. 951, G. 2555, b. 3-20; s. 965, G. 2597, b. 2; s. 966, G. 2599, b. 1; s. 971, G. 2614, b. 6; s. 979, G. 2634, b. 10; s. 979, G. 2636, b. 9; s. 983, G. 2646, b. 11; s. 1012, G. 2727, b. 7; s. 1025, G. 2765, b. 6; s. 1027, G. 2765, b. 6; s. 1034, G. 2786, b. 3; s. 1035, G. 2789, b. 4; s. 1038, G. 2799, b. 2; s. 1039, G. 2804, b. 1; s. 1041, G. 2810, b. 2-4; s. 1044, G. 2817, b. 17; s. 1035, G. 2821, b. 3; s. 1060, G. 2862, b. 12; s. 1081, G. 2921, b. 7; s. 1090, G. 2948, b. 7; s. 1097, G. 2970, b. 5; s. 1103, G. 2983, b. 8; s. 1109, G. 2999, b. 6; s. 1110, G. 3003, b. 1; s. 1113, G. 3010, b. 1; s. 1122, G. 3035, b. 7; s. 1126, G. 3045, b. 3; s. 1218, G. 3107, b. 3; s. 1221, G. 3299, b. 8; s. 1222, G. 3302, b. 2; s. 1240, G. 3345, b. 1; s. 1241, G. 3347, b. 7.

115. **Māh-rūy** (ماه روی): “İster rüyada olsun ister uyanıkken görülsün maddedeki tecelliler, suri tecelliler” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 421).²⁵⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 26 defa kullanılmış olan “*Māh-rūy*” kelimesinin 8 tanesi Irâkî’nin kullanılmış olduğu anlamdadır. “*ay yüzlüler*”, “*ay yüzünü görüp sarhoş oldu*”, “*Dünyanın güzel yüzlüleri*”, “*ay yüzlülerin meclisinde oyuna girersin*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh sâlikin Hakk’ın tecellilerine nail olması anlamında kullanılmıştır.

²⁵⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 234; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 408, Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İstılâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 692.

Tecellilerin derecesi şahıslara ve vakitlere göre farklılık gösterir. Sâlike sülukun başlangıcında gelen ilk tecelli fiillerin tecellisidir, daha sonra sıfatların ve en son zatın tecellisi şeklindedir.

تن تو حجاب عزت پس او هزار جنت شکران و ماه رویان همه همچو مه مطهر

“Bedenin yücelik perdesi, onun ardında binlerce cennet var... Onlar da da şekerler, ay yüzlüler var; hepsi de Ay gibi temiz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 428, G. 1084, b. 12

ای مست ماه روی تو استاره و گردون خوش رویت خوش و مویت خوش و آن دیگرت بیرون خوش

“Yıldız da senin ay yüzünü görüp sarhoş oldu, güzelim gökyüzü de, ey dilber, yüzün de güzel, saçların da güzel; o bambaşka alımımsa güzelliğe de sığmaz, ondan da üstün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 478, G. 1215, b. 1

زان ماه روی مه جبین شد چون فلک روی زمین المستغاث ای مسلمین زین نقش های پر فتن

“O ay gibi aydın alımlı güzelin yüzünden yeryüzü gökyüzüne döndü; medet edin, şu fitnelerle dolu nakışlardan kurtarın bizi ey Müslümanlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 680, G. 1803, b. 6

ماه رویان جهان از حسن ما دزدند حسن ذره ای دزدیده اند از حسن و از احسان من

“Dünyanın güzel yüzlüleri, bizden güzellik çaldı; hepsi de benim güzelliğimden ve ihsanımdan bir zerrecik çaldı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 733, G. 1947, b. 4

ای ماه رویش دیده ای خوبی از او دزدیده ای ای شب تو زلفش دیده ای نی و نی یک موی او

“Ey ay, onun yüzünü mü gördün, güzelliği ondan mı aldın? Ey gece, zülfünü mü gördün onun? Hayır, hayır, hayır. Olsa olsa saçlarının bir telini gördün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 799, G. 2130, b. 10

شب ز نور ماه روی خویش را بیند سپید من شبنم تو ماه من بر آسمان بی من مرو

“Gece, ay ışıyla yüzünü ak görür; ben geceyim, sen aysın bana, bensiz gökyüzünde yürüme.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 724, G. 2195, b. 5

قضا آمد بدیدم ماه رویی گرفتم من سر زلفش به بازی

“Kaza geldi; bir ay yüzlüyü gördüm; şakadan saçlarının ucunu tuttum, bir oynayayım dedim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 985, G. 2652, b. 4

سرمست و پای کویان با جمع ماه رویان در نور روی آن شه شاهانه می گرازی

“Sarhoş ve ayağını yerlere vurarak, ay yüzlülerin meclisinde oyuna girersin, o ay yüzlünün nuruna dalar da padişahça salırsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1098, G. 2971, b. 9

116. **Çehre (چهره)**: “Keyfiyeti bilinen ve hakkındaki bilgilerin kalıcı olduğu tecelliler” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 421).²⁵¹

Dîvân-ı Kebîr’de 130 defa geçmiş olan “Çehre” kelimesinin 51 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “gönlün yüzünü gören”, “yüzünü gördüm”, “ışıklı yüz”, “ay yüz”, “solmuş yüz”, “al yüz”, “sararmış yüz”, “ateşten yüz”, “kutlu yüz”, “güneşe benzeyen güzelim yüzün doğar” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâhta tecelli sâlikî o kadar etkiler ki kendinden geçer ansızın gelen bu nur kalbini aydınlattığı belirtilmiştir.

ای مقبل و میمون شما با چهره گلگون شما بودیم ما همچون شما ما روح گشتیم الصلا

“Ne de bahtınız yâr, talihiniz yaver, benziniz gül gibi kıpkırmızı; biz de sizin gibiydik, fakat rûh olduk, haydin, siz de rûh olun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 13, b. 11

²⁵¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 94; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 141, Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İstılâhât ve Tâbîrât-i İrfânî*, s. 692.

ور نه سخته بخت بودی مرا خود آن زمان چهره خون آلود کردی بردیدی شال ها
“*Şaşırp kalmasaydım, o anda yüzüm kanlara bulanırdı, feryadım yılları yırtardı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 103, G. 145, b. 4

چو عشق چهره لیلی بدان همه ارزید چگونه باشد اسری به عبده لایلا
“*Bil ki Leylâ'nın yüzü her şeye değer; nasıl götürür kulunu Allah geceleyin, nasıl miraç eder kul?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 127, G. 213, b. 6

بس چهره کو نمود مرا بهر ساکنی گفتم که چهره دیدم و آن بود خود نقاب
“*Beni yatıştırmak için nice defalar yüzünü gösterdi ama dedim ki: Evet, yüzünü gördüm, gördüm ama örtülüydü yüzün, gördüğüm bir örtü ancak.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 193, G. 309, b. 3

بر چهره چون زر تو گازیست آن سیمبرت مگر گزیده ست
“*Altın gibi sararmış yüzünde bir iz var; gümüş bedenli sevgilin ısırmış belki diye devam eder.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 185, G. 376, b. 10

مگر از چهره او باد صبا پرده ربود که هزاران قمر غیب درخشان شده است
“*Yoksa seher rüzgârı yüzündeki örtüyü mü kaptı ki binlerce gizli Ay parıl parıl parlarmış.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 197, G. 423, b. 2

آه که چه بی بهره اند باخبران زانک هست چهره او آفتاب طره او عنبريست

“Şundan bundan haberi olanlar, ah, ne de nasipsizdirler; oysaki güneş gibi bir yüzü vardır onun, amber gibi saçları var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 214, G. 468, b. 2

کسی که چهره دل دید اوست اهل خرد کسی که قامت جان یافت اوست کاهل صلاست

“Gönlün yüzünü görendir akı olan; canın kametini duyandır halkı çağırmaya ehil olan kişidir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 216, G. 475, b. 10

صلای چهره خورشید ما که فردوست صلاى سایه زلفین او که جناتست

“Haydin, güneşimizin yüzünü seyredin; Firdevs bağıdır o yüz. Haydin, ortadan ayrılmış saçlarının gölgesine dalın, cennetlerdir o gölgelik.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 216, G. 477, b.2

چون بر رخ ما عکس جمال تو برآید بر چهره ما خاک چو گلگونه نماید

“Yüzünün ışığı yüzümüze vurunca, toprak bile gözümüze yüze sürülen allık gibi görünür.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 274, G. 653, b.1

گر برفکنی پرده از آن چهره زیبا از چهره خورشید و مه آثار نماند

“O güzel yüzünden perdeyi kaldırsan güneşle Ay'ın yüzünden bir iz bile kalmaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 277, G. 657, b.3

چون چهره نمود آن بت زیبا ماه از سوی چرخ بت پرست آمد

“O güzelim dilber yüzünü gösterdi de Ay bile gökyüzünde putperest oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 286, G. 686, b.2

من گمانم تو عیان پیش تو من محو به هم چون عیان جلوه کند چهره گمان برخیزد

“Ben işkilim, sen de apaçık görünmedesin; sana karşı yokum ben... Apaçık olan şey göründü mü, işkilin ortadan kalkar gider.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 320, G. 781, b.2

تا آفتاب چهره زیبات دررسید صبحی شود ز صبح جمال تو شام عید

“Güneşe benzeyen güzelim yüzün doğar da bayram akşamı yüzünün sabahıyla gündüz olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 346, G. 854, b.4

سینه ای کز زخم تیر جذبه او خسته شد بر جبین و چهره او صد نشانست ای پسر

“Onun çekiş okunun yaraladığı gönüle sahip olanın yüzünde, alnında yüzlerce alâmetler vardır ey oğul.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 427, G. 1082, b.6

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 412, G. 1136, b. 1; s. 524, G. 1351, b. 4; s. 571, G. 1487, b. 5; s. 589, G. 1545, b. 10; s. 591, G. 1551, b. 8; s. 594, G. 1561, b. 1; s. 608, G. 1606, b. 8; s. G. b. ; s. 649, G. 1722, b. 4; s. 688, G. 1826, b. 2; s. 703, G. 1862, b. 9; s. 743, G. 1975, b. 2; s. 777, G. 2373, b. 5; s. 780, G. 2080, b. 2; s. 781, G. 2084, b. 4; s. 810, G. 2161, b. 6; s. 822, G. 2190, b. 7; s. 831, G. 2217, b. 1; s. 839, G. 2242, b. 1; s. 862, G. 2301, b. 5; s. 898, G. 2417, b. 1; s. 967, G. 2604, b. 1; s. 1021, G. 2749, b. 5; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. G. b. ; s. 1040, G. 2807, b. 36; s. 1067, G. 2882, b. 8; s. 1093, G. 2956, b. 9; s. 1097, G. 2970, b. 5; s. 1125, G. 3043, b. 7.

117. **Ruḥ** (رخ): “Özel tecellilere denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 421).²⁵²

Dîvân-ı Kebîr’de 498 defa geçmiş olan “*Ruḥ*” kelimesinin 103 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*Hakk’ın cemalî*”, “*yüzünün parıltısı vurdu*”, “*nergis yüz*”, “*sevgilinin yüzü*”, “*zühreye benzeyen yüz*”, “*can güneşinin yüzü*”, “*güller saçan yüzü*”, “*yüzünün ışığı*”, “*şarap renkli yüzü*”, “*yüzünün nuru*”, “*yüzünün hayalî*”, “*güneşin yüzünü*”, “*ay yüzü*”, “*yüzünün güzelliğini*”, “*sevgilinin yüzü*” şeklinde kullanılmıştır. Özel tecelli anlamında kullanılan “*Ruḥ*” ıstılâhı ile Allah’ın bazen celal ve bazen cemal sıfatları ile tecelli etmesidir. Bu ıstılâh bazen can bazen gönül ve bazen de yanak anlamlarında da kullanılmıştır.

رخ بر رخ شكر بنه لذت بگير و بو بده در دولت شكر بجه از تلخی جور فنا

“*Yanağını şekerin yanağına koy, tat al şekerden, koku ver ona; şekerin sayesinde yolculuk cefasının acılığından kurtul.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 13, b. 3

در عشق تو خمارم در سر ز تو می دارم از حسن جمالات پر خرم تو جانا

“*Senin aşkınla sarhoşum, başımda senin verdiğin mahmurluk var, senin güzelliğin yüzünden neşeliyim sevgili.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 82, G. 90, b. 5

عشق معراجیست سوی بام سلطان جمال از رخ عاشق فروخوان قصه معراج را

“*Aşk, güzellik padişahının damına çıkılacak bir merdivendir; sen gel de miraç hikâyesini âşığın yüzünden oku.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 99, G. 133, b. 4

²⁵² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 298; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 522.

ما به دریوزه حسن تو ز دور آمده‌ایم ماه را از رخ پرنور بود جود و سخا

“Güzelliğinden bir şey dilenmek için ta uzaklardan gelmişiz... Ay, nur dolu yüzünden cömertliklerde bulunur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 112, G. 169, b. 14

چون نمایی آن رخ گلرنگ را از طرب در چرخ آری سنگ را

“O gül renkli yüzünü gösterince neşeden taşı toprağı raksa sokarsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 113, G. 171, b. 1

چونک خورشید نمودی رخ خود سجده دادیش چو سایه همه را

“Güneş yüzünü gösterince, hepsi de gölge gibi secde ediyordu Güneş'e.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 116, G. 184, b. 5

چه خیره می‌نگری در رخ من ای برنا مگر که در رخمست آیتی از آن سودا

“Şaşkın şaşkın ne bakıyorsun yüzüme ey genç? Yüzümde o sevginin kanıtı var; dikkat et de asıl onu gör.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 224, b. 1

مگر که بر رخ من داغ عشق می‌بینی میان داغ نبشته که نحن نزلنا

“Yoksa yüzümde aşkın dağladığı yeri mi görüyorsun? O dağda, “biz indirdik”, biz takdir ettik yazısı da yazılmış.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 224, b. 2

ای خواجه یکی سر تو از این بام فروکن کاندرا رخ خوب تو ز اقبال نشانه‌ست

“Ey ev sahibi, bir kerecik olsun şu damdan başını eğ; Çünkü güzel yüzünde ikbâl izi var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 168, G. 332, b. 7

گفتا برای دعوی قاضی گواه خواهد گفتم گواه اشکم زردی رخ علامت

“*Dāvaya tanık ister hâkim dedi, tanığım gözyaşı dedim, yüzümün sarılığı da dâvamın doğruluğuna kanıttır dedim.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 201, G. 436, b. 4

گر یک سر موی از رخ تو روی نماید بر روی زمین خرقه و زنار نماند

“*Yüzünün bir kılı yüz gösterse, yeryüzünde hırka da zünnâr kalmaz.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 277, G. 657, b. 1

گل صدبرگ به پیش تو فرو ریخت ز خجلت که گمان برد که او هم رخ رعناى تو دارد

“*Sadberk gülü kapında utancından döküldü... Çünkü senin güzelim yüzünde kendisinde de olduğunu sanmıştı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 313, G. 759, b. 5

آنک عکس رخ او راه ثریا بزند گر ره قافله عقل زند تا بزند

“*Yüzünün parlıtısı vurdu mu, Ülker'in bile yolunu vurur hani; işte o güzel, akıl kervanının yolunu vuracakmış... vursun.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 322, G. 786, b. 1

دل ویران که در و گنج هوای ابدیست رخ عاشق ز چه رو همچو رخ زر نکند

“*Ölümsüzlük havasına kapılan, ölümsüzlük definesini elde etmeye çalışan âşğın yüzü, neden altına dönmesin sararıp solmasın?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 323, G. 787, b. 6

تا ابد این رخ خورشید سحر در سحرست تا دل سنگ از او لعل بدخشان باشد

“*Bu güneşe benzer yüz, ölümsüz olarak seherdir... Böylece de taşıyürek bile, onun yüzünden Bedahşan lâ'li olur.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 326, G. 797, b. 3

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s. 330, G. 809, b. 9; s. 331, G. 811, b. 4-5; s. 343, G. 844, b. 5; s. 348, G. 860, b. 8; s. 348, G. 861, b. 7; s. 351, G. 869, b. 3; s. 357, G. 885, b. 1; s. 358, G. 888, b. 6; s. 380, G. 944, b. 2; s. 389, G. 967, b. 8; s. 390, 394, G. 979, b. 3; s. 400, G. 1001, b. 3; s. 401, G. 1002, b. 13; s. 402, G. 1006, b. 4; s. 405, G. 1022, b. 3; s. 410, G. 1033, b. 1; s. 412, G. 1036, b. 9; s. 418, G. 1051, b. 1; s. 428, G. 1083, b. 2; s. 432, G. 1093, b. 22-27; s. 433, G. 1094, b. 4; s. 443, G. 1123, b. 1-2; s. 443, G. 1124, b. 1; s. 477, G.1212, b. 3; s. 480, G. 1218, b. 4; s. 504, G. 1296, b. 3; s. 524, G. 1349, b. 8; s. 524, G. 1351, b. 7-8; s. 535, G. 1382, b. 3; s. 538, G. 1389, b. 5; s. 540, G. 1393, b. 21; s. 569, G. 1482, b. 3; s. 611, G. 1611, b. 3; s. 612, G. 1613, b. 3; s. 622, G. 1644, b. 5-9; s. 623, G. 1646, b. 6-10; s. 623, G. 1648, b. 2; s. 625, G. 1651, b. 2; s. 638, G. 1687, b. 2; s. 651, G. 1726, b. 14; s. 682, G. 1809, b. 1; s. 687, G. 1826, b. 1; s. 691, G. 1825, b. 6; s. 710, G. 1888, b. 6; s. 720, G. 1916, b. 9; s. 760, G. 2025, b. 8; s. 769, G. 2051, b. 6; s. 773, G. 2061, b. 3; s. 774, G. 2063, b. 1; s. 792, G. 2115, b. 2; s. 793, G. 2118, b. 1; s. 826, G. 2202, b. 7; s. 837, G. 2235, b. 1; s. 837, G. 2236, b. 8; s. 839, G. 2239, b. 6; s. 844, G. 2255, b. 10; s. 849, G. 2265, b. 8; s. 865, G. 2312, b. 1; s. 874, G. 2344, b. 7; s. 881, G. 2365, b. 3; s. 883, G. 2372, b. 2; s. 886, G. 2379, b. 14; s. 892, G. 2398, b. 1; s. 897, G. 2415, b. 3; s. 922, G. 2479, b. 6; s. 939, G. 2524, b. 15; s. 952, G. 2559, b. 5; s. 978, G. 2633, b. 4; s. 1015, G. 2732, b. 9; s. 1024, G. 2757, b. 3; s. 1036, G. 2792, b. 3; s. 1051, G. 2836, b. 4; s. 1067, G. 2883, b. 15; s. 1080, G. 2919, b. 3; s. 1100, G. 2978, b. 10; s. 1102, G. 2982, b. 2; s. 1112, G. 3007, b. 4; s. 1135, G. 3066, b. 4-5; s. 1137, G. 3072, b. 2; s. 1142, G. 3085, b. 5.

118. **Çehre-i gûl-gûn** (چهره گلگون): “Kemal sahibi ariflerin gönüllerinde ışıldayan mutlak tecellidir. Salikin rüyada veya kendinden geçtiği sırada gördüğü ancak maddi âlemde görülmeyen tecellidir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁵³

Dîvân-ı Kebîr’de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

²⁵³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 94; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ’bîrât-i İrfânî*, s.603.

119. **Hāl-i siyāh** (خال سیاه): “Hakiki vahdet noktası, gayb âlemi. Hakkın mutlak gaybı ve bilinmeyen hüviyeti. Günah karanlığı” (Külliyât-i Irâkî, s. 422).²⁵⁴

Dîvân-ı Kebîr’de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

120. **Ḥaṭ** (خط): “Gayb âlemine denilir” (Külliyât-i Irâkî, s. 422).²⁵⁵

Dîvân-ı Kebîr’de 53 kere kullanılmış olan “**Ḥaṭ**” kelimesi 1 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*yüzündeki ayva tüyünden*” terkihi ile kullanılan bu ıstılâh duyu organları algılanmayan akılla bilinmeyen görülmeyen varlıklar ve bunların bulundukları âlem anlamında kullanılmıştır. Diğer 52 beyitte ise “yazı”, “*kurtuluş fermanın yazısı*” anlamında kullanılmıştır.

صنما گر ز خط و خال تو فرمان آرند این دل خسته مجروح مرا جان آرند

“Ey güzel, yüzündeki ayva tüyünden, o benden bir buyruk getirirlerse şu benim yaralı, hasta gönlüm canlanır.”

Dîvân-ı Kebîr, s.329, G. 804, b. 1

121. **Leb** (لب): “Kelam” (Külliyât-i Irâkî, s. 422).²⁵⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 445 kere kullanılmış olan “**Leb**” kelimesi 26 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*dudakların sözü*”, “*şirin söz*” “*dudak*”, “*dudak açtı*”, “*canın dudağı yarıldı*”, “*candan kopup gelen söz*”, “*deniz kıyısını*”, “*sevgilimin sözü*”, “*sırlar açan dudaklar*” gibi anlam ve terkipler ile kullanılan bu ıstılâh ilahi sevgiliden aracısız gelen söz anlamındadır.

²⁵⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 155; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 245; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 337.

²⁵⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 159; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 353.

²⁵⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 228; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 396; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tā’bîrât-i ‘İrfânî*, s. 683.

مقبلترین و نیک پی در برج زهره کیست نی زیرا نهد لب بر لب ت تا از تو آموزد نوا

“Zühre'nin, senin nağmelerinden başka daha hoş, daha makbul nağmesi mi var, onun çaldığı ney de nedir? Zira O, senden nağme öğrenmek için dudağını senin dudağına koyuyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 51, G. 7, b. 17

دور مرو سفر مجو پیش تو است ماه تو نعره مزن که زیر لب می شنود ز تو دعا

“Uzak gitme, yolculuğu arama; Ay'ın senin önünde; nara atmaya kalkışma; fısıltıyla bile çağırırsan seni duyar o.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 67, G. 44, b. 11

با لب او چه خوش بود گفت و شنید و ماجرا خاصه که در گشاید و گوید خواجه اندر آ

“Onun dudağıyla konuşup dinlemek ve macera ne güzeldir; hele kapıyı açar da hoca gir içeriye derse.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 67, g. 45, b. 1

نفسی فلک نیاید دو هزار در گشاید چو امیر خاص اقرا به دعا گشاید آن لب

““Oku” emrinin has beyi duaya dudak açtı mı, gökyüzü bir soluk bile eğlenmez, binlerce kapı açar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 157, G. 301, b. 3

گر می نکند لبم بیانت سر می گوید به گوش جانت

“Ağzım, dudağım eğri sözler söylemiyor, can kulağına sır söylüyor senin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 182, G. 373, b. 1

ای زبان ها برگشاده بر دل بر بوده ای لب فروبندید کو را همزبانی دیگرست

“Alınmış gönlü kınamaya açılan diller, dudağınızı yumun; çünkü onun da bir başka dili var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 185, G. 384, b. 8

ز شیرینی حدیش شب شکافیدست جان را لب عجب دارم که می گوید حدیث حق مر باشد

“Sözünün tatlılığından geceleyin canın dudağı yarıldı; tuhafıma giden şu ki gene de doğru söz acıdır sözünü söyleyebilir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 253, G. 576, b. 2

تو سخن گفتن بی لب هله خو کن چو ترازو که نماند لب و دندان چو ز دنیا گذر آید

“Hele sen dilsiz dudaksız söz söylemeyi huy edin, çünkü dünyadan gittin mi ne dudak kalır, ne diş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 314, G. 762, b. 11

سخن که خیزد از جان ز جان حجاب کند ز گوهر و لب دریا زبان حجاب کند

“Cana perde olur candan kopup gelen söz. İnciyi, deniz kıyısını göstermez denizden olan sis.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 271, G. 921, b. 1

چنین باشد بیان نور ناطق نه لب باشد نه آواز و نه پدفوز

“Söyleyen ışığın anlatışı böyle olur; ne dudak olur, ne ses olur, ne ağız olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 469, G. 1188, b. 5

چو لب الحمد برخواند دهش نقل و می بی حد چو برخواند و لا الضالین تو او را در دلایل کش

“Dudak, “Hamd âlemlerinin Rabbi Allah'a” âyetini okudu mu, ona sonsuz şaraplar sun, mezeler ver; “Sapıkların yoluna değil” dedi mi, kanıtlar göster ona.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 481, G. 1223, b. 5

بهر نطق یار خوش گفتار خویش لب ببند از گفت و کم گفتار باش

“Güzel sözlü sevgilimin sözünden başka sözler söyleme, kapat ağzını, az konuş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 492, G. 1257, b. 11

بگیرم ادب را ببندم دو لب را که تا راز گوید لب دلگشایش

“Edepi yolunu tutayım da iki dudağımı da yumayım... yumayım da sırlar açan dudakları söze gelsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 502, G. 1289, b. 11

چه لب را می گزی پنهان که خامش باش و کمتر گوی نه فعل و مکر توست این هم که بر گفتار می گردم

“Ne diye sus, daha az söyle diye dudağımı ısırıyorsun; sözün çevresinde dolaşıyorum ya, bu da senin yüziünden, bu da senin düzeninden zaten.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 549, G. 1422, b. 17

گر چه دهان پر است ز گفتار لب ببند خاموش کن که پیش حسودان منکریم

“Ağız sözlerle dolu ama yum ağzını, sus, çünkü inkâra döşenmiş hasetçilerin yanındayız.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 643, G. 1706, b. 16

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*; s.657, G. 1740, b. 10; s. 685, G. 1820, b. 8; s. 705, G. 1869, b. 9; s. 750, G. 1992, b. 13; s. 773, G. 2062, b. 5; s. 814, G. 2170, b. 17; s. 745, G. 2258, b. 13; s. 1024, G. 2759, b. 1; s. 1066, G. 2880, b. 7; s. 1066, G. 2881, b. 3; s. 1069, G. 2890, b. 1;

122. **Leb-i la¹** (لب لعل): “Sevgilinin sözü ve bunun içerdiği mesaj” (*Külliyât-i*

Irâkî, s. 422).²⁵⁷

²⁵⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 228; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i İrfânî*, s. 683.

Dîvân-ı Kebîr'de 6 kere kullanılmış olan “*Leb-i la'l*” kelimesi 1 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*lâ'l dudak*” anlamında kullanılan bu ıstılâh mâşukun sözü anlamında kullanılmıştır.

از لب لعلش چه کم شد گر لبش لطفی نمود ور ز عیسی عافیت یابید بیماری چه شد

“*Lütf afsununu okudıysa lâ'l dudağından ne eksildi ki? Bir hastanın canı, İsa'dan şifa buldıysa ne oldu?*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 306, G. 736, b. 7

123. **Leb-i Şekerî** (لب شکرى): “Melek aracılığı ile peygamberlere, kalp tasfiyesi sayesinde velilere gökten inen söz” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 422).²⁵⁸

Dîvân-ı Kebîr’ de 7 defa kullanılmış olan “*Leb-i Şekerî*” kelimesinin 1 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*tatlı dudaklarını aç*” terkihi ile kullanılmıştır.

دهان پر است و خموشم که تا بگوئی تو کز آن لب شکرینت شکرشان دارم

“*Ağzım sözle dolu, fakat şekerler, ballar saçan güzelimiz, o tatlı mı tatlı dudaklarını aç da sen söyle diye susuyorum artık.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 657, G. 1743, b. 14

124. **Leb-i şîrîn** (لب شیرین): “İdrak ve anlaşılır olması şartı ile aracısız gelen söz” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 422).²⁵⁹

Dîvân-ı Kebîr'de 6 defa kullanılmış olan “*Leb-i şîrîn*” kelimesinin 1 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu aracısız gelen söz anlamındayken geri kalan 5 beyitte tatlı dudak anlamında kullanılmıştır.

²⁵⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 228; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 396; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 683.

²⁵⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 228; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 396; Seyyid Ca'fer, *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 683.

زبان چرب او کارد درختانی پر از زیتون لب شیرین او خواند به افسون سوره والتین

“Tatlı dili zeytinlerle dopdolu ağaçlar diyor; tatlı dudakları afsunlarla
“Vettîn” süresini okumada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 793, G. 2118, b. 2

125. **Dehân** (دهان): “Zahiren konuşma sıfatı” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶⁰

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*’de 379 defa kullanılmış olan “*Dehân*” kelimesinin 92 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*kesenin ağzı*”, “*semanın ağzı*”, “*aşkın ağzı*”, “*gizli ağzı*”, “*güzelin ağzı*”, “*gönlün ağzı*”, “*goncanın ağzı*”, “*gizli ağzı*”, “*goncanın ağzı*”, “*ağzı yarası*”, “*ağzın güzelleşmesi*”, “*ağıza düşmek*”, “*ağzın kazancı*” gibi anlam ve terkipler ile kullanılan bu ıstılâh Hakk’ın kullarına ilahi işaretlerde bulunduğunu belirtmektedir.

دهان پرېست می خواهی مزین سرنای دولت را نتاند خواندن مقری دهان پرېست آیت ها

“Ağzını yummak istiyorsan devlet zurnasını çalma; hafız, ağzı yumulu olarak ayetler okuyamaz.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 59, b. 4

بطلب امن و امان را، بگزین گوشه گران را بشنو راه دهان را، مگشا راه

“Kurtuluş ve eminlik iste; bir bucağa çekilip oturanları seç... Ağzın yolunu gözle, gizlice söylenenleri duy ağız yolunu açmaya kalkışma.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 110, G. 162, b. 14

²⁶⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 101; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 154; Seccādī, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 396.

از کف تو ای قمر باغ دهان پرشکر وز کف تو بی خبر با همه برگ و نوا

“Ey Ay, senin elinden bahçenin ağzı şekerlerle dolu; fakat yine de bu kadar yaprağı, bu kadar meyvesi olduğu halde elinden haberi bile yok.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 125, G. 206, b. 3

چو بوی یوسف معنی گل از گریبان یافت دهان گشاد به خنده که های یا بشرا

“Gül, gömlekten mâna Yusuf'unun kokusunu aldı da ağzını açıp gülmeye, hey gidi hey, müjde demeye koyuldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 129, G. 217, b. 10

دهان پرست سخن لیک گفت امکان نیست به جان جمله مردان بگو تو باقی را

“Ağız, sözle dolu, fakat söylemeye imkân yok; bütün erlerin canı için olsun, geri kalanını sen söyle.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 223, b. 13

هزار کاسه سر رفت سوی خوان فلک چو درفتاد از آن دیگ در دهان حلوا

“O kazandan ağza bir lokma helva düşünce binlerce kafatası kâsesi, gökyüzünde kurulan o sofraya gider.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 133, G. 225, b. 2

شمس تبریزی چو بگشاید دهان چون شکر از طرب در جنبش آید هم رمیم و هم رفات

“Tebrizli Şems, şeker gibi ağzını açtı mı çürümüş, un ufak olmuş kemikler bile oynamaya başlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 185, G. 386, b. 12

گر چه حلواها خوری شیرین نگرده جان تو ذوق آن برقی بود تا در دهان آکلست

“Birçok tatlılar yersin ama tadı damağında kalmaz ki; ağızdayken tat verir yiyene; tıpkı şimşek gibi hani, çakar, aydınlatır, söner.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 189, G. 400, b. 9

بر گوش ما نهاده دهان او به دمدمه تا جان ما بگیرد یک باره بوی دوست

“Ağzını kulağımıza kor da canımız dostun kokusunu tamamıyla alsın diye bir şeyler söyler”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 442, b. 5

عیسی ز چرخ چارم می گوید الصلا دست و دهان بشوی که هنگام مایده ست

“İsa, dördüncü kat gökten, haydin, elinizi, ağzınızı yıkayın, yemek vakti geldi diye sesleniyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 205, G. 446, b. 6

ماندم دهان باز ز تعظیم آن جمال هر لحظه بر زبان و دل الله اکبرست

“O güzelliği, o yüzü görünce ağzı açık kaldım, her an dilimde de gönlümde de Allah ekber sözü var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 206, G. 449, b. 4

در هر دهان که آب از آزادیم گشاد در گور هیچ مور ورا در دهان نرفت

“Su, azatlığıma dair bunca ağız açtı, bu kadar rahmetler yağdı üstüme; fakat hiçbir karınca yuvasına zarar vermedi, hiçbir karıncanın ağzına girmedi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 208, G. 454, b. 7

به آب حسن و به تاب جمال جان پرور کز آن گشاد دهان را انار خندانت

“Canları yetiştiren güzelliğinin alımına, yüzünün parlaklığına ant olsun ki gülen narin, bunların yüzünden ağzını açmış gülmededir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 221, G. 486, b. 5

دهانی زین شکر مجروح گردد که دندان های شکرخاش نبود

“Şeker çiğneyecek dişleri olmayan ağızdır bu şekerden yaralanan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 285, G. 681, b. 7

بس کن و بیش مگو گر چه دهان پرسخنست زانک این حرف و دم و قافیه هم اغیارند

“Ağız sözle dolu ama yeter, fazla söyleme... Çünkü bu harf de, bu nefeste, bu kafiye de yabancıdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 318, G. 775, b. 13

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 318, G. 776, b. 3; s. 339, G. 834, b. 14; s. 343, G. 843, b. 11; s. 358, G. 886, b. 4; s. 362, G. 897, b. 14; s. 366, G. 908, b. 11; s. 367, G. 911, b. 9; s. 373, G. 927, b. 7; s. 374, G. 934, b. 11; s. 385, G. 958, b. 14; s. 390, G. 971, b. 3; s. 429, G. 1086, b. 8; s. 440, G. 1113, b. 12; s. 447, G. 1134, b. 11; s. 450, G. 1137, b. 10; s. 494, G. 1263, b. 5; s. 504, G. 1296, b. 7; s. 509, G. 1306, b. 7; s. 510, G. 1309, b. 7; s. 516, G. 1327, b. 9; s. 523, G. 1348, b. 3; s. 559, G. 1447, b. 13; s. 567, G. 1474, b. 10; s. 577, G. 1505, b. 10; s. 580, G. 1515, b. 14; s. 588, G. 1540, b. 4-7; s. 593, G. 1557, b. 1; s. 612, G. 1615, b. 12; s. 612, G. 1616, b. 1; s. 633, G. 1673, b. 17; s. 639, G. 1691, b. 1; s. 640, G. 1695, b. 3; s. 643, G. 1705, b. 14; s. 648, G. 1717, b. 2; s. 658, G. 1743, b. 14; s. 676, G. 1793, b. 3; s. 679, G. 1799, b. 15; s. 639, G. 1838, b. 10; s. 705, G. 1868, b. 18; s. 714, G. 1900, b. 12; s. 718, G. 1901, b. 10; s. 727, G. 1935, b. 1; s. 730, G. 1940, b. 42; s. 735, G. 1952, b. 1; s. 753, G. 2003, b. 4; s. 759, G. 2022, b. 11; s. 774, G. 2063, b. 9; s. 810, G. 2160, b. 14; s. 811, G. 2164, b. 8; s. 814, G. 2171, b. 13; s. 819, G. 2183, b. 10; s. 835, G. 2227, b. 2; s. 835, G. 2228, b. 5; s. 839, G. 2239, b. 12; s. 846, G. 2259, b. 14; s. 870, G. 2331, b. 2; s. 890, G. 2394, b. 6; s. 894, G. 2403, b. 10; s. 895, G. 2406, b. 10; s. 903, G. 2465, b. 3; s. 919, G. 2474, b. 4; s. 929, G. 2499, b. 16; s. 935, G. 2517, b. 5; s. 965, G. 2596, b. 4; s. 971, G. 2614, b. 14; s. 974, G. 2626, b. 2; s. 974, G. 2629, b. 17; s. 1029, G. 2770, b. 9; s. 1048, G. 2827, b. 6; s. G. b. ; s. 959, G. 2585, b. 9; s. 1093, G. 2957, b. 3; s. 1104, G. 2995, b. 7; s. 1120, G. 3030, b. 19; s. 1121, G. 3032, b. 12; s. 1128, G. 3049, b. 13; s. 1225, G. 3309, b. 2.

126. **Dehân-ı kûçek** (دهان کوچک): “Fehm ve vehimden mukaddes olan konuşma sıfatı” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶¹

²⁶¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 101; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 154; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 396.

“Dehân-i Kûçek” ıstılâhı *Dîvân-ı Kebîr*’de hiç kullanılmamıştır.

127. **Suhen** (سخن): “İlahi tembih ve işaret.” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶²

Dîvân-ı Kebîr’de 425 defa kullanılmış olan “*Suhen*” kelimesinin 127 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*sözün aslı*”, “*padişahın damgası*”, “*söz perdesi*”, “*gizli söz*”, “*vefa sözü*”, “*sonsuz söz*”, “*söz perdesi*”, “*altın söz*”, “*söz suyu*”, “*sözün vatanı*”, “*dostun sözü*”, “*söz yüzü*”, “*söz temeli*”, “*sözün kabuğu*”, “*söz kanadı*”, “*remizli söz*”, “*elest sözü*”, “*vahiy sözü*”, “*kapalı söz*”, “*inci saçan söz*”, “*söz incisi*”, “*aydın söz*”, “*can sözü*”, “*can sözü*”, “*ebedi söz*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh Allah’ın kullarına nasıl davranacağı konusunda bilgi vermesi anlamında kullanılmıştır.

آب حیات آمد سخن، کاید ز علم من لدن جان را از او خالی مکن، تا بردهد اعمال ها

“Söz bengisudur, çünkü Ledün bilgisinin aşkından doğmadadır. Aşkı canından eksik etme de iyi işlerin meyve versin, çoğalsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 2, b. 15

بر اهل معنی شد سخن، اجمال ها، تفصیل ها بر اهل صورت شد سخن، تفصیل ها، اجمال ها

“Söz mâna ehline az da olsa çoktur, uzadıkça uzar, yeter mi yeter; fakat suret ehline çok söz bile kifayetsizdir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 2, b. 16

هان ای دل مشکین سخن پایان ندارد این سخن با کس نیارم گفت من آن ها که می گویی مرا

“Ey misk gibi sözler söyleyen, kendine gel artık, bu sözün sonu yoktur; senin bana söylediklerini kimselere söylemem ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 53, G. 13, b. 14

²⁶² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 324; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 586; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 460.

باریک شد این جا سخن دم می نگنجد در دهن من مغلظه خواهم زدن این جا روا باشد دغا

“Söz inceldi burada soluk ağza sığmıyor, artık yanıltmaca söz söylemek istiyorum, o çeşit söz, burada yaraşır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 59, G. 27, b. 30

اسب سخن بیش مران در ره جان گرد مکن گر چه که خود سرمه جان آمد آن گرد مرا

“Söz atını daha yürük sürme, can yolunu tozutma; o toz bana can sürmesi gelir ama gene de toz kaldırma sen.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 67, G. 44, b. 3

دل سخن چینست از چین ضمیر وحی جوین اندر آن چین شیوه ها

“Gönül, hâtıranın kaş çatışından, göz atışından sözler devşirir; işveler, şiveler, o işaretlerde vahiy ararlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 175, b. 3

دل از سخن پر آمد و امکان گفت نیست ای جان صوفیان بگشا لب به ماجرا

“Gönül sözlerle dolu, fakat söylemeye imkân yok. Ey sufîlerin canları, siz dudaklarınızı açın da, başımızdan geçenleri siz söyleyin!”

Dîvân-ı Kebîr, s. 121, G. 198, b. 5

شکرفروش چنین چست هیچ کس دیده ست سخن شناس کند طوطی شکرخا را

“Böyle çevik, böyle tez canlı şeker ciyi kim görmüş; şeker yiyen dudu kuşuna bir anda söz anlama kabiliyeti veriyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 127, G. 212, b. 7

گاهی ز بوسه یار و گهی ز جام عقار مجال نیست سخن را نه رمز و ایما را

“Bazen sevgilinin öpüşü, bazen şarap kadehini sunuş; söz söyleme şöyle dursun, işarete bile mecal yok.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 130, G. 218, b.5

دهان ببند و امین باش در سخن داری که شه کلید خزینه بر امین کشدا

“Ağzını yum, söz söyleme de emin ol; çünkü padişah hazinenin anahtarını emine verir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 134, G. 228, b.14

فاش مکن فاش تو اسرار عرش در سخنی زاده ز تحت الثری

“Arş sırlarını yayma; yeraltında doğan sözlerle fâş etme o sırları.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 145, G. 257, b.9

حد ندارد این سخن کوتاه کن گر چه جان گلستان آمد جنوب

“Bu sözün sonu yoktur; tohumlar bağın canıdır fakat kısa kes sözü.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 158, G. 303, b. 10

کو بلبل چمن ها تا گفتمی سخن ها نگذشت بر دهان ها یا دست هیچ کاتب

“Nerde yeşillikler bülbülü? Ona öyle sözler söyleyeyim ki ağızlara düşmemiş olsun, hiçbir kâtibin eli yazmamış olsun o sözleri.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 160, G. 306, b. 13

سخن در پوست می گویم که جان این سخن غیبت نه در اندیشه می گنجد نه آن را گفتن امکانست

“Sözü kabuk içinde söylüyorum; bu sözün canı aşk; ne düşünceye sığar, ne söylemeye imkân var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 166, G. 325, b. 12

زان شاهد خانگی نشان کو هر کس سخنی ز خاندان گفت

“Herkes evden bahseder ama evdeki dilberin izi nerde?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 179, G. 367, b. 9

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 179, G. 367, b. 11; s. 190, G. 402, b. 5; s. 191, G. 404, b. 1; s. 210, G. 459, b. 7; s. 212, G. 462, b. 13; s. 213, G. 467, b. 13; s. 217, G. 478, b. 20; s. 229, G. 509, b. 16; s. 230, G. 512, b. 17; s. 243, G. 551, b. 8; s. 250, G. 568, b. 20; s. 257, G. 592, b. 9; s. 244, G. 617, b. 8; s. 271, G. 639, b. 6; s. 284, G. 678, b. 13; s. 234, G. 725, b. 5-7; s. 304, G. 729, b. 18; s. 310, G. 750, b. 2; s. 313, G. 758, b. 14; s. 315, G. 777, b. 8; s. 319, G. 779, b. 12; s. 326, G. 796, b. 4; s. 351, G. 869, b. 12; s. 357, G. 884, b. 14; s. 360, G. 892, b. 11; s. 366, G. 906, b. 8; s. 371, G. 920, b. 9; s. 371, G. 921, b. 1-6; s. 375, G. 931, b. 19; s. 376, G. 932, b. 9; s. 376, G. 935, b. 5; s. 378, G. 938, b. 1-3-4-6; s. 412, G. 1036, b. 4; s. 417, G. 1039, b. 12; s. 428, G. 1084, b. 15; s. 437, G. 1105, b. 5; s. 470, G. 1191, b. 8-9; s. 477, G. 1212, b. 5; s. 474, G. 1232, b. 3; s. 498, G. 1275, b. 7; s. 510, G. 1307, b. 18; s. 513, G. 1318, b. 15; s. 532, G. 1472, b. 23; s. 548, G. 1417, b. 23; s. 551, G. 1436, b. 7; s. 612, G. 1615, b. 5; s. 627, G. 1657, b. 6; s. 631, G. 1667, b. 12; s. 638, G. 1690, b. 3; s. 647, G. 1713, b. 15; s. 450, G. 1724, b. 2; s. 651, G. 1726, b. 5; s. 674, G. 1790, b. 17; s. 689, G. 1828, b. 8; s. 697, G. 1847, b. 31; s. 699, G. 1852, b. 10; s. 722, G. 1922, b. 7; s. 727, G. 1835, b. 5; s. 727, G. 1935, b. 5; s. 731, G. 1941, b. 7; s. 751, G. 1997, b. 9; s. 756, G. 2010, b. 1; s. 767, G. 2044, b. 15; s. 769, G. 2048, b. 14; s. 772, G. 2057, b. 11; s. 773, G. 2060, b. 5; s. 785, G. 2094, b. 1; s. 806, G. 2150, b. 13; s. 818, G. 2181, b. 9; s. 830, G. 2215, b. 3; s. 832, G. 2219, b. 5; s. 841, G. 2246, b. 2; s. 846, G. 2258, b. 26; s. 862, G. 2303, b. 9; s. 863, G. 2305, b. 9; s. 863, G. 2306, b. 4; s. 880, G. 2361, b. 3; s. 909, G. 2447, b. 11; s. 913, G. 2457, b. 12; s. 913, G. 2458, b. 12; s. 917, G. 2465, b. 14; s. 924, G. 2487, b. 8; s. 930, G. 2502, b. 16; s. 943, G. 2534, b. 5; s. 955, G. 2565, b. 11; s. 984, G. 2648, b. 6; s. 994, G. 2678, b. 10; s. 1024, G. 2759, b. 1; s. 1043, G. 2814, b. 13; s. 1052, G. 2838, b. 14; s. 1053, G. 2843, b. 5; s. 1054, G. 2844, b. 6; s. G. b. ; s. 1057, G. 2853, b. 8; s. 1069, G. 2890, b. 1; s. 1112, G. 3007, b. 6; s. 1117, G. 3020, b. 11; s. 1124, G. 3041, b. 11; s.

1132, G. 3058, b. 9; s. 1134, G. 3065, b. 9; s. 1138, G. 3073, b. 26; s. 1141, G. 3081, b. 7; s. 1143, G. 3085, b. 28; s. 1237, G. 3339, b. 6; s. 1249, G. 3365, b. 7; s. 1225, G. 3309, b. 14.

128. **Durr-i suhen** (در سخن): “Madde olan ya da olamayan hissedilen ve akla uygun ilahi işaret ve sıfatların keşfedilmesine denilir.” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 422).

Dîvân-ı Kebîr’de “*Durr-i suhen*” terkihi 1 kez kullanılmıştır.

چون در سخن ها سفت و الارض مهادا گفت ای میخ زمین گشته وز شهر دل آواره

“O, söz incilerini deldi de “Yeryüzünü bir beşik olarak halk ettik” dedi a mih gibi yeryüzüne çakılıp kalan, gönül şehrinden âvâre olan.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 863, G. 2306, b. 4

129. **Suhen çün dürr** (سخن چون در): “Maddi ve manevi olarak değerlendirilir” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 422).

Dîvân-ı Kebîr’de bu terkip hiç kullanılmamıştır.

130. **Ġamze** (غمزه): “İdrak edilen işaretler” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶³

Dîvân-ı Kebîr’de 99 kere kullanılmış olan “Ġamze” kelimesi 6 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*padişahımızın kanlı bakışları*”, “*kanlar döken bakış*”, “*büyücü bakışları*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh Allah’ın yaratmış olduğu her şeyde O’nun varlığının anlaşılabilmesi anlamında kullanılmıştır.

²⁶³ Bkz Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 390; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 723; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ‘bîrât-i ‘İrfânî*, s. 608.

یوسفان را مست کرد و پرده هاشان بردرید غمزه خونی مست آن شه خمار ما

“O meyhaneci, o şaraplar sunan padişahımızın kanlı bakışları, Yusufuları sarhoş etti, perdelerini yırttı, sırlarını fâş etti.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 100, G. 136, b. 2

لحظه ای قصه کنان قصه تبریز کنید لحظه ای قصه آن غمزه خون ریز کنید

“Ey hikâye söyleyenler; bir solukcağız da Tebriz'in hikâyesini söyleyin; bir solukcağız da o kanlar döken bakışı anlatın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 330, G. 807, b. 1

خونبهای کشتگان چون غمزه خونی اوست در میان خون خود چون طفلک خون خواره ایم

“Öldürülenlerin kan pahası, mademki onun kanlı bakışdır; kanlar içen çocukcağız gibi biz de kendi kanımıza bulanmışız.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 604, G. 1594, b. 6

در طره هاش نسخه ایاک نعبد است در چشم هاش غمزه ایاک نستعین

“Onun alnına dökülen saçlarında “Ancak sana taparız” ayeti yazılıdır, gözlerinde “Ancak senden yardım isteriz” bakışı vardır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 770, G. 2053, b. 5

چون مهره ام در دست او چون ماهیم در شست او بر چاه بابل می تنم از غمزه سحاره ای

“Mühre gibi dindeyim onun, balık gibi ağındayım, büyücü bakışlarının yüzünden Babil kuyusuna eğilmişim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 905, G. 2439, b. 3

یوسفی کز قیمت او مفلس آمد شاه مصر هر طرف یعقوب وار از غمزه اش دلخسته ای

“Bir Yusuf ki değerini vermede Mısır padişahı bile müflis bakışından, her tarafta Yakup gibi bir gönlü yaralı var.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1031, G. 2779, b. 6

131. **Zebân** (زبان): “Sırlar” (*Külliyât-i Irâkî, s. 422*).²⁶⁴

Dîvân-ı Kebîr’de 379 kere kullanılmış olan “*Zebân*” kelimesi 31 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*gönül sırları*”, “*gönlüdeki sır*”, “*dervişin nişanesi*” gibi terkipler ile kullan bu ıstılâh sır anlamında yani kul ile Allah arasında olan ve başkalarının haberdar olmayacağı kapalı bir durumu ifade etmiştir.

درویش را چه بود نشان جان و زبان درفشان نی دلق صدپاره کشان چیزی بده درویش را

“Dervişin nişanesi nedir? înciler saçan bir can, bir dil, yüz parçadan dikilmiş yamalı hırka değil; bir şey ver yoksula.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 54, G. 15, b. 5

بکن آن جا مناجات بگو اسرار و حاجات سلیمان خود همی داند زبان جمله مرغان را

“Orda gizli konuş onunla; sırlarını, dileklerini söyle; Süleyman bütün kuşların dillerini bilir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 72, G. 58, b. 7

سوفسطایی مشو خمش کن بگشای زبان معنوی را

“Sofist olma, sus da manevî dilini aç.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 92, G. 116, b. 10

²⁶⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 142; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 224.

ور جادویی نماید بندگان مردم تو چون عصای موسی بگشا برو زبان ها

“Büyü yapar da halkın dilini bağlarsa sen Musa'nın sopası gibi yürü, aç dilleri.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 119, G. 192, b. 4

شمس تبریزی تو خورشیدی چه گویم مدح تو صد زبان دارم چو تیغ اما به وصفت الکنست

“Ey Tebrizli Şems, sen bir güneşsin, seni nasıl öveyim ben? Hepsi de kılıç gibi yüz dilim var; fakat seni anlatmaya koyuldum mu hepsi de peltek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 185, G. 384, b. 10

بی گفت زبان تو بی حرف و بیان تو از باطن تو گوشت بشنیده مبارک باد

“Dilin söylemeden, harfle bir şey konuşmadan özünden gelen kutlu olsun sesini kulağın duydu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 258, G. 597, b. 5

این از آنست که بطوی به زبان لایحکی زانک اثبات چنین نکته بود نفی وجود

“Bu, “Göğü dürer” sırrının dille anlatılamamasındandır; çünkü böyle ince bir şeyin ispatı, varlığı yok bilmekle, yok etmekle olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 324, G. 790, b. 7

واسطه ها را برید دید به خود خویش را آنچه زبانی نگفت بی سر و گوشی شنید

“Vasıtaları kesti; kendi gördü kendini; hiçbir dilin demediğini, söylemediğini başsız, kulaksız duydu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 359, G. 890, b. 2

غیرت عشق است و گر نه زبان شرح عنایات خدا می کند

“Aşk gayreti bu; yoksa dil, Tanrı inayetlerini nasıl anlatılır?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 400, G. 1000, b. 12

زبان را پردگی می دار چون دل زبان را پرده بدریدن میاموز

“Dili, gönül gibi gizli tut; ona perdeler yırtmayı öğretme.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 467, G. 1182, b. 9

خنک آنک ز آتش تو سمن و گلشن بروید که خلیل عشق داند به صفا زبان آتش

“Ne mutlu o kişiye ki yasemini de senin ateşinle biter, gülü de... Ateşin dilini arılıkla Halil bilir ancak.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 489, G. 1249, b. 6

زبان جمله مرغان بداند او به بصیرت که هیچ مرغ نداند به وهم خویش زبانش

“Can gözüyle görür, bütün kuşların dillerini bilir; fakat hiçbir kuş, vehmiyle yol bulamaz onun diline.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 699, G. 1281, b. 3

سوسن زبان گشاده و گفته به گوش سرو اسرار عشق بلبل و حسن خصال گل

“Süsen ağzını açmış da servinin kulağına bülbülün aşkına ait sırlar söylüyor, gülün güzelim huylarını anlatıyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 523, G. 1348, b. 4

زبانم عقده ای دارد چو موسی من ز فرعونان ز رشک آنک فرعونی خبر یابد ز برهانم

“Musa gibi dilimde bir düğüm var. Firavunlardan bir Firavun, delilimden bir haber alır diye peltekleşmiştir dilim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 555, G. 1437, b. 2

ای باغبان هین گوش کن ناله درختان نوش کن نوحه کنان از هر طرف صد بی زبان صد بی زبان

“Ey bahçıvan, dikkat et de dinle, ağaçların feryadını içercesine duy; her yanda dilsizce ağlayıp feryat eden yüzlerce can var, yüzlerce.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 676, G. 1794, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s.699, G. 1852, b. 10; s.757, G. 2014, b. 3; s.760, G. 2027, b. 21; s.765, G. 2042, b. 2; s.774, G. 2063, b. 3; s.782, G. 2086, b. 14; s.805, G. 2144, b. 7; s.810, G. 2162, b. 2; s.825, G. 2200, b. 6; s.865, G. 2311, b. 11; s.905, G. 2439, b. 6; s.986, G. 2655, b. 10; s.986, G. 2656, b. 1; s.1010, G. 2721, b. 1; s.1015, G. 2733, b. 16; s.1107, G. 2994, b. 6.

132. **Zebân-i telh** (زبان تلخ): “Salikin meşrebine uymayan iş, (takdire uygun düşmeyen iş)” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶⁵

Dîvân-ı Kebîr’de bu terkip hiç kullanılmamıştır.

133. **Zaķan** (ذقن): “Salikin tabiatına uygun olan işe denilir” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶⁶

Dîvân-ı Kebîr’de 17 kere kullanılmış olan “*Zaķan*” kelimesi 3 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu sâlikin tabiatına uygun iş anlamdadır.

دلو دو چشم مرا گر چه که کم نیست آب مردمک دیده را چاه ذقن واجبست

“İki kovaya benzeyen gözlerimde su az değil ama gene de gözyaşını akıtmak için kuyuya benzeyen çene çukuru gerek.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 214, G. 471, b. 3

به چاه آن ذقن بنگر مترس ای دل ز افتادن که هر دل کان رسن بیند چنان چاهست زندانش

“Çene topağımdaki kuyuya bak; fakat korkma ey gönül; o ipi gören her gönlün zindanı böylesine bir kuyudur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 481, G. 1224, b. 9

²⁶⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 142; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 224.

²⁶⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 391; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 724.

اندر ذقن یوسف چاهی چه عجب چاهی صد یوسف کنعانی اندر تک آن خوش چه

“O Yusuf’un çene topağındaki kuyu, nasıl bir kuyu ki yüzlerce Yusuf-ı Ken’an o güzelim kuyunun dibinde.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 864, G. 2308, b. 2

134. **Zenah** (زنخ): “Lezzet mahallî” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶⁷

Dîvân-ı Kebîr’de 17 kere kullanılmış olan “*Zenah*” kelimesi 3 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “çene topağındaki kuyu”, “çene” terkihi ve anlamı ile kullanılan bu ıstılâh ile temâşa halinde karşılaşılan müşkül anlamındadır.

ای مرده شوی من زنخم را ببند سخت زیرا که بی دهان دل و جانم شکرچش است

“Ey ölümü yıkayan, çenemi sıkıca bağla benim; çünkü canım da, gönlüm de ağızsız gizlice şekerler tatmada.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 204, G. 444, b. 12

من یوسف دلخواهم چاه زنخت خواهم هم مومن این راهم هم کافر حیرانی

“Bir Yusufum, gönüller beni ister; fakat ben, çene topağındaki kuyuyu isterim; hem bu yola inanmışım, hem şaşkın bir kâfirim ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 968, G. 2603, b. 4

زنخ کم زن که اندر چاه نفسی تو آن چاه زنخدان را چه دانی

“Az çene oynat; çünkü nefis kuyusundasın; o çene topağındaki kuyudan ne anlarsın?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 986, G. 2655, b. 7

²⁶⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 391; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 725.

135. **Hadd** (خد): “Mûlahaza mahalli, temaşa edilecek yer (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶⁸

Dîvân-ı Kebîr’de 19 kere kullanılmış olan “*Hadd*” kelimesi 3 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “güzellerinin yüzlerini görmesi”, “güzellerin yanaklarına” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

آن شکل بین وان شیوه بین وان قد و خد و دست و پا آن رنگ بین وان هنگ بین وان ماه بدر اندر قبا

“Şu güzelliğe bak, şu edayı seyret. Şu boya, şu yüze göze, şu ele ayağa bak bir kere. Şu rengi seyret, şu temkine, vakara bak, şu elbiseleri giyinmiş dolunayı seyret hele.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 50, G. 5, b. 1

برو ای خواب خاری زن تو اندر چشم نامحرم که حیفت آن که بیگانه در این شب قد و خد بیند

“Yürü ey yoksul uyku, mahrem olmayanın gözüne gir; çünkü yabancının bu gece güzellerinin yüzlerini görmesi, boylarını seyretmesi yazıktır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 554, G. 582, 6

خطی نوشت یزدان بر خد خوش عذاران کز خط سیه تر است او کاین خط و خال گیرد

“Tanrı, yanağı güzellerin yanaklarına bir yazı yazmıştır... Fakat bu yazıya, şu bene alman, aldanan kişi, o yazıdan da kara bahtlıdır”

Dîvân-ı Kebîr, s. 348, G. 860, b. 12

136. **Çāh-ı zenah** (چاه زنج): “Temaşa halinde görülen sınırlarındaki müşkiller” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁶⁹

²⁶⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 151; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 240.

²⁶⁹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 93; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 138.

Dîvân-ı Kebîr'de 4 kere kullanılmış olan “*Çāh-ı zenaḥ*” kelimesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamda kullanılmamıştır. Çene çukuru anlamında kullanılmıştır.

137. **Bunā-gūṣ** (بناگوش): “Sevgilinin kulak vermeden ve dikkatle dinlenmeden anlaşılmayan sözü, ince ifadesi. Sevgilinin kulağa küpe olan sözü (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁷⁰

Dîvân-ı Kebîr'de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

138. **Silsile** (سلسله): “Genel yollar ile halkın ilahi huzura yönelmesi” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁷¹

Dîvân-ı Kebîr'de 59 defa kullanılmış olan “*Silsile*” kelimesinin 14 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*zincir gibi birbirine ulanmış nağmeler*”, “*Mecnun gibi zincirlere bağlamışsın*”, “*aşk zinciri*”, “*zincirden sevgilinin kokusu geliyor.*”, “*güzellerin zincire benzeyen saçı*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh ile kulları Hakk'a yönelmiş zincire benzetmiştir.

تا جستنی نوعی دگر ره رفتنی طرزی دگر پیدا شود در هر جگر در سلسله آهنگ ها

“*Umuluyor ki yelip yortma bir başka çeşit olur, yol yürüyüş bir başka tarza döner, her gönülde zincir gibi birbirine ulanmış nağmeler ortaya çıkar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 57, G. 22, b. 12

²⁷⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 81; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 114.

²⁷¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 320; Bkz. Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 574.

سلسله ام کن به پای اشتر بند من طمع کی کنم سنام تو را

“Beni bir zincir haline getir de devenin ayağına bağla; nasıl olur da hörgücünü umabilirim ben?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 141, G. 248, b. 5

روز و شب را چون دو مجنون درکشان در سلسله ای که هر روزت چو عید و هر شبت قدر و برات

“Ey her günü bayram, her gecesi kadir, berat olan, geceyi, gündüzü iki Mecnun gibi zincirlere bağlamışsın, çekip duruyorsun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 185, G. 386, b. 7

همه از سلسله عشق تو دیوانه شدند همه از نرگس مخمور تو خمار شدند

“Bütün halk, senin aşk zincirinin yüzünden deli divane oldu... Herkes senin mahmur nergislerine daldı, meyhaneci oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 321, G. 784, b. 4

چو عشق سلسله خویش را بجنابند جنون عقل فلاطون و بوالحسن باشد

“Aşk, zincirini bir oynattı mı Eflâtun'un akli da zıvanadan çıkar; Ebû'l Hasan'ın akli da.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 371, G. 920, b. 3

رفته به چرخ ولوله کون گرفته مشغله خلق گسسته سلسله از طرف پیام دل

“Gönülden bir selâmdır geldi de gökyüzüne bir gürültüdür düştü; varlık, eline bir meşale aldı, halk zincirden boşandı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 519, G. 1336, b. 5

سلسله بنگر گر بکشندت جذب الهی کردت مقبل

“Seni tutar, çekerlerse zinciri seyret... İlâhi çekişi, sana devlet vermiştir, seni ikbale ulaştırmıştır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 529, G. 1363, b. 4

نه چنان مست و خرابم که خورد آتش و آبم همگی غرق جنونم همگی سلسله مندم

“Öylesine sarhoş değilim, öylesine yıkılmamışım ki ateş yaksın, su götürsün beni... Tümden deliliğe batmışım, zincirlere vuruldum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 609, G. 1607, b. 7

بزن ای مطرب قانون هوس لیلی و مجنون که من از سلسله جستم و تد هوش بکندم

“Ey kanun çalan, Leylâ'yla Mecnun'un hevesini söyle zincirden boşandım çünkü aklın temel direğini söktüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 610, G. 1609, b. 9

باز شکستند خلق سلسله یا مسلمین باز درافکند عشق غلغله یا مسلمین

“Ey Müslümanlar, yine halk zincirlerini kırdı, yine insanlar zincirden boşandı; gene aşk âleme bir gürültüdür, saldı ey Müslümanlar.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 772, G. 2068, b. 1

جسته اند دیوانگان از سلسله ز آنک برزد بوی جان از سلسله

“Bak da gör, deliler zincirlerinden boşanmış; çünkü zincirden sevgilinin kokusu geliyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 887, G. 2384, b. 1

بگه امروز زنجیری دگر در گردنم کردی زهی طوق و زهی منصب که هست آن سلسله داری

“Köpeğin boynuna bir zincir taksan, bütün arslanlara padişah olur; Zenci'ye bir renk versen Rum ülkesi halkından olur; evet, Rum olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 942, G. 2532, b. 13

سلسله این عشق درجنبان و شورم بیش کن بحر سودا را بجوش و کن جنون افزایی

“Şu aşk zincirini oynatta coşkunluğumu arttır; sevda denizini kabart, köpürt de deliliğimi arttır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1040, G. 2807, b. 33

زلف بتان سلسله ست جانب دوزخ کشد ظاهر او چون بهشت باطن او دوزخی

“Güzellerin zincire benzeyen saçları adamı cehenneme çeker; onların görünüşleri cennet gibidir ama içleri cehennemliktir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1115, G. 3014, b. 8

139. **Dûş** (دوش): “Hakk’ın ululuk sıfatına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 423).²⁷²

Dîvân-ı Kebîr’de 215 defa kullanılmış olan “*Dûş*” kelimesinin 22 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu kelime, “omuz” ve “dün gece” anlamlarında kullanılmaktadır. Omuz manasına gelen “*dûş*” kelimesi, tasavvufî istilâh olarak kullanılmaktadır.

دهد آن کان ملاحه قدحی وقت صباحت به از آن صد قدح می که بخوردی شب دوش

“O tat tuz madeni, sabah vaktinde sana öylesine bir kadeh sunar ki, o bir kadeh şarap dün içtiğin yüzlerce kadeh şaraptan daha iyidir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 191, G. 404, b. 6

²⁷² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 112; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 174.

دوش آمد بر من آنک شب افروز منست آمدن باری اگر در دو جهان آمدنست

“Dün gece, gecemi aydınlatan güzelim geldi; gelmek iki dünyaya da gelmekse bir kere olur bu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 193, G. 410, b. 1

بد دوش بی تو تیره شب و روشنی نداشت شمع و سماع و مجلس ما چاشنی نداشت

“Dün gece sen yoktun da gece karanlıktı, hiçbir aydınlığı yoktu; ne mumumuzda ne semâ’ımızda, ne de meclisimizde bir tat vardı.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 211, G. 453, b. 1

بار دگر آن صورت پنهانی عالم از روزن جان دوش چو مهتاب در آمد

“Bir kere daha âlemin o gizli şekli, dün gece can penceresinden ay ışığı gibi vurdu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 273, G. 645, b. 3

دوش از بت من جهان چه می شد وز ماه من آسمان چه می شد

“Dün gece güzelimin yüzünden dünyaya ne oldu? Ay’ımın yüzünden gök ne oldu?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 287, G. 689, b. 1

دوش در استارگان غلغله افتاده بود کز سوی نیک اختران اختر اسعد رسید

“Dün gece yıldızlardan bir gürültüdür duyuldu; yıldızı kutlulardan kutlular kutlusu bir yıldız geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 356, G. 882, b. 10

آنچ به هفت آسمان جست فرشته و نیافت نک به زمین گاه خاک سهل برون جست دوش

“Yedi göğe de sığmayan, meleklerden bile gizlenen, dün şu toprak yeryüzünden belirdi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 496, G. 1276, b. 4

دوش از رخ نگاری دل مست گشت باری تا پیش شهریاری من ساغری شکستم

“Dün bir güzelin yüziünden gönül sarhoş oldu, öylesine esridi ki padişahın huzurunda bile bir kadeh kırdım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 638, G. 1687, b. 4

فقر را در خواب دیدم دوش من گشتم از خوبی او بی هوش من

“Dün gece yokluğu rüyada gördüm; güzelliğinden şaşırdım kaldım.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 757, G. 2015, b. 1

دوش خیال نگار بعد بسی انتظار آمد و من در خمار یا رب چون بود چون

“Bir hayli bekledikten sonra o eşsiz sevgilinin hayali dün gece geldi; bense mahmurdum; yarabbi, nasıl oldu, nasıl?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 776, G. 2067, b. 4

می گشته ام بی هوش من تا روز روشن دوش من یک ساعتی ساران کو یک ساعتی پایان کو

“Dün gece aydın sabaha kadar kendimden geçmiştım; bir an olsun baş neredeydi, son nerde?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 803, G. 2139, b. 13

دوش خوابی دیده ام خود عاشقان را خواب کو کاندرون کعبه می جستم که آن محراب کو

“Âşıklar nerde, uyku nerde? İş böyle ama yine de dün gece rüyamda gördüm; Kâbe'nin içinde, o mihrap nerde diye arıyormuşum.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 827, G. 2205, b. 1

دوش دیوانه شدم عشق مرا دید و بگفت آمدم نعره مزین جامه مدر هیچ مگو

“Dün divane oldum da aşk beni gördü, dedi ki: Nara atma, elbiseni yırtma, hiç tınma, geldim ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 832, G. 2219, b. 3

ولوله در خانقاه افتاد دوش مشک پر شد خانقاه از بوی تو

“Dün gece tekkede bir gürültüdür kopmuştu; tekke, senin kokunla misklere bürünmüştü, misk kokularıyla doldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 836, G. 2230, b. 6

دوش از شکم دریا برخاست یکی صورت و آن غمزه اش از دریا بس سخته کمان گشته

“Dün o denizden öylesine biri belirmiş ki bakışı bir katı yaymış sanki.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 865, G. 2311, b. 5

Diğer beyitler için Bkz. *Dîvân-ı Kebîr*: s. 881, G. 2364, b. 6; s. 903, G. 2435, b. 1; s. 920, G. 2475, b. 3; s. 920, G. 2574, b. 6; s. 978, G. 2633, b. 2-3; s. 1112, G. 3007, b. 1; s. 1222, G. 3304, b. 12.

140. **Sîne** (سینه): “İlahi ilim sıfatı” (*Küllîyât-ı Irâkî*, s. 423).²⁷³

Dîvân-ı Kebîr’de 238 defa kullanılmış olan “*Sîne*” kelimesinin 70 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. Bu ıstılâh “*gönül tandırı*”, “*gönül raksı*”, “*göğüs kafesi*”, “*göğüs açılması*”, “*mermer göğüs*” gibi terkipler ile kullanılmıştır.

در سینه ها برخاسته، اندیشه را آراسته هم خویش حاجت خواسته، هم خویشان کرده روا

“Gönüllerde belirmişsin, düşünceleri bezemişsin. Hem kendin dilek dilemişsin, hem kendi kendinin dileğini vermişsin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 4

²⁷³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 321; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 575.

خورشید پیشست چون شفق ای برده از شاهان سبق ای دیده بینا به حق وی سینه دانا بیا

“Güneş sana karşı sanki akşam kızılığı, ey padişahlardan bile ödülü kapan er, ey Tanrı'yla bakan, gören göz, ey her şeyi bilen gönül, gel.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 55, G. 16, b. 6

هر اندیشه که می پوشی درون خلوت سینه نشان و رنگ اندیشه ز دل پیداست بر سیما

“Gönül halvetinin tam içinde giyinip durduğun her düşünce, rengiyle, şekliyle yüzünden belli olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 71, G. 54, b. 9

چون چرخ زند آن مه در سینه من گویم ای دور قمر بنگر دور قمر ما را

“O ay göğsümde çark kurdu mu ey Ay devri derim, ay devrimize bak bizim.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 78, G. 76, b. 2

فرمود که نور من مانده مصباح است مشکات و زجاجه گفت سینه و بصر ما را

“Nurum buyurmuştur, kandile benzer. Göğsümüzle gözümüze de kandil konan yer ve sırça demiştir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 78, G. 76, b. 12

سینه های عاشقان جز از شما روشن مباد گلبن جان های ما خندان مبادا بی شما

“Âşıkların gönülleri sizden başka hiç kimseyle aydınlanmasın; can gül fidanlarımız siz olmadan gülmesin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 140, b. 2

سینه شکاف گشته دل عشق باف گشته چون شیشه صاف گشته از جام حق تعالی

“Göğsümüz yarıldı; gönül aşk dokumaya koyuldu; yüce Tanrı'nın kadehiyle şişe sâf bir hale geldi.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 185, b. 2

مالیده رو و سینه در آن قبله گاه حق در خانه خدا شده قد کان آمنسا

“O Tanrı kiblegâhına yüzünü, gözünü sürdün, Tanrı evi ne girdin, “Giren aman bulur, “sırrına erdin.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 121, G. 199, b. 3

روان شود ز ره سینه صد هزار پری چو بر قنینه بخواند فسون احیا را

“Küpe diriltme afsununu okuyup üfledi mi gönül yolundan yüzlerce peri kalkar, yola düşer.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 136, G. 233, b. 3

سینه چون خانه زنبور پر از مشغله بود کز تو ای کان غسل شهد کشیدم همه شب

“Gönül arı kovanı gibi uğultularla doluydu...ey bal madeni, senden bal aldım bütün gece.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 157, G. 300, b. 5

سینه های روشنان بس غیب ها دانند لیک سینه عشاق او را غیب دانی دیگرست

“Aydın gönüller, çok gizli şeyler bilirler ama âşıkların gönülleri başka bir gizli şey bilir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 185, G. 384, b. 2

چون تجلی بود از رحمت حق موسی را زان شکرریز لقا سینه سینا چه خوشست

“Musa'ya olduğu gibi Tanrı rahmetinden bir tecelli olursa o şekerler damlatan yüzden Tur Dağı'nın göğsü ne güzel bir hale gelir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 194, G. 414, b. 7

آن آفتاب کز دل در سینه ها بتافت بر عرش و فرش و گنبد خضرا مبارکست

“Gönülden parlayıp göğüslere vuran o güneş, Arş'a da kutludur, gök kubbeye de, yeryüzüne de.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 207, G. 451, b. 15

Dîvân-ı Kebîr'de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

142. **Miyân** (میان): “Seyr, makam, perde benzeri hususlardan olmak üzere talip ile matlup arasındaki olası mukadder şeyler” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 423).²⁷⁵

Dîvân-ı Kebîr'de 559 defa kullanılmış olan “*Miyân*” kelimesinin 125 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*canın içi*”, “*gül bahçesinin içi*”, “*âşıkların arası*”, “*dostun arası*”, “*sevgilinin arası*”, “*gönül ehlinin arası*”, “*gönlün içi*”, “*cananın içi*”, “*sûfilerin arası*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh âşık ile mâşukun arasındaki geçmiş yani aşığın seyru süluk döneminde mâşuğu ile arasında olan her şey anlamında kullanılmıştır.

تدبیر صدرنگ افکنی، بر روم و بر زنگ افکنی و اندر میان جنگ افکنی، فی اصطناع لا یری

“O gözlere görünmeyen usta, seni işe koşar da yüz çeşit, renk renk tedbirlere düşersin, aydınlıklara kavuşursun, karanlıklarda kalırsın, bu arada savaşımlara bile katlanırsın.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 49, G. 1, b. 8

باز از میان صرصرش در تابد آن حسن و فرش هر ذره ای خندان شود در فر آن شمس الضحی

“Yine o kasırga içinde gene de güzelliği, nuru parlar, o kuşluk güneşinin ışıyla her zerre sevinir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 59, G. 25, b. 6

والله که این دم صوفیان بستند از شادی میان در غیب پیش غیبیان از شوق استسقای ما

“Allah hakkı için bu anda sûfiler, bizim rahmet dilememizden şevke geldiler de gaybleri bilen Allah'ın gayb huzurunda neşelendiler, bellerine gayret kemerlerini kuşandılar, semâ'a girdiler.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 62, G. 31, b. 12

²⁷⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 252; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 440.; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât-i ve Tâ'birât-i İrfânî*, s. 751.

ای تو به نور مستقل وی ز تو اختران خجل بس دودلی میان دل ز ابر گمان چرا چرا

“Ey başlı başına ı ışık olan, yıldızlar bile seni görüp utanıyorlar kendilerinden? Peki, böyleyken yine de şüphe bulutuyla örtülüp gönülde ikiyüzlülüğün peydahlanması neden, neden?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 69, G. 50, b. 7

این همای دل که خو کردست در سایه شما جز میان شعله آذر مبادا بی شما

“Gönül devlet kuşu, gölgenizde karar kaldı; siz olmazsanız ateşler içine düşsün.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 101, G. 138, b. 3

چون سمندر در میان آتشش باشد مقام هر که دارد در دل و جان این چنین شوق و ولا

“Her kimin canında, gönlünde böyle bir şevk sevgi bulunursa, semender gibi ateş içinde yurt edinir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 102, G. 142, b. 5

در طرب اندیشه ها خرسنگ باشد جان گداز از میان راه برگیرید این خرسنگ ما

“Zevk yolunda düşünceler can üzen koca taşlardır; yol ortasından kaldırın şu koca taşımızı”

Dîvân-ı Kebîr, s. 103, G. 146, b. 6

شعله های نور بینی از میان گردها محو گردد نور تو از پرتو آن شعله ها

“Tozun içinde ı ışık yalımları görürsün; ı ışın, o yalımlarla yok olur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 107, G. 155, b. 17

چو میان نیست کمر را به کجا بندد آخر که وی از سنگ کشیدن بشکستست میان را

“Bel yoksa kemer nereye kuşanılacak... Taş taşımaktan, kaya çekmekten beli kırılmış onun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 109, G. 160, b. 3

چو بود حریف یوسف نرمد کسی چو دارد به میان حبس بُستان و که خاصه یوسف ما

“Bir gecenin bir bölümcüğünde bile yaşayamam; her gün size kavuşmayı gözlemesem ölürüm ben.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 110, G. 164, b. 6

شهوَت که با تو رانند صد تو کنند جان را چون با زنی برانی سستی دهد میان را

“*Seninle buluşanların canlarına yüzlerce can katılır, bir kadınla buluşsan pörsürsün, o buluşma bele bir gevşeklik verir.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 120, G. 195, b. 1

میان ابروت ای عشق این زمان گرهیست که نیست لایق آن روی خوب از آن بازآ

“*Ey aşk, şimdi kaşların çatılmış, o güzel yüze yakışmıyor bu, vazgeç öfkeden, gülümse.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 223, b. 5

مگر که بر رخ من داغ عشق می بینی میان داغ نبشته که نحن نزلنا

“*Yoksa yüzümde aşkın dağladığı yeri mi görüyorsun? O dağda, “biz indirdik”, biz takdir ettik yazılmış.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 132, G. 223, b. 12

پیخته است خدا بهر صوفیان حلوا که حلقه حلقه نشستند و در میان حلوا

“*Allah, sûfiler için helva pişirmiş; hepsi de halka halka oturmuşlar, helva ortalarında.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 133, G. 225, b. 1

میان جنت و فردوس وصل دوست مقیم رهیده از تک زندان جوع و رخص و غلا

“*Dostun vuslat cennetinde oturmada; açlık, kıtlık, pahalılık zindanından tamamıyla kurtulmuş.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 134, G. 230, b. 4

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr: s. 135, G. 232, b. 4; s. 136, G. 233, b. 8; s. 136, G. 235, b. 6; s. 139, G. 243, b. 11; s. 178, G. 364, b.2-12; s. 178, G. 373, b. 3-6; s. 185, G. 386, b. 8; s. 186, G. 389, b. 2; s. 200, G. 430, b. 4; s. 216, G. 475, b. 7; s. 222, G. 492, b. 2-3; s. 223, G. 494, b. 2; s. G. b. ; s. 224, G. 524, b. 2; s. 240, G. 539, b. 3; s. 240, G. 540, b. 3; s. 241, G. 542, b. 2; s. 246, G. 557, b. 5; s. 249, G. 568, b. 18; s. 252, G. 577, b. 7-9; s. 255, G. 588, b. 3; s. 258, G. 597, b. 2; s. 261, G. 605, b. 8; s. 306, G. 736, b. 6; s. 323, G. 788, b. 9; s. 349, G. 863, b. 7; s. 368, G. 914, b. 21-24; s. 372, G. 922, b. 8; s. 374, G. 928, b. 14; s. 375, G. 930, b. 1; s. 377, G. 936, b. 3; s. 378, G. 939, b. 9; s. 379, G. 940, b. 8; s. 387, G. 963, b. 3; s. 390, G. 971, b. 17; s. 424, G. 1070, b. 4; s. 424, G. 1071, b. 4; s. 425, G. 1076, b. 7; s. 448, G. 1135, b. 9; s. 465, G. 1175, b. 13; s. 504, G. 1295, b. 8; s. 516, G. 1327, b. 8; s. 542, G. 1397, b. 10; s. 543, G. 1403, b. 4; s. 551, G. 1438, b. 2; s. 563, G. 1461, b. 1; s. 577, G. 1509, b. 7; s. 582, G. 1522, b. 5; s. 599, G. 1577, b. 3; s. 604, G. 1590, b. 8; s. 604, G. 1594, b. 6; s. 607, G. 1601, b. 1; s. 616, G. 1627, b. 3; s. 644, G. 1707, b. 6; s. 648, G. 1720, b. 2; s. 651, G. 1726, b. 7-17; s. 655, G. 1736, b. 9; s. 657, G. 1742, b. 1; s. 657, G. 1747, b. 5; s. 665, G. 1765, b. 4; s. 686, G. 1822, b. 7; s. 697, G. 1847, b. 24; s. 700, G. 1855, b. 2; s. 716, G. 1904, b. 14; s. 718, G. 1909, b. 3; s. 721, G. 1918, b. 8; s. 730, G. 1940, b. 36-80; s. 736, G. 1956, b. 7; s. 743, G. 1974, b. 2; s. 756, G. 2010, b. 4; s. 763, G. 2035, b. 1; s. 767, G. 2046, b. 4; s. 771, G. 2055, b. 1; s. 780, G. 2081, b. 3; s. 782, G. 2086, b. 5; s. 806, G. 2151, b. 2; s. 840, G. 2243, b. 4; s. 860, G. 2297, b. 1; s. 861, G. 2298, b. 8; s. 876, G. 2351, b. 6; s. 880, G. 2362, b. 4; s. 881, G. 2364, b. 1; s. 888, G. 2386, b. 1; s. 916, G. 2464, b. 30; s. 922, G. 2479, b. 3; s. 935, G. 2516, b. 4; s. 947, G. 2544, b. 2-4; s. G. 2580, b. 6960; s. 984, G. 2548, b. 1-5; s. 988, G. 2661, b. 7; s. 1034, G. 2786, b. 7; s. 1038, G. 2800, b. 1; s. 1038, G. 2801, b. 2; s. 1053, G. 2842, b. 5; s. 1125, G. 3044, b. 5; s. 1129, G. 3052, b. 12; s. 1131, G. 3056, b. 8; s. 1142, G. 3085, b. 3; s. 1145, G. 3092, b. 2; s. 1146, G. 3095, b. 2; s. 1147, G. 3098, b. 4.

143. **Miyân-i Bârik** (میان باریک): “Taliple matlup arasındaki bütün perdeler kalktıktan sonra geriye talibin varlık perdesi kalır, bu perdeye ince bel ve ince aralar denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 423).²⁷⁶

²⁷⁶ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* s. 252; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 440. ; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştilâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 751.

Dîvân-ı Kebîr'de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

144. **Mūy-i Miyān** (موی میان): “Sâlikin gerek kendisinden gerek başkasından perdeyi kaldıran bakışı” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 423).²⁷⁷

Dîvân-ı Kebîr'de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

145. **Dest** (دست): “Kudret sıfatına denilir” (*Küllîyât-i Irâkî*, s. 423).²⁷⁸

Dîvân-ı Kebîr'de 1069 defa geçmiş olan “*Dest*” kelimesinin 81 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “aşkın eli”, “padişahın eli”, “elini uzatmak”, “cömertlik eli”, “kadehler bağışlayan el”, “kudret elinden”, “gayb eliyle”, “lütuf elini”, “ihsan elini”, *Hakk'ın eli*” gibi terkipler ile kullanılan bu ıstılâh ile Allah'ın gücünün her şeye yettiğini o isterse dilerse her şeyi verendir. “*Allah'ın eli onların elleri üzerinedir*”²⁷⁹ ayetinde de belirtildiği gibi.

بر دست من نه جام جان ای دستگیر عاشقان دور از لب بیگانگان پیش آر پنهان ساقیا

“*Ey âşıklara yardımcı olan ey âşıkların ellerinden tutan, sâkî, can kadehini elime sun, uzak olsun yabancıların dudaklarından, gizlice sun bana.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 52, G. 9, b. 2

ای هفت گردون مست تو ما مهره ای در دست تو ای هست ما از هست تو در صد هزاران مرحبا

“*Ey güzelim, yedi gök de senin yüzünden sarhoş; elinde bir mühreyiz biz; varlığımız senin varlığından meydana gelmiş, o tüm varlığa yüz binlerce merhaba demede.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 63, G. 34, b. 4

²⁷⁷ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* s. 258; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 448; Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 751.

²⁷⁸ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 104; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 522. Seccâdî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ'birât-i 'İrfânî*, s. 386.

²⁷⁹ Fetih Suresi, 10. ayet.

دل چه شود چو دست دل گیرد دست دلبری مس چه شود چو بشنود بانگ و صلاى کیمیا

“Gönlün eli, bir güzelin elini tutunca ne hale gelir gönül? Bakır, kimyanın çağrısını, sesini duyunca ne olur?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 68, G. 45, b. 13

سیف حق گشتست شمس الدین ما در دست حق آفرین آن سیف را و مرحبا سیاف را

“Şemseddin'imiz, Tanrı'nın elinde bir Tanrı kılıcı kesilmiştir; merhaba o kılıca, merhaba o kılıcı taşıyana.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 100, G. 135, b. 9

جامه جانی که از آب دهانش شسته شد تا چه خواهد کرد دست و منت دقاق را

“O kırılmış kapının parçaları yeşerdi... Zaten padişahın elinin dokunduğu şeye yanmak yoktur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 105, G. 151, b. 10

ای عطای دست شادی بخش تو دست این مسکین گرفته بارها

“Ey neşeler bağışlayan cömert eli, defalarca bu yoksulun elinden tutmuş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 114, G. 177, b. 3

چون دست تو کشیدم صورت دگر ندیدم بی هوشی بدیدم گم کرده مر خرد را

“Senin eline yapıştığım andan itibaren başka hiç kimseyi görmedim, yalnız öylesine bir kendinden geçiş âlemine daldım ki orda ne akıl yok, ne fikir kaybolmuş gördüm.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 119, G. 191, b. 6

چو به حق مشغول شدی فارغ از آب و گل شدی چو که بی دست و دل شدی درزن در این ابا

“Hakk’la meşgul oldun mu sudan da, topraktan da geçtin; elsiz, gönülsüz kaldın mı artık uzat elini bu hırkaya.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 139, G. 243, b. 13

چو یک ساغر ز دست عشق خوردند یقینشان شد که خود خمار اینست

“Aşkın elinden bir kadeh içtiler de iyice anladılar ki meyhaneci budur.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 171, G. 342, b. 8

ز پروانه اگر این افترا بود دو صد چندین ز دست شهریارست

“Vezirin böyle bir dâvaya girişmesi saçın olsa bile, padişahın elinde yüzlerce katı var bunun.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 176, G. 357, b. 5

چگونه جان برد سایه ز خورشید که جان او به دست آفتابست

“Gölge nasıl olur da güneşten canını kurtarabilir? Onun canı güneşin elindedir.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 177, G. 359, b. 3

آنک بی باده کند جان مرا مست کجاست و آنک بیرون کند از جان و دلم دست کجاست

“Canımı şarapsız sarhoş eden nerde? Elini canımdan, gönlümden çıkarıp gösteren nerde?”

Dîvân-ı Kebîr, s. 194, G. 412, b. 1

دست بگشا دامن خود را بگیر مرهم این ریش جز این ریش نیست

“Elini uzat, eteğini topl; bu yaranın merhemi, ancak bu yarıdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 198, G. 425, b. 5

آن کو کشید دست او آفریده ست وان کو قرین جان شد او صاحب قرانست

“Elini tutup çeken, seni yaratandır; sana can yoldaşı olan o sahip kırandır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 202, G. 440, b. 8

چو ساغرم دل پر خون من و تن لاغر به دست عشق که زرد و نزار و لاغر نیست

“Kadeh gibi gönlüm kanlarla dolu; arık, incelmış bedenimse hiçbir vakit arık olmayan, solmayan, eriyip gitmeyen aşkın elinde.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 217, G. 478, b. 2

Diğer beyitler için Bkz. Dîvân-ı Kebîr; s. 240, G. 539, b. 8; s. 240, G. 540, b. 11; s. 244, G. 553, b. 2; s. 245, G. 556, b. 16; s. 247, G. 554, b. 4; s. 260, G. 604, b. 2; s. 261, G. 605, b. 8; s. 290, G. 696, b. 4, ; s. 307, G. 740, b. 6; s. 310, G. 748, b. 4; s. 315, G. 766, b. 5; s. 329, G. 804, b. 3; s. 358, G. 887, b. 5; s. 390, G. 971, b. 10; s. 409, G. 1029, b. 2; s. 411, G. 1034, b. 4; s. 438, G. 1108, b. 4; s. 451, G. 1141, b. 4; s. 461, G. 1168, b. 4; s. 479, G. 1218, b. 2; s. 496, G. 1271, b. 1; s. 526, G. 1356, b. 7; s. 530, G. 1370, b. 9; s. 556, G. 1439, b. 13; s. 558, G. 1447, b. 11; s. 559, G. 1449, b. 2; s. 560, G. 1452, b. 2; s. 593, G. 1556, b. 4; s. 616, G. 1625, b. 3; s. G. 1666, b. 5-6-7-8; s. 632, G. 1673, b. 3; s. 682, G. 1809, b. 10; s. 695, G. 1845, b. 7; s. 739, G. 1965, b. 6; s. 741, G. 1968, b. 7; s. 743, G. 1974, b. 2; s. 764, G. 2039, b. 8; s. 771, G. 2055, b. 17; s. 775, G. 2065, b. 10; s. 818, G. 2181, b. 7; s. 845, G. 2256, b. 4; s. 847, G. 2260, b. 4; s. 873, G. 2342, b. 1-2; s. 882, G. 2367, b. 2; s. 889, G. 2388, b. 15; s. 889, G. 2389, b. 9; s. 911, G. 2452, b. 9; s. 951, G. 2555, b. 18; s. 974, G. 2626, b. 19; s. 976, G. 2629, b. 13; s. 984, G. 2648, b. 7; s. 992, G. 2672, b. 8; s. 1001, G. 2698, b. 9; s. 1011, G. 2725, b. 17; s. 1031, G. 2778, b. 17; s. 1039, G. 2804, b. 3; s. 1043, G. 2815, b. 7; s. 1089, G. 2944, b. 29; s. 1123, G. 3038, b. 11; s. 1126, G. 3047, b. 3; s. 1224, G. 3308, b. 3; s. 1245, G. 3356, b. 6

146. **Engušt** (انگشت): “İhata sıfatı; Allah’ın her şeyi kuşatma vasfı” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁸⁰

Dîvân-ı Kebîr’de 34 kere kullanılmış olan “*Engušt*” kelimesi 3 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*beş parmağını*”, “*şahadet parmağı*” gibi anlamlarda kullanılmış olan bu ıstılâh ile Allah’ın her şeyde her yerde olduğunu biz sadece onu tecellileri ile görüp bildiğimizi beyitlerde belirtilmiştir.

خاتم شاهیت در انگشت کرد تا که شوی حاکم و فرمانروا

“*Padişahlık yüzüğünü parmağında çevir de hükmet, ferman yürüt.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 146, G. 260, b. 5

عسلی جوشد از آن خم که نه در شش جهت است پنج انگشت بلیسند کنون هر شش از او

“*Altı yönde de olmayan o küpten öyle bir bal coşar ki altı yön de o bala parmak batırır, hepsi de beş parmağını yalar.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 833, G. 2221, b. 4

چو شانه زلف تو را دید شد هر انگشتش دلیل و آلت تهلیل همچو سبابه

Tarak, saçlarım gördü de her dişi şahadet parmağı gibi Allah’ın birliğini bildirmeye şahit oldu, Allah’ı bir tanıma âleti oldu.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 896, G. 2409, b. 3

147. **Sāʿid** (ساعِد): “Kuvvet sıfatı, ilahi kudret” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁸¹

²⁸⁰ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 124; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 192.

²⁸¹ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 305; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 723; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştîlâhât ve Tāʿbîrât-i ʿİrfânî*, s. 538.

Dîvân-ı Kebîr'de 12 kere kullanılmış olan “*Sā'id*” kelimesi 1 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*padişahın bileği* “ terkibi ile kullanılan bu ıstılâh Yüce Allah'ın kudretinden bahsetmektedir.

بشنیدم از هوای تو آواز طبل باز باز آمدم که ساعد سلطانم آرزوست

“*Havandan gene doğan kuşlarını çağıran davulun sesini duydum da tekrar geldim; padişahın bileğini istiyorum ben.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 203, G. 441, b. 3

148. **Bāzū** (بازو): “Hakk’ın iradesi, meşiyet sıfatı” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁸²

Dîvân-ı Kebîr'de 4 kere kullanılmış olan “*Bāzū*” kelimesi 2 tanesi Irâkî'nin kullanmış olduğu anlamdadır. Meşiyet sıfatından maksat yok olanın icadı ve var olanın da yok olması, önce inayet ve sonra zatın tecelli etmesidir. Allah'ın istemesi, tecelli etmesi anlamındadır. Sâlikin amacına ulaşması için sadece kendi iradesinin yeterli olmadığını tecellilerin sadece Allah'ın istemesi üzere olacağı belirtilmiştir.

بازوی تو قوس خدا یافت یافت تیر تو از چرخ برون جست جست

“*Elin kolun Allah yayını buldu mu buldu; okun göğü aştı.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 230, G. 511, b. 2

ز دست و بازوی قدرت به هر دم تیر می پرد که من آن دست و بازو را نمی دانم نمی دانم

“*Her solukta, kudret elinden kolundan oklar uçmada; fakat ben o eli, o kolu bilmiyorum bilmiyorum.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 555, G. 1439, b. 13

²⁸² Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 69; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 92; Seccādî, Seyyid C., *Ferheng-i İştılâhât ve Tā'birât-i 'İrfânî*, s. 181.

149. **Hediye (هديه):** “İster istifa (süzme), ister ictiba (seçme) türünden olsun her çeşit nübüvvet ve velilik” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁸³

Dîvân-ı Kebîr’de 13 kere kullanılmış olan “*Hediye*” kelimesi 2 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*armağan*” anlamında kullanılan bu ıstılâh ile Hak Teâla’dan haber haberdar olma anlamında kullanılmıştır.

چو آن کان کرم ما را شکارست به هر دم هدیه ما را ده هزارست

“O kerem madeni bize av oldu ya, artık her solukta on binlerce armağan var bize.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 176, G. 357, b. 1

پیرهن یوسفی هدیه فرستی به ما تا بدرد آفتاب پیرهن زرکشی

“Güneş bile altın işlemeli gömleğini kıskançlığından yırtsin diye, Yusuf’un gömleğini armağan olarak gönderdin bize.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 1115, G. 3016, b. 3

150. **Bîset (بعث):** “Açık ilhamla gönderilen vahiy” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁸⁴

Dîvân-ı Kebîr’de bu kelime hiç kullanılmamıştır.

151. **Selām u durūd (سلام و درود):** “Övgü” (*Külliyât-i Irâkî*, s. 422).²⁸⁵

Dîvân-ı Kebîr’de bu tabir hiç kullanılmamıştır.

²⁸³ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 164.

²⁸⁴ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 79; Cebecioğlu, E., *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 108.

²⁸⁵ Bkz. Uludağ, S., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 311.

152. **Peyām** (پیام): “Emir ve yasaklara denilir” (*Külliyyât-i Irâkî*, s. 422).

Dîvân-ı Kebîr’de 39 kere kullanılmış olan “*Peyām*” kelimesi 8 tanesi Irâkî’nin kullanmış olduğu anlamdadır. “*dilsiz bir haber*”, “*haber almak*” anlam ve terkipleri ile kullanılmış olan bu ıstılâh ile Yüce Allah’ın kullarının uymasını istediği kurallar anlamındadır.

گوش من منتظر پیام تو را جان به جان جسته یک سلام تو را

“*Kulağım haberini beklemekte; can, candan bir Selâmını aramakta.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 141, G. 248, b. 1

ز هر ذره به گفت بی زبانی پیامست و پیامست و پیامست

“*Her zerreden dilsiz bir haber geliyor, bir haber geliyor, bir haber geliyor.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 176, g. 356, b. 7

ز مستان سلامت ز رندان پیامت که قفل طرب را کلیدی که نوشت

“*Sarhoşlardan selâmın gelir; rintlerden haberin... Zevk kilidinin anahtarısın sen.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 223, G. 494, b. 4

بی سخنی ره رو راه تو را در غم و شادیست پیامی دگر

“*Allah yoluna düşene sözsüz gam vaktinde de bir başka haber gelir, neşe zamanında da.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 462, G. 1171, b. 13

شنیده ای که در این راه بیم جان و سر است چو یار آب حیاست از این پیام مترس

“*Duymuşsun; bu yolda baş ve can korkusu varmış; mademki sevgili ab-ı hayat, korkma bu haberden.*”

Dîvân-ı Kebîr, s. 478, G. 1214, b. 4

ز مرگ خویش شنیدم پیام عیش ابد زهی خدا که کند مرگ را پیمبر عیش

“Ölümünden, sonsuz zevke, sonsuz ömre ulaşacağımı haber aldım; Allah ki ölümü sonsuz ömür peygamberi yapmış, onunla sonsuzluğu müjdeliyor.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 500, G. 1284, b. 2

به گوش من برسانید هجر تلخ پیام که خواب شیرین بر عاشقان شده ست حرام

“Ayrılık, kulağıma acı bir haber ulaştırdı ki tatlı uyku âşıklara haramdır.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 655, G. 1735, b. 1

شاه بگفته نکته ای خفیه به گوش هر کسی گفته به جان هر یکی غیر پیام دیگری

“Padişah, herkesin kulağına gizlice bir nüktedir söylemiş... Her birinin canına bir başka haberdir duyurmuş.”

Dîvân-ı Kebîr, s. 915, G. 2464, b. 2

SONUÇ

Çalışmamızda Tasavvuf, İran Edebiyatında Tasavvuf ve Ünlü Mutasavvıf Şairlere kısaca değinildikten sonra, İran'ın 9/15. yüzyıldaki büyük tasavvufçularından ve ünlü şairlerinden olan Irâkî, Irâkî'nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Irâkî'nin Külliyyât'ında bulunan ve üç bölümden oluşan Tasavvufî İstılahlar Risalesi'nin birinci ve ikinci kısmında yer alan tasavvuf şiirinde kullanılan 243 ıstılah ve mazmûn açıklanarak Dîvân-ı Kebîr'de hangi beyitlerde ne şekilde kullanıldığını ve kullanım sıklığı tespit edilmiştir. İstılahlar, şahit beyitler ile örneklendirilmiştir.

Mevlânâ'nın meşhur eseri Mesnevî hakkında Osmanlı döneminden itibaren tercüme, şerh, konularına göre müntehap metinler gibi pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat İran edebiyatı ve tasavvufi açıdan oldukça önemli, ilahi aşk temalı eseri olan Dîvân-ı Kebîr üzerine mazmun ve konu çalışması yapılmamıştır.

Bu çalışmada tasavvufi açıdan büyük öneme sahip olan ve mutasavvıfların kendi aralarında kullandıkları ıstılahları Dîvân-ı Kebîr'de kullanılan şahit beyitler ile örneklendirildiği için, eserin daha anlaşılır bir hale gelmesi beklenmektedir. Çalışmamızda elbette eksikliklerimiz olacaktır. Bu nedenle yapılacak tüm yapıcı eleştirilere çalışmamızı daha ileri taşıyacağına inandığımız için her zaman açık olunacaktır.

KAYNAKÇA

‘ATTĀR, Feridüddîn Muhammed b. İbrâhîm-i Nîşâbûrî, (1388 hş), **Esrār-nāme**, **Mukaddime**, Tashîh ve Ta‘lîkât: Muhammed Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, İntişârât-i Suhen, Çâp-i Çehârom, Tahran:.

‘ATTĀR, Feridüddîn Muhammed b. İbrâhîm-i Nîşâbûrî, (1387 hş), **İlâhînāme**, **Mukaddime**, Tashîh ve Ta‘lîkât: Muhammed Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, İntişârât-i Suhen, Çâp-i Sevvom, Tahran.

‘ATTĀR, Feridüddîn Muhammed b. İbrâhîm-i Nîşâbûrî, (1388 hş.), **Mantıku’t-Tayr**, **Mukaddime**, Tashîh ve Ta‘lîkât: Muhammed Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, İntişârât-i Suhen, Çâp-i Şeşom, Tahran.

‘ATTĀR, Feridüddîn Muhammed b. İbrâhîm-i Nîşâbûrî, (1386 hş), **Muhtarnāme**, **Mukaddime**, Tashîh ve Ta‘lîkât: Muhammed Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, İntişârât-i Sohen, Çâp-i Sevvom, Tahran.

‘ATTĀR, Feridüddîn Muhammed b. İbrâhîm-i Nîşâbûrî, (1386 hş.), **Musîbetnāme**, **Mukaddime**, Tashîh ve Ta‘lîkât: Muhammed Rızâ Şefî‘-i Kedkenî, İntişârât-i Suhen, Çâp-i Devvom, Tahran.

‘ATTĀR, Feridüddîn, (2006), **Mantıku’t-Tayr Kuşların Diliyle**, çev. Mustafa Çiçekler, Kaknüs Yay., İstanbul.

ALTINTAŞ, Hayrani (1986), **Tasavvuf Tarihi**, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara.

ANARĪ, Salar Menafî, “İrfā-î ‘ışk”, Mecelle-yi Zeban û Edeb, s. 45, www.noormags.com, (Erişim Tarihi: 06.01.2013).

ATEŞ, Ahmet (1968), **İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler I**, MEB, İstanbul.

CĀMĪ, Abdurrahman (2011). **Evliya Menkıbeleri**, çev. Lâmiî Çelebi, Pinhan Yay, İstanbul.

CEBECİOĞLU, Ethem (2009), **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Ağaç Kitabevi Yay., 5. Baskı, İstanbul.

CEYLAN, Ömür (2000), **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kitabevi Yay., İstanbul.

DİA. (1988-2013), **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 1-43, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.

GÖLPINARLI, Abdülbâki (2010), **Tasavvuf**, Milenyum Yay., 3. Baskı, İstanbul.

HÂFİZ, **Dîvân-i Hâfız**, (1384 hş), çev. Henry Wilberforce Clarke, Farzad Farid Afşin, İntişarat-i Abân, Tahran.

ILDIRAR, Mehmet, (Eylül 2006), **Tasavvufi Hayat Nasıl Başladı**, Semerkand Yay., İstanbul.

İRÂKÎ, (1988), **Lemaat**, çev. Saffet Yetkin, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay., İstanbul.

İRÂKÎ, (Eylül 2011), **Lemaât Aşka ve Âşıklara Dair**, çev. Ahmed Avni Konuk, İlk Harf Yay. İstanbul:.

İRÂKÎ, 1372 (1993), **Külliyât-i Irâkî**, neş. Sa'id Nefisî, Çâp-i Heftom, İntişârât-i Kitaphane-i Senaî, Tahran.

İHTİYÂRÎ, Behruz Şahib, “*Şeyh Fahrüddîn-i ‘Irâkî ve Risâle-i Lemâ‘at*”, www.noormags.com (Erişim tarihi: 10.02.2013).

İZ, Mahir (1969), **Tasavvuf**, Rahle Yayınları, İstanbul.

KABAKLI, Ahmet (2002), **Türk Edebiyatı**, Türk Edebiyatı Yay., İstanbul.

KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, “Mevlânâ’nın Hayatı ve Çevresi”, www.Semazen.net.com, (Erişim Tarihi: 06.01.2013).

KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, “Mevlana”, www.Semazen.net.com, (Erişim Tarihi: 06.01.2013).

KILIÇ, Mahmut Erol (2004), **Sûfî ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası**, İnsan Yay., İstanbul.

KILIÇ, Mahmut Erol (2012), **Tasavvufa Giriş**, Sufi Kitap, İstanbul.

KIRLANGIÇ, Hicabi (Bahar 2001), “İran Şiiri İçin Bir Sınıflandırma Denemesi”, Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Nüsha Yay. S. 1. Ankara.

MEVLÂNÂ (2007), **Dîvân-i Kebîr**, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, İş Bankası Kültür Yay. I. baskı, İstanbul.

MEVLÂNÂ 1391 (2012), **Küllîyât-i Şems-i Tebrîzi**, neş. Bedî’üzzamân Furûzanfer, İntişârât-i Emîr Kebîr, Tahran.

MUHTEŞEM, Nesrin, 1372 (1993), **Mecmuât-ı Asar-i Fahrüddin-i Irakî**, İntişârât-i Zevvâr, Tahran.

NÂSİRÎ, Hasan Sâdât, “*Ertebâti Efkârî Hâce ve Mevlânâ*”, s. 1167-1168. www.noormags.com (Erişim Tarihi: 12. 09.2013).

SA’DÎ, (2004), **Gülüstan**, çev. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yay. Ankara.

SAFÂ, Zebihüllah, 1389 (2010), **Tarih-i Edebiyyât der İran ü der Kalem ü Zeban-i Pars**, İntişârât-i Firdûs, Tahran.

SAFÂ, Zebihullâh (2005), **İran Edebiyatı Tarihi**, çev. Hasan Almaz, C. 2, Nüsha Yayınları, Ankara.

SECCÂDÎ, Seyyid Ca’fer, 1370 (1991), **Ferheng-i İştîlâhât ve Tâ’bîrât-i ‘İrfânî**, İntişârât-i Turî, 9. baskı, Tahran.

SÜREYYA, Osman, “Sâdi Şirazî ve Bostan ve Gülüstan”, <http://www.aksitarih.com/sadi-sirazi-ve-bostan-ve-gulistan.html>, (Erişim Tarihi: 28.11.2013).

ŞAFAK, Yakup, “Hz. Mevlânâ’nın Eserleri”, www.semazen.net, (Erişim Tarihi: 28. 11.2013).

ŞEFÎ, Bahâr, (1389hş./2010), **Zindeğînûme-yi Meşhûrterin Şâirân ü Nivîsen- degân-i Cihan**, Çap-i Şeşom, İntişârât-i Şefî, Tahran.

TİRİNÎ, (1374 hş./ 1995). Nizâmuddîn-i Kāndehārî-i Pūşencî, **Ḳavā'idu'l- 'urefā' ve Ādāb-ü'-ş-şu'era** (Ferheng-i Iştîlāhāt-i 'Ārifān ve Şā'irān), be İhtimām-i Ahmed Mücāhid, Surūş, Tahran.

TÜNER, Osman (2011), **Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi**, Ataç Yay., 1. baskı, İstanbul.

YENIMAKALE.COM, “Mevlana'nın Hayatı”, <http://www.yenimakale.com/mevlananin-hayati.html>, (Erişim Tarihi: 28. 11.2013).

YILDIRIM, Nimet (2001), **Fars Edebiyatında Kaynaklar**, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum.

YOSERBÎ, Seyyid Yahya, “Revend Eser Pezîrî-i Edeb-i Pārsî Ez Te'lîm-i İrfānî Ehemmiyyet-i Karnha-yi Çehārom û Pençom Ez İn Dîdgāh”, s. 37-39. www.Noormags.com, (Erişim Tarihi: 01.02.2013).

YÜKSEL, Ahmet F., “Mevlânâ'nın Hayatı”, www.Semazen.net (Erişim Tarihi: 28. 11.2013).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ceylan MOLLAMEHMETOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi	Akçaabat 24.08.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı (2007-2011)
Yüksek Lisans Öğrenimi	Kırıkkale Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı (2011)
Bildiği Diller	Farsça, İngilizce
İletişim	
E-Posta Adresi	ceylan.molla@hotmail.com